

چوك كارل ۋىتېر، كىچىك كارل ۋىتېر (گېرمانىيە)

كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تەرجىماندىن

«كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى» دېگەن بۇ كىتاب جوڭگۇ ۋە چەتئەل مائارىپ تارىخىدا مەشھۇر بولغان «ۋىتېرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسى» دېگەن كىتابنىڭ زور تولۇقلىمىسى ۋە بېيىتىلىشى.

بۇ كىتابتا ئالدى بىلەن چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ، يەنى ئاتىنىڭ ئۆز ئوغلىنى تەربىيەلەشتىكى ئۇسۇللىرى ۋە جەريانلىرى ۋاقىت تەرتىپى بويىچە يېزىلغان. ئارقىدىن كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ، يەنى بالىنىڭ ئاتىسىنىڭ ئۆزىنى تەربىيەلەشتىكى ئۇسۇلى ۋە ئىدىيىسىگە قارىتا، شۇنداقلا مائارىپ تۈزۈلمىسى، تەلىم - تەربىيىنىڭ مەقسىتى، ئاخىرقى نىشانى، تەلىم - تەربىيە ئۇسۇلى قاتارلىقلارغا قارىتا يېڭىچە، تېرەن مەزمۇنلۇق كۆز قاراشلىرى مۇپەسسەل بايان قىلىنغان، بۇ ئارقىلىق كارل ۋىتېرچە تەربىيەلەش ئۇسۇلى ۋە تەلىم - تەربىيە ئىدىيىسى مۇكەممەل بىر پۈتۈنلىككە ئايلانغان.

بۇ كىتاب «كارل ۋىتېرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسى» دېگەن كىتابنى ئوقۇغان ئوقۇرمەنلەرنىڭ كارل ۋىتېرنىڭ تەلىم - تەربىيە ئىدىيىسىگە بولغان كۆز قارىشىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ، بىلىمنى بېيىتىدۇ.

قىسقىسى، بۇ كىتاب ئاتا - ئانا بولۇش ئالدىدا تۇرغان ئەر - ئاياللارنىڭ، پەرزەنتلىرىنى ياراملىق، ئەتراپلىق تەربىيەلەپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىدىغان ئاتا - ئانىلارنىڭ، بالىلارنى قابىلىيەتلىك، تالانتلىق قىلىپ چىقىشىنى كۆڭلىگە پۈككەن

ئوقۇتقۇچى - ئۇستازلارنىڭ، شۇنداقلا ياش ئەۋلادلارنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىغا، مۇكەممەل ئادەم بولۇشىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان كەڭ ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ بىر قېتىم ئەستايىدىل ئوقۇپ چىقىشىغا ئەرزىيدۇ.

تەلىم - تەربىيىگە دائىر يۈكلىنىش تەرجىمە قىلىش جەريانىدا، نۇرغۇن سۆز-ئاتالغۇلار ئۈستىدە ئىزدىنىشىمىزگە، نۇرغۇن جۈملىلەر ئۈستىدە باش قاتۇرۇشىمىزغا توغرا كەلدى. كىتابتىكى بەزى مۇرەككەپ، چۈشىنىكسىز جۈملىلەرنى ئىمكانىيەتنىڭ بارچە ئېنىق، ئۇقۇملۇق قىلىپ ئىپادىلەشكە تىرىشتۇق. كىتابخانلارنىڭ بۇ مەشھۇر كىتابنىڭ تەرجىمىسىدە كۆرۈلگەن يېتەرسىزلىكلەرگە قارىتا تەنقىدىي پىكىر ۋە تۈزىتىش پېرىشىنى سورايمىز.

2004 - يىلى ماي

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب تەبىئىيلىقى بولغان تەبىئىيلا ئەڭ ياخشى تەبىئىيىنىڭ
 مۇقەددىمىسى بولالايدۇ..... 1

ئىككىنچى باب ھامىلە تەبىئىسى دەسلەپكى تەبىئىنىڭ تۇنجى قەدىمى،
 تالانت تەبىئىسىنىڭ بۆسۈش ئېغىزى 19

ئۈچىنچى باب ھاياتقا مەنا ئىزلەش داۋامىدا تەبىئىنىڭ ئاساسىنى
 تۇرغۇزۇش..... 42

تۆتىنچى باب ھەربىر بالا ئوخشاشلا بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسىدۇر..... 54

بەشىنچى باب تىل تەبىئىسى تەبىئىنىڭ ھالقىلىق مەزگىلىدىكى مۇھىم
 مەزمۇن..... 70

ئالتىنچى باب مۇستەقىللىق تەبىئىسى بارلىق تەلىم-تەبىئىنىڭ ئاساسى
 مەزمۇنى..... 112

يەتتىنچى باب ماختاش تالانتلىقلارنى تەبىئىلەپ چىقىشنىڭ بىردىنبىر
 ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى..... 139

سەككىزىنچى باب قىزىقىشچانلىق — بالىلارنىڭ ھەقىقەت ئۈستىدە
 ئىزدىنىشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ مەنبەسى..... 172

توققۇزىنچى باب قىزغىنلىق ۋە ئادەت يېتىلدۈرۈش — تالانتلىقلار تەلىم-
 تەبىئىسىنىڭ ئالاھىدىلىكى..... 201

ئونىنچى باب ئويۇن ئارقىلىق بالىلارنى ئەتراپلىق يېتىلگەن ئادەم قىلىپ
 تەبىئىلەپ چىققىلى بولىدۇ..... 225

ئون بىرىنچى باب تەلىم-تەبىئىنىڭ يۈكسەك نىشانى — ئىقتىدار-
 قابىلىيەت يېتىلدۈرۈش..... 256

ئون ئىككىنچى باب پۇل تەبىئىسى — ئىجتىمائىي تەبىئىنىڭ مۇھىم

283 مەزمۇنى

ئون ئۈچىنچى باب ئوڭۇشسىزلىق ئارقىلىق بالىلارنى تەربىيەلەش ناھايىتى

307 زۆرۈر

ئون تۆتىنچى باب قەلبنىڭ ساپاسى — تالانتلىقلارنىڭ تالانتلىق

321 بولالىشىدىكى ئاساستۇر

ئون بەشىنچى باب ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر

344 كۆرسىتىدۇ

ئون ئالتىنچى باب ئاقكۆڭۈللۈك — ئەخلاق پەزىلەت تەربىيىسىنىڭ

370 ئەقلىي مېۋىسى

ئون يەتتىنچى باب مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەت يېتىلدۈرۈش —

تالانتلىقلار تەلىم-تەربىيىسىنىڭ ئەڭ يۈكسەك مەنزىلى

403 ئون سەككىزىنچى باب ئۆز-ئۆزىگە يۈزلىنىش — تەربىيىلىنىشتىن ئۆز-

437 ئۆزىنى تەربىيەلەشكە ئۆتۈش زۆرۈر

ئون توققۇزىنچى باب تالانت ئىگىلىرى — ئەتراپلىق تەلىم-تەربىيىنىڭ

458 نەتىجىسىدۇر

يىگىرمىنچى باب تەلىم-تەربىيىدىن ئېرىشىدىغان بەخت

475 ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

۱۱۱ ۱۱

بىرىنچى باب

تەييارلىقى بولغان تەربىيىلا ئەڭ ياخشى

تەربىيىنىڭ مۇقەددىمىسى بولالايدۇ

كارل ۋىتېرنىڭ دادىسىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1778- يىلى 5- ئاينىڭ 3- كۈنى ھاۋا تۇتۇق.

بىر ئانچە كۈندىن بېرى يامغۇر ياغماقچا، يوللار پاتقاق بولۇپ كەتكەن ئىدى.

مەن ئەلەڭ-سەلەڭ دەسسەپ ئۆيگە كېتىۋاتاتتىم، ئىچىم ئاچچىققا تولغان بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسىگە شىرام سەۋەبچى ئىدى. خۇدامۇ ئۇنى قايىل قىلالمايدىغاندەك قىلاتتى.

بۈگۈنكى باستىرلارنىڭ يىغىلىشىدا، بىز تاسادىپىلا تەربىيە مەسىلىسى ئۈستىدە تالاش-تارتىش قىلىپ قالدۇق. بۇ ئەسلىدە يىغىلىشىمىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىدى. شىرام بالىنىڭ ھەممە تەقدىرى تۇغۇلغان ۋاقتىدىلا بېكىتىلىپ بولىدۇ، تەربىيە ھېچنېمىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ دېدى. ئەمما مەن ئۇنىڭغا قارشى نۇقتىئىنەزەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كېيىنكى مۇھىت ھەممىنى بەلگىلەيدۇ، دېدىم. شۇ چاغدا شىرام: «سېنىڭ بالاڭ بولمىسا، بۇنى قانداق بىلەلەيسەن؟» دەپ مېنىڭ ئىنتايىن ئاچچىقىمنى كەلتۈردى.

مەن ئەمەلىيەتتە ئىزچىل بالىلىق بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتىم، ئەمما مەن تەلەيسىز ئىكەنمەن، بىرىنچى بالام تۇغۇلۇپ بىر قانچە

كۈندىن كېيىنلا ئالەمدىن ئۆتتى. بۇ بەختسىزلىك مېنىڭ يەنە بالىلىق بولۇش ئارزۇيۇمنى بارغاسېرى كۈچەيتىۋەتتى. شام مۇشۇنداق زەھەر خەندىلىك بىلەن ماڭا ئازار بېرىپ، مېنى ئاچچىقتىن ساراڭ قىلىۋەتتى. مەن ئىشكىنى قاتتىق ياپقانچە چىقىپ كەتتىم. چۈنكى بۇ خىل ئىش بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغان ئىدى.

ئالدىنقى قېتىملىق يىغىلىشتىمۇ شام دېگەن بۇ ھازىمەدە: «بالىغا نىسبەتەن ئەڭ مۇھىمى تۇغما تالانت، ھەرگىزمۇ تەربىيە ئەمەس، مائارىپچىلار مەيلى بالىنى كۈچەپ قانچىلىك تەربىيىلىسۇن، ئۇنىڭ رولى چەكلىك بولىدۇ»، دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى.

مېنىڭ قارىشىم ئۇنىڭ قارىشى بىلەن يۈتۈنلەي ئوخشىمىغاچقا مەن رەددىيە بېرىپ: «مەن سىزنىڭ قارىشىڭىزغا قوشۇلمايمەن. مېنىڭچە تۇغما تالانتتىن تەربىيە مۇھىم. بالىنىڭ ئاخىرى تالانتلىق بولۇش بولماسلىقىنى، ئۇنىڭ تۇغما تالانتى ئەمەس، تەربىيە بەلگىلەيدۇ. بالىلارنىڭ تۇغما تالانتىدىكى پەرق چەكلىك بولىدۇ. مېنىڭچە، تۇغما تالانتى ئادەتتىكىچە بولمۇ، ياخشى تەربىيەلىنسىلا پەۋقۇلئاددە تۇغما تالانتقا ئىگە بالىلارغا ئوخشاش تالانتلىق بولالايدۇ. ئېرۇش: «ئادەتتىكى بالىلارمۇ ياخشى تەربىيەلىنسىلا، پەۋقۇلئاددە ئادەم بولالايدۇ، دېگەندى»، دېگەن ئىدىم، مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم مېنى كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدا تاپا-تەنگە قويدى. ئۇلار ھەممىسى بىرلىشىپ ماڭا ھۇجۇم قىلىپ مېنى ئامالسىز قالدۇرۇپ قويدى.

* * *

1778- يىلى 6- ئاينىڭ 6- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن ھاۋا ناھايىتى ياخشى ئىدى، مېنىڭ كەيپىياتىمۇ يامان ئەمەس ئىدى. قوشنا كەنتتىكى ياغاچچى ھانىسن يەنە مېنى ئىزدەپ كەپتۇ. كىشىلەر بىز باستىرلارنى جەننەت بىلەن كىشىلەر

ئوتتۇرىسىدىكى ئەلچى دەپ قارىغاچقا، ئۆزلىرىنىڭ ئىچى پۇشقىنى بىزلەرگە ئېيتىشقا ئامراق ئىدى. ھانىسىمۇ شۇنداق ئىدى. ھانىسى ئۆزىنىڭ ئىككى تۇغقان ئاچىسى بىلەن توي قىلىپ 10 پەرزەنتلىك بولغان بولسىمۇ، بالىلىرىنىڭ ئۈچى ئۆلۈپ كەتكەن، يەتتىسى تولىمۇ كېسەلچان ئىدى. ياشىنىپ قالغان ھانىسى مۇشۇ تۈپەيلى دائىم كۆڭلى يېرىم بولۇپ كۆز يېشى قىلىپلا يۈرەتتى. مەن ئۇنىڭغا يېقىن تۇغقانلار توي قىلىپ تۇغۇلغان بالىلارنىڭ تەن ساپاسىنىڭ ئەزەلدىن ياخشى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم ھەم بۇ ياغاچچىغا تەسەللى بەردىم. ئۇنىڭ كۆڭلى بىر ئاز ئارام تېپىپ كېتىپ قالدى. بۇ ئىش مېنىڭ توي قىلىدىغانلار ۋە بالىنىڭ ساپاسى ھەققىدە ئويلىنىشىمغا سەۋەب بولدى.

بەزىلەر ئۆزىگە جۈپ ئىزلىگەندە ھەمىشە ئوخشىمىغان نىيەتلەردە بولىدۇ. مەن بۇنداق كىشىلەردىن ئىنتايىن نەپرەتلىنىمەن. بەزىلەر مېنىڭ شارائىتىم ياخشى ئەمەس، شۇڭا ئۇنى-بۇنى تاللىيالايمەن، تويىدىن كېيىنكى تۇرمۇش ئۈچۈن مەن پۇلدار قىزلارنى تاپمىسام بولمايدۇ-دەپ قارايدۇ. بەزىلەر بۇندىن كېيىن نام تېپىشىم ئۈچۈن، ھېچنېمە بىلەن ھېسابلاشماي، چوقۇم ئابرويلىق بىرەر ئائىلىنىڭ قىزىنى ئېلىشىم كېرەك-دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر پەقەت چىرايغا مەستانە بولۇپ قېلىپ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلغان بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى خاتا. شۇڭا ئۆزى ۋە ئەۋلادىنىڭ بەختى ئۈچۈن، ئەڭ مۇھىمى تېنى ساغلام پەرزەنتلىك، ياخشى ئاياللارنى ھەمراھلىققا تاللاش كېرەك.

مېنىڭ ئايالىم ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ، لېكىن بىز بىر-بىرىمىزنى سۆيەتتۇق. ئايالىم ئاقكۆڭۈل، ئىشچان، بىلىملىك ھەم قائىدە بىلىدىغان، شۇنداقلا ھەرقانداق ئەھۋالدا مېنى قوللىيالايدىغان ھەم چۈشىنىدىغان بولغاچقا، مەن ئۇنى تاللىغان ئىدىم. مەن گەرچە بىر نامرات ياستىر بولساممۇ، ئەمما ئەزەلدىن

ئايالمنىڭ ۋايساشلىرىنى ئاڭلاپ باقمىدىم. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا،
بۇ زور بايلىق ئىدى.

كۆپ قىسىم ئاياللارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئەقىللىق پەرزەنتكە
ئىگە بولۇش ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى بولۇشى مۇمكىن. مېنىڭ
ئايالىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئىدى، ئۇمۇ پەرزەنتلىك بولۇشنى
ئىنتايىن ئارزۇ قىلاتتى.

تۇنجى پەرزەنتىمىزنىڭ ئالەمدىن ئۆتۈشى ئەر-خوتۇن ئىككىمىزنى
بىر مەزگىلگىچە ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەندۈرۈۋەتكەن ئىدى. بالىلىق
بولۇشنى ئىنتايىن ئارزۇ قىلاتتۇق. چۈنكى بالا يوق ئۆي ئىنتايىن
زېرىكىشلىك بولغانلىقتىن ئايالىم بىلەن قارىشىپ ئولتۇرۇپمۇ، بەزىدە
يالغۇزلۇق ھېس قىلىپ قالاتتۇق. بۇ بىر جۈپ ئەر-ئايالنىڭ ئورتاق
يالغۇزلىقى، بىز ھەتتا ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالماي، تۇنجى بالىمىز ھايات
بولغان بولسا، قانداقراق بۇلار ئىدى ھە؟! دەپ ئويلاپ كېتەتتۇق.

* * *

1778- يىلى 10- ئاينىڭ 24- كۈنى ھاۋا ئوچۇق، كېيىن
بۆلۈتلۈك.

بىزنىڭ تېخى بالىمىز يوق ئىدى. ئەھما، ئائىلە بالىنىڭ بىرىنچى
دەرسخانىسى، ئاتا-ئانىلار بولسا بالىنىڭ بىرىنچى ئۇستازى ئىكەنلىكى،
ھەرقانداق بالا ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا ئاتا-ئانىسىدىن
ئايرىلالمايدىغانلىقى، بالىلارنىڭ تەربىيىلىنىشى ئۆز ئاتا-ئانىسى
يارىتىپ بەرگەن مۇھىتتىن باشلىنىدىغانلىقى ماڭا مەلۇم ئىدى.

بالىلارنى تەربىيىلەش يەرشارىدىكى بارلىق ئاتا-ئانىلارنىڭ باش
تارتىپ بولالمايدىغان مەسئۇلىيىتى، ئائىلە بولسا بالىلارنىڭ
ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدىغان ئاساسى شەرت، بالىلارنىڭ
ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشتە ئائىلىدىنمۇ ياخشى شارائىت بارمۇ؟

بالا تۇغۇلۇپلا، ئۆز ئائىلىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولىدۇ، بالىنىڭ بارلىق ئىقتىدارىمۇ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئۆزئارا ئۇچرىشىشى داۋامىدا ئۈزلۈكسىز ئۆسۈپ يېتىلىدۇ. ئاتا-ئانا بولغۇچىلارنىڭ ساپاسى بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقى ئېنىق.

بالىلارنىڭ ئىقتىدارى يوق يەردىن پەيدا بولمايدۇ. ئۇ بالىلارنىڭ مۇھىتقا ماسلىشىشىنىڭ نەتىجىسى. بالىلار مەيلى باي ياكى نامرات ئائىلىدە تۇغۇلسۇن، ئۇلارنىڭ ئىقتىدارى ئۆز ئائىلىسى، دۆلەت ئەھۋالى، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ-ئادەتكە ئاساسەن يېتىلىدۇ. ئوخشىمىغان ئاتا-ئانىلار ۋە ئائىلە مۇھىتىدا، بىر-بىرىگە ئوخشىمىغان بالىلار چوڭ بولىدۇ.

ھەر قانداق ئىشنىڭ تەرەققىياتىنىڭ سەۋەب-نەتىجىسى بولىدۇ. بالىنىڭ ئاق كۆڭۈل، مۇكەممەل ئادەم بولۇشى ياكى ئەسكى، بولۇمسىز ئادەم بولۇشىنىڭمۇ ئوخشاشلا سەۋەبى بولىدۇ. گەرچە مەن بالىلىق بولۇشنىڭ خۇشاللىقى ۋە تەربىيىنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرمىگەن بولساممۇ، لېكىن مەن بۇ بىر نۇقتىغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

* * *

1779- يىلى 9- ئاينىڭ 9- كۈنى ھاۋا تۇتۇق. بۈگۈن مېنىڭ كەيپىياتىمۇ ھاۋارايىغا ئوخشاش بىرخىل تۇتۇق ئىدى. مەن بالىنىڭ ئەسكى بولۇپ ئۆسۈپ قېلىشىغا كىم سەۋەبكار؟ دېگەن مەسىلىنى ئويلاۋاتاتتىم. بۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان مەسىلە ئىدى.

ماھىيەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئادەم ياخشى ياكى يامان دەپ ئايرىلمايدۇ، پەقەت ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى، كەمچىللىكى بولىدۇ. ئەمما بەزىلەر ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇشقا،

كەمچىللىكىنى تۈزۈشكە ماھىر بولسا، يەنە بەزىلەر مۇھىتنىڭ ناچارلىقى سەۋەبىدىن بىر مەزگىل باشباشتاقلق قىلىپ، يامان ئىشلارنى قىلىپ سېلىپ يامان ئاتىلىپ قالىدۇ. ئاق كۆڭۈللۈكنى قىزغىن سۆيۈش ئادەمنىڭ تەبىئىتى. بىراق ئۇلار نېمە ئۈچۈن چۈشكۈنلىشىپ كېتىدۇ؟ بەلكىم بۇنىڭ تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان يەرلىرى ياكى كىشىنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغايدىغان كەچۈرمىشلىرى بولۇشى مۇمكىن.

تەربىيە ۋە ئادەتلىنىشنىڭ تەسىرىنى يوق قىلىۋەتكىلى بولمايدۇ، بۇ ھەمىشە ئادەمنىڭ يامان يولغا كىرىپ قېلىشىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى بولۇپ قالىدۇ. ئادەم ھاياتىدا نۇرغۇن زەربىگە ئۇچرىسا ياكى باشقىلار ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىپ چوڭ قىلسا، باشباشتاقتا، جەمئىيەتكە نىسبەتەن كۆز قارىشى ناچار چوڭ بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا، بۇ جەھەتتە بالىلارنىڭ ئۆزىدىن باشقا ئاتا-ئانا بولغۇچىلار، ئائىلە ۋە ئەتراپتىكى مۇھىت مۇناسىپ مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك.

ئاتا-ئانا بولغۇچىلار پەقەت بالىلارغا كۆيۈنسە، ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرسە، ئۇلارنى يامان يولدىن توسسىلا، بالىلار ئۆز-ئۆزىنى تاشلىۋەتمەيدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئۈستازى، شۇڭا بالىلاردىن خالىغانچە ئەيىپ ئىزدەمسەلىكى ياكى ئۇلارنى ئورۇنسىز جازالماسلىقى، بەلكى ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈشى، نەسىھەت قىلىشى ۋە ئۇلارغا يول كۆرسىتىشى كېرەك. ھەمدە بالىلارغا كۆيۈنۈشى ۋە ھېسداشلىق قىلىشى، بالىلارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ غېمىنى يېيىشى كېرەك. زەربە بېرىش ۋە جازالاش ئەزەلدىن كىشىلەرنىڭ غۇرۇرغا تېگىدۇ. شۇنداقلا كىشىنى ھەرگىزمۇ ئاقكۆڭۈل قىلىپ ئۆزگەرتەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن بالىلاردا ئىشەنچ ۋە ھۆرمەت تۇيغۇسى شەكىللەندۈرۈش، بالىلارنىڭ ئازابىغا كۆڭۈل بۆلۈش ۋە قىيىنچىلىقنى چۈشىنىش كېرەك.

بالمىلارنى تەربىيەلەشتە، بالمىلارنى سەۋەبسىزلا ئويۇنۇشقا مەجبۇرلىماي، ئۇلارنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلىش، ھەق-ناھەقنى ئايرىپ، ئۇلارغا ئار-نومۇسنى بىلدۈرۈش كېرەك. شۇنداقلا پەزىلەتلىك بالمىلارنى تەربىيەلىگىلى بولىدۇ، تەن جازاسى ياكى روھىي جەھەتتىكى ناچار مۇئامىلەرنىڭ ھەممىسى ناچار ۋە خاتا ئۇسۇللاردۇر. ئۇ ھەمىشە بالمىلارنىڭ ئىنتايىن ناچار قىلىشىلارنى سادىر قىلىشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ، ئۇ يەنە بالمىلارنىڭ يامان بولۇپ قېلىشىدىكى تۈپكى سەۋەبتۇر.

كىچىك كارلنىڭ باھاسى

1852- يىلى 10- ئاينىڭ 10- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. مەن يېڭى تۇغۇلغاندا گومۇش چىراي ئىكەنمەن. شۇڭا، كىشىلەر مېنى ئەقلى ئاجىز بالا دەپ قارايدىكەن. ئەمما، مەن ئاتا-ئانىمىڭ نەزەرىدە كۆڭۈلدىكىدەك بالا دەپ قارىلىپ، ئۇلار مېنىڭ ئەقلى ئاجىزلىقىمدىن ئىبارەت بۇرپىللىقنى قوبۇل قىلىشنى خالىماپتۇ. ئەگەر ئۇلار مەندىن ئۈمىدسىزلەنگەن بولسا، مەندىكى ئەقلى ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىلىرىگە قاراپ، ئىنتايىن بىئارام بولغان بولاتتى. دادامنىڭ بالا تەربىيەلەش ئۇسۇلىدىن ھىچكىم گۇمانلانمىسلىقى مۇمكىن، مېنىڭ غەلبەم ئۇنىڭ غەلبىسى ئىدى، مېنىڭ غەلبەم ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى بالا تەربىيەلەش ئۇسۇلىنىڭ

ئىنتايىن توغرىلىقنى ئىسپاتلاپ بەردى. دادام ئەينى چاغدا غەلبە قازانغان مائارىپ مۇتەخەسسسى دەپ قارىلىپ، «ئۇستاز» دېگەن نامغا ئېرىشكەن ئىكەن. دېمەك مەن دادامنىڭ پەخرى بولغانغا ئوخشاش، دادامۇ مېنىڭ پەخرىم، مەن مۇشۇنداق بىر دادامنىڭ بولغانلىقىدىن ئىزچىل پەخرىلىنمەن، ئۇ مەندەك بىر ئەقلى ئاجىز بالىنى ئەقىللىق قىلىپ تەربىيەلەپ چىقتى، قارىماققا پۈتۈنلەي مۇمكىن بولمايدىغاندەك ئىشنى رېئاللىققا ئايلاندۇردى. كىممۇ ئۇنىڭ تەربىيىسىدىن گۇمانلىنالمىسۇن؟

مەن دادامنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيمەن ۋە ئۇنىڭغا تەشەككۈر ئېيتىمەن. مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس. گەرچە ئۇ ئۆلۈپ كەتكىلى كۆپ يىللار بولغان بولسىمۇ، مەن ئىزچىل شۇنداق قاراپ كېلىۋاتىمەن. مەن بىر ئەقلى ئاجىز بالا تۇرۇپ، ئەقىللىق بالا دېگەن شەرەپكە ئېرىشتىم. مەن دادامدىن ئىنتايىن مىننەتدار، مەن ئۇنىڭ تەربىيىسىدىن قەتئىي گۇمانلانمايمەن.

ئۇ ئالەمدىن ئۆتۈپ كۆپ يىللاردىن كېيىن، نۇرغۇن رېئاللىق بىلەن ئۇچراشتىم، نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگەندىم. ئادەمنىڭ قارىشى ۋە بىلىشى ئۈزلۈكسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن، دۇنيامۇ شۇنداق، ئىنسانىيەتنىڭ بىلىم قۇرۇلمىسىمۇ ھەم شۇنداق ئىكەن، مەندە تەدرىجىي يېڭى قاراش شەكىللەندى.

بۇلتۇرقى بىر ئىش مېنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر تەپەككۈر يۈرگۈزۈشىمگە سەۋەب بولدى. ئۇ بىر ئىللىق باھار پەيزىگە تولغان سەھەر بولۇپ، مەن مەكتەپ ھويلىسىدىكى دەرەخ ئاستىغا قويۇلغان ئورۇندۇقتا ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرى، گۈللەرنىڭ خوشپۇراق ھىدى، قۇشلارنىڭ سايىرىشى ۋە دەرەخ يۇپۇرماقلىرىنىڭ شىلدىرلاشلىرىدىن ھوزۇرلىنىپ ئولتۇراتتىم. بىرقانچە ياش ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ پارىڭى مېنىڭ دىققىتىمنى تارتتى.

«ئاڭلىشىمچە مەكتىپىمىزدىكى پروفېسسور كارل ۋىتتېر كىچىك ۋاقتىدا پەۋقۇلئاددە ئەقىللىق بالا ئىكەنمىش، ئۇ 14 يېشىدا

ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا، 16 يېشىدا قانۇن دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، بىرلىن ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قانۇن پەنلىرى پروفېسسورى بولغان ئىكەن».

«شۇنداقمۇ؟ ئۇ ھەقىقەتەن قالىتىس. راستىنلا تالانت ئىگىسى ئىكەن»:

«— ئۇنداق ئەمەستۇ، ئۇنى تالانتلىق دېگىلى بولماس، ئاڭلىشىمچە ئۇ تۇغۇلغاندا ئەقلى ئاجىز ئىكەن، ئۇنى پەۋقۇلئاددە ئۆتكۈر بالا قىلىپ تەربىيەلەپ چىققىنى ئۇنىڭ دادىسى ئىكەن. ئاڭلىشىمچە ئۇنىڭ دادىسى مائارىپ مۇتەخەسسسى ئىكەن. ئۇ دادىسىنىڭ تەربىيىسى ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەت قازانغانىكەن».

«— ئۇنداقتا ئۇنىڭ دادىسى تېخىمۇ ئۇلۇغ ۋە قالىتىسكەن، ئۇ بىر ئەقلى ئاجىز بالىنى پەۋقۇلئاددە ئەقىللىق بالا قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىپتۇ ئەمەسمۇ؟»، دېدى. مېنى ماختاۋاتقان ھېلىقى ئوقۇغۇچىنىڭ بۇ گېپى دادامنى ئېسىمگە سالدى. مەن ھەقىقەتەن بىر قانچە يىلدىن بېرى ئۇنى ئويلاپ باقمىغان ئىكەنمەن. ئۇ ئوقۇغۇچىنىڭ گېپى دادامنى ئېسىمگە سېلىپ، كۆڭلۈم ئىختىيارسىز ئىللىپ قالدى. دادامنىڭ مەندەك بىر ئەقلى ئاجىز بالىنى پەۋقۇلئاددە ئۆتكۈر بالا قىلىپ تەربىيەلەپ، جەمئىيەتكە ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ بەرگەنلىكىگە ھەقىقەتەن تەشەككۈر بىلدۈرمەن.

«— ئۇنداقتا، ئۇ قانداق نەتىجىلەرگە ئېرىشتىكىن؟ پەۋقۇلئاددە ئۆتكۈر دېيىلگەن بالىلارنىڭ كېيىنلىكى بولمايدىكەن، ئۇلار ھەمىشە ئاقار يۇلتۇزغا ئوخشاش ناھايىتى قىسقا مۇددەت مەۋجۇت بولالايدىكەن»، دېدى يەنە بىر ئوقۇغۇچى تۇيۇقسىز.

مەنمۇ تۇيۇقسىز ئۆزۈمدىن: «شۇنداق، مەن قانچىلىك نەتىجە ياراتتىم؟» دەپ سوراپ قالدىم. ھەقىقەتەن مېنىڭ پەۋقۇلئاددە ئۆتكۈر بالا دەپ ئاتالغان شانلىق مەزگىلىم بولغان بولسىمۇ، لېكىن كېيىن مەن ھېچقانچە ئىجادىي نەتىجىلەرنى يارىتالمىغانىدىم.

«ئۇ بىر قاتتىق ئالىم، بىلىمى مول، ئۇ نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيىلىگەن. ئۇ ئۇنىڭ نەتىجىسىدۇر.»

«— بىراق ئۇ ھېچقانداق نەزەرىيە ياراتمىدى، بىرەر ساھەدىمۇ ئۆزگىرىش بارلىققا كەلتۈرمىدى، ئۇ پەقەت بىر فرانسۇز خالاس، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ تەربىيىسىنىمۇ ئەڭ ياخشى تەربىيە دەپ كەتكىلى بولمىغۇدەك.»

بۇ گەپ خۇددى بېشىمدا قاتتىق چاقماق چاققاندىكى مېگەمنى زىڭلىدىتىۋەتتى، مەن تۇيۇقسىز ئويغانغاندەك بولدۇم-دە ھاسامنى تايانغانچە، ھېلىقى ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭغا: «ئېيتقانلىرىڭىز توغرا بالام، دۇنيادا مۇتلەق ئىش يوق، ئۇتۇقلۇق ئىكەنلىكى ئىسپاتلانغان تەربىيە ئۇسۇلىنىڭ چوقۇم ئەڭ ياخشى تەربىيە ئۇسۇلى بولۇشى ناتايىن، بىز تېخىمۇ ياخشى تەربىيە ئۇسۇلى، تېخىمۇ ئۈنۈملۈك تەربىيە ئۇسۇلى ئۈستىدە ئىزدىنىشىمىز كېرەك. بىر خىل تەربىيە ئۇسۇلى ئارقىلىق بەلكىم نۇرغۇن ئىقتىساسلىقلارنى تەربىيىلەپ چىققىلى بولۇشى مۇمكىن، بىراق بۇ پەقەت مۇشۇ كىشىلەرگىلا ماس كېلىشى، ئەمما باشقا ئادەملەرگە ماس كەلمەسلىكى مۇمكىن. ھەرقانداق ئادەمگە ماس كېلىدىغان تەربىيە ئۇسۇلى يوق، ھەممە يەرگە ماس كېلىدىغان ئۇسۇلمۇ يوق. شۇنداقلا ھەممىلا يەردە غەلبە قازىنىدىغان ئۇسۇلمۇ يوق. بىز قارىغۇلارچە ئىشىنىپ كەتمەسلىكىمىز كېرەك» دېدىم.

بۇ بىر قانچە ئوقۇغۇچى ماڭا ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراپ قالدى. ئۇلار مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەيتتى.

شۇنداق، دادام مېنى غەلبىلىك تەربىيىلەپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەربىيە ئۇسۇلىنى پۈتۈنلەي توغرا، ھەممە ئادەم دوراپ بېقىشى كېرەك دېگىلى بولمايتتى. ئۇ گەرچە مېنىڭ دادام بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇسۇلىغا پۈتۈنلەي ئىشىنەلمەيتتىم، مەن قايتا ئويلىنىپ كۆرىشىم كېرەك ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن قىممەتلىك بىلىپ ساقلاپ كېلىۋاتقان دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى كۆرۈشكە باشلىدىم.

ئۇنىڭ بەتلىرى پۈتۈنلەي ساغرىپ كېتىشكە باشلىغانىدى. مەن بۇ ساغرىپ كەتكەن بەتلەرنى ۋاراقلاۋىتىپ، ئۆتكەن ئىشلارنى بىرمۇبىر ئەسلەشكە باشلىدىم...

مەن تۇغۇلغاندا دادام 52 ياشقا كىرگەن ئىكەن. لوخ كەنتى بىر يېڭى ھاياتلىقنى كۈتۈۋالدى، ئۇ دەل مەن ئىدىم. دادامنىڭ ئاخىرى ئۆز بالىسى بولدى، ھاياتلىق نېمە دېگەن رەڭدار. ئەمەلىيەتتە ئەڭ زور پەرق كېيىن ئىدى.

ئاڭلىشىمچە، مەن باشقا بالىلار بىلەن يۇيۇنۇۋاتقاندا، كەنتتىكى بىرەيلەن مەسخىرە قىلىپ: «پوپ، ئوغلۇڭىز مېنىڭ نەۋرەمچىلىك ئىكەن، سىزنىڭ نېمە ئويىڭىز بار؟» دەپتۇ.

«سىز پەرزەنتىڭىزنى قارىغۇلارچە باقتىڭىز، سىز ئۇلارنى نېمە ئۈچۈن تاپقانلىقىڭىزنى ئويلاپ باقمىغان. سىز ئۇلارنى قانداق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەمەكچى؟ ئوغلۇڭىز سىز بىلەن ئوخشاشلا دېھقان، نەۋرىلىرىڭىزمۇ ئوخشاش، بۇنىڭ پەخىرلەنگۈچىلىكى بارمۇ؟ ئەمما مەن بالىنى قارىغۇلارچە باقمايمەن، كەلگۈسىدىكى تەربىيە ئۈچۈن مېنىڭ تەييارلىقىم يېتەرلىك، شۇڭا ئۇ كەلگۈسىدە ئادەتتىكى ئادەم بولمايدۇ. تەمسىللەردە، ئالتۇن ئاز بولسىمۇ ساز دېيىلىدۇ.»

بۇ ئىش دادامنىڭ تەربىيە پوزىتسىيىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە يېتەرلىك، دادام ئۆز ئەجدادىغا ۋارىسلىق قىلىش ئۈچۈن پەرزەنتلىك بولۇشنى ياقتۇرمايتتى. مەن بالىلىق بولغاندىن كېيىن دادام دائىم ماڭا، بالا ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ شەخسىي مۈلكى ئەمەس، بەلكى خۇدانىڭ ئامانلىقى، ئۇنىڭغا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىش كېرەك ھەمدە بالىلىق بولۇشتىن ئىلگىرى، ئاتا-ئانا بولغۇچى تولۇق تەييارلىق كۆرىشى، كېيىن پۈتۈن كۈچى بىلەن تەربىيە ئېلىپ بېرىشى، بالىنى ئائىلە، جەمئىيەتكە پايدىلىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىشى كېرەك، دەيتتى.

مەن بۇنى دادامنىڭ تەربىيە ئىدىيىسىنىڭ ئاساسى، شۇنداقلا ماڭا دەسلەپكى تەربىيەلەشنى باشلاشتىكى بىرىنچى مۇھىم ھالقا، دەپ قارايمەن.

دادام گەرچە تەربىيە ئىدىيىسى جەھەتتە ئالدىنقىلاردىن ھالقىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باشقا جەھەتتە قىيىلىدىغان جايلىرىمۇ بار بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلايمەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە مېنىڭ يەنە باشقىلارنىڭ نەۋرىسى بىلەن تەڭ چوڭ بولۇۋاتقان ئۆز بالامغا نىسبەتەنمۇ باشقىچە ئويۇم بار ئىدى: مەيلى نېمىلا بولسۇن، باشلىنىشىدىلا مەن ئۇتتۇرۇۋەتكەندىم. مېنىڭ كېيىنكى بەدەن سۈپىتىم ياشانغاندا بالىلىق بولۇشنىڭ بىر خىل زىيىنىنى، يەنى بۇنداق بالىنىڭ تەن ساپاسىنىڭ ئانچە ياخشى بولمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى. ئەمما، تەقدىر يەنىلا خۇدانىڭ قولىدىكى پېچكىغا ئوخشايدۇ. دادام مۇنداق ئويلىمىغان بولۇشى مۇمكىن ئەلۋەتتە. چۈنكى، ئۇ چاغدا بالىلىق بولۇش-بولالماسلىق دادامغا نىسبەتەن بىر يامان چۈشكە ئوخشايتتى.

ئالدىنقىلاردىن ھالقىپ كەتكەن ئىدىيە ھەمىشە مۇتەئەسسىپ كۈچلەرنىڭ ئاۋارە قىلىشىغا ئۇچرايدۇ. دادامنىڭ ئىلغار تەربىيە نۇقتىئىنەزىرى ئەينى چاغدا مودا بولۇۋاتقان تەربىيە قارىشىغا قارىمۇقارشى بولغاچقا، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىغان. ئۇ ئۆز قارىشىدا چىڭ تۇرغاچقا باشقىلار بىلەن تالاش-تارتىش قىلىشتىن ساقلىنالمىغان، ھېچكىم ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە ئىشەنمىگەن. شۇڭا، دادام ھەمىشە ئانامغا:

«خۇدا بىزگە تېزراق بىر پەرزەنت ئاتا قىلسىكەن، مەن ئۆز ئۆسۈلۈم بىلەن ئۇنى تەربىيەلەپ، ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئاشۇ جاھىل كىشىلەرنى قايىل قىلىپ قويسام»، دەيدىكەن.

خۇدا دادامنىڭ تىلىكىنى راۋا قىلىپ، ئاكام تۇغۇلۇپتۇ. بۇ چاغدا، دادام تەپسىلىي تەربىيە پىلاننى تۈزۈپ، ئاكامنى تەربىيەلەشنى كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. لېكىن، بىر قانچە كۈندىن

كېيىن خاررى رايونىغا ھۇجۇم قىلغان سوغۇق تۈپەيلى ئاكام ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئاكامنىڭ بالدۇرلا تۈگەپ كېتىشى دادامنى قانتىق ئازابلانغان، ئەينى چاغدىكى ئەڭ ئىلغار تەربىيەلەش ئىقتىدارىغا ئىگە ئادەم، ئۆزى تەربىيەلەيدىغان ئويىپىكتىن مەھرۇم قالغاچقا، خۇددى ئەخمەق قىلىنغاندەك ھېس قىلىپتۇ. مەن بىلىدىغان كەچۈرمىشلەر بىلەن دادامنىڭ ئىنتايىن تەسلىك بولغان كۈندىلىك خاتىرىسى ئۆزئارا ماس كېلىپ قالغاچقىمىكىن، ۋاقىت ئۆتمۈشكە قايتقاندا كەچۈرۈپ قالدى.

ئەمەلىيەتتە، دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى پارچە-پۇرات، ئۇزۇن ياكى قىسقا، بەزىدە يېزىلغان، بەزىدە يېزىلمىغان ھەمدە بەزى سۆزلەر ئېنىقسىز بولغاچقا، مەن شۇنچە ئەسلىشكە تىرىشساممۇ، ئەسلىيەلمىدىم. گەرچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن كۈندىلىك خاتىرە ئومۇمىي جەھەتتىن ئېنىق بولغاچقا، ئۇنى ئوقۇسا، ئادەم يەنىلا ئۆتمۈشنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتى.....

بۇ بىر نۇقتىنى مەن 40 ياشقا كىرىپ، ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى بولغاندىلا بىلدىم.

دادامنىڭ: «ئىنسانىيەت ئۈچۈن بىر تالانت ئىگىسى تەربىيەلەپ بېرىش نەچچە مۇستەھكەم ئەرزىمەس ئادەملەرنى تەربىيەلەپ بەرگەندىن ئېشىپ چۈشىدۇ»، دەيدىغان بىر مەشھۇر سۆزى بار ئىدى. بەلكىم مۇشۇ ئالىي مەقسەت ئاساسىدا، دادامنىڭ بالىنى تەربىيەلەش خىيالى ۋە تەييارلىقى، توي قىلىشتىن بۇرۇنلا باشلانغان بولۇشى مۇمكىن.

دادام پىكىر يۈرگۈزۈپ تۇرىدىغان كىشى بولغاچقا، ئۇ تويىنىڭ مەقسەتلىرىنى خۇدانىڭ تەلپىگە ماس كېلىدىغان ئەۋلاد تەربىيەلەشتىن ئىبارەت دەپ قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش قارىغۇلارچە توي قىلماي، بەلكى تويغا باشتىن-ئاخىر ئېھتىياتچان مۇئامىلە قىلىپ، ئىنچىكە تاللاش ئارقىلىق ئوتتۇرا ياشقا كىرىپ قالغاندىن كېيىن، ئانام بىلەن توي قىلغان ئىكەن.

ئانام ئانچە چىرايلىق بولمىغاننىڭ ئۈستىگە توپلىقىمۇ ئانچە كۆپ ئەمەسكەن، ئانام بىر يېزىدا تەربىيەلەنگەن ئايال بولۇپ، دادىسى ئۇنى ياخشى تەربىيەلىگەن ئىكەن. ئۇ ئاق كۆڭۈل، بىلىملىك ۋە ئەدەبلىك ئىكەن، ئەڭ مۇھىمى ئۇنىڭ پەرىشتىلەردەك مەھربان قەلبى بار بولۇپ، ئۇنىڭ مەھربانلىقى كەڭ قوللىقى يىراق-يېقىنغا مەشھۇر ئىدى. دادام بىر نامرات باستىر بولۇپ، تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن نامرات ئىدى. ئەمما مەن ئەزەلدىن ئانامنىڭ ۋاپىسىنى ئاڭلاپ باقمىغان ئىدىم. ئۇ ھەمىشە ئۈمىدۋار بولۇپ، تۇرمۇشىمىز خۇشاللىققا تولغان ئىدى.

مېنىڭ كىچىكىمدە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىمنىڭ تۆھپىسى دادامغا مەنسۇپ ئىدى. ئەمما، مېنىڭ ياخشى بىر ئانام بولغان بولسا، ھەممىنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەستى. ئەمەلىيەتتە بىر ئائىلىدە ئانا بولغان كىشى بالىنىڭ ھەقىقىي روھى تۇرۇرۇكى ھېسابلىنىدۇ.

دادا بولسا ھەمىشە سۈرلۈك يۈرىدۇ، شۇڭا بالىلار ئادەتتە دادىدىن ئەيمىنىدۇ. ئانىلارچۇ، ئۇلارنىڭ ئىللىق سۆزلىرى ۋە قىزغىنلىقى، شۇنداقلا ئانىلىق مەھربانلىقى، ھەمىشە بالىلارنىڭ ئىشەنچىنى ئاشۇرىدۇ. بۇ جەھەتتە مېنىڭ تەسىراتىم چوڭقۇر. بالىلىق بولغاندىن كېيىن، دادامنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا پەقەت بىر قەدەر مەھەللا قالغان ئىدى. دادام باشقا ئائىلە ۋە ئاتا-ئانىلار قىلالمايدىغان ئىشلارنى قىلىپ بالىسى ئۈچۈن تولۇق تەييارلىق كۆرۈپ قويغان ئىدى.

تەييارلىقى بار مۇھىت نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟ دادام قانۇنىيەتلىك، تەرتىپلىك تۇرمۇش مۇھىتى يارىتىش، تەربىيەگە تەييارلىق قىلىشنىڭ تۇنجى قەدىمى، شۇنداقلا ئەڭ ياخشى تەربىيە مەزگىلىدىكى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل دەپ قارايتتى. چىرايلىق، ئىشلەتكىلى بولىدىغان، بالىلارنى جەلپ قىلالايدىغان تۇرمۇش بويۇملىرى ۋە سايمانلىرى بىلەن تەمىنلەش؛ بالىنىڭ تۇرمۇش

تەسىراتلىرىنى موللاشتۇرۇش، بالىلارنىڭ سەزگۈسىنى مەشىق قىلدۇرىدىغان ئۆگىنىش ماتېرىيالى ۋە سايمانلىرىنى بېرىش ئۇسۇلى بىلەن، بالىلارنىڭ ئەقلى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئارقىلىق بالىلارنى مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىدىغان قىلغىلى ۋە بالىلارغا ئۆزىدىكى قابىلىيەتنى ھېس قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش مۇھىتى مۇرەككەپ بولغاچقا، ئۇ نۇرغۇن جەھەتتە بالىلارغا ماس كەلمەيدۇ. شۇڭا بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن، مۇشۇنداق مۇھىتى مۇرەككەپ بولغان تۇرمۇشقا ماسلىشىپ مول تەجرىبىلەرنى ئىگىلەش ئۈچۈن چوڭلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، چوڭلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدا بىر خىل تەييارلىقى بولغان مۇھىت بەرپا قىلىپ، چوڭلارنىڭ دۇنياسىنى بالىلارنىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشتۇرۇش كېرەك.

مۇنداقچە ئېيتقاندا، مۇبادا بىر بالىغا ئۆگىنىشكە ھەيدەكچىلىك قىلىدىغان ئىنتايىن ياخشى شارائىت يارىتىپ بېرىلسە، بالا بۇ خىل مۇھىتتا تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ھەر جەھەتتىن ئۈنىڭغا ماسلاشسا، ئۇ چاغدا بالىنىڭ ئۆسۈشى ۋە پەزىلەتنىڭ يېتىلىشى ناھايىتى ياخشى بولىدۇ.

مېنىڭچە، بالىلارنىڭ ھاياتى كۈچىنى ئاشۇرىدىغان ھەمدە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلغان پائالىيەتلەرنى مەركەز قىلغان تەربىيە نىشانى ئاندىن ھەقىقىي تەربىيە ھېسابلىنىدۇ. بىز كۆپ يىللىق ئوبىيېكتىپ كۆزىتىشلەر ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ سىرىنى، يەنى بۇ خىل ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ ئەمەلىيەتتە بىر خىل ئۈنۈر سالىققا ئىگە خىزمەت ئىكەنلىكىنى بايقىدۇق.

ئەمەلىيەتتە بالا بىلەن ئائىلە، ئاتا-ئانا مۇناسىۋىتىدە بولۇپمۇ تەربىيە جەھەتتە، دادامنىڭ ماڭا مۇنچىلىك زور كۈچ سەرپ قىلىشىنىڭمۇ سەۋەبى بار ئىدى. دادام ئىلگىرى بىر ماقالە يازغان بولۇپ، ئۇنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىدەك ئىدى:

ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئائىلىدىن قوبۇل قىلىدىغان ئەخلاقنىڭ ياخشى ياكى يامان بولۇشى، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. قەلب ۋە پەزىلەت ئالدى بىلەن ئائىلىدە شەكىللىنىدۇ، كېيىن ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا چېنىقىش داۋامىدا پىشىپ يېتىلىدۇ. ئائىلە بالىلارنىڭ بىرىنچى دەرسخانىسى، ئاتا-ئانا بالىنىڭ بىرىنچى ئۇستازى ھېسابلىنىدۇ. بالىلىق مەزگىلىدىكى پەزىلەت قۇرامىغا يەتكەندىن كېيىنكى پەزىلەتنىڭ ياردىمى بولۇپ، كېيىنكى تەربىيە پەقەتلا بالىلىق مەزگىلىدىكى پەزىلەتنىڭ كۈچەيتىش جەريانىدىن ئىبارەت. بالىلىق مەزگىلىدە قەلب ئىشىكى قىلچە تۇسالغۇسىز ھالدا ئۇچۇق بولۇپ، ھەر ۋاقىت يېڭى شەيئەلەرنى قوبۇل قىلىشقا تەييار ھالەتتە تۇرىدۇ.

بۇ چاغدىكى بالىلارنىڭ قوبۇل قىلىش ئىقتىدارى كۈچلۈك بولۇپلا قالماستىن، ئەستە ساقلاش ئىقتىدارىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پەزىلەت ئۈزلۈكسىز چېنىقىپ داۋاملىق ئالغا بېسىپ تۇرىدۇ. شۇڭا، بالىلىق مەزگىلىدىكى مېجەز، ئىرادە، ئادەت كېيىنكى تۇرمۇشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ھېسابلىنىدۇ.

مۇھەببەت ۋە ئەخلاق تۇيغۇسىغا تويۇنغان ئائىلىدە چوڭ بولغان بالا ئەقىل پاراسەتلىك ۋە شەرمى-ھايالىق چوڭ بولىدۇ. سەممىي ۋە مېھرىبان ئاتا-ئانىلارمۇ ساغلام، قۇلىدىن ئىش كېلىدىغان، ئۈمىدۋار بالىلارنى تەربىيەلەپ چىقالايدۇ.

ئائىلە ھەممە ئادەمنىڭ ئىللىق ماكانى بولۇپ، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆز ئائىلىسىگە قارىتا مېھىر-مۇھەببىتى بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى ۋە ياردىمى بىلەن، بالىلارمۇ يېتەرلىك كۈچكە ئېرىشەلەيدۇ، ئۇلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىزىنى بويلاپ، توغرا، ئۆزىنى كونترول قىلالايدىغان ۋە باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان تۇرمۇش يۇلىدا ماڭىدۇ.

ئاتا-ئانا بالىنىڭ بىرىنچى ئۇستازى بولۇپ، ئۇ بالىغا تۇرمۇش، ئۆگىنىش، پەزىلەت ۋە روھىي جەھەتتە بىرمەزگىللىك ياكى مەڭگۈلۈك

ئۇستاز بولالايدۇ. بالىنىڭ كەلگۈسى، ئەقىل-پاراسىتى، ئەخلاقى پەزىلىتى ۋە ئىندىۋىدۇئاللىقى ھەقىقىي ئاتا-ئانا مۇھەببىتى بىلەن تولغان ئاڭدىن كېلىدۇ. بۇ دەل «دەسلەپكى تەربىيە» دۇر. ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ ئۆز تەبىئىتىگە تايىنىپلا بالغا مېھرىبانلىق قىلىپ بالغا تەسىر كۆرسىتىش يېتەرلىك ئەمەس، شۇڭا ئاتا-ئانا بولغۇچى ئۈزلۈكسىز ئۆگىنىش كېرەك. بىر ئۆمۈر ئۆگىنىپ، ئۆزىنى ئۆستۈرگەندىلا، كونا بالا تەربىيەلەش قارىشىدىن ۋاز كېچىپ، يېڭى بالا تەربىيەلەش قارىشىنى تۇرغۇزغىلى بولىدۇ. ئاتا-ئانىلار پۈتۈن كۈچى بىلەن بالىنىڭ ھەممە ئىشىنى چۈشىنىشى ۋە ئىگىلىشى — تەن ساپاسى، تۇيغۇسى، قارىشى، ھېسسىياتى، ئىستېتىكا ئەخلاقى، ئىدىيىسى-ئەخلاق قارىشى، كىشىلىك قارىشى، جەمئىيەت قارىشى ۋە بارلىق ئىش-ھەرىكەتلىرىگە دىققەت قىلىشى، شۇ جەرياندا قانداق قىلىپ بالا بىلەن باراۋەر، دوستانە، يېقىن ئۆتكىلى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشى، بالىلارنى ئەركىن، مۇستەقىل، يېڭىلىق يارىتالايدىغان تۇرمۇش يولىغا باشلىشى كېرەك. بۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ يەنە مۇھىم بۇرچى ئۈستىگە ئېلىشتىن دېرەك بېرىدۇ، ئۇ ئاتا-ئانىلارنى ئويلاپ باقمىغان بەختكە ئېرىشتۈرىدۇ.

ئاتا-ئانىلار ئۈچۈن بالا تەربىيەلەش، بالا بىلەن بىللە ياشاش ئەڭ زور خۇشاللىق ئىش، شۇنداقلا بىر خىل جاپالىق ۋە ئەستايىدىل خىزمەت.

دادامغا ئوخشاش ئۆز بالىسىنى تەربىيەلەشنى ھەرقانداق ئىشلارغا تەڭ قىلماسلىقتەك پۈزۈتسىيىسىنى مەدھىيەلەشكە ۋە قول قويۇشقا ئەرزىيدۇ. بالا ئاتا-ئانىنىڭ كەلگۈسى، بالىنى تەربىيەلەش شۇقەدەر مۇھىم دەپ قارايمىز، ئۇنداقتا بىز نېمە ئۈچۈن ھورۇنلۇق ۋە بۇشاڭلىقنى تۈگىتىپ، پۈتۈن زېھنىمىزنى مەركەزلەشتۈرۈپ بۇ چوڭ ئىشنى ياخشى ئىشلىمەيمىز؟ نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بۇ مەسىلىگە سەل قاراپ ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزۈمەكتە، شۇ سەۋەبتىن بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن جەمئىيەت ۋە ئائىلىسى ئۈچۈن نۆۋپە قوشماقتا

يوق، ئەكسىچە جىنايەتچى بولۇپ قالماقتا، بەزى بالىلار تاماكا چېكىش، ھازاق ئىچىش، قىمار ئويناشتەك... ھەرخىل يامان ئادەتلەرنى يۇقتۇرۇۋالدى، ئومۇمەن، بالا تەربىيەلىشىنى ھاياتلىقتىكى زور ئىش دەپ قارىمىغانلارنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي مەسئۇلىيەتسىز ئاتا-ئانا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى مېنى ئاتا-ئانامنىڭ جەمئىيەتتىكى تەسىرى ئۈستىدە ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلدى. بالا ئاتا-ئانىنىڭ سايىسى بولۇشى مۇمكىن، بۇخىل قارىشىمنىڭ تەسىرى كىشىلەرگە ئاللىبۇرۇن پۈتۈۋىتىلگەن بولىدۇ، دەپ قارايدىغان كىشىلەرنىڭ رەددىيىسى، ھەتتا مەسخىرىسىگە ئۇچراش-ئۇچرىماسلىقىنى بىلمەيمەن.

ئەمەلىيەتتە، ئاتا-ئانىنىڭ تەسىرى زور بولىدۇ. مەن ئاتا بولغاندىن كېيىن بۇ بىر نۇقتىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ھەر بىر ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆزىدە قانداق نۇقتىلارنىڭ بارلىقى ئۆزىگە نامەلۇم. شۇڭا ئاتا-ئانىلار بالىلىرىمىزنىڭ خاتالىقىمىزدىن ساۋاق ئېلىپ، بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى تەكرارلاشتەك تىراگىدىيىدىن ساقلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

خاتالىقىڭىزدىن ساقلىنىپ، ئارتۇقچىلىقىڭىزنى جارى قىلدۇرۇڭ، مانا بۇ ھەقىقىي توغرا يول. ھەر ۋاقىت ھەممە يەردە ئۆزىڭىزنىڭ ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇڭ.

مانا بۇ تەربىيەنىڭ ئاڭ ئاخىرقى چېكى، بالىلار ئەمەس، ئاتا-ئانا بولغۇچىلارمۇ تەربىيە داۋامىدا مۇكەممەللىشىش كېرەك، بۇنداق قىلىش بەلكىم ئىنتايىن تەس بولۇشى مۇمكىن، ئەمما ئۇ ئەڭ ئۈنۈملۈك. مېنىڭچە، داداممۇ مېنىڭ بۇ قارىشىمغا قوشۇلىدۇ.

ئىككىنچى باب

ھامىلە تەربىيىسى دەسلەپكى تەربىيىنىڭ

تۇنجى قەدىمى، تالانت تەربىيىسىنىڭ

بۆسۈش ئېغىزى

كارل ۋىنېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1800- يىلى 2- ئاينىڭ 3- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.
بۈگۈن، مەن مۇشۇنداق ئايالمنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن تەڭرىگە
تەشەككۈر بىلدۈردۈم. ئۇ بىز قەيسەر ئايال. ئۇ ماڭا بالا تۇغۇلماستىلا ئۇنىڭ جاسارەتلىك
ئادەم بولۇشى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭمۇ قەيسەر بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
مەن شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ ھامىلىدار ۋاقتىدا ئۇنى ئازابلايدىغان ئىشلار
يۈز بېرىپ تۇرسىمۇ نېمە ئۈچۈن كۆز يېشى قىلمىغانلىقىنى
چۈشەندىم. ئۇ ئازاب ئىچىدىن ناھايىتى تېزلا قۇتۇلۇپ چىقالايتتى.
ئۇنىڭ قىلغانلىرى ھەقىقەتەن توغرا ئىدى. چۈنكى، ھامىلىدار ۋاقتىدا
ئانا بولغۇچى ھەمىشە كۆز يېشى قىلسا، ئۇنداقتا ئۇ بوۋاقتىڭ
يېتىلىشىگە بىۋاسىتە يامان تەسىر كۆرسىتىدۇ. ھامىلىنىڭ ياخشى
يېتىلىشىگە، ئاجىز، ئىقتىدارسىز بولۇپ قېلىشنىڭ سەۋەبلىرىنىڭ
بىرى، مەن ئىزچىل مۇشۇنداق قارايتتىم.

ئانا بولغۇچى بالىسىنىڭ گۈزەللىك، ئادالەت ۋە ھەقىقەتنى سۈيىدىغان ئادەم بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. نۇرغۇن ئانىلار پەقەت بالىنىڭ سالامەتلىكىگىلا كۆڭۈل بۆلۈپ، بالىسىنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە ئەقلى ئىقتىدارىنىڭ تەرەققىياتىغا سەل قارايدۇ. بۇ بىر مەسئۇلىيەتسىز قىلمىش. مەن ئايالىمنىڭ قەيسەر ۋە خۇشال روھىي ھالىتىنىڭ ئۇلۇمغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. ئايالىم قەيسەرلىك ئارقىلىق ئۇلۇمنىڭ روھىنى قۇراللاندۇردى. ئۇنىڭغا سۆيگۈ ۋە ئەقىل-پاراسەت ئاتا قىلدى، شۇنداقلا ئايالىم ئۇلۇمنىڭ جەمئىيەتكە قەدەم قويغاندا، قىيىنچىلىقلاردىن قورقمايدىغان، مەڭگۈ خۇشال ياشايدىغان بولۇشىنى ئۈمىد قىلدى.

ئانا بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ.

سەيپىيە غەلىبە قىلىپ چىقارغان

1800-يىلى 2-ئاينىڭ 10-كۈنى ھاۋا تۇتۇق. بىر مەشھۇر كىشى بۇرۇن: دۆلەتنىڭ تەقدىرى ئانىلارنىڭ قولىدا دېگەنكەن. مەن بۇ گەپكە ئىنتايىن قايىل، ئەمما بۇ گەپنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشىنىدىغان كىشىلەر ناھايىتى ئاز. نۇرغۇن لايىقەتسىز ئانىلار، مەقسەتسىز ھالدا بالىلارنى يامان يولغا باشلاپ قويىدۇ، بۇ ھاياتلىقتىكى ئەڭ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش. ئانىلارنىڭ تەربىيىسى دۆلەتنىڭ تەقدىرىنى ئويان-بويان قىلىۋېتىدۇ. مەن دۇنيادىكى ئانىلارنىڭ بۇ بىر شەرەپلىك مەسئۇلىيەتنى باتۇرلۇق بىلەن ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

بىز — دۆلەتنىڭ تەقدىرى ئانىلارنىڭ قولىدا دېگەن ھېكمەتنى ئېسىمىزدە چىڭ ساقلىشىمىز كېرەك.

بۇ كىتابنىڭ ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمىسى ئۆزبېك تىلىغا تەرجىمىسىدۇر.

1800- يىلى 2- ئاينىڭ 14- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن ئايالىم يەنە بىر قېتىم يوشۇرۇن خۇشال بولۇۋالدى، مەنمۇ شۇنداق. ئانا-ئانىلارنىڭ ھەممىسى تالانتلىق پەرزەنتلىك بولۇشنى، ئۇلارنىڭ ئۇتۇق قازىنىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ، ئايالىم بىلەن ئىككىمىزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ئەمما مەن دۇنيادىكى 80% ~ 90% ئادەمنىڭ ئىشىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدىغانلىقى، شۇڭا ئۇنىڭ نورمال ئىش ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى ئېتىقاد قىلىشنى چۈشىنىشكە باشلىدىم. بالا تۇغۇلماستىلا بىز ئانا-ئانا بولۇشنىڭ خۇشاللىقىدا مەست ئىدۇق. بۇ خىل خۇشاللىقنى كونترول قىلماق تەس بولۇپ، بىز دائىم ئۆزىمىزدىن: «بۇ بالا ياخشىمىدۇ؟» دەپ سورايتتۇق.

* * *

1800- يىلى 3- ئاينىڭ 1- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

ئايالىم بۈگۈن يەنە... مېنىڭ ھەممە ئىشىم بالغا تەسىر كۆرسىتىدۇ، دېگەن چوڭقۇر مەنىلىك گەپنى قىلدى. ئۇ ھامىلىدار مەزگىلىدە ئاچچىق نەرسىلەرنى، تۈزلۈك سەي، راققا ئوخشاش نەرسىلەرنى ئەزەلدىن يېمەيتتى. ئۇ ھەتتا ئۆزى يېيىشكە ئامراق قورۇلغان تۈرلۈك بېلىقنىمۇ يېمەيدىغان بولدى. ئۇ بالام بۇنداق نەرسىلەرنى يېسە بولمايدۇ، بۇ نەرسىلەر بالانىڭ يۇمران تېرىسىنى بۇزۇۋېتىدۇ، دەيتتى. ئۇ بۇ نەرسىلەرنى گەرچە بالا ئۈچۈن يېمىسەممۇ لېكىن، قورسىقىغا كىرگەندىن كېيىن ئۇنى بالا يەيدۇ، دەيتتى. ئۇ يەنە...

ئۇنىڭ ئېھتىياتچانلىقى ماڭا بىر ئانىنىڭ زېرەكلىكى ۋە ئۇلۇغلىقىنى ھېس قىلدۇردى.

* * *

1800 - يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ھاۋا تۇتۇق.

* * *

1800 - يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ھاۋا تۇتۇق. مەن بۇنى ئىنتايىن دانالىق دەپ قارايمەن. بىز تىرىشىپ ئىشلەپ، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن تېنىمىز سالامەت بولۇشى كېرەك. ئىگىلىك تىكلەپ، ئۇتۇق قازىنىش، نام قازىنىش ئۈچۈنمۇ ئالدى بىلەن ساغلام بەدەن بولۇشىمىز كېرەك. بۇ ناھايىتى ئېنىق ئىش، ئەمما ئۇنى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق.

* * *

1800 - يىلى 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ھاۋا ئۇچۇق.

بۈگۈن ئايالىم بىر پارچە قەغەزگە تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى يېزىپتۇ. ھامىلىنىڭ ياخشى يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، ھامىلىدار ئانا دىققەت قىلىش كېرەك: ئۈچ ئايلىق بولغان ھامىلە ئۈچۈن ئەڭ خەتەرلىكى يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ ئانا بەدىنىگە كىرىپ، ھامىلىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنىڭ مېڭىسىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشتىن ئىبارەت. ھامىلىدار ئايال قىزىل، يۇقۇملۇق زۇكام بىلەن ئاغرىغان كىشىلەرگە يېقىنلىشىشتىن ساقلىنىشى كېرەك. ھامىلىدارلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، ھامىلىنىڭ دورغا بولغان سەزگۈرلۈكى يۇقىرى بولىدۇ. دورىنىڭ زەھەرلىك رولى ھامىلىنىڭ نېرۋا سىستېمىسىنىڭ

شۇڭا، ئەر-ئايال ھەر ئىككىسى ئەڭ بولمىغاندا ھامىلىدار بولۇشتىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى ھاراقنى تاشلىشى كېرەك. ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئايالىم ھامىلىدار بولۇشتىن ئىلگىرى بۇ ئىشقا ئىنتايىن دىققەت قىلغان ئىدۇق. بۈگۈن ئۇ قايتىپ كەلگەندە، ئۆزىنىڭ ھاراق ئىچىشكە ئامراق بىر دوستىغا بۇخىل ناچار ئادەتنى تاشلاش ھەققىدە نەسەت قىلغانلىقىنى ئېيتتى.

* * *

1800- يىلى 4- ئاينىڭ 21- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن ئايالىم ئۆزىنىڭ بىر ئاز ئىچى پۇشۇپ تۇرغانلىقىنى ئېيتتى، مەن ئۇنىڭغا مۈشۈكنى ئەرمەك قىلىشنى ئېيتتىم.

تولۇقلما: بۇ بىر سەۋەنلىك، مەن ھازىرغىچە شۇ تۈپەيلى ئەپسۇسلىنىمەن. دوختۇر ماڭا بىرخىل ياي شەكىللىك پارازىت قۇرتنىڭ ھامىلىگە ئىنتايىن ئېغىر دەرىجىدە زىيان يەتكۈزىدىغانلىقىنى، بۇخىل پارازىت قۇرتنىڭ ئىت-مۈشۈك ۋە باشقا ھايۋانلارنىڭ تېزىكى ۋە گۆشىدە بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى. ئەمما ئەينى چاغدا مەن بۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمەپتىمەن. ئايالىمنىڭ خۇشال بولۇشى ۋە ئۇنىڭ ئىچ پۇشقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئۆيدىكى مۈشۈكتىن باشقا مەن يەنە قوشنىمىزنىڭ بىر كۈچۈكىنى بېقىۋالغان ئىدىم. ئوغلۇم تۇغۇلغاندا ئانچە ساغلام بولماسلىقى مېنىڭچە شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك.

ھامىلىدارلىق مەزگىلىدىكى ئايالىمغا بىر ھايۋاننى ھەمراھ قىلىپ قويغانلىقىم مېنىڭ سەۋەنلىكىم.

ئىزاھات: بۇ تولۇقلىمىنى دادام يازغان ئىكەن، بۇ دادامنىڭ بۇ كۈندىلىك خاتىرىنى كۆپ قېتىم ئوقۇغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بۇ كىتابنىڭ نامى: ...

* * *

1800- يىلى 4- ئاينىڭ 26- كۈنى ھاۋا تۇتۇق.

بۈگۈن بىر دوستۇم بىر تېببىي مۇتەخەسسس بىلەن مېھمان بولۇپ كەپتۇ. بىز ناھايىتى ۋاقتىدا پاراڭلىشىپتۇق. مەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزۈم كۆڭۈل بۆلىدىغان بىر قانچە مەسىلە ھەققىدە ئۇنىڭدىن تەلىم ئالدىم. بۇ مەسىلىلەر ئاساسلىقى نىكاھ ھەققىدىكى مەسىلىلەر ئىدى. مەن بۇ قاراشلارنى تۆۋەندىكىدەك رەتلەپ قويدۇم:

ئىككى جىنسىنىڭ بىر-بىرىنى جەلپ قىلىشى، ئىككى جىنسىنىڭ ئۆزئارا سۆيۈشۈشى، كىشىلىك ھاياتنىڭ ئەڭ مۇھىم قىسمى، ئۇلارنىڭ ئەركىن، مۇقەددەس، پاك، يۈكسەك بولۇشىنى ساقلاش كېرەك، ئۇلارنى مەجبۇرلاشقا، ئۇلارغا ھاقارەت قىلىشقا، ئۇلارنى بويسۇندۇرۇشقا، ئۇلارنىڭ كىشىلىك جەمئىيەتتىكى گۈزەل قىممىتىنى يوقۇتۇۋېتىشكە بولمايدۇ.

سۆيگۈ يالقۇنچىغاندا، قەلب بىر خىل مەس ھالەتتە بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كىشىلىك ھاياتنىڭ باشقا مەزمۇنلىرى تاشلىنىپ قېلىپ، كىشىلەر ھېسسىياتقا تايىنىپ ئىش كۆرۈشكە باشلايدۇ. شۇڭا، بىر تەرەپنىڭ كەمچىلىكى ۋە يېتەرسىزلىكى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ، ھەتتا كەمچىلىكمۇ ئارتۇقچىلىق بولۇپ كۆرۈنىدۇ.

بۇ پۈتۈنلەي ئاشىقلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان ساختا ھالەتتۇر. ئەمما مۇھەببەتلىشىش ۋاقتىلىق، كېيىنكى توي، تۇغۇت، تۇرمۇش ۋاقتى ئۇزۇن بولىدۇ.

ئەر - ئايال ئىككىلا تەرەپنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتى، مەدەنىيەت ساپاسى، ئۆزۈلۈكى، قانداشلىق مۇناسىۋىتى، ساغلاملىق ئەھۋالى ۋە پىسخىك ساپاسى ھەممىسى ئىنتايىن مۇھىم، نىكاھ يەككىلەرنىڭ بىرلىشىشى، شەخسلەرنىڭ بەختى بولۇپلا قالماستىن، ئۇ كېيىنكى

ئەۋلادلارغا، بالىلارنىڭ ساپاسىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەمما كىم بۇنچىلىك كۆپ ئويلىيالايدۇ؟

تېببىي نۇقتىدىن چىقىش قىلغاندا، توي قىلىشقا بولمايدىغان ئەھۋاللار بىر قانچە خىل بولۇپ، يېقىن تۇغقانلار توي قىلسا بولمايدۇ، بۇ ئاساسلىقى بىۋاسىتە قانداشلىق مۇناسىۋىتىدىن تۇغقانلار ۋە ئوخشاش مەنبەدىن كېلىپ چىققان بىۋاسىتە مۇناسىۋىتى يوق قانداش تۇغقانلارنى كۆرسىتىدۇ.

يېقىن تۇغقانلار توي قىلىپ تۇغۇلغان بالىلارنىڭ ئىرسىي كېسەل بولۇش نىسبىتى ناھايىتى يۇقىرى، بوۋاقلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتىمۇ ناھايىتى يۇقىرى، يېقىن تۇغقانلار توي قىلىپ تۇغۇلغان بالىلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى يېقىن تۇغقان ئەمەسلەرنىڭكىدىن ئۈچ ھەسسە كۆپ بولىدۇ. ئىرسىي كېسەل بولۇش نىسبىتى 150 ھەسسەدىن يۇقىرى بولىدۇ. يېقىن تۇغقانلار توي قىلسا يەنە گاس-گاچا، روھىي كېسەل، يۈرەك كېسەلى، ئاق كېسەل، قان كېسەللىكلىرى قاتارلىق ئىرسىي كېسەللىكلەر كېيىنكى ئەۋلادلارغا مېراس قىلىپ ئائىلە بەختسىزلىكى ۋە بالىلارنىڭ ئۆمۈرلۈك بەختسىزلىكىگە سەۋەب بولىدۇ. ئىرسىي كېسەللىك بارلار توي قىلسا ياكى بالىلىق بولسا بولمايدۇ. تەتقىقاتلارغا ئاساسلانغاندا، ئەقلىي ئىقتىدارى تۆۋەن، روھىي كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولغانلار ئىچىدە، ئاتا-ئانىسى كېسەل تۇرۇپ تۇغۇلغان بالىلارنىڭ كېسەل بولۇش نىسبىتى %73 كە يېتىدىكەن؛ ئاتا-ئانىلار ئىچىدە بىرى كېسەل بالىلارنىڭ كېسەل بولۇش نىسبىتى %39.4 كە يېتىدىكەن. ئاتا-ئانىسى ساق بالىلارنىڭ كېسەل بولۇش نىسبىتى %0.25 كە يېتىدىكەن. بەزى ئىرسىي كېسەللىكلەردىن، ئاتا-ئانىسىدىن بىرى كېسەل بولسا، بالىنىڭ كېسەل بولۇشى %12 دىن يۇقىرى بولىدۇ ھەم ئۇ ئەۋلاتتىن-ئەۋلاتقا مېراس قالىدۇ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس. يەنە بەزى كېسەللەر مۇبادا پەرزەنتلىك بولسا، ئۇ ئوخشاشلا بالىلارغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئىرسىي كېسەللىك بارلار، توي قىلىپ

پەرزەنت كۆرسە ئۆزىگىلا ئەمەس پەرزەنتىگىمۇ ئاپەت كەلتۈرىدۇ. بالىسىغا ئۆمۈرلۈك ئازاب كەلتۈرۈپلا قالماستىن، ئۆزىمۇ بىر ئېغىر روھىي يۈكنى يۈدۈۋالىدۇ. ئېغىر ئىرسىي ئۆزگىرىشلەر: پۈت-قولى يېرىلىپ كېتىش، تۇغما كەمتۈكلۈك قاتارلىقلار بولۇپ، بۇخىل كېسەلگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ ھەممىسى ئىرسىي كېسەل دائىرىسىگە كىرىدۇ، ئۇلار تويىدىن كېيىن يەنە ئوخشاش كېسەل بالىلىق بولۇشى مۇمكىن. ئەستە تۇتۇش كېرەككى: تۇغما، ئىرسىي كېسەللى يوقلار، ئېغىر كېسەل ياكى يۇقۇملۇق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلار، پۈتۈنلەي ساقايغاندىن كېيىن ئاندىن توي قىلىپ پەرزەنتلىك بولۇشى، ئىرسىي كېسەللى بارلار دوختۇرنىڭ كونكرېت يېتەكلىشى ئاستىدا مۇھەببەتلىشىش، توي قىلىش، پەرزەنتلىك بولۇشى كېرەك. شۇندىلا ھەرخىل بەختسىزلىكلەردىن ئىمكان بار ساقلانغىلى بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن قارىغاندا، مېنىڭ قارىشىم يەنىلا توغرا.

* * *

1800- يىلى 4- ئاينىڭ 28- كۈنى ھاۋا ئوچۇق، كېيىن بۇلۇتلۇق.

بۈگۈن ئايالىم تۇيۇقسىز ئارامسىزلىنىپ، قورقۇپ كەتتى. مەن سىرتتىن قايتىپ كېلىپلا ئادەتتىكى ئادىتىم بويىچە ئايالىمدىن ئەھۋال سوراپ ئۇنى سۆيۈپ قويدۇم، ئەمما مەن ئۆيگە كىرىپلا ئۇنىڭ بىنورمال ئىكەنلىكىنى بايقىغان ئىدىم. مەن ئايالىمدىن:

— سۆيۈملۈكۈم نېمە بولدۇڭ؟ دەپ سورىدىم.

ئايالىم ماڭا ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قاراۋاتاتتى.

مەن ھەيران قالدىم، چۈنكى ئايالىمنىڭ مەجرى ئادەتتە ئوچۇق-
يورۇق ئىدى. نېمە ئىش ئۇنى شۇنچە ئازابلىدىكەن؟
مەن دەرھال ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭدىن:
«ئارامسىزلىنىۋاتامسىز؟ بىز ناھايىتى بەختلىكقۇ؟ سىزنىڭ ماڭا
دەيدىغان گىپىڭىز بارمۇ؟ بۈگۈن سىزگە زادى نېمە بولدى؟» دەپ
سورىدىم.

ئايالىم ئىنتايىن پەس ئاۋازدا: «كاتىرنا نىڭ ئوغلى ئۆلۈپ
كېتىپتۇ» دېدى. كاتىرنا بىزنىڭ بازاردىكى بىر تونۇش ئايال بولۇپ،
ئۇنىڭ ئوغلى ئەمدىلا بىر ياشقا كىرگەن ئىدى، ئۇ تۇغۇلۇشىدىنلا بىر
خىل غەلتە كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى پۈتۈن
بازاردىكىلەر مۇبەلەتتى. بۇ بىچارە بالىنىڭ بۇنچە تېزلا ئۆلۈپ
كېتىشىنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن.

ئايالىم ئازابلانغان ھالدا: «بۈگۈن ئۇلار سىزنى ئىزدەپ كەلگەن
ئىكەن، ئەمما سىز ئۆيدە يوق، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن
قانچىلىك ئازابلانغانلىقىمنى بىلمەيسىز، مەن تۈيۈقسىز بالىمىزنى
ئويلاپ قالدىم» دېدى.

مەن ئايالىمنىڭ ئازابلانغانلىقىنى بىلەتتىم، شۇڭا ئۇنىڭغا:
«قەدرلىگىم، ھەرگىز ئۇنداق ئويلىماڭ، كاتىرنا نىڭ ئوغلى
تۇغۇلۇشىدىنلا كېسەلچان ئىدى، مەن گەرچە ئۇنىڭ بۇنچە تېزلا
ئالەمدىن ئۆتۈپ كېتىشىنى ئويلىمىغان بولساممۇ... بىراق بىزنىڭ
بالىمىزدا چوقۇم مەسىلە يوق» دېدىم تەسەللى بېرىپ.

«ئەمما، بىزنىڭ تۇنجى بالىمىزمۇ ئۆلۈپ كەتتى ئەمەسمۇ؟»
دېگەنچە ئايالىم يىغلاپ كەتتى.

مەن ئىنتايىن ھەيران قېلىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە
باشلىدىم. ئۇنىڭ كەيپىياتىنىڭ ھامىلىگە تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقى
ماڭا مەلۇم ئىدى. «مەن ھەركۈنى خۇدادىن بىزگە بىر ساغلام بالا
بېرىشىنى تىلەۋاتىمەن، خۇدا بىزنى ئۈمىدىمىز قالدۇرماستىن ئاڭلىشىمچە
كاتىرنا ھامىلىدار ۋاقتىدا كۈندە يولدىشى بىلەن سوقۇشىدىكەن،

ھەركۈنى بىئارام بولۇپ يۈرگەچكە، ئۇنىڭ بالىسى ساغلام تۇغۇلمىغان بولۇشى مۇمكىن. بالىمىز ئۈچۈن خۇشال يۈرۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن».

ئايالىم كۆز يېشى قىلغىنىچە: «بۇنى بىلىمەن، ئەمما مەن چىدىيالىمدىم»، دېدى. مەن بىر تەرەپتىن سۆزلىگەچ، ئۈلگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «مەن سىزگە ياردەم بېرەي، سىز كۆڭۈلىسىز ئىشلارنى تېزدىن ئۈنتۈپ كېتىشىڭىز كېرەك، تۇغۇلۇش ئالدىدىكى بالىمىزنى ئويلاڭ، ئۇ چوقۇم قالىتىس بالا بولىدۇ، سىناپ كۆرۈڭ، چوڭقۇر نەپەس ئېلىڭ» دېدىم.

ئايالىم، ماڭا ئەگىشىپ چوڭقۇر نەپەس ئالغان ئىدى، ئۇنىڭ كەيپىياتى بىردەمدىلا ياخشىلاندى.

كەچتە مەن يەنە ئايالىمغا ئالايتەن مەخسۇس ھەمراھ بولۇپ، ئۇنىڭغا خىزمەتدەشم ۋە ئۆزۈم يېقىندا ئوقۇغان بىر كىتاب ھەققىدە پاراڭ قىلىپ بەردىم. ئايالىم ئاستا-ئاستا تىنچلىنىپ قالدى.

* * *

1800-يىلى 4-ئاينىڭ 29-كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن ئايالىمنىڭ رەڭگى-روھى جايىدا ئىدى، ئۇنىڭ كەيپىياتىمۇ ياخشى ئىدى. قارىغاندا ئۇ ئازابتىن پۈتۈنلەي قۇتۇلۇپ، كەيپىياتى ئەسلىگە كەلگەندەك قىلاتتى. خۇشال ئائىلىدە ناچار كەيپىياتمۇ خۇددى شامالغا ئوخشاش ئاسانلا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

بۇ كۈننىڭ ئىسمىنى ئېيتىڭ. * * *
بۇ كۈننىڭ ئىسمىنى ئېيتىڭ. * * *

1800- يىلى 5- ئاينىڭ 10- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. ئانا بولۇش ئالدىدا تۇرسىمۇ، ئايالىم يەنىلا ياش بولغاچقا، بەزىدە ناھايىتى ئۆز بېشىمچىلىق قىلاتتى. مەن ئەر بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئۇنى ئالدايمۇ قوياتتىم، بۇ نۇرمال ئىش ئىدى. بۈگۈن ئايالىم مەن يوق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئىسسىق سۇدا يۇيۇنۇپتۇ، مەن بۇنى ئوقۇپ ئۇنى ئەيىپلىدىم. «سىز نېمىشقا مۇنداق قىلىسىز؟ مەن سىزگە ئىسسىق سۇ بالغا زىيانلىق دېگەن ئەمەسمىدىم؟» «سىز بالغا كۆڭۈل بۆلىسىز. مەن ھامىلىدار بولغاندىن باشلاپ سىز ھەممىنى بالا ئۈچۈنلا قىلىۋاتىسىز، سىز ماڭا ئىلگىرىكىدەك كۆڭۈل بۆلمەيدىغان بولۋالدىڭىز.» دېدى ئايالىم باتىنغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ. «بۇنداق دېسىڭىز قانداق بولىدۇ؟ بالا ئىككىمىزنىڭ تۇرسا، ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەنلىكىم سىزگە كۆڭۈل بۆلگەنلىك ئەمەسمۇ؟ ھازىر ئىسسىق سۇدا يۇيۇنۇش ھەقىقەتەن بالغا زىيانلىق، بالا تۇغۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، سىزنىڭ قانداق يۇيۇنغىڭىز كەلسە، شۇنداق يۇيۇنسىڭىز بولىدۇ، ئۇ چاغدا مەن ئارلىشىۋالمايمەن.» «ئەمما بىر قانچە كۈندىن بېرى سىرتلارغا چىقىمغاچقا، ئارامسىزلىنىپ كەتتىم. پۈتۈن بەدىنىم سىرقىراپ چىدىيالىمىدىم» دېدى ئايالىم شوخلۇق بىلەن ئۆزىنى ئاقلاپ: «سىز ھەمىشە ئانا بىئارام بولسا بالا ساغلام تۇغۇلمايدۇ دەيتتىڭىزغۇ؟ مەن ئىسسىق سۇدا يۇيۇنمىسام بىئارام بولۇپ كېتىدىكەنمەن، سىزنىڭچە قانداق قىلسام بولاتتى؟»

گەرچە ئايالىم مەن بىلەن چاقچاقلىشىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دېگەنلىرىمۇ يوللۇق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن شۇندىن كېيىن ئايال خىزمەتكارنى ئايالىمغا ھەركۈنى ئۇنىڭ پۈتىنى يۇيۇشى

ئۈچۈن ئىسسىق سۇ تەييارلاپ بېرىشكە بۇيرۇدۇم، ھەم ئۆزۈم ئىسسىق لۆڭگە بىلەن ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى سۈرتۈپ قويۇش قارارىغا كەلدىم. مەن باشقا نۇرغۇن كىشىلەرگە ئوخشاش، ئايالىم ھامىلىدار بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىدىم، ئەكسىچە ئىككىمىز بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەتتۇق. بۇ بىرخىل ئالاھىدە بەخت ئىدى. بالا تېخى تۇغۇلمىغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئۇنى ھېس قىلالايتتۇق.

مەن مۇشۇنداق ئويلىغانسېرى، تەبىئى ھالدا كەيپىياتىم ناھايىتى ياخشى بولۇپ قالدى. قارىسام ئايالىم ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەۋېتىپتۇ.

* * *

1800 - يىلى 5 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ھاۋا تۇتۇق.

بۈگۈن، مەن ئايالىمغا بىر چۆچەك ئېيتىپ بەردىم. چۆچەك سېھرىي كۈچكە ئىگە بولۇپ، ئۇ بالىلارغا ماس كېلەتتى. مەن بالىمىزنىڭ ئۇنى ئاڭلىيالايدىغان - ئاڭلىيالمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم. بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىز باشقىلارنىڭ نەزەرىدە نۇرمالسىزلىق ھېسابلىناتتى، ئۇلار نېمە دېسە دەۋەرسۇن، پەقەت بالىمىز ساغلام، خۇشال بولسىلا بىزگە شۇ كۇپايە.

كىچىك كارلىنىڭ باھاسى

1852 - يىلى 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

مەن دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى كۆرۈپتېپ، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. ئادەتتىكى كىشىلەر بۇنى دادامنىڭ بالىسى بولمىغانلىقىنىڭ سەۋەبى دەپ

قارايتتى، ئەمما مېنىڭ قارىشىم باشقىچە بولۇپ، دادام ئەينى چاغدا ھەقىقەتەن پەزىلەتلىك ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ سەۋىيىسىنى ئادەتتىكى ئاتا-ئانىلار ھەرگىز پەرز قىلالمايتتى. تەربىيە پەقەت ئۇنىڭ ئىقتىدارىنىڭ ئاز بىر قىسمىنىلا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەتتى.

يۇقىرىقى كۈندىلىك خاتىرىلەرنىڭ مەزمۇنى، بۈگۈن قارىماققا ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، ئۇ ھامىلە ۋاقتىدىن باشلاپ ھامىلىگە ئېچىپ بېرىلگەن تەربىيە ۋە مەشىق ئىدى. كۈنكېتى قىلىپ ئېيتقاندا، ئانىنىڭ ئىچكى-سىرتقى مۇھىتىنى تىزگىنلەش ۋە تەكشۈش ئارقىلىق ياخشى روھىي كەيپىياتنى ساقلاشقا دىققەت قىلىپ، ھامىلىنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن ساغلام يېتىلىشىگە كاپالەتلىك قىلىش، بولۇپمۇ ھامىلىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى بالدۇر تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت. ئومۇمەن ئېيتقاندا، ھامىلە ۋاقتىدا تەربىيەلەنگەن بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىشى بىر قەدەر يۇقىرى بولىدۇ. ئەمما ئەينى چاغدا، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەقىقەتەن ئەقىلگە سىغمايتتى.

ئەينى چاغدا تېخى ئانچە كۆپ ئادەم بالا ھامىلە ۋاقتىدىن باشلاپ ئۇنىڭغا مەقسەتلىك، قەدەم باسقۇچلۇق تەربىيە قىلىشقا دىققەت قىلمىغان ئىدى. ئىزدەنگۈچى ۋە سىناپ باققۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن دادامنىڭ شۇلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكى ماڭا مەلۇم ئىدى.

ئەمەلىيەتتە، دادامنىڭ ئۇسۇلى ھەقىقىي مەنىدىكى ھامىلە تەربىيىسىدىن تېخى كۆپ يىراق ئىدى. ئۇنى ئىشنىڭ باشلىنىشى دېيىشكە بولاتتى.

ھازىر، مەن بىر قانچە ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ھامىلە تەربىيىسى ھەققىدە بىر نەرسە دېيەلەيمەن دەپ قارايمەن.

كىشىلەر ئىزچىل ھالدا ھامىلە دۇنيا بىلەن ئايرىلغان بىر خىل ئۇيغۇ ھالىتىدە بولىدۇ، دۇنيا ھەققىدە ھېچنېمە بىلمەيدۇ، دەپ

قارايدۇ. مەن بۇ قاراشنى قەتئىي خاتا دەپ قارايمەن، ھامىلىنىڭ ئاڭلاش ئىقتىدارى بولىدۇ، ئۇ دۇنيادىكى سادالارغا قۇلاق سالىدۇ.

ھامىلىدارلىقنىڭ 13- ھەپتىسىدە، ئانىنىڭ قورسىقىنىڭ يېنىدا قوڭغۇراق چېلىنسا، ھامىلە مىدىرلايدۇ. ھامىلىدارلىق مەزگىلىدە ھامىلىگە بىر ئىسىم قويۇپ دائىم چاقىرىپ بەرسە، بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن، ئىسىمنى چاقىرسىلا ئۇ ئىمىشتىن ياكى يىغلاشتىن توختايدۇ، ھەتتا خۇشال بولىدۇ.

ھامىلىدارلىقنىڭ 28- ھەپتىسىدىن باشلاپ يېنىك مۇزىكا قويۇپ بەرسە، بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن شۇ چاغدىكى مۇزىكىنى قويۇپ بەرسە، كۆپ قىسىم بالا رېتىملىق ھالدا پۇت-قولنى ھەرىكەتلەندۈرىدۇ ھەم قېتىرقىنىپ ئاڭلىغاندەك روھى-ھالىتىنى ئىپادىلەيدۇ. بەزى ھامىلىدار ئاياللار ئادەتتە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەرسە، بوۋاق تۇغۇلغاندىن كېيىن ناخشىغا نىسبەتەن «قايتا تونۇش» ئىقتىدارىغا ئىگە بولىدۇ، ئانىسىنىڭ ناخشا ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىسا، پۇت-قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ خۇشال بولۇپ كېتىدۇ ھەم ئەتراپىغا قاراپ ناخشا ئېيتقۇچىنى ئىزلەيدۇ.

بەزى سەزگۈر ھامىلىدار ئاياللارنىڭ شۇ نەرسە ئېسىدە بولۇشى مۇمكىن: ئىشىك قاتتىق يېپىلسا، قورساقتىكى ھامىلە دەرھال تۈگىلىۋالىدۇ.

ھامىلىدار ئاياللار ۋاراڭ-چۇرۇڭ كۆپ كوچىلاردا ماڭغاندا، ئادەملەرنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭى ۋە ماشىنىلارنىڭ كاناي ئاۋازى ھامىلىنىڭ تەكرار مىدىرلىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

بۇ ھامىلىنىڭ ئانىسىنىڭ قورسىقىدا «ئۇيقۇ ھالىتىدە» ئەمەس بەلكى ئاۋاز ئاڭلىيالايدىغان ھالەتتە تۇرىدىغانلىقىنى، ئاڭلاش سەزگۈرلىگە تايىنىپ تاشقى دۇنيا بىلەن زىچ مۇناسىۋەت باغلايدىغانلىقىنى ھەتتا، چوڭلار ئاڭلىيالايدىغان ئىنتايىن تۆۋەن ياكى ئىنتايىن يۇقىرى چاستوتىدىكى ئاۋازلارنىمۇ سەزگۈرلۈك بىلەن بايقىيالايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە يېتەرلىك.

ھامىلىنىڭ ئاڭلاش سەزگۈسى پىشىپ يېتىلگىچە تۆت باسقۇچتىن ئۆتىدۇ. ھامىلىدار بولۇپ ئىككىنچى ئېيىنىڭ ئاخىرى تاشقى قۇلاق، ئوتتورا قۇلاق ۋە ئىچكى قۇلاق ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللىنىش باسقۇچىغا كىرىدۇ، ئەمما بۇ چاغدا تېخى ئاڭلاش ئىقتىدارى بولمايدۇ. تۆت ئايلىق بولغاندا تاشقى دۇنيادىكى ئاۋازلارنى ھېس قىلالايدۇ. ئالتە ئايلىق بولغاندىن باشلاپ ھامىلە ئاۋاز ئاڭلىيالايدۇ ھەم كۆزنى چىمىلدەتتىش، ئەسنەش، يۈرەك رېتىمى تېزلىشىش، بېشىنى ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇش قاتارلىق فىزىئولوگىيىلىك ئىنكاسلارنى قايتۇرىدۇ. يەتتە ئايلىق بولغاندىن باشلاپ ئاڭلاش سەزگۈسى نېرۋىلىرى ئارقىلىق مېڭە بىلەن باغلىنىدۇ ھەم ئاڭلىغان ئاۋازلارنى چوڭ مېڭىگە يەتكۈزۈپ بېرىدۇ ھەم ئۇنى ساقلاپ خاتىرە شەكىللەندۈرىدۇ. نۇرغۇن تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ھامىلىدە ئاڭلاش ئىقتىدارىدىن باشقا، ھامىلىدار بولۇپ 10- ھەپتەلەردىن باشلاپ ھامىلىدە بېسىم، تېگىش سەزگۈلىرى شەكىللىنىدۇ ھەم تۈرلۈك ئىقتىدارلار ھازىرلىنىپ، تېگىش سەزگۈسى، ھېسسىيات، خاتىرە ئىقتىدارى شەكىللىنىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھامىلىنىڭ «باليئاتقۇ» دىكى ۋاقتىدىن باشلاپلا ئۆگىنىش ۋە ھېس قىلىش ئىقتىدارىنى ھازىرلايدىغانلىقى ھەم «تەپەككۈر يۈرگۈزۈپ» «قارار چىقىرىدىغان»لىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە يېتەرلىك.

ئومۇمەن، ھامىلىنىڭ ئاڭلاش، ھېس قىلىش، ئەستە ساقلاش ئىقتىدارى بولۇپلا قالماستىن، ھەمىلە يەنە مۇئەييەن دەرىجىدە تەپەككۈر قىلىش، قارار قىلىش ئىقتىدارىنى ھازىرلىغان بولىدۇ. مانا بۇ دەل ھامىلە تەربىيىسىنىڭ ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىكىنىڭ سەۋەبى. ئەلۋەتتە دادامنىڭ ئەينى چاغدىكى تۇنۇشى ئانچە چوڭقۇر ئەمەس ئىدى. دادام ئەمەلىيەتتە ھامىلە تەربىيىسىنىڭ ئازراق ئاساسىي ئۇسۇللىرىنىلا بىلەتتى. ئەمەلىيەتتە ھامىلە تەربىيىسىنىڭ ئۇسۇللىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئۇ ھامىلە مۇزىكا تەربىيىسى، ھامىلە

ھەرىكەت تەربىيىسى، ھامىلە بىلەن پاراڭلىشىش، ھەتتا ھامىلىگە ئۆگىتىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھامىلىگە مۇزىكا تەربىيىسى بېرىشتە ئادەتتە تۆۋەندىكى بىر قانچە ئۇسۇل كارغا كېلىدۇ. ھامىلىدار ئايال ھەر كۈنى ئۆزى ياقىتۇرىدىغان لىرىك ناخشىلارنى ياكى رىتملىق ئەللەي ناخشىسى، قىسقا كۈيلەرنى غىگىش قاتارلىقلار.

غىگىشپ ناخشا ئېيتقاندا، روھى كۆتۈرەڭگۈ، ھېسسىياتقا باي بولۇش، خۇددى كەلگۈسى بوۋىقىنى سېغىنىپ، ئانا سۆيگۈسىنى بايان قىلىۋاتقاندا بولۇش كېرەك. بوۋاق ئاڭلاش ئىقتىدارىنى ھازىرلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ پەقەت ئاڭلىيالايدۇ، ناخشا ئېيتالمايدۇ. ھامىلىدار ئايال ئۆز تەسەۋۋۇرىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، قورسىقىدىكى بالىنى ئېغىز ئاچتۇرۇپ، مۇزىكىگىزغا ئەگىشىپ ناخشا ئېيتقۇزۇش كېرەك، ئەمما ئالدى بىلەن مۇزىكىنىڭ تەلەپپۇزى ۋە ئاددىي نوتىلارنى تەكرار بىر قانچە قېتىم ئېيتىپ، مەسىلەن: دو، رەي، مى، فا، سو، لا، شى دەپ ھەر بىر نوتىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، بىر قانچە مىنۇت توختاپ، ھامىلىنىڭ ئەگىشىپ «ئۆگىنىش» نى كۈتۈش، كېيىن يەنە مۇشۇنداق داۋاملاشتۇرۇش لازىم. مۇزىكا بىلەن ھامىلىنى تەربىيەلەشنىڭ ھازىرغىچە بىر مۇقىم شەكلى ۋە بەلگىلەنگەن تەرتىبى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە، ساددا، ئازادە، تەبىئىي، ئوچۇق بولۇش ئۈنۈمىگە يەتكىلى بولسىلا شۇ يېتەرلىك.

ھەرىكەت ھامىلە تەربىيىسى، ھامىلىنىڭ ھەرىكەت ئىقتىدارىنى مەشىق قىلدۇرىدىغان ھامىلە تەربىيىسىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ ئاساسلىقى ئىككى جەھەتتىكى مەزمۇنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھامىلىدار ئاياللار پۈتكۈل ھامىلىدارلىق مەزگىلىدە ھەددىدىن زىيادە ھېرىپ كېتىش ۋە جىددىي ھەرىكەتلەردىن ساقلىنىش كېرەك، ئەمما ھەددىدىن زىيادە دەم ئېلىش ۋە يېتىۋېلىشمۇ ياخشى ئەمەس، يەڭگىل ھەرىكەت قىلىش، قىسقا ئارىلىققا مېڭىش قاتارلىق مۇۋاپىق ھەرىكەتلەرنى قىلىش كېرەك. ھامىلىدارلىقنىڭ 3-، 4- ئايلىرىدىن

باشلاپ، ھامىلىدار ئاياللار تۈز يېتىپ قورساق قىسمىنى ئامال بار بوش قويۇپ بېرىپ، ئىككى قولى بىلەن قورسىقىنى سىلاپ، بىر قولىدا بېسىپ ئارقىدىن قوبىۋەتسە، ھامىلە ئىنكاس قايتۇرىدۇ. ھەر كۈنى كەچقۇرۇن (ئاخشىمى بۇنداق قىلماسلىق كېرەك) بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ھامىلە بىلەن مۇشۇنداق «ئوينىسا» بولىدۇ. ھامىلە ئالتە ئايلىق بولغاندا ئانا قورسىقىدىكى ھامىلىنىڭ بېشى، بەدىنى ۋە پۈت-قولىنى سىلاپ بىلەلەيدۇ. شۇڭا، ئانا ھامىلىنى يەڭگىل تەۋرىتىپ، بالىنى بالىياتقۇدا ھەرىكەتلەندۈرۈپ بەرسە، بوۋاقتىڭ تۇغۇلغاندىن كېيىنكى مۇسكۇللىرىنىڭ يېتىلىشىگە پايدىلىق بولىدۇ. بولۇپمۇ ھامىلىدار ئاياللار يەڭگىشنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە، ئۇخلاشتىن بۇرۇن ھامىلىنى سىلاپ ھەرىكەتلەندۈرۈپ بەرسە، ھامىلىنىڭ ھەرىكەت ئاكتىپلىقىنى قوزغىغىلى بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئىسپاتلىشىچە، مۇشۇنداق مەشقلەندۈرۈلگەن بوۋاقتىڭ تۇرىشى ۋە مېڭىشى مەشقلەندۈرۈلمىگەن بوۋاقتىڭكىدىن بالدۇر بولىدۇ. بۇ پائالىيەتلەرنى دوختۇرلارنىڭ يېتەكلىشىدە ئېلىپ بېرىش، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك ئەلۋەتتە. ھامىلىنىڭ ھەرىكىتى كۆپەيگەندە قىلماسلىق كېرەك، بولمىسا كىندىكنىڭ چىگىلىشىپ قېلىپ كۈتۈلمىگەن ھادىسە كېلىپ چىقىشى مۇمكىن.

بوۋاقتىڭ مەۋجۇتلىقىنى ھەر ۋاقىت ئەستە ساقلاپ، ئۇنىڭ بىلەن دائىم پاراڭلىشىپ تۇرۇش كېرەك. بۇ قارىماققا ئەھمىيەتسىز كۆرۈنسىمۇ، ئەمما بۇنداق قىلىش ئىنتايىن توغرا. ئۇنداقتا ھامىلىگە نېمىلەرنى دېيىش كېرەك؟ ھامىلىگە كۈندىلىك تۇرمۇشنى سۆزلەپ بەرسە بولىدۇ. ئەتىگەندىن كەچكىچە سىز ۋە ئائىلىڭىزدىكىلەر نېمە ئىش قىلىدىڭلار؟ قانداق تەسراتقا كەلدىڭىز؟ نېمىلەرنى دېدىڭىز؟ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى بوۋاقلارغا سۆزلەپ بەرسە بولىدۇ. بۇ بىر ساۋات دەرسى ھەم ئانا-ئانىنىڭ تۇرمۇش رېتىمىنى ئورتاق ھېس قىلىشنىڭ ئۇسۇلى. ئەگەر ئەتىگەن ئورنىڭىزدىن تۇرغاندا، ھامىلىگە: «ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن» دەپ ئەتىگەن بولغانلىقىنى

بىلدۈرسىڭىز بولىدۇ. دەرىزە پەردىسىنى ئېچىپ، قۇياش كۆتۈرۈلگەن ھەممە يەر قۇياش نۇرىغا چۆمۈلگەن بولسا، بۇ چاغدا ھامىلىگە: «بۈگۈنكى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق» دېسىڭىز بولىدۇ. ھاۋانىڭ تۇتۇقلىقى، يامغۇر، قارغا ئوخشاش ھاۋارايى ھەققىدە ھامىلىگە بىلدۈرگىلى بولىدىغان نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ. ئۇندىن باشقا، ھاۋانىڭ ئىسسىق-سوغۇقلۇقى، شامالنىڭ كۈچلۈك-ئاجىزلىقى، ھۆللۈكنىڭ ئاز-كۆپلۈكى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ھامىلە تەربىيىسىگە تېما بولالايدۇ. ئۇندىن باشقا ئۆي تازىلاش، كىر يۇيۇش، تاماق ئېتىش، نەرسە-كېرەك سېتىۋېلىش، دوختۇرخانا، بانكىغا بېرىش ياكى پوپايىكا توقۇش، تېلېۋىزور كۆرۈش، يۇيۇنۇش قاتارلىقلارنىمۇ تېما قىلىشقا بولىدۇ.

ئومۇمەن تۇرمۇشتىكى ھەممە ئىشلارنى ھامىلىگە بايان قىلىپ بېرىشكە بولىدۇ. بۇ ھامىلە تەربىيىسىنىڭ ئاساسى شۇنداقلا بۇ ئىنتايىن مۇھىم. بىر كۈنلۈك تورمۇشنى ھامىلە بىلەن بىللە ھېس قىلىش، ئويلاش ۋە تەڭ ھەرىكەت قىلىش، ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى مۇستەھكەملەيدۇ ھەم ھامىلىدە ئانىغا ئىشەنچ تۇيغۇسى شەكىللەندۈرىدۇ ھەم تاشقى دۇنيانى ھېس قىلىش ئىقتىدارى ۋە تەپەككۈر ئىقتىدارىنىڭ ئاساسى يېتىلىدۇ.

ھامىلىگە ھېكايە، رەسىملىك قوللانمىلارنى سۆزلەپ بېرىش. بالىنىڭ تەسەۋۋۇر ئىقتىدارى، ئىجادچانلىقى ۋە ئىنتىلىش روھىنى يېتىلدۈرۈشتە بالىلار رەسىملىك قوللانمىسىدەك ياخشى ماتېرىيال يوق. سىز رەسىملىك قوللانمىنىڭ ھەر بىر بېتىدىكى توقۇلما دۇنيانى، ئۆزىڭىزنىڭ مول تەسەۋۋۇرغا تايىنىپ ھامىلىگە يەتكۈزسىڭىز شۇ ئارقىلىق ھامىلىنىڭ ساغلام يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ. كىتابخانلاردا دەرسلىك قىلىپ پايدىلىنىشقا بولىدىغان ھەر خىل بالىلار رەسىملىك قوللانمىلىرى بار. ئەڭ ياخشى رەڭدار، مول تەسەۋۋۇرغا ئىگە، مەزمۇنى باتۇرلۇقنى، غايە، بەخت ۋە مۇھەببەتنى تەشەببۇس قىلىدىغان بولغىنى ياخشى. پەقەت

ھامىلىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ماس كېلىدىغان تېمپلارنىڭ ھەممىسىدىن پايدىلىنىشقا بولىدۇ. رەسىملىك قوللانمىلاردىن پايدىلىنىپ ھامىلە تەربىيىسى ئېلىپ بارغاندا، ھېسسىياتنى ھېكايە ۋە قەلىكى بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە دىققەت قىلىش، ئىنتوناتسىيە ئۆزگىرىشلىرى ئارقىلىق ھامىلىگە ھېكايە ۋە قەلىكىنىڭ قانداق قانات يېيىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك، ھېسسىياتسىز ھەم جانسىز ئاۋاز ھامىلىنىڭ ھېس قىلىشىنى قوزغىيالايدۇ. خۇشاللىق، غەزەپ ۋە دەرت-ئەلەملەرنىڭ ھەممىسى ھېسسىياتلىق ئاۋاز ئارقىلىق ھامىلىگە يەتكۈزۈلىدۇ. دىكلاماتسىيە قىلىش ئارقىلىقلا ئەمەس، تىلنى بەش ئەزالىرىڭىز ئارقىلىق ئوبرازلاشتۇرۇپ، ھامىلىگە كونكرېتلاشتۇرۇپ يەتكۈزسىڭىزمۇ بولىدۇ، چۈنكى ھامىلە سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىزنى قولاق بىلەن ئەمەس كالىسى بىلەن قوبۇل قىلىدۇ.

ھامىلىنىڭمۇ ئۆگىنەلەيدىغانلىقىنى دادام بەلكىم ئويلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالىمىغان بولۇشى مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە بۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن.

رەڭلىك كارتۇچكا ئارقىلىق تىل ۋە يېزىق ئۆگىنىش. رەڭلىك كارتۇچكا - ئاق قەغەزگە ھەر خىل رەڭدە يېزىق، سان يېزىلغان كارتۇچكىنى كۆرسىتىدۇ. ئالدى بىلەن ئاساسىي ھەرپ A, B, C, D, E دىن باشلاپ، ھەر كۈنى 4-5 تىن ئۆگىتىپ، كېيىن ئاددىي تاق سۆزلەرنى ئۆگىتىش كېرەك. مەسىلەن: a دىن ئىبارەت بۇ ھەرپنى ئۆگەتكەندە، بىر تەرەپتىن تاۋۇشنى تەكرار توغرا ئوقۇسا، بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ يېزىلىشىنى قول ئارقىلىق يېزىپ بەرسە بولىدۇ. بۇ چاغدا ئەڭ مۇھىمى كۆرۈش سەزگۈسى ئارقىلىق «a» نىڭ شەكلى ۋە رەڭگىنى مېڭىگە چوڭقۇر ئورۇنلاشتۇرۇۋېلىشتۇر. چۈنكى مۇشۇنداق قىلغاندا، سىز يوللىغان «a» دىن ئىبارەت بۇ ھەرپ ھەققىدىكى ئۇچۇرلار ئەڭ ياخشى ھالەتتە ھامىلىگە يېتىپ بېرىپ، ھامىلە ئۇنى مېڭىسىگە خاتىرىلىۋالىدۇ ۋە ئۇنى چۈشىنىشكە پايدىلىق بولىدۇ. ھەرپلەرنى ئۆگىتىپ بولغاندىن كېيىن، يەنە ئاددىي تاق سۆزلەرنى

مەسىلەن: «خوش»، «ياخشى» نى ئۆگىتىشكە بولىدۇ. ھامىلىكە بۇلارنى ئۆگەتكەندە، ئانا بېرىلىپ سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگىتىش، ئالدىراپ كەتمەسلىك، قول ئۇچىدىلا قىلماسلىق كېرەك. رەڭلىك كارتۇچكىلاردىن پايدىلىنىپ سان، ھېساب ۋە شەكىللەرنى ئۆگىتىشكە بولىدۇ. بۇ جەھەتتە ئوخشاش بولۇپ، چوڭقۇر كۆرۈش سەزگۈسىنىڭ تەسىرى ئارقىلىق كارتۇچكىدىكى سان، شەكىللەر ۋە رەڭلەر ۋە سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ھامىلىگە يېتىپ بارىدۇ. ھامىلە تەربىيىسىنى ئۇتۇقلۇق ئېلىپ بېرىشنىڭ ئۇسۇلى، تەكشى يۈزلۈك شەكىللەرنى ئىشلەتمەي، ستروپلۇق شەكىللەردىن پايدىلىنىشتۇر. مەسىلەن: «1» دىن ئىبارەت بۇ ساننى پەقەت كۆرۈش سەزگۈسىگىلا تايىنىپ ئۆگەتكەندە ئۇ ھامىلە ئۈچۈن ئىنتايىن زېرىكەرلىك تۇيۇلىدۇ. ئۇنى قىزىقارلىق ئۆگىتىش ئۈچۈن «1» بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھەر خىل شەيئىلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىتىش كېرەك. مەسىلەن: «قەلەمنىڭ شەكلى»، «بىر توپ دەرەخ» قاتارلىقلار ئارقىلىق «1» دىن ئىبارەت بۇ ساننى كۈنكەرتىلاشتۈرۈش ھەم ئوبرازلاشتۇرۇش بولىدۇ. بۇ چاغدا «1» نى ئېنىق، توغرا تەلەپپۇز قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك ئەلۋەتتە.

تۇرمۇش ساۋاتلىرى ۋە تەبىئەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىش. بۇ بىر نۇقتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ مەقسىتى، ھامىلىنى بالدۇرراق تۇرمۇش ساۋاتلىرى ۋە ئادەتتىكى ساۋاتلارغا ئىگە قىلىش، تۇغۇلغاندىن كېيىن كۈندىلىك تورمۇشتىكى شەيئىلەرگە تېخىمۇ قىزىقتۇرۇش ئۈچۈندۇر. ھامىلىنىڭ مېڭىسى بىر ۋاراق ئاق قەغەزگە ئوخشايدۇ، تاشقى دۇنيادىكى ئۇچۇرلارنىڭ ھامىلىگە نىسبەتەن قىيىن-ئاسىنى يوق، ئۇلار قىزىقىپ قوبۇل قىلىدۇ، زېرىكەسە بىردەك قوبۇل قىلمايدۇ.

نەپەس ئۇسۇلى ھامىلە تەربىيىسىنىڭ ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق، ھامىلىنىڭ قوبۇل قىلىش ئىقتىدارىنى، ئانىنىڭ ئەستايىدىللىقىنى بەلگىلەيدۇ. ھامىلە تەربىيىسىگە ئەڭ چوڭ تۇسالغۇ بولىدىغىنى ئانىنىڭ روھىي كەيپىياتىنىڭ قالايمىقان،

خاتىرجەمسىز ۋە ئەلەڭ-سەلەڭ بولۇپ قېلىشىدۇر. دادام ئانامغا بىر خىل نەپەس ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن بولۇپ، بۇ خىل نەپەس ئۇسۇلىنىڭ كەيپىياتنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە دىققىتىنى يىغىشتا ئۈنۈمى ياخشى بولغان. بەدىنىنى تەبىئىي تۇتۇپ، بىر خىل ئازادە ھالەتتە ئولتۇرسىمۇ، ياتسىمۇ بولىدۇ، پۈتۈن بەدىنىنى ئەركىن قويۇۋېتىپ، ئىككى كۆزىنى يۈمۈپ 4 سېكونتتىن 6 سېكونتقىچە ئاستا-ئاستا نەپەسلىنىپ، ھاۋانى قورسىقىدا توختىتىش؛ ھاۋا سۈمۈرگەندىكى ۋاقىتتىن كۆپرەك ۋاقىت سەرىپ قىلىپ، 8~12 سېكونتقىچە ھاۋانى چىقىرىۋېتىش، چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ توختاش؛ ئۇندىن باشقا، بۇ نەپەس ئۇسۇلىنى ئۆگىنىۋالسا يەڭگىگەندە، ئادەم يەڭگىلىشىپ قالىدۇ. دادام بۇ ئۇسۇلنى ئىشلىتىپ كۆرگەن. بۇ ئۇنىڭ تۆھپىسى.

دادام يەنە بىر جەدۋەلگە مېنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىمنى خاتىرىلىگەن:

مېنى ھەيران قالدۇرغىنى، دادام تەربىيىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى مەن تۇغۇلۇشتىن بۇرۇنلا تونۇپ يېتىپ، مەن تۇغۇلغاندىن كېيىنمۇ داۋاملاشتۇرغانلىقى ئىدى. ھامىلە تەربىيىسى دەسلەپكى تەربىيىنىڭ تۇنجى قەدىمى، تالانت تەربىيىسىنىڭ بۆسۈش ئېغىزى. دادامنىڭ تونۇشى شۇنچە چوڭقۇر ئىدى. مەن بۇلارنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ كۆرمىگەن ئىدىم. ئاشۇنداق ئاتا-ئانام بولغاچقا مەن ئۆزۈمنى ھەقىقەتەن بەختلىك ھېسابلايمەن.

1- جەدۋەل

ئادەتتىكى بالىلار	كارل		يېشى
	تۇرمۇش ئەھۋالى	تەربىيە مەزمۇنى	
	ئويناشسىلا كۆلىدۇ	«a»، «b» ھەرپلەرنى ئۆگىتىش	ئىككى ھەپتە
ھەركۈنى دېگۈدەك ئۇخلايدۇ كۆرى نەرسىلەرنى كۆرۈشكە باشلايدۇ.	ئىمىزگە ئىشلىتەلەيدۇ		بىر ئايلىق
ئويناشسىلا كۆلىدۇ، ئاۋاز چىققان نەرسىنى بەرقىلەندۈرەلەيدۇ.	ئولتۇرىدۇ	ئىككى سۆزلۈك جۈملىلەرنى سۆزلەش، سۆزلەرنى كۆپەيتىش	ئىككى ئايلىق
گۈگرالايدۇ، يۈلەپ قويسا ئولتۇرالايدۇ	ئۆمىلەيدۇ		بەش ئايلىق
نۇنۇشقا باشلايدۇ.		رەڭلىك قەلەم بىلەن يۇمىلاق ۋە تۆت چاسا سىزىش خەت تۇنىيالايدۇ	ئالتە ئايلىق
	ماگالايدۇ		يەتتە ئايلىق
«دادا»، «ئانا» دېيەلەيدۇ.			سەككىز ئايلىق
يۆلسە ماگالايدۇ.	رۇيال چالايدۇ	كىتاب ئوقۇيالايدۇ	ئون ئايلىق
رەڭلىك قەلەم بىلەن سىزىق سىزالايدۇ، 10 نەتراپىندا ھاياۋانلارنىڭ ئاۋازىنى دورىيالايدۇ.		سەۋىيىلىك كىتابلارنى ئوقۇيالايدۇ	بىر يېرىم ياش
يۈگرەلەيدۇ، تۆرىنىڭ ئىسمى ۋە ئىككى سۆزلۈك جۈملىلەرنى دېيەلەيدۇ.	ئىغىز گارمۇنى چالايدۇ		ئىككى ياش

ئۈچىنچى باب

ھاياتقا مەنا ئىزلەش داۋامىدا تەربىيىنىڭ

ئاساسىنى تۇرغۇزۇش

كارل ۋىتېرنىڭ دادىسىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1800- يىلى 7- ئاينىڭ 21- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

خۇداغا شۈكرى!

مېنىڭ تەقۋادارلىقىم خۇدانى تەسۋىرلەندۈرگەن بولسا كېرەك، 52 يېشىمدا مېنىڭ ئىككىنچى بالام دۇنياغا كۆز ئاچتى. مەن ئۆز خۇشاللىقىمنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئۇنىڭغىمۇ كارل. ۋىتېر دەپ ئىسىم قويدۇم. بۇ بىر قانچە كۈندىن بۇيان مەن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي خاتىرىلەپ ماڭدىم. تۆۋەندىكىلىرى ئاشۇنىڭدىن پارچە، شۇنداقلا ئۇ يېڭى بىر ھاياتلىقنىڭ دۇنياغا كۆز ئاچقانلىقىنىڭ تەپسىلاتى ... ئۇ تۇغۇلۇپلا يىغلاشقا باشلىدى. بۇ چاتاقچىنىڭ يىغىسى مېنىڭ يۈرەك-باغرىمنى ئېزىۋەتتى، مېنىڭ ئاخىرى ئۆز بالام بولدى. ھەممىگە قادىر، ھەممىنى بىلىدىغان بۈيۈك خۇداغا شۈكرى ...

بالىنىڭ يەرگە چۈشۈپلا قىر قىراپ يىغلاشلىرىدىن مەن بالىنىڭ نورمال ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. بالىنى ئىسسىق ياكى سوغۇق سۇدا يۇيغاندىمۇ ئۇ يىغلاپ كېتەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى بالىنىڭ سەزگۈللىرىنىڭ نورمال ئىكەنلىكىنىڭ ئىنكاسى ئىدى. ئەمما مەن بالىنىڭ تەرەققىياتىنى تەپسىلىي كۆزەتتىم. بەزىلەر بەلكىم بۇ خىل

كۆز تاشش ئەھمىيەتسىز، قايسى بىر بوۋاق بالا يىغلىمايدۇ؟ دەپ قارىشى مۇمكىن. ئەمما تۇغۇلغاندىن كېيىن يىغلىمايدىغان بالىلار ھەقىقەتەن بولغان. مەن بۇرۇن تۇغۇلۇپ ئىككى يىل ياشاپ، تاشقى دۇنياغا نىسبەتەن ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىغان (يىغلىمىغان، كۈلمىگەن، يېمىگەن، ئىچمىگەن، پۈتۈنلەي سۈنئىي بېقىلغان) بىر بالىنى كۆرگەن. ئۇ بالا ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى ئوپېراتسىيە قىلغاندا ئۇنىڭ چوڭ مېڭىسىنىڭ ئورنىدا پەقەت ئىككىلا مېڭە قېپىنىڭ بارلىقى بايقالغان. شۇڭا، ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئىنكاس ياكى پىسخىك ھەرىكەت بولمىغان.

ئۇنىڭ ئانىسى ئەمچىكىنى ئۇنىڭ ئېغىزىغا ئاپارغاندا، بالا ئەمچەك ئىزدىدى. ئانىسىنىڭ قولى ئۇنىڭ ئالدىغا تەگكەندە، بالا دەرھال بارماقلىرىنى يىغۋالدى، بۇ ئۇنىڭ تېگىش سەزگۈسىنىڭ نورماللىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مەن يەنە بىر قىسىم بىنورمال جايلارنىمۇ بايقىدىم، ئەلۋەتتە. ئەمما مەن يەنىلا ناھايىتى قانائەت قىلاتتىم. مېنىڭ ئۆز بالامنىڭ بولغانلىقى، مەن ئۈچۈن يېتەرلىك ئىدى. قارىماققا ئۇنىڭ پۈت-قوللىرى جانسىز، نەپەس سىستېمىسىدە مەسىلە باردەك كۆرۈنسىمۇ... ئەمما ئۇنىڭ ياڭراق يىغا ئاۋازى يەنىلا مېنى ھاياجانلاندۇراتتى، مەن بەختلىك ئىدىم، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

بۇ مەزمۇن «ئۇيغۇر تىلىدا» ناملىق كىتابتا بار. بۇ كىتابنىڭ نامى «ئۇيغۇر تىلىدا» دۇر. بۇ كىتابنىڭ نامى «ئۇيغۇر تىلىدا» دۇر. بۇ كىتابنىڭ نامى «ئۇيغۇر تىلىدا» دۇر.

1800- يىلى 7- ئاينىڭ 22- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. مېنىڭ ئوغلۇم يۆگمىكىدە تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ بىغۇبار ھالىتى قۇياش نۇرىدا ئادەتتىكىدىن تاشقىرى يېقىملىق كۆرۈنەتتى. دۇنياغا يېڭىدىن كۆز ئاچقان بىر ھاياتلىق قاينام- تاشقىنلىققا تولغان بۇ دۇنيانىڭ بىر بۇرجىكىدە خاتىرجەم ئۇخلاۋاتاتتى. ھاياتنىڭ مەنىسى زادى نېمە؟

مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىمدا، مەن ھەمىشە دەرىستىن قالاتتىم، ئىلگىرى مەكتەپكە بېرىش يولىدىكى ھاياتلىقلار شۇ دەرىجىدە مول ئىدى، خىلمۇ-خىل ئىشلار توختىماي يۈز بېرىپ تۇراتتى، ئەمما مەكتەپ بىزنىڭ ئۆيىدىن ناھايىتى يىراق ئىدى.

بىر كۈنى مەكتەپ مۇدىرى مېنى چاقىرىپ: «سەن ھەمىشە دەرىستىن قالسىەن. بۇ نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سورىدى. مەن: «مەن مەيلى قەيەردە بولاي يەنىلا ئۆگىنەلەيمەن. مەن دەرس تاشلىغىلى ئامراق ئەمەس. مەكتەپ ئۆيىمىزدىن بەك يىراق بولغاچقا... مەن قانداق قىلالايمەن؟... ئۇنىڭ ئۈستىگە كوچىلاردا سېھىرگەرلەرنىڭ سېھىرلىك ئىشلىرى نۇرغۇن، شۇنداقلا ئۇلار ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سۆزلىگەنلىرىدىن قىزىقارلىق. مەن شۇ يەردە مەكتەپتىكىدىن كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنەلەيمەن، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى مەن ئاللىبۇرۇن كىتابتىن كۆرۈپ بولغان. مەكتەپ بەك كىچىك، ھاياتلىق بولسا بىر چوڭ مەكتەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بار بولغانلىكى جايلىرىمدا ھەر ۋاقىت مۇكەممەللىككە يېتەلەيمەن. شۇڭا، سىز بايا دېگەنلىرىڭىزنى قايتۇرۇۋېلىڭ» دېدىم. ئۇ: «بۇنىڭدىن قارىغاندا، مەن داداڭ بىلەن كۆرۈشمەسەم بولمىغۇدەك» دېدى. مەن: «دادام مېنى ئىنتايىن چۈشىنىدۇ. دادام ئۆز خىزمىتى بىلەن ئالدىراش، سىز بولسىڭىز كىمنىڭ بار، كىمنىڭ يوقلىقى بىلەن ئاۋارە» دېدىم.

مەن ئۇنىڭدىن: «سەممىيلىك ۋە راستچىللىق بىلەن دەپ بېقىڭچۇ، سىز ھازىر مۇشۇ يەردە بارمۇ؟» دەپ سورىدىم.

ئۇ: «خۇدايا، توۋا» دەپ كەتتى.

ئۇ مېنىڭ ھاياتلىقىمنىڭ مەۋجۇتلىقى ھەققىدىكى تۇنجى

تەپەككۈرۈم ئىدى.

1800- يىلى 7- ئاينىڭ 23- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. مېنىڭ ئوغلۇم باشقىلارغا ئوخشىمايدۇ. گەرچە پەيلاسوپلار دۇنيادا مۇتلەق ئوخشىشىدىغان شەيئىي بولمايدۇ دېگەن بولسىمۇ، مېنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغانلىرىم ئۇ مەنىدە ئەمەس.

ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك ھەر بىر ئادەمنى باشقىلاردىن پەرقلەندۈرىدۇ، ھەر بىر ئادەمنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئۆزگىچە مەنىگە ئىگە قىلىدۇ. بۇ خىل ئالاھىدىلىك ۋە ئىجادچانلىق ئىنسانىيەتنىڭ سۆيگۈسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بۇ دەل مەن تىلغا ئېلىۋاتقان باشقىلاردىن پەرقلىنىش. ھاياتنىڭ ئادەتتىكى مەنىسى نېمە؟ ئالاھىدە مەنىسىچۇ؟ ئادەم ئابىستراكت ھايات مەنىسىنى ئىزدىمەسلىكى كېرەك، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ كۈنكېرىت ئىجرا قىلىشقا تېگىشلىك بىر ئالاھىدە ۋەزىپىسى بولىدۇ. شۇڭا، ھەممە ئادەم ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك بىلەن ئۆزىنىڭ بۇرچىنى ئادا قىلسا بولىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئورنىنى ھېچ كىشى ئالمايدۇ، ئەڭ زور دەرىجىدە كۈچ سەرپ قىلىپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقى ئۈچۈن ئەڭ چوڭ مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ پەقەت ئۆز مەسئۇلىيەتنى تونۇپ يېتىپ، ئۆزى تاماملاشنى ئارزۇ قىلغان ياكى ئۆزىدىن بۇرۇنقىلارنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىشنى ئارزۇ قىلغان بولسا، مۇقەررەر ھالدا ھاياتتىن ۋاز كەچمەيدۇ. مېنىڭچە، پەقەت باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان ئۆزگىچە ھاياتلىق مەنىسىنى ئىزلەيدىغان قەلبلا بولىدىكەن، مەيلى ھاياتلىق ۋە سۆيگۈ بولسۇن، ھەتتا «ئازاب» ۋە قىيىنچىلىقمۇ چوڭقۇر مەنىگە ئىگە بولىدۇ.

مېنىڭ بالام چوقۇم مۇشۇنداق ھايات مەناسىنى ھازىرلىشى كېرەك.

ئەمەلىيەتتە، ھەر قانداق بىر ئۇلۇغ تەربىيىنىڭ مەقسىتى، كىشىلىك ھاياتنى مەناغا ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت. ھاياتىمىز مەناغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، بىز ئاندىن بىر ھەقىقىي مەنىگە ئىگە ئادەمگە ئايلىنالايمىز. بولمىسا، ھايات بىلەن نېمە پەرقىمىز بولسۇن؟ ھاياتنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىش، ئاتا-ئانا بولغۇچىلارنىڭ بىر يۇقىرى ساپالىق تەربىيىسىنى تاماملاش-تاماملىيالماسلىقىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىدۇر. سىزنىڭچە بىر ئادەمنىڭ ھاياتقا نىسبەتەن قىلچە قىممەت قارىشى ۋە مەنا قارىشى بولمىسا، بالىلىرىغا نېمە ئۆگىتەلەيدۇ دەيسىز؟ ئۇ بەلكىم بالىسىغا ئەرزىمەس نەرسىلەرنى ئۆگىتىشى، ھەتتا ئۇ شەھەرلەردىكى ناچار ئادەتلەرنىڭ تارقاقچىسى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ھاياتقا مەنا ئەزلەش داۋامىدا تەربىيىنىڭ ئاساسىنى تورغۇزۇش لازىم.

كارل ۋىتتېرنىڭ باھاسى

1852-يىلى 10-ئاينىڭ 18-كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بۇلار دادام مەن تۇغۇلۇپ ئۇزۇن بولمايلا يازغان كۈندىلىك خاتىرىلەر. مەن بۇلاردىن دادامنىڭ پەيلاسوپلارغا خاس جاسارىتىنى، ھاياتلىق پەيلاسوپلىرىغا خاس ھېسسىياتى ۋە ئارزۇسىنى كۆردۈم. مېنىڭ تۇغۇلۇشۇم بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كونكرېتلاشتۇردى ۋە چوڭقۇرلاشتۇردى. 1800-يىللىرى دادام-ئانام دەككە-دۈككە ئىچىدە مېنىڭ تۇغۇلۇشۇمنى كۈتۈپتۇ. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۇلار ئالەمدىن ئۆتكەن تۇنجى بالىسىنىڭ ئازابىدا يىللارنى ئۆتكۈزگەن ئىكەن.

توغۇلۇشۇمنىڭ بۇ ئائىلىگە قانچىلىك خوشاللىق ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

كېيىن دوختۇردىن ئاڭلىسام، دوختۇر مېنى دادامغا سۇنغاندا، دادام تەكرار: «خۇداغا شۈكرى» دېگەن ئىكەن. ئۇ ھەتتا ماڭا ئۆز ئىسمىنى قويۇپتۇ. بۇلاردىن دادامنىڭ مېنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقى ۋە ئارزۇسىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. دادام باستىر بۇلۇپ، ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ مەنىسىگە بولغان قارشى ئەسلى كاتولىك ئەقىدىلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئۇ ئاللىبۇرۇن ئادەتتىكى مەنىدىكى دىنىي قاراشتىن ھالقىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ بىر خىل چوڭقۇر ئالەملىك ھايات قارشىغا ئىگە ئىدى.

بۇ ناھايىتى كەڭ تارقالغان بىر ھېكايىنى مېنىڭ ئېسىمگە سالدى.

شەيتان بىر كۈنى قول ئاستىدىكىلەرنى يىغىپ، قانداق قىلغاندا ئىنسانىيەتنىڭ ئاتالمىش ھايات مەنىسىنى ئۈنۈملۈك ئۇسۇل بىلەن ۋەيران قىلىۋەتكىلى بولىدۇ دېگەننى مۇزاكىرە قىلىشىپتۇ. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىرەيلەن: «ئۇلارغا مەيلى نېمە ئىش قىلسۇن، ھېچقانداق نەتىجىسىنىڭ بولمايدىغانلىقىنى، ھەممىسىنىڭ قۇرۇق ئاۋازچىلىق ئىكەنلىكىنى ئېيتايلى» دەپتۇ. ئىككىنچىسى «بارلىق خانى-ۋەيرانچىلىقنىڭ باش مەنبەسى بولغان ھاراقنى ئۇلارغا شېرىن تەملىك ئىچمىلىك دەپ ئۇلارنى قىزىقتۇرايلى» دەپتۇ.

ئۈچۈنچىسى «ئۇلارنىڭ ئاللىبۇرۇن ھەق يولىدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكى، قۇتقۇزۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتساق ئۇلار بۇ شېرىن سۆزىمىزگە چوقۇم ئىشىنىدۇ» دەپتۇ.

تۆتىنچىسى «ئەخلاق ھەر بىر ئىنساننى ھەقىقىي توغرا يولغا باشلايدۇ. ھەم ئىنساننى قەدىر قىممەتكە، ۋە ئىنساننى كامىللىققا

ئېلىپ بارىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى ئەخلاقى تۇيغۇنى سىقىپ چىقىرىۋېتىشىمىز كېرەك» دەپتۇ.

شەيتان: «بولمايدۇ، ئۇلار ئاللىبۇرۇن ھېچنېمىنى سەزمەس بولۇپ قالدى، بۇلارغا پەرۋا قىلمايدۇ، مېنىڭچە بىز ئۇلارغا پەقەت ئالەمنىڭ تېخى ئۇزۇنلىقىنى، ئۆلۈمنى ھەرگىز ئويلىماسلىقىنى، ئۇلارغا پەقەت بۇرنىنىڭ ئۇچىنىلا كۆرۈشىنى بىلدۈرسە كىلا كۇپايە» دەپتۇ.

شەيتان دېمەكچى بولغىنىنى، ئىنسانلارغا پەقەت «تۈگىمەس ۋاقىت بېرىلسىلا» ئۇنداقتا ئىنسانلار ئاق كۆڭۈللۈك، ئادالەت، ۋە ئەھمىيەتلىك ھاياجانلىنىشلاردىن مەھرۇم قالىدۇ دېگەندىن ئىبارەت. شۇنداق بولغاندا، ھاياتنىڭ مەنىسى ھەققىدىكى ئىزلىنىشنى يەنە تىلغا ئېلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمايدۇ...

بۇلار بەلكىم دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدە تىلغا ئېلىنىۋاتقان «مەۋجۇتلۇق» نىڭ مەنىسى ۋە «ھازىر» نىڭ مەنىسى بولۇشى مۇمكىن، ئۇ ھاياتنىڭ مەنىسى بىلەن بىردەكلىككە ئىگە. مەنا ۋە ھاياتنىڭ مەناسىنى مەن دادامغا قارىغاندا نەزەرىيە جەھەتتىن ياخشى ئىزاھلىيالىشىم مۇمكىن. بۇ دەل تەربىيىنىڭ كېڭىيىشى بولۇپ قالار.

مەننىڭ ئىككى خىل شەكلى بار، بىر خىلى سىزدىن تولمۇ يىراقتا بولۇپ، سىز ئىزلەپ ئۇنى تاپقان چېغىڭىزدىلا ئاندىن چۈشىنەلەيسىز، ئۇ ماھىيەتسىز بۇلىدۇ. ھايات بۇ خىل ئەھۋالدا ئەھمىيەتسىز، مەنىسىز بولۇپ، ھايات بۇخىل تولمۇ يىراقتىكى نىشاننى مەقسەت قىلسا، ئۇنداقتا ھايات تەبىئىي گۈزەللىكىنى يوقاتقان بولىدۇ، ئۇ پەقەت بىر نىشانغا ئايلىنىپ قالىدۇ. ھەقىقىي ئىشلار ئەتنىڭ قوينىدا بولۇپ، ئەتىگە يەتكىلى بولمايدۇ.

مەننىڭ يەنە بىر خىل شەكلى بولۇپ، ئۇ ماھىيەتلىك بولىدۇ، بۇ خىل ئەھۋالدا، ھايات ئىنتايىن مەنىلىك بولىدۇ، ئۇ ئايرىلغان ياكى باشقا يەردە بولمايدۇ، سىز ھاياتنىڭ نېمە مەناسى بار دەپ سورىمامسىز؟ سىز قىزىل گۈلنىڭ گۈزەللىكى نېمە؟ دەپ سورىمايسىز.

ئۇنىڭ گۈزەللىكىنىڭ ئۆزى يېتەرلىك بولۇپ، ئۇ ھېچ يەرگە كەتمەيدۇ. ئۇ ئۆز مەناسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ.

مەۋجۇتلىقتىكى ھەقىقىي مەنىگە ئىگە ھەرقانداق شەيئىنىڭ ئۆزى مەنىلىك بولۇپ، ھاياتلىق مەۋجۇتلىققا ۋە مەنىگە تەڭداش كېلىدۇ.

10 يىل، 20 يىل ... 50 يىل چاكنىلارچە قورقۇپ، تۈگىلىپ ياشىغان كىشىنىڭ ئۆمرى 10 يىل، 10 ئاي، ھەتتا بىر كۈن ئەھمىيەتلىك ياشىغان كىشىنىڭ ئۆمرى بىر كۈن بولمايدۇ. ھاياتىنى نۇرلاندۇرۇپ ياشىسىلا بىر ئادەم ئۈچۈن شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك، شۇندىلا ھايات ياكى ئۆلۈم ئوخشاشلا ئەھمىيەتلىك بولىدۇ.

100 يىل ياشىغان ئادەم بىلەن 20~30 يىل ياشىغان ئادەمنىڭ تۈپكى پەرقى بولمايدۇ. گەرچە ئالدىنقىسى نەچچە ئون يىل ئۇزۇن ياشىغان، كېيىنكىسى نەچچە ئون يىل ياشىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى پەقەت كىشىلەرنىڭ ئۇقۇم جەھەتتىكى ھېس-تۇيغۇسى بولۇپ، ھاياتنىڭ مەنىسىنى ھېس قىلغان، كائىناتنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشەنگەن كىشىگە نىسبەتەن ئۇزۇن ياشاش ياكى ياشىالماسلىقنىڭ پۇشايماق قىلغۇچىلىكى بولمايدۇ.

ۋاقىت مەڭگۈلۈك بولىدۇ، مەيلى 100 يىل ياكى ئارانلا 20 يىل ياشىغان بولمىسۇن ھەممىسى ئوخشاش، 10 يىلنىڭ ئۆزى ئون مىڭ يىلغا تەڭ، ئون مىڭ يىل ھەم بىر يىلغا چەمدۇر.

ئۆزگىرىشچان ۋاقىتتىن ئايرىلىپ، يەنە مەڭگۈلۈك مەۋجۇتلۇق بولىدۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ، بۇ بىر سەپسەتە، مەڭگۈلۈك پەقەت مەۋجۇت ۋاقىتنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ۋاقىتتىن ئايرىلسىڭىزلا، مەڭگۈلۈك مەۋجۇتلۇق بولمايدۇ.

شۇڭا، سىز پەقەت مەڭگۈلۈك يارىتالسىڭىزلا، ھاياتىڭىزنى مەڭگۈلۈكلىكىنىڭ پەللىسىگە يەتكۈزەلەيسىز.

پەقەت ھايات ئەھمىيەتلىك ئۆتسىلا، مەيلى قىسقىغىنا نەچچە ئون يىل بولسۇن، ھايات مەڭگۈلۈككە يېقىنلاشقان بولىدۇ. قانداق قىلغاندا ئەھمىيەتلىك ياشىغىلى بولىدۇ؟

يۈزەكپەرەك قىلىپ ئېيتقاندا، تۇرمۇش خىزمەت قىلىشتىن ئايرىلالمايدۇ، شۇڭا، ئەھمىيەتلىك ياشاش ئۈچۈن، ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلىش زۆرۈر. ئۇنداقتا ئەھمىيەتلىك خىزمەت دېگەن نېمە؟ ئەقىل تەلۋىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ۋە بەدەل تۆلەشكە مەنسۇپ خىزمەتلەر ئەھمىيەتلىك خىزمەتتۇر.

بەدەل تۆلەش جەھەتتە، ئىنسانىيەتكە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش كېرەك. دۇنيادا بۇنداق خىزمەتلەر نۇرغۇن، ئەقىل تەلۋىگە ئۇيغۇن ئىشلارنى قىلىش جەھەتتە، مۇكەممەللىككە ئىنتىلىش ۋە ھاياتىنى راستچىللىق ئىچىدە ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ.

سەنئەتكارلار سەنئەتنىڭ مۇكەممەللىكىگە يېتىش ئۈچۈن، ھوزۇر-ھالاۋەتنى تاشلاپ، نامراتلىق، غۇربەتچىلىكتە ياشاشقا رازى بولىدۇ.

يازغۇچى بىر پارچە ئەسىرنىڭ مۇكەممەل چىقىشى ئۈچۈن، ئۇنى تەكرار تۈزىتىدۇ، تەكرار كۆچۈرۈشتىن ئېرىنمەيدۇ. مۇزىكىنىڭ بىر ناخشىسىنى مۇكەممەل نوتىغا سېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن قېتىملىق مەشىقنى باشتىن كەچۈرىدۇ.

نۇرغۇن ئادەملەر، ئۆزلىرى شۇغۇللىنىۋاتقان خىزمەتنى جاپا-مۇشاقەتكە قارىماي قىلىدۇ، ئۇلار ئۆز خىزمىتىدىن قىلچە ئاغرىنمايدۇ، بەلكى ئۇنى ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن قىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قىلىۋاتقان خىزمىتىنى ئەھمىيەتلىك دەپ قارايدۇ.

ئۇلار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن باشقىلار ياكى ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقاندا، ۋاقىتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئۇلارغا نىسبەتەن ۋاقىت توختاپ قالغان بولىدۇ. قېرىغانلىقىنى سەزمەيلا قالسا يەنە ھاياتنىڭ ئۇزۇن قىسقىسى بۇلامدۇ؟ بۇ مەڭگۈلۈك ئەمەسمۇ؟

راستچىللىق ئىچىدە ياشاش كىشىلىك ھاياتىنىڭ ئەڭ يوقىرى يەللىسى، شۇنداقلا مەڭگۈلۈكنىڭ ئاخىرقى چېكى.

چىنلىق دېگەن نېمە؟ چىنلىق — ساختىلىق، يالغانچىلىقنىڭ ئەكسىدۇر. چىنلىق ئەمەلىيەتتە، يالغان سۆزلىمەسلىك، ساختىلىق قىلماسلىق، ۋەجدانغا خىلاپلىق قىلماسلىق، تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە قارشىلىق قىلماسلىق، ۋەجدانغا مۇناسىپ ئىش قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

ساختىلىق قىلمىسىلا، ئارتۇقچىلىق، كەمچىلىكلەرنى بىر قاراپلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ، شۇنداقلا تەبىئىي ھالدا ئۆزى ۋە تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپلىق ئىش قىلمايدۇ.

يامانلىق قىلمىسىلا، خاتىرجەم، قانائەتلىنەرلىك بىلەن خۇشال، غەم-غۇسسسىز ياشىغىلى بولىدۇ.

ۋەجدانغا خىلاپ ئىش قىلمىسىلا، كۆڭلى توق، ھەر كۈنى خاتىرجەم، پاك مەڭگۈ خۇشال ياشىغىلى بولىدۇ.

ۋەجدانغا مۇناسىپ ئىش قىلىش، قىلىشقا تېگىشلىكىنى قىلىش، قىلماسلىققا تېگىشلىكىنى قىلماسلىق ئەڭ مۇھىم، شۇنداقلا بىردىنبىر يول، مۇشۇنداق بولغاندىلا ئادەم خام خىيال، ئازاب-ئوقۇبەتتىن خالىي ھالدا كۆكرەك كېرىپ ياشىيالايدۇ.

تۇرمۇش ئىچىدە تۇرمۇش بۇلۇپ، ئۇ ئاللىبۇرۇن مەنادىن ھالقىپ كەتكەن بولىدۇ، ئەمما مەنا يەنىلا تۇرمۇش ئىچىدە بولىدۇ.

ئومۇمەن، پۈتۈنلەي چىنلىق ئىچىدە ياشىغان ئادەم ئادەتتىكى ئادەم بولماستىن ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشىمايدىغان ئەۋلىيا سۈپەت كىشىلەردۇر.

بەزىدە يولتۇزلۇق ئاسمانغا قاراپ، قەلبىمدە تەبىئىي ھالدا بىر خىل تەسىرات تۇغۇلىدۇ —

بىپايان كائىناتتا يەر شارى شۇنداق مۇۋاپىق ئورۇنغا جايلاشقان بولۇپ، قانچىلىك ئامىل ۋە ماس كېلىپ قېلىشلار بەش مىليارد يىلدىن كېيىن ھاياتلىقنى بارلىققا كەلتۈرۈپتۇ. بىزنىڭ ئەقىل-

پاراسەت ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن يەر شارىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىمىز، ھەقىقەتەن كائىناتنىڭ بىزگە ئاتا قىلغان نېمىتىدىن بولغان.

بۇ تەڭرىنىڭ ئىجادىيىتى ۋە ئۇلۇغلىقىدىن بولغان. تەڭرىگە بولغان مىننەتدارلىقىمىز مەڭگۈ قەلبىمىزدە.

بىز ھاياتقا ئاچ كۆزلەرچە مۇھەببەت باغلىماسلىقىمىز، ھاياتقا سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك. ھايات بىز بەھىرلىنىدىغان ۋە قىزغىن سۆيىدىغان ئوبيېكت. شۇنداق بولغاندا ھاياتىمىز ھەقىقىي مەنىگە ئىگە بولىدۇ.

يىڭى ھاياتلىق پىشىپ يېتىلىپ دۇنياغا كەلگۈچە ئۆزىگە مول مەنالارنى مۇجەسسەم قىلغان بولىدۇ. بىزنىڭ بىرلىكتە ھاياتتىن بەھرىمان بولۇشىمىز، ھاياتنى سۆيىشىمىز يۈكسەك ئىش، شۇنداقلا كائىناتقا بولغان مىننەتدارلىقىمىز، ھازىرغا بولغان ھۆرمەت، كەلگۈسىگە بولغان ئۈمىدىمىزدۇر. بىز يەنىلا ھاياتنى مەنىسىز ھېس قىلساق بولامدۇ؟ بولمايدۇ، مەڭگۈ بولمايدۇ.

بىر ئادەم مۇبادا ھاياتنىڭ ئەھمىيىتىنى ھېس قىلسا، ئۇنىڭدا مىننەتدارلىق تۇيغۇسى ۋە تەقدىم قىلىش روھى تۇغۇلىدۇ. بىر ئادەم ئۆزىنىڭ باشقىلار ۋە ئەتراپىدىكى دۇنياغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇ تۇرمۇش ۋە ھاياتنى قىزغىن سۆيىدۇ. بالغا كۈچلۈك ھايات ئېڭىنى سىڭدۈرۈش، ئۇنىڭغا ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقى، ئۇ بولمىسا يەر شارىدا بىر رەڭنىڭ، بىر كۈچنىڭ ئازىيىپ كېتىدىغانلىقى، باشقىلارنىڭمۇ خۇشال بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىش كېرەك. بۇ چاغدا بالدا تەبىئىي ھالدا بىر خىل گۈزەل تۇيغۇ — مېنىڭ ھاياتىم كۆپچىلىكنىڭ بەختى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، مەن سۆيىدىكەنمەن ھەم سۆيۈلىدىكەنمەن، شۇڭا مەن مەڭگۈ مەۋجۇت دەيدىغان قاراش تۇغۇلىدۇ.

تۆتىنچى باب

ھەر بىر بالا ئوخشاشلا بىر ئۇلۇغ تالانت

ئىگىسىدۇر

كارل. ۋىتېرنىڭ دادىسىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1800- يىلى 7- ئاينىڭ 24- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن ھەقىقەتەن ئازابلىق بىر كۈن بولدى.

مېنىڭ قۇتسىز، كۆڭۈلسىز تەسىراتىم ئاخىر راستقا ئايلاندى.

ئوغلۇم كارل ئانچە ساغلام ئەمەس ئىدى. بىر قانچە كۈندىن بىرى

ئۇنىڭ پۇت- قوللىرى تارتىشىپ، نەپىسى تېزلىشىپ كېتىۋاتاتتى. مەن

ئېتىراپ قىلىشنى خالىمىساممۇ، ئەمما ئوغلۇمدىن ئېنىقلا تۇغما

كەمتۈكلۈك مەۋجۇت ئىدى.

ئەڭ قورقۇنچىلىقى كارلنىڭ ئىنكاسىمۇ ناھايىتى گال بولۇپ، ئىنتايىن

گالۋاڭ كۆرىنەتتى. مەن دادىلىق ھەسرەتىمنى ھېچقانداق قىلىپ

يوشۇرمايتتىم، ئۆزەمنى تۇتۇۋالماي: «مېنىڭ نېمە گۇناھىم ئۈچۈن خۇدا

ماڭا مۇشۇنداق بىر بالىنى بېرىدىغاندۇ؟» دەيتتىم. قوشنىلىرىم بۇ ھالىتىمنى

كۆرۈپ ماڭا ئارتۇقچە غەم يېمەسلىك توغرىسىدا نەسىھەت قىلاتتى. ئۇلار بىر

قىسىم ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بولۇپ، كۆڭلىدە كارلنىڭ تۇغما گالۋاڭ

ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرسىمۇ، بۇ خىل ئازابلىق رېئاللىقنى تىلغا

ئېلىپ مېنى ئازابلاشنى خالىمايتتى.

ئاھ! خۇدا بۇ نېمە ئىش!

* * *

1800- يىلى 7- ئاينىڭ 28- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بىر قانچە كۈندىن بۇيان، مەن كارلىنىڭ كېسىلى توغرىسىدا تەرەپ-تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ ھېرىپ كەتتىم، ئەمما بۇنىڭ قىلچە نەتىجىسى بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن شىۋىتسارىيەلىك مەشھۇر پىداگوگ فىس دورچىغا بىر پارچە خەت يازدىم، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىدەك ئىدى:

بىز بىر بالىلىق بولغان ئىدۇق. ئەمما خۇدا بىزگە كىچىككىنە چاخچاق قىلدى. ئوغلۇمىز كارل ئانچە كۆڭۈلدىكىدەك تۇغۇلمىدى، ئۇ گالۋاڭ كۆرىنىدۇ. ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئۈمىد قىلغاندەك ئەقىللىق ئەمەس.

بۇ بالىدىن مەن بىر خىل بېسىم ھېس قىلىۋاتىمەن. ئۇ كارغا كېلىدىغان ئادەم بولالامۇ؟ ئايالىمغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ پاكىتنى ئايالىم قوبۇل قىلىشنى خالىمايۋاتىدۇ. ئۇ تۇنجى بالىسىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئەمدى يەنە مۇشۇنداق بىر بالىلىق بولغانلىقىدىن ئىنتايىن ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىۋاتىدۇ.

ئايالىم بىلەن ئىككىمىز زور ئازاب ئىچىدە قالدۇق. مەن سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە مۇھتاج، مېنىڭچە سىز بىر ئاتىنىڭ قەلبىنى چۈشىنىسىز.

* * *

1800- يىلى 8- ئاينىڭ 1- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. ئۈمىد قانچە چوڭ بولسا، ئۈمىدسىزلىكمۇ شۇنچە چوڭ بولسا كېرەك. مەن بالىنىڭ ئەقلى ئىقتىدارىنىڭ ئاجزىلىقىنى بىلگىنىمدە، بىردىنلا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدىم.

بۈگۈن ئەتىگەن، يەنە قوياشنىڭ كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ،
ئۆزەمنىڭ ھوشۇمنى تېپىش كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتتىم.

بۇ خىل ئازاب ۋە ھەسرەتنىڭ داۋاملىشىشىغا قەتئىي يول
قويغىلى بولمايتتى. چۈنكى مەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى كېيىنكى
تەربىيىنىڭ بالىنى تالانتلىق قىلىپ ئۆستۈرۈشتە ھەل قىلغۇچ رول
ئوينايدىغانلىقىغا ھەقىقىي ئىشىنەتتىم. مېنىڭ ھازىرقى بۇ روھىي
ھالىتىم ئۆز ئارزۇت ئەمەسمۇ؟

ئازابلىنىشنى توختىتىپ، ئايالىم بىلەن ئىككىمىز بۈگۈندىن
باشلاپ پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز بىلەن بالىنى تەربىيىلەسە كىلا ئاندىن توغرا
قىلغان بولاتتۇق.

ئەمەلىيەتتە، كارلىنىڭ ئادەمنى رازى قىلمايدىغانلىقىنى
بىلگەندىن كېيىن، بىزگە كۆڭۈل بۆلىدىغان كىشىلەر ئازابلىنىپ
كەتمەسلىك توغرىسىدا بىزگە نەسھەت قىلىشتى، مېنىڭ تەربىيە
قارىشىمغا قوشۇلمىغانلارمۇ بولدى، ئەلۋەتتە. «باستېر كارل. ۋىتتېر سىز
بالىنىڭ ئىقتىدارى كېيىنكى تەربىيىدە يېتىلىدۇ دەپ، بالىنىڭ
تۇغۇلما ئىقتىدارىنى ئىنكار قىلاتتىڭىز، ھازىرقى بۇ خىل ئەھۋالنى
قانداق چۈشەندۈرىسىز؟ سىزنىڭ بالىڭىز تۇغۇلما كەمتۈك، ئەمدى
ئۇنى مۇنەۋۋەر ئادەم قىلىپ تەربىيەلەشكە ئىشەنچىڭىز بارمۇ؟»

ھەر قېتىم مۇشۇنداق سوئاللارغا دۇچ كەلگەن ۋاقىتىمدا،
ئىلگىرى مەن ھەمىشە قىلچە ئىككىلەنمەستىن: «ئىشەنچىم بار، مەن
چوقۇم كارلىنى مۇنەۋۋەر ئادەم قىلىپ چوڭ قىلىمەن» دەيتتىم. ھازىر
تېخىمۇ تىرىشچانلىق كۆرسەتسەم بولاتتى.

گەرچە مەنمۇ كارلىنىڭ كەلگۈسىدە قانداقراق ئادەم بولۇشىنى
بىلەلمەيمەن، لېكىن دادا بولۇش سۈپىتىم بىلەن، مەن ئۆزەمنىڭ
مائارىپ قارشى ۋە سۆيگۈمنى پۈتۈنلەي كارغا بېغىشلەش ئىرادىسىگە
كەلدىم. مەن بۇلارنىڭ ھەرگىز بىكارغا كەتمەيدىغانلىقىغا قەتئىي
ئىشىنەتتىم.

ئېرۇش ئىلگىرى: «ئادەم يېڭى تۇغۇلغاندا ھەممىسى ئوخشاش بولىدۇ، مۇھىت سەۋەبىدىن، بولۇپمۇ بالىلىق ۋاقتىدىكى مۇھىتنىڭ ئوخشاشماسلىقىدىن بەزىلەر تالانتلىق ئادەم بولۇپ چوڭ بولىدۇ، بەزىلەر ئادەتتىكى ئادەم بولىدۇ ياكى كارغا كەلمەس بولۇپ قالىدۇ. ئادەتتىكى بالا بولسىمۇ، پەقەت تەربىيە ئۇسۇلى جايىدا بولسىلا، ئۇ پەۋقۇلئادە ئادەم بولۇپ چىقىدۇ» دېگەن ئېكەن.

* * *

1800- يىلى 8- ئاينىڭ 6- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

مەن بۈگۈن مەشھۇر پىداگوگ فىس تىرودنىڭ جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. مەن تېخى خېتىمگە جاۋاب كەلمەمدىكىن دەپ ئويلىغان ئىدىم. مەن ئىنتايىن تەقەززالىق بىلەن خەتنى ئوقۇپ، ئىشەنچىم ھەسسىلەپ ئاشتى. فىس تورد ھەقىقەتەن مەن بىلەن سىرداش ئىكەن. ئۇ خېتىدە —
ئەمەلىيەتتە، خېتىڭىزدە تىلغا ئالغان مەسىلىگە قارىتا مائارىپ ساھەسىدە ئىككى خىل قاراش مەۋجۇت. مەن ئىككى مىسال كەلتۈرسەملا سىز بۇ ئىككى قاراشنىڭ ئوخشىمايدىغان تەرىپىنى قاراپلا بىلىۋالالايسىز.

بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش مەسىلىسىدە روسو ئېقىمىدىكى قاراش بىلەن مېنىڭ قارىشىم بار بولۇپ، مېنىڭ قارىشىمنى قۇۋۋەتلەيدىغانلار يوق دېيەرلىك.

روسو ئۆزىنىڭ مائارىپ ئىلمى توغرىسىدىكى ئەسىرى «پېئىل» دېگەن كىتابىدا تۆۋەندىكىدەك نەقىل بار: ئىككى كۈچۈك بولۇپ، ئۇلار بىر ئىتنىڭ كۈچۈكى، شۇنداقلا ئۇلار ئوخشاش بىر جايدا ئوخشاش بىر ئانىنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسكەن، ئەمما ئۇنىڭ نەتىجىسى پۈتۈنلەي بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر كۈچۈك

ئەقىللىق ھەم زېرەك، يەنە بىر كۈچۈك ئەقىللىرىز دۆت. بۇخىل پەرقنى ئۇلارنىڭ تۇغما ئوخشىماسلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان. مېنىڭ كۆز قاراشىمنى بىر مەسەل ئارقىلىق بايان قىلىشقا بولىدۇ: ئوخشاش ئۆسكەن ئىككى ئات بولۇپ، ئۇنىڭ بىرىنى بىر تېرىقچى باققان، تېرىقچى تېخى تولۇق ئۆسۈپ يېتىلمىگەن بۇ ئاتنى پۇل تېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىپ، ئۇنى توختىماي ئىشلەتكەن، ئەڭ ئاخىرى بۇ ئات كارغا كەلمەس لەقۇ ئات بولۇپ قالغان. بۇنىڭ ئەكسىچە يەنە بىر ئاتنى بىر ئەقىللىق ئادەم باققان، ئۇ ئاتنى كۆڭۈل قويۇپ باققاچقا بۇ ئات ئاخىرىقى ھېسابتا ئۇزۇن مۇساپىگە يارايدىغان ئارغىماق بولۇپ چىققان.

بۇ تالانت ۋە تالانتلىق بولۇش توغرىسىدىكى پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل قاراش. روسۇ ئېقىمىدىكىلەرنىڭ تەكىتلەيدىغىنى تۇغما تالانت بولۇپ، ئۇلار ئادەمنىڭ تەقدىرىنى تۇغما تالانتىنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بەلگىلەيدۇ، مۇھىتنىڭ رولى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ دەپ قارايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە مەن مۇھىتنىڭ رولى ھەممىگە قادىر، تۇغما تالانت ئانچە مۇھىم ئەمەس دەپ قارايمەن. سىز قانداق ئويلايسىز ماڭا مەلۇم ئەمەس.

تالانت تەربىيىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، ئۇ ھەرگىزمۇ تۇغما بولمايدۇ. بۇ سىزدەك بىر باسقىرنىڭ قارشى بىلەن سىغىشالامدۇ. يوق؟ سىز مەيلى قانداق ئويلاڭ، مەن يەنىلا ئۆزۈمنىڭ قارشىدا چىڭ تۇرىمەن. ھەممە بالا ئوخشاشلا ئولۇغ تالانت ئىگىسى بولۇپ، پەقەت تەربىيە ئۇسۇلى ياخشى بولسىلا شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك. سىزنىڭ يەنە خەت يېزىشىڭىزنى قارشى ئالىمەن.

* * *

1800- يىلى 8- ئاينىڭ 7- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

«ھەممە بالا بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى» بۇ ھەقىقەتەن كىشىنى ھاياجانلاندىرىدىغان گەپ، مەن بۇ گەپنى ئايالىمغۇمۇ دېدىم. بۈگۈن ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئەتىگەن كىچىك كارلغا قاراپ تۇرۇپ ھەممە بالا بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى بولالايدۇ دېدۇق.

«تالانت» بۇ نېمە دېگەن كىشىنى جەلپ قىلىدىغان، رەڭدارلىققا ئىگە سۆز — ھە! بىزنىڭ تالانتقا مەسلىكىمىز كېلىدۇ، ھەممىمىز تالانتلىق بولۇشنى ئارزۇ قىلىمىز. بالىلىرىمىزنىڭ تالانتلىق بولۇشىنى، ئۆز ئائىلىمىزدە شېكىپىر ياكى مۇراتقا ئوخشاش تالانتلىقلارنىڭ تۇغۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىمىز. بۈگۈن، مەن ھەممە بالىنىڭ تالانت ئىگىسى بولالايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم. تالانت دېگەن نېمە؟ كېيىن يېتىلدۈرگەن ئىقتىدارنىڭ ئۆزى تالانتتۇر. ئەمدىلا تۇغۇلغان ھەربىر بوۋاقنىڭ كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئۆزگىچە ئىقتىدارى بولۇپ، ئۇلار مۆجىزە يارىتالايدۇ. پەقەت كىشىلەر تەرىپىيە ئارقىلىق «مەشقلەندۈرۈپ» بالىلارنى ياغاچتەك قىلىپ قويدۇ، ئۇلار ئۆزگىچە تالانتىدىن مەھرۇم قىلىپ، تالانتلىق بولۇش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويدۇ.

پىلاتون ئىلگىرى مۇنداق بىر مەشھۇر «سەپسەتە»نى ئوتتۇرىغا قويغان: ئادەمنى تەربىيىلىشىمۇ بولىدۇ، تەربىيىلىنمىسۇمۇ بولىدۇ. مەن بۇنى چۈشىنەلمىگەن ئىدىم.

گېگىل، كانىت، بىرونىر قاتارلىق ئۇلۇغ مۇتەپەككۈرلارمۇ تەرىپىيە ئارقىلىق تالانتلىقلارنى يېتىشتۈرگىلى بولمايدۇ دەپ قارىغان ئىدى. ئەمما، مەن بۈگۈن ھەربىر بالىنىڭ تالانتىنىڭ ئۇرۇقى ئىكەنلىكىگە، ئۇلارنىڭ بىخلىنىپ تالانتلىق بولالايدىغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ بىر نۇقتىغا قەتئىي ئىشەندىم. بىز ھەممىدىن ۋاز

كەچسەك، ئۇنداقتا ئۆز بالىمىزنى توزاقتا تاشلىغان بولىمىز، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

1800-يىلى 8-ئاينىڭ 8-كۈنى ھاۋا تۇتۇق.

* * *

1800-يىلى 8-ئاينىڭ 8-كۈنى ھاۋا تۇتۇق. ئاتا-ئانا بولۇش سۈپۈتىڭىز بىلەن، سىزدە بالىڭىزغا نىسبەتەن چوقۇم ئىشەنچ بولۇشى كېرەك. شۇندىلا سىز تەبىئىي ھالدا ياخشى ئاتا-ئانا بولۇش ئۈچۈن تىرىشالايسىز ھەم بالىڭىزنى ئەڭ ياخشى تەربىيىلىيەلەيسىز.

بەدەل تەربىيىنىڭ ئىشەنچ ئاساسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل ئىشەنچ سىزگە زۆرۈر بولۇپ، ئىشەنچ بولغاندىلا سىز بالىڭىزنى ئەڭ ياخشى تەربىيىلىيەلەيسىز. كونكرېتلاشتۇرۇپ ئېيتقاندا بىر ئېغىز گەپ: «سىز مەڭگۈ بالىڭىزدىن ۋاز كەچمەسلىكىڭىز كېرەك». بۇ ئاتا-ئانىلار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم شۇنداقلا ئەڭ بالدۇر ھازىرلاشقا تېگىشلىك پىسخىك ئاساس.

ئاتا-ئانىلارنىڭ ئىشەنچى بىرخىل مۇمكىنچىلىك پۈزۈتسىدە گەۋدىلىنىدۇ. ئۇلارنى شۇنداق قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش، ئۇلارغا بۇ ئىشنى قىلالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك. ئۇلار ھامان ئۆز بالىلىرىنىڭ يامان ئەمەس ئىكەنلىكىنى شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭمۇ يامان ئەمەس ئاتا-ئانا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ. شۇنداق بولغاندا، نۇرغۇن كىشىلەر تەڭ تۇرۇپ ھەمكارلىشىپ ساغلام، خۇشال بالىلارنى تەربىيىلەيدۇ. مەيلى ھەركۈنى ياكى سىرتقى دۇنيا قانداق بولۇپ كەتسۇن، بۇلارنىڭ ھەممىسى راست.

بۇمۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىك تەرىپى. ئاتا-ئانا بولۇشنىڭ بىرىنچى پىسخىك ئاساسىدا، ئىشەنچ ئاساسىنىڭ بولۇشىدىنمۇ ئارتۇق ئىش يوق. ئىشەنچ بولمىسا ھېچ ئىش قىلغىلى

بولمايدۇ، شۇنداقكەن تەبىئىدىن ئىبارەت بۇ مۇرەككەپ ئىشنى قانداقمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسۇن، سىزمۇ ئىشەنچىڭىزگە لايىق جاۋاپقا ئېرىشەلەيسىز، ئەلۋەتتە.

بالىڭىزدا سىزگە نىسبەتەن ئىشەنچ شەكىللەنگەندە، بالا تەبىئىي ھالدا سىزگە تايىنىدۇ، سىزگە ئىشەنچ باغلايدۇ ھەم بارلىق ئامىللار بىلەن سىزنىڭ ياخشى كۆرىشىڭىزنى قولغا كەلتۈرىدۇ. ئۇلارمۇ ساغلام، خۇشال ھەم مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇلار ھەقىقەتەن كىشىنى پەخىرلەندۈرىدۇ. مەسىلە يۈز بەرگەندە، سىز ياخشى ئويلاپ، بۇرۇنقى پوزىتسىيىڭىزنى ئۆزگەرتىپ يېڭىدىن ئىرادە باغلىشىڭىز، ئوخشىمىغان گەپنى قىلىپ، يېڭى ھەرىكەت قوللىشىڭىز ياكى بۇرۇنقى ئادىتىڭىزنى ئۆزگەرتىشىڭىز كېرەك. ئەمما سىز بالغا بولغان ئىشەنچىڭىزدىن ۋاز كەچمەسلىكىڭىز ياكى سۆيگۈڭىزنى ساقلاپ قېلىشىڭىز كېرەك.

بۇ ئالدىنقى شەرت. چۈنكى ئاتا-ئانىنىڭ بالغا بولغان سۆيگۈسى ۋە بالىنىڭ ئاتا-ئانىغا بولغان سۆيگۈسىنىڭ ھەممىسى شەخسىيەتسىز، ئۇلۇغ بولىدۇ.

* * *

1800- يىلى 8- ئاينىڭ 9- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. باشقىلارغا قارىتا ئىشەنچ بولۇش، ئادەمنىڭ ھەرىكىتىگە قارىتىلمىغان.

مەن تۆنۈگۈن ئويلىغانلىرىمنىڭ يېتەرسىز بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

«مەن بالامدىن مەڭگۈ ۋاز كەچمەيمەن» بۇ ئاتا-ئانا بولغۇچىلار شەرتسىز ئىپادىلەشكە تېگىشلىك سۆيگۈدۇر. سىز بالىڭىزغا مەڭگۈ ئىشىنىشىڭىز كېرەك، چۈنكى سىزنىڭ بالىڭىزغا بولغان سۆيگۈڭىز

شەرتسىز بولىدۇ. گەرچە سىز بالىڭىزنىڭ ھەرىكىتىنى
چەكلىمىسىڭىزمۇ، بىراق سىز يەنىلا بالىڭىزنى سۆيگەن بولىسىز.
شۇنداق بولسىمۇ، لېكىن سىز يەنىلا شۇ نەرسىنى ئەستە تۇتۇشىڭىز
كېرەك:

ئادەملەرگە ئىشىنىش، ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە قارىتىلمىغان.
شۇنداق بولغاندىلا ئېزىش كۆرۈلمەيدۇ. تەربىيە جەريانىدا مۇ
نۇرغۇن چەكلەنگەن رايونلار بولىدۇ.

* * *

1800- يىلى 11- ئاينىڭ 2- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

كارلى تەربىيەلىشكە نىسبەتەن، مەن باشقىلار تەسەۋۋۇر
قىلغاندەك ئۈمىدسىزلىككە ئىقتىدارى. گەرچە كارلىنىڭ ئەقلى ئىقتىدارى
ئادەمنى ئانچە رازى قىلالىمىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كەلگۈسىگە نىسبەتەن
مەن باشتىن-ئاخىر ئۈمىدۋار ئىدىم.
مەن بالىلىق مەزگىلىدىكى تەربىيە ئارقىلىق ئاتالمىش تۇغما
ئىقتىدارنىڭ كەمتۈكلىكىنى يېڭىپ كېتىشكە ئىشەنگەچكە،
مۇۋاپىق تەربىيەنىڭ ھەممىسىنى ئۆزگەرتەلەيدىغانلىقىغا قەتئىي
ئىشەنەتتىم.

مەن ئىلگىرى دوستلىرىمغا، تارىختا ئۆتكەن ئۇلۇغ شەخسلەر ۋە تالانت
ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇنداق ياكى مۇنداق يېتەرلىكلىرىنىڭ
بولغانلىقىنى، ئۇلار يەنە بىرقەدەر ياخشىراق تەربىيەگە ئېرىشەلگەن بولسا،
ئۇلار تېخىمۇ ئۇلۇغ، ساغلام، سېخى، ئەقىللىق، كۆزگە كۆرۈنگەن،
ئىلمىلىك، كەمتەر ۋە تېخىمۇ قەيسەر بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان
ئىدىم. بىر ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلىغاندا، ئۇلار تېخىمۇ مۇكەممەل
ئۇلۇغ كىشىلەر ۋە تالانتلىقلارغا ئايلانغان بولاتتى.

* * *

1800- يىلى 12- ئاينىڭ 1- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن، باستېر گرىپز ئۆيىمىزگە مېھمان بولۇپ كەلدى. «سىز ئۇنى باشقا بالىلاردىن قاتتىقراق مەشققە سېلىشىڭىز كېرەك، گەرچە ئۇنىڭ گۈزەل بالىلىق ھوقۇقى قۇربان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇنىڭ كەلگۈسىگە پايدىلىق. سىز ۋە ئايالىڭىزغا كەلسەك، سىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ قۇربان بېرىشىڭلار كېرەك، مەسىلەن: ئائىلەڭلەردىكى ئەر-ئاياللىق مېھرىبانلىقنى قۇربان قىلىش دېگەندەك» باستېر گرىپز ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن شۇنداق دېدى. باستېر گرىپزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ: «توۋا، گرىپز باستېر سىز قانداقسىگە مۇنداق ئويلاپ قالدىڭىز؟» دېدىم ھەم دەرھال ئۇنىڭ قارىشىنى ئىنكار قىلىپ: «بۇخىل قۇربانلىقنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ بەختلىك تۇرمۇشنىڭ ئۆزىدىنمۇ ئۆتە مۇھىم ئىش بارمۇ؟» دېدىم. گرىپز باستېر: «ئەجەب بالىنىڭ كەلگۈسى مۇھىم ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىدى.

«بالىنىڭ ئىستىقبالى ئەلۋەتتە مۇھىم، ئەمما سىزنىڭ بۇ قارىشىڭىزنىڭ بالىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىدە قىلچە ئەھمىيىتى بولمايدۇ، بۇنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىڭىز كېرەك. ئەكسىچە، بالا بالىلىق مەزگىلىدىكى بەختىيارلىقىدىن بەھرىمەن بولالمىسىلا، ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بارلىق بىلىملەرنى ئۆگىنەلمەيدۇ. بىلىشىڭىز كېرەككى ھەرقانداق شەكىلدىكى قىستاش ۋە ئالدىراقسانلىق، پەقەت بىر خىللا ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۇ بولسىمۇ بالىنى تۈگەشتۈرۈشتۇر» مەن مۇئەييەنلەشتۈرۈپ شۇنداق دېدىم. ئەنگىلىيە پەيلاسوپى يوهان. سورت. موللېرنىڭ ئانىسى ئۇ كىچىك چاغدا رەھىمسىزلەرچە ئۇنى زورلايدىكەن، ئۇنىڭ ھەركۈنى

ئىرىشىپ ئۆگىنىشتەك ئادىتىنى بۇزۇپ قويمىشىدىن ئەنسىرەپ موللىرىنىڭ دەم ئېلىشىغىمۇ رۇخسەت قىلمايدىكەن. موللىرى ياش ۋاقتىدا ھەمىشە بىرخىل روھىي بېسىم ئىچىدە ياشىغان بولۇپ، بىر ئۆمۈر ئۆزىدە بىرخىل پىسخىك توسالغۇ باردەك ھېس قىلاتتىكەن. ئۆز تەرجىمىھالىدا، ئۇ دادىسىنىڭ بېسىم ئىشلەتكەنلىك ئەھۋالىنى ئەسلەپ مۇنداق دېگەن:

خاتا بولسىلا دەرھال تۈزىتىشىم كېرەك ئىدى. مۇزاكىرىنى باشلىغان ۋاقتىمىزدا دادام ھەمىشە بىرخىل خۇشال تەلەپپۇزدا سۆزلەيتتى، ئەمما ھېساب ئىشلەش داۋامىدا خاتالىق كۆرۈلسىلا، بۇخىل تەلەپپۇزنى دەرھال ئۆزگەرتىپ، ئەسلىدىكى مېھرىبان، سۆيۈملۈك دادام بىردىنلا ئاچچىقى يامان قىساسكارغا ئايلىناتتى.

نۇرغۇن داڭلىق كىشىلەر قۇرامىغا يەتكەندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق مەزگىلىدە ئاتا-ئانىنىڭ زور بېسىمىغا ئۇچرىغانلىقىنى، شۇ تۈپەيلى ئۆزلىرىدە ئۆمۈرلۈك ئازاب قالغانلىقىنى تىلغا ئالىدۇ.

تەربىيىنىڭ ئۆزىلا ئىللىقلىققا تولغان بولىدۇ، تەربىيە ئىللىق بولۇشى، ھەرگىزمۇ سىرلىق بولماسلىقى كېرەك. مەن بۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

ئاتا-ئانىلارنىڭ ئىشەنچى بالىلارنىڭ ئىشەنچىنى يېتىلدۈرىدۇ. بۇلار بىرىككەن ۋاقتتا، بىر تالانت ئىگىسى ئۆسۈپ يېتىلىشكە باشلايدۇ.

سىز ھەركۈنى ئۆز ئىشەنچىڭىزنى بالىڭىزغا يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز، بالىڭىزنىڭ خۇشاللىقىمۇ كۆپىيىدۇ. ئەگەر بالىڭىز ئۆزى كۆرسىتىشتىن قورقۇمسا ھەم باشقا ئىشلاردىن ئەنسىرىمەي ئۆز ھېسسىياتىنى ئىپادىلەشكە جۈرئەت قىلالسا، بۇ بالىڭىزنىڭ ئىشەنچ ھازىرلىغانلىقىنى، پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. شۇ چاغدا سىز ۋە بالىڭىز قورقۇشنى تاشلىۋېتىپ، بالىڭىزنىڭ گۈزەل كەلگۈسىگە يۈزلىنىڭ. بالىڭىز ياخشى بولغان ۋاقتتا، سىز

بالىڭىزنىڭ كەلگۈسىنى تەسەۋۋۇر قىلىڭ. بالىڭىز ياخشى بولالماي قالغاندا، سىز قىلچە يوشۇرماي ئۇنىڭغا ئۇنىڭ گۈزەل كەلگۈسىنى كۆرگەنلىكىڭىزنى ئېيتىڭ. شۇندىلا ئىشەنچ ئاساسى ھەقىقىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ.

كارل. ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 10- ئاينىڭ 22- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. مىڭ كۈلكىنىڭ بىر يىغىسى بار دېگەندەك، مېنىڭ تۇغۇلۇشۇم ئانام بىلەن دادامنى ئىنتايىن خۇشال قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئارقىدىنلا يەنە خاتىرجەمسىزلىك ۋە ئازاب تەڭ كېلىپتۇ، مەن ھەقىقەتەن بىر كۆڭۈلدىكىدەك بوۋاق ئەمەسكەنمەن. ئانامنىڭ ئېھتىياتسىزلىقىدىن يىقىلغىنى سەۋەبچى بولسا كېرەك، مەن بىر ئاي بۇرۇن تۇغۇلۇپ قاپتىمەن، تۇغۇلغاندا كىندىكىم بويىنۇمغا يۆڭىشىپ قالغاچقا نەپىسىم توختاپ قالغىلى تاس قاپتۇ، دوختۇر مېنى بىردەم جىددىي قۇتقۇزۇپ، تاپىنىمغا بىر نەچچىنى ئۇرغاندىن كېيىنلا مەن يىغلاپتىمەن، ئەمما يەنىلا پۈت-قوللىرىم تارتىشىپ، نەپىسىم تېزلىشىپ كېتىپتۇ.

دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى مېنى ياشىيالمايدۇ دەپ قاراپ، مېنى قۇتقۇزۇشتىن ۋاز كېچىپتۇ ۋە ئانا-ئانامغا مەندىن ۋاز كېچىش توغرىسىدا نەسھەت قىلىپ: «بۇ بالا ئېنىقكى تۇغۇلما كەمتۈك، باققان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ مېڭىسىدىن چاتاق چىقىدۇ. مېنىڭچە ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىڭلار، سىلەر يەنە بالىلىق بولالايسىلەر ئەمەسمۇ» دەپتۇ.

ئەمما ئانام قەتئىيلىك بىلەن: «مەن بىر بالامدىن ئايرىلىپ قالغان، ئەمدى يەنە بىر بالامدىن ئايرىلىپ قالسام بولمايدۇ، مەيلى بالىنىڭ ئەھۋالى قانچىلىك ناچار بولسۇن، بىز ھەرگىز ۋاز كەچمەيمىز»

دەپتۇ.

ئەمەلىيەت ھەقىقەتەن شۇنداق ئىكەن. نۇرغۇن كىشىلەر ئادەتتە باشقىلارنىڭ گېپىگە كىرىپ ھەمىشە ئۆزىنىڭ تەشەببۇسىدا چىڭ تۇرمايدۇ، ئەمما دادام ئۇنداق قىلماپتۇ. مېنىڭ بۇخىل كىشىنى رازى قىلالمايدىغان ئەھۋالىم، دادامنىڭ دەسلەپكى تەربىيىنى ئېلىپ بېرىش ئىرادىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپتۇ.

ئەينى چاغدا كەنتتىكىلەر دادامنىڭ بىر گالۋاڭنى ئەقىللىق ئادەم قىلىپ چىقىمەن دېيىشىنى پۈتۈنلەي ئەخمىقانلىق دەپ قارىغان ئىكەن. ئۇلار ھەتتا دادامنىڭ بۇ كۈلپەتلىك تەقدىرى ئۈچۈن قايغۇرۇشقان ئىكەن. يېزىدىكىلەرنىڭ مۇلاھىزىسى ئانامغا بەك تەسىر قىلغاچقا، ئۇ ھەمىشە ئوغۇرلۇقچە يىغلايدىكەن. ئانامنىڭ كۆڭلىدىكى غەم ئەندىشىنى تۈگىتىش ئۈچۈن دادام ئىدى. بورگدا ياش ئىكسىپوپ بولۇپ تۇرغان مەزگىللەردىمۇ ئانامغا ئۆزىنىڭ ماۋارىپ نەزەرىيىسىنى تەپسىلىي بايان قىلىشنى ئۈنتۈپ قالمىغان ئىكەن.

«مەن 52 ياشقا كىرگەندە بىر بالىلىق بولدۇم. شۇنداقكەن قانداقمۇ ئۇنى ياخشى كۆرمەي؟ ئۇنىڭ كېسەلمەن ھالىتىنى كۆرۈپ مەن سىزدىن بەكرەك ئازابلاندىم ھەم جىددىيلەشتىم. ئەمما خۇددى ئۇ تۇغۇلغاندا سىز ئېيتقانغىدەك، ئۇنىڭ ئەھۋالى قانچىلىك ناچار بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بىز ئۇنىڭدىن ۋاز كەچمەيمىز. ئوغلۇمىز چوڭ بولغاندا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ياشتىكىلەرنىڭ ئارقىسىدا قالماسلىقى ئۈچۈن مەن يەنىلا پىلان بويىچە دەسلەپكى تەربىيىنى سىناق قىلىشنى قارار قىلدىم. ئەمما، سىز ھازىرقىدەك ئۈمىدسىزلىككە پېتىپ يۈرسىڭىز بولمايدۇ، بىلىشىڭىز كېرەككى، دەسلەپكى تەربىيە ئۈچۈن ئەڭ مۇھىمى ئىشەنچ ۋە ئىرادە، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزنىڭمۇ بۇ تەربىيىگە قاتنىشىشىڭىز بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

مەن سىزگە تەكرار چۈشەندۈردۈم، سىلەرنىڭ ئۇسۇلۇڭلار بويىچە تۇغۇلغان بالا تۇغۇلما گالۋاڭ بولمايدۇ، تۇغما تالانت ناچارراق بولغان

تەقدىردىمۇ، ئۇنى كېيىنكى تەربىيە ئارقىلىق تولۇقلىۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا، ئازابلانماڭ، بىز بالىمىزنى ياخشى تەربىيەلەيلى، ئۇ بىر تالانت ئىگىسى بۇلايدۇ.»

مېنىڭ تۇغۇلۇش ئەھۋالىمدىن قارىغاندا، مەن ئۆزۈمنى تالانت بىلەن قانداقمۇ باغلىيالايمەن؟ ئۇ ھەقىقەتەن مېڭىمىز كېچىلەردىكىدەك ئىش. مەن دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدىن تالانت توغرىسىدىكى پارچىلارنى ئوقۇغاندا، ئۆزۈمنى دادامغا يۈز كېلەلمەيدىغاندەك، دادامغا بەك ئېغىرلىق سالىغاندەك ھېس قىلىدىم، بەلكىم، دادام تىلغا ئالغان تالانت، پەقەت ئاز ساندىكى كىشىلەرگىلا نېسىپ بولىدىغان ئامەتنى كۆرسەتمەستىن، ھەممە ئادەمنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا يوشۇرۇنغان ئىقتىدار بولۇشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، بەزى بالىلار ئىقتىدارلىقراق، بەزى بالىلار ئىقتىدارسىزراق بولىدۇ.

ئەمما بالىلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا تەربىيەلەنسە، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى تۇغما تالانتىنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بەلگىلىمەيدۇ. ئەمما، بۈگۈنكى بالىلارنىڭ زور كۆپ قىسمى مۇكەممەل تەربىيە قوبۇل قىلمىغاچقا، ئۇلارنىڭ تۇغما ئىقتىدارىنىڭ يېرىمى جارى بولمايۋاتىدۇ. تۇغما ئىقتىدارى %100 لىك بالىلارمۇ ئەگەر تەربىيەلەنمىسە %20~30 لىك ئىقتىدار ھازىلغان ئادەم بولۇپ قالىدۇ.

شۇنداقكەن تالانتلىقلارمۇ قولىدىن ئىش كەلمەس يارىماس بولۇپ قالىدۇ، تالانتىڭمۇ ھېچقانداق ئەھمىيىتى قالمايدۇ.

ئەمما، دادامنىڭ داڭلىق پىداگوگ فىس تىرودتىن ئېلھاملىنىپ ئۇنىڭ بىلەن ئورتاقلىق ھاسىل قىلىشىمۇ بىر مۆجىزە. ئەلۋەتتە، دەل مۇشۇ مۆجىزە مائارىپ قارىشىنىڭ بىر قېتىملىق يېڭىلىنىشىنى، مۇتەپەككۈرلاردىن تارتىپ ئادەتتىكى كىشىلەرگىچە ئۇيغىنىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. شۇڭا، ھەممە بالا ئوخشاشلا بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى دېگەن گەپ ئانام بىلەن دادامغا ئىشەنچ ئاتا قىلالىغان.

مەن ئىلگىرى شەخسەن ئۆزۈم بىر ئىشنى باشتىن كەچۈرگەن. ئۇ

بىر مەكتەپتە يۈز بەرگەن ئىش بولۇپ، بىر مائارىپ مۇتەخەسسسى بىر ئوقۇتقۇچىدىن: «ئەپەندىم، سىز سىنىپىڭىزدىكى پەۋقۇلئاددە ئەقىللىق ئوقۇغۇچىنى تاللاپ چىقالامسىز؟» دەپ سوراپتۇ.

ئوقۇتقۇچى ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن: «ئەلۋەتتە»، دەپ جاۋاب بېرىپ ئارقىدىنلا ئوقۇغۇچىلاردىن بىر قانچىنى كۆرسىتىپتۇ.

ئىسمى ئاتالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ قاتتىق ھاياجانلىنىپ كېتىپتۇ ھەم دەرىستىن چۈشكەن ھامان ئائىلىسىگە ئۇچقاندەك بېرىپ ئاتا-ئانىسىغا: «دادا، ئانا، خۇشخەۋەر، مۇئەللىم ۋە مائارىپ مۇتەخەسسسى مېنى پەۋقۇلئاددە ئەقىللىق بالا دېدى»، دەپتۇ.

ئانىسى بالىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن ھاياجانلىنىپتۇ. قارىغانسىرى بالىسى كۆزىگە بىردىنلا تالانت ئىگىسىگە ئايلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنۈپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ، ساۋاقداشلىرى بۇ بالىلاردىن زوقلىنىدىغان، ئائىلىسىدىكىلەر ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىدىغان بولۇپتۇ، بالىلارمۇ ئۆزلىرىنى تالانتلىقتەك ھېس قىلىپ، نەتىجىسى ئۈزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئەقلىي ئىقتىدارىمۇ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي ھېلىقى مائارىپ مۇتەخەسسسى يەنە مەكتەپكە كېلىپ، ھېلىقى بىر قانچە بالىنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ.

ئوقۇتقۇچى جاۋاب بېرىپ: «قالتىس بولۇپ كەتتى!» دېگىنىچە مۇتەخەسسسىگە تونۇشتۇرۇپ: «ئەپەندىم، مەن ناھايىتى خىجىلمەن،

چۈنكى ئۆتكەندە كۆرسەتكەنلىرىم ھەممىسى ئادەتتىكى ئوقۇغۇچىلار ئىدى، مەن دۇنيادا پەقەت ناچار ئوقۇغۇچى يوق، ناچار ئوقۇتقۇچى بار دەپ قارايمەن، ھەر بىر ئوقۇغۇچى ئەمەلىيەتتە بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى ھېسابلىنىدۇ» دەپتۇ. مائارىپ مۇتەخەسسسى بۇنىڭدىن ھەيران قاپتۇ.

بۇ كىچىككىنە ھېكايە كىشىگە چوڭقۇر ئىلھام بېرىدۇ. كىشىلەر ھەر بىر ئادەمنى تالانت ئىگىسى دەپ قەتئىي ئىشەنسە، ئۇ ھەقىقەتەن تالانت ئىگىسى بولۇپ چىقالايدۇ.

بۇ تالانتلىقلار تاللاپ چىقىلمىغان، ئەمەلىيەتتە ھەر بىر بالا بىر

تالانت ئىگىسى بولۇپ، پەقەت مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن ئىقتىدارى بېسىلىپ قالغان، مۇتەخەسسسىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئۇلار بۇ خىل بېسىمدىن قۇتۇلغان. بۇمۇ بىزنىڭ نېمە ئۈچۈن بالىلارنى ئىلھاملاندۇرۇش ۋە ئۇلاردا ئىشەنچ تۇرغۇزۇشنى تەكرار تەكىتلەۋېرىشىمىزنىڭ سەۋەبى.

بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۇسۇلى كىشىنىڭ ئېسىگە ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارغا قاراتقان تۈرلۈك ئۇسۇللىرىنى ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلغانلىقىنى ئەسكە سالدۇ.

بالىلار گەپ قىلىشنى ئۆگەنگەندە، ئاتا-ئانىلار پەرقنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. پەرقنى ئېتىراپ قىلماسلىق ئاسان ئىش ئەمەس، ئەمما چوقۇم قىلىشقا تېگىشلىك ئىش. پەقەت كۆڭلىدە بىر ئىشەنچ ئاساسى بولۇپ، بالام گەپ قىلالايدۇ دەپ قەتئىي ئىشەنسە، شۇنداقلا بالامغا ھەممىسىنى ئۆگىتەلمەيمەن دەپ ئىشەنسە، ئۇنداقتا بالدۇر گەپ قىلىدىغان بالىلارمۇ، كېيىن گەپ قىلىدىغان بالىلارمۇ ئوخشاشلا بولالايدۇ. شۇندىلا بالىنى تېخىمۇ ئۈنۈملۈك تەربىيىلىگىلى بولىدۇ.

بالىنىڭ «بولالايدىغانلىقى» غا قەتئىي ئىشەنسىلا، بالا مېڭىشىنى ئۆگەنگەندە، ئاتا-ئانىلارمۇ مەغلۇب بولۇشقا يول قويايدۇ. بالا ئېھتىياتسىزلىقتىن يېقىلىپ چۈشسە، ئاتا-ئانا بولغۇچى ئۈنى ئەيىپلىسە بولامدۇ؟ دۇنيادا مۇشۇنداق ئاتا-ئانىلار بارمۇ، يوق؟ ھەرگىز يوق. بالا مېڭىشىنى ئۆگەنگەندە، ئۇ 10، 100، ھەتتا 1000 قېتىم يېقىلىپ چۈشىمۇ، ئاتا-ئانىلار بالىسىنى ئورنىدىن تۇرۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش كېرەك، بۇ بىر مۇقەررەلىك.

ئاتا-ئانىلارنىڭ بالغا بولغان ئىشەنچى ھەرگىزمۇ بىر خىل ئىسراپچىلىققا ئايلىنىپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ بولالايدىغانلىقىدىن گۇمانلانسا، بالىمۇ ئۆزىدىن گۇمانلىنىدۇ. نەتىجىدە بالا ھەقىقەتەن بولالمايدۇ. بۇ دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان تراگېدىيە، شۇنداقلا تەربىيىنىڭ تراگېدىيىسى. ئېسىڭىزدە بولسۇن، ھەر بىر بالا بىر ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى.

بەشىنچى باب

تىل تەربىيىسى تەربىيىنىڭ ھالقىلىق

مەزگىلىدىكى مۇھىم مەزمۇن

كارل ۋىتېرنىڭ دادىسىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1801- يىلى 1- ئاينىڭ 1- كۈنى ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن يېڭى بىر يىلنىڭ تۇنجى كۈنى، كۈندىلىك خاتىرەمنى ئېچىپ خېلى كۈنلەردىن بېرى كۈندىلىك خاتىرە يازمىغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. يېرىم يىلدىن بۇيان مەن كارلغا تىل تەربىيىسى ئېلىپ بارمەن دەپ باشقا ھەممە ئىشنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپتەمەن. بۈگۈن مەن شۇلارنى ئەسلەپ خاتىرەمنى رەتلەپ باقاي، بەلكىم بىرەر مەسىلىنى بايقارمەن.

كارل ئەمدىلا گەپ قىلىشنى ئۆگىنىشكە باشلىغاندا تەلەپپۇزى پۈتۈنلەي خاتا بولۇپ، ئۇنىڭغا ساپ تەلەپپۇز ئۆگىتىش ئەڭ مۇھىم ئىش بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر ئۇ خاتا ياكى ئېنىقسىز تەلەپپۇزغا ئادەتلىنىپ قالسا، ئۇنى توغرىلاش قىيىنغا چۈشەتتى.

تۇرمۇشتا قورامغا يەتكەن نۇرغۇن كىشىلەر مۇبەزى سۆزلەرنى توغرا تەلەپپۇز قىلالمايدۇ ياكى ئۇلارنىڭ تەلەپپۇزى توغرا ئەمەس. بۇلارنىڭ ھەممىسى بالىلىق مەزگىلىدە توغرا تەلەپپۇز يېتىلدۈرمىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى، بۇ جەھەتتە مىساللار ناھايىتى كۆپ.

كارل دەسلەپ «فا»، «ئا»، «ئا» نى چىقارغاندا، مەن زېرىكمەستىن ئۇنىڭغا «فا-فا-فا»، «ما-ما-ما» نى ئۆگەتتىم. كارل «كا-كا» دېگەندەك تاۋۇشلارنى چىقارغاندا، مەن دەرھال ئۇنىڭغا ئەگىشىپ «كا-كا» دەيتتىم. مەن كارلغا «ما-ما» نى تەلەپپۇز قىلىشنى ئۆگەتكەندە، ئەگەر كارل ئىنكاس قايتۇرسا، ئۇ ئېنىق بولمىسىمۇ، مەن ئۇنى ئىلھاملاندۇراتتىم. ئەمما، بۇ ئۇسۇلنى ئىشلەتكەندە تەلەپپۇزنى ئېنىق ئاڭلاپ، توغرا بولسا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك. بۇ بىر نۇقتىنى مەن چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

مەن بۇ ئويۇننى ھەمىشە كارل ئۇخلاپ ئويغانغاندىن كېيىن بىر سائەت ئېلىپ باراتتىم. چۈنكى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ كەيپىياتى ئەڭ ياخشى بولۇپ، ئۈنۈمى ياخشى بولاتتى. شۇڭا، پۇرسەتنى تاللاشقا دېققەت قىلىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تەلەپپۇز قىلغاندا بالا بىلەن تولۇق ئالماشتۇرۇش كېرەك. ئايالىم بىلەن ئىككىمىز تەلەپپۇز قىلغاندا، كارلنى ئۆزىمىزگە قارىتاتتۇق، بۇ چاغدا بالا ئېغىزىمىزنىڭ ھەرىكىتىنى كۆرەلگىنى ئەڭ ياخشى بولاتتى.

ئەمەلىيەتتە، كىچىك بالغا گەپ قىلىشنى ئۆگىتىش ئىنتايىن قىيىن ئىش. بولۇپمۇ، بالغا ئۆلچەملىك تەلەپپۇزنى ۋە نۇرغۇن سۆزلەرنى ئۆگەتكەندە تېخىمۇ شۇنداق.

مەن بۇرۇن نۇرغۇن ئاتا-ئانىلارنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «باشقىلار بالا گەپ قىلىشنى ئۆزى ئۆگىنىدۇ دېيىشىدۇ، ئەمما مەن بۇنىڭ بۇنچىلىك ئاسانلىقىنى ھېس قىلمىغانىكەنمەن!»، «مەن بالامغا ھەرقانچە ئۆگەتكەن بولساممۇ ئۆگىنەلمىدى. ئۆگەنگەنلىرىمۇ ئېنىقسىز نەرسىلەر». بۇ ئەلۋەتتە ھەممە ئاتا-ئانىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدىغان ئىش. ئەلۋەتتە، ھەر قانداق ئىشنىڭ قانۇنىيىتى بار. مۇۋاپىق ئۇسۇلنى تاپقىلى بولسىلا، نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ.

مېنىڭچە بالغا گەپ قىلىشنى ئۆگىتىش ۋە سۆزلۈكنى ئىگىلىتىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى «يېنىدىكى نەرسىلەردىن

باشلاش» تۇر، بۇ مېنىڭ تەجرىبەم. يەنە بىر نۇقتا، مەن بالغا 15 كۈنلۈك بولغاندىن باشلاپ ئۇنىڭغا سۆز ئۆگىتىشنى، بالا نەرسىلەرنى پەرقلەندۈرۈشنى بىلگەندىن باشلاپ سۆزلەشنى ئۆگىتىشنى تەشەببۇس قىلىمەن.

كارلغا 15 كۈنلۈك بولغاندا، مەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بارماقلىرىمنى كۆرسەتتىم، كارل كۆرگەندىن كېيىن ئۇنى تۇتماقچى بولدى. يېڭى باشلانغاندا، ئۇ ئېنىق كۆرەلمىگەچكە، ھەمىشە تۇتالمايتتى. كارل بارماقلىرىمنى تۇتالغاندا ئىنتايىن خۇشاللىنىپ، بارماقلىرىمنى ئېغىزى تەرەپكە تارتتى. بۇ چاغدا مەن ئاستا ھەم ئېنىق ئىنتوناتسىيە بىلەن «بارماق» دەپ ئۇنىڭغا ئاڭلاتتىم.

شۇنداق قىلىپ، كارل ئەمدىلا پەرقلەندۈرەلمىگەن بولغاندا، مەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئەكېلىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاستا ھەم ئېنىق ئىنتوناتسىيە بىلەن شۇ نەرسىنىڭ ئىسمىنى تەكرارلىدىم. كۆپ ئۆتمەي كارل بۇ نەرسىلەرنىڭ ئىسمىنى ئېنىق دېيەلەيدىغان بولدى.

پەقەت كارل ئۇيغاق بولسلا، مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلاتتىم ياكى پەس ئاۋازدا ئۇنىڭغا ناخشا ئېيتىپ بېرەتتىم. كارلنىڭ كۆزلىرى كارىۋات ئۈستىگە ئېسىپ قويغان رەڭلىك قەغەز لەرگە چۈشسە، مەن زېرىكمەستىن: «قىزىل قەغەز گۈل، سېرىق قەغەز گۈل ...» دەيتتىم. ئىش قىلىۋاتقان بولساممۇ، ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ، ئۆزۈمنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىمنى دەيتتىم.

مېنىڭچە، ئاتا-ئانا بولغانلارنىڭ ھەممىسى، بالىسىنىڭ تۇنجى قېتىم گەپ قىلغانلىقىنى ئاڭلىغىنىدا چەكسىز ھاياجانلىنىپ، خۇشال بولۇپ كېتىدۇ. ئەمما مېنىڭ بىلىشىمچە، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ھاياجاللانغاندىن كېيىن، بۇ ئىش ئۈستىدە ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن ئويلاپ كۆرەلمەيدۇ.

بالىنىڭ گەپ قىلغانلىقى، ئۇنىڭ ھەقىقىي ئۆگىنىشىنى باشلىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ، بۇ چاغدا بالىنى قانداق ئۇچۇر

بىلەن تەمىنلەش ئەڭ مۇھىم.

دېققەت قىلىشقا تېگىشلىكى، بالغا كەمتۈك سۆزلەرنى ئۆگىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

مەن بەزى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالغا «مەممە، ھاۋ-ھاۋ،...» دېگەندەك سۆزلەرنى ئۆگەتكەنلىكىنى كۆرسەم ئەپسۇسلىنىمەن ھەم نەپەرەتلىنىمەن. نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بالغا يېرىم يارتا گەپلەرنى ئۆگىتىشنىڭ زىيىنى يوق، دەپ قارايدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بالىلارغا «ھاۋ-ھاۋ، ياكى مەممە» دېگەندەك سۆزلەرنى ئۆگەتمەك ئاسان بولغىنى بىلەن ئۇ بالىلارغا يۈك بولۇپ قالىدۇ. بالىنىڭ تىل ئۆگىنىشىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بالاتىل ئۆگىنىشتە ھامان مۇكەممەل تىل ئۆگىنىدۇ. بالغا ئىككى خىل تىل ئۆگەتكەندە، بالغا قوش يۈك بولۇپ قالىدۇ.

بەلكىم، بەزى كىشىلەر بالغا بۇ خىل گەپلەرنى ئۆگىتىش ئىنتايىن قىزىقارلىق دېيىشى مۇمكىن، ئەمما ئۇلار بالغا مۇشۇنداق يۇقىرى بەدەل تۆلەتكۈزۈشنىڭ ئەرزىيدىغان-ئەرزىمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرگەنمۇ-يوق؟ بالغا ئۆلچەملەشمىگەن تىل ئۆگىتىشنىڭ زىيىنى بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالمايدۇ. جەمئىيەتتە 14~15 ياشقا كىرىپمۇ (قۇرامغا يەتكەنلەردىنمۇ بار) بەزى گەپلەرنى تەلەپپۇز قىلالمايدىغان بالىلار نۇرغۇن، بۇ ئاتا-ئانىلار تەربىيىسىنىڭ جايىدا بولمىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بىر ئائىلە كىشىلىرى ئۆز ئارا ھەمكارلىشىشى كېرەك. شۇڭا، ئايالىم بىلەن ئىككىمىز زىچ ھەمكارلىشىپ ئۆزىمىز ئۈلگە بولۇپ، ئادەتتە ئۆلچەملىك تەلەپپۇزدا سۆزلەشتۈق، مۇۋاپىق سۆزلەرنى ئىشلەتتۈق.

مەن ئايالىم، ئەر-ئايال خىزمەتكارلارنى يەرلىك شېۋىدە سۆزلەشكە يول قويمايتتىم. ئوغلۇم چاكارلار بىلەن كۆپ ئۇچراشقاندا، ئۇلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراتتى. مەن ئوغلۇمدىن پەقەت ئۆلچەملىك نېمىس تىلىنى ئەستە ساقلاشنى تەلەپ قىلاتتىم. چۈنكى پەقەت ئۆلچەملىك ئوقۇلۇشنى ئەستە تۇتۇۋالسىلا، ئاندىن ئوغلۇم كىتابتا يېزىلغانلارنى

قىنالمىلا ئوقۇپ چۈشەنەلەيتتى.

يەرلىك تىللارنىڭ تەلەپپۇزى بىلەن ئۆلچەملىك نېمىس تىلىنىڭ پەرقى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، ھەتتا گرامماتىكا جەھەتتىمۇ ئۆلچەملەشمىگەن ھەم قىلىپلاشمىغان ئىدى. بۇ خىل تىل مۇھىتىدا بالا ناھايىتى ئاسانلا ناچار تەسىرگە ئۇچراپ، ئۆلچەملىك تىلنى ئۆگىنىش توسالغۇغا ئۇچرايتتى. بۇ خىل توسالغۇدىن ھالقىپ ئۆتۈشكە ۋاقىت كېتىدۇ. ئەمما ئەڭ ياخشى تىل ئۆگىنىش يېشىدىن ئۆتۈپ كەتسىلا، بەزى ئادەملەر تەلەپپۇزىنى بىر ئۆمۈر ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئائىلىمىزدە بىر ياشىنىپ قالغان چاكار بار ئىدى. ئۇ ماڭا سادىقلىق بىلەن نەچچە ئون يىل خىزمەت قىلغان، مەن ئۇنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتىم. يېشى چوڭىيىپ قالغاچقىمىكىن ئۇ دائىم يەرلىك شىۋىدە سۆزلەيتتى. ئوغلۇم تۇغۇلغاندىن كېيىن، مەن كۆپ قېتىم ئۇنىڭ ئۆلچەملىك نېمىس تىلىدا سۆزلىشىنى تەلەپ قىلدىم. بىراق ئۇ بىر ئۆمۈر يەرلىك شىۋىدە سۆزلەپ كۆنۈپ كەتكەچكە، ئۆلچەملىك نېمىس تىلىدا سۆزلىيەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ ئۆلچەملىك تىلدا سۆزلىسە، ھەتتا يەرلىك شىۋەدىنمۇ ناچار سۆزلەيتتى. ئوغلۇم ئەينى چاغدا تىل ئۆگىنىشنىڭ ھالقىلىق مەزگىلىدە تۇرۇۋاتقاچقا، ئۆزۈم خالىمىساممۇ بۇ چاكارنى ئۆيىگە قايتۇرۇۋەتتىم. ھەر قېتىم ئۇ ئېسىمگە كەلسە ئازابلىنىمەن، ئەمما ئوغلۇمنىڭ تىل جەھەتتە ئېرىشكەن نەتىجىلىرىگە قاراپ، بارلىق قۇربانلىقنىڭ ئەرزىيدىغانلىقىنى ھېس قىلىمەن.

كارلنىڭ بالدۇر گەپ قىلغانلىقىدىن، مەن ناھايىتى خۇشال بولىدۇم ھەم بالىنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىكىدەك ئەقلى ئاجىز ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ ماڭا بىر ئاز تەسەللى بولدى، ئەمما ئۇنىڭ تېنى ئاجىز ئىدى.

مەن تىلى راۋان بالىلارنىڭ كۆپىنچە ئەقىللىق بولىدىغانلىقىنى، گەپ قىلماس بالىلارنىڭ بىرخىل دىۋەڭ كۆرۈنىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ تىلى كەمتۈك بالىلارنىڭ تەپەككۈر ئىقتىدارى تەرەققىياتىنىڭ ئاستا بولىدىغانلىقىنى كۆرگەن ئىدىم. ئەمما كارلنىڭ تۇغۇلغان چاغدىكى

ئەھۋالنىڭ ناچارلىقىنى قايتا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشنى خالىمايتتىم. تىل ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، ئۇ دۇنياغا ئېچىلغان داغدام يولغا ئوخشايدۇ. بالا سوئال سوراش، مەسىلىلەرنى مۇلاھىزە قىلىش، مەسىلىلەرنى يېشىش جەريانىدا ئېغىز تىلىدىن ئايرىلالمايدۇ، ئۇندىن باشقا، بالىنىڭ ئېغىز تىلى ئىقتىدارى بىرقەدەر كۈچلۈك بولسا، باشقىلار بىلەن ئالاقىلىشىشقا ئامراق كېلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ ئىندىدۇئال تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

كارلىنىڭ تىل ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، مەن كارلىنىڭ تىل ئەزالىرىنى قوغدىدىم. كارلىنىڭ تىل ئەزالىرى ۋە سىستېمىسى بىرقەدەر يۇمران ۋە ئاجىز بولغاچقا ئاسان زەخمىلىنەتتى، شۇڭا، مەن قوغداش تەدبىرلىرىنى قوللاندىم. بالا قانچە بالدۇر گەپ قىلسا شۇنچە ياخشى ئىدى. كارل «ئانا» دېيىشنى ئۆگەنگەندە، مەن دائىم ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ، تەلەپپۇز ئۆگەتتىم. بالغا ياخشى تىل مۇھىتى ھازىرلاپ بېرىش كېرەك، بالا باشقىلارنى دوراش ئارقىلىق سۆزلەشنى ئۆگىنىدۇ، ئاتا-ئانىنىڭ تەلەپپۇزى، سۆز ئىشلىتىشى، ئىنتوناتسىيىسى بالىنىڭ تىل تەرەققىياتىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. بالدا ياخشى سۆزلەش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. بالا گەپ قىلغاندا، ئارىلاشتۇرۇپ گەپ قىلىشقا، ئارتۇق سۆز ئىشلىتىشكە، كىچىكىدە كىشىلەرنى دوراشقا ئامراق كېلىدۇ، بۇ خىل ناچار ئادەتكە دىققەت قىلىش ھەم ئۇنى تۈزىتىش كېرەك.

كارل تۇغۇلغاندىن باشلاپ مەن ئامال بار ئۇنىڭغا توغرا ھەم چىرايلىق نېمىس تىلىدا سۆزلىدىم، ئۇنىڭغا سۆز ئۆگەتكەندە، ئۆلچەملىك تىلنى ئىنتايىن مۇھىم دەپ قارىدىم. چۈنكى، ئۆلچەملىك تىل ئىشلەتمەسە، بەزى مەنىلەرنى تولۇق ئىپادىلىگىلى بولمايدۇ. ئىدىيە ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىدۇ، قاراشلار ئۈزلۈكسىز يېڭىلىنىدۇ، ئۆلچەملىك تىلمۇ مۇقەررەر يوسۇندا كۆپىيىدۇ، مەن بالغا ھەرگىز مۇكەممەل بولمىغان سۆزلەرنى ئۆگەتمەيمەن. بۇخىل ئۆلچەملىك تىلدا تەربىيە ئېلىپ بېرىش باشلىنىشى بىلەنلا كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم

كۆرسەتتى. خۇددى فېس ترور ئېيتقاندەك، بالغا چوقۇم ئۆلچەمسىز گەپ ئۆگىتىشنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق ئىدى.

مەن كارلنى تېخى گەپ قىلماستلا ئۇنى قۇچىقىمغا ئېلىپ ئۆي ئىچىدە ماڭغاچ، ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ ھەم ئۇ نەرسىلەرنىڭ ئىسمىنى ئېنىق ئاتايتتىم. مەسىلەن: بۇ ئورۇندۇق، ئاۋۇ ئۈستەل دېگەندەك. بۇنىڭ ئۈنۈمى ئىنتايىن كۆڭۈلدىكىدەك بولدى.

مۇشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن تەربىيەلەنگەندىن كېيىن كارل بىر ياشقا كىرگەندە ھەممە گەپنى قىلالايدىغان بولدى، كىشىلەر بۇنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

مەن بوۋا قىلىق مەزگىلدىكى تىل تەربىيىسىنىڭ كارلنىڭ ئۆمۈرلۈك تىل تەرەققىياتىنى بەلگىلەيدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشەنگەنگەچكە، كارلنىڭ تىل ئىقتىدارىنى بالدۇر تەرەققىي قىلدۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ كەلگەن ئىدىم. شۇڭا، مەن كارلغا توغرا تەلەپپۇز بىلەن سۆز جۈملىلەرنى تاللاپ سۆزلەشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن ئىدىم.

گرامماتىكىنىڭ بالىلارغا نىسبەتەن چوڭ ئەھمىيىتى يوق. شۇڭا، مەن كارلغا گرامماتىكا ئۆگەتمىگەن ئىدىم. مېنىڭچە، بالغا تىل ئۆگىتىشتە، گرامماتىكا ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى قوللانمىغان تۈزۈك، سۆزلەشنى ئۆگىتىشتە ئاڭلاش ۋە سۆزلەشنى بىرلەشتۈرۈش كېرەك.

بالىلار گەپ قىلىشقا ئامراق كېلىدۇ، كىچىكىدىن باشلاپ، ئۇلار ئۆزلىرى ئۆگەنگەن تاق سۆزلەرنى تەكرار دەپ ئويىنايدۇ. مەن بالىنىڭ مۇشۇ خىل مايىللىقىدىن پايدىلىنىش قارارىغا كېلىپ، بالا چۈشىنەلەيدىغان قىزىقارلىق ھېكايىلەرنى تاللانغان سۆز-جۈملىلەر ئارقىلىق كىچىك پارچىلارغا ئايلاندۇرۇپ، كارلغا ئەستە ساقلاشقۇدۇم.

كارل بۇلارنى ناھايىتى تېزلا ئەستە ساقلاپلا قالماستىن، ھەمىشە خۇشاللىق بىلەن ئۇلارنى تەكرارلايتتى. كېيىن، مەن بۇ پارچىلارنى ھەر خىل تىللارغا تەرجىمە قىلىپ، كارلغا يادلاشقۇدۇم، كارل بۇلارنىمۇ ناھايىتى تېزلا ئەستە تۇتۋالدى.

تىل جەھەتتە، مەن كارلنىڭ بالدۇرراق بىر ئاساسىي چەت ئەل تىلىدىن ئاساس سېلىۋېلىشنى قارار قىلدىم، بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، كارل تېخى نېمىس تىلىنى ياخشى ئۆگىنىپ بولماستىلا، ئۇنىڭغا باشقا چەت ئەل تىلىنى ئۆگەتتىم. تىلشۇناسلار گەرچە بالىلار بىرلا ۋاقىتتا ئىككى-ئۈچ دۆلەتنىڭ تىلىنى ئۆگىنەلمەيدۇ دەپ قارىسىمۇ، بىراق مەن بۇ بالىغا قىيىن توختمايدۇ، ئەكسىچە بالا قايسى تىل بولسۇن ياخشى ئۆگىنەلمەيدۇ دەپ قارايتتىم. كارل نېمىس تىلىنى راۋان سۆزلەشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، مەن پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيلا، ئۇنىڭغا دەرھال لاتىن تىلىنى ئۆگەتتىم. بالىنىڭ چەت ئەل تىلى ئىقتىدارى كىشىنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرىدۇ.

سەلەب ئىلىمىنىڭ پەيدا بولۇشى

* * * ۱۸۵۰ - يىلى ۱۱ - ئاينىڭ ۱۸ - كۈنى

1801 - يىلى 6 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ھاۋا ئوچۇق. كارل بۈگۈن ماڭا ھەقىقەتەن نەتىجە تۇيغۇسى ئانا قىلدى. ئۇ مۇكەممەل ئايزاسلارنى راۋان سۆزلىيەلدى، بۇنى بەزى بالىلارنىڭ قىلالىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مېنىڭ تارتقان چاپلىرىم، ئاخىرقى ھېسابتا بىكارغا كەتمىگەن ئىدى.

بالىلارنىڭ ئۆگىنىشى ھەمىشە مەقسەتسىز ھالەتتە بولۇپ، ئۇلار ئەگىشىپ دوراش، بىلمەستىن قىلىش داۋامىدا ئۆگىنىدۇ. گەرچە كارلنىڭ تېنى ناھايىتى ئاجىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ زېرەك ۋە كۈچلۈك، بىلىم ئىگىلەشكە ئىنتىلىدىغان، ھەۋەسكار بالا بولۇپ، بۇ مەن ئۈچۈن بىر تەلەپ ئىدى. مەن كارلنى يۈكسەك غايە بىلەن تەربىيىلىگەن بولۇپ، ئۇنى ھەرگىزمۇ پەقەت ياشاش ۋە بىر كىشىلىك خىزمەت ئۈچۈنلا تەربىيىلىمىگەن ئىدىم. مەن تەقدىرگە تەن بېرىپ

ئولتۇرسام بولمايتتى، پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ كارلىنى سىستېمىلىق تەربىيىلىشىم كېرەك ئىدى. مەن كارلىنى تەربىيىلەشكە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن بېرىلىشىم كېرەك ئىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ خىزمەت مول سېھرىي كۈچكە ۋە جەلىپكارلىققا ئىگە ئىدى.
 تىل ئۆگىنىشكە قارىتا مېنىڭ ئۆز چۈشەنچەم بار ئىدى. شۇ يىللاردا مەن دائىم تىل تەربىيىسى مەسىلىسىنى ئويلاپ يۈرەتتىم. تىل تەربىيىسى تەربىيىنىڭ ھالقىلىق مەزگىلىدىكى مۇھىم مەزمۇن بولۇپ، ئۇ بالىنىڭ پۈتۈن ئۆمرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى.
 ھەممە تىرىشچانلىقنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا نەتىجىسى كۆرۈلدى.

كارل. ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 10- ئاينىڭ 26- كۈنى ھاۋا ئوچۇق.

ئەگەر كىشىلەر دادامنىڭ بۇ كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇسا، مېنىڭ سەككىز- توققۇز ياشلاردا قانداق قىلىپ ئالتە خىل تىلنى ئۆگەنگەنلىكىمدىن ھەيران قالمايدۇ. قورامغا يەتكەن بىر ئادەممۇ ئاسانلىقچە يېتەلمەيدىغان يۈكسەكلىككە، مەن بالىلىق مەزگىللىرىمدىلا ناھايىتى ئاسان يەتكەن ئىدىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى دادامنىڭ تەربىيىسىنىڭ جايىدا بولغانلىقىدىن ئىدى.

مەن گەپ قىلىشنى ئۆگىنىپ نېپىس تىلنى تەدرىجىي ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن، دادام ماڭا باشقا تىللارنى ئۆگىتىشكە باشلىدى. لاتىن تىلنى ئۆگىنىشنىڭ تەسلىكى ھەممىگە ئايان. مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا نۇرغۇن ساۋاقداشلارنىڭ لاتىن تىلىغا دۇچ كەلسىلا بىر خىل قورقۇنۇش تۇيغۇسىنىڭ تۇغۇلغانلىغىدەك ھادىسىنى بايقىغان ئىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ لاتىن تىلىغا ئۇچرىسام بىر خىل قىيىن ھېس قىلاتتىم. بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، مەن ئەتراپىمدا بىرلىكلىرىنىڭ ناچار تەسىرىگە ئۇچرىغان

ئىدىم.

ئەينى چاغدا مەن گەرچە تۆت ياش بولساممۇ، لېكىن باشقا كىشىلەرنىڭ بەزى ئىشلارغا بولغان پوزىتسىيىسىگە دىققەت قىلاتتىم. شۇلا ئەمەس، باشقىلارنىڭ گەپ-سۆزى ۋە بەزى ئىشلارغا بولغان قارىشى ماڭا ھەر خىل تەسىر كۆرسىتەتتى. مېنىڭچە بۇ خىل ئەھۋال ئومۇميۈزلۈك مەۋجۇت ئىدى. مەنلا ئەمەس دۇنيادىكى بارلىق بالىلار باشقىلارنىڭ باھاسىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ.

مەسىلەن، بىر بالا باشقىلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشكەندە، ئۆزىنى ياخشى ھېس قىلىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ ياخشى بالا ئىكەنلىكىگە قەتئىي ئىشىنىدۇ. ئەگەر دائىم باشقىلارنىڭ ئەيىبلەشىگە ئۇچرىسا ئۇنداقتا بۇ بالا ئۆزىدىن گۇمانلىنىدۇ. ھەتتا ئۆزىگە ئۈچ بولۇپ قالىدۇ، ئۆزىنى ھەقىقەتەن ئەسكى بالا دەپ قارايدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، كىشىلەر ھەمىشە پەقەت ئۆزىگىلا پايدىلىق ئىشلارنىلا قىلىپ، قارىماققا پايدىسىز كۆرۈنگەن بىلىملەرنى ۋاقتىنى ئىسراپ قىلىدىغان نەرسە دەپ قارايدۇ. بۇ خىل ئەھۋال دائىم تىل ئۆگىنىشتە ئەكس ئېتىدۇ.

ئەتراپىمىزدىكى لاتىن تىلىنى ياخشى ئۆگىنەلمىگەن ساۋاقداشلارنىڭ كۆپ قىسمى بۇ تىلنى ئۆگىنىشنىڭ ئەمەلىي رولى بولمايدۇ دەپ قارىغاچقا، ئۇلار ئۆزىگە ئەمەلىي نەپ يەتكۈزىدىغان فىرانسۇز، ئىنگلىز تىللىرىنى ئۆگىنەتتى.

مېنىڭ باشتا لاتىن تىلىنى ياخشى ئۆگىنەلمىگەنلىكىمدىكى ئاساسلىق سەۋەبمۇ مۇشۇ يەردە ئىدى. چۈنكى ئەينى چاغدا مەن باشقىلاردىن مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاپ قالغان ئىدىم: «باستىر ۋىتېر نېمە قىلماقچىكىنا؟ ئۇ بالىسىغا فىرانسوز تىلى، ئىنگلىز تىلى ئىسپان تىلى ئۆگەتكىنى يەتمىگەندەك، ئۇنىڭغا يەنە لاتىن تىلى ئۆگىتىپتۇ. بۇنىڭ نېمە پايدىسى بولسۇن؟ لاتىن تىلىنى ئۆگىنىشنىڭ تەسلىكى ھەم ئۇنىڭ پايدىسىنىڭ يوقلۇقى ھەممە ئادەمگە ئايان تۇرسا، قارىغاندا باستىر ۋىتېر ئېلىشىپ قاپتۇ.»

ئەينى چاغدىكى پەرق ئېتىش ئىقتىدارغا ئاساسەن، بۇ ئىشقا توغرا ھۆكۈم قىلالماسلىقىمنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس ئەمەس ئىدى. باشقىلارنىڭ شۇنداق دېگىنىنى ئاڭلىغان ئىكەنمەن مەندە تەبىئىي ھالدا لاتىن تىلىنى چەتكە قېقىش تۇيغۇسى تۇغۇلاتتى.

بىر كۈنى دادام مېنىڭ لاتىن تىلىنى ئۆگىنىشكە ئانچە بېرىلمەيۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ ئالدىغا كەلدى.

«كارل قارىغاندا لاتىن تىلىنى ئانچە ياقتۇرمىغاندەك قىلسەنغۇ.»

«ئۇنداق ئەمەس، مەن ئۆگىنىۋاتمەنغۇ مانا.»

«ئەمما سېنىڭ ئىپادەڭ فىرانسۇز تىلى ۋە ئىنگلىز تىلىنى ئۆگەنگەندىكىدەك بولمايۋاتىدۇ.»

«ئۇنداق ئەمەستۇ، مەن ئىزچىل تىرىشىۋاتمەنغۇ.»

«ياق، مەن سېنىڭ لاتىن تىلىنى ئۆگەنگەندە باشقا تىللارنى ئۆگەنگەندەك كۆڭۈل قويمايۋاتقانلىقىڭنى بايقاپ قالدىم.»

دادام مېنىڭ ھەقىقىي روھىي ھالىتىمنى كۆرۈۋالغاچقا، مەن ئۆزەمنى ئاقلاشقا ئامالسىز ئىدىم.

بىر ھازا جىمپ كەتكەندىن كېيىن، مەن ئاخىر ئېغىز ئېچىپ ئۆزەمنىڭ قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم: «دادا، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى لاتىن تىلى ئۆگىنىشنىڭ ئەمەلىي پايدىسى يوق دېيىشىدىكەن، مەن يەنە نېمىشقا ئۆگىنىمەن؟»

دادام ئەجەبلەنگەن ھالدا: «سەن قانداقسىگە مۇنداق ئويلاپ قالدىڭ؟ ساڭا كىم شۇنداق دېدى؟» دەپ سورىدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن دادامغا باشقىلارنىڭ بۇ ھەقتىكى مۇلاھىزىسىنى دەپ بەردىم.

مەن ئەسلى دادام بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاچچىقلىنىپ كېتىدۇ دەپ ئويلىغان ئىدىم، ئەمما دادام قىلچىمۇ ئاچچىقلانماستىن، ئەكسىچە ماڭا ئاستا - ئاستا چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

«كارل ئېسىڭدە بولسۇن، ھەر قانداق ئىشقا پەقەت پايدىسى

بولۇش-بولماسلىق نۇقتىسىدىن ھۆكۈم قىلسا بولمايدۇ. لاتىن تىلى دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل تىل، مەرتىۋىلىك كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ تىلنى ئۆگىنىشى كېرەك، ئەگەر سەن لاتىن تىلىنى ئۆگەنسەڭ ئۇنداقتا «سۇ مەسەللىرى» نىڭ ئەسلى نۇسخىسىنى بىۋاسىتە ئوقۇيالايسىن، شۇنداقلا «مۇقەددەس مېۋە» نى بىمالال ئوقۇپ چۈشىنەلەيسەن. بۇنداق بولغاندا، سەن تەرجىمە تۈپەيلى كېلىپ چىققان خاتالىقلاردىن ساقلىنالايسىن.

ھازىر نۇرغۇن كىشىلەر بىلىمگە توغرا مۇئامىلە قىلمايدۇ، ئۇلار ئەمەلىي قوللىنىشچانلىقنى دەپلا بىلىم ئۆگىنىدۇ. دەل مۇشۇ خىل قوللىنىشچانلىققا ئەھمىيەت بېرىشتەك قاراش، ئۇلارنى نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلدى. بەزى كىشىلەر مۇشۇ سەۋەبتىن پەس ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدۇ. مېنىڭچە، سەن پەس ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىشنى خالىمايسەنغۇ دەيمەن؟
ئەلۋەتتە خالىمايمەن.

مەن ئىدىيە جەھەتتە مۇشۇ خىل قاراشلاردىن قۇتۇلۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي لاتىن تىلىنى ئۆگىنىشىم تەدرىجىي ئاسانلاشتى. مەن لاتىن تىلى ئۆگىنىش بىلەن باشقا تىللارنى ئۆگىنىشنىڭ ئوخشاشلىقىنى، باشقا ئالاھىدە قىيىنچىلىقنىڭ يوقلۇقىنى بايقىدىم.
تىل، دۇنيانىڭ ئىشىكىنى ئاچىدۇ...

تىل ئەمەلىيەتتە دۇنيا بىلەن ئالاقە قىلىدىغان بىر ئىشىككە ئوخشايدۇ. ئىشىك ئېچىلغاندىلا بىز تاشقى دۇنيانى باغلاشتۇرالايمىز. مانا بۇ دەل بالىلارنىڭ نېمە ئۈچۈن گەپ قىلىدىغانلىقىنىڭ تۈپ ئاساسى، تىل تەربىيىسى تەربىيىنىڭ ھالقىلىق مەزگىلىدىكى مۇھىم مەزمۇن.

بالىلارنىڭ تىل ئۆگىنىشىنىڭ ئاساسلىق مەقسىتى ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى كۆڭلىدىكى ئىشلاردا باشقىلار بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇش؛ يەنە بىرى تەلەپلىرىنى ئىپادىلەش ئېھتىياجى ئۈچۈن بولىدۇ. ئويلىغانلىرىدىن باشقىلار بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئارقىلىق،

ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىپادىلىگىلى بولىدۇ؛ بۇ گەپلەر ئارقىلىق باشقىلارنى ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنى تېخىمۇ ياخشىلىغىلى بولىدۇ. بالىلار بىلەن پاراڭلاشقاندا، سىز ئىككى خىل ئېھتىياجغا دىققەت قىلىشىڭىز كېرەك. سىز ئۆز-ئۆزىڭىزدىن پالغا ئىشەنچ ئاتا قىلىش كېرەكمۇ ياكى ئىپادە يېتىلدۈرۈشىڭىز كېرەكمۇ؟ دەپ سوراپ باقسىڭىز بولىدۇ. بالىنىڭ ئويلىغانلىرىنى سىز بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولماقچى بولۇشى بۇ بىر ياخشى خەۋەر. بالىلارنىڭ ئىشى ئىككى خىل ئاساسىي ئېھتىياجىدىن ھالقىپ كېتەلمەيدۇ. بۇنى ئەستايىدىل ئاڭلاش كېرەك.

ئىنسانلارنىڭ ئالاقىسىنى ئەسلىدىنلا مۇكەممەل قىلغىلى بولمايدۇ، سىز بالىلارنىڭ ئىپادىلىمەكچى بولغانلىرىنى قانچىلىك چۈشىنىشىڭىزدىن قەتئىينەزەر، بالا نېمە دېمەكچى بولسا، كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىشىڭىز كېرەك. ئىنسانلارنىڭ تىلى ئارقىلىق بىز باشقىلارنىڭ ئويلىغانلىرىنى چۈشىنەلەيمىز ۋە ئۇلارغا نېمە كېرەكلىكىنى بىلەلەيمىز.

بالا گۆڭرىغاندىن تارتىپ باشلاشقا بولىدۇ. ئەگەر بىز باشتىلا بالىنىڭ ئىنكاسى ۋە ئاساسىي تەلپىنى بىلەلسەك، ئۇنداقتا ئاتا-ئانا بولماق كۆپ ئاسانلىشىدۇ.

مېڭىشنى ئۆگىنىش باسقۇچىدا بالا ئوخشاش نەرسىنى تەكرار ئويىنايدۇ. ئۇلاردا خام خىيال ياكى خاتا قىلىق پەيدا بولۇشقا ۋە تىل ئىقتىدارىنى سىناپ كۆرۈشكە باشلايدۇ.

بۇ چاغدا، پالغا مۇۋاپىق يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بالىنىڭ بۇ مۇھىم تىل ئۆگىنىش باسقۇچىدىن ئۆتۈۋېلىشىغا ياردەم بەرگىلى بولىدۇ. بۇ باسقۇچتا بالىنىڭ تىل ئۆگىنىشىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىش، پالغا ئۆزىنىڭ ھېسسىياتى، تەلپىنى، ساقسىزلىقى، ئاچچىقى، خۇشاللىقىنى تىل ئارقىلىق ئىپادىلەتكۈزۈش كېرەك. ھەرگىز ئۇلارنى ھېس-تۇيغۇسىنى شەرەت ئارقىلىق ئىپادىلەتكۈزمەسلىك لازىم.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بالىنىڭ مۇشۇ باسقۇچتىكى ئېھتىياجى بارغانسېرى كۆپىيىدۇ. شۇڭا، سىز بار ئاماللار بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ قايسى جەھەتلەردە رازى ئىكەنلىكىڭىز ھەققىدە ئويلىنىپ كۆرۈشىڭىز كېرەك. شۇنداق بولغاندا، سىز مەلۇم جەھەتتە بالىڭىزنى ئويلاندۇرالايسىز. ئۇلار يېڭى باشلانغاندا، ئۆز ھاياتىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان قارارنى چىقىرىدۇ.

پەقەت سىز ئازراق مەشىق قىلىشىڭىزلا، بالىڭىزنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىلەلەيسىز.

ئاتا-ئانىلار بالىلىرىنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى زادى ئۇقلايدۇ. ئەكسىچە، ئۇنىڭدىن قۇسۇر ئىزدەيدۇ.

بالا يەتكۈزمە كىچى بولغان ئۇسۇلغا ئەمەس، ئۇ يەتكۈزمە كىچى بولغان ئۇچۇرغا دىققەت قىلىش كېرەك. بۇ بالىڭىزنىڭ ناچار ئىپادىلەش ئۇسۇلىغا سەۋر-تاقەت قىلىشىڭىز كېرەك دېگەنلىك ئەمەس ئەلۋەتتە.

بەلكىم شۇ چاغدا ئاتا-ئانىلاردا بىر خىل مەغلۇبىيەت تۇيغۇسى پەيدا بولۇشى مۇمكىن. ئاتا-ئانىلار بالىلارغا بىر ئىللىق ئائىلە، ياخشى تەربىيە شارائىتى ھازىرلاپ بەرگەن، ئۇلارنىڭ ئۆي سىرتىدىكى پائالىيەتنى قوللىغان بولىدۇ. ئۇلار مۇشۇنداق بەدەل تۆلەشكە ئەرزىمىدۇ؟

بالىڭىزنىڭ ئاچچىقلانغان، ھۆرمەتسىزلىك قىلغان تەلەپپۇزىدىن ئاچچىقىڭىز كەلسە، مۆرىڭىز، قېشىڭىز ۋە قوللىرىڭىزنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، ئامال بار ئۆزىڭىزنى ئازادە تۇتۇڭ، ئارقىدىنلا بالىڭىزغا قاراڭ. ئەمما، ئېغىزىڭىزنى يۈرۈشتۈرمەڭ.

مەيلى قانچىلىك ئالدىراش بولۇڭ، خىزمىتىڭىزنى ۋاقىتلىق توختىتىپ قويۇپ بالىڭىزغا يۈزلىنىڭ. ھەرگىز قوللىرىڭىزنى قولۇشتۇرماڭ، تۇرقىڭىزدا بىر خىل قوبۇل قىلىش ۋە ئېچىۋېتىشتەك تۇيغۇ بېرىڭ. ئەڭ مۇھىمى بالىڭىزغا يۈزلىنىڭ.

بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ھەيۋىسىنى نامايان قىلىش ۋە شۇ ئارقىلىق

باشقىلارنى ئۆزىڭىزگە بويسۇندۇرۇڭ دېگەنلىك ئەمەس، سىز بالىنى ئۆزىڭىزدە ئۇ تەقەززا بولۇۋاتقان ئىلىم، تەجرىبە ۋە سۆيگۈ بارلىقىغا ئىشەندۈرۈشىڭىز كېرەك. ئەمەلىيەتتە، سىز ھېچنېمىدە چىڭ تۇرمىسىڭىزمۇ، پەقەت ئۆزىڭىزنىڭ ئەخلاق جەھەتتىكى ئىمتىيازىڭىزنى نامايان قىلىشىڭىزلا بولىدۇ. بۇ دەل بالا ئىنتىلىۋاتقان ۋە تايىنىدىغان نەرسىلەردۇر.

ئەخلاق جەھەتتىكى بۇ خىل ئىمتىيازغا ھەرگىزمۇ چېكىدىن ئاشقان ئۇسۇللار ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭغا ئىنتايىن يۇقىرى سەۋر-تاقەت، تەۋرەنمەس ئىرادە، ھەممىنى سۆيىدىغان پۈرتىسىيە كېتىدۇ.

بۇ ئۆز مۇكەممەللىكىڭىزنى نامايان قىلىڭ دېگەنلىك ئەمەس، سىز پەقەت يالغا نىسبەتەن ئۆزىڭىزنىڭ كۈچلۈك سەۋر-تاقىتىڭىزنى نامايان قىلىپ، چېهرىڭىزدىن خاتىرجەم روھىي ھالىتىڭىزنى ئىپادىلىشىڭىز كېرەك. بۇ ناھايىتى ئۈنۈملۈك ئۇسۇل. سىز يالغا ئۆزىڭىزنىڭ چەكسىز سەۋر-تاقىتىڭىز ۋە ئىشەنچىڭىزنى نامايان قىلغىنىڭىزدىلا، ئۆزىڭىزنىڭ قانچىلىك سېھرىي كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىڭىزنى بايقايسىز. بۇ چاغدا، سىز دەل بالىلار ئىنتىزار بولۇۋاتقان ئاتا-ئانىغا ئايلىنالايسىز، ھەتتا سىزنى بالىلارنىڭ ئالدىدا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى قىلدى دېيىشكە بولىدۇ. سىز مۇشۇنداق قىلغاندا، بالىمۇ بۇنى ھېس قىلىدۇ ئەلۋەتتە.

ئازراق ۋاقىت سەرپ قىلىپ بالىنىڭ ئىنكاسىغا دىققەت قىلىڭ. بەزى ئاتا-ئانىلار ھەر قانداق ئەھۋالدا يالغا مۇۋاپىق جاۋاب بېرەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلسا، ئۇلار كۆڭلىدە ئازابلىنىدۇ. چۈنكى، ئۇلار ھەر بىر ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ ئاتا-ئانىلىق ئابرويى بولىدۇ، ئۇلار بالىلار ئوتتۇرىغا قويغان سوئاللارنى بىلىشى كېرەك، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇنداق ئەمەس، بىزنىڭ بالىلارغا ھەقىقىي بىلدۈرمە كىچى بولغىنىمىز ئۆزىنىڭ ھاياتى، بىز بالىلارغا جاۋاب بېرەلمىگەندە، نۇرغۇن ئىشلارنى چوڭقۇر ئويلاپ كۆرۈشىمىز كېرەك.

باللار ھاياتلىقتىكى مۇھىم مەسىلىلەرنى سورىغاندا، ھەممىسىز بالىلارنىڭ مۇشۇ جاۋابلار ئارقىلىق ئازادە ۋە بىخەتەر ھېس قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز ئەمەسمۇ؟

ئەگەر سىز جاۋاب بېرىشكە ئامالسىز بولسىڭىز، بالىڭىزنى كۆپرەك ساقلىتىڭ. بالىنىڭ گەپلىرىگە زەڭ سالغىنىڭىزدا بېشىڭىزنى لىڭشىتىپ ياكى ئازراق ئاۋاز چىقىرىپ بولسىمۇ، ئۆزىڭىزنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقى ھەم ئۇنىڭغا قىزىقماقتانلىقىڭىزنى ئىپادىلەڭ. گەپ قىلغاندىكى پوزىتسىيىڭىز سالماق ۋە كۈچلۈك بولسۇن. گەرچە باشتا بالىغا دېگەنلىرىڭىزنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى بولمىسىمۇ، باشتىلا بالىڭىزدىن ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى سورىسىڭىز، بالىنىڭ كۆڭلى بۆلۈنۈپ كېتىپ، سىز بۇ مەسىلىگە قىزىققاندا كۆرۈنۈشىڭىز مۇمكىن.

ئويلاپ بېقىڭ، سىز بىر ھېكايىنى تولۇق سۆزلەپ بولماقچى بولسىڭىز، ئەمما بىرسى سىز ھېكايە سۆزلەش داۋامىدا سىزنى ئاۋارە قىلىۋەرسە، قانداق ھېسسىياتتا بولىسىز؟

شۇڭا، بالىغا كۆڭۈل بۆلۈشىڭىزمۇ ئوخشاش، سىز مۇۋاپىق پۇرسەتتە مۇۋاپىق مېھرىبانلىقىڭىزنى ئوتتۇرىغا قويۇشىڭىز كېرەك. خۇددى بىر سەۋر-تاقەتسىز ئاڭلىغۇچىنىڭ ھېكايە سۆزلىگۈچىنى ھېكايىنى تۈگەتكىلى قويمىغانلىقىغا ئوخشاش. ئەمما، ئانا بولغۇچى تاقەتلىك بولمىسا، بالىنىڭ ئانا بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولماقچى بولغان ھېسسىياتىنى بۆلۈۋېتىشى مۇمكىن. بۇ خىل ئەھۋال خۇددى دەرەخنى كۆرۈپ ئورماننى كۆرمىگەنگە ئوخشايدۇ. بۇ دەل بالىنىڭ دەسلەپ تىل ئۆگەنگەن مەزگىلىدىكى ئەھۋال.

ئادەمنىڭ ئەقلى تۇرمۇشى قانداق باشلىنىدۇ؟ تەبىئەتنىڭ ئۇسۇلى بارلىققا كەلگەندە، ئادەمنىڭ تەپەككۈر ئىقتىدارى، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئىقتىدارى ۋە ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى نېمە بولغان؟ بىز تەپەككۈر ئىقتىدارىنىڭ ئويىڭىزنىڭ شەيئەلەر پەيدا قىلغان ھېسسىي

تەسىرلەردىن باشلىنىدىغانلىقىنى بايقايمىز. سەزگۈ ئەزالار جىسىملارغا تەگكەندە، ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئەزەلدىن بار بولغان نەرسىلەرنىڭ ئۆزلۈك تەرەققىياتىنى قوزغايدۇ.

قوزغىتىلغان نەرسە، ئىلگىرى سۈرۈشكە تايىنىپ تېز تەرەققىي قىلىدۇ. بۇ تەجرىبە ئالدى بىلەن ئويىپىكتىپ شەيئىلەرنىڭ بىزگە بولغان تەسىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئارقىدىنلا بىز بۇ شەيئىلەرنى بىلىمىز، شۇڭا، بىز بىر خىل ئېھتىياج ھېس قىلىمىز، يەنى تەجرىبىنىڭ بىزگە بەرگەن تەسىرىنى بايان قىلىمىز. دەسلەپتە بۇ خىل ئىپادىلەشكە قول ئىشارىسى ۋە دوراش ئۇسۇلى قوللىنىلىدۇ. كېيىن بىز يۈز تۇرانە يوسۇندا ئىنسانلارغا خاس ئالاھىدىلىك بولغان تىلنى ئىشلىتىمىز. تىلنىڭ تەرەققىياتى قول ئىشارىسى ۋە دوراش ھەرىكىتىنىڭ زۆرۈرىيىتىنى قويمىدى.

سۆزلەش ئىقتىدارى تەپەككۈر ئىقتىدارىنىڭ تەرەققىياتىدا كەم بولسا پولىمايدۇ. سۆزلەش ئىقتىدارى ئىنسانلارنىڭ تەجرىبە ئارقىلىق ئېرىشكەن بىلىملىرىنى تەشكىللەش ۋە ئۇنى كەڭ قوللىنىشتىكى بىر خىل ئالاھىدە ۋاسىتە. باشلانغاندىن تارتىپلا ئۇنىڭ تەرەققىياتى ئىنسانىيەت بىلىمىنىڭ ئېشىپ بېرىشى ۋە كېڭىيىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. بىزنىڭ ئۆگەنگەنلىرىمىز يۈزە بولسا، سۆزلىمگەنلىرىمىزمۇ يۈزە بولىدۇ، خاتا ئۆگەنسەك، خاتا سۆزلەيمىز.

ئانا تىلنى ئۆگىنىش ۋە باشقا تىللارنى ئۆگىنىشنىڭ داڭلىق يوللىرى، تەجرىبىگە تايىنىپ بىلىم ئىگىلەش بىلەن مۇناسىۋەتلىك، شۇنداقلا ئۆگىنىش جەريانىدا تەبىئىي تەرتىپكە بويسۇنۇش كېرەك. بۇ خىل تەرتىپتە تەجرىبە تەسىرى بىلىمگە ئايلىنىدۇ. ئەگەر بىز بۇ خىل قاراشنى ئانا تىلدىن ئىبارەت مۇشۇ مەسىلىگە قوللانساق، ھەممە ئىشلارغا ئوخشاش، ئىنسانلارمۇ ئاستا-ئاستا ئۆز تەبىئىتىنىڭ تەدرىجىي تەرەققىياتىدا داۋامدىكى تۆۋەن ئامىللاردىن ئۆزىنى باشقا شەيئىلەردىن ئايرىپ چىقىرىدۇ. بىزنىڭ تىل ئىقتىدارىمىزمۇ تەدرىجىي ھالدا ئاستا تەرەققىي قىلىدۇ. باشتا ئۇ ھېچنەمىنى

بىلمەيدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ سۆزلەش ئارزۇسىمۇ بولمايدۇ. ئۇنىڭ سۆزلەش ئارزۇسى ۋە ئىقتىدارىنىڭ تەرەققىياتى، ئۇ تەجرىبە ئارقىلىق تەدرىجىي ئېرىشكەن بىلىم بىلەن ئوڭ ئاناسىپ كېلىدۇ. بۇ بالىلارغا سۆزلەشنى قانداق ئۆگىتىشتىكى تەبىئەتنىڭ بىردىنبىر چارىسى، بارلىق سۈنئىي ياردەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى مۇشۇ ئاستا جەرياننى بويلاپ ئىلگىرىلەشكە يېتەكلەپ، ئەتراپىدىكى جىسىملار ۋە ئادەملەرنىڭ ھەر خىل ئاۋازى، ئىنتۇناتسىيىسى ئارقىلىق غىدىقلاپ، تەرەققىياتىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم.

بالىغا گەپ قىلىشنى ئۆگىتىش ئۈچۈن، ئانا بولغۇچىنىڭ خىزمىتى بالىنىڭ مەجبۇزىگە ماسلىشىشتىن ئىبارەت. بۇ جەرياندا بالىنىڭ كۆز، قۇلاق، قول سەزگۈلىرىنى غىدىقلاشتىن پايدىلىنىش لازىم. بالىلار مەقسەتلىك ھالدا كۆرۈش، ئاڭلاش، ھېس قىلىش، پۇراش ۋە تېتىشتىن پايدىلىنىپ، بۇ خىل تەسىرلەرنى ئىپادىلەمەكچى، يەنى سۆزلىمەكچى بولغاندا، مۇشۇ خىل تەسىرلەرنى بايان قىلىشنى ئۆگىنىش ئارزۇسى ۋە شۇنداق قىلىش ئىقتىدارى ئۇنىڭ قەلبىدە تەرەققىي قىلىدۇ. بۇ مەقسەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئانىلار ئاۋاز ئارقىلىق ئۇنى غىدىقلاش لازىم. ئەگەر ئۇلار قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بالىلارغا سۆزلەشنى ئۆگەتمەكچى بولسا، ئۇلار تەكرار سۆزلەشنى، بىردەم ئۇنلۇك، بىردەم پەس ئاۋازدا سۆزلەشنى، بىردەم ناخشا ئېيتىپ، بىردەم كۈلۈش قاتارلىق ئۆزگىرىشچان جانلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىش لازىم.

ئانىنىڭ مەقسىتى بالىنى ئۆزىنى دوراشقا قىزىقتۇرۇش بولۇشى لازىم. ئوخشاشلا، ئانىلار بالىلارنىڭ ئەستە تۇتۇشىنى تەلەپ قىلغان جىسىم ئىسمىنىڭ خاتىرىدىكى تەسىرى سۆزلۈكى بىلەن ماس كېلىشى كېرەكلىكىنى بىلىشى لازىم. ئانىلار بالىنىڭ مۇشۇ جىسىملارنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنىسى ۋە ھەر خىل قىزىقارلىق مۇناسىۋىتىگە بولغان دىققىتىنى قوزغىشى ۋە ئۇنى ئەستە تۇتۇشى لازىم. ئانا شەيئىلەرنى ئىپادىلەشنى مەشىق قىلىشنى مۇشۇ پەللىگە

يەتكۈزۈشى، يەنى بالىنىڭ قەلبىدىكى شەبىئىنىڭ تەسىرىنى پىشۇرۇش لازىم. ئېنىق قىلىپ ئېيتقاندا، بىر ئەقىللىق ئانىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئۆزىنى بېغىشلىشى، تىل ئۆگىنىشىنىڭ تەبىئىي ئاستا بولۇش ئۇسۇلىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ۋە ئۇنى ھاياتى كۈچكە ئىگە قىلىدۇ. «مۇھىم ئامىل ئۇسۇلى» نىڭ مەسئۇلىيىتى دەل مۇشۇ خىل ئىلگىرى سۈرىدىغان ۋە جانلىقلىققا ئىگە ئۇسۇلنىڭ قانداق مەيدانغا كەلگەنلىكى ھەققىدە ئىزدىنىش ھەم ئانىلارنى توغرا، مۇۋاپىق بولغان مەشق بىلەن تەمىنلەشتىن ئىبارەت. ئەگەر مۇشۇ بىر نۇقتا ئىشقا ئاشسا ئانىلارنىڭ قەلبى مۇشۇ خىل مەشقلەردىن تولۇق پايدىلىنىشقا تەييارلانغان بولىدۇ.

باشقا تىللارنى ئۆگىنىشتە تەبىئىي تەرتىپ ئۇنداق ئاستا بولمايدۇ. ئۆسمۈرلەرنىڭ تىل ئەزالىرى بۇنداق مۇھىتتا تولۇق تەرەققىي قىلغان بولىدۇ. ئۆسمۈرلەر پەقەت ناھايىتى ئاز ساندىكى يېڭى تاۋۇشلارنى ئىگىلىسلا بولىدۇ. ئۇلارنىڭ تىل ئەزالىرى باشقا جەھەتلەردە خېلى ئۈنۈملۈك رول ئوينايدۇ. باشقا بىر تىلنى ئۆگىنىشكە باشلىغان ئۆسمۈر تەجرىبىسىگە ئاساسەن مەلۇم ئۇسۇلنى قوللىنىپ، نۇرغۇن ئۇچۇرغا ئېرىشىپ بولغان بولىدۇ. بۇ ئۇچۇرلارنى ئۆسمۈرلەر ئانا تىلىدا ناھايىتى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ. شۇڭلاشقا، يېڭى بىر تىلنى ئۆگىنىشتە ئۆسمۈرلەر بۇ تىلدىكى ئۆزىگە ناتونۇش بولغان تاۋۇشلارنى ئانا تىلدىكى ئۆزىگە تونۇش ۋە مەنىلىك بولغان تاۋۇشلار بىلەن ئالماشتۇرۇپ ئۆگىنىشى كېرەك. بۇ خىل ئالماشتۇرۇپ ئۆگىنىشىنى قانداق قىلغاندا مېخانىك ئۇسۇلدىن ئوبدان پايدىلىنىش، پىسخولوگىيىلىك تەرتىپ بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە ئۇقۇم شەرىھلەشنى مەقسەت قىلغان تەييارلىق مەشىقلىرىنى ئىشلىتىش، ئاددى مېخانىك ئۇسۇل ئارقىلىق ماس سۆزنى ئۆگىنىش قاتارلىق چارىلەرنى قوللىنىپ ئاددىلاشتۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى تەتقىق قىلىش، بىز ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر مۇھىم مەسىلە.

ھەر بىر كىشى تىل ئوقۇتۇشىغا كىرىشىشتە پىسخولوگىيىلىك

ئاساسى بىلىملەرگە مۇھتاجلىقىنى ھېس قىلىدۇ. بىراق مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، دەسلەپكى باسقۇچتىكى بۇ خىل تەلىم-تەربىيىنى ئاددىلاشتۇرۇش ئۈچۈن 50 يىلچە ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىش ئارقىلىق، مەن بۇ نىشانغا يېتىشنىڭ تەبىئىي ۋە ئۈنۈملۈك بەزى ئۇسۇللىرىنى يەكۈنلەپ چىقتىم.

فېستالونىڭ يۇقىرىقى بايانلىرى ناھايىتى تەپسىلىي بولغان، ئوقۇپ باقسىڭىز بولىدۇ. بۇنىڭغا قارىتا مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە لايىق قارىشىم بار.

بالىلار سۆزلەشنى قانداق ئۆگىنىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار قانداق تەييارلىق قىلىشى كېرەك؟ بالا تۇغۇلغاندىن تارتىپلا تۈرلۈك ئاۋازلارغا دىققەت قىلىشقا باشلايدۇ. تۈرلۈك جىسىملار كۆرۈش سەزگۈ ئەزاسى ياكى باشقا سەزگۈ ئازالىرى ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئېڭىغا كىرگەندەك، بۇ ئاۋازلارمۇ قۇلاق ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئېڭىغا كىرىدۇ. تۈرلۈك جىسىملار توغرىسىدىكى تەسىرات سەزگۈ ئەزالىرى ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئېڭىغا كىرگەچكە، سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ھەرىكىتى بىلەن سۆزلەش ئەزالىرىنىڭ ھەرىكىتى زىچ باغلانغان بولىدۇ.

ئاڭلىغان تۈرلۈك ئاۋازلارنى دوراش ئىقتىدارى بالىلاردا دەسلەپتىن تارتىپلا بولىدۇ. شۇنداقلا بۇ ئىقتىدار ئىنسانلارنىڭ باشقا ئىقتىدارلىرىغا ئوخشاش بارغانسېرى جانلىنىدۇ ھەمدە تۇغما قابىلىيەتنىڭ تۈرتكىسىدە قوللىنىلىدۇ. گەرچە بۇنى ئوڭايلىقچە سەزگىلى بولمىغان بىلەن، سۆزلەش ئەزالىرى ھەرىكەتلىنىش نەتىجىسىدە بارغانسېرى كۈچىيىدۇ.

بوۋاقلار چىقىرىدىغان تۈرلۈك ئاۋازلارنىڭ ئىچىدە يىغا ئاۋازى بوۋاقلاردىكى تۇغما بولغان ۋە سۆزلەش قابىلىيىتىنىڭ ياردىمىدە چىقىدىغان تۇنجى ئاۋاز. بوۋاقلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقا چىقارغان ئاۋاز-تاۋۇشلىرىنىڭ چوڭلارنىڭ گەپ قىلغاندىكى ئېنىق ئاۋاز-تاۋۇشلىرى بىلەن دەسلەپتە مۇناسىۋىتى بولمايدۇ، بىراق تۈرلۈك ھايۋانلارنىڭ ئاۋازىغا ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ. بوۋاقلارنىڭ

چىقارغان بۇ ئاۋاز-تاۋۇشلىرى تۇغما قابىلىيەتنىڭ ياردىمىدە چىقىرىلغان بولىدۇ، بىراق بۇ ئاۋاز-تاۋۇشلار ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ ئاۋاز-تاۋۇشلىرى بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولىدۇ. بوۋاق تۇغۇلۇپ بىر نەچچە ئاي بولغاندا، چوڭلارنىڭ گەپ سۆزلىرىدىكى سوزۇق تاۋۇش، ئۈزۈك تاۋۇشلار بىلەن ئۆزىنىڭ تاۋۇشىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، چوڭلارنىڭ سۆزلىرىدىكى بەزى بوغۇملارنى ۋە سۆزلەرنى دوراپ ئېيتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، سۆزلەش بوۋاقلار ئۈچۈن كۈنسىرى ئوڭاي ئىشقا ۋە خۇشاللىق ئىشقا ئايلىنىدۇ. بوۋاقلارنىڭ سۆزلەش قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇلارنىڭ ئائىلە تورمۇشىدا ۋە ئەتراپتىكى مۇھىتتا سېزىش قابىلىيىتىنىڭ ئۈزلۈكسىز يېتىلدۈرۈلىشىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ.

بونىڭدىن بىر ئىنسانلارنىڭ سۆزلەش قابىلىيىتىنى ھەقىقىي يېتىلدۈرىدىغىنى ۋە تەرەققىي قىلىدۇرىدىغىنى تۇرمۇشنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىۋالالايمىز. قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان تۇرمۇشتىكى بارلىق ۋاسىتىلەردىن پايدىلىنىش كېرەك، شۇندىلا تۈرلۈك قابىلىيەتنى تەڭ تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر تىل مەشىقى ئوڭۇشلۇق بولسا، ھېسسىيات مەشىقى، ئەقلىي ئىقتىدار مەشىقى، ھۈنەر-سەنئەت ۋە تېخنىكا مەشىقىنى تەبىئىي تەرتىپ بويىچە تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك. ئەگەر بۇ مەشىقلەرنى بىر-بىرىدىن ئايرىم بولغان يەككە بىرلىك دەپ قارىساق، تەبىئىي پىرىنسىپتىن چەتنىگەن بولىمىز؛ شۇنداقلا قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ھەقىقىي، توغرا ۋاسىتىنىڭ ئورنىغا سۈنئىي ئۇسۇلنى دەسەستە تەكەن بولىمىز. بالىلارنىڭ تىلى چىقماستا بىز كىتابنى قورال قىلىپ، ئۇلارغا ئوقۇتماقچى بولىمىز؛ بالىلارنىڭ سۆزلەشكە تەبىئىي ئاساس بولىدىغان تۈرلۈك ئەمەلىي شەيئىلەر بىلەن تونۇشىشىغا توسقۇنلۇق قىلىمىز. بىز يەنە جانسىز ئېلىپبە جەدۋىلىنى بالىلارنىڭ تۇيغۇ تەجرىبىلىرىنىڭ ئاساسى قىلىپ، بۇنى تەبىئەت بىلەن بىردەك بولغان، جانلىق، بىۋاسىتە ھېسسىي تەجرىبىلەرنىڭ ئورنىغا

دەسسىتىمىز. بالىلار كىتابىنى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان قابىلىيەتكە ئىگە بولۇشتىن ئاۋۋال، تۈرلۈك شەيئىلەرنى ئىشەنچ بىلەن توغرا بايان قىلالايدىغان بولۇشى كېرەك. بىراق ھازىر ماھارەتنىڭ ئۆزىگە قارىغاندا شەكلىگە بەكرەك ئەھمىيەت بېرىلگەچكە، قابىلىيەتنى ھەقىقىي يېتىلدۈرىدىغان ۋاسىتىلەر كىشىلەرنىڭ قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان بىمەنە ئۇسۇللارغا ئىشىنىپ كېتىشى بىلەن ئەھمىيەتسىز دەپ قارىلىۋاتىدۇ. مەن سۆزلەش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىشنى ئۇ ئەمەلىيەتتە ھاسىل بولغىنىدەك دەپ قارىغاندا (بۇ، تىل مەشىقىدىكى ھەقىقىي ئاساس)، شۇنداق ئېيتالايمەنكى، بوۋاقلار ئەتراپىدىكى چوڭلارنىڭ نۇرغۇن گەپ-سۆزلىرىنى ئاڭلايدۇ، بىراق دەسلىپىدە بۇ گەپ-سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى قىلچە چۈشەنمەيدۇ. بۇ گەپ-سۆزلەر تەكرارلىنىۋەرگەندىن كېيىن بوۋاقلارنىڭ قۇلىقىغا سىڭىدۇ، شۇنداقلا ئۇلار بۇ گەپ-سۆزلەرنى دوراپ سۆزلەيدۇ، بىراق ئۇلارنىڭ بۇ گەپ-سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىشى ياكى پەرەز قىلىشى ھاجەتسىز. بوۋاقلار چۈشەنمىسىمۇ ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا تۈرلۈك گەپ-سۆزلەرنى بالدۇر سىڭدۈرۈش ۋە ئۇلارنى دورىتىپ سۆزلىتىش بوۋاقلارنىڭ تىلىنى چىقىرىشنىڭ ئاساسى تەييارلىق باسقۇچى.

مەلۇم بىر شەيئىنى بىلدۈرىدىغان سۆز بىلەن تونۇشۇشتىن ئاۋۋال، شۇ شەيئى بىلدۈرگەن ئۇقۇمنى چۈشىنىش كېرەك. بۇ ئۇقۇم بوۋاقلار شۇ شەيئى بىلەن ئۇنىڭ نامىنى بىرلەشتۈرگەن ۋاقىتتا ئاندىن ئۇلارنىڭ قەلبىگە چوڭقۇر ئورنايدۇ. شۇڭلاشقا، ئەگەر بوۋاقلار تۈرلۈك تېمىدىكى پاراڭلارنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ۋە ئائىلىسىدىكى پاراڭلارنى ئاڭلاشقا كۆنگەن بولسا، بۇ، تىل ئۆگىتىشتىكى ناھايىتى پايدىلىق شارائىتتۇر. باشقىلارنىڭ پاراڭلىرىغا قۇلاق سېلىش تىلنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بوۋاقلار باشقىلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىش ئارقىلىق نۇرغۇن سۆزلەر بىلەن تونۇشىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ بىر نەرسە ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى تۇيىمىغان ھالدا سۆز تۈرلىرى ۋە پېئىللارنىڭ

ئۆزگىرىش شەكلىنى ئۆگىنىۋالالايدۇ. بۇ ھەرگىزمۇ كىچىك ئىش ئەمەس. قىسقىسى، مەن تىلنىڭ مېخانىك تەرەققىياتىنى تىزگىنلەيدىغان تەبىئىي قانۇنىيەتنى ۋە تەبىئەتنىڭ تىلنىڭ تەرەققىياتىنى قانداق ئېلىپ بارىدىغانلىقىدىن ئىبارەت چوڭقۇر قاتلاملىق، مەنئىي تەرەپلىرىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويغاندا، تىل مەشىقى بىلەن تەجرىبىنىڭ تەبىئىي تەرەققىياتىنىڭ ئىچكى باغلىنىشقا ئىگە ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ بىر قەدەم، بىر قەدەمدىن ماس ئېلىپ بېرىدىغانلىقىنى بايقىدىم. دەسلەپتە ھەر بىر جىسىم يەككە بىرلىك دەپ چۈشىنىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەر قايسى قىسىملىرى تەھلىل قىلىنىدۇ، ئۇلارنى بىر-بىرلەپ تونۇش جەريانى ناھايىتى ئاستا بولىدۇ. ۋاقىت ۋە مۇھىتنىڭ ئۆزگىرىشچانلىقىدىن ئىبارەت شەرت-شارائىت بوۋاقلارنىڭ ئېڭىدا چۈشىنىشلىك ۋە باغلىنىشلىق ھالدا ئېنىق ئەكس ئېتىشتىن ئىلگىرى، بوۋاقلارنىڭ سەزگۈ ئازالرىغا تاساددىپىي ۋە سىستېمىسىز ھالدا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەگەر تىل تەرەققىياتىدا بوۋاقلار ئەركىن قويۇۋېتىلدى دېيىلسە، مۇشۇ پىرىنسىپقا ئەمەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بوۋاقلار شەيئەلەرگە ئىسىم قويۇشتا ئۇنىڭ تەركىبى قىسىملىرىنىڭ قانداقلىقىغا ياكى شەيئەنىڭ كۆپ خىللىقىغا دىققەت قىلىپ ئولتۇرمايدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، بۇنداق ئەھۋال مەلۇم بىر باسقۇچقا يەتكەندە، بوۋاقلار ئاندىن شەيئەلەرنىڭ تەركىبى قىسىملىرىنى تەپسىلىي ئويلىنىدۇ ۋە بۇلارغىمۇ ئىسىم قويىدۇ. بوۋاقلار ئاخىرىدا ۋاقىت ۋە مۇھىتقا ئەگىشىپ ئۆزگەرگەن ئالاھىدىلىكلەرنى ئېنىق ئىپادىلەپلەيدىغان بولىدۇ. تەلىم-تەربىيەدىكى ئاساسى تۈزۈم ۋە بارلىق ئۇسۇللار مۇشۇ ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. ئۇ، تىل ئوقۇتۇشى تەبىئەتنىڭ بالىلار قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش پىلانىغا تامامەن ئۇيغۇن كېلىش كېرەكلىكىنى بەلگىلىگەن.

ئەگەر بۇ پىرىنسىپلاردىن سەللا چەتنىسەك، تەلىم-تەربىيە تەلىم-

تەربىيە بولماي قالىدۇ. بۇنداق ئۇسۇلدا تەربىيەلەنگەن بالىلار ئۆگىنىش ماھارىتىگە ئىگە بولۇشتىن ئاۋۋال، باشقىلارنىڭ گېپىگە قوشۇق سالمايدۇ، شۇنداقلا بىۋاسىتە تەجرىبىسىدىن ئۆتمىگەن ئىشلار توغرىسىدا پاراڭ قىلمايدۇ. ئەگەر تىل مەشىقى جەريانىدا ئومۇميۈزلۈك، ھەقىقىي ئىلگىرىلەش (ئېنىق ۋە كەڭ ئىككى تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بولدى دېيىلسە، ئۇنداقتا بۇ يۇقىرىقى جەريانغا ئەمەل قىلغانلىق بولىدۇ. شۇنداقلا مۇشۇ ئاساس ئاساسدا تەجرىبە بىلەن تەپەككۇرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ۋاسىتىچى ھالقا شەكىللىنىدۇ.

تىل تەرەققىيات جەريانىدا تەجرىبە بىلەن تەپەككۇرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھالقا بولىدۇ. بىر خىل قابىلىيەت يەنە بىر خىل قابىلىيەتنى يېتىلدۈرۈشنىڭ ئاساسى بولىدۇ. ئەگەر مۇۋاپىق، ئۈنۈپرسال بىر خىل تەجرىبە بولمىسا، تەپەككۇر قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۇسۇلى تەبىئىي ئاساستىن مەھرۇم بولغان بولىدۇ...

ناھايتى روشەنكى، بىز تەبىئىي ئۇسۇل بويىچە تەربىيەلەنگەن بالىلار تىل مەشىقى نەتىجىسىدە ئەتراپتىكى مۇھىتقا بولغان سەزگۈ تەسىراتلىرىنى خۇددى ئىلگىرى مېڭىسىدە باردەكلا ناھايتى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ تىل ئۆگىنىشتە بۇ باسقۇچقا يەتكىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، تەجرىبە بىلەن تەپەككۇرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بوشلۇق بولىدۇ. تەپەككۇر تەرەققىياتى تىل قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئارقىلىق تولۇقلىنىدۇ.

پسخولوگىيەلىك كۆز قاراشلارغا ئاساسلانغاندا، يۇقىرىقى مەسىلە تىل ئوقۇتۇشىدىكى قىيىن مەسىلە بۇ قىيىن مەسىلەنى ھەل قىلساق، يەنە بىر مەسىلەنى يەنى چەتئەل تىلى ئوقۇتۇش مەسىلىسىنى ئويلىيالايمىز. تىل ئوقۇتۇشىدا ئومۇميۈزلۈك ئۇسۇل بارمۇ-يوق؟ تىل ئوقۇتۇشىدا مۇنداق بىر پرىنسىپقا تايىنىدۇ، يەنى تەجرىبە تىل ئارقىلىق تەپەككۇرنى يېتەكلەشتە، ئاۋۋال تەجرىبە،

ئاندىن تىل، ئاندىن تەپەككۇرغا تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ئانا تىلنىڭ تەرەققىياتىمۇ بۇ نۇقتىنى ئەستە تۇتۇش كېرەك.

ئۆسمۈرلەرنىڭ ئانا تىلنى ئۆگىنىش ئۇسۇلى بارلىق تىل ئوقۇتۇشنىڭ ئاساسى. تەبىئىي جەريان ئانا تىلدىن ھازىر ئىشلىتىۋاتقان تىلغا ئۆتۈش، ئاندىن كونا تىلغا ئۆتۈش تەرىقىسىدە بولىدۇ. چۈنكى، ئۆسمۈرلەر كونا تىلنى ھەقىقىي چۈشەنمەكچى بولسا، ھازىر ئىشلىتىۋاتقان تىل ئارقىلىق شەيئىلەر توغرىسىدىكى بىۋاسىتە بىلىمگە ئېرىشىشى كېرەك، بۇ شەيئىلەر ئۆسمۈرلەرنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇلار چۈشەنمەكچى بولغان شەيئىلەرنىڭكىدىن قويۇق بولىدۇ.

بۇ پىرىنسىپلار چەتئەل تىلنى چۈشىنىش ۋە سۆزلەشتىكى ئومۇميۈزلۈك ئۇسۇل ئۈچۈن ئاساس سالىدۇ، بىراق بۇلار قۇرۇلمىلىق ۋە پىسخولوگىيىلىك ئوقۇتۇش پىلانى ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك. بىز كۆپ يىللىق تەجرىبىلەر ئۈگەتكەن بۇنداق پىلانلاردىن ئوبدان پايدىلىنىشىمىز كېرەك، شۇنداقلا بۇ پىلانلارنى ئۆزىمىز بىلىدىغان تەبىئەتنىڭ تەرتىپى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈشىمىز كېرەك. تەبىئەتنىڭ ئۆزىگە قالدۇرغان، بوۋاقلارنىڭ يېتىلمىگەن سەزگۈلىرى ۋە ئەزالىرىنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىغان نەرسىلەرنىڭ تاماملىنىشى ئاستا، ئېنىقسىز ۋە كەمتۈك بولىدۇ. ئوقۇتقۇچى بىر خىل تىلنىڭ تەبىئىي ئۇسۇلىنى ئۆگىنىۋېلىش ئاساسىدا، ئوقۇتۇش پىلانىنى تەرتىپ بويىچە ئۇرۇنلاشتۇرۇشى كېرەك. بۇ پەقەت تەبىئەتنىڭ يەككە-يىگانە ھالدا ۋۇجۇدقا چىقىرالمىدىغان ئىشلارنى ئورۇنلىشىغا سىستېمىلىق ھالدا كۈچ بېغىشلايدۇ. بۇ ئوقۇتۇش پىلانلىرى پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن توغرا دەپ قارالغاندا، ئاندىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

شۇڭلاشقا ئانا تىلنى ئۆگىنىشنىڭ تەبىئىي ئۇسۇلىغا قارىتا تولۇق تونۇشقا ئىگە بولغاندا، باشقا تىللارنى ئۆگىنىش ئاسانلىشىدۇ. ئەمدى بىز بالىلارنىڭ سۆزلەشنى قانداق ئۆگىنىدىغانلىقىنى

كۆرۈپ ئۆتەيلى. بۇ دېگەنلىك، ئائىلىدىكى ئانا بىلەن بالىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئويلىشىش دېگەنلىك. بۇنىڭدا تۇغما قابىلىيەت ئەۋزەللىكىنى ئىگىلەيدۇ. جەمئىيەت ئانىلارنى تەبىئىي ئورنىدىن مەھرۇم قىلغاندا، ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت سۆزلەشنى ئۆگىنىش ۋە مۇكەممەللىككە ئىنتىلىدىغان تەبىئىي جەريان بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. بىراق زامان ئانلىق ئىپتىدائىي كۈچنى خورىتىۋەتكەچكە، نەتىجىدە كېيىنكى بارلىق تىل پائالىيىتى زىيانغا ئۇچرىدى. بالىلارنىڭ سۆزلىشى بىلەن تەجرىبىنىڭ مۇناسىۋىتى يوق. مۇھىم ئامىل تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى نەزەرىيەسىنىڭ مۇھىم مەقسىتى، قانداق قىلغاندا ئاشۇ خاتالىقتىن ساقلانغىلى بولۇش توغرىسىدا ئىزدىنىش؛ ئەڭ مۇھىمى ئائىلە تورمۇشىدىكى مۇمكىنچىلىكلەردىن تولۇق پايدىلىنىش توغرىسىدا ئىزدىنىش. ئالدى بىلەن ئانىلارغا مۇۋاپىق ئۇسۇلنى ئېڭىلىتىش، ئاندىن ئانىلار بالىلارنى يېڭىدىن ئۆگەنگەن ماھارەتلىرىنى باشقا ھەمراھلىرىغا ئېيتىپ بېرىدىغان قىلىپ مەشىق قىلدۇرۇش كېرەك.

بالىلار ئاۋۋال تۈرلۈك شەيئىلەرنى پەرقلەندۈرۈشنى ۋە ئاتاشنى ئۆگىنىدۇ. ئاندىن ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە پائالىيىتىنى ئىگىلەيدۇ. يەنى، بالىلار تۈرلۈك شەيئىلەر ئارقىلىق ئاۋۋال سۈپەت سۆزلىرىنى، ئاندىن پېئىل سۆزلىرىنى ئۆگىنىدۇ. بالىلار بۇ سۆزلەرنى سىستېمىسىز ھالدا ئۆگىنىدۇ. گەرچە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى بەزىدە ئۈزۈلۈپ قالسىمۇ، بىراق بالىلار بۇ سۆزلەرنى سۆز بىرىكمىسىدىن ئۆگىنىۋالالايدۇ. بالىلار بىر پۈتۈن جۈملىدىن سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ۋە باغلىنىشىنى چۈشىنىۋالالايدۇ. سۆز بىرىكمىسى مەنە بىلدۈرىدىغان بولغاچقا، بالىلار ئۈچۈن سۆز بىرىكمىسىنى ئۆگىنىش سۆزلەرنى يەككە ئۆگەنگەندىن كۆپ ئوڭاي بولىدۇ، بىراق تارقاق سۆز بىرىكمىلىرىدىكى ئايرىم سۆزلەرنى بالىلارنىڭ پۈتۈنلەي چۈشىنىپ كېتىشى ناتايىن. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىلار سۆز ئۆگىنىش جەيانىدا گرامماتىكىلىق ئۆزگىرىشلەرنىمۇ ئىگىلەيدۇ.

شەكلى ئۆزگەرمەيدىغان سۆزلەرنى، مەسىلەن: ئالدى قوشۇلغۇچى، باغلىغۇچى قاتارلىقلارنى كۆپرەك مىسال كەلتۈرۈپ، ئوبدان چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق، بالىلارغا ئۆگىتىۋالغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ باشقا جەھەتلەرنىڭ ئاستا تەبىئى تەرەققىياتىغا پايدىسى تېگىدۇ. بۇ ئەھۋال بىزنىڭ دەسلەپكى تەلىم-تەربىيە پىلانىمىزغا ناھايىتى ماس كېلىدۇ.

بالىلار تىلدىن ئەمەلىي پايدىلىنىش ئىقتىدارىنى ھازىرلىغاندا، ئۇلارغا تىلنىڭ گرامماتىكىسىنى چۈشەندۈرۈش كېرەك. بىراق بالىلارنىڭ سۆزلەش قابىلىيىتىنى ۋە باشقا قابىلىيىتىنى مەشىق قىلدۇرغاندا بىز ئۇلارغا گرامماتىكا توغرىسىدا ھېچنېمە ئۆگەتمەيمىز. گەرچە زامانىۋى ئوقۇتۇش ئەمىلىيىتىدە بۇ پىرىنسىپ ئۈنۈپ قېلىنغان بولسىمۇ، بىراق چەتئەل تىلى ئۆگىنىشتە بۇ پىرىنسىپ كارغا كېلىدۇ. مەكتەپتە ئوقۇمىغان بىر ئادەمنىڭ تىل ئۆگىنىشتە مۇشۇنداق توغرا ئۇسۇلدىن پايدىلانغانلىقى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بىر گېرمانىيىلىك بالىنى فرانسىيىلىك بىر خىزمەتكارغا فرانسوزچە ئۆگىتىشكە ئاپىرىپ بېرىدۇ. بۇ خىزمەتكار بالا بىلەن توختىماي سۆزلىشىپ تۇرۇش ئارقىلىق، گېرمانىيىلىك بۇ بالغا فرانسوزچىنى تېز ۋە ئوبدان ئۆگىتىپ چىقىدۇ. گېرمانىيىلىك بۇ بالىمۇ ئەتراپتىكى نەرسىلەرنى فرانسوز تىلىدا بىمالال ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان بولىدۇ. گەرچە فرانسوز تىلى بىلەن نېمىس تىلى ئوخشاش بولمىسىمۇ، بىراق گېرمانىيىلىك بالا مەكتەپتە كۆپ يىل ئوقۇپمۇ ئېرىشەلمىگەن نەتىجىگە ئېرىشكەن. بۇ خىزمەتكارنىڭ ئۇسۇلى تەبىئىي ئۇسۇل بولغاچقا، ياخشى ئۈنۈم بەرگەن.

مېنىڭ كۆز قارىشىمنى بىر ئادەمنىڭ ھېچكىممۇ ئۇنىڭ تىلىدا سۆزلىمەيدىغان چەت دۆلەتكە بارغاندىكى ئەھۋالىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. ئويىپىكتىپ شارائىت ئۇنداق ئادەمنى ئانا تىلىنى ئۆگەنگەندەك چەتئەل تىلىنىمۇ ئۆگىنىشكە مەجبۇر قىلىدۇ. ئۇنداق شارائىتتا ئادەم چەتئەل تىلىدىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىشتىن ئاۋۋال، سۆزلەرنىڭ تەلەپپۇزىنى ئەستە تۇتىدۇ،

سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ۋە ئۇلارنىڭ رولىنىمۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپ چۈشىنىدۇ. گەرچە بىز بۇ پىرىنسىپنى ھېچقانداق بىر چەت ئەل تىلى ئوقۇتۇشىغا ئانا تىل ئۆگەتكەندىكىدەك ئۇزۇن تەدبىقلىمىغان بولساقمۇ، تەجرىبىلىرىم كۆز قاراشلىرىمىڭ توغرىلىقىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىسپاتلاپ بەردى.

بىراق، شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بۇ پىرىنسىپ چەت ئەل تىلى ئوقۇتۇشىغا تەدبىقلىنىدۇ، شۇنداقلا بۇ پىرىنسىپ تىل ئۆگىنىش تەرتىپى جەھەتتە ئۈلگە بولالايدۇ. بىز نېمىس تىلى (ئانا تىلىمىز) ۋە لاتىن تىلى ئوقۇتۇشىدا بۇ توغرىدىكى تەتقىقاتنى باشلىۋەتتۇق.

ئەمدى بىز تىل بىلەن سەزگۈ تەجرىبىلىرى ۋە تەپەككۈرنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدا توختىلايلى. ئادەمنىڭ سەزگۈ تەجرىبىلىرى بەكلا قالايمىقان بولمىسىلا، ئادەم تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك شەيئىلەرنىڭ ئېنىق تەسىراتىنى ئۆزلۈكىدىن تېپىپ چىقالايدۇ. بىراق ئېنىق ھېسسىي بىلىش ئادەمنى قانائەتلىندۈرەلمەيدۇ. شۇڭا ئادەم بۇ بىلىشلەرنى بىرىكتۈرۈپ، تېخىمۇ يۇقىرىراق ئىدىيىۋى سىستېما ئىچىدە تىل ئارقىلىق ئىپادىلەيدۇ. تۈرلۈك سەزگۈ تەجرىبىلىرى ئادەم ئىزدەۋاتقان مۇناسىۋەت ئىچىگە كىرگەندە، ئادەم ئېنىق كۆز قاراشقا ئىگە بولىدۇ. ئادەم بۇ كۆز قاراشلارنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ، لوگىكىلىق تەرتىپ بويىچە تىزىدۇ ۋە تىل ئارقىلىق ئۇلاردىن پايدىلىنىدۇ. بىر ئادەم ئۈچۈن بۇلار ستىخىيىلىك بولىدۇ، بىراق مائارىپچىلار بۇ خىل ستىخىيىلىكنى ئاددىي تەرتىپكە ئايلاندۇرۇپ، ئۇنىڭدا خاتالىق كۆرۈلمەسلىككە ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق ئۇلار خاتا يولغا كىرىپ قېلىپ، سەزگۈ تەجرىبىلىرىنى بىرىكتۈرىدىغان تەشكىللەيدىغان ئاساسىي خىزمەتتىن چەتنەپ، مۇلاھىزە قىلىش، سېلىشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىنچىكە ئەمەلىيەتنىڭ ئورنىغا تىل ئۆگىتىش قائىدىسىنى دەسەتتى. بۇنداق قىلىش ھارۋىنى ئاتنىڭ كەينىگە قاتماي، ئالدىغا قاتقانلىق بولىدۇ، ئەلۋەتتە. سىستېمىلىق لوگىكا ئېنىق تەپەككۈر قىلىدىغان مۇتەپەككۈر ئۈچۈنلا كارغا كېلىدۇ.

بىراق بالىلار ئۇنىڭدىن ھەر قانچە ئۇزاق پايدىلانسىمۇ، ئۇنىڭ ھەقىقىي مەنىسى يوقالغان بولىدۇ. شۇنداقلا ئۇ كۈچسىز، زىيانلىق ۋە ئۈنۈمسىز بولىدۇ.

تىل قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان مەشىقلەر تۇرمۇشقا ئۇيغۇن كېلىشى كېرەك. خۇددى كىشىلەر ئەخلاق توغرىسىدا سۆزلەش بىلەنلا ئەخلاقلىق ئادەم بولۇپ قالمىغانغا ئوخشاش، بالىلار تىل ئەمىلىيىتى ئارقىلىقلا تىل ئۆگىنەلەيدۇ. تىل تەربىيىسى سىستېمىسىدا ھەرپلەر ۋە تاق سۆزلەر ئاددىي سەزگۈنى ئەمەلىي تىلغا ئايلاندۇرۇشنىڭ ئاددىي ھەم تەبىئىي تەييارلىقى دەپ قارىلىدۇ. تىل تەربىيىسىدە ھەرپلەر ۋە تاق سۆزلەرنى قوللىنىش ئاشۇ مەقسەتتە بولىدۇ، شۇنداقلا ھەرپلەر ۋە تاق سۆزلەر كىشىلەرنىڭ تىل قابىلىيىتىنى نامايان قىلىدىغان ۋە چېنىقتۇرىدىغان مۇۋاپىق ئاساس دەپ قارىلىدۇ.

بىراق، شۇنى ئېنىق چۈشىنىش كېرەككى، تىل تەربىيىسى ھەرگىزمۇ بىر تالاي مېخانىك مەشىق ۋە كىشىلەرنىڭ تۈزگەن لايىھىسى ئەمەس. تىل تەربىيىسىنىڭ ئاساسى سەزگۈ ئوبيېكتلىرىنىڭ ئىقتىدارىنى يىغىنچاقلاش، ئايرىش ۋە سېلىشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىشتا، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بىز يەنىلا ئېلىپبە جەدۋىلىنى قايرىپ قويۇشنى خالىماي، بەزىبىر لايىھەلەرنى تۈزۈمىز. ھەر قانداق بىر ئىشتا تەبىئىي خاھىش بويىچە تەپەككۈر قىلىمىز. ئادەم سەزگۈ ئەزالىرى سەزگەن تۈرلۈك شەيئىلەر توغرىسىدا ئوبدان تەپەككۈر قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشى، بۇ شەيئىلەرنى يىغىنچاقلاشنى، ئايرىشنى ۋە سېلىشتۇرۇشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئادەمدە تىل قابىلىيىتى پەيدا بولىدۇ. بۇ قابىلىيەت ئادەمدە تەبىئىي پەيدا بولۇپ قالغاندەك بىلىنىدۇ. بىزنىڭ ئۈسۈلىمىز بولسا مۇھىم نۇقتىنى دەسلەپكى باسقۇچتىكى تەربىيىگە قارىتىش، ھەر قانداق مېخانىك ئۈسۈل-چارىنى ياكى ئاددىيلاشتۇرۇشنى رەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. تۈرلۈك ئوبيېكتلارنى

موۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشتىن ئاۋۋال، ئادەم بىر قاتار ئابىستىراكت مەشىقلەر ئارقىلىق تىلنىڭ ئادەتتىكى پرىنسىپلىرىنى ئىگىلىۋېلىشى كېرەك.

تىل تەربىيىسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن، ئىشلەتكەن لايىھىلەر تەبىئەتكە باب كېلىشى لازىم. بۇ دېگەنلىك تۈزگەن لايىھىلەر «ئاساسىي» بولۇش كېرەك؛ شۇنداقلا تەدرىجىي ئىلگىرىلەيدىغان، نۇقسانسىز تەرتىپتە تۈزۈلگەن بولۇشى، ئاددىي، چۈشىنىشلىك ئاساسىي پرىنسىپتىن مۇستەقىل تىلغا، ھەتتا ئاددىي دىئالوگقا ئۆتەندىغان بولۇشى كېرەكلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

بىراق بۇ، جەمئىيەتنىڭ بارلىق قاتلاملىرىدىكى بالىلار چەتئەل تىلى ئۆگەنسۇن دېگەنلىك ئەمەس. تۈرلۈك قاتلاملاردىكىلەر ۋە تۈرلۈك كىشىلەر ئوخشاشمىغان دەرىجىدىكى ماھارەتكە مۇھتاج بولىدۇ، چەتئەل تىلىغا پەقەت ناھايىتى ئاز كىشىلەرلا مۇھتاج بولىدۇ. ئەگەر يۇقىرى دەرىجىلىك خىزمەتلەرنى ئۆزگىچە قابىلىيەتكە ئىگە، باشقا قاتلامدىكىلەرگە تايانمايدىغان كىشىلەر قىلسا، ھەقىقىي ياخشى ئىش بولغان بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئالاھىدە بىر بۇرچتۇر. ئۆزگىچە قابىلىيەتنى جارى قىلدۇرىدىغان پۇرسەت بېرىش، ئەڭ مۇھىمى بۇ قابىلىيەتنى ئېنىق يېتەكلەش كېرەك. بىراق، تۈرمۈشتىكى تەلىم-تەربىيە پرىنسىپىمۇ بۇ يەردە ئېتىراپ قىلىنىشى كېرەك. بىز ئېھتىياتچان بولۇشىمىز، بالىلارنىڭ تۈرمۈشتىكى بەختىنى ئاۋۋال ئويلىشىمىز ئۇلارنىڭ ئەمەلىي ۋە يوشۇرۇن مۇھىتىغا ماس كېلىشىمىز كېرەك. بىز نەتىجىسى ئەلا بالىلارغا مېھىر-مۇھەببەت بىلەن كۆيۈنۈشنى تەلەپ قىلىمىز، بىراق بۇ، تەلىم-تەربىيە پرىنسىپىغا زىت ئەمەس، ئەكسىچە ئۇنى كۈچەيتىدۇ. شۇنداقلا تىل قابىلىيىتى باشقا ھەرقانداق قابىلىيەتكە ئوخشىمايدۇمۇ ئەمەس.

تىل مەشىقى بالىلارنىڭ ئادەتتىكى ئەقلىي قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن بىردەكلىكىنى ساقلىشى كېرەك. بالىلارنى تىل مەشىقىنى كۈچەيتىشكە زورلىماسلىق كېرەك؛ ئۇسۇل چوقۇم

باللارنىڭ ستىخىيلىك پائالىيىتىگە ماس كېلىشى كېرەك. گەرچە باللاردا تەھلىل قىلىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تەپەككۈر قىلىش قابىلىيىتى بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ بۇ قابىلىيىتىنى ئۆز مەيلىچە قويۇۋەتسەك بولمايدۇ. بىز باللارنى يېتەكلىشىمىز ۋە ئىلھاملاندۇرۇشىمىز، كۆڭۈل قويۇپ پىلانلانغان ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۇلارغا بىلىم ئۆگىتىشىمىز ھەم ئۆز كۈچىگە تايىنىشنى ئۆگىتىشىمىز كېرەك.

ئەمەلىيەتتە مەن تەلەپلىك. چۈنكى فېستالوز ئالدىنقى قېتىم دادام بىلەن خەتتە ئالاقىلاشقاندىن كېيىن، يەنە دادامغا خەت يېزىپ، مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوراپ تۇراتتى. مەن ئەنە شۇنداق بولۇپ، ئۇلۇغ بىر ئۇستازنىڭ تەربىيىسىگە ئېرىشكەن. گەرچە مېنى دادام تەربىيىلىگەن بولسىمۇ، بىراق فېستالوزنىڭ كۆزقاراشلىرىنىڭ توغرىلىقى بىرىلەپ مەن ئارقىلىق ئىسپاتلاندى.

مەسىلەن: ئادەمنىڭ ھاياتىدا بوۋاقلق مەزگىلدىنمۇ مۇھىم مەزگىل يوق. كىشىلەر ھەر ئاماللارنى قىلىپ باللارنى ساغلام چوڭ قىلىشنى ئويلايدۇ. بىراق، باللارنىڭ مېڭىسىنى تۈرلۈك ئاماللارنى قوللىنىپ تەرەققىي قىلىدۇرۇش كېرەك دېگەن گەپنى ئاڭلىسا، ھەيران قالىدۇ. باللارنىڭ مېڭىسىنى تەرەققىي قىلىدۇرۇش دېگىنىمىز، باللارغا بالدۇرراق تىل ئۆگىتىش دېگەنلىكتۇر. كىشىلەرنىڭ بۇ نۇقتىغا بولغان بىلىشى پۈتۈنلەي خاتا. چۈنكى تىل-تەپەككۈر قورالى، باللارغا تىل ئۆگىتىشنى بالدۇر باشلىمىغاندا، باللارنىڭ مېڭىسى ئوبدان تەرەققىي قىلالمايدۇ. دادام فېستالوزدىن بۇ نۇقتىنى چۈشىنىۋالغانىدى.

مېنىڭ ئالتە ياشقا كىرگۈچە ياخشى تىل تەربىيىسى ئېلىشىم ۋە تىل تەرەققىياتىمنىڭ باشقا باللار يېتەلمىگۈدەك دەرىجىدە تېز بولۇشىمۇ يۇقىرىقى سەۋەبتىن بولغان.

بالغا مۇكەممەل تىل ئۆگەتكەندە، ئاز كۈچ بىلەن كۆپ ئىش قىلغان بولىمىز. ئاتا-ئانا بولغۇچى ئازراق زەڭ سالىسا، بوۋاقتىڭ

كىچىكىدىن تارتىپلا ئادەمنىڭ ئاۋازىغا ۋە نەرسىلەرنىڭ ئاۋازىغا ناھايىتى سەزگۈرلىكىنى بايقىيالايدۇ.

بۇ، بالغا تىل ئۆگىتىشنى بالدۇر باشلىسا بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. دادام مەن كىچىك ۋاقتىمدىن تارتىپلا، خۇددى گەپنى چۈشىنىدىغان بالىلارغا سۆزلىگەندەك ماڭا گەپ قىلغان. بىراق، دادام ماڭا تىل ئۆگەتكەندە، فېستالوزنىڭ تەكىتلىگىنىدەك، نۇرغۇن كىشىلەر دائىم ئىشلىتىدىغان مۇكەممەل بولمىغان تىلنى ئىشلەتمىگەن.

بالغا مۇكەممەل بولمىغان تىلنى ئۆگىتىشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق. چۈنكى بۇنداق بولغاندا، بالىلارنىڭ ئىككى يۈرۈش سۆزلۈك ئۆگىنىشىگە توغرا كېلىدۇ. بۇ بىر ئىسراپچىلىق، شۇنداقلا بالىلار چوڭ بولغاندا گەپنى توغرا تەلەپپۇز قىلالماي قىيىنلىدۇ. بالىلارغا ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بالدۇرراق، چىقراق سۆزلۈك ئۆگىتىش كېرەك. بالغا مۇكەممەل سۆزلەشنى ئۆگەتمەسلىك توغرا ئەمەس.

ئۇنىڭدىن باشقا، كىچىكلىكىمدە دادام مېنى تەبىئەتكە باشلاپ چىقىپ خۇشاللىققا ئېرىشتۈرگەن، مېنى ئېتىز-دالىلاردا يۈگۈرتكەن، دادامنىڭ ياردىمىدە مەن تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەرنى چۈشەنگەن، قىزىققان شەيئىلەرنى كۆزەتكەن. ئەمەلىيەتتە بالىلار مۇۋاپىق مۇھىتقا ئېرىشسە، ئۆزىنى ئۆزى تەربىيەلەيدۇ. ئۇلار يېتەكلەشكە، ھېسداشلىققا مۇھتاج، تەنھە-تەنقىتتىن بىزار.

مەن تىل ئۆگەنگەندە دائىم ئەڭ قىزىقىدىغان يېرىمنى تېپىپ چىقاتتىم ۋە بۇلارنى ئاساس قىلاتتىم. دادام ھەرگىزمۇ ماڭا تىل ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەتەي دىئالوگ توقۇپ چىقمايتتى. بالغا تىل ئۆگىتىشتە پاراڭ تەبىئىي بولۇشى، ئىدىيە ئالماشتۇرۇش مەقسەت قىلىنىشى، بالىنى قىزىقىدىغان نەرسىگە يېتەكلەش ۋە بالا جاۋابىنى بىلىشكە قىزىقىدىغان سوئالغا جاۋاب بېرىش كېرەك. دادام بۇ تەلىم-تەربىيە مەزمۇنىغا پىششىق ئىدى. مەن دادامنىڭ ماڭا قانداق ئىشنى ئېيتماقچى بولغانلىقىنى بىلسەممۇ، بىراق بەزى سۆزلەرنى

بىلمەسلىك تۈپەيلى پىكرىمنى دەماللىققا ئوچۇق ئىپادىلىيەلمىگەن چېغىمدا، دادام ئاشۇ سۆزلەرنى ۋە زۆرۈر ئادەت سۆزلىرىنى ماڭا ۋاقتىدا ئۆگىتىپ قويغان ۋە بۇ ئارقىلىق ھەم مېنىڭ قىزىقىشىمنى ساقلاپ قالغان ھەم ماڭا ئېھتىياجلىق تەرسىنى ئۈنۈملۈك ھالدا ئۆگىتىپ قويغانىدى.

مەن دەسلەپتە پىكرىمنى ئىپادىلەشتە ئىشلەتكەن سۆز-جۈملىلەرنىڭ ھەممىسى دادام بىلەن پاراڭلاشقاندا ئىشلەتكەن سۆز-جۈملىلەردىن كەلگەن بولۇپ، بۇ سۆز-جۈملىلەر تەكرار ئىشلىتىلگەچكە، مەن ئۇلارنى ئىختىيارسىز ھالدا ئەستە تۇتۇۋالغانىدىم. نېمە تېرىساڭ شۇ ئۇنىدۇ. ھەممىلا بالىنىڭ تىل ئۆگىنىشىدە مۇشۇنداق ئالاھىدىلىك بولىدۇ، چوڭلارنىڭ دېگەنلىرىنى ئۇلار ئېسىدە تۇتۇۋالىدۇ. بۇ سۆز-جۈملىلەر تالاي قېتىم تەكرارلىنىش نەتىجىسىدە، بالىلارنىڭ خاتىرىسىگە مەھكەم ئورنايدۇ. شۇنداقلا لازىم بولغاندا، بۇ سۆز جۈملىلەر بالىلارنىڭ ئېسىگە دەرھال كېلىدۇ.

دادامنىڭ تىل تەربىيىسى جەھەتتىكى قاراشلىرىمۇ ئۆزگىچە ئىدى.

دادامنىڭ ئاساسى كۆز قارىشى مۇنداق ئىدى: ھەر قانداق ئادەم ئانا تىلىدىن ئوبدان پايدىلىنىپ، تىل قابىلىيىتىنىڭ بىخانىغانلىقىنى چۈشەندۈرەلەيدۇ، ھەر قايسى جەھەتلەردىكى قابىلىيەتنىمۇ يېتىلدۈرەلەيدۇ، گەپ كۆڭۈل قويۇپ يېتىلدۈرۈشتە. يېتىلدۈرگەن مەزمۇن ۋە تەرتىپنىڭ قانداقلىقىمۇ قابىلىيەتنىڭ كۈچلۈك-ئاجىزلىقىنى بەلگىلەيدۇ. بۇ نۇقتىدا دادامنىڭ قارىشى بىلەن فېستالوننىڭ قارىشىدا ئازراق پەرق بولسىمۇ، بىراق چوڭ جەھەتتىن يەنىلا ئوخشاش. بالىلار نېمە ئۈچۈن راۋان سۆزلىيەلەيدۇ؟ قارىماققا بۇ مۇقەررەر ئىشتەك كۆرۈنىدۇ، بىراق بۇنىڭ چۈشىنىشىمۇ تەربىيىمۇ بار.

ھەر قانداق بىر دۆلەتنىڭ تىلىدا قىيىن، مۇرەككەپ،

ئوڭايلىقچە ئىگىلىگىلى بولمايدىغان تەرەپلەر بولىدۇ. بىراق شۇ ئىش ئانا تىلى بولغان ھەر قانداق بالا شۇ تىلدا راۋان سۆزلىيەلەيدۇ. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟

فېستالور، بالىلارنىڭ ئانا تىل جەھەتتىكى ئەۋزەللىكى ھەممىلا ئادەمنىڭ تىل ئۆگىنىشتە تەرەققىيات مۇمكىنچىلىكىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بەرمەمدۇ؟ دەيدۇ.

كىشىلەر بۇرۇن بالىلارنىڭ تەرەققىيات مۇمكىنچىلىكىنى ئويلاپ باقمىغان، شۇنداقلا بالىلارنىڭ تىل قابىلىيىتىنى توغرا تەرەققىي قىلدۇرمىغان. نەتىجىدە مەغلۇپ بولغان. شۇڭا بۇ توغرىدا ئوبدانراق ئويلىنىشىمىز كېرەك. بىز ئانا تىل تەربىيىسى توغرىسىدا بالىلاردا تىل قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرىدىغان ئەڭ مۇھىم تەلىم-تەربىيە شارائىتى ۋە ئۇسۇلنى ئوتتۇرىغا قويدۇق. ئانا تىل تەربىيىسى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشتا ئادەتلەنگەن تىلى توغرىسىدىكى تەربىيىنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭلاشقا، تىل ئوقۇتىشىدا يېڭى سۆزلۈكلەرنى ئۈزلۈكسىز كۆپەيتىش ۋە ئىگىلەش كېرەك. پىششىق ئىگىلىگەن سۆزلۈكلەر مۇئەييەن دەرىجىگە يەتكەندە، تىل قابىلىيىتىنى ئۈنۈملۈك تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ. يەنى، تىل قابىلىيىتى تەربىيىسىنى كۈچەيتىش ئارقىلىق بالىلارنىڭ تىل قابىلىيىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرگىلى بولىدۇ. بۇ، ئۈنۈملۈك تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىدۇر.

ئانا تىل تەربىيىسى ھازىرغا قەدەر بىر كۈنمۇ توختاپ قالمايدى، كىشىلەر ئانا تىل ئارقىلىق بالىلارنى تەربىيەلەپ كەلدى، ھېچقانداق بىر بالا ئانا تىلىنى ئۆگىنىشتىن توختاپ باقمىدى، شۇنداقلا ئانا تىل ئۆگىنىش ھېچقانداق بىر بالىدا مەغرۇرلىنىش ياكى ئۆزىنى كەمسىتىش پەيدا قىلىپ باقمىدى. بالىلارنىڭ تىل قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ سىرىمۇ دەل مۇشۇ يەردە.

بىراق، ئادەتتىكى شارائىتتا ئانا تىل تەربىيە ئۇسۇلى قوللىنىلمىدى. نەتىجىنىڭ قانداق بولۇشى ۋە قابىلىيەتنىڭ ئۆسۈش-ئۆسمەسلىكى بىلەن كارى بولماي، قارىغۇلارچە

تەربىيەلەنگەچكە بالىلارنىڭ يوشۇرۇن تىل قابىلىيىتى بوغۇپ قويۇلدى.

فېستالور يەنە دادام بىلەن ماتېماتىكا ئارقىلىق تىل قابىلىيىتىنى كۈچەيتىش ئۇسۇلى توغرىسىدىمۇ پاراڭلاشقان. مۇشۇ تۈپەيلى مەندە ماتېماتىكىغا زور ئىشتىياق تۇغۇلغان، كېيىن ماتېماتىكا جەھەتتە ئاز-تولا نەتىجە قازىنىشىمۇ مۇشۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك. مەن ھەتتا مۇشۇ تۈپەيلى دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشتىم. بۇ يەردە مەن فېستالورغا مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن.

ئانا تىلىنى ئۆگىنىپ بولغاندىن كېيىن، نوۋەت چەتئەل تىلىغا كېلىدۇ. چەتئەل تىلى ئۆگەنگەنلىك باشقا بىر دۇنيانىڭ ئىشىكىنى ئاچقانلىق ...

ئەمەلىيەتتە، دادام ماڭا چەتئەل تىلى ئۆگىتىشتە خېلى ئەجىز قىلغان. دادام «كارل ۋېتېرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسى» دېگەن كىتابىدا بۇنى تەپسىلىي بايان قىلغان بولۇپ، بۇلار ھېلىمە ئېسىمدە. «ئېلچىس» نى پىششىق يادلىيالىشىمنىڭ سەۋەبىمۇ دەل مۇشۇنىڭدا. ئوغلۇمغا تىل ئۆگىتىش ۋە ئۇنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىش جەھەتتە نەتىجىگە ئېرىشكەن بولساممۇ، لېكىن قانائەتلىنىپ قالماي، ئۇنىڭغا بىرەر مۇھىم چەتئەل تىلىدىن بالدۇرراق ئاساس سېلىش قارارىغا كەلدىم. چۈنكى كۆپ خىل تىل ئۆگىتىش - بالىنىڭ سۆز مەنىسىنى توغرا چۈشىنىشىگە ۋە تەپەككۈر قىلىشىغا پايدىلىق ئىدى. ئاۋۋال ئاسانلىرىنى، ئاندىن تەسلىرىنى ئۆگىتىش پرىنسىپىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئوغلۇمغا ئانا تىلىنىڭ ئوقۇلۇشىنى پىششىق ئىگىلىتىش ئاساسىدا، شۇ تىلغا ئەڭ يېقىن كېلىدىغان بىرەر چەتئەل تىلىنى ئۆگىتىش قارارىغا كەلدىم.

ئوغلۇم نېمىس تىلىدا ئەركىن ئوقۇيالايدىغان بولغاندىن كېيىن، مەن ئۇنىڭغا دەرھال فرانسۇز تىلى ئۆگىتىشكە باشلىدىم. ئۇ چاغدا ئوغلۇم ئەمدىلا ئالتە ياشقا كىرگەن ئىدى. مۇۋاپىق ئۇسۇل قوللىنىلغاچقا، بىر يىل ۋاقىت ئىچىدىلا، ئوغلۇم فرانسۇزچە تۈرلۈك

كىتابلارنى بىمالال ئوقۇيالايدىغان بولدى. ئۇنىڭ بۇنداق تېر ئۆگىنىشى ئالدى بىلەن يەنىلا نېمىس تىلى بىلىمىنىڭ ناھايىتى مول بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، ئەلۋەتتە.

كارل فرانسۇزچىنى ئۆگىنىپ بولغاندىن كېيىنلا، ئىتالىيان تىلىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى، كىرىشىپ، ئالتە ئاي ئىچىدە ئۇ تىلنىمۇ ئۆگىنىپ بولدى. بۇ چاغدا، مەن ئۇنىڭغا ئەمدى لاتىن تىلى ئۆگەتسەم بولىدىكەن، دەپ ئويلىدىم.

مەكتەپلەردە ئادەتتە چەتئەل تىلى ئۆگىنىشتە، ئالدى بىلەن لاتىن تىلىدىن باشلاپ ئۆگىنىش زۆرۈر، دەپ بەلگىلەنگەن. بىراق مېنىڭچە، ئۆگىنىشتە مۇنداق زىيادە مەجبۇرلىماي، نېمىس تىلىغا ئەڭ يېقىن بولغان فرانسۇز تىلىدىن باشلاپ ئۆگىنىش ئەڭ مۇۋاپىق. شۇڭا مەن ئاۋۋال ئاسانلىرىنى، ئاندىن تەسلىرىنى ئۆگىنىش تەرتىپى بويىچە بولۇش ئۇسۇلىنى قوللاندىم.

لاتىن تىلى ئۆگىنىش ئون نەچچە ياشلىق بالا ئۈچۈنمۇ ناھايىتى تەس بولۇپ، باش ئاغرىتقۇدەك ئىش. شۇڭا مەن مۇۋاپىق تەييارلىق قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇ تىلنى ئۆگىتىشكە باشلىدىم. ئوغلۇمنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاش ئۈچۈن، لاتىن تىلى ئۆگىتىشتىن ئاۋۋال، ۋېكىكىرنىڭ «ئېلچىسى» ناملىق داستانىنىڭ ۋەقەلىكى، مۇھىم ئىدىيىۋى مەزمۇنى ۋە گۈزەل تىل ئۇسلۇبى قاتارلىقلانى ئوغلۇمغا سۆزلەپ بەردىم. مەن يەنە: «ئەگەر كۆزگە كۆرۈنگەن ئىلىم ئەھلى بولاي دېسەڭ، لاتىن تىلىنى چوقۇم ياخشى ئۆگىنىشىڭ لازىم»، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئوغلۇمنىڭ قىزىقىشى قوزغالدى.

ئوغلۇم يەتتە ياشلارغا كىرگەندە، مەن ئۇنى دائىم لېيپزىگ مۇزىكا كېچىلىكىگە ئېلىپ باراتتىم. بىر قېتىم ئارىلىقتىكى دەم ئېلىشتا، ئوغلۇم تىياتىرنىڭ ناخشا تېكىستى يېزىلغان كىتابچىسىنى كۆرۈپ، ماڭا: «دادا، بۇ فرانسۇزچىمۇ، ئىتالىيانچىمۇ ئەمەس لاتىنچىكەن» دېدى. مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ: «شۇنداق، ئەمدى ئۇنىڭ مەنىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تېپىپ باق» دەپ،

ئۇنى ئىلھاملاندۇردۇم. ئوغلۇم فرانسۇز تىلى ۋە ئىتالىيان تىلىدا پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئۇنىڭ ئاساسى مەنىسىنى بىلىۋالدى. ئۇ، خۇشال ھالدا: «دادا، لاتىن تىلى بۇنداق ئاسان بولىدىغان بولسا، مەن ئۆگەنگەن بولاتتىم» دېدى. بۇ چاغدا مەن شەرت-شارائىت پېشىپ يېتىلىپتۇ دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا لاتىن تىلى ئۆگىتىشنى باشلىۋىدىم، توققۇز ئاي ئىچىدە لاتىن تىلىنى ئۆگىنىۋالدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن كارل ئىنگىلىزچە ئۆگىنىشكە كىرىشتى. ئىنگىلىز تىلى ئۆگىنىپ بولۇپ گرىك تىلى ئۆگەندى. ئىنگىلىز تىلىنى ئۈچ ئايدا، گرىكچىنى ئالتە ئايدا ئۆگىنىپ بولدى.

ئوغلۇمنىڭ گرىك تىلى ئۆگىنىشى بىرقەدەر قىزىقارلىق بولۇپ، پۈتكۈل ئۆگىنىش جەريانى مەشھۇر ئەسەرلەرنى ئوقۇش بولدى. ئۇ گرىك تىلى ئۆگىنىشى دائىم ئۇچرايدىغان تاق سۆزلەرنى يادلاشتىن باشلىغان ئىدى. مەن ئۇنىڭغا گرىكچە تاق سۆزلەرنىڭ نېمىسچە تەرجىمىسى يېزىلغان كارتا ئىشلەپ بەرگەن ئىدىم. ئۇ دەسلەپ مۇشۇ كارتىدىكى كۆپ ئۇچرايدىغان تاق سۆزلەرنى ئۆگەندى.

بىر قىسىم تاق سۆزلەرنى ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۇ دەرھال تەرجىمە قىلىپ ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى، ئۇ دەسلەپ «ئېزوپ مەسەللىرى» نى ئوقۇدى، ئارقىدىنلا سېنوفىننىڭ «ھەربىي يۈرۈش خاتىرىسى» نى ئوقۇدى. باشقا تىللارنى ئۆگەتكەنگە ئوخشاشلا مەن ئوغلۇمغا گرامماتىكىنى سىستېمىلىق ئۆگەتمىدىم، پەقەت زۆرۈر بولغان نەرسىلەرنىلا ئۆگىتىپ تۇردۇم.

مەن ئىشلەۋاتقاندا، ئوغلۇمنى ئۆز شەرسىدە ئولتۇرغۇزۇپ ئۆگىنىش قىلدۇراتتىم. ئەينى چاغدا گېرمانىيىدە پەقەت گرىكچە-لاتىنچە لۇغەت بار، نېمىسچە-لاتىنچە لۇغەت يوق ئىدى. ئوغلۇم گرىك تىلىنى ئۆگەنگەندە، ھەر بىر تاق سۆزنى مەندىن سوراشقا مەجبۇر بولاتتى. گەرچە خىزمىتىم ئالدىراش بولسىمۇ، ئوغلۇمنىڭ سوئاللىرىغا ئاچچىقلانماي، بىر تەرەپتىن ئىشىمنى قىلغاچ، بىر تەرەپتىن ئەستايىدىل جاۋاب بېرىپ ئۆگەتتىم.

كارل موشۇنداق ئۆگىنىش ئارقىلىق ھېرىدودنىڭ مەشھۇر تارىخى ئەسىرىنى، سېنوفىننىڭ «جەۋھەر»، «سوقرات خاتىرىلىرى» نى، تىئوۋچىنىس ۋە لىلچيۇس تۈزگەن «پەيلاسوفلار قىسسىسى» ھەم روسئاننىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ تۈگەتتى. ئۇ يەتتە ياشقا كىرگەندە، پلاتوننىڭ «دىئالوگ» نى ئوقۇپ چىقتى. ئەمما ئۇ ماڭا «دىئالوگ» نىڭ مەزمۇنىنى چۈشەنەلمىگەنلىكىنى ئېيتقاندى.

مۇشۇ تىللارنى ئۆگىنىپ بولغىنىدا، كارل ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن بولۇپ، ھومىر، پروتاك، ۋېكىكىر، سېتسرو، ئوشا، فېلون، فىلورىئان، فېستالوز، شىللىر قاتارلىق گىرمانىيە، فرانسىيە، ئىتالىيە، گرېتسىيە، رىم قاتارلىق ھەرقايسى دۆلەتلەردىكى يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇيالايدىغان بولغان ئىدى.

ئادەتتىكى كىشىلەر چەتئەل تىلى ئۆگىنىشتىن قورقۇدۇ. ئالتە خىل چەتئەل تىلىنى ئۆگىنىش ئۇلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىر ئۆمۈر زېھنىنى سەرپ قىلغاندا تاماملىغىلى بولىدىغان ئىش. كارل شۇنچىۋالا كىچىك تۇرۇپ، ئاشۇنچىلىك قىسقا ۋاقىتتا بۇنى ئىشقا ئاشۇردى. ئۇنداقتا، بۇنىڭ قانداق سىرى بار؟ بۇنىڭ ھېچقانداق سىرى يوق. تۆۋەندە، مەن ئوغلۇمغا چەتئەل تىلى ئۆگىتىش داۋامىدىكى بەزى تەجرىبىلەرنى خۇلاسەلەپ چىقتىم.

1. «قۇلاق» ئارقىلىق چەتئەل تىلى ئۆگىنىش

ئالدى بىلەن لاتىن تىلىنى ماسالغا ئېلىپ چۈشەندۈرۈي. لاتىن تىلى ئوقۇغۇچىلاردىكى مۇھىم ئاساسى ماھارەتلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۆگىنىش ۋە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشتا ئۇنىڭدىن ئايرىلغىلى بولمايدۇ، لاتىن تىلىنى ئۆگىنىۋالسىلا، فرانسۇز تىلى، ئىسپان تىلى، ئىتالىيان تىلىنى ئاسان ئۆگىنىۋالغىلى بولىدۇ. ئەمما، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك لاتىن تىلى ئۆگىنىشنى خالىمايدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق ئەھۋالنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب، ئۇلارنىڭ لاتىن تىلى ئاساسىنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىدا. بۇنىڭدىن قارىغاندا، مېنىڭچە، بالىنىڭ لاتىن تىلى

ئاساسىنى ئامالنىڭ بارىچە بالدۇرراق سېلىش زۆرۈر. شۇڭا، ئوغلۇم بۆشۈكتىكى چېغىدىلا، مەن ئۇنىڭغا لاتىن تىلى ئۆگىتىشنى باشلىغان ئىدىم.

كۆپچىلىك بەلكىم دېگەنلىرىمنىڭ باش-ئاخىرى زىددىيەتلىك بولۇپ قالدى دەپ قارىشى، شۇنداقلا يەپ-ئىچىش ۋە ئۇخلاشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان بۆشۈكتىكى بالىغا قانداق ئۆگىتەلىگەنلىكىمدىن ھەيران قېلىشى مۇمكىن. بۇ ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، مەن پەقەت ئۇنىڭغا ئاڭلاتتىم. بوۋاقلار كۆزىگە قارىغاندا قۇلىقىنى ئىشلىتىشكە ماھىر بولغاچقا، ئاڭلىتىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئوغلۇمغا لاتىن تىلى ئۆگىتەتتىم. ھەر قېتىم ئوغلۇم ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ، كەيپىياتى بىرقەدەر ياخشى چاغدا، مەن ئاستا ھەم ئېنىق ئىنتوناتسىيە بىلەن ئوغلۇمغا ۋېكىكرىنىڭ «ئېلچىس» دېگەن ئەسىرىنى ئوقۇپ بېرەتتىم. بۇ ناھايىتى ياخشى يېزىلغان داستان، شۇنداقلا ناھايىتى ياخشى «ئەللەي ناخشىسى» بولۇپ، ئوغلۇم ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى. كۆپىنچە ئۇ ئاڭلاۋېتىپ ئۇيقۇغا كېتەتتى. مۇشۇنداق ئاساس سېلىنغاچقا، ئوغلۇم لاتىن تىلى ئۆگىنىشىنى ئوڭاي ھېس قىلغان ھەم «ئېلچىس»نى تېزلا يادلىۋالغان ئىدى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ لاتىن تىلى ئۆگىنىشىگە قىزىقماسلىقىنى، پۈتۈنلەي مەكتەپلەرنىڭ سۈرەتلىك گىرافىكلارنى قوللىنىپ، لاتىن تىلى ئۆگىتىشتە بەلگىلەنگەن ئۇسۇللىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان. بۇ خىل مېخانىكىلىق ئۇسۇل تەنقىت قىلىنىشى كېرەك. بىر قېتىم كارل مەلۇم لاتىن تىلى ئوقۇتقۇچىسى بىلەن سۆزلەشكەندە، ھېلىقى ئوقۇتقۇچى كارلنىڭ گەپلىرىنى ئوقالماپتۇ، ئۇچاغدا كارل ئەمدىلا 8 ياشقا كىرگەن ئىدى. مەكتەپلەردە ئۆگىتىلىدىغان لاتىن تىلى دەرسلىكىنىڭ يېتەرسىزلىكى شۇكى، لاتىن تىلى ئۆگەنگەنلەر كىتابنىلا ئوقۇيالايدۇ، ئەمما لاتىن تىلىدا سۆزلىشەلمەيدۇ.

2. يادلىغاندىن مەشىق قىلغان ياخشى مەن ئەزەلدىن ئوغلۇمغا سىستېمىلىق ھالدا گىرامماتىكا

ئۆگەتمىگەن ئىدىم، ئۆگەتكەن تەقدىردىمۇ ئۇ چۈشىنەلمەيتتى. ئەلۋەتتە، چوڭلارغا نىسبەتەن گىرامماتىكا ئاساسدا چەت ئەل تىلىنى ئۆگىنىش ئۈنۈملۈك چارە. بىراق، بالىلارغا «يادلىغاندىن مەشىق قىلغان ياخشى» دېگەن ئۇسۇلنى قوللىنىش زۆرۈر. چۈنكى بالىلار ئانا تىلىنى مۇشۇ خىل ئۇسۇلدا ئۆگىنىدۇ ئەمەسمۇ؟

ئاممىباب، چۈشىنىشلىك شېئىرلارنى ئەستە تۇتماق ئاسان بولغاچقا، تىل ئۆگەتكەندە، مەن ھەمىشە ئالدى بىلەن كارلغا شېئىر ئۆگىتىپ، ئۇنى مۇشۇ خىل تىل سېزىمغا كۆندۈرگەن ئىدىم. بىر قىسىم ئاساسىي نەرسىلەرنى ئىگىلەپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئوغلۇمدىن ئۇنى كۈندىلىك تۇرمۇشتا قوللىنىشىنى تەلەپ قىلاتتىم. قايسى خىل تىلنى ئۆگەتكەن بولسام، ئادەتتە ئۇنىڭ بىلەن ھامان شۇ خىل تىل بىلەن سۆزلىشەتتىم. ئەگەر ئوغلۇم ئىپادىلەپمەيدىغان يەرگە دۇچ كېلىپ قالسا، ئۇ نېمىسچە سۆزلەيتتى، بۇنداق چاغلاردا مەن ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى ئۇنىڭ ئۆزىنى ئويلاپ چىقىشقا مەجبۇرلايتتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ئوغلۇمدىن ئۆزى ئۆگەنگەن ئاشۇ تىل-يېزىقتىكى كىتابلارنى كۆرۈشنى تەلەپ قىلاتتىم. چۈنكى بىر تىلنى ياخشى ئۆگىنىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى شۇ خىل تىل-يېزىقتىكى كىتابلارنى ئوقۇپ چۈشىنىشتىن ئىبارەت. ھەر قانداق تىلنىڭ ئەڭ تاللانغان قىسمى كىتابلارغا مۇجەسسەملەنگەن بولىدۇ. ئوغلۇم ئوقمايدىغان تاق سۆزلەرگە دۇچ كېلىپ قالغاندا، ئۆزىنى لۇغەت ئاخشۇرغىلى سالاتتىم. ئوغلۇم دەسلەپتە كۆپ ئۇچرايدىغان بەزى تاق سۆزلەرنى ئۆگەنگەن بولغاچقا، تەكرار لۇغەت ئاخشۇرۇش قېتىمىنىڭ بارغانسېرى ئازلاپ بارغانلىقى ئۇنىڭ شۇ تىلنى ئاساسەن ئىگىلەپ بولغانلىقىنى چۈشەندۈرەتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا، مەن ئوغلۇمنى چەت ئەللىك بالىلار بىلەن خەت-ئالاقە قىلىشقا ئىلھاملاندۇردۇم. ئۇنىڭ چەت ئەللىك دوستلىرى دەسلەپ ئاز ئىدى، كېيىنچە ئۆگىنىش دائىرىسى بارغانسېرى كېڭىيىپ، گېرىك تىلى ئۆگىنىۋاتقاندا، بىر گېرىتسىيىلىك بالىغا خەت

يازدى. ئۇزاق ئۆتمەي گرىتسىيىدىن جاۋاپ خەت كېلىپ، ئوغلۇمنى بەكلا خۇشال قىلىۋەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ، ئۇ گرىتسىيىگە ناھايىتى قىزىقتى ھەم گرىتسىيىگە دائىر نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇدى. كېيىن ئۇ يەنە ئىتالىيلىك، ئەنگىلىيلىك بالىلارغا خەت يازدى. ئۇ بۇ دۆلەتلەرگىمۇ ناھايىتى قىزىقتى ھەم ئۇ دۆلەتلەرنىڭ جۇغراپىيىسى، ئۆرپ-ئادىتى قاتارلىقلارنى بېرىلىپ تەتقىق قىلدى. خەت - ئالاقىنىڭ كۆپىيىشى داۋامىدا، ئوغلۇمنىڭ چەت ئەل تىلى سەۋىيىسى خېلى ئۆستى.

3. بىر ھېكايىنى ئوخشىمىغان تىللاردا ئوقۇش ئوقۇپ بولغان بىر ھېكايىنى ئادەمنىڭ قايتا ئوقۇغۇسى كەلمەيدۇ، ئەمما ئوغلۇم بىر ھېكايىنى تەكرار ئاڭلاشقا ئامراق ئىدى. ئۇنىڭ بۇ سىرنى بىلگەندىن كېيىن، ئوغلۇمغا چەت ئەل تىلى ئۆگەتكەندە، بىر ھېكايىنى ئوخشاشمىغان تىلدا ئوقۇتىدىغان بولدۇم. مەسىلەن: ئاندىر سوننىڭ بالىلار چۆچەكلىرىنى ئوغلۇمغا نېمىس تىلىدا ئوقۇتتىم، يەنە فىرانسۇز، ئىتالىيان، لاتىن، ئىنگلىز ھەم گېرېك تىللىرىدا ئوقۇغىلى سالاتتىم. بۇ ئۇسۇلنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولۇپ، ئوغلۇم ھەر خىل تىللارنى تولۇق ئۆزلەشتۈرگەچكە، ئۆگىنىشى ھەم ئاسان، ھەم تېز بولدى.

4. سۆز مەنبەسىنى ئېنىق بىلىش چەت ئەل تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشتە، سۆز مەنبەسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشنىڭ پايدىسى كۆپ. شۇڭا مەن ئوغلۇمنى كىچىكىدىن باشلاپ شۇنداق قىلغىلى ھەم بىر نەچچە پارچە خاتىرە يازغىلى سالغانىدىم. مەسىلەن: لاتىن تىلىنىڭ مەلۇم تاق سۆزلىرىنى ئۆگەتكەندە، ئوغلۇمنى مۇشۇ تاق سۆزدىن ھازىرقى قايسى سۆزلەرنىڭ كېلىپ چىققانلىقىنى تەكشۈرگىلى، نەتىجىسىنى خاتىرىگە يازغىلى سالاتتىم. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ھەم ھېلىقى لاتىنچە سۆزنى ئۆگىنىۋالاتتى، ھەم شۇ سۆزدىن تۈرلىنىپ چىققان ھازىرقى سۆزلەرنى ئەستە تۇتاتتى، شۇ ئارقىلىق تىل تەرەققىياتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنىڭ

قانۇنىيىتىنى بىۋاسىتە كۆزىتىپ، كۆپ مەنپەئەتكە ئېرىشەلەيتتى.

5. ھەر خىل ئۇيۇنلارنى ئويناش ئەڭ ئۈنۈملۈك چارە

مەن بۇ يەردە ئاتا - ئانىلارغا يەنە بىر قېتىم شۇنى ئەسكەرتىمەنكى، بالىلارنىڭ تىل ئۆگىنىش ئىقتىدارى ھەيران قالدۇرغۇچى دەرىجىدە بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاچقۇچى - ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى قوللىنىش - قوللانماسلىقتا. مېنىڭچە، ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇل - ئۆگىنىش داۋامىدا بالىلار بىلەن ھەر خىل ئۇيۇن ئويناشتىن ئىبارەت.

ئوغلۇم ئىنگىلىز تىلىنى ئۆگىنىپ بولغاندا، مەن «ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن» دېگەن جۈملىنى ئوغلۇمغا 13 خىل تىلدا ئۆگەتسەم، ئۇ ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالغان ئىدى. ئۆگىنىش ئۇسۇلىمۇ ناھايىتى قىزىقارلىق بولۇپ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئوغلۇمنى 13 دۆلەتكە ۋەكىللىك قىلىدىغان 13 قونچاقنىڭ ھەر بىرىگە قاراپ، شۇ تىلدا «ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن» دېگىلى سالاتتىم. ئوغلۇمنىڭ ئۇيۇنغا ئامراق، جىم تۇرمايدىغان ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ئۇنىڭ بىلەن ھەر خىل تىلدا تۈرلۈك ئۇيۇنلارنى ئوينايلىتىم. مەسىلەن: ھېكايە، بېيىت - قوشاق ئېيتىش، تۇتۇق، تېپىشماق تېپىش، تۇتۇق، بەسلىشىپ سۆز - جۈملە قۇراشتۇرۇش، تۇتۇق - ماقال - تەمسىل، چۆچەكلەرنى توقۇتۇش. مۇشۇنداق جانلىق ئۆگىنىش داۋامىدا كارل قانداقسىگە ياخشى ئۆگىنەلمىسۇن؟

بۇ مەزمۇنلارنى قايتا ئوقۇغۇنۇمدا، ئۆزۈمۈ ھەيران قالمىمەن. ئەينى يىللىرى دادام ئەمەلىيەتتە ماڭا پەقەت تىلنى ئۆگىتىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە تىل ئارقىلىق ماڭا دۇنيانى چۈشەندۈرگەن، دۇنيانى تونۇتقان ۋە دۇنياغا باشلاپ كىرگەن...

مەن ھېلىمۇ بۇ جەھەتلەردە تىرىششۇۋاتىمەن.

بىراق، ھەممە - دۇنيانى ئۆزگەرتىش، يارىتىش ئۈچۈندۇر. بۇ جەھەتتە مېنىڭ ۋە دادامنىڭ قىلغانلىرىمىز تېخى يېتەرلىك ئەمەس. كېيىنكىلەر بۇنىڭدىن ئىبارەت ئالسا ئەجەب ئەمەس.

ئالتىنچى باب

مۇستەقىللىق تەربىيىسى بارلىق

تەلىم-تەربىيىنىڭ ئاساسى مەزمۇنى

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1802- يىلى 6- يانۋار ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن كىچىك كارل تايئاڭلاپ مېڭىۋاتقاندا، ئېھتىياتسىزلىقتىن يېقىلىپ چۈشۈپ چىرقىراپ يىغلاپ كەتتى ھەم يېقىلىپ چۈشۈشتىن قورقۇپ، قايتا ماڭمىدى. ئايالىم ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ بەزلىگەن ئىدى، ئۇ ئاستاغىنى جىمپى قالدى. بۇنداق چاغدا مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟

ئەمەلىيەتتە، كىچىك بالا يېقىلىپ چۈشۈشتىن قورقمايدۇ. گەرچە بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن ئاغرىقنى سېزەلەيدىغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ بۇ سەزگۈسى چوڭلارنىڭكىدىن كۆپ ئاجىز بولىدۇ. بالا ئىككى ياشقا كىرگەندە ئاغرىقنى سېزىشى ئەمدىلا تۇغۇلغاندىكىنىڭ ئىككى ھەسسىسىگە، ئالتە ياشقا كىرگەندە ئەمدىلا تۇغۇلغاندىكىنىڭ يەتتە ھەسسىسىگە باراۋەر بولىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئاغرىقنى سېزىش جەھەتتە بالىلار يەنىلا چوڭلارغا يېتەلمەيدۇ. شۇڭلاشقا، شۇنداق ھۆكۈم قىلىشقا بولىدۇكى، بالىلار يېقىلىپ چۈشكەندە ياكى بىرەر يېرى زەخمىلەنگەندە، ئۇلارنىڭ بىرەر يېرى بىز ئويلىغاندەك ئۇنچىۋالا ئاغرىپ كەتمەيدۇ. بالىلارنىڭ

چىرقىراپ يىغلىشى كۆپىنچە فىزىئولوگىيىلىك سەۋەبلەردىن ئەمەس، بەلكى پىسخىك سەۋەبلەردىن بولىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئاغرىق پەقەت سەزگۈلا ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن پىسخىك ئامىللارنىڭ تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنىڭمۇ نەتىجىسى، بۇنىڭ ئىچىدە كەيپىياتنىڭ تەسىرى چوڭراق بولىدۇ. ئىش مۇنداق بولىدۇ: بالا يىقىلىپ چۈشكەندىن كېيىن، ئانا ھودۇقۇپ نېمە قىلارنى بېلەلمەيلا قالىدۇ، ھەتتا ۋارقىرىۋېتىدۇ، بۇنداق جىددىي كەيپىيات بالغا تەسىر قىلىدۇ. بالىلار بۇنداق بېشارەتنىڭ تەسىرىگە ئوڭايلا ئۇچرىغاچقا، يىقىلىپ چۈشۈشنى قورقۇنچىلىق ئىش ئىكەن دەپ ئويلاپ قېلىپ، يىغلاشقا باشلايدۇ. ئەگەر بالا يىقىلىپ چۈشكەندە، ئاتا-ئانا دائىم يۇقىرىقىدەك كەيپىياتتا بولۇۋەرسە، بالىلار بارغانسېرى قاتتىق ئاغرىغاندەك سېزىپ، مېڭىشتىن قورقىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

مېنىڭچە، ئاتا-ئانا بالىسىنى يىقىلىپ چۈشكەندىن كېيىن باتۇرلۇق بىلەن ئورنىدىن تۇرىدىغان قىلماقچى بولسا، بالا يىقىلىپ چۈشكەندە، ئالدى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، بالىنى ئۆزىگە تايىنىپ تۇرۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك. ئۇنىڭدىن كېيىن بالىنى تەقدىرلەش كېرەك. ئەگەر بالا يىقىلىپ چۈشكەندە، بىرەر يېرى ھەقىقەتەن زەخمىلەنگەن بولسا، ئۇنىڭغا ئوبدان تەسەللى بېرىش ۋە كېيىنكى قېتىمدا دىققەت قىلىشنى ئەسكەرتىش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، بالىلارنى يۈرەكلىك چوڭ قىلغىلى بولىدۇ، ھەم بالىلارغا قانداق قىلغاندا يىقىلىپ چۈشمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگىلى بولىدۇ. مېنىڭچە، يۇقىرىقىلار مېنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىم.

بۇ كىتابنىڭ ئىسمى: * * *
* * *

1802- يىلى 20- يانۋار ھاۋا تۇتۇق. ئىشلىرىمىزنىڭ ئالدى
بۈگۈن كىچىك كارل تايئاڭلاپ مېڭىپ ئىشىكتىن چىققاچى
بولدى. قارىسام ئايالىم سىرتقا چىققاندا ئىشىكنى يېپىۋەتمىگەن

ئىكەن، كارل سىرتقا چىقماقچى بولغانىكەن. مەن ئۇغلۇم كارلنى سىرتقا ئەپچىقتىم.

مېنىڭچە، بالىنى سىرتلارغا ئەپچىقىشنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور.

ئەمەلىيەتتە، كۆڭۈل قويدىغانلا بولسا، تەبىئەت دۇنياسىدىكى

ھەربىر تۈپ دەرەخ، ھەربىر تال گىياھ ھەر ۋاقىت تەلىم-تەربىيە ماتېرىيالى بولالايدۇ. دۇنيادا تەبىئەتتىنمۇ ياخشى ئوقۇتقۇچى يوق.

تەبىئەت ئىنسانغا پۈتمەس-تۈگىمەس بىلىملەرنى بېرىدۇ؛ رېئال دۇنيانىڭ بالىلارغا ئۆگىتىدىغىنى بالىلارنىڭ كىتاپتىن

ئۆگىنىدىغىنىدىنمۇ كۆپ، مول ھەم جانلىق بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

بالىلارنىڭ ماكان ئېگىنىڭ كۈچىشىگە ئەگىشىپ، بىلىم ئېلىش قىزغىنلىقىمۇ كۈنسېرى كۈچىيىدۇ. بۇ ئاڭ تۈپەيلى بالىلاردا

ئەتراپتىكى مۇھىتنى چۈشىنىشكە قارىتا كۈچلۈك ئارزۇ پەيدا بولىدۇ. مېنىڭچە، كىچىك كارلنىڭ ئوچۇق تۇرغان ئىشىكىنى كۆرۈپ، سىرتقا

چىقماقچى بولغانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ. بالىنى سىرتلارغا ئەپچىقىشنىڭ زور پايدىسى بار. كۈن بويى

زېرىكىش ئىچىدە تۇرۇۋاتقان بالىلارنى تەبىئەت بىلەن ئۇچراشتۇرۇش كېرەك، چۈنكى نۇرغۇن ھېسسىي بىلىملەرنىڭ ئورنىنى بىر نەچچە

پارچە سۈرەت، بىر نەچچە ئابزاس مەزمۇن ئارقىلىق تولۇقلىۋالغىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، بالىلارنى سىرتلارغا ئاچىققاندا، ئۇلارنىڭ نەزەر

دائىرىسىنى كېڭەيتكىلى بولىدۇ، شۇنداقلا بۇنىڭ بالىلارنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي تەرەققىياتىغىمۇ پايدىسى تېگىدۇ. نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار

بالىلىرىنى سىرتلارغا ئاچىقىشقا جورئەت قىلالمايدۇ، ئۇلار دائىم: «بالىمنى سىرتقا ئاچىقسام بولارمۇ؟»، «بالام سىرتقا چىققاندا ئاغرىپ

قالسا قانداق قىلارمەن؟» دەپ ئەندىشە قىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇنداق ئويلاش شەخسىيەتچىلىك قىلغانلىق، بالىنىڭ ئىستىقبالىنى

ئويلىمىغانلىق بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ ئاشۇخىل ئەندىشىسى بالىلارنى قورقۇنچاق، نەزەر دائىرىسى تار ئادەم قىلىپ قويىدۇ.

بالىنى ھەمىشە دېگۈدەك ئۆيگە سولاپ قويۇۋەرمەك؛ بالىنى تۇرغۇزۇپ ئۆيىدىن سىرتلارغا ئەپچىققاندا، ئۇلارنىڭ نەزەر دائىرىسى تېخىمۇ كېڭىيىدۇ، شۇنداقلا ئۇلار جانلىق، قىزىقارلىق، يېڭى، بىۋاسىتە بىلىملەرنى ھەقىقىي ئۆگىنەلەيدۇ.

* * *

1802- يىلى 21- يانۋار ھاۋا ئوچۇق.

تۈنۈگۈن ھاۋا تۇتۇق ئىدى، بۈگۈن بولسا ھاۋا ناھايىتى ياخشى.

مەن كىچىك كارلىنى يېتىلەپ ئىشكىتىن ئاستاغىنە چىقتىم...

كىچىك كارل ھاياجانلانغان ھالدا ئۇياق-بۇياققا قىزىقىپ

قارايتتى.

مەن قولۇمنى ئاستا قويۇۋەتتىم. ئۇ بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ يېقىلىپ چۈشتى. مەن گەپ قىلمايلا ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدۇم. بۇ قېتىم ئۇ يىغلىمىدى... بىر ئازدىن كېيىن، مەن قولۇمنى يەنە قويۇۋەتتىم.

بالىلار تۇغۇلغاندىن كېيىن ئاتا-ئانىسىغا تايىنىش ئاساسىدا، تەدرىجىي ھالدا ئۆزىگە تايىنىدىغان ئىشەنچنى تۇرغۇزدۇ. بالىلارنى مۇستەقىل، ئۆز-ئۆزىگە تايىنىدىغان قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن بالىلاردىكى تايىنىۋېلىش پىسخىكىسىنى تۈگىتىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىلارغا زىيادە ئىچ ئاغرىتماسلىقى، بالىلارغا يالغۇز تۇرىدىغان پۇرسەت يارىتىپ بېرىشى كېرەك، شۇنداقلا بالىلارنى مۇستەقىل ماڭدۇرۇش كېرەك...

ناھايىتى ئاددىي بىر مىسال شۇكى، بالىلارنىڭ ئايىغى چىققاندا، دائىم بىر نەچچە قەدەم ماڭما-ماڭمايلا يېقىلىپ چۈشۈپ يىغلايدۇ ۋە ئاتا-ئانىم بەزىلىسىكەن دەپ ئويلايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا كۆپ ساندىكى ئاتا-ئانىلار بالىسىغا ئىچ ئاغرىتىپ، دەرھال بەزەلەيدۇ. نەتىجىدە بالىلاردا تايىنىۋېلىش پىسخىكىسى بارا-بارا يېتىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بالا يىقىلىپ چۈشۈپ قايتا ماڭغىلى ئۈنمىغاندا، ئۇنى ئاستا يېتىلەپ مېڭىش ۋە مۇۋاپىق يەتتە قولنى قويۇۋېتىپ، بالىنى مۇستەقىل ماڭغۇزۇش كېرەك... بالا ئەركىلەش-نايىناقلاش ئارقىلىقىمۇ ئاتا-ئانىسىنى گېپىگە كىرگۈزەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغاندا ھورۇنلۇقنى يېڭىپ، مۇستەقىل مېڭىشقا مەجبۇر بولىدۇ. قوشنىمىزنىڭ جون ئىسىملىك بىر ئوغلى بار. جوننىڭ ئايىغى چىقىشتىن ئىلگىرى، قوشنىمىز دائىم ئۇنى چىملىققا قويۇپ بېرەتتى. جوننىڭ ئايىغى چىققاندىن كېيىن، قوشنىمىز ئۇنى يېتىلەپ ماڭمايدىغان بولدى.

بىر قېتىم جون مېڭىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشكەندە يىغلىدى ۋە قوللىرىنى ئايسىغا ئۇراتتى. بىراق جوننىڭ ئايسى دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگىرەپ كەلمىدى، ئەكسىچە تەمكىنلىك بىلەن جايىدىن سىدىرلىماي تۇرۇپ، جوننى ئۆزۈڭ تۇر دەپ ئىشارەت قىلدى ۋە ئۇنىڭغا: «مېنىڭ بالام جون نېمە دېگەن باتور — ھە! تېز ئورنوڭدىن تۇرۇپ، بۇياققا كەل!» دېدى. جوننىڭ يۈزلىرىدە ياش يۇقى بولسىمۇ، بىراق ئۇ پىسىڭگىدە كۈلدى-دە، ئورنىدىن تېزلا تۇرۇپ كەتتى. قوشنىمىز ماڭا: «پەرزەنت دېگەن ئاتا-ئانىنىڭ يېنىدا پەقەت ئون نەچچە يىل تۇرىدۇ، تېخىمۇ ئۇزۇن يولنى پەرزەنتلەر ئۆزىگە تايىنىپ ماڭمىسا بولمايدۇ، پەرزەنتلەردە مۇستەقىللىق ئېڭى ۋە قەتئىي ئىرادە بولمىسا، كىشىلىك ھاياتتا كېيىنكى يولنى ئويىدان ماڭالمايدۇ» دېگەندى.

يېقىنىش پىسخىكىسىغا ئىگە بالىلار بىرەر ئىشقا يولۇقسىلا، ئاتا-ئانىسىغا يېلىنىدۇ، ئۇلاردىن ياردەم سورايدۇ، ئاتا-ئانىسى بولمىسا، ھېچ ئىشنى قىلالمايدۇ.

ئادەم تايىنىدىغان ئادىمى بولمىغان شارائىتتا، يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشى مۇمكىن. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە مۇشۇنداق پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلسا، پەرزەنتلەر ئاتا-ئانىسىغا تايانسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، قىيىنچىلىقنى ئۆزىگە تايىنىپ

ھەل قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بالىلار ئۈچۈن بەك چىق ئىش قىلىپ بېرىش بالىلارنى ئەمەلىيەت ۋە چىقىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. تېخىمۇ يامىنى شۇكى، بالغا ھەددىدىن زىيادە ئىش قىلىپ بېرىش، ئەمەلىيەتتە شو بالغا «سەن ھېچقانداق ئىش قىلىشنى بىلمەيسەن، سېنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىڭ تۆۋەن، ئاتا-ئاناڭغا تايىنىشىڭ كېرەك، بولمىسا ياشىمالمايسەن» دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنداق مۇھىتتا چوڭ بولغان بالىلار جەمئىيەتكە چىقسا ماسلىشالمايدۇ، ھەدىسىلا باشقىلاردىن ياردەم سورايدۇ. ئائىلىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۇنداق بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ كەدەك غەمخورلۇققا ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇلاردىكى مۇستەقىللىق ئېڭىدىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، بالغا ھەددىدىن زىيادە ئىش قىلىپ بېرىش، ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلغانلىق بولىدۇ.

كىشىلىك ھاياتنىڭ ئۇرۇن مۇساپىسىدە ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ھالىدىن ئۆمۈرۋايەت خەۋەر ئېلىپ بولالمايدۇ، شۇنداقلا دائىم بالىلارنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ياردەم بېرىپمۇ ئۆتەلمەيدۇ. شۇڭلاشقا، بالىلارنى بالدۇرراق مۇستەقىل، ئۆز-ئۆزىگە تايىنىدىغان قىلىپ تەربىيەلەش كېرەك.

* * *

1802- يىلى 30- مارت ھاۋا تۇتۇق .
بۈگۈن مەن كىچىك كارلىنى دەرىزە سىرتىدا تۇرۇپ كۆزەتتىم، ئۇ ئۆزى يالغۇز خۇشال ئويناۋاتقاندا ك قىلاتتى. كارغا قاراپ، خىيالىم ئاللىقايلارغىدۇ كەتتى.
ھەممىلا ئىشتا باشقىلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىدىغان بالا قارماققا بەختلىكتە ك كۆرىنىدۇ. بىراق بۇنداق بالىلار ياردەمدىن ئايرىلىپ

قالسا نېمە قىلارنى بېلەلمەيلا قالدۇ. چۈنكى يۇقىرىقىدەك مۇھىت بالىلارنىڭ قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇنداق مۇھىتتا چوڭ بولغان بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭى بولمايدۇ، بۇنداق بالىلارنىڭ چوڭ ئىشلارنى قىلىشىدىنمۇ ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ.

بالىلار ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلارغىمۇ چات كېرىۋېلىش ياكى بالىلارنىڭ ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىش بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى بوغۇپ قويدۇ، تېخىمۇ يامىنى شۇكى، بۇنداق قىلىش بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى بوغۇپ قويدۇ ھەم يەنە بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭىنى نابۇت قىلىدۇ. بالىلار ئۈچۈن ھەممىلا ئىشنى قىلىپ بەرگەندە، بالىلار ئۆسۈپ يېتىلىشتىكى زۆرۈر ئەمەلىيەت پۇرسىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئەمەلىيەت پۇرسىتىگە، چېنىقىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن بالىلار ئوڭايلا باشقىلارغا بېقىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ ۋە ھەدىسىلا باشقىلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشنى ئويلايدۇ.

شۇڭلاشقا، مۇھىمى شۇكى، بالىلارغا ئەمەلىيەت پۇرسىتى ۋە چېنىقىش پۇرسىتى يارىتىپ بەرگەندە، بالىلار باشقىلارغا تايىنىۋالمايدىغان بولىدۇ، شۇنداقلا ئۇلاردا مۇستەقىل ئىشلەيدىغان ۋە مۇستەقىل ياشايدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭىنى تۇرغۇزغىلى بولىدۇ.

فېستالوز بىلەن ئىككىمىز «بالىلار ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلارنى ئۆزى قىلىشى كېرەك، ھەرگىزمۇ ئۇلارغا قىلىپ بەرمەسلىك كېرەك» دەپ قارايمىز. بۇ ناھايىتى مۇھىم بىر پىرىنسىپ. بالىلارنىڭ ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىش بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىغا بولغان ئەڭ چوڭ زەربە. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، بالىلار ئەمەلىيەت پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولىدۇ، شۇنداقلا بالىلارغا «مەن سېنىڭ قابىلىيىتىڭگە ۋە جاسارىتىڭگە ئىشەنمەيمەن» دېگەنلىك بولىدۇ.

بىخەتەرلىك تۇيغۇسى مەسىلىلەرنى ئۆز قاپلىيىتىگە تايىنىپ ھەل قىلىش ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ. بالىلاردا مۇستەقىللىق بولمىسا، بىخەتەرلىك تۇيغۇسىمۇ بولمايدۇ. باشقىلارغا تايىنىپ ئۆگىنىپ قالغان بالىلار تايانچىسىدىن ئايرىلىپ قالسا، دەككە-دۈككىگە چۈشۈپ، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قالىدۇ.

مەن، بالىسى تۆت ياشقا كىرىپ قالسىمۇ، يەنىلا بالغا كىيىم كەيگۈزۈپ قويدىغان، تاماق يىگۈزىدىغان بىر ئايالنى كۆرگەندىم. ئۇنىڭ بالىسى تەڭتۇشلىرى بىلەن ئوخشاش بىر ئىشنى قىلىسىمۇ، بۇ بالا تەڭتۇشلىرىگە يېتەلمەيتتى. بۇ ئايال ئۆزىنىڭ قىلغىنىنىڭ بالىسىنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە زىيانلىق ئىكەنلىكىنى تولۇق تونۇپ يەتمىگەن. ئەمەلىيەتتە، بۇ ئايالنىڭ بالىسىغا بولغان مۇھەببىتى ئىچ ئاغرىتىش بولۇپ قالغان. گەرچە بۇ ئايال ئۆزىنى ياخشى ئانا دەپ قاراپ، بارلىقىنى بالىسىغا ئاتىغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ قىلغىنى بالىسىغا «سەن قاپلىيەتسىز، كارغا كەلمەس، يارىماس» دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنداق زىيادە كۆيۈنۈشنىڭ يامان تەسىرى كۆپ بولىدۇ. بالىلاردا كۈچلۈك بېقىندىلىق پەيدا بولسا، ئۇلار ئويۇن بىلەنلا بولۇپ، بىرەر ئىش قىلمايدۇ، بىرەر ئىشنى ئۆگىنىشىنىمۇ خالىمايدۇ، نەتىجىدە ئاپىسىدىن ئايرىلىپ قالسا، ئۇلارنى قورقۇنچ باسىدۇ. بۇنداق بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن، ناتونۇش دۇنياغا قارىتا ئۇلاردا قىلچىلىك پىسخىك تەييارلىق بولمايدۇ.

شۇڭلاشقا، بالىلارنىڭ ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلىرىنىمۇ قىلىپ بېرىۋەرسەك، بۇ ئۇلارغا «بىز سىلەردىن كۈچلۈك، سىلەردىن چاققان، قاپلىيىتىمىز سىلەرنىڭكىدىن يۇقىرى، تەجرىبىمىز سىلەرنىڭكىدىن كۆپ» دەپ ئېيتقانلىقىمىز بولىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىمىزنىڭ كۈچلۈكلۈكىنى، ئۇلارنىڭ ئاجىزلىقىنى نامايان قىلغان بولىمىز. بۇنداق تەلىم-تەربىيە شارائىتىدا چوڭ بولغان بالىلار ھەرقانچە قامەتلىك، كېلىشكەن بولۇپ كەتسۇن، ئۇلار يەنىلا قورقۇنچاق، ئىقتىدارسىز ئادەم بولۇپ چىقىدۇ.

كۆپلىگەن پاكىتلار مۇشۇنى ئىسپاتلىدىكى، مۇستەقىللىق ئېڭىغا ئىگە بالىلار ئۆزىگە خاس كۆز قاراشقا ئىگە ئادەم بولۇپ چىقالايدۇ. ئۇلار مىش-مىش گەپلەرگە ئىشەنمەيدۇ ياكى ئۇنىڭغا ئاساسەن ھەرىكەت قىلمايدۇ. مۇستەقىللىق ئېڭىغا ئىگە بالىلار كېيىنچە ئىجادچان كىشىلەرگە ئايلىنالايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس تەشەببۇسى بولىدۇ، ئۇلار ئۆزىنىڭ نۇقتىسىنى زەرى ئارقىلىق كۆزىتىدۇ، ئۆزىنىڭ كاللىسى ئارقىلىق تەپەككۈر قىلىدۇ. مۇستەقىللىق ئېڭىغا ئىگە بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن، بىرەر ئىشقا يولۇققاندا تەمكىن، سوغۇققان بولىدۇ، ئىش قىلغاندا ئالدىراڭغۇلۇق قىلمايدۇ، ھېسسىياتقا بېرىلمەيدۇ.

مۇستەقىللىق ئېڭى يوق بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن، بىر بولسا خەق نېمە دېسە ھە دەيدىغان، كونا قائىدە-تۈزۈملەرگە ئېسىلىۋالدىغان، مۇستەقىل كۆز قارىشى يوق، ھەممىلا كىشىگە بۈزەك بولىدىغان ئادەم بولۇپ قالىدۇ؛ بىر بولسا جاسارتى بار، پەمى يوق، ئىش قىلغاندا ئاقىۋېتىنى ئويلاشمايدىغان، قىزىققان ئادەم بولۇپ قالىدۇ. مۇستەقىللىق ئېڭىغا ئىگە بالىلار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا ماھىر كېلىدۇ، چۈنكى ئۇلار كاللىسى بىلەن تەپەككۈر قىلالايدۇ، شۇنداقلا تەلۋە ھېسسىياتىغا بېرىلمەيدۇ.

ئەگەر بالىلار باشقىلار تەرىپىدىن ياكى ئۆزىنىڭ ھېسسىياتى تەرىپىدىن تىزگىنلىنىدىغان بولۇپ قالسا، ئۇلار ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان بولىدۇ، شۇنداقلا ئەخلاق جەھەتتە ئەركىن ئادەم بولۇپ چىقالمايدۇ. بۇنداق بالىلار ئاخىر بېرىپ، شامالنىڭ چىقىشىغا، سۇنىڭ ئېقىشىغا قاراپ ئىش تۈتىدىغان ئادەمگە، ياكى كۈچلۈك ئارزۇنىڭ قولىغا ۋە ياكى يامان غەزەزلىك كىشىلەرنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قالىدۇ.

بۇنداق بالىنىڭ ماڭا كېرىكى يوق.

مۇستەقىللىق تەربىيىسىنى بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا تۈگەتكىلى

بولمايدۇ!

كىچىك كارلنىڭ باھاسى

1852- يىلى 28- ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق.

بۇ دۇنيادا ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ باشقىلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولىدىغان ۋاقتى بولىدۇ. مەيلى سىز كىم بولۇڭ، قانداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىڭ، نۇرغۇن ئىشلاردا دائىم باشقىلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولىسىز.

بالىلار ئاجىز، قابىلىيىتى يېتەرسىز بولغاچقا، چوڭلارنىڭ ياردىمىگە تېخىمۇ مۇھتاج بولىدۇ. بىراق بۇ، چوڭلارنىڭ بالىلارنىڭ ھەممىلا ئىشنى قىلىپ بېرىشىنىڭ باھانىسى بولالمايدۇ، ئەۋەتتە.

بالىلارغا ياردەم بېرىش، ئەمما ئۇلارنىڭ ئورنىدا قىلىپ بەرمەسلىك، بالىلارنى تەربىيەلەش، ئەمما ئۇلارنىڭ ئورنىدا قىلىپ بەرمەسلىك، بۇلارنىڭ ھەممىسى بالىلارنىڭ كەلگۈسىدە كىشىلىك ھايات يولىدا ئۆزىگە تايىنىپ ماڭالىشى ئۈچۈندۇر.

مەن دۇنيانى دادامنىڭ ياردىمىدە تونۇدۇم. مەن سىرتلارغا چىققاندا، دادام تۆۋەندىكىدەك ئىشلارنى قىلىشقا باشلايتتى:

مەن «مىڭ ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا» دېگەن گەپكە ئىشىنىپ كەلگەندىم. شۇڭا، مەيلى ئۇرۇق-توغقان يوقلىغىلى ياكى نەرسە-كېرەك سېتىۋالغىلى باراي، ياكى ناخشا-مۇزىكا، كونسېرتلارغا باراي، مەيلى نەگىلا بارسام ئوغلۇمنى بىللە ئېلىپ بارالايتتىم ھەمدە ئۇنىڭ سالاھىيىتى ئوخشاش بولمىغان كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلىشقا، سۆزلىشىشكە كىچىكىدىن باشلاپ شارائىت يارىتىپ بېرەتتىم، ئۇنى باشقىلاردىن يېتىر قىمايدىغان، ھەرقانداق سورۇندىن ھودۇقمايدىغان قىلىپ تەربىيەلەيتتىم.

بالىلار ئادەملەر بىلەن ئۇچراشقاندىن باشقا، نەرسىلەرنىمۇ كۆپرەك كۆرۈشى كېرەك. مەن ئوغلۇمنى ئېلىپ دالىلارغا بارالايتتىم، گۈل، ئوت-چۆپ، تاش دېگەنلەرنى ئۇنىڭغا كۆزەتكۈزەتتىم، قۇشلارنىڭ ئۇۋىسىنى، قۇرت-قوڭغۇزلارنىڭ

ئىشلىرىنى كۆرسىتەتتىم. بۇ نەرسىلەر ئارقىلىق ئوغلۇم كارغا تۈرلۈك قىزىقارلىق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىتتىم، بۇ ئارقىلىق ئوغلۇمنى زوئولوگىيە، بوتانىكا، مىنېرالوگىيە، فىزىكا، خىمىيە، گېئولوگىيە، ئاسترونومىيە قاتارلىق بارلىق پەن ساھەسىگە دائىر بىلىملەردىن خەۋەردار قىلاتتىم. مەن ھەر يىلى يازدا ئوغلۇم كارلىنى ئېلىپ، تاغدىكى ئورمانلىقتا بىر مەزگىل تۇراتتىم. ئورمانلىق بالىلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى دەرسلىك.

بالىلىق دەۋرىمدە دادام ماڭا يەنە نۇرغۇن جەھەتلەردە ياردەم بەرگەن، بىراق بۇ باشقا بىرخىل ياردەم. مەن بۇخىل ياردەمدىن زىيان تارتىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە كۆپ مەنپەئەت ئالغان.

مەن بۇ يەردە دەۋاتقان ياردەم تۇرمۇش جەھەتتىكى ياردەملا ئەمەس، بۇ ياردەم يەنە مېنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىمگە بولغان ياردەملەرنى، بولۇپمۇ مەن ئۇ جەھەتتىكى، كىشىلىك پەزىلەت جەھەتتىكى ياردەملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

كىچىكلىكىمدە دادام قۇربىتىم يېتىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز قىلىپ بەرمەيتتى، بىراق دادامنىڭ ياردىمى ھەرقاچان دەل ۋاقتىدا بولاتتى. ئۇنىڭ ھەر بىر ياردىمىدىن مەن چەكسىز كۈچ-قۇۋۋەت ئالاتتىم.

بۇ قانداق ياردەم؟

بۇ ياردەم مۇنداق ئىدى: مەن قىيىنچىلىققا يولۇققاندا، ئۈمىدىسىزلىككە چىقىمدا، دادام مېنى ئىلھاملاندۇراتتى، قوللايتتى. كىشىلەر مېنى تالانتلىق بالا، شۇڭا ھەرقانداق نەرسىنى ئوڭايلا ئۆگىنىۋالالايدۇ، دەپ قارىغان. بىراق ھەقىقىي ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس. مەنمۇ باشقا بالىلارغا ئوخشاشلا ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا خۇشاللىقنى، ئازاب-ئوقۇبەتنى باشتىن كەچۈرگەن، بىرەر نەرسە ئۆگەنگەندە ئۆزۈمنى ئىقتىدارسىزدەك ھېس قىلغان، شۇنداقلا بەزىدە دەرسلەردىن رايىمۇ قايتقان.

بىراق تەلىمىگە يارىشا، مەن ئىشەنچىمنى يوقاتقاندا ۋە بەزى ئىشلاردىن ئۈمىدىمنى ئۆزگەندە، دادام مېنى ئىلھاملاندۇراتتى.

ئاشۇنداق چاغلاردا دادام ماڭا: «كارل، سەن چوقۇم قىلالايسەن، مەن ساڭا ئىشىنىمەن، سېنىڭ زېھنىڭ ئۆتكۈر، بۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلالايسەن» دېگەن گەپنى ئەڭ كۆپ قىلاتتى.

مېنىڭچە، ئادەم قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە، مەنئى تەسەللىنىڭ رولى ماددىي ياردەمدىنمۇ بېسىپ چۈشىدۇ. ماددىي ياردەم چەكلىك ۋاقىتلىق بولىدۇ، بىراق باشقىلارنىڭ ئىشەنچىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشىغا ياردەم بېرىش ئەھمىيەتلىك ئىش، شۇنداقلا بۇنىڭ تەسىرى ئۇزاققىچە داۋاملىشىدۇ.

بەزىلەر ياردەم بېرىشنى قاتتىق تەلەپ قويۇش دەپ چۈشىنىۋېلىپ، تەلەپنىڭ قاتتىقلىقىدىن تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدەيدىغان دەرىجىگە يېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشى خاتا. دادام كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق دەپ يازغانىدى:

مەن بالىلىرىغا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق تەلەپ قويىدىغان ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنى بولۇشىغا كايىپ ئەيىبلەنگەنلىكىنى تالاي قېتىم كۆردۈم. ئۇلار ئەقىللىق، ئوماق پەرزەنتلىرىگە قوپال مۇئامىلە قىلىدۇ. بۇ ھەقىقەتەن بىر جىنايەت. ئوغلۇم تۇغما كەمتۈكلۈك تۈپەيلى قارماققا ئەقلى ئاجىز بالىغا ئوخشايتتى، بىراق مەن ئوغلۇمنى يەنىلا زور سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيىلىدىم، ئوغلۇمنى تەربىيىلەشتە تارتقان جەبىر-جاپايىمنى بىر ئۆزۈم بىلىمەن. مەن پەرۋەردىگاردىن ئوغلۇمنى ئەقىللىق قىلىشنى تالاي قېتىملاپ تىلىدىم، شۇنداقلا بۇنىڭ ئۈچۈن زور بەدەللەرنى تۆلىدىم. ئوغلۇمنىڭ كەلگۈسىدە قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مېنىڭ ھازىر قىلالايدىغىنىم، كەڭ قورساقلىق بىلەن ئوغلۇمنى ئوبدان تەربىيىلەش ۋە ئۇنى بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش.

ئەلۋەتتە، دادام ماڭا ئىزچىل كەڭ قورساق بولۇپ كەلگەن، شۇنداقلا مېنى تەربىيىلەشتە قاتتىق قولمۇ بولغان. دادام دوستلىرىغا: زىيادە قاتتىق قول بولۇش پەرزەنتلەرنىڭ ئەركىن تەرەققىياتىنى بوغۇپ قويىدۇ، زىيادە ئەركىن قويۇۋېتىش ئۇلارنى چېچىلاڭغۇ قىلىۋېتىدۇ. بالا تەربىيىلەشتە بۇ ئىككى خىل ئۇسۇلدىن ساقلىنىش كېرەك. قاتتىق قوللۇق قىلىشقا تېگىشلىك يەردە قاتتىق

قول بولۇش ئەركىن قويۇپ بېرىشكە تېگىشلىك يەردە ئەركىن قويۇپ بېرىش پەرزەنتلەرنى ھەقىقىي، ئوبدان تەربىيەلەشتىكى مۇۋاپىق ئۇسۇل. بىراق، ئانا-ئانىلار كەڭ قورساقلىقنى مەڭگۈ بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشى كېرەك دېگەندى.

ھازىر مەنمۇ بىر دادا بولدۇم، شۇنداقلا دادا بولۇشنىڭ ئاچچىق-چۈچۈكىنىمۇ تېتىدىم. شۇڭا، بىر نەچچە تەجرىبە مەنمۇ سۆزلەپ ئۆتەي. بۇنى دادامنىڭ مېنى تەربىيەلەشتىكى تەلىم-تەربىيە ئىدىيىسىنىڭ يېتىلىشى دېسەكمۇ بولىدۇ.

بالىلارغا ياردەم بېرىش ئوڭاي ئەمەس. يېشى كىچىك بالىلارنىڭ ئۆزى ئۈچۈن ئىش قىلىدىغان ۋاقتى بىزنىڭ ئۇلارنى ئۆزى ئۈچۈن ئىش قىلدۇرىدىغان ۋاقتىمىزدىن كۆپ بولىدۇ؛ بالىلار سەل چوڭايغاندا، بىز ئۇلارغا ياردەم بېرىشتىن زېرىكىپ، ئىشنى ئۇلارنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بېرىمىز.

بالىلار تەرەققىي قىلىش، ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بىزنىڭ ياردىمىمىزگە مۇھتاج بولىدۇ.

بالىلارغا ياردەم بېرىش ھەم بالىلارنىڭ تەلپى، ھەم ئانا-ئانىلارنىڭ بۇرچى. بۇ ناھايىتى نازۇك ئىش، بالىلارغا قانداق چاغدا ياردەم بېرىش، قانداق چاغدا ياردەم بەرمەسلىك، قانداق چاغدا ماختاش، قانداق چاغدا تەنقىد قىلىش قاتارلىقلارنى ئەقىل بىلەن ئويلاشقا توغرا كېلىدۇ، بۇمۇ بىر سەنئەت. بىز ئانا-ئانا بولغۇچىلار پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئېھتىياجىغا، قابىلىيىتىگە ۋە ئارزۇسىغا كۆڭۈل بۆلۈشىمىز، ئۇلارنىڭ قىسمەن پەرقلىرىگە دىققەت قىلىشىمىز، پەرزەنتلىرىمىز بىرەر ئىشتىن ئۈمىدسىزلەنگەندە ياكى زېرىككەندە قانداق بىر تەرەپ قىلىشى، قانداق ئىلھاملاندۇرۇشنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ قانداق چاغدا تېخىمۇ كۆپ يېتەكچىلىككە ۋە ياردەمگە مۇھتاج ئىكەنلىكىنى، قانداق قىلغاندا پەرزەنتلىرىمىزنى تېخىمۇ مۇستەقىل قىلىپ تەربىيەلەپ چىققىلى بولىدىغانلىقىنى ئوبدان ئويلىشىمىز كېرەك.

بىز بالىلارنىڭ نىشانغا يېتىشىگە ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. ياردەم بېرىشنىڭ نۇرغۇن ئۇسۇللىرى بار، مەسىلەن: بالىلار بىرەر ئىشتا مەغلۇپ بولۇشتىن ئىلگىرى ئۇلارغا ياردەم قولىمىزنى سۇنماق، ئۇلارنىڭ مەسىلىلەرنى ئۆزى ھەل قىلىشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرساق بولىدۇ. كۆيۈنۈپ ئېيتىلغان بىر نەچچە ئېغىز گەپ، مۇرىسىگە يېنىك ئۇرۇپ قويۇش، ۋاقتىدا بېرىلگەن تەكلىپ قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى بالىلارنىڭ ئىشەنچىسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدۇ.

بالىلار ئوڭۇشسىزلىققا يولۇقۇپ ئۈمىدسىزلەنگەندە، ھەدىسىلا ئۇلارنى ئەيىبلەپ يۈرمەستىن، ئۇلارنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشىغا ياكى يولۇققان قىيىنچىلىقىغا قارىتا تەكلىپ بەرسەك بولىدۇ. بۇ، بىز قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

دەل جايىدا بېرىلگەن ياردەم «ياخشى قىلىدىك» دەپ ئاغزىنىڭ ئۈچىدا ماختاپ قويغاندىن كۆپ ياخشى.

مۇنداق بىر ئىش ئېسىمدە. بىر كۈنى تۆت ياشلىق ئوغلۇم ئايغىنىڭ بوغقۇچىنى چەگمە كىچى بولدى، بىراق ھەرقانچە قىلىپمۇ چېگەلمىدى. ئايالىم كېچىكىپ قالىدىغان بولدى دەپ تېرىكشىكە باشلىدى، بىراق ئوغلۇم بوغقۇچىنى يەنىلا چېگەلمىگەندى. ئايالىم بوغقۇچىنى چەگمەيدىغان توپ ئايىغى ئېلىپ بەرسەم بولىدىكەن، دېگەنلەرنى ئويلىدى ۋە «كېلە، مەن چېگىپ قوياي» دېدى. ئايالىم ئوغلۇمنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ، بوغقۇچىنى تېزلا چېگىپ بولدى، ئوغلۇم ئانىسىنىڭ قانداق چەگەنلىكىنى كۆرمىگەندى. ئۇ ئۆزى چېگىشنى ئويلىغاچقا، بوغقۇچىنى يېشىۋېتىپ، ئانىسى چەككەندە قايتا چەگدى.

ئۇلار ئىشىكتىن چىققاندا كېچىككەن بولۇپ، بىر-بىرىگە ئاچچىقىمنى كەلتۈردى، — دەپ قاراشقانىدى.

بالىلارنى ئۆزىنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندۇرۇش، ئازراق بېسىم ۋە ھەيدەكچىلىك ئارقىلىق ئۇلارنىڭ كېيىم كىيىش، چىش

چوتكىلاش، ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىنى تازىلاش قاتارلىق ئىشلارنى ئۆگىنىۋېلىشىغا ۋاقىت بېرىش — بىز ئاتا-ئانا بولغۇچىلارنىڭ مۇھىم بىر ۋەزىپىسى. بالىلارنى ئەتىگەندە بېسىم بىلەن يېرىم سائەت، ھەتتا بىر سائەت ئىلگىرى ئورنىدىن تۇرغۇزغاندا، بۇنىڭغا تولىنىدىغان بەدەل ناھايىتى يۇقىرى بولىدۇ. ھەتتا بەزى ئاتا-ئانىلار ئائىلىدە پەرزەنتلىرىگە ناھايىتى قاتتىق تەلەپ قويدۇ، ئەمما پەرزەنتلىرى بىرەر ئىشنى قىلالمىسا، ئۆزى قىلىپ بېرىدۇ. ئويلاپ بېقىڭ، بۇ پەرزەنتلەرنىڭ ساغلام ئۆسۈپ-يېتىلىش پۇرسىتىنى يوق قىلغانلىقى ئەمەسمۇ؟ پەرزەنتلەر ئۆزى قول سېلىپ ئۆگىنىشكە، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق نەتىجە قازىنىشقا، پەخىرلىنىشكە، ئىشەنچكە ئېرىشىشكە مۇھتاج. ئۇلار قابىلىيەتسىزلىكى تۈپەيلى بۇزىنىڭ قىزىرىشىنى ۋە غەم يېيىشىنى ھەرگىز خالىمايدۇ.

بىز ئاتا-ئانىلارنىڭ دائىم سادىر قىلىدىغان بىر خاتالىقىمىز شۇكى، پەرزەنتلىرىمىز يېڭى شەيئىلەر بىلەن ئۇچراشماقچى بولغاندا، ئۇلارنىڭ مەغلۇب بولماسلىقى، زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى ھەددىدىن زىيادە قوغداپ كېتىمىز. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىشىنى ئۈمىد قىلمايدۇ، ئەلۋەتتە. بىراق پەرزەنتلەرنىڭ تەۋەككۈلچىلىك قىلىشىغا يول قويۇشى كېرەك.

شۇڭلاشقا پەرزەنتلەر بىرەر ئىشقا تەۋەككۈلچىلىك قىلغاندا، ئاتا-ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇسىنى ئەمەس، بەلكى پەرزەنتلىرىنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى كۆزدە تۇتۇشى كېرەك. سىز پەرزەنتىڭىزنى «كۈچىنىڭ بارچە تىرىشىش» قاتارلىقلارنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ھېچقانداق بېسىم يوق شارائىتتا قىلىۋاتىمەن دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈشىڭىز كېرەك. پەرزەنتىڭىزدىن كۈچىنىڭ بارچە تىرىشىشى تەلەپ قىلغانلىقىڭىز، سىزنىڭ ئۇنىڭ قابىلىيىتىگە ئىشىنىدىغانلىقىڭىزنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ، شۇنداقلا سىز پەرزەنتىڭىز ئۈچۈن مۇۋەپپەقىيەت يولى ئېچىپ بەرگەن بولىسىز. ئىجابىي

مۇئەييەنلەشتۈرۈش پەرزەنتلەر ئۈچۈن مۇۋەپپەقىيەت مۇھىتى تەييارلايدۇ. بۇ، ئادەمنى شاتلاندىرىدىغان، بىخەتەر ئۇسۇل بولۇپ، پەرزەنتلەر مەشىق قىلىش، ئۆگىنىش جەريانىدا تەدرىجىي پىشىپ يېتىلىدۇ ۋە ئالغا باسدۇ.

بىز بالىلارنىڭ تۈرلۈك ئىپادىلىرىگە ھۆرمەت قىلىشىمىز كېرەك. بالىلار دۇنيانى پىشقان كۆز قاراش بويىچە چۈشىنىشكە مۇھتاج ئەمەس، شۇنداقلا ئۇلار ئۆزىنىڭ دۇنياسىنى چۈشىنىشكە مۇھتاج ئەمەس. ھەر بىر بالىنىڭ ئۆزىگە خاراكتېر-ئالاھىدىلىكى بولىدۇ، بۇ، پەرۋەردىكارنىڭ بىزگە قىلغان ئالاھىدە سوۋغىسى. ئەگەر ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى ئۆز ئالاھىدىلىكىنى ساقلىغان ئادەم بولۇشقا ئىلھاملاندۇرسا، پەرزەنتلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن ئىپتىخارلىق ئۇچقۇنلىرىنى كۆرەلەيدۇ، پەرزەنتلەرمۇ ئۆزىگە ئىشىنىش ئاساسىدا چوڭ بولىدۇ، بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزمۇ تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك، مەنلىك بولىدۇ.

بالىلارنىڭ ئارزۇ-ئىستەكلىرى ناھايىتى ئۇلۇغ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ خىيالىدا ھەممىلا ئىش مۇمكىن بولىدۇ. بالىلارغا ئارزۇ-ئىستەكنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئۆگىتىش ئۈچۈن خېلى زور ئەجىز سىڭدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بىراق بۇنى ئۆگىتىش بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدىكى ناھايىتى مۇھىم بىر ئىش، چۈنكى ھېچقايسىمىز پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئارزۇ-ئىستەكسىز ئادەم بولۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلمايمىز. شۇڭلاشقا، بالىلارغا ياردەم بېرىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئۆز قابىلىيىتىنى، غايىسىنى، ماھارىتىنى ۋە ئارزۇسىنى ئىسپاتلىشىغا شارائىت يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك.

بالىلارنى مۇستەقىل، ئۆز-ئۆزىگە تايىنىدىغان قىلىپ چىقىشتا ئىلھاملاندۇرۇش بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ. بۇنىڭدا يەنە بالىلارنىڭ ئىچكى قابىلىيىتى ۋە قىزىقىشىنى ئويلىشىشقا توغرا كېلىدۇ. پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئادەم ئاپىرىن ئوقۇغۇدەك خاراكتېر-ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلگىنىمىزدە، كەڭ قورساق بولۇش، مېھرىبان

بولۇش، ھېسسىي، كەسكىن ئۇسۇل ياكى باشقا ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىش ئارقىلىق پەرزەنتلىرىمىزگە كۆيۈنۈۋاتقانلىقىمىزنى ۋە ئۇلارنى ھۆرمەتلەۋاتقانلىقىمىزنى بىلدۈرۈشىمىز كېرەك. بىزنىڭ پوزىتسىيىمىز پەرزەنتلىرىمىزنىڭ كەلگۈسىدە كىشىلىك ھايات يولىدا ئۆز ئوبرازىنى تىكلەشكە ئاساس بولىدۇ. بىز بالىلارغا قوللاشقا، بىخەتەرلىككە، ئوبدان تەربىيىلىنىشكە ئىگە بولىدىغان شارائىت ھازىرلاپ بەرسەك، ئۇلارغا «ئۆز ئالاھىدىلىكىنى ئوبدان ساقلىغان ئادەم بولۇش» پۇرسىتىنى بەرگەن بولىمىز.

بالىلار ئاز-تولا نەتىجە قازانماقچى بولسا، ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشىمىز كېرەك. ئۇلارغا تەكلىپ بەرسەك ياكى ئۇلارنى يېتەكلىسەك بولىدۇ، بىراق چوقۇم بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز ۋە ئۇلارنىڭ توغرا قارار چىقارالغانلىقىدىن پەخىرلىنىشىمىز كېرەك. بالىلار مەيلى مۇۋەپپەقىيەت قازانسۇن ياكى مەغلۇپ بولسۇن، ئۇلارنىڭ تەجرىبىگە ئېرىشىش جەريانىدا بىز ئۇلارغا ۋە ئۇلارنىڭ كۈچىنىڭ بارىچە تىرىشىدىغانلىقىغا ئىشىنىشىمىز كېرەك.

گەرچە بىز بالىلارنى پۈتۈنلەي چۈشىنىپ كەتمەسەكمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئىستىكىنىڭ ھامان بىر كۈنى ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا ئىشىنىشىمىز، بولۇپمۇ بالىلار ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا، ئۇلارغا تېخىمۇ ئىشىنىشىمىز كېرەك. بالىلارنى ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشقا، خاراكتېر-ئالاھىدىلىكىنى ساقلاشقا چىن كۆڭلىمىزدىن ئىلھاملاندۇرۇشىمىز، ئۇلارنى كېلەچەككە ئىشەنچ بىلەن يۈزلىنىدىغان قىلىشىمىز كېرەك.

بالىلاردا ئۆز-ئۆزىگە تايىنىدىغان، يۇقىرىغا ئىنتىلىدىغان خاراكتېرنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭىنى قوغداشقا توغرا كېلىدۇ. ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، كىچىك بالىلارمۇ مۇستەقىل بىر ئادەم، ئۇلارنىمۇ مۇستەقىللىق ئېڭى بولىدۇ، ئۇلارمۇ مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىدۇ، چوڭ بولغاندا ئۇلار يەنە مۇستەقىل

تەرىكچىلىك قىلىدۇ، مۇستەقىل ياشايدۇ.

مۇستەقىللىق تەربىيىسى بارلىق تەلىم-تەربىيىدىكى ئاساسلىق مەزمۇن. «مۇستەقىللىق» ھەرىكەت جەھەتتىكى مۇستەقىللىقنىلا ئەمەس، پىسخىك جەھەتتىكى مۇستەقىللىقنىمۇ كۆرسىتىدۇ. بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭىنى يېتىلدۈرۈش ئالدى بىلەن پىسخىك جەھەتتىكى مۇستەقىللىقنى يېتىلدۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ. بالىلاردا مۇستەقىللىقنى يېتىلدۈرۈش تەلىم-تەربىيىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك قىسمى.

بالىلار كىچىك بولغىنى بىلەن، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل بىر ئادەم. گەرچە بالىلار ئاتا-ئانىسىغا «تايان» سىمۇ، بىراق ئۇلارنىمۇ مۇستەقىللىق ئېڭى بولىدۇ، ئۇلارمۇ مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىدۇ، تۇرمۇشقا قارىتا ئۇلارنىڭمۇ مۇستەقىل كۆز قارىشى بولىدۇ. كۆپىنچە ئاتا-ئانىلار بۇ نوقتىنى تونۇپ يەتمەيدۇ.

بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭى كۆپىنچە ھاللاردا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىرادىسىگە زىت كېلىپ قالىدۇ. بۇنداق چاغدا ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ پىكىرىگە، تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىشى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ پوزىتسىيىسىنى ئېنىق ئىپادىلىشى كېرەك. پەرزەنتلەرنى ئۆزىگە بويسۇنۇشقا مەجبۇرلاش، مانا بۇ زىددىيەتنىڭ تۈگۈنى، شۇنداقلا قىلچە كارغا كەلمەيدىغان ئۇسۇل. ئىختىلاپنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلى — پەرزەنت بىلەن ئولتۇرۇپ، ئىختىلاپنى سۇغۇق قانلىق بىلەن تەھلىل قىلىش، پايدا-زىياننى ئوتتۇرىغا قويۇشتۇر. ئاخىرقى قارار چىقىرىش ھوقۇقى بالىدا بولۇشى كېرەك. بالىلارنىڭ تاللىشى بەزىدە ئاقىلانە بولماسلىقى مۇمكىن، بەزىدە يوللۇق بولۇشىمۇ مۇمكىن. بىراق بۇلار مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى، بالىلارنىڭ تاللاشنى ئۆزى قارار قىلىشىدا. بالىلار كۆپ خىل تاللاشقا دۇچ كەلگەندە، تاللاش ھوقۇقىنى بالىلارنىڭ ئۆزىگە بېرىش، بالىلارنىڭ ئۆز ئالدىغا قارار چىقىرىشىغا يول قويۇش كېرەك.

ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆز ھېسسىياتىنى ئىپادىلىشىگە،

ئاشكارىلىشىغا پۇرسەت بېرىشى كېرەك. بالىلار بەزىدە تورمۇشتىكى قىيىن ئىشلارغا دۇچ كېلىپ، ئىككىلىنىپ قالىدۇ، ھەتتا نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى يېتەكلىشى، شۇنداقلا ئۇلارغا ئويلىنىۋېلىش پۇرسىتى بېرىشى كېرەك. مەسىلە كۆرۈلگەندە، بايقاپ يېتەلمىسە، ئېغىر پىسخىك مەسىلە كۆرۈلۈپ يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ.

بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. پەرزەنتىڭىز ئۆزىگە خاس ئادەم بولۇشى، ھەرگىزمۇ سىزنىڭ سايىڭىز، قۇيرۇقىڭىز بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلەرنىڭ «قولى» ئەمەس، «پۇتى» مۇ ئەمەس، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ «مېڭىسى» مۇ ئەمەس. ئاتا-ئانىلار پەقەت پەرزەنتلىرىنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭىنىڭ «قوغدىغۇچىسى» بولۇشى كېرەك.

بالىلار «ئۆزۈم قىلاي» دېگەندە، قىلغىلى قويۇش كېرەك. ئۇلار «ئاز-تولا ئىش قىلماقچى» بولغاندا، قىلغىلى قويۇش كېرەك. بۇ، بالىلاردىكى مۇستەقىللىق ئېڭىنىڭ بىخلىرىدۇر. بالىلارنىڭ «غەلىتە خىياللىرى» نى قازىسىغا ئەيىبلەمسىلىك كېرەك. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلالايدىغان «ماكان» دىن بىرنى ھازىرلاپ بېرىشى، شۇنداقلا بۇ «ماكان» دا پەرزەنتلىرىنىڭ ئىشىغا قەتئىي ئارىلىشىۋالماسلىقى كېرەك.

ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ مۇستەقىل قىلغان ئىشلىرىغا ۋاقتىدا، مۇۋاپىق باھا بېرىشى كېرەك. مۇۋاپىق باھا بالىلارغا ئۆزىنىڭ كۈچىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ پىكىرى پەقەت «تەكلىپ» بولۇشى، ئەمما «يېتەكچىلىك» ياكى «بۇيرۇق» بولماسلىقى كېرەك. زۆرۈر تېپىلسا، بالىلارنىڭ مۇستەقىل پائالىيەت قىلىشى ئۈچۈن بىخەتەر مۇھىت يارىتىپ بېرىش كېرەك. مۇھىمى، ئىچكى جەھەتتىن چىڭ تۇتۇپ، تاشقى جەھەتتىن بوش قويۇۋېتىش كېرەك. بالىلارنى ھەمىلا ئىشىم ئاتا-ئانامنىڭ تىزگىنلىشىدە ئىكەن، دېگەن تۇيغۇغا

كەلتۈرۈپ قويماسلىق كېرەك، ئۇنداق بولمايدىكەن، بالىلار دېگەننى
تەشەببۇسكارلىق ناپۇت بولىدۇ.

يۇقىرىدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئائىلەمدە يۈز بەرگەن،
بۇلارنىڭ ھەممىسىدە مۇستەقىللىق ئالدىنقى شەرت بولغان. مۇشۇ
ئالدىنقى شەرتنى چۈشەنگەندە، فېستالونىڭ دادامغا يازغان خېتىدە
ئاتا-ئانا بىلەن پەرزەنتنىڭ مۇقەددەس مۇناسىۋىتىنى نېمە ئۈچۈن
زېرىكمەي شەرھىلىگەنلىكىنى چۈشىنىش تەسكە چۈشمەيدۇ. بۇ
خەتتە، بالىلارنى مۇستەقىل قىلىشنىڭ ئاساسى بولغان چوڭقۇر مېھىر-
مۇھەببەت شەرھىلەنگەن.

ئەمدى بىز بۇ خەتنى كۆرۈپ ئۆتەيلى ...

مېھىر-مۇھەببەت ۋە پائالىيەتنىڭ بۇ خىل ئىچكى ساپاسىغا ماس ھالدا، بىز
بالىلارنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىش مۇھىتىدا تەسىر ۋە كۈچتىن تەركىب تاپقان بىر
خىل مۇقەددەس بولغان، يۇقىرىغا ئىنتىلدۇرىدىغان بارلىق نەرسىلەر، مېھىر-
مۇھەببەتتىن ۋە مەنئى دۇنيالىمىزنىڭ تېخىمۇ يۈكسەك پائالىيەتتىن كېلىدۇ،
ئوخشاشلا، تاشقى مۇھىتتىكى مۇقەددەس بولغان، يۇقىرىغا ئىنتىلدۇرىدىغان،
كارغا كېلىدىغان بارلىق نەرسىلەرنى بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ۋە ئورۇق-
توغقانلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن تېپىشقا بولىدۇ. بىراق بۇ يادرولۇق كۈچ بالىلارنىڭ
ئۆسۈپ-يېتىلىشىدىكى تېخىمۇ كەڭ مۇھىت بىلەن پائال باغلانغان بولىدۇ،
ئۇنىڭ تەسىرى بۇخىل باغلىنىش يوق ۋاقىتتىكىدىنمۇ يۈكسەك بولىدۇ.

بالىلارنىڭ روھىي ۋە جىسمانى جەھەتتە ساغلام ئۆسۈپ-يېتىلىشىدە ئاتا-
ئانىلارنىڭ تەلىم-تەربىيىسى تاشقى ئامىل بولىدۇ، ئىچكى ئامىل بولسا بالىلارنىڭ
ئۆزى بولىدۇ. بالىلارنى ئاتا-ئانىنىڭ تەربىيىسىدىن ئايرىۋېتىشكە بولمايدۇ، بالىلار
ئاتا-ئانىسىنىڭ تەلىم-تەربىيىسىگە تايىنىدۇ.

شۇڭلاشقا ئاتا-ئانىسى يوق بالىلارغا ئاتا-ئانا بولغۇچىلار، بالىلارنى ئۆز بالىسىغا
ئوخشاش تەربىيىلىشى كېرەك. گەرچە ئۇلار بالىلارنىڭ ئۆز ئاتا-ئانىسى بولمىسىمۇ،
بىراق ئۇلارنىڭ ئۆز ئاتا-ئانىسىدەك بولۇشقا تىرىشىشى كېرەك.

يېتىم بالىلار ئۆز ئاتا-ئانىسىنىڭكىدەك مېھىر-مۇھەببەتكە ئېرىشەلمىسىمۇ،
ئاتا-ئانا دېگەن بۇ ئوقۇم تەلىم-تەربىيىدە يەنىلا مۇئەييەن ئورۇنغا ئىگە بولىدۇ.

ئەگەر بىز ئانا-ئانا مۇھەببىتىنى ئىنساننىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدىكى ئاساسلىق ئامىل دەپ قارىساق، دىنىي جەمئىيەت ياكى ھۆكۈمەتنىڭ ياردىمىدە ئانا-ئانىلارچە مېھىر-مۇھەببەتنى تەلىم-تەربىيە سىستېمىسىغا سىڭدۈرۈشمىز كېرەك. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز، يېتىم بالىلارنى ھەرقانچە مەكتەپتە ئوقۇتۇپ، ئاش-تامىقىنى، كېيىم-كېچىكىنى بېرىپ باقساقمۇ ئۇلار يەنىلا ھەقىقىي تەلىم-تەربىيىنىڭ ئەڭ ئاساسى «تاشقى» ئامىلىدىن مەھرۇملىقنى ھېس قىلىدۇ.

بىراق، يېتىم بالىلار ئانا-ئانىلارچە مېھىر-مۇھەببەتكە ئېرىشسە، ئاتونۇش كىشىلەر بېقىۋالسىمۇ، ئۇلارنىڭ مېھىر-مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلىدۇ، شۇنداقلا باشقىلارغا مېھىر-مۇھەببەت ئانا قىلىدۇ. بۇ چاغدا، يېتىم بالىلاردا بېقىۋالغان ئانا-ئانىسىغا قارىتا مىننەتدارلىق تۇغۇلىدۇ، شۇنداقلا ئۇلارغا تايىنىدۇ، يېتىم بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تەبىئىي، ئالىجاناب ئامىللار رول ئويناپ، ھەرىكەتكە ئايلىنىدۇ. شۇڭا، بالىلار ئانا-ئانىسىدىن يېتىم قالغاندا، باشقىلار ئۇلارنىڭ ئانا-ئانىسىنىڭ ئورنىنى ئالالايدۇ، ھېچبولمىغاندا مەلۇم دەرىجىدە شۇنداق بولىدۇ.

ئانا-ئانىلار كۆڭۈل بۆلىدىغان پاكلىق قاتارلىق تەرەپلەر مۇھىت تەسىرىگە قارىتا مەنئىي قىممەتكە ئىگە بولغاچقا، پەرزەنتلەرنىڭ تېخىمۇ يۈكسەك دەرىجىدىكى ئەقلىي ۋە ھېسسىي تۇرمۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولىدۇ.

شۇڭلاشقا، بالىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، كۆچىدىن تېپىۋالغان ياكى باشقىلار بەرگەن نان بىلەن ئانىسى بەرگەن ناننىڭ تەسىرى ئوخشاش بولمايدۇ. بالىلار ئۈچۈن، ماگىزىندىن سېتىۋالغان ياكى پۇتىدىكى قەيەردىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيدىغان پايپاققا قارىغاندا ئاپىسى توقۇپ بەرگەن پايپاقنىڭ تەربىيىۋى ئەھمىيىتى تېخىمۇ چوڭقۇر بولىدۇ. ئانىنىڭ مېھىر-مۇھەببىتى پەيدا قىلغان خۇشاللىق بالىلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا ئۇنتۇلماس، يۈكسەك تەسىرلەرنى قالدۇرىدۇ. بۇ تەسىرلەر بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىنى ئويغىتىدۇ، بۇنىڭ نەتىجىسىدە بالىلارمۇ ئانا-ئانىسىنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇلاردىن مىننەتدار بولىدۇ، ئۇلارغا تايىنىدۇ، شۇنداقلا بۇ ھېسسىياتلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىچكى ۋە تاشقى پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارىدۇ.

شۇڭلاشقا، ئائىلە تۇرمۇشىنى پەرۋەردىگارنىڭ ئىنسانلارنىڭ تەربىيىلىنىشى ئۈچۈن ئانا قىلغان، بىردىنبىر تاشقى مۇھىت دەپ قاراش كېرەك.

ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ ئىجابىي تەسىرى ۋە ئەكس تەسىرى كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە، ئادەمنىڭ تۇغما ئىقتىدار-قابىلىيىتى تەرەققىي قىلىدۇ.

ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش كۈچى دەل مېھىر-مۇھەببەتنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش كۈچىدۇر. بۇ خىل ئۇيۇشتۇرۇش كۈچىنى پەرۋەردىكار ئانا قىلغان بولۇپ، بۇ كۈچ ئادەمدە مۇھەببەت ئۇيغانتۇرۇش ۋاسىتىدۇر. ئائىلىنىڭ تەسىرى ئەڭ پاك شەكىلدە ئىپادىلەنسە، بۇنى ئىنسانىيەت تەلىم-تەربىيىسىدىكى ئەڭ يۈكسەك ئامىل دېيىشكە بولىدۇ.

شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، دوستلۇققا ۋە مېھىر-مۇھەببەتكە تولغان ئائىلە مۇھىتىدا ھەرقانداق تەلىم-تەربىيە شەكلى ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. بالىلارمۇ بۇنداق مۇھىتتا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ. شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، بالىلار جۇشقۇن، شوخ، تېتىك بولمىسا ۋە باشقىلارغا دوستانە بولمىسا، بۇ ئۇلاردا مېھىر-مۇھەببەت قابىلىيىتىنىڭ تېخى شەكىللەنمىگەنلىكىدىن، شۇنداقلا ئائىلىدە تېگىشلىك غەمخورلۇققا ۋە يېتەكلەشكە ئېرىشمىگەنلىكىدىن بولىدۇ.

مېھىر-مۇھەببەتكە، گۈزەللىككە تولغان تۇرمۇش ئىچىدە ياشايدىغان بالىلارنىڭ مېھىر-مۇھەببەتكە بولغان ئىنكاسمۇ ئۈزلۈكسىز كۈچىيىپ بارىدۇ. بالىلار سەممىي يېتەكچىلىك نەتىجىسىدە تېخىمۇ يېشىپ يېتىلىدۇ، ئۆزىنىڭ ھالىدىن ئۆزى تېخىمۇ ئوبدان خەۋەر ئالالايدىغان بولىدۇ، شۇنداقلا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئېھتىياجىنى ئۈزلۈكسىز قاندۇرۇشقا باشلايدۇ. بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۇيغانغان مېھىر-مۇھەببەت ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. بالىلارنىڭ مېھىر-مۇھەببىتى تۈرلۈك مۇھىتتا ئىپادىلىنىدۇ. ئىشلەش ۋە كۆيۈنۈش، بويسۇنۇش ۋە تىرىشىش، مىننەتدارلىق ۋە ئىشچانلىق قاتارلىقلار ئائىلە تۇرمۇشىدا بىرىكىپ كېتىدۇ، شۇنداقلا ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىپ، بالىلاردا سەممىيلىك ۋە جۇشقۇنلۇقنى يېتىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئۆزى ۋە مۇھەببەت ئۇيغانتقان قەلبى ياكى تاشقى پائالىيىتى ئارقىلىق ئۆزى ياخشى كۆرگەن نىشان ئۈچۈن كۈچىنىڭ بارىچە تىرىشىدۇ، شۇنداقلا بۇ پائالىيەتكە ماس بولغان ئەقىل-پاراسەتكە ئېرىشىدۇ. مۇھەببەت ئەقىلىمىزنى ۋە ۋىژدانىمىزنى بارلىق ھەرىكىتىمىزگە سىڭدۈرىدۇ، شۇنداقلا بىزنى بىلىم ۋە

مېھرىبانلىق جەھەتتە تىرىشىپ ئېرىشىشكە ئەرزىيدۇ دېگەن نەرسىلەرگە ئېرىشتۈرىدۇ.

پەرزەنت تەربىيىسىدە بىرخىل تەلىم-تەربىيىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى بولماسلىقى پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ بار-يوقلۇقىغا، شۇنداقلا ئاتا-ئانىلارنىڭ پائالىيىتىنىڭ يۈكسەك، مۇقەددەس مۇھەببەتنى ۋە ئىنسانىيلىقنى ئاساس قىلغان-قىلمىغانلىقىغا باغلىق بولىدۇ. بۇخىل تەلىم-تەربىيە ئاتا-ئانىلارنىڭ دۇنياغا بولغان پوزىتسىيىسى بىلەن پەرزەنتىگە بولغان پوزىتسىيىسىنى ئېنىق پەرقلەندۈرۈشنى ۋە پەرزەنتلىرىنى باشقا ھەرقانداق ئىشتىنمۇ مۇھىم دەپ بىلىشنى شەرت قىلىدۇ. بۇخىل تەلىم-تەربىيە ئاتا-ئانىلارنى پەرزەنتلىرىنى پۈتۈن دۇنياغىمۇ تەڭ قىلماسلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇخىل تەلىم-تەربىيە يەنە ئاتا-ئانىلاردىن (مەيلى ئۇلار خان-پادىشاھ بولسۇن ياكى يېزا-قىشلاقلاردىكى دېھقان-چارۋىچى بولسۇن) دۇنيادىكى بارلىق تەلەپلەرنى بىر ياققا قايرىپ قويۇشنى تەلەپ قىلىدۇ (بۇ تەلەپلەر بالىلارنىڭ يوللۇق تەلىمىگە زىت بولغان بولۇشى كېرەك، ئەلۋەتتە)؛ ئاتا-ئانىلار يەنە «ئەگەر مەن پەرزەنتىمنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە پۈتكۈل دۇنياغا ئېرىشسەم، بۇنىڭ ئورنىنى قانداق تولدۇرۇمەن؟» دېگەن سوئالنىڭ تېگىگە ئوبدان يېتىشى كېرەك.

بۇخىل تەلىم-تەربىيە ئاتا-ئانىلارنىڭ مۇنداق بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ: ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ تۇرۇۋاتقان مۇھىتىنى مۇئەييەن دەرىجىدە تىزگىنلىيەلەيدىغان بولۇشى، شۇنداقلا پەرزەنتلىرىگە بولغان بارلىق نامۇۋاپىق تەسىرلەرنى تۈگىتىشى كېرەك؛ ئاتا-ئانىلار يەنە ئالاھىدە شارائىت ئاتا قىلغان پەرزەنتلىرىدە مېھىر-مۇھەببەت ئويغىتىدىغان ۋە ئۇلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىغان ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچتىن ئوبدان پايدىلىنىشى، قىيىنچىلىقتىن قورقمايدىغان، جەلىپكار بولۇشى، ھەتتا پەرزەنتى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىشتىن باش تارتمايدىغان بولۇشى كېرەك.

بىز، پەرزەنتلىرى كۈتكەندەك ئاتا-ئانا بولۇشقا بەل باغلىغان ھەم شۇنداق قىلالايدىغان ئاتا-ئانىلارغا مۇھتاج. بۇ مۇھىم پىرىنسىپلارنى قايرىپ قويۇپ، ئىنسانىيەتنى ياخشىلايمەن دېيىش — قۇرۇق گەپتۇر. بۇ مۇھىم پىرىنسىپلارنى بىز بۇ كىتابتىن تاپالايمىز.

ئىنسان تەبىئىتىنىڭ سىرلىرى شەرھىلەنگەن كىتابلارنى پەرزەنتلەرنىڭ بەختىنى كۆزلەيدىغان، ئاتا-ئانىلارغا خاس ئەڭ پاك مېھىر-مۇھەببەتكە ئىگە كىشىلەرلا ئوقۇپ چۈشىنەلەيدۇ.

ياراتقۇچى ئىگىمىزنىڭ ھىممىتى بىلەن بۇ كىتابقا پۈتۈلگەن، تېخىمۇ پاك، تېخىمۇ يۈكسەك ھېسسىيات ۋە قابىلىيەتلەر شەرھىلەنگەن سۆز-جۈملىلەر مېھىر-مۇھەببەتنىڭ ئۆزگەرمەس شەرھى بولۇپ، بۇ مېھىر-مۇھەببەت ئاتا-ئانىلارغا ۋە ئۇلار تۇرۇۋاتقان مۇھىتىغا خاس بولىدۇ؛ ئاشۇ سۆز-جۈملىلەر يەنە ئۆزگەرمەس قابىلىيەتنىڭمۇ شەرھى بولۇپ، بۇ قابىلىيەت ئاتا-ئانىلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى ئاساسىدا ئويغىنىدۇ ۋە شەكىللىنىدۇ، ئاتا-ئانىلار ھاياتىدا پەرزەنتلىرىنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ مېھىر-مۇھەببەتكە تولغانلىقىنى كۆرگەندە، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە ھاياجان-ئۇچقۇنلىرى چاقىنىدۇ. ئاتا-ئانىلار باغرىدا تىنىچ ياتقان پەرزەنتىنىڭ چىرايىغا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى پەرزەنتى تېخى تېگىگە يېتەلمەيدىغان ئىشەنچكە تولىدۇ، مانا بۇ، ئاتا-ئانىلارنىڭ تۇرمۇشتىكى ئارزۇ-ئىستىكىنىڭ، شاد-خۇراملىقىنىڭ ۋە قانائەت تېپىشىنىڭ مەنبەسىدۇر. پەرزەنتلىرىنىڭ كۆزلىرىدىن مىننەتدارلىقنى ۋە ئاتا-ئانىسىغا بىلىنەرچە ئەركىلەپ بېقىشىنى كۆرگەندە، شۇنداقلا پەرزەنتلىرىنىڭ دۇنيادىكى ھېچقانداق ئادەم، ھېچقانداق ئىشنىڭ ئۆزىنى ئاتا-ئانىسىغا ئوخشاش خۇشال قىلالايدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەنلىكىنى كۆرگەندە، ئاتا-ئانىلارنىڭ قەلبى چىن كۆڭلىدىن سۆيۈنىدۇ.

ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن مېھىر-مۇھەببەتتىن سۆيۈنۈش، ئېرىشكەن بەختتىن مىننەتدار بولۇش ۋە مۇستەھكەم ئىشەنچ دېگەندەك مۇقەددەس ئىززالارنىڭ بويىسىدىن بېقىندىلىق ھالەتتىن تەرەققىي قىلىپ، سەبىي، ساپ قەلبكە ئايلانغانلىقىنى كۆرگەندە، ئۇلارنىڭ قەلبى چەكسىز ھاياجانغا چۆمىدۇ. بۇخىل ھېسسىياتنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشى بىلەن، ئاتا-ئانىلار قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان بىرخىل كۈچنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بارلىقىنى

پەرزەنتلىرىگە بېغىشلاشقا ئۈندەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈرتكىسىدە ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مۇقەددەس ئامىللارنى ساپ پېتى ساقلايدۇ، شۇنداقلا پەرزەنتلىرىنى ئوبدان چوڭ قىلىدۇ ۋە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرىدۇ.

پەرزەنتلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مۇقەددەس ئامىللار ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن كېلىدۇ. پەرزەنتلەر دۇنيادا ساغلام بولمىغان نەرسىلەرنىڭ قورشاشى ئىچىدە ياشايدۇ. دۇنيادىكى ئەڭ يۇمران ئۆسۈملۈككە ئوخشاش، پەرزەنتلەرمۇ كۆيۈنۈشكە، پەرۋىش قىلىشقا، قوغداشقا مۇھتاج. پەرزەنتلەر بۇخىل قوغداشقا ۋە مېھىر-مۇھەببەتكە ئاتا-ئانىسىدىن ئېرىشىدۇ. پەرزەنتلەر ئاشۇنداق شارائىتتا ئۆسۈپ يېتىلىدۇ، پىشىپ يېتىلىدۇ، مېھىر-مۇھەببەت ۋە كۈچ-قۇدرەتنىڭ مەھسۇلىغا ئايلىنىدۇ، شۇنداقلا ئاتا-ئانىلاردىكى مېھىر-مۇھەببەتنىڭ ۋە ھاياتى كۈچىنىڭ قايتا نامايەندىسى بولۇپ، ئاتا-ئانىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولىدۇ. پەرزەنتىڭىزنىڭ ئۆزىڭىزگە — خۇدانىڭ بەندىسىگە — ئوخشاش ھېسسىياتقا، ئارزۇغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆزىڭىزگە ئوخشاش ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى كۆرگەندە، ئاتا-ئانا بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن، ئاتا-ئانىنىڭ كۈچىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىسىز.

مۇقەددەس كۈچ-قۇدرەت بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدا يۈكسەك ۋە ئېسىل پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرىدۇ، سەۋرىچانلىق ۋە غەمخورلۇق نەتىجىسىدە، بۇ ئېسىل پەزىلەتلەر بالىلارنى پىشىپ يېتىلدۈرىدۇ. بىز سەزگۈ قابىلىيىتىمىزنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن يېتەكلىشىمىز ۋە ئۇنىڭ چېكىنى ساقلىشىمىز كېرەك. سەزگۈ قابىلىيىتى ئۆزىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى ئاساسىي بىر ئامىل، بىراق ئۇنى زىيادە ئىشلىتىش زىيانلىق، شۇڭلاشقا، ئەڭ مۇكەممەل يېتەكچىلىك قابىلىيىتىگە تايىنىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بۇنداق قابىلىيەتكە ئىگە بولسىڭىز، كۆڭۈلدىكىدەك تەلىم-تەربىيە نىشانىغا يېتەلەيسىز؛ سىز پەرزەنتىڭىزنىڭ سەبىي، گۆدەكلىكىنى ساقلاپ قالالايسىز، شۇنداقلا ئۇلاردىكى مېھىر-مۇھەببەتكە ۋە ئۇلارنىڭ بالىلارچە تۈر مەجەزىگە زىيان يەتكۈزۈمەيسىز. مېھىر-مۇھەببىتىڭىز ئارقىلىق پەرزەنتىڭىزنى خانالىق ئۆتكۈزۈش ۋە مەغلۇپ بولۇشتىن قانچىكى ساقلىغانسىرى، پەرزەنتىڭىزنىڭ ۋۇجۇدىدا سىز بارغانسېرى مۇقەددەس ئورۇنغا

ئىگە بولسىز، پەرزەنتىڭىز بىلەن سىزنىڭ قەلبىڭىزمۇ بارغانسېرى تۇتىشىپ كېتىدۇ.

پەرزەنتىڭىزنىڭ سەزگۈ قابىلىيىتى بىلەن ئۆزلۈك ئېڭى ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا بولسا، بۇ سىزنىڭ پەرزەنتىڭىزنىڭ ۋىجدانىنى ئويغاقتانلىقىڭىزنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. سىزنىڭ پەرزەنتىڭىزگە قەتئىي بولۇشىڭىز ۋە كۆيۈنۈشىڭىزدىكى مەقسەت ئوخشاش. يەنى پەرزەنتىڭىزنىڭ ۋۇجۇدىدا قارشى تۇرىدىغان بىرخىل كۈچنى پەيدا قىلىپ ۋە ئۇنىڭدىكى كۈچ بىلەن ئۆزىڭىزدىكى كۈچنى بىرلەشتۈرۈپ، پەرزەنتىڭىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتۇر. تەلىم-تەربىيە كۆڭۈلكىدەك ئائىلە تۇرمۇشى ۋە ئاتا-ئانىنىڭ ياردىمى ئاساسىدا گۈزەل نىشان ئۈچۈن تەۋرەنمەي ئېلىپ بېرىلىشى، ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى تېخىمۇ يۈكسەك تۇرمۇشقا باشلايدىغان تارھەم بىردىنبىر يولدىكى تۈرلۈك توسالغۇلارنى سۈيۈرۈپ تاشلىشى كېرەك. مېنىڭچە، مەن تۇرۇۋاتقان بۇ دۇنيادا مۇشۇنداق قىلالايدىغان ئاتا-ئانىلار كەم تېپىلىدۇ.

ئەيىشى-ئىشرەتكە، شەخسىيەتچىلىككە تولغان بۇ دۇنيا كىشىلەرنى بېسىم بىلەن تىزگىنلەيدۇ، شۇنداقلا كىشىلەردە تېخىمۇ ئالىيجاناب پەزىلەتلەرنىڭ، ھەقىقەتنىڭ پەيدا بولۇشىغا ۋە ئۇلارنىڭ مۇھەببەت بىلەن ياشاشىغا قارشى تۇرىدۇ. ئاتا-ئانىلارمۇ مۇشۇ دۇنياغا مەنسۇپ. كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى، شۇنداقلا ئۇلار ياشاۋاتقان مۇھىتتىكى چەكلىمىگە ۋە ئىسراپچىلىققا تولغان تۇرمۇشتىكى — شەھەر تۇرمۇشىنىڭ پۇچەكلىشى، ئىنسان تەبىئىتىدىكى ھەقىقىي يۈكسەك پەزىلەتلەرنىڭ بارغانسېرى تەھدىتكە ئۇچرىشى دېگەندەك ئىشلار — تۈرلۈك ئىشلار كىشىلەرنى ئەقلىدىن ئازدۇردى، ئۇلاردىكى مېھىر-مۇھەببەتنى، ھېسسىياتنى نابۇت قىلدى، ئۇلارنىڭ زېھنىنى خوراتتى. ئاشۇنچىۋالا كۆپ ئىشلار ئىنساندىكى تېخىمۇ ئالىيجاناب پەزىلەتلەر بىلەن تېپىشىپ تۇرىدۇ. پەرزەنتلەرنى ئوبدان تەربىيەلەش ئاشۇ ئالىيجاناب پەزىلەتلەرگە باغلىق بولىدۇ، شۇڭا كىشىلەرنىڭ بۇ جەھەتتە تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، ئىنسانلار ئۇنچە بەك چۈشكۈنمۇ ئەمەس، ئىنسانلار ئىچكى دۇنياسىنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى ھەمدە مېھىر-مۇھەببەت ۋە مۇھەببەت پائالىيىتىنى ھېلمەم

يەتتىنچى باب

ماختاش تالانتلىقلارنى تەربىيەلەپ

چىقىشنىڭ بىردىنبىر ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى

چوڭ كارل ۋىتتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1803-يىلى 8-فېۋرال ھاۋا تۇتۇق.

مەن بۈگۈن پەرزەنت تەربىيەلەشتىكى ئۆزۈم بايقىغان سىرنى يېزىپ چىقىمەن. پەرزەنتلەرنى ئۈنۈملۈك ماختاش — مېنىڭ پەرزەنت تەربىيەلەشتە بايقىغان سىرىمدۇر.

ئوغلۇمنى تەربىيەلەش جەريانىدا، مەن شۇنى بايقىدىمكى، ياخشى ھەرىكەت ئۈزلۈكسىز ماختاشقا ئېرىشسە، ئۇ ئۈزلۈكسىز تەكرارلىنىپ ئادەتكە ئايلىنىدۇ. نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بۇ نۇقتىنى تولۇق تونۇپ يەتمىگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇلار «بالىنىڭ ياخشى قىلىقى ئەزەلدىن بار ھەم شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك، شۇڭا بۇ ھەقتە بىر نېمە دېيىشنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ قارىغاچقا، ماختاشقا سەل قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە بالىلارنىڭ ياخشى قىلىقى ئۆز ۋاقتىدا ماختاشقا ئېرىشەلمىسە، ئۇنىڭ بالىلارنىڭ قەلبىگە ھېچقانداق تەسىرى يۇقىمايدۇ، شۇنداقلا بالىلارنىڭ ياخشى قىلىقلىرىمۇ بارا-بارا توختاپ قالىدۇ.

مەن كۆپلىگەن ئاتا-ئانىلارنىڭ بىلىپ-بىلمەي، دەل بۇنىڭ ئەكسىچە يول تۇتۇپ، پەرزەنتلىرىنىڭ ناچار قىلىقلىرىنى

ماختايدىغانلىقىنى، مەسىلەن: ئەركە بالىلارنى بولۇشىغا قويۇۋېتىدىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ناچار قىلىقلىرىنى ئەنە شۇنداق غەزەزسىز ھالدا تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىدۇ. تۇرمۇشتا مەن مۇنداق ئىشلارنى دائىم كۆرۈپ تۇرىمەن: بالىلار سوقۇشۇپ قالسا، ئىسراپخورلۇق ۋە ئوغرىلىق قىلسا ياكى يالغان ئېيتسا، ئاتا-ئانىسى ئالدىراپ تېنەپ بالىلىرىنى تىللايدۇ، تەنقىد بېرىدۇ، ھەتتا ئۇرىدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق قىلغاندا، مەسىلە ھەل بولمايلا قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ زور، ناچار تەسىرلەر كېلىپ چىقىدۇ. بالىلارنىڭ ناچار قىلىقلىرى ئاتا-ئانىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ، ئۇلارغا چوڭقۇر تەسىر قىلىدۇ. چۈنكى بالىلار دائىم ئاتا-ئانىلىرى پەرۋا قىلمايدىغان ئىشلارنى ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان قىلىقلارنى تاللايدۇ.

بەزى ئاتا-ئانىلار «بالىلارنىڭ يامان قىلىقلىرىنى كۆرگەندە، ئۇلارنى جازالسا، ئۇلارنىڭ يامان ئۆگىنىپ قېلىشىنى توسۇپ قالغىلى بولىدۇ» دەيدىغان خاتا قاراشتا بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بالىلارنىڭ يامان قىلىقى ئاتا-ئانىسىنىڭ دىققىتىنى تارتقاچقا، جازا بالىلار ئۈچۈن مۇكاپاتتەك تۇيۇلىدۇ. نۇرغۇن بالىلارنىڭ يامان ئادەتكە ئۆگىنىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى مانا مۇشۇ يەردە.

ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ قايسى قىلىقىغا دىققەت قىلسا، ئاشۇ قىلىق تەدرىجىي ھالدا بالىنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇڭا مېنىڭچە، ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ ياخشى تەرىپىگە كۆپرەك دىققەت قىلىپ، ياخشى قىلىقلىرىنى ۋاقتى-ۋاقتىدا مۇۋاپىق مۇكاپاتلاپ تۇرۇشى؛ يامان قىلىقلىرىغا پەرۋا قىلماي يۈرۈشى ۋە يامان قىلىقلارنىڭ تەسىرىنىڭ بالىلاردا چوڭقۇرلاپ كېتىشىگە پۇرسەت قالدۇرماستىكى كېرەك. بالىنىڭ ياخشى قىلىقلىرىنى ماختاش قانچە بالدۇر بولسا، شۇنچە ياخشى. بالا قانچە كىچىك بولسا، بۇنىڭ ئۈنۈمى شۇنچە كۆرۈنەرلىك، شۇنچە ئوڭاي بولىدۇ. مەن باشقا بالىلار ئۈستىدىمۇ بەزى تەتقىقاتلارنى ئېلىپ باردىم. بالىلار ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە قەدەم

قويغاندا، بۇ خىل ماختاش بەلگىلىك دەرىجىدە قىيىنلىشىدۇ. چۈنكى، ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىدىكى ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا، بالىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن قارىشىلىشىدىغان باسقۇچى بولىدۇ. بۇ ئۆسۈلنى ئۈنۈملۈك قوللىنىش ئۈچۈن، ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ ھېسسىياتى بىلەن ھەرىكىتىنى ئېنىق پەرقلەندۈرۈشى كېرەك. بالىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى خۇشاللىنىش، ئاچچىقلىنىش قاتارلىق ھېسسىياتلار بالىنىڭ ئۆزىگە خاس بولۇپ، ئاتا-ئانىلار كۆپىنچە ھاللاردا بۇنى چۈشىنىپ كەتمەيدۇ. بالىلار ئۆزىنىڭ خۇشال بولۇش ياكى ئاچچىقلىنىش ھېسسىياتىنى تىزگىنلىيەلمەيدۇ. بالىنىڭ ھەرىكىتى بولسا ئاشكارا بولىدۇ، ئۇنى كۆرگىلى ۋە تۇتقىلى بولىدۇ. بولمىۇ ئۆزىنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى تىزگىنلەيدۇ. بالا ئۆزىنىڭ ئىچكى ھېسسىياتىنى تىزگىنلىيەلمەيدۇ، ئەمما باشقىلارنى ئۇرۇشقا كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدۇ. شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ ھېسسىياتىنى تىزگىنلىيەلمەيدۇ، ئەمما بالىسىنىڭ ھەرىكىتىگە غايەت زور تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

مېنىڭچە، بالىنى ماختاش — ئۇنىڭ ھېسسىياتىغا ئەمەس، بەلكى ھەرىكىتىگە قارىتىلىشى كېرەك.

ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىشى كېرەك دېگەنلىك — مېنىڭچە، بالىنىڭ ئابىستراكت ياكى تەھلىل قىلىپ چىقىرىلغان تەرەپلىرىگە ئەمەس، بەلكى بالىنىڭ كونكرېت ھەرىكەتلىرىگە دىققەت قىلىشىنى كۆرسىتىدۇ. ھېلىقىدەك چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھەرىكەتلەرگە ئاتا-ئانىلار تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ، شۇنداقلا تىزگىنلەشكۈ ئامالسىز. بۇ نۇقتىنى چۈشىنىۋېلىش ناھايىتى مۇھىم.

قانداق ھەرىكەت چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھەرىكەت بولىدۇ؟ مەسىلەن: «بۇ بالا ھەمىشە ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدىغان ئىشلارنى قىلىدۇ»، «بۇ بالا باشقىلارنى بوزەك قىلىشقا ئامراق»، «بۇ بالا بەكلا مەسئۇلىيەتسىز» دېگەندەك ئىشلار ئاشۇ دائىرىگە كىرىدۇ.

قانداق ھەرىكەت كونكرېت ھەرىكەت بولىدۇ؟ مەسىلەن: «ئۇ باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئۇردى»، «ئۇ، تامغا كىچىك ھايۋانلارنىڭ رەسمىنى سىزىپ قويدۇ» دېگەندەك ئىشلار ئاشۇ دائىرىگە كىرىدۇ. شۇنى چۈشىنىۋېلىشىمىز كېرەككى، ماختاشقا تېگىشلىكى بالىنىڭ ھېسسىياتى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ھەرىكىتى بولۇپ، «چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھەرىكەتلەر»نى ئەمەس، بەلكى كونكرېت ھەرىكەتنى ماختاش كېرەك.

ئاتا-ئانىلار ئاساسلىقى بالىسىنىڭ ياخشى ھەرىكىتىنى ئۆز ۋاقتىدا ماختىشى كېرەك. ئەگەر بالا بىرەر ئىشنى ياخشى قىلالمىسا، ھەرگىز ئەيىبلەمەسلىك كېرەك. بالىنىڭ بىرەر ھەرىكەتنى تۇيۇقسىز قىلالغانلىقىنىڭ ئۆزىمۇ خېلى چوڭ ئىلگىرىلىگەنلىك بولىدۇ. بالا ياخشى ھەرىكىتىنى كۆرسەتكەنلا بولسا، ئاتا-ئانىلار بۇنى ئۆز ۋاقتىدا ئىجابىي جەھەتتىن كۈچەيتىشى، بۇخىل ھەرىكەتنى مۇستەھكەملىشى كېرەك.

مەن كارلىنى ماختىغاندا، ھېسسىي جەھەتتىن ماختاش ۋە ماددىي جەھەتتىن ماختاشتىن ئىبارەت ئىككى خىل ئۇسۇلنى قوللىناتتىم. شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلىدىمكى، ماددىي جەھەتتىن ماختاشقا قارىغاندا ھېسسىي جەھەتتىن ماختاش تېخىمۇ ئۈنۈملۈك بولىدىكەن.

ھېسسىي جەھەتتىن ماختاش — تەقدىرلەش، سۆيۈپ قويۇش، قۇچاقلاش دېگەندەك ئاغزاكى ياكى جىسمانىي ھەرىكەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل ماختاشقا كەلگەندە، ئاتا-ئانىلار ھەرگىزمۇ ئېرىتمەسلىكى كېرەك.

ماددىي جەھەتتىن ماختاش تولۇقلىما ماختاش بولۇپ، بالىغا بىرەر تال پېچىنە-پىرەنىك بېرىش دېگەندەك ئىشلارنى كۆرسىتىدۇ. كارل ھەر قېتىم مۇشۇنداق ئەھۋالدا مۇكاپاتقا ئېرىشسە، ئاجايىپ خۇشال بولۇپ، روھىي كۆنۈرۈلۈپ كېتەتتى ھەمدە مۇكاپاتنىڭ قانچىلىكلىكىگە پەرۋا قىلىپ كەتمەيتتى.

كارلىنى ئاشۇنداق تەربىيەلەش جەريانىدا، ئۈبەك كىچىك چاغلاردا كۆپىنچە ھېسسىي جەھەتتىن مۇكاپاتلىشىمنىڭ يېتەكچىسى بولغانلىقىنى، ئالاھىدە ئەھۋالدا ئاندىن ماددىي جەھەتتىن مۇكاپاتلىغانلىقىمنى بايقىدىم.

مېنىڭچە، بالىنىڭ مەلۇم بىر ياخشى ھەرىكىتى ئۆز ۋاقتىدا توغرا ماختاشقا ئېرىشەلسە، بۇ ياخشى ھەرىكەت بالىدا ئۈزلۈكسىز تەكرارلىنىدۇ ۋە ئۆز ۋاقتىدا كۈچىيىپ مۇستەھكەملىنىدۇ ھەمدە بالا تەبىئىي ۋە ئۇزاققىچە داۋاملىشىدىغان ياخشى ھەرىكەت ئادىتىنى يېتىلدۈرىدۇ.

مەن كارلىنى كەلسە-كەلمەس ماختاۋەرمەيتتىم. كەلسە-كەلمەس ماختىسام، ئۇ ھالدا كارل ئۆزىنى نېمىشقا ماختىغانلىقىمنى بىلمەي قالغان بولاتتى. ئۇ بىرەر ياخشى ھەرىكەتنىڭ ئىپادىسىنى كۆرسەتكەندە، مەن ئۇنى دەرھال ماختايتتىم ۋە ئۇنىڭغا نېمىشقا ماختىغانلىقىمنى ئېيتىپ قوياتتىم.

كارل ھەر قېتىم بىرەر ئىشنى يېڭىچە ۋە كىشىنى قايىل قىلىدىغان ئۇسۇلدا قىلغاندا، مەن ئۇنى دەرھال ماختايتتىم. مېنىڭچە، بۇنداق قىلىشىم ئۇنىڭ ياخشى ئادەت يېتىلدۈرۈشىگە پايدىلىق ئىدى. ئەگەر ئۇ يېڭى ئادەتنى ئۆگىنىۋالغان ۋە ئۇ ئادەتنى ئەقلىي جەھەتتىن بىلىپ قىلغان بولسا، ئۇنى ھەر قېتىم ماختاۋەرمەي، بەلكى ماختاش ۋاقتى ئارىلىقىنى مۇۋاپىق دەرىجىدە ئۇزارتىپ، بەلگىلىك ئارىلىقتا ياكى خالىغان چاغدا ماختاش ئۇسۇلىنى قوللىناتتىم. ئوغلۇم كارلدا تاسادىپىيلىق ھېس قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنى ئاندا-ساندا ماختايتتىم.

مەن نۇرغۇن ئاتا-ئانىلارنىڭ بەزى ناچار قىلىقلار ئۈچۈن بالىسىنى جازالاپ، ئۇرۇپ-تىلاپ يۈرمەي، ئەكسىچە بالىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى بايقىغانلىقىنى كۆردۈم. خاسلىقى كۈچلۈك، زېھنىي ئۇرغۇپ تۇرغان، باشقىلارنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەزەلدىن قۇلاق سالمايدىغان بالىلارغا تېخىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار

بالىلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى بايقىغاندا، ئۇلارنىڭ ياخشى ئادىتىنى ئىمكانقەدەر ماختىشى كېرەك. بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ماختىشىنى ئاڭلىسا، چوقۇم گەپ ئاڭلايدىغان بولۇپ كېتىدۇ. **تولۇقلىما:** يۇقىرىدىكى بايانلىرىمىزنى ئوقۇشنىڭ ئاتا-ئانىلارغا جەزمەن پايدىسى تېگىدۇ. يۇقىرىدىكى بايانلارنىڭ مېنىڭ تەلىم-تەربىيە ئىدىيەمنىڭ بىر قىسمى بولۇشىمۇ مۇمكىن. **ئىزاھات:** دادامنىڭ تولۇقلىمىنى يېزىشىدىكى سەۋەب ئۇنىڭ «كارل ۋېتېرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسى» دېگەن كىتابىنى يېزىشىدىكى بىر سەۋەب بولۇشى مۇمكىن.

1803- يىلى 2- مارت ھاۋا ئوچۇق.

مەن بۈگۈن ئوغلۇم كارلنى «سەن بەك ئەقىللىق، بەك ئوبدان بالا» دەپ يەنە ماختىدىم. بۇ گەپنى قانچە قېتىم دېگەنلىكىمنى ئۆزۈمۈ بىلمەيمەن. بىراق بۇ مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى، بۇ گەپ ئارقىلىق مەن كارلنىڭ ئىشەنچىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرەتتىم. مەن «سەن بەك ئەقىللىق، بەك ئوبدان بالا» دېگەن بۇ گەپنى كارلنى تەربىيەلەش داۋامىدا ئەڭ كۆپ ئىشلەتكەن. ئوغلۇم كارل ھەرقېتىم قىيىنچىلىققا ۋە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا، مەن دۇنيادىكى ئەڭ يېقىملىق ئاشۇ گەپ ئارقىلىق ئۇنىڭ غەم-قايغۇدىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم بېرەتتىم.

بالىدا تولۇق ئىشەنچ تۇرغۇزۇلغاندىلا، ئۇ كەلگۈسى ھاياتىدا ئۇچرايدىغان بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، بەختلىك ھاياتقا ئىگە بولالايدۇ. ئىشەنچ قەيەردىن كېلىدۇ؟ ئىشەنچ ئاتا-ئانىنىڭ ئۈنۈملۈك ماختىشىدىن كېلىدۇ. بالا ماختاشقا، ئىلھاملاندۇرۇشقا مۇھتاج. ماختاش ئاتا-ئانىنىڭ بالغا بولغان ئىشەنچىنى بىلدۈرىدۇ، شۇنداقلا

بالىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىمۇ چېكىتىدۇ. بالىدا تولۇق ئىشەنچ بولغاندىلا، ئاتا-ئانا پەرزەنتىنى مۇنەۋۋەر ئىختىساس ئىگىسى قىلىپ تەربىيەلەپ چىقالايدۇ. «سەن بەك ئەقىللىق، بەك ئوبدان بالا» دېگەن بۇ گەپ ناھايىتى كارغا كېلىدۇ. بۇ گەپ تىلنىڭ بېشارەت بېرىش رولى ئارقىلىق ئادەمدە ئىشەنچ تۇرغۇزىدۇ. مەن ئادەمنى ئىلھاملاندۇرىدىغان مۇشۇ گەپ ئارقىلىق ئوغلۇم كارلدا ئىشەنچ ۋە ئىرادە تۇرغۇزاتتىم. ئوغلۇم جاپالىق تىرىشىش نەتىجىسىدە ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. مەن ئايالىمغا «بىز ئىلھاملاندۇرۇش، تەقدىرلەش ئۇسۇلىنى كۆپرەك قوللىنىپ، ئوغلۇمىزدا ئىشەنچ يېتىلدۈرۈۋېلى، «سەن كالۋا، «سەندىن ئۈمىد يوق» دېگەن گەپلەر بىلەن ھەرگىزمۇ ئوغلۇمىزغا ئازار بەرمەيلى» دەيتتىم.

بالىدا ئىشەنچ يېتىلدۈرۈشتە جەزمەن تىلغا تايىنىشىمۇ ھاجەتسىز، بالىدا كىچىككىنە ئىلگىرىلەشنى بايقىغاندا، ئۇنىڭ مۇرىستىگە ئۇرۇپ قويۇش، ئۇنى قۇچاقلاش ياكى ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ قاراش ئارقىلىقمۇ بالىدا ئىشەنچ يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ، ئەلۋەتتە. ماختاشتىن ئېرىنمەڭ، يالڭىزنى كۆپرەك «ئۇچۇرۇڭ!» ئۇنى «سەن بەك ئەقىللىق، بەك ئوبدان بالا» دەپ ماختاڭ.

1803- يىلى 7- ئىيۇن — ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن مەن ئوغلۇمنىڭ ئاندا-ساندا ماختاشقا كۆنگەندە، ئۆزىنىڭ ياخشى ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرىدىغانلىقىنى بايقىدىم. ئوغلۇم بۇنىڭغا ئادەتلەنگەن بولغاچقا، قانداق قىلسا مېنى خۇش قىلالايدىغانلىقىنى بىلىپ قاپتۇ، بۇنىڭدىن ئۆزۈم خۇشال ئىكەن، ئۆزىنىڭ ياخشى ئادىتىدىن مەمنۇن ۋە خۇشال ئىكەن.

ماختاش بالىلاردىكى ياخشى ئادەتنى مۇستەھكەملەيدۇ. ئوغلۇم نېمىلا دېگەن بىلەن تېخى بالا، ئۇ بەك ئاجىز، ئۇ ئۆمرىدە نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىدۇ، شۇڭا مەن قولۇمدىن كېلىشىچە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشىم، ئۇنى قوللىشىم كېرەك. ھېلىغۇ كىچىك بالىكەن، ھەتتا چوڭلارنىڭمۇ ئۈمىدسىزلىنىدىغان، ئىشەنچنى يوقىتىپ قويدىغان چاغلىرى بولىدىغۇ. ئوغلۇمدا ئۆزىگە قارىتا تولۇق ئىشەنچ تۇرغۇزسام، ئۇ ئاندىن كەلگۈسى ھاياتىدا ئۇچرايدىغان بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، بەختلىك ھاياتقا ئىگە بولالايدۇ.

ئەگەر مېنىڭ كارغا بولغان ئىشەنچىم باشتىلا يېتەرلىك بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ ھازىر قانداق ئادەم بولۇشىنى ھەقىقەتەن تەسەۋۋۇر قىلالايتتىم.

كارل يېزىقچىلىقنى ئۆگىنىشنى باشلىغاندا، ئۆز ئىقتىدارىغا ئازراقمۇ ئىشەنچى يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇنجى ماقالىسىنى تولىمۇ قورۇنۇپ تۇرۇپ ماڭا سۇنغاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئەنسىزلىكنى سەزگەندىم، ئۇ مېنىڭ تەنقىدلىشىمنى كۈتۈپ تۇرغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ماقالىسىنى ئوقۇپ، ناھايىتى ناچار يېزىلغانلىقىنى ھېس قىلدىم. دېمەكچى بولغان گەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان، جۈملىلىرى چالا، نۇرغۇن خەتلەر خاتا يېزىلغان ئىدى. مەن ئۇنىڭغا قانداق باھا بېرىشىم كېرەك؟ مەن ئوغلۇمنىڭ يېزىقچىلىققا قارىتا ئىشەنچىنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلغاچقا، ئۇنىڭغا «قاملاشماپتۇ» دەپلا، مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. زۇۋان سۈرمەي تۇرغىنىمدا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئەنسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. «ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، بۇ تېخى سېنىڭ تۇنجى ماقالەڭ، مەن سەندەك ۋاقتىمدا بۇنچىلىكمۇ يازالمايتتىم» دېيىشىمنى ئۇ ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ھاياجاندىن چاقناپ كەتتى.

ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئوغلۇم ئىككىنچى پارچە ماقالىسىنى ماكا كۆرسەتكەندە، بۇ ئالدىنقىسىدىن ئاسمان-زېمىن پەرق قىلدى. ئۆزىگە ئىشىنىش ئىشەنچىنىڭ ئاساسى. ئۆزىگە ئىشەنمىگەندە، ئىشەنچتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۈنۈملۈك ماختاش ئارقىلىق بالىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئوڭاي يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. ئۆزىگە ئىشىنىش ئاددىيلا ئۇقۇم. يەنى ئۆز-ئۆزىگە ئىشەنچ قىلىش دېگەنلىكتۇر. مەيلى چوڭ ئادەم ياكى كىچىك بالا بولسۇن، مەيلى نېمە ئىش قىلسۇن، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى كەمچىل بولسا، مۇقەررەر ھالدا ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ. ئەكسىچە، بىر ئادەم ئۆزىگە تولۇق ئىشەنچ قىلسا، خىزمەتكە بولغان ئىشەنچى ئاشىدۇ. شۇنداقلا، قانداقلا ئىش قىلسۇن، ھەر قانچە جاپا-مۇشەققەتكە ئۇچرىسىمۇ، ھەرگىز بەل قويۇۋەتمەيدۇ. مەن ئوغلۇمنى تەربىيەلەش جەريانىدا شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى، ئەڭ ئۈنۈملۈك تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى بالىنى ئۆزىگە ئىشىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇش ئىكەن، تالانتلىقلارنى تەربىيەلەپ چىقىشنىڭ بىردىنبىر ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى ماختاش ئىكەن. بالىنىڭ تۇغما تالانتى ھەر تەرەپلىمە بولىدۇ، ئاتا-ئانىلار ئۇنى بايقاشقا ماھر بولۇشى ھەم بالىسىغا ياخشى مۇھىت يارىتىپ بېرىشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار بۇنى بايقىيالىسا ۋە ۋاقتى-ۋاقتىدا ماختاپ تۇرالىسا، بالىدا ئۈمىد زور بولىدۇ. بالىدىكى يوشۇرۇن ئىقتىدارنىڭ ئەڭ يۇقىرى چەكتە جارى قىلىنىش-قىلىنماسلىقى بالىغا ئەمەس، بەلكى ئاتا-ئانىغا باغلىق بولىدۇ. ئاتا-ئانا بالىسىنىڭ تالانتىنى ئۆز ۋاقتىدا بايقاپ ۋە ماختاپ تۇرسا، بالىنىڭ ئىلگىرىلىشى تېز بولىدۇ. ئوغلۇم كارلىنى تەربىيەلەش جەريانىدا بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

بالا تۇغۇلغاندىن كېيىنلا ئۆگىنىشكە كىرىشىدۇ، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە كەمچىللىكى تەدرىجىي شەكىللىنىدۇ. بالىنىڭ

ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، كەمچىلىكىنى تۈگىتىش — ھەربىر ئاتا-ئانىنىڭ مۇقەددەس مەجبۇرىيىتى.

بالىلاردا مۇزىكىغا قارىتا تۇغما قىزىقىش بولىدۇ. يېقىملىق مۇزىكىلارنى ئاڭلىسا، بالىلارنىڭ چوڭ مېڭىسى ئوبدان تەرەققىي قىلىدۇ. ئەگەر بالا مۇزىكىغا ناھايىتى سەزگۈر بولسا ۋە مۇزىكىغا بېرىلسە، ئۇنداقتا بۇ بالىدا مۇزىكا تالانتى بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋالدا ئاتا-ئانىلار بالىسىغا تېخىمۇ كۆپ «مۇزىكا مۇكاپاتى» بېرىشى، بالىسىنىڭ بۇ جەھەتتىكى قىزىقىشى ئايان بولسىلا، ھەرخىل يوللار بىلەن بالىسىنى «مۇكاپات» لاپ تۇرۇشى كېرەك.

بالىلارنىڭ رەسىم سىزىش قابىلىيىتى ھەرخىل رەڭلەرنى پەرقلەندۈرۈشتىن باشلىنىدۇ. ئەگەر بالا تۈرلۈك رەڭلەرگە ئالاھىدە قىزىقسا ھەمدە ھەمىشە يەرگە، تامغا ھەرخىل نەرسىلەرنى سىزىپ يۈرسە، ئۇنداقتا بۇ بالىدا رەسىم سىزىش تالانتى بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋالدا ئاتا-ئانىلار بالىسىغا رەسىم قەلىمى، بويلاق ۋە قەغەز ئېلىپ بېرىپ، بالىسىنى رەسىم سىزىشقا قىزىقتۇرۇشى، شۇنداقلا پات-پات تەبىئەت مەنزىرىسىنى كۆرسىتىپ، بالىسىنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىشى لازىم. مانا بۇلار بالىنى ماختىغانلىق بولۇپ، بالىنىڭ تالانتىنى قېزىشقا تولىمۇ پايدىلىق.

بالىلارنىڭ شېئىر يادلاش، سۆزلەش، ھېكايە ئېيتىشقا ئامراقلىقى ئۇنىڭ تىل قابىلىيىتىگە ئىگە بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسى. بالدۇر تىلى چىققان بالا ئاتا-ئانىنىڭ دىققىتىنى قوزغىشى كېرەك. بالىنىڭ تىل قابىلىيىتىدە تۇغما ئامىللاردىن باشقا، يەنە كېيىنكى مەشىقە ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. بالا بىلەن ھەمىشە «سۆزلىشىش» كېرەك. گەرچە ئۇ گەپ قىلالىمىسۇمۇ، بىراق ھېچبولمىغاندا، ئۇنىڭ تىلغا بولغان قىزىقىشىنى قوزغىغىلى بولىدۇ.

تىل قابىلىيىتى ئادەملەردىكى ئەڭ ئاساسلىق ئىقتىدارنىڭ بىرى، شۇڭلاشقا ئاتا-ئانىلار بۇنى ماختاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. كىچىك چېغىدا توختىماي چوڭۇلداپ تۇرىدىغان

بالا چوڭ بولغاندا چوقۇم سۆزمەن بولىدۇ. بالىسىنىڭ تەلەپپۇزى توغرا بولمىسا، سۆزلەرنى نامۇۋاپىق ئىشلىتىپ قالسا، ئاتا-ئانىلار بالىسىنى ھەرگىز زاڭلىق قىلماسلىقى، ئۇنى يېتەكلىشى ۋە مۇۋاپىق رىغبەتلەندۈرۈشى كېرەك.

شۇنى بىلىش كېرەككى، بالىنىڭ خاتا سۆزلەپ قويۇشى پۈتۈنلەي نورمال ئىش. خاتا سۆزلىمىسە، ئاندىن ئەجەبلەنسەك بولىدۇ. بالا گەپلا قىلىدىكەن، ئىلھاملاندۇرۇش زۆرۈر.

مەن ئوغلۇمنى تەربىيەلەشتە، ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويدۇم ھەم ئۇنى بىلىم ئۆگىتىشتىنمۇ مۇھىم دەپ بىلدىم. نۇرغۇن كىشىلەر بالا تەربىيەلەشتە، بالغا بىلىم ئۆگىتىشكە بەك كۈچەپ، ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىگە سەل قارايدۇ. مەن بالىلارغا بىلىم ئۆگىتىشنى پەقەت بىر ۋاسىتە قىلىشنى، بىلىم ئۆگىتىش ئارقىلىق بالىلارنىڭ تۈرلۈك قابىلىيىتىنى ئېچىشنى، ئۇلاردا تۈرلۈك ئىقتىدار ۋە ساپا يېتىلدۈرۈشنى تەشەببۇس قىلىمەن.

تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنىڭ بىرەر كونكرېت نىشانى يوق. ئۇنى پەقەت كونكرېت پائالىيەتلەردىلا ئۈنۈملۈك قانائەتلەندۈرگىلى بولىدۇ. بالا قانچە كىچىك بولسا، بۇ نۇقتا شۇنچە مۇھىم.

ئوغلۇم قەدىمكى ئارتىسلارنى ھەم قۇشلارنىڭ ئۇچقىنىنى دورىغاندا، بۇ ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنىڭ ئىپادىسى ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم. شۇڭا بۇنداق چاغدا ئۇنى «ناھايتى ياخشى ئوينىدىڭ» دەپ ماختاپ قويىتتىم. بۇنىڭ ئۈنۈمىگە گەپ كەتمەيدۇ. بۇنداق بولغاندا، بالا چوڭ بولغانسېرى، تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى شۇنچە بېيىدۇ، شۇنچە ئۆزگىچە بولىدۇ.

بالىلار ھېكايە ئاڭلاشقا ئامراق. بۇ، ئۇلارنىڭ تۇغما ئالاھىدىلىكى بولسا كېرەك. ئۇلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ياكى چوڭلارنىڭ ئىلگىرى ئېيتىپ بەرگەن ھېكايىنى يەنە دەپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ ۋە زېرىكمەي ئاڭلاپ تۇرىدۇ. چوڭلار ھېكايە ئېيتىپ بېرىۋاتقاندا، بالىلار ئۇيەر-

بۇيەردىن لوقما سېلىپ تۇرىدۇ، بەزىدە ھەتتا خاتا لوقما سالىدۇ، لېكىن بۇ ياخشى ئەھۋال. ئانا-ئانىلار چوقۇم ۋاقتىدا رىغبەتلەندۈرۈپ، بالىنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنى ماختىشى، بالىنىڭ خاتا لوقما سالغان، مۇۋاپىق تولۇقلىمىغان يەرلىرىگە توغرا قاراپ، بالىنىڭ ئاكتىپلىقىغا ھەرگىز سوغۇق سۇ سەپمەسلىكى كېرەك.

ئوغلۇم كارل بەزىدە، ئەسلا مەۋجۇت بولمىغان، باش-ئايىغى قاملاشمىغان ئىشلارنى توقۇپ چىقاتتى. مەن ئۇنى يالغان سۆزلەۋاتىدۇ، دەپ قارىمايتتىم. ئەكسىچە، قاملاشمىغان جايلارنى توغرىلاپ، تۈزىتىپ بېرىتتىم. مېنىڭچە، بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنى ماختاش ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇرۇشقا يېتەكلەش — ئانا-ئانىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى.

ئوغلۇمنى پات-پات ماختاپ، ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرۇش ئارقىلىق ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنىڭ بارغانسېرى ئەرەك تەرەققىي قىلىۋاتقانلىقىنى بايقىدىم.

نۇرغۇن بالىلارنىڭ دادىل تەسەۋۋۇرىنى ئانا-ئانىلىرى دائىم دېگۈدەك چۈشەنمەيدۇ. چۈنكى ئانا-ئانىلارنىڭ كۆڭلىدە نۇرغۇن رامكىلار بار، ئۇلار ھەمىشە مۇشۇ رامكىلار بىلەن بالىنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى بوغۇپ قويدۇ.

مېنىڭچە، بالىلارنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ شۇنچىۋالا دادىل ۋە مول بولۇشىدىكى سەۋەب — ئۇلارنىڭ كاللىسىدا ھېچقانداق رامكىنىڭ بولماسلىقىدا، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ھېچقانداق رامكىنىڭ ئىچىگە كىرىپ قېلىشىنى ئەسلا خالىمىغانلىقىدا.

بىر كۈنى بىر قەدىناس دوستىمىز ئۆيۈمگە مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇ، كارلنىڭ چوڭ ھەم يۇمىلاق بىر نەرسىنى كۆك رەڭدە سىزىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن سورىدى:

— ئوغلۇم، سىزىۋاتقىنىڭ نېمە؟

كارل: «ئالما» دەپ جاۋاب بەردى.

— نېمىشقا ئۇنىڭغا كۆك رەڭ ئىشلىتىسەن؟

كارل: «مېنىڭچە كۆك رەڭ ئىشلىتىش كېرەك» دەپ جاۋاب بەردى.

دوستۇم ماڭا: «قەدىناس دوستۇم، ئوغلۇڭغا ئوبدانراق ئۆگەت، ئۇ ئالمنى كۆك رەڭدە سىز ئۆپتىپتۇ. بۇنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇشۇڭ كېرەك» دېدى.

مەن ھەيران بولۇپ: «نېمىشقا ئەمدى، مەن نېمىدەپ ئالمنى چوقۇم قىزىل رەڭدە سىز دەپ قويغۇدەكمەن؟ مېنىڭچە، ئۇ ناھايىتى ياخشى سىزىپتۇ. كېيىنچە ئۇ، راستتىنلا كۆك ئالما يېتىشتۈرۈپ چىقامدۇ تېخى. ئالمنىڭ قانداق رەڭدە ئىكەنلىكىنى ئۇ ئالما يېگەندە تەبىئىي ھالدا بىلىۋالدى» دېدىم.

بالىنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتى مانا مۇشۇنداق ئۈزلۈكسىز ماختاش جەريانىدا يېتىلىدۇ. ئەگەر چوڭلارغا قويدىغان ئۆلچەم بىلەن بالغا تەلەپ قويىساق، بالىنىڭ ھەرقانداق ئىشىدا نامۇۋاپىق بولغان نۇرغۇن «قائىدىسىز» ئىشلار بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنى ۋاقتى-ۋاقتىدا تۈزىتىپ تۇرماقچى دېسەك، بالىنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتى ئۈزلۈكسىز ھالدا يوقىلىدۇ.

كارل كىچىك چېغىدا ھەمىشە يەرگە دۈم يېتىۋېلىپ، چۈمۈللىلەرنىڭ بىرنەرسە توشۇۋاتقان ھەرىكىتىنى قىزىققانلىقتىن بىرىلىپ كۆزى تەتتى. بۇنداق چاغدا ھەرگىز ئۇنىڭغا دەخلى قىلمايتتىم. ئۇ، ئۆزى كۆزەتكەن ئەھۋاللارنى ماڭا بىر-بىرلەپ دەپ بېرەتتى. مەن ئۇنىڭ ئىنچىكە كۆزەتكەنلىكىنى ماختاپ قويايتتىم.

بالىنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى ماختاش ئۇنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ناھايىتى پايدىلىق. ماختاش ئارقىلىق بالىنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتكىلى بولىدۇ. مەن دائىم ئوغلۇمنى تەبىئەت قوينىغا باشلاپ چىقاتتىم، ئۇنىڭغا ئۇچار-قۇش، گۈل-گىياھ، قۇرت-قوڭغۇز، ئاسماندىكى سان-ساناقسىز يۇلتۇزلارنى كۆرسەتتىم. گۈلدۈرماما، چاقماق، ھاۋانىڭ ئوچۇق-توتۇقلىقى، قار-يامغۇرنىڭ يېغىشى ئۇنى بەكمۇ قىزىقتۇراتتى. قۇياشنىڭ چىقىشى،

ئاينىڭ پېتىشى، كېچە-كۈندۈزنىڭ ئالمىشىشى دېگەندەك نەرسىلەر
ھەققىدە مەندىن توختىماي سوئال سورايتتى.

بالىنىڭ قىزىقىشچانلىقىدىن ئانا-ئانىلار زېرىكمەسلىكى، بەلكى
ئۇنى ئاسرىشى ھەمدە ئۇنى توغرا يولغا باشلىشى كېرەك. بۇخىل
ماختاش ئارقىلىق بالىنى بىلىم دېڭىزىغا يېتە كلىگىلى بولىدۇ. كىتاب
ئوقۇش، بىرەر نەرسە ياساش، تەجرىبە ئىشلەش قاتارلىقلار بالغا
چەكسىز خۇشاللىق بېغىشلايدۇ.

* * *

1803- يىلى 2- ئاۋغۇست ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن كىچىك چېغىمدا بىرگە ئوينىيدىغان ۋىكتورنى
ئۇچرىتىپ قالدىم.

كىچىكلىكىمدە بىز ئۇنىڭ بىلەن قوشنا بولۇپ، ئۇ يەنە مېنىڭ
ساۋاقدىشىم ئىدى. ئۇ شوخ بولۇپ، ھەممىلا نەرسىگە قىزىقاتتى،
ئۇنى-بۇنى تۇتۇپ، ئۆرۈپ-چۆرۈپ باقاتتى. بىر قېتىم ئانا-ئانىسى
ئۆيدە يوق چاغدا، ۋېكتور ئۆيدىكى سائەتنى چۈۈۈپ كۆرۈپ چىقىدۇ
ۋە مىڭ تەسلىكتە قۇراشتۇرۇپ چىقىدۇ. بىراق سائەت ماڭمايدۇ. ئانا-
ئانىسى قايتىپ كېلىپ، ۋىكتورنىڭ سائەتنى بۇزۇپ قويغانلىقىنى
كۆرۈپ، ئۇنى راسا بىر ساۋىدايدۇ. بۇ ئىش تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ،
بىراق شۇنىڭدىن كېيىن ساۋاقدىشىم ۋېكتور بىرەر نەرسىنى بۇزۇپ
قويسام، ئانا-ئانام ئۇرۇپ-تىللارمىكەن دەپ قورقۇپ، بىرەر نەرسىنى
تۇتۇپ بېقىشقىمۇ پېتىنالمىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئارىدىن نۇرغۇن
يىللار ئۆتكەندە ئاڭلىسام، ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى ۋە خىزمەتتىكى
ئىپادىسى ئادەتتىكىچە ئىكەن، ئەتراپىدىكى ئىشلارغىمۇ ئانچە
قىزىقىپ كەتمەيدىكەن، كۈنلىرىنىمۇ بولۇشىغا ئۆتكۈزىدىكەن.

بالىلار ھەمىشە تىل ئاڭلاپ تۇرسا، «ئاتا-ئانا مېنى تاشلىۋېتىپتۇ مېنى ئەمدى ياخشى كۆرمەيدىكەن» دەپ ئويلاپ، كۆڭلىدە قورقۇنچ پەيدا بولىدۇ ۋە ھېسسىياتىنى يوشۇرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىسىدىن بىزار بولغانلىقى توغرىسىدىكى گەپلەرنى تولا قىلسا، بالىدا چۈشكۈن، پاسسىپ خاراكتېرنى يېتىلدۈرۈپ قويىدۇ. ئاشۇنداق بولۇپ قالسا، ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولىدۇ.

ئاتا-ئانىلار ھەرگىزمۇ بەزىبىر ئىشلارغا قاراپلا، بالىسىنى ئۆمۈرۋايەت كارغا كەلمەيدۇ، دەپ قارىسا بولمايدۇ. «سەن بىرەر ئىشقىمۇ يارىمىساڭ، كەلگۈسىدە نېمىمۇ قىلالارسەن؟ ئادەمنى بەكلا ئەنسىرەتتىڭغۇ سەن!» دېگەندەك بالىنىڭ ئىستىقبالىنى ئىنكار قىلىدىغان گەپلەر، شەك-شۈبھىسىزكى، كەلگۈسى ئارزۇ-ئارمانلىرىنى يوق قىلىدۇ.

نۇرغۇن بالىلار ئاتا-ئانىسى كەمسىتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى يوقىتىدۇ، بولغىنىم مۇشۇ ئىكەن دەپ ئويلاپ قالىدۇ، ھەتتا تۇيۇق يولغا كىرىپ قالىدۇ.

شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىلارنىڭ سۆزلىرى بالىلار ئۈچۈن مۇتلەق نوپۇزغا ئىگە بولۇپ، مەيلى ماختاش سۆزلىرى بولسۇن ياكى كەمسىتىش سۆزلىرى بولسۇن، بۇلار بالىلارنىڭ ھاياتىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلىرىغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدىغان گەپلەرنى قىلىشتىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك. شۇنداقلا ئۇلارغا بولغان ئىشەنچنى بىلدۈرىدىغان ۋە ئۇلارنى كېلەچەككە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارايدىغان قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىش ئارقىلىق، بالىلارنى ئاشكارىلانمىغان قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇش ئىشەنچىگە ئىگە قىلىشى كېرەك.

بالىنى كەمسىتىدىغان تۈرلۈك گەپلەر تولا بولسا، ئۇلار خۇددى ئۇرۇققا ئوخشاش بالىلارنىڭ قەلبىدە يىلتىز تارتىپ، بالىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى باھالاش ئۆلچىمىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. نەتىجىدە بالا ئاتا-ئانىسى لەنەت ئوقۇيدىغان ئادەمگە ئايلىنىدۇ.

باللارنىڭ كاللىسىدا نۇرغۇن سوئاللار بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىمى، باللارنىڭ ئۆزى توغرىسىدىكى سوئاللاردۇر. بۇ سوئاللار ئادەمنىڭ تۇرمۇش تاللىشىدىكى ئاساسى.

مەن نېمىشقا ئالغا باسمايمەن؟

ياق، مەن ئۇنداق قىلالايمەن.

«قىلالايمەن» دېگەن قاراش كۆپىنچە ھاللاردا ئاتا-ئانىنىڭ بالىنىڭ كىچىك ۋاقتىدا ئۇنىڭغا «سەن ئۇنداق، سەن مۇنداق» دېگەن پاسسىپ باھاسىدىن كېلىدۇ. شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىنىڭ «سەن ئۇنداق، سەن مۇنداق» دېگەن باھالىرى بالىنىڭ ئۆزىگە بولغان قارىشىنىڭ شەكىللىنىشىدە ناھايىتى مۇھىم.

بالىلار كۆڭلىدە چوڭلارنى بىلمەيدىغىنى، قىلالايدىغىنى يوق، قالتىس ئادەم، دەپ بىلىدۇ. شۇڭلاشقا، باللار چوڭلارنىڭ ئۆزىگە بەرگەن باھاسىنى شەرتسىز ھالدا توغرا دەپ قارايدۇ، باھانىڭ توغرا-خاتالىقىنى تەھلىل قىلىپ يۈرمەيدۇ. چوڭلار باللارنى «سەن بەك دۆت» دېگەندە، باللار ناھايىتى ھودۇقۇپ، راستتىنلا دۆتتەك بولۇپ قالىدۇ.

فېستالوز ئۇزۇن مۇددەت كۆزىتىش ۋە تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، ئائىلىدە تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ بالىغا بولغان زىيىنىنىڭ ئەڭ ئېغىر بولىدىغانلىقىنى بايقىغان:

تىللاش — كالۋا، نان قېپى، ھاقارەتلەش — سەن بىر يارىماس.

ئەيىبلەش — سەن نېمانداق ئوسال، يەنە شۇنداق قىپسەنغۇ!
پوپوزا قىلىش — سەن بىلەن ئەمدى كارىم يوق، نېمە قىلغۇڭ كەلسە، شۇنى قىل.

يالۋۇرۇش — ئەمدى ئۇنداق قىلما، بولامدۇ؟

ئاغرىنىش — سېنىڭ بۇ ئىشنىڭ كۆڭلۈمنى بەك بىئارام قىلدى.

ھېچقانداق بىر ئاتا-ئانا پەرزەنتىنى تەربىيەلەش داۋامىدا

يۇقىرىدىكى سۆزلەرنىڭ بىرىنى دەپ باقمىدىم، دەپ ئېيتالمايدۇ.

بۇ گەپلەر بەزى ئاتا-ئانىلار ئۈچۈن ئادەتكە ئايلانغان. تېخىمۇ دېققەت قىلىشقا تېگىشلىكى شۇكى، ئاتا-ئانىلارنىڭ چاكىنا كۆز قاراشلىرى تۇرمۇشتىكى گەپ-سۆزلىرىدە، ھەرىكەتلىرىدە ئىپادىلىنىپ، بالىلارغا نۇرغۇن جەھەتتە سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

1803- يىلى 10- ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن مەن دوستۇمنىڭ ئۆيىدە كىشىلەر خىسلەتلىك بالا دەپ تەرىپلەۋاتقان بلانكانى ئۇچرىتىپ قالدىم. بىراق ئۇ ئانچە خۇشال ئەمەستەك قىلاتتى.

ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئىچىم ئاغرىپ قالدى. بلانكا ئون ياشقا كىرگەن بولۇپ، يالغۇز بالا ئىدى. ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭ ھەممە جەھەتتە ئەلا، ياخشى بولۇشى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ناھايىتى يۇقىرى نىشان تۇرغۇزۇپ بەرگەنىدى. ئۇ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن سىرت، ئاتا-ئانىسى ئورۇنلاشتۇرغان دەرسىدىن سىرتقى پائالىيەتلەرگە قاتنىشاتتى ۋە بۇ پائالىيەتلەردە ھەممىنى بېسىپ چۈشۈشى كېرەك ئىدى. بلانكا ناھايىتى تىرىشاتتى ۋە ئاتا-ئانىسىنىڭ ماختىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. مەكتەپتە بولسۇن ياكى مەھەللىدە بولسۇن، بلانكا مۇنەۋۋەر بالا دەپ قارىلاتتى. ئاتا-ئانىسى بلانكانى شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك دەپ قاراپ، ئۇنى ئەزەلدىن ماختىمايتتى. شۇڭا بلانكا خاپا كۆرۈنەتتى؛ باشقىلارنىڭ ئۆزىگە بەرگەن باھاسىغا ناھايىتى سەزگۈر بولۇپ، باشقىلار ئازراقلا تەنقىد قىلىپ قويسا، روھىي چۈشۈپ، ئېلىشىپ قالغاندەكلا بولۇپ قالاتتى. ئۇ تەگتۈشلىرىغا ئوخشاش ئويىناپ، كۈلەلمىگەچكە، قاتتىق روھىي بېسىم ئىچىدە تۇراتتى.

بالا ئىمتىھاندا بىرىنچى بولغاندا، بەزى ئاتا-ئانىلارنىڭ ئويلايدىغىنى پەقەت ئۆزىنىڭ خىزمىتىلا بولغاچقا، بالىسىنىڭ

ئېرىشكەن نەتىجىسىدىن خۇرسەن بولسىمۇ، نەتىجە قەغىزىنى مۇنداقلا كۆرۈپ، «ناھايىتى ياخشى» دەپلا بولدى قىلىدۇ. بالا ئىمتىھاندا بىرىنچى بولۇپ، بۇ خۇشاللىقتىن ئاتا-ئانىم بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولاي دېگەندە، ئاتا-ئانىسى پەرۋامۇ قىلمىسا، بالا قانداقمۇ ئۈمىدسىزلەنمىسۇن؟

ئاتا-ئانا بالىسىنىڭ تىرىشىش ئارقىلىق ئېرىشكەن نەتىجىسىگە پەرۋا قىلمىسا، بۇ ئەھۋال پىسخىك جەھەتتە بالغا يامان تەسىر كۆرسىتىدۇ، بالىنى زاڭلىق قىلىشنىڭ يامان تەسىرى بەزىدە تىللىغاندىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانا بالىسىغا داۋاملىق مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىۋەرسە، بالا ئاتا-ئانىسىغا ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قېلىشى، ھەتتا «مەن مەيلى مۇۋەپپەقىيەت قازىناي ياكى مەغلۇپ بولاي، ئاتا-ئانىم بەربىر ماڭا پەرۋا قىلمايدۇ» دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن. بۇنداق بولغاندا، بالىنىڭ ئالغا ئىنتىلىشچانلىقى تۆۋەنلەپ، بالا ھېچنېمىگە قىزىقمايدىغان، ئۆزىگە ۋە ئاتا-ئانىسىغا بولغان ئىشەنچىنىمۇ مەھرۇم بولغان ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

بالا مەيلى قانداق مۇددىئا ئۈچۈن تىرىشقان بولسۇن، ئۇ ئالغا باسقانلا بولىدىكەن، ئاتا-ئانا ئۇنىڭ تىرىشچانلىقىنى ماختىشى كېرەك.

ئاتا-ئانا بالىسىنى ماختاشتىن ئېرىنمەسلىك، بالىسىنىڭ ئىپادىسىدىن مەمنۇن بولغاندا، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ مەمنۇن بولغانلىقىنى ئېيتىش كېرەك. بالا ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئالغاندا، «ناھايىتى ئوبدان ئوقۇپسەن!» دەپ ماختاپ، ئۆزىنىڭ كۈتىدىغان ئۈمىدىنى بالغا بىلدۈرۈش كېرەك. ئەگەر ئاتا-ئانا بالام مەغرۇرلىنىپ قالارمىكەن دەپ ئەنسىرسە، ئۇنىڭغا «بۇ قېتىم ناھايىتى تەلەپلىك ئىكەنسەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ داۋاملىق تىرىش مۇشۇنداق نەتىجىگە ئېرىشسەڭ ئاندىن بولىدۇ!» دەپ ئەسكەرتىپ قويسىمۇ بولىدۇ.

بالا كۈنسېرى چوڭ بولىدۇ، بۇ جەرياندا ئۇنىڭ ياشاش دائىرىسى ئۈزلۈكسىز كېڭىيىدۇ، بىلىمىمۇ تەدرىجىي ئاشىدۇ، بالا ئۈچۈن بۇلار يېڭى تەجرىبە ۋە بايقاش بولۇپ، ئۇلار كۆرگەن-ئاڭلىغانلىرىغا قىزىقىدۇ، ئەجەبلىنىدۇ.

ئاتا-ئانا بالىدا ئالغا ئىنتىلىدىغان جاسارەت يېتىلدۈرۈشى، ئۇنىڭ بىلىم ئېلىش ئىستىكىنى قوزغىشى، ئۇنىڭ تىرىشچانلىقىنى ماختاپ ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرۇشى، يېتەكلىشى كېرەك، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق بالىنىڭ شەيئىلەرگە بولغان قىزىقىشىنى ۋە يېڭى تەجرىبىسىنى سۆزلىگەندە، ئۇلارنىڭ بۇ گەپلىرى ناھايىتى ساددا، ھەتتا ئەقىلگە سىغمايدىغان بولغان تەقدىردىمۇ، ئاتا-ئانا ئۇلارغا ئوخشاشلا خۇشال بولۇشى ۋە ۋاقتىدا مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، بالىلار ھاياتى كۈچكە تولۇپ، ئۇلاردا كۆپرەك كۈچ چىقىرىش ئىستىكى پەيدا بولىدۇ. بىلىشىمىز كېرەككى، ماختاش — تالانتلىقلارنى تەربىيىلەپ چىقىشنىڭ بىردىنبىر ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852-يىلى 30-ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق.

ماختاشنىڭ ماھىيىتى مۇھەببەت.

مېنىڭچە، مەن مېھىر — مۇھەببەت ئىچىدە چوڭ بولدۇم. دادامنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتى شۇنچە چوڭقۇر تۇرسا، مېنى تىللاشقا ئۇ قانداقمۇ چىدىسۇن؟

ماختاشنى ئۆگىنىۋېلىش ئادەتتىكى تەلىم-تەربىيىنىڭ تۈپ ئاجىزلىقىغا — ئاغرىنىشقا زەربە بېرىدۇ.

ئاغرىنىش ئارقىلىق تەربىيىلەشتە، بالىنى ئەقىللىق قىلىمەن دەپ، ھەمىشە كالۋا دەپ ئاغرىنىمىز؛ بىرەر ئىشنى تېز قىلىشنى

ئۆگەنسۇن دەپ، ئاستا قىلدىڭ دەپ ئاغرىمىز؛ ئەستايىدىل بولسۇن دەپ، بىپەرۋالىق قىلدىڭ دەپ ئاغرىمىز.... بىز بالىلارنىڭ يېتەرسىزلىكىگە ئەنە شۇنداق ئېسىلىۋالغاققا، بالىلار يامان كەيپىياتنىڭ تەسىرىگە ئۇچراۋېرىدۇ ھەمدە ناچار روھىي ھالەت ئىلكىدە مەغلۇپ بولىدۇ. ماختاش ئارقىلىق تەربىيەلەش دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، يەنى بالىلارنى قايسى جەھەتتە تەرەققىي قىلدۇرماقچى بولساق، شۇ جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقنى چىڭ تۇتۇپ ماختايمىز.

ماختاش — بىرخىل روھىي ھالەت، تەربىيىلىگۈچىنىڭ بىرخىل روھىي ھالىتى. ماختاش ئارقىلىق تەربىيەلەش بالىغا بولغان مېھىر-مۇھەببەتتىن باشلىنىدىغان بولۇپ، بۇخىل تەربىيەلەشتە بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش قانۇنىيىتىگە ئەمەل قىلىنىدۇ، شۇنداقلا تەربىيىدىكى ماختاش روھىي ھالىتى پەرزەنت بىلەن ئاتا-ئانىنىڭ بەختلىك ياشىشىدىكى تەلىم-تەربىيىگە سىڭىدۇ.

ماختاش بىرخىل تەلىم-تەربىيە ئىدىيىسى ۋە ئۇسۇلى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە تەربىيىلىگۈچىنىڭ بىرخىل تەپەككۈر ئۇسۇلى، ئېتىقادى ۋە روھىي ھالىتىدۇر. كۆزقاراش ۋە ئۇسۇلنىڭ قۇدرىتى چەكلىك بولىدۇ، بىراق ماختاش بىرخىل تەپەككۈر ئۇسۇلىغا، ئېتىقادقا ۋە روھىي ھالەتكە ئايلانغاندا، تەلىم-تەربىيە ئاجايىپ ئۈنۈم بېرىدۇ. بىزدە ماختاش روھىي ھالىتى بولغاندا، تۇرمۇشقا، كىشىلەرگە ۋە شەيئىلەرگە تېخىمۇ ئاكتىپ، تېخىمۇ ئىجابىي يوسۇندا مۇئامىلە قىلالايمىز، شۇنداقلا تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ئوڭۇشسىزلىقلارغا، ئازاپ-ئوقۇبەتكە ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرگە باغلىنىپ قالماي، كۆڭۈل ئازادلىكىگە ئېرىشەلەيمىز. ئۇنىڭدىن باشقا، بىز يەنە بۇ ئارقىلىق بالىلارغا ياردەم بېرەلەيمىز، ئائىلىدە ئىناق كەيپىيات يارىتالايمىز، شۇنداقلا تەبىئەت دۇنياسىدىكى بارلىق گۈزەل شەيئىلەر بىلەن بىرگە خۇشال ياشىيالايمىز.

نۇرغۇن كىشىلەر، ئەمەلىيەتتە، ئاغرىنىش ئارقىلىق تەربىيەلەش ئىلكىدە چوڭ بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ ئاغرىنىش ئارقىلىق

تەربىيەلەش ئىدىيىسىدىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىشى ناھايىتى ئازابلىق بولىدۇ، بىراق شۇنداق قىلىشى زۆرۈر ھەم شۇنداق قىلىشنىڭ تېخىمۇ پايدىسى بار، چۈنكى ئاتا-ئانىنىڭ ئالدىدىكى تىرىك بىر جان، ئاتا-ئانا پەرزەنتىنىڭ ھاياتىغا جاۋاپكار بولۇشى كېرەك.

ماختاشنىڭ ماھىيىتى مېھىر-مۇھەببەت. ماختاشنى ئۆگىنىۋېلىش ياخشى كۆرۈشنى ئۆگىنىۋالغانلىق بولىدۇ. مېھىر-مۇھەببەت ئاساسىدىلا، ئاندىن ھەقىقىي ماختاش پەيدا بولىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ماختاش — تالانتلىقلارنى تەربىيەلەپ چىقىشنىڭ بىر دىنىي ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى. بالىلارنى ياخشى كۆرۈش ۋە ئۇلارنىڭ ئاكتىپ ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ياردەم بېرىش كېرەك. بۇخىل مېھىر-مۇھەببەتنىڭ تۈرتكىسىدە بالىلاردا بىر خىل ئاكتىپ ئۆزلۈك قارشى، يەنى ئۆز قىممىتىگە بولغان بىلىش، بىر خىل ئىچكى كۈچ پەيدا بولىدۇ.

پەرزەنت مۇھەببىتى پاسسىپلىق ئاساسىدىكى ئاكتىپ مۇھەببەت. شۇنداقلا چىن كۆڭۈلدىن چىققان ئىختىيارسىز مۇھەببەتتۇر. پەرزەنتلەر شۇنچە ئوماق تۇرسا، ئۇلارنى ماختىماي، ياخشى كۆرمەي تۇرغىلى بولمايدۇ.

پەرزەنت مۇھەببىتى شەخسىيەتچىلىك ئاساسىدىكى شەخسىيەتسىز مۇھەببەت، شۇنداقلا پەرزەنت ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىدىغان مۇھەببەتتۇر. بۇخىل قان-قېرىنداشلىق مۇھەببەت قارىغۇلارچە كۆيۈنۈش بولۇپ قالسا، ئاتا-ئانىنىڭ پەرزەنت ئۈچۈن بارلىقىنى، جۈملىدىن ئۆزىنى قۇربان قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ.

كۆيۈنۈش، كەڭ قورساق بولۇش ۋە شەرتسىز ياخشى كۆرۈش — ئاتا-ئانىنىڭ پەرزەنتىگە بېرەلەيدىغان ئەڭ قىممەتلىك سوۋغىسى. كىشىلەر بالىلارغا ئۇلارنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى كۆپىنچە ھېس قىلدۇرۇشى كېرەك. بالا ھەرقانچە ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەن تەقدىردىمۇ، ئاتا-ئانا ئۇلارنى كەچۈرۈشى كېرەك.

ماختاشنىڭ مەزمۇنى پەقەت يۇقىرىقىلار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ.

جاھاندىكى ھەممىلا ئادەم پەرزەنتىڭىزنى كۆزگە ئىلمىغان تەقدىردىمۇ، سىز يەنىلا ئۇنىڭدىن سۆيۈنۈشىڭىز، ئۇنى قوللىشىڭىز، ماختىشىڭىز، ئۆزىڭىز ئايرىدە قىلغان ئاشۇ جاندىن پەخىرلىنىشىڭىز كېرەك.

ماختاش ياخشى كۆرۈش دېگەنلىك بولۇپ، ئۇنىڭ قۇدرىتى ناھايىتى سىزلىق بولىدۇ. ھەربىر بالا بىر كۆچەتكە ئوخشايدۇ، كۆچەت يوغىناپ دەرەخ بولىدۇ. بىراق ھەممىلا كۆچەتنىڭ ساغلام ئۆسۈپ، تۈۋرۈك بولالىشى ناتايىن. بىزنىڭ پوزىتسىيىمىز بالىلارنىڭ تالانت ئىگىسى ياكى كالۋا بولۇپ چىقىشىنى، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىنى، ئۇلۇغ شەخس بولۇشى ياكى ئادەتتىكىدەك ئادەم بولۇشىنى بەلگىلەيدۇ.

بىراق، بىزنىڭ پوزىتسىيىمىز تولاراق ماختاشنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، ئادەمنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ، ئازابلايدۇ. بالىنى بالا قاتارىدا كۆرىدىغان چاغدا، بالا قاتارىدا كۆرمەيمىز، بالا قاتارىدا كۆرمەيدىغان چاغدا، بالا قاتارىدا كۆرىمىز، بالىلارنىڭ نارازى بولۇشىغا، خۇشاللىققا سەۋەب كۆرسىتىشىگە يول قويمىمىز.... شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بىز كۆپىنچە ھاللاردا بالىلارنى مۇستەقىل خاراكتېرگە، ئۆزىگە خاس غۇرۇرغا، ھېسسىياتقا، تەپەككۇرغا، مۇستەقىللىق ئېڭىغا ۋە تىرىشىش نىشانىغا ئىگە ئادەم دەپ قارىمايمىز، شۇنداقلا قانداق قىلساق ئۇلارنى ئۆزىنىڭ دۇنياسىغا ئېرىشتۈرەلەيدىغانلىقىمىزنىمۇ بىلمەيمىز، ئەكسىچە ئۆزىمىزنىڭ كونا تەپەككۇرىمىز ئارقىلىق ھەمىشە ئۇلارنى چەكلەپ قويمىمىز، يامان ئادىتىمىزنى ئۇلارغا يۇقتۇرىمىز، ئۇلارنى زىيادە ئۆلچىمىمىزگە يېتىشكە مەجبۇرلايمىز. پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ناھايىتى شەخسىيەتچى، قورقۇنچاق، قىلچە تەشەببۇسكارلىق ۋە ئىجادچانلىق روھى يوق ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرگەندە، ئۇلارنى نۇرغۇن جەھەتتە ئۆزىمىزنىڭ بوغۇپ قويدىغانلىقىمىزنى ۋە ئۇلارنى نابۇت قىلغانلىقىمىزنى ھېس قىلىپ يېتەلەرمىزمۇ؟

ماختاش بىرخىل ئۇسۇل بولۇپ، ئۇ، تەربىيىلىگۈچىنىڭ بىرخىل تەبەككۈر ئۇسۇلىغا ۋە ئېتىقادىغا ئايلانغاندا، سىرلىق كۈچكە ئايلىنىپ، بالىلارنىڭ قەلبىنى يورۇتىدۇ. بالىلاردىن سۆيۈنۈش ئۇلارنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ، ئاغرىنىش مەغلۇبىيەتكە دۇچار قىلىدۇ. ماختىلىشنى ئارزۇ قىلىش ئىنساندىكى ئەڭ كۈچلۈك ئېھتىياجدۇر، مۇھەببەت — دۇنيادىكى بارلىق گۈزەل شەيئىلەرنىڭ مەنبەسىدۇر. قەدىرلىنىشنى ئارزۇ قىلىش، يەنى باشقىلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى تارتالايدىغان بولۇش — ئىنسان تەبىئىتىدىكى تۈپ ئېھتىياجىلارنىڭ بىرى. ئىنسان فىزىئولوگىيىلىك جەھەتتە ئاقسىلغا، مايغا ئېھتىياجلىق، بىراق تېخىمۇ ئېھتىياجلىق بولغان قۇياش نۇرى، ھاۋا ۋە سۇغا كىشىلەر دائىم سەل قارايدۇ. ئىنسان روھىي جەھەتتە ماتېماتىكا، تارىخ ... قاتارلىق جەھەتلەردىكى تۈرلۈك بىلىملەرگە موھتاج، بىراق ماختىلىشقا، باشقىلارنىڭ نەزىرىگە ئېرىشىشكە تېخىمۇ موھتاج. ماختاشقا ئېرىشىش ئىنساننىڭ مەنئۇيى ھاياتتا قۇياش نۇرىغا، ھاۋاغا ۋە سۇغا ئېرىشكەنلىكى بولىدۇ.

ماختاش پەرزەنتلەرنى تەربىيەلەشتىكى ئەڭ مۇھىم ئامىل. ماختاشقا ئېرىشەلمەيدىغان بالىلار ئوڭايلا يامان ئۆگىنىپ قالىدۇ. گۈل پەرۋىش قىلىشقا موھتاج بولغاندەك، بالىلارمۇ ئۈزلۈكسىز ماختىلىشقا موھتاج. ماختاشقا ئېرىشكەندە، بالىلار ئاندىن قانائەت ھاسىل قىلىدۇ. بەزىلەر، سېنىڭ ئۇنداق دېگىنىڭ تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرگەنلىك، بىز ماختاشنىڭ ھەممىلا ئادەمگە، بولۇپمۇ كىچىك بالىلارغا ماس كېلىشىگە ھەرگىز ئىشەنمەيمىز، دېيىشى مۇمكىن. قىسقا قىلىپ ئېيتسام، مەن بالىلارنى ماختىمايمەن، بەلكى ئىلھاملاندۇرىمەن. ماڭا ئىشىنىڭ، ئىلھاملاندۇرۇش بىلەن ماختاش پۈتۈنلەي ئوخشاش بولمىغان ئىككى ئىش.

نۇرغۇن كىشىلەر بالىلارنىڭ ماختىلىشىغا موھتاجلىقىغا ئىشىنىدۇ. بىراق، يىراقنى كۆزلىگەندە، ماختاش بالىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان قارشىغا زىيان يەتكۈزىدۇ.

دۇرۇس، بالىلار ماختاش سۆزلىرىنى ئاڭلاشقا خۇشتار، بىراق ئانىنىڭ ماختىشى جايىدا بولمىسا، بالىلار بۇنى ئوڭايلا خاتا چۈشىنىۋالدى. بىز، ماختاپ قويغانلىقىمىز ئۈچۈن بالىلار تېخىمۇ ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىغىنىمىزدا، بالىلار «ئۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟» دەپ، ئويلىغىنىمىزنىڭ ئەكسىچە ئىش تۈتۈشى مۇمكىن. بالىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان باھاسى ئانىسىنىڭ ئىنكاسىغا قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، ئانىسى ماختىغاندا، بالىلار ئۆزىگە ياخشى باھا بېرىدۇ، ئانىسى ئەيىبلەگەندە بولسا ئۆزىگە ناچار باھا بېرىدۇ. بالا بىرەر ئىش قىلغاندا ماختاشنى پۈتۈنلەي ياخشى ئىش دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنداق قىلغاندا، بالىلار كىچىككىنە ئىش قىلىمۇ، ماختىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ماختاشقا ئېرىشەلمىسە، «مەن بەك بىچارە ئىكەنمەن، ماڭا ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى» دەپ پۇشايمان قىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بالىلار بىرەر ئىشنى قىلىش ياكى قىلالماسلىقى ئارقىلىق ئۆزىگە باھا بېرىدىغان بولۇپ قالسا، ئىش قىلغاندا بار كۈچى بىلەن مۇكەممەل قىلىشقا تىرىشىدىغان مۇكەممەللىك تەرەپدارغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بالىلار ئۆزىگە يۈكسەك نىشانلارنى تۇرغۇزسا بولىدۇ، بىراق مۇكەممەللىكنى ئىزدەيدىغان بالىنىڭ ئانىسى تولا تەنقىد قىلىدىغان ئانا بولۇپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟ مۇكەممەللىك تەرەپدارىدىكى بالىلار ئۈچۈن زىيادە ماختاشنىڭ قىلچە پايدىسى يوق.

چۈنكى ماختاش بالىنىڭ قىلغان ئىشنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش دېگەنلىك بولۇپ، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ماختاشقا ئۈنچىلىك قىلىپ كېتىشنىڭ ھاجىتى يوق، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە ماختاشقىمۇ مۇئەييەن ماھارەت كېتىدۇ. مەسىلەن: ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنتىنىڭ سىزغان رەسىمىنى ماختىشى ياخشى ئىش. بىراق كەلسە-كەلمەس ماختىسا، ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىدۇ. مەسىلەن: بالىنىڭ سىزغان رەسىمىنى كۆرۈپ، «داۋىنچقا ئوخشاش سىزىپسەن، مۇسابىقىگە قاتناشتۇرساڭمۇ مۇكاپاتقا ئېرىشكۈدەك» دەپ ماختىغاندا، بالىنىڭ

رايىنى قايتۇرۇۋېتىدۇ. بالىنى ئانا ئەمەس، باشقا بىر ئادەم ئاشۇنداق ماختىدى دېگەن تەقدىردىمۇ، بۇ ئوچۇقتىن-ئوچۇق بالغا سىزغىنىڭ تايىنلىق ئىكەنغۇ» دېگەنلىك بولىدۇ، بالا بۇنداق گەپنى قوبۇل قىلالمايدۇ.

ماختاشقا توغرا كەلگەندە، بالىنىڭ سىزغان رەسىمىدىكى ئوبدان سىزىلغان جايلارنى ماختىساق بولىدۇ. مەسىلەن: «ئاسماننىڭ رەڭگى ناھايىتى ئوخشاپتۇ» ياكى «بۇ چىرايىنى داداڭنىڭكىگە ناھايىتى ئوخشىتىپ سىزىپسەن» دېگەندەك سەمىمى باھا بېرىش ناھايىتى مۇھىم. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىنىڭ رەسىم سىزىشتا ئىلگىرىكىدىن قانداق ئالغا باسقانلىقىنى، قانچىلىك تىرىشقانلىقى قاتارلىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىش، بۇ ئارقىلىق بالىلارنى تېخىمۇ تىرىشىدىغان قىلىش كېرەك. مانا بۇنى ئۈستىلىق بىلەن ماختاش دېسەك بولىدۇ. مەسىلەن: «بۇرۇنقىدىن ئوبدان سىزىپسەن» ياكى «بۇ دەرەخنىڭ يوپۇرمىقى ئەستايىدىل ھەم ئوبدان سىزىلىپتۇ» دېگەندەك ماختىساق بولىدۇ. قىسقىسى، ئاتا-ئانىلار ئەنە شۇنداق ئىنچىكە ۋە ئەتراپلىق باھا بەرگەندە، بالىنىڭ ئاتا-ئانىسىغا بولغان ئىشەنچىسىنى كۈچەيتكىلى، شۇنداقلا باھانىڭ ئۈنۈمىنى كۆرگىلى بولىدۇ. بالىلارنىڭ قىلغان ئىشىنى ئاغزىنىڭ ئۈچىدا ماختاپ قويغاندا، بۇ پىسخىك جەھەتتىن بالىلارغا زىيان يەتكۈزىدۇ. بۇ نۇقتىنى كۆپچىلىك بىلىشى كېرەك.

پەرزەنتىنى تەنقىدلىمەيدىغان ئاتا-ئانا لايىقەتسىز ئاتا-ئانا. بالىلار تەنقىد ئارقىلىق ھەق-ناھەقنى ئايرىشنى، نېمىنىڭ ياخشى، نېمىنىڭ يامانلىقىنى پەرقلەندۈرۈشنى ئۆگىنىدۇ. بالىسى خاتا ئىش قىلسمۇ كارى بولمايدىغان ئاتا-ئانا لايىقەتسىز ئاتا-ئانىدۇر. تەنقىد قىلغاندا ئوبدان تەنقىد قىلىش كېرەك، تەنقىد قىلسام بالا ماڭا ئۈچ بولۇپ قالارمىكىن دەپ ئىككىلىنىدىغان ۋە غەم يەيدىغان ئاتا-ئانىلار ئەيىبلەنشىكە تېگىشلىك. بالىسىنىڭ قىلغان ئىشى توغرا

بولسا توغرا دەيدىغان، خاتا بولسا خاتا دەيدىغان ئاتا-ئانىلار ھۆرمەتكە سازاۋەر بولالايدۇ.

بىراق، قانداق تەنقىد قىلغاندا ھەم بالىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تۈزەتكىلى ھەم بالىنىڭ غۇرۇرغا تەگمەيدىغان قىلغىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن خېلى ماھارەت كېتىدۇ.

بالىنى تەنقىد قىلىشتا سوغۇققان بولۇش، قائىدە سۆزلەپ قايىل قىلىش ۋە مەيدانىمىز باشتىن-ئاخىر بىردەك بولۇشى كېرەك. تەنقىد قىلىش ئەلۋەتتە ياخشى ئىش، بىراق بالىنى يوقىلاڭ ئىشلارغا تەنقىد قىلساق، ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بۈگۈن تەنقىد قىلغان ئىش بىلەن ئەتىسى كارىمىز بولمىسا بولمايدۇ. ئاتا-ئانىنىڭ مەيدانى چىڭ بولۇشى، نېمىنىڭ «ھەق»، نېمىنىڭ «ناھەق» ئىكەنلىكىنى ئىزچىل، بوشاشماي بالىغا ئۆگىتىشى ۋە ئۇنى يېتەكلىشى كېرەك.

تەنقىد قىلىش — قارشى تەرەپنىڭ ئوي-پىكىرى، پوزىتسىيىسى ۋە ھەرىكىتىنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنۇش دېگەنلىك. ئەگەر قارشى تەرەپ تەنقىدكە قايىل بولمىسا ياكى پىسەنت قىلمىسا، ئۇنداقتا تەنقىدنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى بولمايدۇ. باشقىلارنى سەممىيلىك بىلەن تەنقىد قىلغاندا، ئاۋازىمىز تەبىئىي ھالدا تۆۋەنلەيدۇ، پوزىتسىيىمىزمۇ ئۈنچە قوپال بولمايدۇ. تەنقىد تە قارشى تەرەپنىڭ كۈتىدىغىنى قاتتىق ئەيىبلەش ئەمەس، بەلكى سوغۇققانلىق بىلەن قايىل قىلىشتۇر.

قاتتىقراق تەنقىد قىلىشقا توغرا كەلگەندە، ئالدى بىلەن دوستانە بىر كەيپىيات يارىتىش كېرەك. شۇنداقلا باشقىلارغا ئۇنداق قىل، مۇنداق قىل دەپ بۇيرۇق قىلماستىن، بەلكى كەڭ قورساقلىق بىلەن قارشى تەرەپنىڭ مەيدانىنى چۈشىنىش، پىكىرگە قۇلاق سېلىش كېرەك.

ئۇنىڭدىن باشقا، بالىمىزنىڭ دوستىغا نەسىھەت قىلىشىمۇ بالىمىزنى تەربىيەلەشنىڭ ياخشى پۇرسىتى. بالىنى بىۋاسىتە

ئەيىبلەنگەندە ياكى ئاگاھلاندىرغاندا، كۆپىنچە ھاللاردا بالىنى بىنا قىلىپ قويىمىز ۋە بالىنى تەربىيەلەش مەقسىتىگە يېتەلمەيمىز. شۇڭا، بالىنىڭ دوستى ئارقىلىق بالىنى تەنقىد قىلىش مەقسىتىگىمۇ يەتكىلى بولىدۇ.

قىسقىسى، يۇقىرىقىدەك «ئۇن-تىنىسىز تەسىر كۆرسىتىش» ئۇسۇلىنى قوللانغاندا، ۋاسىتىلىق تەنقىد بىۋاسىتە تەنقىدتىن كۈچلۈك ھەم ئۈنۈملۈك بولىدۇ. خەقنىڭ بالىسىنى دادىل تەنقىد قىلىش يۇقىرىقى ئۇسۇلنىڭ تەلىم-تەربىيە پىسخىكىسىدا جانلىق قوللىنىلغانلىقىدۇر.

ئادەتتىكى كىشىلەر «بالىلار كىچىكرەك خاتالىق ئۆتكۈزسە سۈرۈشتە قىلىپ يۈرمىسىمۇ بولىدۇ، چوڭراق خاتالىق ئۆتكۈزسە ئاندىن تەنقىد قىلىش كېرەك» دەپ قارايدۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە دەل بۇنىڭ ئەكسىچە قىلىش كېرەك.

بالا تەربىيەلەشتىمۇ ئاشۇنداق قىلىش كېرەك. بالىلارنىڭ ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتى ئاتا-ئانىسىنىڭكىگە يەتمەيدۇ، شۇڭا خاتالىق ئۆتكۈزۈپ تۇرىدۇ. بىراق بالا بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلاردا ياخشى-ياماننى پەرقلەندۈرگۈدەك ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتى بولىدۇ، ئۇلار ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزسە، كۆڭلىدە ئاز-تۇلا ھېس قىلالايدۇ. گەرچە سەۋەبىنى بىلمىسىمۇ، بىراق ئۇلار خاتا قىلدىمۇ-يوق دەپ ئۆز-ئۆزىدىن سوراپ باقىدۇ.

كىشىلەر ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى سەزىسىمۇ، بىراق باشقىلار كېلىپ كۆرسىتىپ بەرسە، بۇنىڭدىن بىزار بولىدۇ، ھەتتا خاتالىقىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىشىمۇ مۇمكىن، بۇ جەھەتتە چوڭلار بولسۇن ياكى كىچىك بالىلار بولسۇن، ھېچقايسىسى مۇستەسنا ئەمەس. كىچىك بالىلارمۇ ھەم شۇنداق. ئۇلار ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى ئەمدىلا سەزگەندە، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەنقىدىدىن بىزار بولۇپ، خاتالىقىنى ئۆزگەرتىش ئويى يۇققا چىقىدۇ، نەتىجىدە ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىپ قالىدۇ. بالىلار چوڭراق خاتالىق ئۆتكۈزگەندە، باشقىچە قىلىپ

ئېيتقاندا ئۇلار ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ ھالقىلىق پەيتىدە تۇرغاندا، ئاتا-ئانىلار بالىسىنى دەرھال ئەيىبلەيمەي، بەلكى ئۇلارغا ئويلىنىش پۇرسىتى بەرگىنى ياخشى. ئىش ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئاندىن «ئىنچىكە سۈرۈشتە قىلغان» دا، «ھېلىقى ئىش قانداق بولدى؟»، «شۇچاغدا ئازابلانغانمۇ؟» دەپ سورىغاندا، ئۇلاردا خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىشقا پۇرسەت تۇغۇلىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى كۆپ تەرەپلەردىن ئويلاپ، ئۈنىڭدىن تەجرىبە-ساۋاق ئالالايدۇ.

بالىلار كىچىك خاتالىق ئۆتكۈزگەندە، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە تەنقىد قىلىش كېرەك. بەزىدە بالىلار ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تونۇپ يەتمەسلىكى مۇمكىن، ئەگەر ۋاقىتدا تۈزىتىلمەسە، كىچىك خاتالىق چوڭ خاتالىققا ئۆزگىرىشى مۇمكىن، شۇڭلاشقا، كىچىك خاتالىقلارنى ئۈزلۈكسىز تۈزەتكەندىلا، چوڭ خاتالىقنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

ئاتا-ئانىلار راستتىنلا ئاچچىقلانغاندا، بالىلار تەنقىدىنى ئەستايىدىل قوبۇل قىلىدۇ. شۇڭلاشقا، چوڭلار بالىلارنى ئەيىبلەگەندە، ئۇلارنىڭ روھىنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بىئارام بولىدۇ. ئاچچىقىدا قاتتىقراق گەپ قىلىپ قويغاندا، بالىغا يامان تەسىر پەيدا قىلىشتىن تېخىمۇ ئەندىشە قىلىدۇ. شۇڭا، بەزى ئانىلار بالىسىنى تەنقىد قىلىپ بولۇپ، ئارقىسىدىنلا بالىسىغا «بايا ساڭا گەپنى قاتتىقراق قىلىۋېتىمەن، خاپا بولما» دەيدۇ. يىراق بۇ گەپ ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىدۇ، چۈنكى ئۇنداق دېگەنلىك ئۆزىنىڭ تەنقىدىنى ئىنكار قىلغانلىق بولىدۇ، شۇنداقلا بالا ئاتا-ئانىسىغا تاقابىل تۇرۇشنى ئۆگىنىۋالىدۇ.

ئەگەر ئاتا-ئانىلار شۇنداق قىلىۋەرسە، بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ تەنقىد-تەنبەھلىرىنى بىردەملىك ھاياجاندىن بولغان دەپ قازاپ، پەرۋا قىلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بالىلار، خاتا ئىش قىلغاندا چوڭلارنىڭ تەنقىد قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئۆزىدىن ئەپۇ سورىمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ. چوڭلار، بالىلار ئاچچىقىنى كەلتۈرگىدەك ئىشلارنى قىلغاندا ئاندىن بالىلارنى تەنقىد

قىلىشى كېرەك، ئۇلارغا قالايمىغان ناماقۇل بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئەگەر ئۇنداق قىلمىغاندا، ئاتا-ئانىنىڭ گېيى ئۆتمەس بولۇپ قالىدۇ، بالىلارمۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ گېيىگە پەرۋا قىلمايدىغان بولۇۋالىدۇ.

ماختاش — مېھىر-مۇھەببەتنى ئىپادىلەشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلى. ماختاش سۆزلىرى بالىلارنى ئىلھاملاندۇرىدۇ، شۇنداقلا ھۆرمەتلەنگەندەك، ئەتىۋارلانغاندەك تۇيغۇغا كەلتۈرىدۇ. ماختاشنىڭ تۈرتكىسىدە بالىلار ئۆزىنى مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ، ئۆزىنى ئۆزى ھۆرمەتلەيدۇ ۋە مۇكەممەل ئەخلاق-پەزىلەت يېتىلدۈرىدۇ.

بالىلارنىڭ مۇددىئاسىنى ۋە ئۇلاردىكى ئىلگىرىلەشلەرنى ماختاش — ئاتا-ئانىنىڭ ناھايىتى مۇھىم ۋەزىپىسى. پەرزەنتلىرىمىزنى سېخىلىق بىلەن ماختايدىغان، چۈنكى ماختاش مەڭگۈ كۆپلۈك قىلمايدۇ، شۇنداقلا بۇ، پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى زۆرۈر كۈچ. بالىلارنىڭ تۇغما قابىلىيىتىگە دىققەت قىلىش ئۇلاردا ئىشەنچ تۇرغۇزغانغا باراۋەر. بىز بالىلارنىڭ يېنىدا بولمىغان چاغدا، ئۇلار قاتتىق سىناقلىرىدىن ئاشۇ ئىشەنچكە تايىنىپ ئۆتىدۇ. سېخىلىق بىلەن ماختاش ۋە ھۆرمەتلەشنىڭ پايدىسىنى بالىلار ئۆمۈرۋايەت كۆرىدۇ.

شۇڭلاشقا، بالىلارنى ماختاش بىلەن بىرگە، ئۇلارنى باشقىلارنى ۋە شەيئىلەرنى ھۆرمەتلەيدىغان قىلىش، بالىلارنىڭ ساغلام كىشىلىك مۇناسىۋەت ئورنىتىشىغا، كىشىلىك تۇرمۇشتىن بەھرىمەن بولۇشىغا ۋە باشقىلار بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشىگە پايدىلىق. ماختاش ئىچىدە ياشايدىغان بالىلار دوستلىرىغا قارىغاندا شوخ ۋە ئوچۇق-يۈرۈك كېلىدۇ.

ماختاشقا ئېرىشكەن بالىلار ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغاندەك بولىدۇ ۋە ئۇلاردا ئۆزلۈك قىممىتى ۋە غۇرۇر پەيدا بولىدۇ. ھەر بىر بالىنى مۇشۇنداق تۇيغۇغا ئىگە قىلىش — بىز ئاتا-ئانىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى. بالىنى ئەتەي ماختاش ھاجەتسىز، ئۇلارنىڭ ماختاشقا ئېرىشىشى ئۈچۈنلا بەزى ئىشلارنى قىلىشى ناتايىن. ئاتا-ئانىلار بالىدىكى ئىنچىكە

ئىلگىرىلەشلەرگە كۆپرەك دىققەت قىلىشى، ئىلھاملاندۇرۇشقا توغرا كەلگەندە ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. شۇندىلا بالىلار بارغانسېرى پىشىپ يېتىلىدۇ.

بىز بالىنى تۈرلۈك جەھەتلەردە ماختاش بىلەن بىرگە، نېمىنىڭ مۇھىملىقىنىمۇ ئېيتىشىمىز كېرەك. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ھازىر جەمئىيەتتە تۈرلۈك ئېزىقتۇرۇشلار مەۋجۇت، شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىلار ئالدى بىلەن بالىلارغا تايانغۇدەك بىر ئاساس تېپىپ بېرىشى كېرەك. بالىلارغا بىزنىڭ ئۇلارغا بولغان مۇھەببىتىمىزنىڭ ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشىمىز كېرەك.

بالىنى ھۆرمەتلەش ئۇلارغا ئەتراپىدىكى تۈرلۈك كىشىلەرنى پەرقلەندۈرۈشنى ئۆگەتكەنلىك بولىدۇ. مال-دۇنياسىنىڭ بار-يوقلۇقىنى بىر ئادەمگە باھا بېرىشنىڭ ئۆلچىمى قىلماسلىق، بالىلاردا يۇقىرىغا ئۆرلەيدىغان قىممەت قارشىنى تۇرغۇزىدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنى كېلەچەككە يۈزلەندۈرىدۇ.

بالىنى ماختاش ناھايىتى مۇھىم، بالىغا سەمىمىي مۇئامىلە قىلىش تېخىمۇ مۇھىم. ئادەتتە ئاتا-ئانىلار بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ نۇرغۇن قىممەت قارشىنى سىڭدۈرىدۇ.

بەزىدە بىز بالىلارنىڭ ئىپادىسىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىمىز، بىراق ھېسسىياتىمىزنى يوشۇرۇپ كېتىشىمىز ھاجەتسىز. چۈنكى مۇھىمى بۇ ئەمەس، بەلكى بالىلارنىڭ قانداق ھېسسىياتتا بولغانلىقىدا. ئەگەر نەتىجە كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغان بولسا، بالىلارمۇ بۇنى بىلىدۇ، ئۇنداقتا بىز ئۆزىمىزدىكى ئۈمىدسىزلىكنى تۈگەتسەكلا بولىدۇ.

ئاتا-ئانىنىڭ ئوي-خىيالى ۋە ھەرىكىتىنىڭ بىردەك بولۇشى بالا ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئۈلگە. بىز بالىلارنى راستچىل قىلماقچى بولغاندا، سۆزلەنگەندىن ئۇلارغا ئۈلگە كۆرسەتكىنىمىز ياخشىراق بولىدۇ. ھېچقايسىمىز بالىلىرىمىزنىڭ تىلى باشقا، دىلى باشقا ئادەم بولۇپ قېلىشىنى خالىمايمىز. بالىلارغا ئەدەب-ئەخلاق ئۆگىتىش، ئۇلاردىن

ھەر ۋاقىت چىن كۆڭلىدىن باشقىلارنى ئويلىشىمنى تەلەپ قىلىش دېگەنلىك. بىراق ئۇنداق قىلىش ئۈنچە ئاسان ئەمەس. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى شۇكى، ئۆزىمىز ئۈلگە بولۇپ، ئالدى بىلەن باشقىلارغا رەھىمدىل بولۇشىمىز، راستچىل، سەمىمىي بولۇشىمىز كېرەك. شۇندىلا بالىلار بىزنى دوراپ، باشقىلار بىلەن ئالاقە قىلىش ماھارىتىنى ئۆگىنىۋالالايدۇ.

بىز بالىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئۈچۈن ماختاشقا ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىمىز. ماختاش ئىچىدە ياشايدىغان بالىلار ماختاشنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ، بۇ، بالىلارنىڭ دەككە-دۈككەدە يۈرگىنىدىن، پۈتۈنلىكىدىن ياكى ماختاشنى رەت قىلغىنىدىن كۆپ ياخشى.

شۇڭلاشقا، بالىلارغا ئەھمىيەت بېرىش ۋە ئۇلارنى ماختاش، شۇنداقلا ئۇلارنى باشقىلارغىمۇ مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەش كېرەك. ھەركۈنى ئازراق ۋاقىت چىقىرىپ، بالىلارنى ماختاڭ، ئۇلار بالىلىقىدىكى بۇ گۈزەل چاغلارنى ھەرگىز ئۈنۈتمەيدۇ.

باشقىلارغا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن ئۆزىگە ئەھمىيەت بېرىش ناھايىتى مۇھىم، بىراق سەل ئوخشمايدۇ. بىز بالىلارنىڭ ھېسسىيات جەھەتتە پىشقان، مۇستەقىل، ئۆز-ئۆزىنى ئىلھاملاندۇرالايدىغان ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. بالىلار ئۆزىگە ئەھمىيەت بېرەلسە، ھېسسىي ئۈزۈقلۈققا ئېرىشكەندەك بولىدۇ ۋە باشقا بالىلارغا قارىغاندا بەكرەك پىشىپ يېتىلىدۇ. بۇنداق قىلىش ئۈچۈن بالىلارنى كىچىكىدىن تارتىپ تەربىيەلەش كېرەك، ئەلۋەتتە.

نېمە ئۈچۈن بالىلارنى مۇۋاپىق ماختىشىمىز كېرەك؟ ماختاشنى مېھىر-مۇھەببەتنىڭ ياكى كۆيۈنۈشنىڭ ئورنىغا دەسەتكىلى بولمايدۇ. بالىلار ماختىلىشىنى خالايدىغانلىقىنى ئۈدۈل دېگەندەك، ئۇلارغا ۋاقتىدا ئەسكەرتىشىمىز كېرەك.

«قارىڭە، مەن ئوبدان قىپتىمەنمۇ؟» دېگەنلىك ئەمەلىيەتتە بالىلارنىڭ «ماڭا دىققەت قىلىڭ، مېنى ئوبدان بىلىكەن دەپ ماختاڭ» دېگەنلىكى بولدى. شۇڭلاشقا، بالىلار ئاشۇنداق ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەندە، باشقىلارنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، قوللايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇسى ماختاشقا ئېرىشىشنىمۇ بېسىپ چۈشىدۇ، شۇڭا بەزىدە زىيادە ماختاش ئارقىلىق كۈتكەن ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ.

بالىلار كۆپرەك غەمخورلۇققا مۇھتاج، بىراق بۇ بالىلارنىڭ خاسلىقىغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. بەزى بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆپرەك قۇچاقلىشىغا مۇھتاج، باشقا تەڭتۈشلىرى ئۆزى يالغۇز خۇشال ئوينىسا ۋە يىراقتا تۇرۇپ ئاتا-ئانىسى بىلەن خوشلاشسا، بىراق بۇ بالىلار ئۇنداق قىلالمايدۇ. بۇنداق بالىلار تېخىمۇ كۆپ ماختاشقا، غەمخورلۇققا ۋە كۆڭۈل بۆلۈشكە مۇھتاج.

ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە كۆپرەك ھەمراھ بولۇپ پاراڭلاشسا، ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى ۋە قايغۇسىغا ئورتاقلاشسا، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ تەنھا ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدۇرسا، پەرزەنتلىرىنىڭ ئازاب-ئوقۇبىتىنى تۈگىتىپ، ئۇلارنى تېخىمۇ ئەركىن، بىخەتەر ئىكەنمەن، دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرەلەيدۇ.

مانا بۇ مېنىڭ ماختاش توغرىسىدىكى قاراشلىرىم. مېنىڭچە، مەن ماختاشنىڭ تەلىم-تەربىيىدىكى ئورنىنى تۇنجى بولۇپ، ئەڭ يۇقىرى دەرىجىگە كۆتۈردۈم. ئاتا-ئانىمۇ بۇ قاراشلىرىمنى ئانچە قوللىماسلىقى مۇمكىن.

ماختاش ماھىيەتتە پۈتۈنلەي شەخسىيەتسىز بولغان مۇھەببەتتۇر. باشقىلارنى ماختىغۇچىلار گۈزەل پەزىلەتلىك كىشىلەردۇر. ماختاش يەنە تالانتلىقلارنى تەربىيەلەپ چىقىشنىڭ بىر دېرىزىسى ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى.

ئەمەلىيەتتە، ئېسىمدە قېلىشچە، دادام باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشىنىدىغان ئادەم ئىدى.

دادام مەيلى ماڭا بولسۇن ياكى ئاپامغا بولسۇن، تونۇش-بىلىشلىرىگە بولسۇن ياكى ناتونۇش كىشىلەرگە بولسۇن، ھەممىمىزگە مېھرىبانلىق ۋە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغانىدى.

رەھىمدىللىك، كەڭ قورساقلىق ۋە چۈشىنىش ئاتا-ئانىمىنىڭ ئۆمۈرۋايەت چىڭ تۇرغان گۈزەل پەزىلەتلىرىدۇر. مېنىڭچە، بۇ پەزىلەتلەر پەقەت باستىر دادامدىلا ئەمەس، بەلكى ھەر بىرىمىزدە بولۇشقا تېگىشلىك پەزىلەتتۇر. دادامنىڭ بۇ پەزىلەتلىرى مېنى تەربىيەلەش جەريانىدىكى شەخسىيەتسىز كۆيۈنۈشلەردە ۋە مېنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللىغانلىقىدا گەۋدىلەندى. شۇنداق دېيەلەيمەنكى، بۇ دۇنيادا مېنى ئەڭ چۈشىنىدىغان ئادەم — دادام، ماڭا ئەڭ كۆپ ياردەم بېرەلگەن ۋە مېنى قوللىغان ئادەم يەنىلا دادام. دادامنىڭ شۇنچە يىل كۆڭۈل قويۇپ تەربىيەلىشى نەتىجىسىدە، مەن «ئەقلى ئاجىز» بىر بالىدىن كىشىلەر ھەۋەس قىلىدىغان ۋە ماختايدىغان «تالانت ئىگىسى» گە ئايلاندىم. بۇ جەرياندا مەن كۆپىنچە ۋاقىتلاردا تۇرمۇشتىكى ھەممىلا ئىشقا تولۇق ئىشەنچ بىلەن قارىدىم. ئەجىبا دادامنىڭ مېنى مۇشۇنچىلىك قىلغىنى يەتتەمدۇ؟

ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۱. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۲. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۳. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۴. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۵. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۶. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۷. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۸. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۹. ئەمىنە راتى ئىشقا
 ۱۰. ئەمىنە راتى ئىشقا

سەككىزىنچى باب

قىزىقشچانلىق — بالىلارنىڭ ھەقىقەت

ئۈستىدە ئىزدىنىشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ

كۈچ مەنبەسى

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1803-يىلى 3-نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

كارل ھەقىقەتەن قىزىققاق بالا ئىدى، ئۇ ھەمىشە مەندىن تۈيۈقسىز سوئال سورايتتى:

— نېمىشقا شامال چىقىدۇ؟

— نېمىشقا كېچىدە بىرنەرسىلەرنى كۆرەلمەيمەن؟

— نېمىشقا ھەركۈنى ئۇخلايمەن؟

— نېمىشقا سىلەرنى دادا، ئاپا دەيمەن؟

ئوغلۇم كارل بۈگۈن يەنە سوئال سوراشقا باشلىدى. سوئال سوراش مېنى خۇشال قىلىدىغان بىر ئىش. مەن ئوغلۇمنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىپ، بۇرۇلۇش نوقتىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئەتراپتىكى شەيئىلەرنىڭ نامىنى ۋە ئالاھىدىلىكىنى بىلىدىغان، شەيئىلەرنى پەرقلەندۈرىدىغان، چۈشىنىدىغان ۋە چۈشەندۈرىدىغان ۋاقتىنىڭ كېلىپ قالغانلىقىنى بىلەتتىم. قىزىققاق ئوغلۇم كارلنىڭ كۆزقاراشلىرى بەكلا ساددا،

ئاجايىپ-غاراىىپ، ئەقىلگە سىغمايدىغان بولۇپ، جاۋاب بەرمەك تەسى ئىدى. بەزىدە مەنمۇ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەلمەي قالاتتىم.

قىزىقىش — ئەقلىي قابىلىيەتنىڭ مەنبەسى، بۇ نوقتىنى مەن چۈشىنىمەن. مەن ئوغلۇم كارلىنىڭ سوئال سوراشقا ئامراق بالا ئىكەنلىكىدىن پەخىرلىنىمەن.

* * *

1803- يىلى 6- نويابىر ھاۋا ئۇچۇق.

بۈگۈن مەن ئوغلۇم كارلىنى ئېلىپ، دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلار قوبۇق ئۆسكەن تاغ يولىدا كېتىۋاتاتتىم. ئوت-چۆپلەر ئارىسىدا پات-پات ياۋا گۈللەر ئۇچراپ قالاتتى. مەن بىرتال ياۋا گۈلنى ئۈزۈپ: «كارل، تېزكەل، بۇ گۈلنى كۆرگىنە» دەپ توۋلىدىم. ئۇ قىزىقىنىدىن يېقىن كېلىپ كۆردى. مەن بىرتەرەپتىن گۈلنى كۆرسەتتىم، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭغا «بۇ گۈل بەرگى، بۇ گۈل چېڭى، بۇ گۈل چىنسى....» دەپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتىم. تۇيۇقسىز ئوت-چۆپلەر ئارىسىدىن بىر چېكەتكە چىقىۋىدى، مەن ئۇنى دەرھال تۇتۇۋالدىم. ئاندىن ئوغلۇم بىلەن ئىككىمىز زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، بۇ چېكەتكىنى تەتقىق قىلدۇق. مەن چېكەتكىنىڭ تەن قۇرۇلۇشى، ياشاش ئادىتى، كۆپىيىشى ھەققىدىكى بىلىملەرنى ئوغلۇمغا بىلگىنىمچە سۆزلەپ بەردىم.

ئوغلۇمنىڭ قىزىقىشىغا تولغان كۆزلىرىدىن بىلىمگە بولغان تەشەنلىقى چىقىپ تۇراتتى. بۇ ئىش مېنى بەكلا سۆيۈندۈردى. ئۆيگە قايتىدىغان چاغدا، مەن قاندىن بۇزغان ھالدا ئوغلۇمنى بىر ھازاغىچە كۆتۈرۈپ ماڭدىم. ئوغلۇم خۇشاللىقىدىن كەچكى قۇياشقا قاراپ ماڭدى....

1803- يىلى 12- نوپابر ھاۋا تۇتۇق.

كىشىلىك ھايات توغرىسىدىكى ئىزدىنىش ئىنسان قەلبىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدىكى ئېھتىياجىدۇر.

بالىلارنىڭ سوئاللىرى تېرەن مەزمۇنلۇق بولسا، بىز كۆپىنچە ھاللاردا يۈزەكى ۋە ئاغزىمىزغا كەلگىنىچە جاۋاب بېرىپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى تۈۋا قلايمىز، نەتىجىدە بالىلارنىڭ سوئال سوراش قىزغىنلىقىنى يوققا چىقىرىمىز. سوئال سورالغان بالىدا شۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى چۈشەنگۈدەك قابىلىيەت بولىدۇ. قىزىقىشچانلىق ئۇلارنىڭ نامەلۇم دۇنيانىڭ ئىشىكىنى ئېچىشتىكى ئاچقۇچى. بۇ ئۇلارنىڭ كېيىنكى ئىجادىيىتىگە ئاساس سالىدۇ. ئوغلۇم كارل بەك قىزىققاق بولغاچقا، سۆزلۈك، تۇرمۇش تەجرىبىسى، چۈشىنىش قابىلىيىتى، ئىزدىنىش قىزغىنلىقى قاتارلىقلار ئۇنىڭ بىلىمىنى بېيىتتى، ئۆزلۈك ئېڭىنى شەكىللەندۈرۈشكە ياخشى ئاساس سالدى. ئاشۇنداق شارائىتتا ئوغلۇمنىڭ قىزىقىشى تەدرىجى ھالدا سىرلىق ۋە چۈشىنىكسىز بولغان ھاياتلىق، تەبىئەت، ئېتىقاد قاتارلىق چوڭقۇر قاتلاملىق، مۇرەككەپ مەسىلىلەرگە كېڭەيدى، ئوغلۇمنىڭ ئىزدىنىشىنى دەقىقە توختىتىپ قويۇش، سىرلىق، چۈشىنىكسىز كىشىلىك ھاياتنىڭ سىرلىرى توغرىسىدا ئويلىنما دېيىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن ئوغلۇم كارلنىڭ «مەن قەيەردىن كەلگەن؟»، «مەن ئۆلسەم قەيەرگە بارىمەن؟» دېگەندەك سوئاللىرىغا ھەرگىزمۇ يېنىكلىك بىلەن جاۋاب بەرمەيتتىم. چۈنكى ئوغلۇم بۇ سوئاللارنىڭ تېڭىگە تېخى ھەقىقىي يەتمىگەنىدى. مەن ئوغلۇمنىڭ ئىدىيىسىنىڭ بەك بالدۇر قاتمىلىشىپ قېلىشىنى خالىمايمەن، چۈنكى بۇ سوئاللار ھەممىلا ئادەمنى گاڭگىرتىپ قويدۇ.

* * *

1803- يىلى 13- نويابىر ھاۋا تۇتۇق.

بۈگۈن ئوغلۇم مەندىن: «پەرۋەردىگار ھەرۋاقت بىزنىڭ ھالىمىزدىن خەۋەر ئالامدۇ؟» دەپ سورىۋىدى، مەن ھەئە، دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ يەنە: «بۈگۈن مەن يىقىلىپ چۈشۈپ بېشىم قاتتىق ئاغرىغاندا، ئۇ نېمىشقا قاراپ تۇرىدۇ؟» دەپ سورىدى. مەن ئوغلۇمغا دېگىزدا قارا بوران چىقىپ، بىرنەچچە ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردىم ۋە ئۇنىڭدىن: «رەھىمدىل پەرۋەردىگار نېمە ئۈچۈن ئاشۇلارنى قۇتقۇزمايدۇ؟» دەپ سورىدىم. باستىر بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئوغلۇمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىشكە ئامالسىز مەن. بىركىچىك بالىنىڭ سوئالى مېنى ھەيران قالدۇردى.

* * *

1803- يىلى 14- نويابىر ھاۋا ئۇچۇق.

بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا مەن كارلغا روھ توغرىسىدا گەپ قىلغانىدىم. شۇنىڭدىن بېرى ئۇ ماڭا يېپىشىۋېلىپ، پەرۋەردىگارغا ئەڭ ئايدىڭ بولغان بۇ مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. ئوغلۇمنىڭ شۈبھىلىك كۆزلىرىگە قاراپ، پەرۋەردىگار توغرىسىدا چۈشەنچە بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم. مەن ئۇنىڭغا روھنىڭ شەكىلسىز ئىكەنلىكىنى، يەنى ئۇنى كۆرگىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم. بىراق ئەگەر مەن ئۆزۈمنىڭ روھ توغرىسىدىكى ئويلىغانلىرىمنى يازسام، يازغىنىم پەقەت روھنىڭ تەسۋىرى بولىدۇ، خالاس.

بۈگۈن مەن كارلغا «ئىنجىل» دىكى داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ «پەرۋەردىگار مېنىڭ روھىمنى يېتەكلىمەكتە» دېگەن سۆزىنى ئوقۇپ بەردىم. بىراق كارل تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ: «روھنىڭ پۇتى بارمۇ؟ داۋۇد ئەلەيھىسسالام قارىغۇمۇ؟» دەپ سورىدى. كارل يېتەكلىش دېگەن سۆزنى تار دائىرىدە چۈشىنىپ قالغاچقا، شۇنداق دەپ سورىغانىدى. ئۇ مەندىن: «جەننەت قەيەردە؟ ئۇ قانداق شەكىلدە؟» دەپ سورىدى. مەن ناھايىتى ئاددى قىلىپلا ئۇنىڭغا: «نۇرغۇن جايلارنى جەننەت دېسەك بولىدۇ. جەننەت ئەمەلىيەتتە بىرخىل ھالەت، يەنى بىر ئادەمنىڭ ئارزۇ-ئىستەكلىرىنىڭ قانائەتلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. جەننەت ھەققانىيەت ئېتىراپ قىلىنىدىغان، كىشىلەر پەرۋەردىگارغا ئېتىقاد قىلىدىغان ۋە ئۇنى ئۇلۇغلايدىغان جايدا بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردىم.

ئۇلۇمغا ئېيتىپ بېرەلەيدىغانلىرىمۇ مۇشۇنچىلىك بولسا كېرەك.

* * *

1803- يىلى 18- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

ئۇلۇشكۈن قەدىناس بىر دوستۇم ئالەمدىن ئۆتتى. ۲021
 ئۇلۇم تىلغا ئېلىنسا، بەك ئازابلىنىمەن، ئۇلۇمنى تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ پېتىنالمائىمەن.

بۈگۈن ئۇلۇم ئازابلانغانلىقىمنى بىلدى بولغاي، مەندىن كۆپ سوئال سورىدى. پەقەت ئۆز-ئۆزىگە: «ئادەم نېمىشقا ئۆلىدۇ؟» دەپ سوئال قويدى ۋە ئەجەبلەنگەن ھالدا مەندىن: «بىز ئۆلمىسەك، مەڭگۈ تېخىمۇ بەختلىك ياشىماسمىدۇق؟» دەپ سورىدى. مەن: «ئۇنداق بولمايدۇ، چۈنكى ئۇلۇم بولمىسا، بىزنىڭ بۇ يەرشارىغا جانلىقلار پاتمايدۇ، نەتىجىدە ھېچكىممۇ ئەركىن-ئازادە ياشىيالمىدۇ» دەپ

جاۋاب بەردىم. ئوغلۇم بۇنى ئاڭلاپ: «پەرۋەردىگار يەرشارىدىن
بىرنەچچىنى كۆپرەك ئايرىدە قىلغان بولسا بوپتىكەن» دېدى.

1803- يىلى 20- نويابىر - ھاۋا ئوچۇق.

قىزىقىشچانلىق ئىنسانلارنىڭ يېڭى بىلىمگە ئېرىشىشىدىكى
ئاساسلىق ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ. قىزىقىشچانلىق بولمىسا ياكى
چەكلەنسە ۋە بوغۇپ قويۇلسا، ئىنسان روھىي جەھەتتە مۇكەممەل ئادەم
بولالمايدۇ، جەمئىيەتمۇ تەرەققىي قىلالمايدۇ، ھەتتا ھېچقانداق نەرسە
مەۋجۇت بولمايدۇ.

ئوغلۇم كارلۇم ھەم شۇنداق.
بالىلاردا بالىلىق دەۋرىدە مۇقىم ۋە چوڭقۇر قىزىقىشنىڭ
بولۇشىدىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۇلار پەقەت بەزى شەيئىلەرگە
قىزىقىپ باقىدۇ، يېڭىلىق ھېس قىلىدۇ. ئوغلۇمنىڭ قىزىقىشى
ساددا، سىتخىيىلىك ھەم گۆدەكلەرچە بولۇپ، تۈرلۈك شەيئىلەرگە
بېرىپ چېتىلاتتى، ئۇ تۈرلۈك سوئال-گۇمانلارنى ئوتتۇرىغا قوياتتى،
تۈرلۈك شەيئىلەرنى چۈشىنىۋالسام دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ بۇ
ئالاھىدىلىكىنى ئوبدان چۈشىنىپ يېتەكلىشىم كېرەك، چۈنكى بۇمۇ
پەرۋەردىگار ئوغلۇمغا ئاتا قىلغان بىر قابىلىيەتتۇر.

قىزىقىشچانلىقنى ئوڭايلىقچە يېتىلدۈرگىلى بولمايدىغانلىقى ماڭا
ئايىدىك. بىراق، ئوغلۇم قىزىقىش-ھەۋەسنىڭ تۈرتكىسىدە بىرتالاي
سوئاللارنى سورىغاندا، ئەتراپىدىكى شەيئىلەرنى چۈشىنىشكە
ئۇرۇنغاندا ۋە ئەتراپتا نېمە ئىش بولغانلىقىنى كۆزەتكەندە، تۈرلۈك
جىسىملارنى ئۆرۈپ-چۆرۈپ، پۇراپ بېقىپ، تۈتۈپ بېقىپ، تېتىپ
باققاندا، جىسىملارنى ئوتقا، سۇغا ۋە كۆلچەكلەرگە سېلىپ، ھەۋەس
بىلەن تۈرلۈك «تەجرىبە» لەرنى ئىشلەۋاتقاندا، ئۇنىڭدىكى بۇخىل

تەبىئىي، ساپ قىزىقىشچانلىقنى ئېنىق ھېس قىلاتتىم. شۇنداقلا ئۇنىڭ بۇ قىزىقىشچانلىقىغا، گۆدەكلەرچە قىلىۋاتقان، كۈلكىلىك «تەجرىبە» لىرىگە ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بايقاش ئىقتىدارى ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنىمۇ ھېس قىلغانىدىم. بالىلاردىكى بۇخىل قىزىقىشچانلىق ياخشى تەلىم-تەربىيە مۇھىتىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ ۋە تەرەققىي قىلالايدۇ، ئەلۋەتتە.

قىزىقىشچانلىق ئىنساندىكى ئۆگىنىشكە زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان تەبىئىي خۇسۇسىيەتتۇر، شۇنداقلا ئىنساننىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ئەڭ يۈكسەك ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى. چۈنكى قىزىقىشچانلىققا ئاددىي دېگەندە، «قىزىقىشچانلىق — بىلىمگە ئىنتىلىش ئىستىكى» دەپ تەبىرى بېرىشكە بولىدۇ.

«نېمە؟»، «قانداق؟»، «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئاللار قىزىقىشچانلىق تۈپەيلى سورىلىدىغان ئاساسلىق سوئاللاردۇر، شۇنداقلا بىر ئادەم تۇغۇلغاندىن تارتىپ ئۆلگەنگە قەدەر مەڭگۈ جاۋاب بېرىپ بولالمايدىغان، ھەتتا پۈتكۈل ئىنسانىيەتمۇ جاۋاب بېرىپ بولالمايدىغان سوئاللاردۇر. ئىنسان قىزىقىشى قانائەت تاپمىغاچقا، «نېمە؟»، «قانداق؟»، «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئاللارنى توختاۋسىز ئوتتۇرىغا قويدۇ، نەتىجىدە بىلىش ئىستىكى پەيدا بولۇپ، ئۆگىنىش ۋە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ئەقىل-پاراسەتكە ۋە قابىلىيەت-ئىقتىدارغا ئېرىشىدۇ. شۇنداقلا «نېمە؟»، «قانداق؟»، «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئاللار توغرىسىدا ئىزدىنىش جەريانىدا، شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتى ۋە قانۇنىيىتىنى تەدرىجى ئىگىلەيدۇ ھەمدە ھەقىقەتنى ئېچىپ بېرىدۇ.

ئىنساندىكى قىزىقىشچانلىق رىغبەتلەندۈرۈلسە، ئادەم قىزىققان شەيئىنى ئاكتىپلىق بىلەن چۈشىنىدۇ، ئەستە ساقلاش ئىقتىدارىمۇ كۈچىيىدۇ، تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى تېخىمۇ موللىشىدۇ، ئۆگىنىش قىزغىنلىقى ۋە ئۆگىنىشتىكى قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. ئىنسان قىزىقىشىنى قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن

مەزمۇنى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ چۈشىنىدۇ، بەزىدە ھەتتا مەزمۇنىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماي، يېڭى بىلىملەرگە تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق ئېرىشىدۇ. قىزىقىشچانلىقى كۈچلۈك ياش-ئۆسمۈرلەر دىققىتىنى يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈپ، تۈرلۈك ئىچكى-تاشقى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلىيالايدۇ.

قىزىقىشچانلىق كىشىلەرنىڭ ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە بولغان بىرخىل تەبىئىي ئىزدىنىش ئىستىكى، شۇنداقلا يوشۇرۇن ئىجادىيەت ھالىتىدۇر. بىلىم تەشەببۇسى بىلىمگە ئېرىشىش، ئەقىل-پاراسەت ۋە قابىلىيەت ئىگىلەشنىڭ مەنبەسى.

قىزىقىشچانلىق كىشىلەرنىڭ ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە بولغان بىرخىل تەبىئىي ئىزدىنىش ئىستىكى، شۇنداقلا يوشۇرۇن ئىجادىيەت ئامىلىدۇر. بىلىم تەشەببۇسى بىلىمگە ئېرىشىش، ئەقىل-پاراسەت ۋە قابىلىيەت ئىگىلەشنىڭ مەنبەسى.

بالىلار ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشى، پائالىيىتى، خىزمىتى، ئۆزئارا مۇناسىۋىتى، بەس-مۇنازىرىسى، ھېسسىياتى قاتارلىقلارنى چۈشىنىۋاتقاندا، پاسسىپ، مەقسەتسىز ھالدا كۆزەتمەستىن، بەلكى ئاكتىپلىق بىلەن ئىزدىنىدۇ، ئۆزى قىزىقىدىغان، يېڭىچە دۇنيانى بىلىشكە تىرىشىدۇ.

ئەلۋەتتە، ئوغلۇم كارل بۇلارنى بىلمەيدۇ، ئى پەرۋەردىگارنىم! مېنىڭ ۋە ئوغلۇم كارلنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى چىڭ تۇتۇشىمىزغا ياردەم قىلغايسەن؟

* * *

1803- يىلى 21- نوبابىر ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن مەن ئايالىم بىلەن ئوغلۇمىز يولۇققان مەسىلىلەرنى ئۆلچەملىك تىل ئارقىلىق مۇھاكىمە قىلىدىغان، ئوغلۇمىزغا تۈرلۈك

نەرسىلەرنىڭ ۋە شەيئىلەرنىڭ نامىنى ئۆگىتىدىغان، ئۇنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرۇپ، ئەقلى قاپلىنىپ تەرەققىي قىلدۇرىدىغان بولۇپ كېلىشتۇق. بىز يەنە بالىنىڭ سورىغان ھەر بىر سوئالىغا ئەستايىدىل جاۋاب بېرىدىغان، بولۇپمۇ ئۇ بىلمەكچى بولغان ھەقىقىي مەسىلىگە جاۋاب بېرىدىغان؛ بالىنىڭ سوئالىنى ئەپلەپ-سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغان شۇنداقلا ئۇنىڭغا ئۆزى چۈشەنمەيدىغان چوڭ قائىدىلەرنى ۋە چاكىنا قىممەت قاراشلىرىنى بىلدۈرۈشكە ئالدىرمايدىغان ھەمدە «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سوراشنى بالىنىڭ ئادىتىگە ئايلاندۇرىدىغان؛ ئۇنىڭغا ئوخشاش قىزىقشچانلىقىنى ساقلاپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە چۈشەنمەيدىغان نەرسىلەر توغرىسىدا ئىزدىنىدىغان؛ ئۇنىڭ قىزىقشچانلىقىنى ساقلاپ، ئۇنىڭدا ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويدىغان ئادەتنى - يەنى، ئۆز-ئۆزىگە: «بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟»، «مېنىڭ ھۆكۈمۈم توغرىمۇ-خاتامۇ؟» دەپ سوئال قويدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرىدىغان بولۇپ كېلىشتۇق. بۇ ئادەت بالىنىڭ ھەقىقەت ئۈستىدە ئۆز ئالدىغا ئىزدىنىشنىڭ بىخى ئىدى. كارلىغا ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويۇشنى ئۆگىتىش ئۇنىڭغا تەپەككۈر قىلىشنى ئۆگىتىشىمىزدىكى بىرخىل ئۇسۇل ئىدى. بالا بۇخىل تەپەككۈرغا قانچە ئادەتلەنگەنسېرى، بۇخىل تەپەككۈر شۇنچە يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلىدۇ ۋە بالىدىكى بىرخىل ئادەتكە، توغرا-خاتاغا تايىنىپ تەپەككۈر قىلىدىغان ئىككىنچى خىل قاپلىنىپتىكى ئايلىنىدۇ. بۇ، ھەقىقىي نەتىجە قازانغۇچىلاردا بولىدىغان ئالاھىدىلىكتۇر.

بالىلار ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بۇ ئادەتنى ئىزچىل ساقلىسا، ياش-ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە قەدەم قويغاندا، بىرەر نەرسە ئۆگىنىشمۇ ئوڭايغا چۈشىدۇ.

بىز بالىلاردا ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرگەندە، ئۇلارنى تېخىمۇ پىشىپ يېتىلىشكە بىر قەدەم

يېتەكلىگەن بولىمىز. ئۇنداق قىلىش ئوڭاي ئەمەس، بىراق جەزمەن شۇنداق قىلىش زۆرۈر.

1803- يىلى 1-دېكابىر ، ھاۋا ئوچۇق .

تۈنۈگۈن ئايالىم بىلەن كارلنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى قانداق يېتىلدۈرۈش توغرىسىدا كېلىشىۋالغانىدەم، بىراق بۈگۈن ئايالىم ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلىپ، كارلنىڭ سورىغان سوئالغا ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا كۆز ئىشارىسى قىلىۋىدىم، ئايالىم دەرھال ئۆزىنى بىلىۋالدى ...

ئىنسان تۇغۇلۇشىدىنلا قىزىققاق كېلىدۇ. گۇمان-سوئاللار ئىنسانىيەتنىڭ ئالغا بېسىشىغا، سىرلارنى ئېچىشىغا ۋە ھەقىقەت ئۈستىدە ئىزدىنىشىگە تۈرتكە بولۇپ، كەشپىيات ئىختىرالارنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. بالىلارنىڭ تولا سوئال سورىشى ئۇلارنىڭ ھەممىلا نەرسىنى بىلگۈسى، چۈشەنگۈسى كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە بۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئىش بولامدۇ؟ بالىلارنى ئىنسانىيەت ئەقىل-پاراستىنىڭ جەۋھەرلىرىنى ئىگىلەشكە ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرۇش كېرەك.

بالىلارنىڭ ھەربىر يېڭى، ئۆزگىچە ۋە نەپىس ئىشلەنگەن نەرسىلەرنى چۈشىنىشىگە يول قويۇش كېرەك. بالىلار ئويۇنچۇقنىڭ سىرنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن، بەزىدە ئۇنى چۇۋۇۋېتىشى مۇمكىن. بۇنداق چاغدا ئاتا-ئانىلار بالىغا ئاچچىقلىسا، خاتا قىلغان بولىدۇ.

بالىلار تۇغما قىزىققاق كېلىدۇ. تەربىيىلىگۈچىلەر، بولۇپمۇ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ قىزىقىشچانلىقىغا ئوبدان دىققەت قىلسا، دۇنيادا ئەقىللىق، بىلىملىك بالىلار تېخىمۇ كۆپىيىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ

چۈشىنىش قابىلىيىتى ۋە تەپەككۈر قابىلىيىتىگە ئاساسەن، ئۇلارنىڭ سوئالغا جاۋاب بېرىشى كېرەك. بالىلار تۇرمۇش ۋە تەبىئەت ھادىسىلىرى توغرىسىدا سوئال سورىغاندا، ئاتا-ئانىلار سەۋرچانلىق بىلەن جاۋاب بېرىشى، پەرۋا قىلماي ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىكى كېرەك. سوئال سوراشنى بىلىش — بالىلارنىڭ چۈشىنىش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش ۋە بىلىمگە ئېرىشىشىدىكى مۇھىم بىر يول.

ئانىلار بالىلارغا سەۋرچانلىق بىلەن مېڭىشىنى، سۆزلەشنى ئۆگەتكەنگە ئوخشاش، بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنىمۇ كۈچىنىڭ بارىچە قوغدىشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىلار چۈشىنەلەيدىغان ئاددىي مىساللار ئارقىلىق ئامالنىڭ بارىچە بالىلارنىڭ سوئالغا جاۋاب بېرىشى، تاشقى دۇنيادىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىشى كېرەك. بالىلارنىڭ سورىغان سوئالنى ھەرگىز مازاق قىلماسلىق كېرەك. شۇ نۇقتا ئاتا-ئانىلارنىڭ سەمىدە بولۇشى كېرەككى، بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى قوغداش مەڭگۈ زۆرۈر.

* * *

1803- يىلى 3- دېكابىر ھاۋا تۇنۇق. بۈگۈن كارل كىچىك بىر سوئالغا ئۆزى جاۋاب تاپتى. بۇ، خېلى چوڭ ئىلگىرىلەش. شۇڭا مەنمۇ خۇشال ھالدا ئۈچ ئايدىن بۇيانقى ئىشلارنى بىر قۇر ئەسلەپ ئۆتتۈم. تۇنجى قېتىم ئايالىم ئوغلىمىزنىڭ سوئالغا جاۋاب بېرىش توغرا كەلگەندە قىيىنچىلىقنى كۆرۈپ، ئۆزۈم جاۋاب بېرىش قارارىغا كەلگەندىم. شۇنىڭدىن باشلاپ كارل سوئال سورىغاندا ئۇنى ئىلھاملاندۇراتتىم ۋە سەۋرچانلىق بىلەن جاۋاب بېرەتتىم. بالىلارنىڭ دۇنيا توغرىسىدىكى دەسلەپكى ئىزدىنىشىگە ئەھمىيەت بېرىشتە، ئۇلارنىڭ ھەربىر سوئالغا ئاكتىپلىق بىلەن جاۋاب بېرىش زۆرۈر.

ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە تۇرۇۋاتقان بالىلارنىڭ شەيئىلەرگە بولغان بىلىمى يېرىم-يارتا بولىدۇ، شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى ناھايىتى كۈچلۈك بولىدۇ.

بالىلارنى سىرتقا ئېلىپ چىققاندا، ئۇلار ھەمىشە ھېلى ئۇنى، ھېلى بۇنى سورايدۇ. بىلىم تەشنىلىقى كۈچلۈك بالىلار سوئال سوراشقا ئامراق كېلىدۇ. بالىلارنىڭ سوئال سورىشى قىزىقىشچانلىقنىڭ نۇرتىكىسىدە بولىدۇ.

مەن دوستلىرىم بىلەن بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى توغرىسىدا كۆپ قېتىم پاراڭلاشقان. مەن: «نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار خىزمەتنىڭ ئالدىراشلىقىنى ياكى بالىنىڭ بۇدۇشقا قىلغىنى باھانە قىلىپ، بالىلارنىڭ «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەيدۇ، ھەتتا بالىنىڭ سوئال سورىشىغا يول قويمىدۇ» دېگەندە، ئۇلار ماڭا: «ئادەم بىلىمگە ئەھمىيەت بېرىشى، بىراق قابىلىيەتكە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. بىلىمى بار، ئەمما قابىلىيىتى يوق كىشىلەر «نۇرغۇن كىتاب يۈدۈۋالغان ئېشەك» كە ئوخشايدۇ. ئادەتتىكى ئۆگىنىش پەقەت بىرخىل دوراش، خالاس. ئۇنىڭدا قىلچە ئىجادىيلىق بولمايدۇ. ئۆگىنىش تەپەككۈرنى ئاساس قىلىشى كېرەك» دېگەندى. تەپەككۈر گۇمان ۋە جاۋابتىن تەركىب تاپىدۇ؛ ئۆگىنىش داۋاملىق گۇمانلىنىش، سوئال سوراشتۇر. گۇمان ئەقىل-پاراسەتنىڭ دەۋازىسىنى ئاچىدۇ، بىلىدىغىنىمىز قانچە كۆپ بولغانسېرى، شۇنچە گۇمان تۇغۇلىدۇ، سوئالمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ. شۇڭلاشقا، سوئال سوراش ئادەمنى ئالغا باستۇرىدۇ. سوئال سوراش بىلەن جاۋاب بېرىش ئوخشاشلا مۇھىم. مەن ئوغلۇمدىن كۆپ نەرسىلەرنى بىلىمەن دەپ قاراپ، ئەزەلدىن ئۇنىڭ ئالدىدا سالاھىيىتىمنى پەش قىلمايتتىم. ئوغلۇم مەنمۇ بىلمەيدىغان سوئاللارنى سورىغاندا، بىلمەيدىغانلىقىمنى ئېتىراپ قىلاتتىم. مەسىلەن: بىر قېتىم ئوغلۇم مەندىن ئاسترونومىيىگە ئائىت سوئال سورىۋىدى، مەن سەمىملىك بىلەن: «بۇنى مەنمۇ بىلمەيمەن» دەپ جاۋاب بەردىم. شۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز بىرلىكتە كىتاب

ئاختۇرۇپ ۋە كۈتۈپخانغا بېرىپ ماتېرىيال كۆرۈپ، ھېلىقى سوئالنىڭ جاۋابىنى تاپتۇق. مەن ئوغلۇمغا: «ئەگەر سەن بۇ سوئالنى سورىمىغان بولساڭ، مەنمۇ بۇنى بۈگۈنگىچە بىلىۋالالمىغان بولاتتىم. شۇڭا بۇنىڭدىن كېيىن كۆپرەك سوئال سورا، ئىككىمىز بىللە ئۆگىنەيلى» دەپ، ئۆز رەھىمىمنى بىلدۈردۈم. مەن مۇشۇنداق ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرغاچقا، ئوغلۇمنىڭ سورايدىغان سوئاللىرى ئۈزۈلۈپ قالمايتتى. شۇڭا، بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى ئوبدان قوغدىشىمىز كېرەك.

كىچىك كارل ۋېتېرنىڭ باھاسى

1852-يىلى 1-نويابىر ھاۋا ئۇچۇق. بۇ ناھايىتى قىزىقارلىق بىر ئىش، دادام مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمدىكى بالىلارچە بەزى سوئاللىرىمغا جاۋاب بېرەلمىگەندە ئوڭايسىزلىنىپ قالغان. ئاتا-ئانا بولماق ھەقىقەتەن تەس ئىكەن! ئەمەلىيەتتە، دوراشقا تايىنىش بىلەنلا بالىلارنىڭ ئوبدان ئۆسۈپ يېتىلىشى، خاسلىققا، ئۆزىگە خاس ئوي-پىكىرگە ئىگە ۋە نەتىجە يارىتالايدىغان ئادەمگە ئايلىنىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. قىزىقىش ئىجادىيەتنىڭ شەرتى. قىزىققا كىشىلەرلا تۇرمۇشتا يېڭى مەسىلىلەرنى بايقاپ، ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنالايدۇ. بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى ناھايىتى كۈچلۈك، ئۇلار چۈشەنمىگەن ئىشلىرىغا قارىتا توختىماي سوئال سوراپ تۇرىدۇ، بۇلار بالىلارنىڭ ئىزدىنىشتىكى ئەڭ دەسلەپكى ئىپادىلىرىدۇر، شۇنداقلا بۇ، ئىجادىيەتنىڭ ئاساسى. بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى قوغداش ئۇلاردا ئىجادىيەت قابىلىيىتى يېتىلدۈرۈشنىڭ دەسلەپكى قەدىمى. ئاتا-ئانىلارنىڭ،

قوشنىلىرىمىنىڭ دېيىشىچە، مەن سەل چوڭ بولغان چېغىمدا ناھايىتى قىزىققاق ئىكەنمەن. مېنىڭچە، بۈگەپ توغرا. بىربالا ئۈچۈن ھەممىلا نەرسە يېڭى تۇيۇلدۇ، بولۇپمۇ بىلىم بالىلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق، بىلىم تەشەنلىقى ۋە قىزىقىشچانلىق بىرىكىپ كەتكەن بولۇپ، «نېمە ئۈچۈن؟»، «نېمىدېگەن غەلتە!» دېگەندەك سوئاللار بالىلارنىڭ كاللىسىدا ئۈزلۈكسىز پەيدا بولىدۇ. مانا بۇ ئۇلارنىڭ نامەلۇم شەيئىلەر توغرىسىدىكى ئىزدىنىشنىڭ تۇنجى قەدىمى. ئەگەر ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ كۆڭلىنى ۋە ئېھتىياجىنى چۈشەنسە، بالىلار تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالالايدۇ؛ قىزىقىش مەزگىلىدە تۇرغان بالىلارنىڭ بىر نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىش ئىقتىدارى ئەڭ كۈچلۈك بولىدۇ، شۇنداقلا بۇ مەزگىل ئۇلارنىڭ ئەقلى قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدىكى ئەڭ مۇھىم مەزگىل ھېسابلىنىدۇ. ئاتا-ئانىلار «تەربىيىلىگۈچى» بولۇشتىن ئىبارەت مۇقەددەس بۇرچىنى ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، بالىلارنىڭ ئۆز ئەقىل-پاراسىتى ۋە تەپەككۈرىدىن خۇشال-خۇرام ھالدا پايدىلىنىپ، ئوبدان ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ياردەم قىلىشى كېرەك.

ئەگەر ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدىكى ئېھتىياجىغا سەل قارىسا، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ خاسلىقىنى، قابىلىيىتىنى چۈشەنمىسە، بالىلار ئاخىرىدا بېرىپ كارغا كەلمەيدىغان ئادەم بولۇپ چىقىدۇ.

گەرچە مەن ئۆزۈمنى تالانت ئىگىسىمەن دەپ ئېيتالساممۇ، بىراق «ئاتا-ئانىم مېنىڭ قىزىقىشىمغا ئەھمىيەت بەردى، ئۇنى يېتەكلىدى ۋە قوغدىدى، بۇ ئارقىلىق مېنىڭ كېيىنكى چاغلاردا نەتىجە يارىتىشىمغا پۇختا ئاساس سالدى» دەپ كېسىپ ئېيتالايمەن. شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مەن ئون نەچچە ياش چېغىمدا باشقىلار 20-30 ياشقا كىرگەندە ئېرىشەلەيدىغان نەتىجىلەرگە ئېرىشەلدىم، بۇلار ئاتا-ئانىمىڭ مېنى تەربىيىلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

ئىتالىيەدىكى چېغمىدا دانتېنى تېخىمۇ ئوبدانراق تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ئەدەبىيات سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىنىشىگە دائىر كىتابلارنى كۆپلەپ ئوقۇدۇم. ئەدەبىيات سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىنىش دەۋرىدە شۇنچىۋالا داڭلىق شەخسلەرنىڭ ۋە شانلىق مەدەنىيەتنىڭ بارلىققا كېلىشىدىكى سەۋەب شۇ مەزگىلدىكى كىشىلەرنىڭ قىزىقىشچانلىقىنىڭ ئەڭ زور چەكتە جارى قىلدۇرغانلىقى ۋە قوغداغانلىقىدا ئىكەن.

ئۆزۈم ئوبدانراق بىلىدىغان دانتېنى مىسالغا ئالاي، دانتې شارائىتى ئەۋزەل بىر ئائىلىدە، يەنى فلورىنسىيەدىكى ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 2-3 ياشلارغا كىرگەندە داڭلىق ئالىم رىنات. لۇتىنىدىن لاتىن تىلى، شېئىر، كىلاسسىك ئەدەبىيات، ئىستىلىستىكا، پەلسەپە قاتارلىقلارنى ئۆگەنگەن. تارىختا يېزىلىشىچە، دانتې 9 ياشقا كىرگۈچە ئوۋىدىل، خىلاسىت، ۋىگېر قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ بولغان. مېنىڭچە، ھازىرقى كىشىلەر ئۈچۈن بۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىش، بىراق دانتې ئەينى ۋاقىتتا ھەقىقەتەن شۇنداق قىلغان.

دانتې چوڭ بولغاندىن كېيىن پارىژ، گىلوننا، پادوۋا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، ئۈنۈپرسىتېتتا ئوقۇغان. ئۇ مۇزىكا، رەسساملىق، ھەيكەلتاراچلىق، ئىستېتىكا، شېئىرىيەت، پەلسەپە، ئەدەبىيات، ئىلاھىيەت، ئېتىكا، تارىخ، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە، سىياسى قاتارلىق ساھەلەرنىڭ ھەممىسىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغان ۋە كىشىلەر قايىل بولغۇدەك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن، بۇنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرىدا قىزىقىشچانلىقنىڭ ناھايىتى ئوبدان قاندۇرۇلغانلىقىدىن بولۇپ، دانتېنى بىر ساھەدىن يەنە بىر ساھەگە ۋە نامەلۇم دۇنياغا باشلاپ كىرگەن. يەنى، دانتېنىڭ كېيىنكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە بالىلىق چاغلىرىدا ئوبدان ئاساس سېلىنغان. بۇ ئاساسنىڭ ئالدىنقى شەرتى — دانتېنىڭ قىزىقىشچانلىقىنىڭ قوغداغانلىقىدۇر.

يۇقىرىدا دېيىلگەندەك، ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىنىشى دەۋرىدىكى ئۇلۇغ شەخىسلەرنىڭ بالىلىق چاغلىرى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. دانتې ئەنە شۇنداق، داۋىنچ، مىكلانگىلو، رافىلومۇ ئەنە شۇنداق.

داۋىنچ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان بولۇپ، ئۇ رەسسام بولۇپلا قالماستىن بەلكى يەنە ماتېماتىك، ئالىم، ئاسترونوم، كەشپىياتچى ئىدى.

مىكلانگىلومۇ بالىلىق چاغلىرىدا ياخشى تەلىم-تەربىيە ئالغان ۋە سەنئەت يولىغا تەدرىجى مېڭىپ، ئاخىرى داڭلىق شەخىسكە ئايلانغان. مىكلانگىلونى ئىنىكىئانسى بېقىپ چوڭ قىلغان بولۇپ، گەرچە ئۆز ئاتا-ئانىسى باقمىغان بولسىمۇ، ئىنىكىئانسىنىڭ يولدىشى ھەيكەلتاراج بولغاچقا، بۇ، گۆدەك مىكلانگىلوغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىپ، ھەيكەلتاچلىقنى ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك نىشانىغا ئايلاندۇرغان. داۋىنچ ۋە مىكلانگىلو بىلەن تەڭ شۆھرەتكە ئىگە، «ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ قايتا گۈللىنىشى دەۋرىدىكى ئۈچ ئۇلۇغ شەخىس» نىڭ يەنە بىرى رافىللو.

بۇ ئۇلۇغ شەخىسلەرنىڭ بوۋاقدىن، گۆدەكلىك مەزگىلىدە زادى قانداق تەربىيەلەنگەنلىكىنى ئىسپاتلاشقا ئامالسىزىمىز. بىراق شۇ نوقتىغا ئىشىنىشكە بولىدۇكى، ئۇلار تەربىيەلەنگەندە، ئۇلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى ئوبدان قوغدىلانغان. شەيئىلەرگە ئازىراقمۇ قىزىقمايدىغان بىر بالىنىڭ ئاشۇنداق مول بىلىملىك بولۇپ كېتىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس؛ قىزىقىشچانلىقتىن مەھرۇم بولغان بىر بالىنىڭ نامەلۇم دۇنيا ئۈستىدە ئاشۇنداق ئىزدىنىپ، داڭلىق شەخىس بولالىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىشۇمۇ تەس. قىزىقىشچانلىق تەپەككۈرنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ. مەن، بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى قوغداش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش قاتلاملىق بولۇشى كېرەك، دەپ قارايمەن.

بالبۇلار سوئال سورىغاندا، بىرسىنىڭ جاۋاب بېرىشىگە مۇھتاج بولىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ سوئالىغا قارىتا تۈرلۈك ئىنكاسلارنى قايتۇرىدۇ. بۇ ئىنكاسلارنى يەتتە دەرىجىگە بۆلۈشكە بولىدۇ. دەرىجىسى قانچە يۇقىرى بولسا، جاۋاب بەرگۈچىنىڭ سەۋىيىسىنىڭ شۇنچە يۇقىرىلىقىنى بىلدۈرىدۇ، شۇنداقلا بالىلارمۇ يۇقىرى دەرىجىدىكى تەپەككۈر ماھارىتىنى شۇنچە ئۆگىنىۋالالايدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ سوئالىغا ئىنكاس قايتۇرۇش دەرىجىسى قانچە يۇقىرى بولسا، بالىلارنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا شۇنچە پايدىلىق بولىدۇ. يەنە كېلىپ، ئاتا-ئانىلار بۇ نۇقتىنى چۈشىنىۋالسا، ئۇنى دەرھال قوللىنالايدۇ.

بالبۇلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەندىكى ئىنكاسى تۆۋەندىكىدەك 7 دەرىجىگە بۆلىنىدۇ:

1- دەرىجە: جاۋاب بېرىشنى رەت قىلىش. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ سوئالىغا بۇنداق ئىنكاس قايتۇرسا، بالىلارغا «ئاغزىڭنى يۇم، سوئالنىڭ مۇۋاپىق ئەمەس، ئادەمنى بىزار قىلىدۇ» دېگەنلىك بولىدۇ، شۇنداقلا «كىچىك بالا دېگەن ئاڭلىسىلا بولىدۇ، قالايمىقان سوئال سورىماي، ئىززىتىنى بىلىشى كېرەك» دېگەنلىك بولىدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانىلار داۋاملىق مۇشۇنداق قىلىۋەرسە، بالىلار سوئال سورىمايدىغان، ئۆگىنىشتىن بىزار بولىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

2- دەرىجە: سوئالنى تەكرارلاش. بۇخىل ئىنكاستا ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردىم، دەپ ئويلايدۇ، ئەمەلىيەتتە بولسا بالىنىڭ سوئالنى تەكرارلاپ قويدۇ. ئاتا-ئانىلار سوئالنى تەكرارلىغىنىنى تۇيماي، پەلپەتەش، قۇرۇق گەپلەر بىلەن ئۆزىنىڭ بىلىمىزلىكىنى ياپماقچى بولىدۇ.

3- دەرىجە: ئۆزىنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ياكى ئاددىيلا جاۋاب بېرىش. بۇخىل ئىنكاس يەنە كۈچەيتىمەيدىغان ئىنكاس ۋە كۈچەيتىمە ئىنكاس دەپ ئىككى خىل بولىدۇ.

كۈچەيتمەيدىغان ئىنكاس ئادەتتە كۆپرەك ئۇچرايدۇ، يەنى ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ ياكى ئۆزىنىڭ بىلگىنىچە جاۋاب بېرىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا بالىلار «ئاتا-ئانامنىڭمۇ بىلمەيدىغان يەرلىرى بار ئىكەن» دەپ ئويلايدۇ. بۇمۇ بىرخىل ئۆگىنىش. بەزى ئەھۋاللاردا بالىلارنىڭ سوئالغا مۇشۇنداق ئىنكاس قايتۇرۇش مۇۋاپىق، بىراق بۇنى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل دېگىلى بولمايدۇ. شۇنى ئەسكەرتىشكە تېگىشلىكى، بىلمىسىمۇ بىلگەندەك بولۇۋېلىپ بەرگەن جاۋاب ئەڭ ناچار جاۋاب بولىدۇ؛ ئۇنداق قىلىش ناھايىتى ئەخمەقلىق، بالىلار خاتا جاۋابقا ئېرىشىش بىلەن بىرگە بىلەر مەنلىك قىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

كۈچەيتمە ئىنكاستا بالىلار «بۇ ياخشى بىر سوئال بولدى» ياكى «بۇ سوئالنى سورىغانلىقىڭدىن خۇشالمەن» دېگەندەك گەپلەر ئارقىلىق رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ. بالىلارنىڭ سورىغان سوئالغا بۇنداق ئىنكاس قايتۇرغاندا، ئۇلار تېخىمۇ كۆپ سوئال سورىيدىغان بولىدۇ، نەتىجىدە ئۇلار تېخىمۇ كۆپرەك ئۆگىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ.

4- دەرىجە: بالىلارنى ماتېرىيال ئىزدەشكە ئىلھاملاندۇرۇش. بۇخىل ئىنكاسمۇ ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى ئاتا-ئانىلار، بىرى ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ياكى بىلگىنىچە جاۋاب بېرىش بىلەن بىرگە بالىلارغا سوئالنىڭ جاۋابىنى باشقا جايلاردىنمۇ تاپالايدىغانلىقىنى بىلدۈرەلەيدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانىلار ياكى ئوقۇتقۇچىلار بالىلار ئۈچۈن ماتېرىيال ئاڭتۇرۇپ بەرسە، بالىلار سوئالنىڭ جاۋابىنى باشقىلارغا تاپقۇزسام بولىدىكەن، دېگەن ئويغا كېلىپ قالىدۇ. شۇڭا بۇمۇ ئاخىرقى ھېسابتا بىرخىل پاسسىپ ئۆگىنىش بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر بالىلارنىڭ قامۇس، دەرسلىك كىتاب، مەخسۇس ئەسەر قاتارلىق ماتېرىياللاردىن سوئالنىڭ جاۋابىنى ئىزدەشكە پۇرسەت بەرسەك، ئۇلار ئۆگىنىشنى مەسئۇلىيەت دەپ قارايدىغان بولىدۇ، شۇنداقلا بۇ

ئارقىلىق ئاكتىپ ئۆگىنىدىغان ۋە باشقىلارنىڭ كېرەكلىك جاۋاب بېرىشىگە ساقلاپ تۇرماي، ئۆزى جاۋاب ئىزدەيدىغان ماھارەتنى ئىگىلەيدۇ.

5- دەرىجە: بىرنەچچە خىل جاۋاب بىلەن تەمىنلەش. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ سورىغان سوئالنىڭ ئېنىق جاۋابىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلسا بولىدۇ، بىراق ئۇلارنى بىرنەچچە خىل جاۋاب بىلەن تەمىنلەپ، توغرا جاۋابنى ئۆزىنىڭ تاللىشىغا يول قويۇشى كېرەك. بۇنداق بولغاندا بالىلار، مەسىلەن قارىماققا ئاددىي بولسىمۇ، بىراق ھۆكۈم چىقارماق ئۈنچە ئاددىي ئەمەس ئىكەن، دېگەن قاراشقا كېلەلەيدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، بۇ جاۋاب بىلەن ئۆزلىرىنىڭ جاۋابىنى بىرلەشتۈرۈپ جاۋاب بەرسە بولىدۇ. بۇخىل ئۆگىنىش ئاتا-ئانىلارنىڭلا جاۋاب بېرىپ ئۆگەتكىنىگە قارىغاندا بىرقەدەر ئىلگىرىلىگەنلىك بولىدۇ.

6- دەرىجە: بالىلارنى تۈرلۈك جاۋابلارنىڭ توغرا-خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش. بۇخىل ئىنكاستا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى تۈرلۈك جاۋابلارنى تېپىپ چىقىشقا ۋە بۇ جاۋابلارنىڭ توغرا-خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ بۇخىل ياردىمىدە، بالىلار تۈرلۈك جاۋابلارنى ئوتتۇرىغا قويالايدىغان ۋە بۇ جاۋابلارنىڭ توغرا خاتالىقىنى ئىسپاتلايدىغان بولىدۇ.

7- دەرىجە: بالىلارنى جاۋابلارغا ھۆكۈم قىلىپ بولغاندىن كېيىن، بىر-بىرلەپ ئىسپاتلاشقا ئىلھاملاندۇرۇش. بۇخىل ئىنكاستا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى بىرقىسىم سىناقلىرىنى لايىھىلەپ، تۈرلۈك جاۋابلارنىڭ توغرا-خاتالىقىنى ئىسپاتلاشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ. بۇنداق بولغاندا، بالىلار قانداق تەپەككۈر قىلىشنى ھەم ئۆز تەپەككۈرىغا تايىنىپ ھەرىكەت قىلىشنى ئۆگىنىۋالالايدۇ. گەرچە بالىلارنىڭ بەزى جاۋابلارنى ئىسپاتلىيالىشى مۇمكىن بولمىسىمۇ، بىراق باشقا بىرنەچچە جاۋابنى ئىسپاتلىيالىشى تامامەن مۇمكىن.

يۇقىرىقىلاردىن بىز سوئالغا جاۋاب بېرىشنىڭ دەرىجىلىرىنىڭ بىر نوقتىدىن يەنە بىر نوقتىغا ئۆزگەرگەنلىكىنى؛ بالىلارنىڭ سوئالنى رەت قىلىشتىن بالىلارنى جاۋاب بېرىشكە ۋە جاۋابنى ئىسپاتلاشقا ئىلھانلاندىرۇشقا ئۆتكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز. بالىلار بۇ ئارقىلىق ئۆگەنمەيدىغان پاسسىپ ھالەتتىن، تەكرار ئۆگىنىدىغان ھالەتكە، ئاندىن تەھلىل قىلىدىغان ئىجادىيلىق ئاساسىدىكى ئۆگىنىشكە ۋە ئەمەلىيەتچىلىق ئاساسىدىكى ئۆگىنىشكە ئۆتدۇ.

7- دەرىجىدىكى ئىنكاس بالىلارنى تەنقىد-تەھلىل قىلىش ئاساسىدىكى تەپەككۈر قىلغۇچىغا، ئىجادىيەت-ئومۇملاشتۇرۇش ئاساسىدىكى تەپەككۈر قىلغۇچىغا ۋە ئەمەلىيەت-رېئاللىق ئاساسىدىكى تەپەككۈر قىلغۇچىغا ئايلاندۇرۇشتا تۈرتكىلىك رول ئوينايدۇ. ئۇلارغا ئاتا-ئانىلارنىڭ ۋاقتى ۋە بايلىقى چەكلىك بولغاچقا، بالىلار ھەرقېتىم سوئال سورىغاندا، 7- دەرىجىدىكى ئىنكاس قايتۇرالىشى مۇمكىن ئەمەس. بىراق بالىلارنىڭ ئەقلىي تەرەققىياتىغا ئاتا-ئانىلارنىڭ قانداق تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقى توغرىسىدا پاراڭ بولغاندا، كىشىلەر جەمئىيەتتىكى ئىقتىسادىي ئورۇننىڭ تەسىرى ھەممىدىن چوڭ بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، جەمئىيەتتىكى ئىقتىسادىي ئورۇن بالىلارنى سالامەتلىك، ئوزۇقلۇق، پۇرسەت، تەربىيىلىنىش مۇھىتى قاتارلىق جەھەتلەردە كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ؛ بىراق كىشىلەر ئىقتىسادىي ئورنى يۇقىرى بالىلارنىڭ سورىغان سوئالغا ئاتا-ئانىسىنىڭمۇ يۇقىرى سەۋىيەدە ئىنكاس قايتۇرىدىغانلىقىغا سەل قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، مەيلى ئوقۇتقۇچى بولسۇن ياكى ئىقتىسادىي ئورنى يۇقىرى ئاتا-ئانىلار بولسۇن، بىز يۇقىرىدا تىلغا ئالغان يۇقىرى دەرىجىدىكى ئىنكاس قايتۇرۇش ئۇسۇلىدىن پايدىلانماق بولىدۇ.

كۆزىتىش ۋە ئەستە تۇتۇش تەپەككۈر قىلىشتىن سەللا نېرى تۇرىدۇ. كۆزىتىش ۋە ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ئوبدان يېتىلمىگەن بولسىمۇ، بىراق بوۋاقلارنىڭ بۇ قابىلىيەتتىن پايدىلانغانلىقىنى

بايقىيالايمىز. قىزىقىشچانلىق بالىلارنى تەپەككۈر قىلىشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ. ئەگەر بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى داۋاملىق ئىلھاملاندۇرۇلۇپ تۇرۇلسا، بالىلار ئوبدان تەپەككۈر قىلىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرىدۇ.

بۇخىل تەپەككۈر ئادىتىنىڭ يېتىلىشىدىكى سەۋەبلەرنى سۈرۈشتە قىلساق، بالىلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى تەپەككۈر پائالىيەتلىرىنى ئوبدان ئىلھاملاندۇرۇمىغانلىقىمىزنى بايقىيالايمىز. كىشىلەر «بالىلار ئادەمنىڭ ئىچىنى بەكلا پۇشۇرۇۋېتىدۇ؛ ئاغزىغا كەلگىنىچە سوئال سورايدۇ؛ ئۆزى تېخى چۈشىنەلمەيدىغان نەرسىلەرنى تولا سورايدۇ؛ ئۇلار قەستەن ئاشۇنداق قىلىدۇ، كىچىك بالا دېگەن جىمغۇر بولغان ياخشى» دەپ قارىغاچقا، بالىلارنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ كوچىلاپ سوئال سورىشىنى ھەر ئاماللار بىلەن توسىدۇ.

بالىلارنىڭ تېتىقسىز سوئال سوراشقا ئۆگىنىپ قېلىشى بىلەن كارى بولماسلىق كېرەك دېمەكچى ئەمەسمەن، ئەلۋەتتە. بالىلارنىڭ نۇرغۇن سوئاللىرى ئەمەلىيەتتە گۆدەكلەرچە قىزىقىش تۈپەيلى بولىدۇ. ئەگەر بالىلار ھەقىقەتەن قىزىقىش تۈپەيلى سوئال سورىغان بولسا، ئۇلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىش زۆرۈر.

بوۋاق چوڭ بولۇپ، مەلۇم باسقۇچقا يەتكەندە، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ھەر بىر شەيئى ئۇنىڭدا تەپەككۈر پائالىيىتىنى قوزغايدىغان ۋاستە بولالايدۇ، دېگەن بۇ قارىشىم سىزگىمۇ ئايدىڭ. شۇنداقلا ئوتتۇرىغا قويغان پىرىنسىپلىرىم ۋە ئانىلارغا كۆرسىتىپ بەرگەن ھېلىقى ئۇسۇللىرىمۇ سىزگە ئايدىڭ. مېنىڭ پىرىنسىپىمغا ئەمەل قىلغان ياكى شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان پىلان تۈزگەن ئانىلار گۆدەك بالىلارنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر تۇيغۇدىكى تەپەككۈر قابىلىيىتىنى ئويغاتقاندا، بۇنىڭدىن ھەيران قالسىز. پەرزەنتلىرى ئۈچۈن ئۇ ئانىلار ھېلىقى پىرىنسىپلارغا قاتتىق ئەمەل قىلىدۇ، كۆزگە ئانچە چېلىقمايدىغان ئاشۇ ئۇسۇللارنى باشتىن-ئاخىر قوللىنىدۇ. بۇ

پاكتلار سىزنى ئوخشاپ كېتىدىغان پىلانغا ئاساسلانغاندا،
ھەرقانداق بىر ئانا بىر نەچچە پەرزەنتنى ئوگايلا تەربىيىلىيەلەيدۇ،
شۇنداقلا ھەرقانداق بىر ئوقۇتقۇچىمىز نۇرغۇن كىچىك بالىلارنى
ئوبدانلا باشقۇرۇپ كېتەلەيدىغانلىقىغا ئىشەندۈرىدۇ. بىراق مەن
ھازىر بالىلارنىڭ تەپەككۈر قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان
ئۇسۇل توغرىسىدا توختالماقچى ئەمەسمەن. مەن پەقەت تەپەككۈر
قابىلىيىتىنىڭ بوۋاقلارنىڭ كاللىسىدا بىخلىنىدىغانلىقىنى
كۆرسەتمەكچىمەن. بۇ نۇقتىغا كىشىلەر سەل قارايدۇ، ھەتتا بۇنىڭغا
كەلگەندە خاتا يولغا مېڭىپ قالىدۇ. بىراق توختاۋسىز
داۋاملىشىدىغان ئەقلىي پائالىيەت بالىلارنى ھامان نۇرغۇن تەرەپلەردە
ئەقلىي مۇستەقىللىققە ئىگە قىلىدۇ.

بىراق، ئەڭ مۇھىم باسقۇچ بالىلارنىڭ ھەقىقەت ئۈستىدە
ئىزدىنىشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ مەنبىئىنى ئاچىدىغان
باسقۇچتۇر.

بوۋاق تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، باشقىلار بىلەن بىرگە بولغىنىغا
خۇشال بولغانلىقىنى ياكى بەزىلەردىن بىزار بولغانلىقىنى، ياكى
ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، قورققانلىقىنى بەزىبىر ھەرىكەتلىرى ۋە
قىلىقلىرى ئارقىلىق ئىپادىلەيدۇ. بۇ جەھەتتە ئادەت ۋە مۇھىت
ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. بىراق مېنىڭچە، بوۋاقلار ئۆزى بىلەن
دائىم ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان ۋە ئانىسى بىلەن مۇناسىۋىتى يېقىن
كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىگە ۋە غەمخورلۇقىغا ئوگايلا كۆنىدۇ.

بۇخىل تەسىر بالىلاردا ئوگايلىقچە يوقاپ كەتمەيدۇ. شۇڭا
ئانىنىڭ دوستلىرى ناھايىتى تېزلا بوۋاقلارنىڭمۇ دوستىغا ئايلىنىدۇ.
دوستانە كەيپىيات بوۋاقلارنىڭ تەبىئىتىگە ئوگايلا ماسلىشىدۇ.
بوۋاقلار بۇنداق كەيپىياتقا ئۆزىمۇ تۇيىمىغان ھالدا ئادەتلىنىدۇ،
ئۇلارنىڭ بىخەتەر تەبىئىتى، شاتلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى
ئۇلارنىڭ بۇ كەيپىياتنى ياقتۇرغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

شۇڭا، بوۋاقلار ئانىسى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ، ئانىسى ئىشىنىدىغان كىشىلەرگە ئىشىنىدۇ. بۇخىل ئەھۋال بىر مەزگىل داۋاملىشىدۇ. بىراق بوۋاقلارنىڭ كۆزەتكىنى قانچە كۆپ بولغانسېرى، باشقىلارنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ئۇلارغا بولغان تەسىرى شۇنچە روشەن بولىدۇ.

شۇڭلاشقا، ئانىسى تونۇمايدىغان، ناتونۇش كىشىلەر بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ مەلۇم ئىش-ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق بوۋاقلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ۋە ئىشىنىشىگە ئېرىشەلەيدۇ. بوۋاقلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ۋە ئىشىنىشىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىش-ھەرىكەت ئىزچىل بىردەك بولۇشى كېرەك. كىچىككىنە غەلىتە ئىشلارمۇ بوۋاقلارنىڭ كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، ئۇلار ھەتتا بۇنداق غەلىتە ئىشلاردىن بىزار بولىدۇ. بۇ ئەھۋالغا قارماققا ئىشەنگىلى بولمايدۇ، بىراق بۇ ھەقىقەتەن راست.

بوۋاقلارنىڭ ئوسال مەجەزىگە يول قويۇلسا، ئۇنىڭدىكى مۇھەببەت ئوڭايلا يوقىلىدۇ، ئۇ چاغدا ھەرقانچە ئالدىدىغان بىلەنمۇ بوۋاقلارنىڭ مۇھەببىتىگە قايتىدىن ئېرىشكىلى بولمايدۇ. بۇ رېئاللىق ھەقىقەتەن ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بۇ ئارقىلىق يەنە بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ساپ ھەقىقەت قارشى ۋە ھەققانىيەت قارشى بار بولۇپ، بۇلار ئىنسان تەبىئىيىتىدىكى ئاجىزلىقلاردىن پەيدا بولغان، كىشىلەرنى ھەرۋاقىت خاتالىق ۋە چۈشكۈنلۈك گىرداۋغا ئىتتىرىدىغان ئېزىقتۇرۇشلارغا قارشى تۇرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىغىلى بولىدۇ. شۇڭا، بالىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقى ئۇلاردا ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ، مۇھىت قىزىقىشچانلىقىنى كۆپ تەرەپلەردىن تەرەققىي قىلدۇرىدۇ، نەتىجىدە بالىلار شەيئىلەرگىلا ئەمەس، ئادەملەرگىمۇ ھۆكۈم قىلالايدىغان بولىدۇ؛ ئۇلار پەزىلەت توغرىسىدىكى ئۇقۇملارنى ئۆگىنىۋالىدۇ، ھەقىقەت ئۈستىدە ئىزدىنىشتە بارغانسېرى ئۆزىگە خاس قاراشقا ۋە مەلۇم ئىقتىدارغا ئىگە بولۇشقا باشلايدۇ.

ئېرىشتۇرىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىشتا ئىكەنلىكىنى كىممۇ (ئۇ ئادەم ئەمەلىيەتتىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز بولسا) ھېچ بولمىغاندا نەزەرىيە جەھەتتە ئېتىراپ قىلماي تۇرالىسۇن؟

بىراق، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى دىققەت قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ، دېگەن تەقدىردىمۇ، بىر تەرەپلىمە تەجرىبە ۋە كىشىلەرگە تونۇشلۇق بەزى پاكىتلار ئاساسىدا چىقىرىلغان ھۆكۈم ئارقىلىق ئىسپاتلانغان تەقدىردىمۇ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئازغىنە بىلىم ئۇلارنىڭ ئەپلەپ-سەپلەپ ئىشلىتىشىگە يېتىدۇ. بىراق مەن يەنىلا شۇنداق قارايمەنكى، بىزنىڭ مائارىپ تۈزۈمىمىزدە بۇخىل بىئەپ ئەھۋال زور دەرىجىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ، مائارىپتا تۈرلۈك تەربىيىلەش ئۇسۇللىرى ئوتتۇرىغا چىققان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ سالمىقى لايىقىدا بولمىدى.

بۇ مەسىلىگە قارىتا بىردىنبىر توغرا قاراش ئىنسان تەبىئىتى ۋە قابىلىيىتى توغرىسىدىكى تەتقىقاتتىن كېلىشى كېرەك.....

شۇڭلاشقا، تەلىم-تەربىيە نوقۇل ھالدا بالىلارغا بىر نەرسە ئۆگىتىشنى ئەمەس، بەلكى ئالدى بىلەن ئۇلاردا بار بولغان نەرسىلەرنى ئويلىشىش كېرەك، بۇ نەرسىلەرنى گەرچە تەرەققىي قىلغان ئىقتىدار-قابىلىيەت دېمىسەكمۇ، ھېچبولمىغاندا، تەرەققىي قىلدۇرۇشقا بولىدىغان تۇغما قابىلىيەت دەپ قارىشىمىز كېرەك. ياكى بۇ ئابىستراكت سۆز-ئۇقۇملارنى بىر ياققا قايىپ قويۇپ، ئۇلۇغ ياراتقۇچى ئىگىمىزنىڭ بىز ئىنسانلارغا ئىشلەتسۇن دەپ، تۈرلۈك تۇغما تالانت ئانا قىلغانلىقىنى سەمىمىزدە تۇتساقلا بولىدۇ. ياراتقۇچى ئىگىمىز بىزگە تالانت-ئىقتىدار ئانا قىلغانىكەن، مائارىپ «كىملىك يالا بولىدۇ؟ بالىلار نېمە ئىشلارنى قىلسا مۇۋاپىق؟ مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالايدىغان بىر ھاياتلىق بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇلارنىڭ تەقدىرى قانداق بولۇشى كېرەك؟ ئەقىل-ئىدراكقا، ئەخلاق-پەزىلەتكە ئىگە بىر ئادەم بولۇش سۈپىتى بىلەن بالىلاردا يەنە قانداق ئىقتىدار-قابىلىيەتلەر بار؟ ھەممىگە قادر پەرۋەردىگار دۇنيانى ياراتقاندا ۋە مۇقەددەس كىتابلاردا تىلغان ئالغان، بالىلارنى مۇكەممەل قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىشنىڭ ئۇسۇللىرى ۋە ئۇلارنىڭ تىرىشىشىدىكى ئەڭ يۈكسەك نىشانى نېمە؟» دېگەندەك سوئاللارنى ئويلىنسا بولىدۇ.

بۇ سوئاللارنىڭ جاۋابى ئېنىق ۋە ئەتراپلىق بولۇشى زۆرۈر. مائارىپ پۈتتۈرۈلۈپ ئىنسانىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى، كىشىلەرنى تۇغۇلغان دۆلىتى ۋە رايونىنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ئايرىماستىن، ھەممىلا ئادەمگە ماس كېلىشى كېرەك. مائارىپ ئالدى بىلەن ئادەمنىڭ ھوقۇقىنى ئادەم دېگەن سۆزنىڭ تولۇق مەنىسى جەھەتتىن ئېتىراپ قىلىشى كېرەك. ئۇنىڭ بۇ ھوقۇقلارنى ئېچىپ بېرىشى كىشىلەرنىڭ كۈرەش ئارقىلىق ئېرىشكەن ماددىي نەرسىلىرىدىنمۇ ئۈستۈن تۇرىدىغان بولۇپ، تېخىمۇ يۈكسەك بىر ئىمتىيازنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئىمتىيازنىڭ ماھىيىتىنى كىشىلەر ئومۇميۈزلۈك چۈشىنىپ كېتەلمىدى ۋە ئۇنىڭغا توغرا باھا بېرەلمىدى. بۇ ئىمتىياز بارلىق سىنىپلارنىڭ كېرەكلىك بىلىملەرنى ئومۇميۈزلۈك ئومۇملاشتۇرۇش، قابىلىيەتنى كۆڭۈل قويۇپ تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئادەمنىڭ قابىلىيىتىنى جىسمانىي، ئەقلىي ۋە ئەخلاقىي جەھەتتە ئوبدان جارى قىلدۇرۇش توغرىسىدىكى يوللۇق نەلەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەگەر ئادەم ئەقىل-ئىدىرىكىنى يوقاتقان بولسا ياكى كاللىسىدا بىلىم ساقلانمىسا ۋە ياكى ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتىگە سەل قارالسا، تېخىمۇ مۇھىمى، ئادەم ئۆزىنىڭ ئەخلاقلىق ئادەم بولۇش سۈپىتى بىلەن ھوقۇق-مەجبۇرىيەتلىرىنى تۇتۇپ يېتەلمىسە، بۇنداق چاغدا ئەركىنلىكتىن سۆز ئېچىش قورۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ.

دادام «مەن مائارىپ مۇتەخەسسسى ئەمەس، مەن ئوغلۇم كارلىنى پەقەت پۈتۈن مېھىر-مۇھەببىتىم بىلەن تەربىيىلىدىم» دېگەن. دادامنى چۈشەنمەيدىغانلار بەلكىم، مەندەك تالانت ئېگىسىنى دادىسى ئۇرۇپ، سوقۇپ يۈرۈپ تەربىيىلەپ چىققان، دەپ قارىشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە، بۇنداق قاراش خاتا. چۈنكى مەن تۇغۇلماستىلا، دادام بالىلار تەربىيىسىگە دائىر نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇپتەكەن. گەرچە ئەينى ۋاقىتتا بۇ توغرىدىكى كىتابلار بەك ئاز بولسىمۇ، بىراق دادام ئۇنداق كىتابلارنى ئىزدەپ-سوراپ تېپىپ قايتا-قايتا ئوقۇغان ۋە مېنى تەربىيىلەش ئۈچۈن قاتتىق باش قاتۇرغان.

مەن چوڭ بولغاندىن كېيىن، ئاپپام دادامنىڭ مېنى تەربىيىلەنگەندىكى ئەھۋاللارنى ماڭا كۆپ قېتىم سۆزلەپ بەرگەن. مەن

ئاشۇ ئەھۋاللاردىن شۇنداق يەكۈن چىقرايىمەنكى، دادام مېنى تەربىيەلەشتە ئوبدان تەييارلىق قىلغان ۋە مېنى پىلانلىق ھالدا تەربىيەلىگەن، نەتىجىدە كۈتكەن نەتىجىسىگە بىر قەدەم بىر قەدەمدىن يەتكەن.

دادامنىڭ ۋۇجۇدىدا مېنى تەسىرلەندۈرگەن نۇرغۇن نەرسىلەر بار. دادام ياشىغان دەۋىردە كىشىلەر «تالانتنى يېتىلدۈرگىلى بولمايدۇ، ئادەمدىكى قابىلىيەت-ئىقتىدار تۇغما بولىدۇ» دەپ قارايتتى. بىراق دادام ئۇنداق قاراشلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، «تالانت تەلىم-تەربىيىنىڭ نەتىجىسى» دېگەن رېئاللىقنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بىلەن كۆرۈپ يەتكەندى.

دادام، بوۋاقلق مەزگىلدىكى تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق، بالىلارنى تالانت ئىگىسىگە ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ، دەپ قارىغان. دادامنىڭ بۇ قارىشىنى ئەينى ۋاقىتتا نۇرغۇن كىشىلەر مازاق قىلغان ۋە بۇ قاراشقا قارشى تۇرغان. نۇرغۇن كىشىلەر دادامنى تۇنجى بالىسى تۈگەپ كېتىپ، ئىككىنچى بالىسى بولغان مېنىڭ «ئەقلى ئاجىز» بولۇپ تۇغۇلغىنىدىن ئېلىشىپ قاپتۇ، دېيىشكەن، بەزىلەر يەنە دادامنىڭ قارىشىنى خام-خىيال دەپ قارىغان.

ئاپام ماڭا دادامنىڭ ئاشۇنداق شارائىتىمۇ باشقىلارنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، ئۆزىنىڭ ئۇسۇلى بىلەن مېنى تەربىيەلەۋەرگەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگەندى.

مەن ھازىر دادامنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ھېسسىياتىنى ۋە ئۇنىڭ نەقەدەر قەيسەر ئادەم ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمەن.

پلانتون، دۇنيادا تالانتلىقلار ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى ئادەتتىكى تالانتلىقلار، يەنە بىرى، تۇغما تالانتلىقلار. ئادەتتىكى تالانتلىقلار زور كۈچ سەرپ قىلىپ، جاپاغا چىداپ تىرىشىش ئارقىلىق زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. تۇغما تالانتلىقلارنىڭ تالانتىنى پەرۋەردىگار ئاتا قىلغان بولۇپ، تۇغما تالانتلىقلار باشقىلار

قىلالمايدىغان ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىراالايدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشى قارىماققا ناھايىتى ئوڭايدەك بىلىنىدۇ دېگەن. پىلاتوننىڭ تالانتلىقلارغا قانداق باھا بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، ھېچبولمىغاندا مۇنداق بىر نوقتىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ، يەنى تالانتلىقلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بالىلىق چاغلىرىدا ئالاھىدە ئىقتىدار-قابىلىيىتىنى نامايەن قىلىدۇ. دادام «ئىنساننىڭ يارىلىشى ئوخشاش، گەرچە ئادەم تۇغۇلغاندا ئەقلىي قابىلىيەت جەھەتتە پەرق بولسىمۇ، بىراق بۇ، ھەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس. ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدىغىنى، ئادەمنىڭ تۇغۇلغاندىن كېيىنكى ئالغان تەلىم-تەربىيىسىدۇر»، دەپ قارىغان. دادام يەنە «ھەممىلا ئادەمنىڭ تالانتلىق بولۇپ چىقىش مۇمكىنچىلىكى بار. گەپ شۇ ئادەمنىڭ بوۋاقلق، بالىلىق مەزگىلىدە قانداق تەلىم-تەربىيە ئالغانلىقىدا»، دەپ قارىغان. مەن دادامنىڭ بۇ قارىشىغا قوشۇلمىەن، چۈنكى بۇ قاراش ئوبيېكتىپ ھەم ئەقىلگە مۇۋاپىق كۆز قاراش. مېنىڭ بىلىشىمچە، تارىختا ئۆتكەن ۋە ھازىر بار بولغان تالانتلىقلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بالىلىق چاغلىرىدا خىسلەتلىك بالا بولۇپ، ئۇلار ھەمىشە مەلۇم جەھەتلەردە باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىغان قابىلىيىتىنى نامايەن قىلغان. بىرلىن ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغاندا، بۇ توغرىدا مەخسۇس تەتقىقاتمۇ ئېلىپ بارغانىدىم. كۆپلىگەن كلاسسىك كىتاب-ماتېرىياللارنى كۆرۈپ مۇنداق يەكۈن چىقارغانىدىم: ئۆزگىچە تالانتلىقلارنىڭ بالىلىق دەۋرىمۇ ئۆزگىچە بولىدۇ، قابىلىيەت ئىقتىدارى قانچە گەۋدىلىك بولغان ئادەم شۇنچە بالدۇر تەلىم-تەربىيە ئالىدۇ. دەسلەپكى تەلىم-تەربىيىنىڭ ياردىمىسى بىلارنىڭ قىزىقىشچانلىقىنى ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە يېتەكلەشتە. قىزىقىشچانلىق بالىلارنىڭ ھەقىقەت ئۈستىدە ئىزدىنىشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ مەنبئى. شۇڭا، بالىلارنىڭ

قىزىقىشچانلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە يېتەكلەش تەلىم-
تەربىيىدىكى ئەڭ تۈپ، ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلدۇر. ئەمەلىيەتتە،
ھازىر مەن دادامنىڭ كۆز قارىشىنىڭ پۈتۈنلەي توغرا
ئىكەنلىكىنى نۇرغۇن ئەمەلىي مىساللار ئارقىلىق ئىسپاتلاپ
بېرەلەيمەن. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ئاتا-ئانا دەسلەپكى تەلىم-
تەربىيىنىڭ باشلامچىسى. ئەمەلىيەتتە، ئەلەك رىئەتلىك-ئىستىقامەت
بەزىلەر، بالىنى بەك بالدۇر تەربىيەلەش يالغا زىيان يەتكۈزىدۇ،
دەيدۇ. بۇ گەپنىڭ مەلۇم ئاساسى بار، بىراق بەكلا بىر تەرەپلىمە.
دادامنىڭ مېنى تەربىيەلەش جەريانىدىن قارىغاندا، زورۇقۇپ
تەربىيەلەش، نامۇۋاپىق تەربىيەلەش يالغا زىيان يەتكۈزىدۇ.
مەن پەرزەنتلىك بولغاندىن كېيىن، دادام دائىم ماڭا «بالىنى
بەك بالدۇر» تەربىيەلەشنىڭ زىيىنى يوق. مۇھىمى، تەلىم-
تەربىيىنىڭ مۇۋاپىق بولۇش-بولماسلىقىدا، بالىلارنىڭ ئەمەلىيەتكە
ماس كېلىش-كەلمەسلىكىدە، تېخىمۇ مۇھىمى، ئاتا-ئانىلارنىڭ
بالىلارنى تەربىيەلەشتىكى مۇددىئاسى ۋە نىشانىنىڭ نېمە
ئىكەنلىكىدە» دەيتتى.

تەلىم-تەربىيە نەتىجىسى — تەلىم-تەربىيە مۇددىئاسىنىڭ
مەھسۇلىدۇر.

دادام ياشانغاندەك ماڭا خەت يېزىپ، «سېنى بالىلىق چېغىڭدا
تەربىيەلىگەندىكى ئۇسۇللارنىڭ كىشىلەر ئۈچۈن ھەيران قالدۇرغۇچى
يېرى يوق. سېنىڭ بالىلىق چاغلىرىڭ ناھايىتى سىرلىق بولغان،
سېنى تەربىيەلەش ئۇسۇلۇمنىڭ سىرلىقلىقى سېنىڭ بالىلىق
دەۋرىڭنىڭ سىرلىقلىقىنىڭ بىر ئىپادىسى. بىراق بالىلىقنىڭدىكى
تېخىمۇ كۆپ سىرلىق ئىشلارنى بايقىيالمىدىم، بۇ مېنىڭ
ھاياتىمدىكى ئەپسۇسلىنىدىغان ئىشىمدۇر» دېگەنىدى.

توققۇزىنچى باب

قىزغىنلىق ۋە ئادەت يېتىلدۈرۈش

تالانتلىقلار تەلىم-تەربىيىسىنىڭ

ئالاھىدىلىكى

چوڭ كارل ۋىتتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1803- يىلى 4- دېكابىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن ئۆزۈمنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلۇمدىن سەل گۇمانلىنىپ قالدىم.

«ئوغلۇمنى بۇنچە تىرىشىپ تەربىيەلىسەم، ئۇ تۇرمۇشتىن زېرىكىپ قالمۇ، بەلكىم ئۇنى كۆپ تەرەپلەردە خۇشاللىققا ئېرىشىشكە يېتەكلىسەم، ئۇنىڭ تۇرمۇشى تېخىمۇ كۆڭۈللۈك بولارمىكىن، يەنى كۆپ تەرەپلەردە ئۇنىڭدا قىزىقىش يېتىلدۈرۈپ چىقىش يولى بولارمىكىن» دېگەندەك خىياللار كاللامنى چىرمىۋالغانىدى.

(تۆۋەندىكى مەزمۇنلار دادام يازغان «كارل ۋىتتېرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسى» دېگەن كىتابتىمۇ بار. بۇ مەزمۇنلار دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنىڭ ئەڭ ياخشى شەرىھى بولالايدۇ.)

ئوغلۇم كارل خېلى سۆزلۈكلەرنى ئېگىلىگەندىن كېيىن، مەن ئۇنى كىتاب ئوقۇشقا يېتەكلىدىم ۋە كىتاب ئوقۇشنىڭ چەكسىز خۇشاللىق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا ھېس قىلدۇردۇم. ئوغلۇم

ئوقۇيدىغان كىتابلارنى تاللاشتا بىرسى ئۇ چۈشەنەلمەيدىغان كىتابلارنى، يەنە بىرسى ئۇنىڭغا پايدىسى تېگىدىغان كىتابلارنى تاللىدىم. بىر ئادەمنىڭ قانداق كىتابقا ئامراق بولۇشى ھەمىشە ئۇنىڭ تۇنجى قېتىم قانداق كىتاب ئوقۇغانلىقىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ، شۇنداقلا بالىلىق مەزگىلدە ئوقۇغان كىتاب ھەمىشە بىر ئادەمنىڭ پۈتكۈل ئۆمرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا مەن بۇ ئىشقا ناھايىتى ئەھمىيەت بەردىم.

ئوغلۇمنى كىتاب ئوقۇشقا يېتەكلەشتە بەزى كىچىك ھۈنەرلەرنى ئىشلەتتىم. بالىلار، بولۇپمۇ يېشى كىچىك بالىلار ھېكايە ئاڭلاشقا ئامراق كېلىدۇ. مەن ھېكايە ئېيتىپ بېرىشنىڭ مۇھىملىقىنى بايقاپ قالدىم. ئۇ، بالىنىڭ بىلىمىنى موللاشتۇرۇپلا قالماستىن، يەنە بالىنىڭ تېخىمۇ كۆپ كىتاب ئوقۇشىغا كۆۋرۈك بولالايدۇ. مەن ئوغلۇمغا ھېكايە ئېيتىپ بەرگەندە، ھەمىشە زوق-شوق بىلەن ھېسسىياتىنى تولۇق ئىپادىلەپ، ئوبرازلىق ۋە جانلىق تىل بىلەن قول ئىشارەتلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ھەمدە مۇبالغەلەشتۈرۈپ سۆزلەپ بېرىتتىم. بەزىدە ھەتتا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ھېكايىدىكى پېرسوناژلارنىڭ بەدەن قىياپىتىنى دوراپ، ۋەقەلىكنىڭ تەرەققىياتىغا ئۈزلۈكسىز تۇرتكە بولاتتىم. ئوغلۇم ھېكايىنى ناھايىتى ئىشتىياق بىلەن ئاڭلايتتى ۋە دائىم ئۆزىنى تۇنۇۋالماي، پۈت-قوللىرىنى مەن بىلەن تەڭ ھەرىكەتلەندۈرەتتى. بىراق مەن دائىم ھېكايىنىڭ ئەڭ قىزىقارلىق يېرىگە كەلگەندە توختىۋالاتتىم ھەمدە بۇ ھېكايىنىڭ قايسى كىتابتىن ئېلىنغانلىقىنى ئوغلۇمغا دەپ بېرىپ، ئۇنى كىتاب ئوقۇش ئارقىلىق خۇشاللىققا ئېرىشىشكە، رىغبەتلەندۈرەتتىم.

ئۇنىڭ خۇشاللىقى بۇنىڭ بىلەنلا چەكلەنمەيتتى، ئۇ مۇزىكىدىنمۇ خۇشاللىق تاپاتتى. مۇزىكىنىڭ ئادەمنى مۇزىكىنىڭ بولسۇن دېيەلمەيمىز، بۇنداق بولۇشىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق. ئەمما ئۆزى مۇزىكا چېلىشنى بىلمىگەن تەقدىردىمۇ، ھېچبولمىغاندا ھوزۇرلىنىشنى بىلىش كېرەك. شۇڭا

ئامال قىلىپ بالىلارغا بەزى مۇزىكىلارنى ئۆگىتىش كېرەك. بەزىلەر بالىسىنىڭ مۇزىكانت بولۇشىنى ئويلىمىغاچقا، ئۇنىڭغا مۇزىكا ئۆگىتىش ۋاقتىنى ئىسراپ قىلغانلىق دەپ قارايدۇ، بۇنداق قاراش خاتا. ھېچقانداق سەنئەت بولمىغان ھايات بەئەينى قاقاس دالىغا ئوخشايدۇ. ئانا-ئانىلارنىڭ بالىلارنى ئەدەبىيات-سەنئەت جەھەتتىن تەربىيەلەش مەجبۇرىيىتى بار.

مېنىڭچە، كىشىلىك ھاياتتا مۇزىكا بىلىش ناھايىتى ياخشى. ئوغلۇم كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ، مەن ئۇنىڭدا مۇزىكىدىن ھۇزۇرلىنالايدىغان ئاڭنى يېتىلدۈرۈشكە تېرىشقان ئىدىم. ئالدىنقى بايلاردا ئېيتقاندەك، ئوغلۇم تۇغۇلۇپ ئۇزاققا قالمايلا مەن نوتىدىكى يەتتە ئاھاڭ چىقىدىغان كىچىك قوڭغۇراق سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا چېلىپ بەرگەن، ئايالىمۇ ئۇنىڭغا ناخشا ئوقۇپ بەرگەن.

ئوغلۇم «ئا، ب، س...» نىڭ ئوقۇلۇشىنى ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن، مەن ئۇنىڭغا نوتىنىڭ ئوقۇلۇشىنى ئۆگەتكەن ھەم دائىم مۇشۇنىڭغا دائىر ئويۇن ئوينىغان ئىدۇق. كونا كىتاب ئويناش ئۇسۇلى مۇنداق ئىدى: ئۆي ئىچىگە بىر نەرسىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ئوغلۇمنى تاپقىلى سالاتتىم. بۇ، ئوغلۇم دائىم ئوينىيدىغان ئويۇن بولۇپ، مەن يەنە گىتاردىنمۇ پايدىلىناتتىم، بۇنىڭ بىلەن ئويۇن تېخىمۇ شاد-خۇراملىققا چۆمۈپ كېتەتتى. مەسىلەن: ئوغلۇم ھېلىقى نەرسىنى يوشۇرۇپ قويغان جايغا يېقىنلاشقاندا، مەن «خەتەرلىك! خەتەرلىك!» دېمەي، بەلكى گىتارنى پەس ئاۋازدا چالاتتىم. ئەگەر ئوغلۇم ھېلىقى نەرسىنى يوشۇرۇپ قويغان جايدىن يىراقلاپ كەتسە، گىتارنى يۇقىرى ئاۋازدا چالاتتىم. ئوغلۇم چىقىۋاتقان ئاۋازنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە دىققەت قىلمىسا، يوشۇرۇپ قويغان ھېلىقى نەرسىنى تاپالمايتتى. بۇ ئۇسۇل ئوغلۇمنىڭ ئاڭلاش ئىقتىدارىنى مەشىق قىلدۇرۇشتا ناھايىتى ئۈنۈملۈك بولغانىدى.

بالىلار رېتىملىق ئاۋازلارنى ئاڭلاشقا ئامراق، شۇڭا مەن ئوغلۇمنى مۇشۇ تەرەپتىن باشلاپ مەشىق قىلدۇردۇم.

ئوغلۇمنىڭ تىلى تېخى چىقماستا، مەن چاۋاك چېلىش ئارقىلىق ئوغلۇمنى چاۋاكا كۆندۈرگەندىم. ئۇزاق ئۆتمەي كىچىك دۇمباق سېتىۋېلىپ، چاۋاك چېلىش ئۇسۇلى بويىچە ئۇنىڭغا دۇمباق چېلىشنى ئۆگەتتىم. يەنە بىر مەزگىلدىن كېيىن، گىتار سېتىۋېلىپ، ئۇنى چېلىشنى ئۆگەتتىم ۋە مۇزىكا چېلىش ئۇيۇنىمۇ شۇنىڭدىن تارتىپ باشلىدۇق. مەن تامدىكى مۇزىكا نوتىلىرىنى كۆرسەتتىم، ئوغلۇم شۇنىڭغا ئاساسەن گىتارنىڭ تارىنى چىكەتتى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇ يەككە ئاۋازلىق ئاددى مۇزىكىلارنى چالايدىغان بولدى.

ئوغلۇم كارل گىتاردا ئاددى مۇزىكىلارنى چالايدىغان بولغاندىن كېيىن، مەن بۇ پۇرسەتنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى داۋاملىق مۇزىكا مەشىق قىلىشقا ئىلھاملاندۇردۇم. مېنىڭ ئۆگىتىشىم بىلەن ئۇ ھەر خىل ئاھاڭلارنى چالايدىغان بولدى.

بۇ چاغدا مەن ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئۆگىتىلەيدىغانلىقىمنى بىلىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن گىتار ئوقۇتقۇچىسىدىن بىرنى تەكلىپ قىلدىم.

ھازىر نۇرغۇن مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرى بالىلارغا مۇزىكا ئۆگەتكەندە پەقەت ماھارەتلا ئۆگىتىدۇ، مەيلى پىئانىنو ئۆگىتىشتە بولسۇن ياكى ئىسكىرىپىكا ئۆگىتىشتە بولسۇن، بالىلارنى خۇددى ماشىنىغا ئوخشاش مەشىققە سالىدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق قىلىش خاتا، چۈنكى مۇزىكا دېگەن سېزىم ئارقىلىق بولىدۇ، ئەگەر بالىلاردا سېزىمنى ئوبدان يېتىلدۈرمىگەندە، ئۇلارنى ھەرقانچە مەشىق قىلدۇرغان بىلەنمۇ بىكار. ياخشى يېرى شۇكى، كارل ئۈچۈن تەكلىپ قىلغان ئوقۇتقۇچى ئۇنداق مېخانىك ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى قوللانمىدى. ئۇ ئىشنى ئاۋۋال مۇزىكىدىن باشلىدى. ئۇ كارلغا مۇزىكىدىن قانداق ھوزۇرلىنىشنى، مۇزىكىغا يوشۇرۇنغان سىرلىق گۈزەللىكنى قانداق بايقاشنى ئۆگەتتى. بۇ ئوقۇتقۇچى گىتار چېلىشتىن باشقا، ئىسكىرىپىكىنىمۇ ناھايىتى ئوبدان چالاتتى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ ئوغلۇم كارلغا مېلودى يىلىك مۇزىكا ئەسۋابلىرى بىلەن گارمۇنىك

مۇزىكا ئەسۋابلىرىنىڭ ئوخشاشلىقى ۋە پەرقىنى ئۆگەتتى. نەتىجىدە كارل كىچىكىدىن باشلاپلا تۈرلۈك چالغۇ ئەسۋابلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ۋە ھەرقايسىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقى، يېتەرسىزلىكىنى بىلەلەيدىغان بولدى.

مۇشۇنداق ئۆگىنىش ۋە ھۇزۇرلىنىش ئارقىلىق، ئوغلۇم كارل ئىسكىرىپىكا ۋە گىتار چېلىشنى ھېچقانچە كۈچىمەيلا پىششىق ئۆگىنىۋالدى، كېيىن يەنە پىئانىنو چېلىشنى ئۆگەندى.

تېخىمۇ قىزىقارلىقى شۇكى، بۇ ئوقۇتقۇچى دائىم كارل بىلەن بىرگە گىتار ۋە ئىسكىرىپىكىدا تەڭكەش قىلىپ مۇزىكا چالغۇسىنى بەزىدە ئوقۇتقۇچىسى گىتار، كارل ئىسكىرىپىكا چالغۇسىنى، گىتار، ئوقۇتقۇچىسى ئىسكىرىپىكا چالغۇسىنى.

ئوقۇتقۇچىسى بىلەن ئوغلۇم كارل مۇزىكا چالغاندا ئوبدان ماسلىشىدىغان بولۇپ، كۆپىنچە ھاللاردا كەسپىي مۇزىكانتلاردا كەچۈرۈلگەن ئۇلارنىڭ مۇزىكىسىغا ئادەم بېرىلىپلا كېتەتتى.

بىر قېتىملىق يىغىلىشتا، ئوغلۇم ئوقۇتقۇچىسى بىلەن بىرگە پاگىنىنىڭ ئىسكىرىپىكا ۋە گىتاردا ئورۇندىلىدىغان قوش كىشىلىك بىرنەچچە مۇزىكىسىنى چالغاندا، بولۇپمۇ داڭلىق «E مەنورلۇق سوناتا»نى ئورۇندىغاندا، كۆپچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

كارل چالغۇ ئەسۋابلىرىنى چېلىشنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ياردىمىدە ئۆزى مۇزىكا ئىشلىيەلەيدىغان بولدى. گەرچە ئۇ مۇزىكىلارنى ھەقىقىي مۇزىكا دېگىلى بولمىسىمۇ، بىراق كارل ئۈچۈن بۇ قالتىس ئىش ئىدى.

1803-يىلى 8-دېكابىر ھاۋا ئوچۇق.

قىزىقىش ۋاقىتلىق بولىدۇ، قىزىقىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇپ داۋاملاشتۇرغاندا، ئۇنىڭ قىممىتى بولىدۇ. ئوغلۇم كارلىنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئەھمىيەتسىز ۋە قىلچە قىممىتى يوق قىزىقىش ئۈچۈن ئىسراپ قىلىۋەتسەم بولمايدۇ. بۈگۈن مەن قىزىقىش-ئىنتىلىشنىڭ نېمىلىكىنى ئۇيدانراق تەھلىل قىلىپ باقاي، بۇنى چۈشىنىۋالسام، ئوغلۇم كارلىنى ئويدان تەربىيىلەپلەيمەن. ئوبيېكتىپ شەيئىلەر تۈرلۈك ھەم ئۆزگىرىشچان بولۇپ، ئۇلارغا چەكسىز سىرلار يوشۇرۇنغان. قىزىقىش-ھەۋىسى يوق ئادەملەر ھەرقانچە ئادەمنى جەلىپ قىلىدىغان شەيئى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمايدۇ؛ قىزىقىش-ھەۋىسى بار ئادەملەر ھەممىلا ئىشقا قىزىقىدۇ، باشقىلار ئادەتتە بايقىمىغان ئىشلارنى بايقىيالايدۇ. قىزىقىش-ھەۋىسى بار كىشىلەر قىزغىنلىق بىلەن كۆزىتىدىغان كىشىلەرگە ئايلانالايدۇ.

كۆزىتىش — قىزىقىشنىڭ يېقىن ھەمراھى، كۆزىتىش ئارقىلىق كىشىلەر يېڭى ۋە ئالاھىدە شەيئىلەرگە دىققەت قىلىدۇ. كىشىلەرگە تونۇش نەرسىلەر بىلەن يېڭى كۆزەتكەن ھادىسىلەر سېلىشتۇرۇلغاندا، بىرىككەندە، كىشىلەر ئاز-تۇلا بايقاشقا ئېرىشىدۇ، قىزىقىشمۇ ئاشىدۇ. كۆزىتىشنى كۈچەيتىش تېخىمۇ مۇھىم. ئۇنىڭ مۇھىملىقى شۇ يەردىكى، كۆزىتىش قىزىقىشنى ئاشۇرىدۇ. شەيئىلەرنى بىلىش، بىلىم ئېلىش قىزىقىشى ئاشسا، ئۆگىنىش قىزىقارلىق ئىشتەك تۈيۈلىدۇ. بارلىق ئەقلىي پائالىيەت قىزىقىشقا تايىنىدۇ.

چۈنكى ھەرقانداق بىر ئەھمىيەتلىك قىزىقىش مەقسەتلىك، پىلانلىق ھالدا داۋاملىشىدىغان، شۇنداقلا مۇۋاپىق، مۇكەممەل ئۇسۇل ۋە ئىختىيارلىق، شاد-خۇراملىق ئاساسىدا داۋاملىشىدىغان

جەريان. بالىلارنى خۇشال-خۇرام ھالدا ئۆگىنىدىغان، ئۆگىنىشنى يۈك ئەمەس، بەلكى بىرخىل قانائەت ۋە ئەڭ چوڭ خۇشاللىق دەپ قارايدىغان تۇيغۇغا كەلتۈرۈش كېرەك. قىزىقىشنىڭ ۋەزىپىسى — خۇشال-خۇرام ئۆگىنىش ئارقىلىق كۆزىتىش ئىستىكىنى قوزغاش، خاتىرىنى كۈچەيتىش، تەپەككۈر ۋە تەسەۋۋۇرغا تۈرتكە بولۇش، مۇۋەپپەقىيەت خۇشاللىقىغا ئېرىشتۈرۈش، ياخشى ئۆگىنىش ئارزۇسىنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتىش، كۈچلۈك بىلىم تەشەببۇسنى قوزغاشتۇر. قىزىقىش — ئۆگىنىشنىڭ پىرىنسىپى، شۇنداقلا ئۆسۈپ يېتىلىشتىكى بىر ئاساسى پىرىنسىپ. ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى قوزغايدىغان پەنلەرنى بالىلار ئاڭلىق، تەشەببۇسكار بولۇپ ئۆگىنىدۇ، ئاكتىپلىق بىلەن تەپەككۈر قىلىدۇ ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزىدۇ. قىزىقىش قانچە كۈچلۈك بولسا، ئەقلىي قابىلىيەت شۇنچە تېز تەرەققىي قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە ئېرىشىدىغان نەتىجىلەرنىمۇ شۇنچە زور بولىدۇ.

قىزىقىش ئۆگىنىشتىكى ئاكتىپچانلىق، تەشەببۇسكارلىقنىڭ، بولۇپمۇ ئىجادچانلىقنىڭ ئاساسىي ئىپادىسى، شۇنداقلا ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ ئىچكى ھەرىكەتلىرىدۇر. كۈچى.

تەشەببۇسكارلىق بىلەن قىزىقىش زىچ باغلانغان بولۇپ، بىر-بىرىگە تايىنىدۇ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. تەشەببۇسكارلىق بولغاندا قىزىقىش بولىدۇ، قىزىقىش بولغاندا تەشەببۇسكارلىق بولىدۇ. قىزىققان شەيئىگە قارىتا قىزغىنلىق يېتىلدۈرگەندە، قىزغىنلىق شەيئىلەرنى بىلىشتىكى كۈچلۈك ئىچكى مۇددىئىغا ئايلىنىدۇ. ئۆبىيكتىپ شەيئىلەرنى چۈشىنىپ، ئۇلارنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىنى ئىگىلىگەندە، مەنئىي ئېھتىياج ئاندىن ھەقىقىي قانائەتلىنىدۇ ۋە قىزىقىش پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل قىزىقىش يەنىمۇ تەرەققىي قىلسا قىزغىنلىققا ئايلىنىدۇ. قىزغىنلىق شەيئىلەرنى بىلىشتىكى كۈچلۈك ئىچكى مۇددىئادۇر. ئابستىراكت تەپەككۈر، تىرەن بىلىملەر ھېسسىي بىلىمنى ئاساس قىلىدۇ. تىرەن مەزمۇنلۇق

نەزەرىيەلەرنى چۈشەنەلمەسلىك دائىم مۇناسىپ ھېسسىي بىلىمنىڭ يوقلۇقى، تەسەۋۋۇرنىڭ كاملىقى، يىڭىر يولىنىڭ تارلىقى قاتارلىق سەۋەبلەردىن بولىدۇ، شۇنداقلا بۇلار، قىزىقىشنىڭ بولماسلىقىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى. قىزىقىش پەيدا قىلىش، قىزىقىشنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن بىۋاسىتە كۆزىتىشنى كۈچەيتىش، تەسەۋۋۇرنى موللاشتۇرۇش كېرەك.

رېئال تورمۇشتىكى ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان سوئاللار ئارقىلىق شەيئىلەر توغرىسىدا ئىزدىنىشكە قىزىقتۇرۇش — ئومۇمەن سوئالدىن باشلىنىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۆتكۈر كۆزىتىش قابىلىيىتىگە تايىنىپ، تۈرلۈك شەيئىلەرنىڭ ئىچكى گۈزەللىكىنى بايقاش، قىزىقارلىقلىقىنى كۈچەيتىش ۋە تەشەببۇسكارلىق بىلەن سوئال سورا، ئاڭلىق ھالدا ئىزدىنىش كېرەك. ئاندىن خۇشال-خۇرام ھالدا ئويلىنىدىغان شارائىتتا، ئۆزى ئوتتۇرىغا قويغان يېڭى سوئالغا ئاڭلىق ھالدا جاۋاب بەرگەندە، ئوڭايلا ئۆگىنىش قىزىقىشىنى قوزغىغىلى بولىدۇ.

ئادەمنىڭ مېجەزى، قىزىقىشى ھەرخىل بولىدۇ، بىراق مېجەز بىلەن قىزىقىشنىڭ مۇناسىۋىتى زىچ. قىزىقىش ئادەمنىڭ مېجەزىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ، مېجەز بولسا كۆپىنچە ھاللاردا شۇ ئادەم قىزىقىدىغان پائالىيەت ئاساسىدا شەكىللىنىدۇ. خۇددى ماقالدا ئېيتىلغاندەك، «بىر ئادەمنىڭ نېمىگە قىزىقىدىغانلىقىغا قاراپ، ئۇنىڭ مېجەز-خۇلقى ۋە پەزىلىتىگە باھا بەرگىلى بولىدۇ». قىزىقىش مېجەزنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، مېجەز يەنە قىزىقىشنىڭ مايىللىقىغىمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ. قىزىقىشى كەڭ، چوڭقۇر، قىزىقىشچانلىقى كۈچلۈك، بىلىمگە قاتتىق تەشنا كىشىلەر ئادەتتە تىرىشچان، ئۆزىگە ئىشىنىدىغان، ئۆزىنى قەدىرلەيدىغان مېجەزلىك بولىدۇ. قىزىقىشى تار، يۈزەكى، قىزىقىشچانلىقى ئاجىز، بىلىم تەشەنالىقى ئاجىز بولغان كىشىلەر ئادەتتە ھورۇن، ئۆزىنى كەمسىتىدىغان، قورقۇنچاق مېجەزلىك كېلىدۇ. قىزىقىشى كەڭ ھەم

ئاساسلىق قىزىقىشى بار بولغان كىشىلەر ئادەتتە ئوچۇق-يورۇق تىرىشچان، ئالغا ئىنتىلىدىغان، تەپەككۈرى ئۆتكۈر، قەتئىي ئىرادىلىك، تەنقىد قىلىش، ئىجاد قىلىش، ئىزدىنىش روھىغا ۋە مۇستەقىللىققە ئىگە مەجەزلىك كېلىدۇ. قىزىقىشى بىرلا بولغان ياكى قىزىقىشى يوق كىشىلەر ئادەتتە نەزەر دائىرىسى تار، شەخسىيەتچى، ئالغا ئىنتىلمەيدىغان، تەپەككۈرى قاتمىال، چىدامچانلىق، ئىجادچانلىق، ئىزدىنىش روھى بولمىغان، يۆلەنۈپلىش ئېڭى كۈچلۈك مەجەزلىك كېلىدۇ.

ئاتا ئانىلارنىڭ مەجەزى بالىنىڭ مەجەزىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. مۇلايىم، قىزىقىشى كەڭ، تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى ياخشى بولغان ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى شوخ، ئوماق، كەيپىياتى كۆتىرەڭگۈ، قىزىققاق، تەشەببۇسكار، چاپاغا چىدايدىغان، قەيسەر، ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلەيدىغان، ئۆز-ئۆزىگە ئىشىنىدىغان، ئۆز-ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغان، يۇقىرىغا ئىنتىلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەپ چىقالايدۇ؛ ئەلۋەتتە، دەسلەپتە بالىلارنىڭ مەجەزى ۋە قىزىقىشى تۇراقلىق بولمايدۇ، بىراق ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، ئۇلارنىڭ قىزىقىشى ۋە مەجەزى تەدرىجى ھالدا تۇراقلىشىدۇ.

ھەرقانداق ئىش قىلغاندا چوقۇم قىزىقىش يېتىلدۈرۈش كېرەك ھەم چوقۇم يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. مۇشۇنداق ئىرادە ۋە ئىشەنچ بولۇشى كېرەك. مۇشۇنداق ئىرادە ۋە ئىشەنچنىڭ بولۇش-بولماسلىقى پۈتۈنلەي ئوخشاشمىغان ئىككى خىل نەتىجىگە ئېرىشتۈرىدۇ، بولسا، قىزىقىش ئوڭايلا پەيدا بولىدۇ بولمىسا، ھەرقانچە قىزىقارلىق ئىشمۇ مەنىسىزدەك بىلىنىدۇ.

قىزىقىش يوق ئىشقا قارىتا ئىشەنچنى ۋە قىزىقىش ئېڭىنى كۈچەيتكەندە، قىزىقىش پەيدا بولىدۇ. شەيئىلەرنى قانچە چۈشەنگەنسېرى، ئۇنىڭ سىزنى قىزىقتۇرۇش كۈچى شۇنچە ئاشىدۇ، سىزنىڭ قىزىقىشىڭىزمۇ شۇنچە كۈچىيىدۇ.

قىزىقىشنىڭ يۇقىرى پەللىسى قىزغىنلىق. قىزغىنلىق ئەڭ ياخشى ئۇستاز. قىزغىنلىق بولغاندا، ئاكتىپچانلىق ۋە ئىجادچانلىق تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. قىزىقىشنى قانداق قىلغاندا قىزغىنلىققا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ؟

يېڭىچە قىزىقىشچانلىقنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتكەندىلا، مەلۇم بىر ئىشقا قارىتا كۈچلۈك قىزىقىش پەيدا بولىدۇ. ئىزدىنىش ئاساسدىكى قىزىقىشلار قىزغىنلىققا ئايلانالايدۇ.

يېڭىچە قىزىقىشچانلىقنى كۈچەيتىش — قانائەتلىنىپ قالماسلىق، ئۈزلۈكسىز سوئال سوراڭ ۋە شەيئىلەرنى چوڭقۇرلاپ، كەڭ دائىرىلىك چۈشىنىشكە ئىنتىلىش دېگەنلىكتۇر. تۈرلۈك سوئاللارنى سوراڭ، شەيئىلەرنى ئىچكىرىلەپ، كەڭ دائىرىلىك چۈشىنىشكە ئىنتىلىش ۋە يېڭى ھادىسىلەردىن ماھىيەتنى كۆرۈش، ھەرقانداق ئىشقا يولۇققاندا «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن سوئالنى كۆپرەك سوراڭ كېرەك. شەيئىلەرنى ئىچكىرىلەپ، كەڭ دائىرىلىك چۈشىنىشكە ئىنتىلىگەندە، سوئاللار ھەمىشە چەكسىز بولىدۇ. بىر سوئالنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، جاۋابى تېپىلغاندىن كېيىن، يەنە بىر سوئالنى ئوتتۇرىغا قويۇپ جاۋابىنى تېپىش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، يېڭىچە قىزىقىشچانلىقنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتىپ، ئۇزاققىچە داۋاملىشىدىغان، كۈچلۈك قىزىقىش يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا قىزىقىش قىزغىنلىققا ئايلىنىپ بولغان بولىدۇ، مەلۇم بىر ئىشقا قارىتا قىزغىنلىق پەيدا بولغانىكەن، ئۇنىڭ قۇدرىتى مۇلچەرلىگۈسىز بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئىسپات ۋە ئىسپات ئىشقا قارىتا كىشىلەرنىڭ ئوبىيېكتىپ شەيئىلەرگە بولغان تاللاش پوزىتسىيىسى قىزىقىشنىڭ مۇھىم تەرىپىدۇر. ئوبىيېكتىپ شەيئىلەرنىڭ قىزىقتۇرۇش كۈچى كىشىلەرنىڭ تاللاش پوزىتسىيىسىگە بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ، مۇشۇ ئاساستا قىزىقىش قىزغىنلىقنىڭ پايدىلىق شەرتىگە ئايلانىدۇ.

قىزغىنلىق ئەسلىدىكى كەڭ دائىرلىك، چوڭقۇر قىزىقىشقا تايىنىدۇ. ئەسلىدىكى قىزىقىش قانچە كەڭ دائىرلىك، كۈچلۈك بولسا، قىزىقىش شۇنچە ئاسان يۈتكىلىدۇ، قىزغىنلىقىمۇ شۇنچە ئاسان پەيدا بولىدۇ.

1803- يىلى 12- دېكابىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن بىر بالىنىڭ ئاتا-ئانىسى مەندىن بالىسىنىڭ كۈن بويى ئولتۇرۇپ چاپلىق ئۆگىنىدىغانلىقىنى، ئەمما قىلچە ئىلگىرىلەش بولمايۋاتقانلىقىنى، كارلىنىڭ ئۆگىنىشى نېمىشقا ياخشى، ئۆزىنىڭ بالىسىنىڭ نېمىشقا ناچار بولىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. بۇ ئاتا-ئانا ناھايىتى ھەيران بولۇپ، «بالىمىز ناھايىتى تىرىشىمۇ، نەتىجىسى يەنىلا ياخشى ئەمەس. بالىمىز دۆتمىدۇ، ياكى كارل شۇنچە ئەقىللىقمىدۇ؟» دەپ ئويلىغان.

بۇنداق سوئالغا بەزىدە قانداق جاۋاب بېرىشنى ھەقىقەتەن بىلەلمەي قالمەن. چۈنكى، بىر بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى كۆپ خىل ئامىللارغا باغلىق. ئەمما، شۇ نۇقتىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئاشۇ بالىلارنىڭ كىشىنى قانائەتلەندۈرگىدەك ئۆگىنىش نەتىجىسىگە ئېرىشەلمەسلىكىدىكى ئاساسلىق سەۋەب شۇكى، ئۇلار كىچىكىدىن باشلاپ ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرمىگەن. مەن ئوغلۇمنىڭ ھەقىقەتەن شۇنچە تۇغما تالانتلىق ئىكەنلىكىگە، ھېلىقى بالىلاردا بولسا تۇغما تالانتىنىڭ كەمچىل ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيمەن. مېنىڭچە، بۇنىڭدىكى سەۋەب پۈتۈنلەي ئاتا-ئانىلاردا بولۇپ، ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىنى قانداق تەربىيلىشى، قانداق يېتەكلىشى ھەقىقەتەن ئەڭ مۇھىم مەسىلە.

بەزى بالىلار تۇغما ئەقىللىق كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ئەقىللىقلىقى ۋە زېرەكلىكى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئەمما، ئاتا-ئانىسىنىڭ ياخشى يېتەكلىشىگە ئېرىشەلمىگەچكە، ئۇلار ھەممىگە ئاسان قىزىقىدۇ، ھەممىنى ئۆگەنگۈسى كېلىدۇ. ئەقىللىق بالىلار تېخىمۇ شۇنداق.

بىلىم ئېلىش ئىستىكى ۋە كۆپ خىل قىزىقىشنىڭ بولۇشى ياخشى ئىش. ئەمما بۇنىڭدا، مۇھىمى يەنىلا ئاتا-ئانىنىڭ ئۇنى قانداق يېتەكلىشىگە قاراش كېرەك. ئەگەر يېتەكچىلىك توغرا بولمىسا، بالىلار ھەممە نېمىنى ئۆگەنگۈسى كەلسىمۇ، لېكىن ھېچنېمىنى ياخشى ئۆگىنەلمەسلىكى مۇمكىن.

كارل تېرىشچانلىق، قىزىقىشى كۆپ خىل بالا ئىدى. ئەمما، قىزىقىشنىڭ كەڭ دائىرىلىك بولۇشى ئۇنىڭ ئۆگىنىشىگە تەسىر يەتكۈزەلمەيتتى. بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، مەن ئۇنى كىچىكىدىن باشلاپلا قاتتىق تەربىيەلەپ، پىلانلاش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئۆگەتكەن. ئۇ، مەيلى نېمىنى ئۆگەنسۇن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىشنى، تىل ئۆگەنگەندە تىلىنىلا ئويلاشنى، ماتېماتىكا ئۆگەنگەندە ماتېماتىكىغا بېرىلىشنى تەلەپ قىلاتتىم. ئۆگىنىش ۋاقتىدا ئويۇننى خىيال قىلىشقا، ئويۇن ئويىناۋاتقاندا ئۆگىنىشتە يېتىشەلمەسلىكتىن ئەنسىرەشكە يول قويمىتتىم. چۈنكى، بىر ئىشقا كۆڭۈل بۆلمىگەندە، ھەممىسى قۇرۇق ئاۋازچىلىق بولىدۇ. ئەگەر بىر ئىشقا بېرىلمىسە، بالىلار كۈن بويى كىتابتىن باش كۆتۈرمىسە، ئۇمۇ كۆرۈنۈشتىكى ئىش بولۇپ قالىدۇ. دە، ۋاقتىنى خالىغانچە، بەھۋە ئۆتكۈزىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى ئالدىرىتىپ قويىدۇ.

مەن يەنە كارلدا ئىش قىلغاندا چاققان ۋە چېۋەر بولۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردىم. ئەگەر ئۇ بىرەر ئىشنى ئەزىملىك بىلەن قىلىپ، ھەرقانچە ياخشى قىلىپ كەتكەن بولسىمۇ،

رازى بولمايتتىم. ئۇ، ئوغلۇمدا چاققان، چېۋەر بولىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈشكە ئاكتىپ تەسىر كۆرسەتتى.

بالىدا چېۋەر، چاققان بولۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ناھايىتى مۇھىم. ئارىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئولتۇرغان جايىدىن مىدىرلىماي، خېلى ۋاقىتقىچە خىزمەتكە چۈشمەيدۇ. بۇ، دەل كىچىكىدە ئۆگىنىپ قالغان ئەسكى ئادەتنىڭ تەسىرى. ئۇلار شۇنداق ئەزىملىك قىلىپ، نۇرغۇن قىممەتلىك ۋاقىتنى ئىسراپ قىلىۋېتىدۇ.

مەن كارلغا تەلىم-تەربىيىدە قاتتىق تەلەپ قويۇش داۋامىدا، ئۇنىڭ باشقا نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگىنىدىغان ۋە ئوينىيدىغان ۋاقىتىنى قۇربان قىلىۋەتمەيتتىم ھەمدە ئۇنى ھەركۈنى بىر-ئىككى سائەت ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئۆگىنىش جەريانىدا ياخشى ئۆگىنىش ئۈنۈمىگە ئېرىشتۈرەتتىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئۇنىڭدا ئىش قىلغاندا چاققان، چېۋەر بولىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرگەنلىكىمدىن بولدى.

كارل ھەرگىزمۇ باشقىلارنىڭ ئويلىغىنىدەك، ئۆگىنىش بىلەنلا بولۇپ، ئويناش ۋاقتىدىن مەھرۇم قالغىنى يوق، بەلكى ئۆگىنىش قىلغاندا، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلگەچكە، ئۆگىنىش ئۈنۈمى يۇقىرى بولاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ نۇرغۇن ۋاقىتنى ھەرىكەت قىلىش، ئويناش، ئارام ئېلىش، ئالاقە قىلىشقا سەرپ قىلاتتى.

ئىش قىلغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىش، ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، كىچىكىدىن باشلاپ چاققان ۋە چېۋەر بولۇش، ئايىغى يەڭگىل بولۇشتەك ئادەتلەرنى يېتىلدۈرۈش لازىم. چۈنكى ھەزىرىمىزنىڭ ھاياتى ناھايىتى چەكلىك بولۇپ، نەچچە ئون يىللا ياشايمىز. بۇنىڭ ئىچىدە نۇرغۇن ۋاقىتنى ئۇخلاش ۋە دەم ئېلىشقا سەرپ قىلىمىز. ئەگەر ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، بەزى ئىشلارنى قىلمىساق، ئۇ ھالدا قىممەتلىك ۋاقىتىمىز سۈدەك ئېقىپ تۈگەيدۇ، ھاياتىمۇ ئاسماندىكى ئاقار يۇلتۇزدەك پاللىدە قىلىپ يوقىلىدۇ.

مەن دائىم ئوغلۇم كارلغا «بىر مۇكەممەل ئادەم ئىش قىلغاندا كەسكىن، ھەرىكىتى چاققان بولۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا، چەكلىك ھاياتىدا زور ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرايىدۇ» دەپ نەسىھەت قىلاتتىم.

تىل ياكى ماتېماتىكا ئۆگەنگەندە، مەن ئۇنىڭ ئەپلەپ-سەپلەپ ئىش قىلىشىنى قەتئىي چەكلىدىم. بۇ، ئۇنىڭدا تېخىمۇ مۇكەممەل قىلىشقا ئىنتىلىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىدى.

مېنىڭچە، بالغا ئىلىم ئىگىلەشنى ئۆگىتىش، خۇددى تام ئەتكەنگە ئوخشىشىدۇ، ئەگەر قاتتىق تەلەپ بولمىسا، ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. مۇكەممەل قىلىشقا ئىنتىلىش بولسا، بىرخىل گۈزەل ئەخلاق. مەن ھېلىقىدەك كۆز بويامچى ئادەملەرنى بەك يامان كۆرىمەن، ئۇلار مەيلى قانداق ئىش قىلسۇن، چوڭقۇر تەتقىق قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىشىدىن خېلى زور ئۈنۈم قولغا كەلگەندىمۇ، لېكىن ئادەم رازى بولغىدەك ئىش قىلالمايدۇ، ھەتتا كۆپ جەھەتلەردە ئەپۈ قىلغۇسىز خاتالىقلارنى سادىر قىلىپ قويدۇ.

دۇنيادىكى بەزى ئاتالمىش ئىلىم ئەھلىلىرى گەپ قىلسا ياكى ئەسەر يازسا، ئۆز بىلىمىنىڭ موللۇقىنى كۆز-كۆز قىلىش ئۈچۈن بەزى دەبدەبىلىك سۆز-جۈملىلەرنى ئىشلىتىشكە ئامراق كېلىدۇ، لېكىن كىشىلەرنىڭ ئۇنى چۈشەنمىكى تەس. بۇنداق كىشىلەرنىڭ كەمچىلىكى ماڭا ئايان. مېنىڭچە، ئۇلار مۇكەممەل قىلىشقا ئىنتىلەلمەيدىغان، سۆز مەنىلىرىنىمۇ چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرەلمەيدىغان، ئىنچىكە ئۆگەنمىگەن كىشىلەردۇر. مېنىڭ نەزىرىمدە بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى چالا موللا، ئۇلارنى بۈيۈك ئىلىم ئەھلى دەپ يۈرىدىغان كىشىلەرمۇ ئۇچىغا چىققان ھاماقەتلەردۇر.

كارلنى كىچىكىدىن باشلاپلا ئەستايىدىل ئىش قىلىشقا، مۇمكىنقەدەر مۇكەممەل بولۇشقا دەۋەت قىلاتتىم. مەن ئوغلۇمغا: «ھەر قانداق بىر ئىش كىشىلەرگە پۇختىلىق تۇيغۇسى بېرەلسە، شۇ ئىشنىڭ چوقۇم قىممىتى بولىدۇ» دەيتتىم.

ئوغلۇم كارل رەسىم سىزىشقا ئامراق ئىدى. مەن بارغانسېرى مۇكەممەل قىلىشقا ئىنتىلىشنىڭ قائىدىسىنى ئۇنىڭ رەسىم سىزىشىدىن تارتىپ ئۆگەتكەن ئىدىم. چۈنكى سەنئەت ئىجادىيىتى بارغانسېرى مۇكەممەل قىلىشقا ئىنتىلىشنى تېخىمۇ تەلەپ قىلاتتى.

مەن ئوغلۇمغا نۇرغۇن مەشھۇر رەسىملەرنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىلىرىنى ئېلىپ بەرگەن ۋە سەنئەتكارلارنىڭ بۇ رەسىملەرنى قانداق سىزىپ تاماملىغانلىقىنى ھەمدە مۇكەممەللىككە يەتكۈزۈش ئۈچۈن قانداق تىرىشقانلىقىنى ھەمىشە ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرەتتىم.

ئادەم ھاياتىدا مەيلى تۇرمۇشتا بولسۇن ياكى ئۆگىنىشتە بولسۇن، خىيالغا كەلتۈرۈمۈ باقمىغان نۇرغۇن مەسىلىلەردە، قىيىنچىلىقلارغا يولۇقۇپ تۇرىدۇ. مەن ھەمىشە كارلغا «بىر ئىشنى توغرا دەپ بىلگەندىن كېيىن، بارلىق كۈچى بىلەن تىرىشىش كېرەك، قەتئىي ئىرادە، بوشاشماس روھ بولغاندىلا، ھەرقانداق قىيىنچىلىقنى ئوڭاي ھەل قىلغىلى بولىدۇ» دەپ تەربىيە بېرەتتىم.

كارل تېخى تۇغۇلماستا، ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئۇنى ئۇتۇق قازىنىدىغان ئادەم قىلىپ چىقىش نىيىتىگە كەلگەنىدۇق. ئەينى چاغدا، ئۇنىڭ قايسى ساھەدە تىرىشىپ ئۇتۇق قازىنىشىنى تېخى دېيىشىمگەن بولساقمۇ، لېكىن بىزدە ئۇتۇق قازىنىش ئۈچۈن نىشان توغرا بولۇش ۋە قەتئىي بوشاشماسلىقتىن ئىبارەت نۇقتا تولىمۇ ئېنىق ئىدى.

ئايالىم بىلەن ئىككىمىز ئوغلۇمىز كارلدا قەتئىي بوشاشمايدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۈرۈپ، بۇنى يارايدىغان ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلاندۇردۇق.

كارلنىڭ ئۆگىنىشتە ھەر بىر قېتىم ئىلگىرىلىشى خېلى قىيىن مەسىلە ئالدىنىمۇ قەتئىي بوشاشماي تىرىشقانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

مانا بۇلار، مېنىڭ ھېلىقى ئاتا-ئانىغا ئېيتماقچى بولغانلىرىم. بالىلاردا ياخشى ئادەت يېتىلدۈرۈشنىڭ مەسىلىنى تۈپتىن ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلى.

تەبىئەت بىلەن بىرلىكتە ئىنساننىڭ ئىقتىسادىدا رول ئوينايدۇ.

بۇ ئىقتىسادىي ئىنساننىڭ ئىقتىسادىدا رول ئوينايدۇ. * * *

بۇ ئىقتىسادىي ئىنساننىڭ ئىقتىسادىدا رول ئوينايدۇ. * * *

1803- يىلى 20- دېكابىر ھاۋا ئوچۇق. ئىنساننىڭ ئىقتىسادىدا رول ئوينايدۇ.

بۈگۈن يەنە بىر ئايال مەندىن: «ئوغلۇم ھەدىسىلا ئاچچىقلايدۇ،

ئۇنى قانداق باشقۇرسام بولىدۇ؟» دەپ سورىدى. ئەمەلىيەتتە بالىنى

تەمكىن قىلىش ئۈچۈن، مەسىلىگە ئالدى بىلەن بالىنىڭ مەيدانىدا

تۇرۇپ قاراپ، سەۋەبىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەك، شۇندىلا ھەممە

ئىش ئوڭايلا ھەل بولىدۇ.

مېنىڭچە، بالىلارنىڭ كۆڭلى نازۇك، كۆڭلىدە كونترول قىلغىلى

بولمايدىغان بىر نەرسە بولغاچقا، ئوڭاي ئاچچىقلايدۇ. بالا بەك

كىچىك بولۇپ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالغاندا، پەقەت

ئاچچىقلىنىش ئارقىلىقلا ئىچىنى بوشتىدۇ.

مېنىڭچە، ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشى

ئورۇنلاشتۇرۇشى، ئۇنى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراتماسلىقى ياكى بۇ

ئوڭۇشسىزلىقنى بالا كۆنۈرەلىگىدەك دەرىجىدە تۆۋەنلىتىشى كېرەك.

بالىنىڭ نېمىنى قىلىشى، نېمىنى قىلماسلىقىغا ھەددىدىن زىيادە

ئارىلىشىۋالماسلىق كېرەك. تەلىم-تەربىيىدە قاتتىق قول بولۇشقا

تېگىشلىك، ئەمما ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بولىدۇ. بالىنى ئۇنىڭ

چىداش دەرىجىسىدىن ھالقىلىق ئىشلارنى قىلىشقا زورلىماسلىق

كېرەك. چۈنكى بۇنداق قىلىش بالىنى تار يەردە قىستىغانلىق بولىدۇ.

دە، ئۇ نېمە قىلىشنى بىلمەي، كەيپىياتى قاتتىق بۇزۇلۇپ، قالايمىقان

ئاچچىقلىنىدۇ. بالىلارنىڭلا ئەمەس، چوڭلارنىڭمۇ چىدىيالمايدىغان

ئىشى بولىدۇ.

بالىنىڭ كەيپىياتى ياخشى بولمىغاندا، ئۇنىڭ چىشىغا

تەگمەسلىك، بالا قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا ئۇنى تېرىكتۈرمەسلىك؛ ئۇ

پەسكويغا چۈشكەندە، ئاستا-ئاستا ئامال قىلىش كېرەك.

ئەگەر بالا ئاچچىقلانسا، تېخىمۇ يامان ئاقىۋەت كېلىشى چىقىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، مۇۋاپىق ئۇسۇل بىلەن بىرتەرەپ قىلىش كېرەك.

ھەممىگە ئايانكى، ئاتا-ئانا ئۆز بالىسىنى ئەڭ ئوبدان چۈشىنىدۇ. بالىنىڭ مەجەز-خاراكتېرىمۇ ئۇلارغا ئەڭ ئايدىڭ بولۇپ، بالىنىڭ قانداق ئەھۋالدا بەگۋاشلىق قىلىدىغانلىقىنى ئاتا-ئانىلار ئوبدان بىلىۋېلىشى كېرەك. بالىنىڭ بەگۋاشلىق قىلىدىغانلىقىنى پەملىگەندە، ئاتا-ئانىلار بەزى تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، بالىنىڭ ئاچچىقلاپ كېتىشىدىن ساقلىنىشى كېرەك.

ئەمەلىيەتتە، بۇ، بالا يامان ئادەتكە ئۆگىنىپ قالغاندىن كېيىن قانداق قىلىش مەسلىسىدۇر.

بالا دېگەن بەزىبىر بالا، ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بەزىبىر يامان ئادەتلەرنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار بەك كىچىك بولغاچقا، شەيئىلەرگە ھۆكۈم قىلىش ۋە ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا كۆرۈنەرلىك ھالدا ئاجىز كېلىدۇ. ئاتا-ئانىلار شۇنىڭغا دىققەت قىلىشى كېرەككى، بالىلارنىڭ يامان ئادىتىنى چوڭلارنىڭكى بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويۇۋالماستىكى كېرەك. چۈنكى بالىلارنىڭ يامان ئادىتىدە، تېخى چوڭلارنىڭكىدەك خەۋپ ۋە خاراكتېر ھازىرلانمىغان بولىدۇ. بالىنى ئۇنىڭ غۇرۇرغا تەگمەسلىك ئاساسىدا تەربىيەلەش كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، مەلۇم بىر ئىشتا بالىغا ياردەم بەرگىلى بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە بالىنى تېخىمۇ يامان تەرەپكە ئېلىپ بارىدۇ.

غۇرۇر — ئىنساندىكى تۈپ تەلەپ. غۇرۇر ئازار يېگەندە كېلىپ چىقىدىغان روھىي ۋە جىسمانىي زىياننى مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ. سەبىي بالىلار گەرچە پۈتۈنلەي ئىش ئۇقۇپ كەتمىسىمۇ، لېكىن غۇرۇرى كۆپ قېتىم ئازار يېسە، بۇ، بالىنىڭ مەجەز-خاراكتېرىگە، ھەتتا پىسخىكىلىق جەھەتتە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. بالىنىڭ غۇرۇرى خۇددى بىرتال يۇمران غۇنچىگە

ئوخشايدۇ، سەل پەل دىققەت قىلمىسا ئازار يەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئويلانغان ئاقىۋەتلەر يۈز بېرىدۇ. شۇڭلاشقا، مەن كارلىنى تەربىيەلەشتە بولسۇن ياكى باشقا ئاتا-ئانىلار بىلەن بالىنى تەربىيەلەش توغرىسىدىكى سۆھبەتلەردە بولسۇن، بالىنىڭ غۇرۇرىنى مۇمكىنقەدەر ئاسراشنى ئىزچىل تەكىتلەپ كەلدىم.

ئاتا-ئانىلار بالىنى تەربىيەلەگەندە ئۇلارنىڭ شەرەپ تۇيغۇسىنى قوزغىشى كېرەك. ھەرقانداق ئادەم باشقىلارنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشى ۋە ماختىشىغا مۇھتاج. بۇ، ئادەمدە بولىدىغان ئەقەللىي ھادىسە. بالىلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىنتىلىشى كۆپىنچە ھاللاردا چوڭلارنىڭكىدىن كۈچلۈك بولىدۇ. بالىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، باشقىلارنىڭ، بولۇپمۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشىش — ئۇلارنىڭ پىسخىك جەھەتتە ساغلام يېتىلىشىدە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. غۇرۇر ۋە شەرەپ تۇيغۇسىنى يوقاتقان بالى بەك قورقۇنچىلىق، تەربىيەلەشمە كۈمۈ بەك تەس.

نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار «بالىلارنىڭ يامان ئادەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، چوقۇم بالىنىڭ ئەھۋالى بەش قولىدەك ئايان بولۇشى كېرەك» دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇخىل قاراشنى پۈتۈنلەي توغرا دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. بالىلارنىڭ ئۆز مەخپىيەتلىكى بولىدۇ، چوڭىنىڭمۇ، كىچىكىنىڭمۇ بولىدۇ.

ئاتا-ئانىنىڭ بالىنى ئوبدان باشقۇرۇشى، بالىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ناھايىتى پايدىلىق. بەزى ئاتا-ئانىلار باشقۇرۇشنىلا بىلىپ، بالىلارنى نۇرغۇن قائىدە-پىرىنسىپلارنىڭ ئىچىگە سولىۋالىدۇ. بۇلارنىڭ ھاياتى كۈچى يوق. بۇ ئۆسۈل ھەرگىزمۇ بالىلارنى ساغلام تەرەققىي قىلدۇرمايدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق باشقۇرغاندىن باشقۇرمىغان ياخشى. بەزى ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ غۇرۇرىنى ئايپاپ، بالىلارغا تەربىيە بەرمەيدۇ، بۇمۇ خاتا ئۆسۈل.

مەن كارلنى تەربىيەلەش ۋە باشقۇرۇشتا، ئۇنىڭ يامان ئادەتلىرىنى ئوبدان توسۇشقا ھەم بۇ ئادەتلەرنىڭ يامان تەسىرىنى ئازايتىشقا ۋە پەيدا قىلماسلىققا تىرىشتىم. بالىلار ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا، بەگۋاشلىق، ئۆزىگە تەمەننا قويۇش، ئۆزىنى كۆرسىتىش، باشقىلارنى ئەخمەق قىلىش، ھەتتا باشقىلارغا ۋە ئۇلارنىڭ مال-مۈلكىگە زىيان سېلىشتەك ھەرخىل يامان ئادەتلەرنى يۇقتۇرۇۋالىدۇ. ئاتا-ئانىلار بۇ مەسىلىلەرنى تۈرلۈك چارىلەر ئارقىلىق ھەل قىلىپ، ئەڭ ياخشى ئۇنۈمنى قولغا كەلتۈرۈشى لازىم. بالىنىڭ يامان ئادەتلىرىنى توسۇشتا، ئاتا-ئانىلار چوقۇم قاتتىق قول بولۇشى كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.

كىچىك كارل ۋېتېرنىڭ باھاسى

1852-يىلى 3-نويابىر ھاۋا ئوچۇق. مېنىڭمۇ بالام بولغاندىن كېيىن، ئايالىم بىلەن بالىمىزنى قانداق تەربىيەلەش توغرىسىدا ئويلىنىدۇق. مەن «قانداق قىلسام دادام مېنى تەربىيەلىگەندىكى ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، بالامنى تېخىمۇ ئوبدان تەربىيەلىيەلەرمەن» دېگەننىلا ئويلايتتىم. گەرچە ئىلىم تەھسىل قىلىش جەھەتتە تەجرىبىلىك بولغىنىم بىلەن، ئەمدىلا دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋاق ئالدىدا نېمە قىلارىمنى ھەقىقەتەن بىلمەيتتىم. مەن دادامدىن مەسلىھەت سورىغاندا، ئۇ: «بالىدا قىزىقىش پەيدا قىلالايدىغان ئۇسۇل — ئەڭ ياخشى تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى» دېگەندى.

بۇ گەپ ئاددىي بولغىنى بىلەن، ئۇنىڭغا چەكسىز ئەقىل-پاراسەت سىڭگەن. دادام ئەڭ ئاددىي بىر ئېغىز گەپ بىلەن بالا تەربىيەلىشتىكى بارلىق سىرنى يەكۈنلەپ بەرگەن.

بىراق رېئال تورمۇشتا نۇرغۇن بالىلار قىزىقىشتىن مەھرۇم، بۇ نېمە ئۈچۈن؟

بالىلارنىڭ «قىزىقىشتىن مەھرۇم بولۇش» نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىدىغان بولساق، چوڭلارنىڭ ھەرقانداق بىر ئىشقا يۈزەكى باھا بېرىدىغانلىقىنى، بالىلارنىڭ دەل مۇشۇ يۈزەكى باھا تۈپەيلى قىزىقىشتىن مەھرۇم بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايمىز.

بالىلار يۈزەكى باھا بېرىش ئارقىلىق تەربىيەلەش ئۇسۇلىغا قارشى. ئاتا-ئانىلار يۈزەكى باھا بېرىش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتسىلا بولىدۇ، ئۇنداق قىلمىسا، بالىلاردا قارشىلىشىش پىسخىكىسى پەيدا بولۇپ قالىدۇ. بالىلاردىكى بۇنداق قارشىلىشىش پىسخىكىسىنىڭ كۈنكىرىت ئىپادىلىرى: تېتىك بولماسلىق، ئاكتىپ-تەشەببۇسكار بولماسلىق، ئىش قىلغاندا ئېزلەڭگۈلۈك قىلىش ۋە ھاكازالار. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، چوڭلارنىڭ يۈزەكى باھا بېرىشى — بالىلارنىڭ قىزىقىشتىن مەھرۇم بولۇشىدىكى تۈپ سەۋەب.

بالىنىڭ ياخشى-يامانلىقىغا يۈزەكى باھا بېرىدىغان خاھىش قانچە ئېغىر بولسا، بالىدىكى مەيۈسلۈك شۇنچە كۈچىيىدۇ، نەتىجىدە بالا ئاخىرى ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمىدىغان ئادەم بولۇپ قالىدۇ.

ئىقتىدار-قابىلىيەت بالىلارنى خۇشال-خۇرام ھالدا مول بىلىم ئۆگىنىدىغان قىلىدۇ؛ بالىلاردىكى قىزىقىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ قىزغىنلىققا ئايلاندۇرىدۇ.

كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئاتا-ئانىلار شەيئىلەرگە چوڭلارنىڭ تۇيغۇسى بويىچە قارايدۇ، شۇڭا بالىلارنىڭ پىسخىكىسىغا سەل قارايدۇ. بۇنداق قىلىش بەكلا خاتا. دادام ماڭا ھەرگىز ئۇنداق قىلماسلىق كېرەك دەپ ئېيتقان ئىدى.

ئەمەلىيەتتە، بالىلار تۇرۇۋاتقان مۇھىت ئۇلاردا مەلۇم نەرسىنى ئۆگىنىش قىزىقىشىنى پەيدا قىلالايدۇ. رەسسامنىڭ بالىسى كۆپىنچە رەسىم سىزىشقا ئۇستا كېلىدۇ، مۇزىكانتنىڭ بالىسى بولسا ساز-پاز

چېلىشقا ئۇستا كېلىدۇ. بۇنىڭدىكى سەۋەب ئۇلاردا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇدۇمى قالغانلىقىدا ۋە تۇغما قابىلىيەتنىڭ بار بولغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ تۇرمۇشتا بوياق، رەسىم قەلىمى ياكى پىئاننو، گىتار دېگەندەك نەرسىلەر بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ، قىزىقىش يېتىلدۈرگەنلىكىدە. شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىلار بالىلارغا ئۆگىنىش مۇھىتى ھازىرلاپ بېرىشتە، شەكىلگىلا ئەھمىيەت بەرمەي، قەغەز-قەلەم دېگەندەك نەرسىلەرنىمۇ تەييارلاپ، ئۇلاردا قىزىقىش پەيدا قىلىشى كېرەك.

كۈندىلىك تۇرمۇشتىمۇ بالىلارنىڭ ئۆگىنىش قىزىقىشىنى قوزغىغىلى بولىدۇ. بالىلارنىڭ تولىسى گۆدەك، تېتىك ۋە قىزىققاق بولۇپ، ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە بەكلا قىزىقىدۇ. بالىنى بازارغا ئاپارغاندا، تۈرلۈك شەكىلدىكى تورت، مېۋە-چېۋە، سەي-كۆكتات، يېلىقلارنىڭ نامىنى ئېيتىپ بەرسەك، تۈزلۈك سۇ بېلىقلىرى بىلەن تاتلىق سۇ بېلىقلىرىنىڭ پەرقى ۋە ئوخشاشلىقى ۋەھاكازالارنى سۆزلەپ بەرسەك بولىدۇ. بالىلار تاشقى دۇنيادىكى بۇ نەرسىلەرنىڭ تەسىرىدە، تېخىمۇ كۆپ بىلىمگە ئېرىشىشنى تەبىئىيلا ئويلايدۇ. بالىلاردا تېخى ئۆگىنىش ئىستىكى پەيدا بولمىغاندا، ئۇلار بىلەن قىزىقارلىق ئويۇنلارنى ئويناش كېرەك. مەسىلەن: بالىلار بىلەن ھېكايە ئېيتىشقاندا، سىز بىر ئېغىز ئېيتىدىغان، ئارقىدىن بالىلار بىر ئېغىز ئېيتىدىغان ئۇسۇللارنى قوللانغاندا، ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ. بالىلار رەسىم سىزىش، ئۇسسۇل ئويناش، ساز چېلىش، دېگەندەك تۈرلۈك ئىشلارغا قىزىقىدۇ، شۇڭا ئاتا-ئانىلار بۇنىڭدىن زېرىكمەي، ئۇلارغا جانلىق، قىزىقارلىق ئۆگىنىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىشى كېرەك. بالىلاردا قىزىقىش يېتىلدۈرگەندە، باشقا ئىشلار كۆپ ئاسانغا چۈشىدۇ.

بالىلار مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىشتا مەلۇم دەرىجىدە قىيىنلىنىدۇ. شۇڭا ئاتا-ئانىلار ئۇلار قىزىقىدىغان پائالىيەتلەرگە تايانسا بولىدۇ. مەسىلەن: بالا رەسىم سىزىشقا قىزىقسا، ئۇ تۈرلۈك بويىقلار بىلەن

رەسىم سىز ئۇ ئاتقاندا، ئۇنىڭغا بويلاق رەڭگىنىڭ ئىنگىلىزچە نامىنى ئۆگەتسەك، ھەسەن-ھۈسەندىكى تۈرلۈك رەڭلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ تىزىلىش تەرتىپىنى چۈشەندۈرسەك، ئاندىن يەنە تەبىئەت ھادىسىلىرىنى چۈشەندۈرسەك، تەپەككۈر قىلىش بالىلار ئۈچۈن ناھايىتى قىزىقارلىق بولىدۇ. دادامنىڭ مېنى تەربىيىلەنگەندىكى تەسىرى مەندىمۇ ھالقىپ، مېنىڭ بالامغۇمۇ تەسىر قىلدى. بىراق مەن ئۆزۈمنى ئوبدان دادا بولالمىغاندەكلا ھېس قىلىمەن.

ئۆگىنىش بالىلار ئۈچۈن يۈك بولۇپ قالماستىن، شۇنداقلا بېسىمۇ بولۇپ قالماستىن، ئۆسۈپ يېتىلىشتىكى باش قېتىنچىلىقى تېخىمۇ بولۇپ قالماستىن كېرەك، ئەكسىچە ھەممىلا ئادەم قىزىقىدىغان ھەۋەسكە، تورمۇشنى رەڭدار قىلىدىغان گۈزەل ئىشقا ئايلىنىشى كېرەك. دادام ئەنە شۇنداق قىلالىدى، مەنچۇ؟ ئۇنداق قىلالىدىم.

كىچىك ۋاقتىدا، دادام ھەمىشە ھەم ماڭا بىلىم ئۆگىتەلەيدىغان، ھەم مېنى پۇخادىن چىققىچە ئوينىتالايدىغان ئۇسۇلنى تېپىپ چىقاتتى، دادام، كىتاب ئوقۇش سېنىڭ ھەر كۈنى جەزمەن قىلىدىغان ئىشنىڭ، زادى قىلمىساڭ بولمايدۇ، دەپ تۇرۇۋالمايتتى. دادام مېنى زورلىمىسىمۇ، مەن ئاشۇ ۋاقىتلىرىمدا نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇپ، تالاي بىلىملەرنى ئۆگەنگەن ئىدىم.

بۇ نېمە ئۈچۈن؟ ئەمەلىيەتتە بۇنىڭ سەۋەبى بەكلا ئاددىي. چۈنكى دادامنىڭ توغرا يېتەكلىشىدە مەن كىتاب ئوقۇشقا ھېرىس بولۇپ قالغانىدىم. شۇنداق بولغاچقا ئۆگىنىشىم مەن ئۈچۈن بىر خىل ھەۋەسكە ئايلىنغانىدى. ئادەم مەلۇم نەرسىگە ياكى مەلۇم ئىشقا ھېرىس بولۇپ قالسا، ئۇنى كىممۇ توسىيالىسۇن؟

ئەمەلىيەتتە، دادام مېنى باشقا ئاتا-ئانىلار دەك كىتاب ئوقۇشقا زورلىمايلا قالماستىن، بەلكى يەنە، ئۆگىنىشكە بەك بېرىلىپ كېتىپ، سالامەتلىكىڭگە تەسەر يەتكۈزۈۋالما، دەپ ئەسكەرتىپ تۇراتتى.

مەن كىتاب ئوقۇۋاتقاندا ياكى ئۆگىنىش قىلىۋاتقاندا، دادام: «كارل، ئارام ئالدىنغان ۋاقتىڭ بولدى. تاماق يەيدىغان ۋاقتىڭ توشۇپ كەتتى، سەل تۇرۇپ ئۆگەن، بولامدۇ؟» دېگەن گەپنى تولا قىلاتتى. بۇنىڭدىن مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتا ئۆگىنىشكە قانچىلىك بېرىلىدىغانلىقىمنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئادەم ئۆز تەبىئىتى بويىچە ئىش قىلىشقا ئامراق، ئۆزى خالىغان ئىشلا بولىدىكەن، ھەر قانچە قىيىنچىلىق بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن قورقمايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولماي، قىزىقمايدىغان ئىش بولۇپ قالسا، ھەر قانچە زورلىغان، قىستىغان بىلەنمۇ بىكار. نۇرغۇن بالىلارنىڭ كىتاب ئوقۇشنى خالىماسلىقى ياكى ئۆگىنىشتىن بىزار بولۇشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب، مېنىڭچە، زورلىغانلىقتا.

ئادەم ئەركىن-ئازادە بولۇشنى ياقتۇرىدۇ، تۈرلۈك چۈشەكلەر ۋە بېسىملاردىن بىزار ھەم ئۇنىڭغا قارشى تۇرىدۇ. باشقىلار بىزگە بىرەر ئىشنى مەجبۇرى تاڭسا، بىز تەبىئىيلا بۇنىڭغا قارشى تۇرىمىز. بۇ، ئادەمنىڭ بىر خىل تەبىئىتى. بۇ پىرىنسىپ تەلىم-تەربىيىگىمۇ ماس كېلىدۇ.

بالا ئۆگىنىشنى خالىمىسا ياكى دەرسلەرنى ئاتا-ئانىسىنىڭ ۋە ئوقۇتقۇچىسىنىڭ دېگىنىدەك ئۆگەنمىسە، بۇنىڭدىكى سەۋەب بالىنىڭ مەجبۇرلانغانلىقىدا بولىدۇ. ئۆگىنىشكە زورلىغاندا، بالىلار ئۆگىنىشتىن بىزار بولىدۇ. بۇ، ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان پاكىت.

تەلىمگە يارىشا، دادام مېنى تەربىيەلەش جەريانىدا قارىماققا ناھايىتى تەس كۆرىنىدىغان ئۆگىنىشنى مەن ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنغا، مەن قىزىقىپ قاتنىشىدىغان كۆڭۈل ئاچىدىغان پائالىيەتكە، ھەتتا تۇرمۇشۇمدىكى ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئىشىمغا ئايلاندۇراتتى.

ئونىنچى باب

ئويۇن ئارقىلىق بالىلارنى ئەتراپلىق

يېتىلگەن ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ

چىققىلى بولىدۇ

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1804- يىلى 2- يانۋار - ھاۋا ئوچۇق.

ئوغلۇمنى تەربىيەلەش جەريانىدا، شۇنى ھېس قىلدىمكى، ئۇ بارلىق پەنلەر ئىچىدە ماتېماتىكىغا قىزىقمايدىكەن. مەن بۇرۇنلا ئويۇن شەكلى ئارقىلىق ئوغلۇمغا ساناق ساناشنى ئۆگەتكەن ئىدىم.

بۈگۈن ئۇنىڭغا كەررە ئۆگەتكەندە، ئاۋازچىلىققا دۇچ كەلدىم، يەنى ئوغلۇم ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئۆگىنىشتىن زېرىكتى. شۇنىڭدىن كۆرۈۋالدىمكى، بەش ياشلاردىكى بالىلارمۇ ئۆلۈك ھالدا يادلاشنى خالىمايدىكەن.

مەن سەل ئەندىشە قىلىشقا باشلىدىم. مېنىڭ ئارزۇيۇم ئوغلۇمنى ھەممە تەرەپتىن تەكشى تەرەققىي قىلدۇرۇش بولۇپ، ئۇنى ياراھلىق قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىش بىلەن بىرگە بەختكە ئېرىشتۈرۈش ئىدى. بىر تەرەپلىمە يېتىشكەن ئادەم ھەقىقىي بەختلىك ئادەم بولالمايدۇ.

ئوغلۇمنى ماتېماتىكىغا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىلەن شىشخال ئوينىدىم. دەسلەپتە ئىككى شىشخالدا ئوينىدۇق. ئوينىغاندا ئىككى شىشخالنى بىرلىكتە تاشلايتتۇق. ئەگەر ئۈچ بىلەن تۆت كۆرۈنسە، بۇ ئىككىسىنى قوشۇپ يەتتە نومۇرغا ئېرىشكەن ھېسابلايتتۇق. مۇبادا ئىككى بىلەن تۆت، ئۈچ بىلەن ئۈچ كۆرۈنسە، ئالتە نومۇرغا ئېرىشكەن ھېسابلايتتۇق، بۇنىڭ بىلەن يەنە بىر قېتىم ئويناش ھوقۇقىغا ئىگە بولاتتۇق. بۇ نومۇرلارنى قەغەزگە ئايرىم-ئايرىم ھالدا خاتىرىلەپ، ئۈچ-تۆت قېتىم ئويناپ بولغاندىن كېيىن، ھېسابلاپ چىقىپ، يەڭگەن-يېڭىلگەننى بەلگىلەيتتۇق.

كارىل بۇ ئويۇننى ناھايىتى ياقتۇرۇپ قالدى. ئەلۋەتتە، ئوغلۇم بۇ ئويۇنغا بېرىلگەندە، ئۇنىڭ ماتېماتىكىغا بولغان قىزىقىشىنى قوزغىدىم. ماتېماتىكىغا مۇناسىۋەتلىك بۇ ئويۇننى ئارقا-ئارقىدىن ئوينىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدا ماتېماتىكىغا قارىتا كۈچلۈك قىزىقىش پەيدا بولدى.

بۈگۈن ئاخشام ئۆزۈمنى خېلىلا يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدىم.

ئويۇن جەريانىدا مۇ ئۆگىنىۋېلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ماھارەت بار.

1804- يىلى 12- مارت ھاۋا تۇتۇق.

قانداق قىلسام كارل كۆڭۈل ئازادلىكى بىلەن ئۆگىنىدىغان بولار؟

ھەر قانداق ئاتا-ئانا بالىسىنى ياراملىق ئادەم قىلىپ چىقىشنى ئويلىسىمۇ ياكى بالىسىنى ئويىدان تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بەرسىمۇ، بىراق بالىلار بەزىدە ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەي، ئويۇنغا

بېرىلىدۇ، ئۆگىنىش قىلغاندا دىققىتىنى يىغمايدۇ، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيىسىگە قىزىقمايدۇ، ھەتتا ئۆگىنىشتىن بىزار بولىدۇ. بۇ نورمال ئىش، بۇنداق ئەھۋالدا مەن قانداق قىلسام بولار؟

ئەمەلىيەتتە، ئويۇن ئارقىلىق بالىلارغا سانلارنى، ھەرپلەرنى ئۆگەتكىلى، رەسىم سىزىش، ھېكايە ئېيتىش، ھېسابلاش دېگەندەك بىلىملەرنى ئىگىلەتكىلى بولىدۇ. بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە قىزىماسلىقىدىكى سەۋەبلەرنى كۆزىگە تەھلىل قىلىپ، مۇۋاپىق تەدبىر قوللىنىش كېرەك. ئادەتتە، دىققىتىنى يىغمايدىغان، ئۆگىنىشىگە قىزىقمايدىغان بالىلاردا ئۆگىنىشىگە قارىتا قىزىقىش يېتىلدۈرۈش كېرەك؛ سىرتقى مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئوڭاي ئۇچرايدىغان بالىلارنىڭ ئۆگىنىش مۇھىتىنى تىنچ قىلىش كېرەك. مەن مۇنداق قىلىش كېرەك دەپ قارايمەن:

بالىلارنىڭ پائالىيەتدە ئويۇننى ئاساس قىلىپ، ئۆگىنىش بىلەن ئويۇننى بىرلەشتۈرگەندە، بالىلار ئوڭايلا بىر نەرسە ئۆگىنىۋالالايدۇ. تۇرمۇشتا ھەممىلا جاي بالىلارنىڭ ئۆگىنىش سورۇنى بولالايدۇ. ئاتا-ئانىلار يەنە بالىلارنىڭ ئۆگىنىشى بىلەن ئېھتىياجىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇلاردا ئۆگىنىش ئىستىكىنى قوزغىسا بولىدۇ. بالا ئۆگىنىش قىلىۋاتقاندا، سىرتتىكى بالىلارنىڭ قوغلىشىپ ئويناشلىرى، پاراڭ قىلىشلىرى ۋە يېڭى ئويۇنچۇق قاتارلىقلار بالىنىڭ دىققىتىنى چېچىۋېتىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا، بالا ئولتۇرۇپ بىر نەرسە ئۆگىنىۋاتقاندا قىلىغىنى بىلەن، خىيالى ئاللىقاچان سىرتتىكى بالىلاردا بولغان بولىدۇ. شۇڭا، مۇۋاپىق ئۆگىنىش مۇھىتى ھازىرلاپ، ئەتراپتىكى تەسىرنى يوقىتىپ، بالىلاردا خاتىرجەم ئۆگىنىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. ئۆگىنىشنى «ئويۇن»غا ئايلاندۇرغىلى بولامدۇ؟

«ئويۇن» تىلغا ئېلىنسىلا، رىئاللىقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئىچ پۇشۇقنى چىقىرىش، ئەرزىمەس ئىشلارغا زىھنىنى ئىسراپ قىلىش دېگەندەك سەلبىي تەرەپ كىشىلەرنىڭ خىيالغا كېلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئويۇننىڭ ئادەمنى شاد-خۇراملىققا، ئېرىشتۈرىدىغان ئىجابىي تەرىپىمۇ بار. ئويۇن داۋامىدا قائىدە-يوسۇن ياكى ئادەتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ھالدا مەنئى ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولغىلى بولىدۇ. گەرچە بۇنى ئىجادىي پائالىيەت دېگىلى بولمىسىمۇ، بىراق شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدۇ دېگىلى بولماسمۇ؟ بالىلارنى ئويۇن داۋامىدا ئۆگىنىدۇ، دېسەك، ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. ئويۇن بىلەن ئۆگىنىشنى ئېنىق ئايرىش ۋە ئويۇنغا چەكلىمە قويۇش-چوڭلارنىڭ خىيالى. بالىلار ئۈچۈن ئۆگىنىش بىلەن ئويۇننىڭ پەرقى يوق.

بالىلارنىڭ ئەقلى قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئاۋۋال بالىلاردا قىزىقىش يېتىلدۈرۈش ۋە بۇ ئارقىلىق ئۇلارنى خۇشال-خۇرام ئۆگىنىدىغان قىلىش كېرەك. مۇشۇ قاراشقا ئاساسلىنىپ، بالىلار ھازىر ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنلارنى ئوبدان تەھلىل قىلساق، ئۇلارنى كۈتۈلمىگەن نەتىجىگە ئېرىشتۈرىدىغان تۈرلۈك ئۇسۇللارنى تېپىپ چىقالايمىز.

بالىلارنىڭ ئويۇن داۋامىدا ئىش قىلىشى، يەنە بىر نۇقتىدىن قارىغاندا، بالىلاردىكى تەشەببۇسكارلىقنىڭ تولۇق جارى قىلدۇرۇلغانلىقىنىڭ ئىپادىسى. ئۆگىنىشتىكى بۇنداق تەشەببۇسكارلىق ناھايىتى مۇھىم. بىزنىڭ ئۆگىنىش داۋامىدا ھەقىقىي ئۆگىنىۋالدىغان نەرسىلىرىمىز تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۆگىنىشنى خالىشىمىزدىن باشلىنىدۇ.

شۇڭا، ئالدى بىلەن ئۆگىنىشنى بالىلارنىڭ ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئويۇنغا ئايلاندۇرۇش كېرەك.

ئۆگىنىشنى «ئويۇن»غا ئايلاندۇرغاندا، ئۆگىنىش ئىلگىرىكى مەنىسىز پائالىيەتتىن مەنلىك پائالىيەتكە ئايلنىدۇ. ئۆگىنىش -- نىشانغا يېتىش ئۈچۈن تىرىشىش پائالىيىتىدۇر. ئويۇن بولسا ئۆگىنىشنىڭ پۈتۈنلەي ئەكسىچە بولۇپ، قارماققا ئەھمىيەتسىزدەك

بىلىنىدۇ، بىراق ئويۇن مېڭىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ناھايىتى پايدىلىق.

ئويۇننىڭ بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە بولغان ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنىش ئۈچۈن، «ئويۇن بىلەن ئۆگىنىشنى بىرلەشتۈرگەندە، بالىلار قانداقسىگە ئەقىللىق بولۇپ قالىدۇ؟» دېگەن سوئال توغرىسىدا چوڭقۇر ئويلىنىم، مېنىڭچە، ماشىنا-ئۆسكۈنىلەرنى قانچە ئىشلەتكەنسىرى، شۇنچە ئويىرايدۇ، ئىقتىدارىمۇ شۇنچە ئاجىزلايدۇ. بىراق ئادەمنىڭ مېڭىسى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. مېڭە فىزىئولوگىيىسى ۋە پىسخولوگىيىسى توغرىسىدىكى تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولدىكى، ئادەمنىڭ مېڭىسىنى چەكسىز ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مېڭە ھۈجەيرىلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش. مېڭە ئىشلىتىلمىسە، ھۈجەيرىلەر بۇ خىل تۇرغۇنلىققا كۆنۈپ، ئۇلاردا قېرىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. شۇڭلاشقا، بالا تەربىيىلەشتە ھەرگىزمۇ قاچىلاپ قويۇش شەكلىدىكى تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىنى قوللانماسلىقىمىز، ئەكسىچە مېڭىنى خۇشال-خۇرام ۋە تەشەببۇسكارلىق بىلەن تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ئۇسۇللارنى قوللىنىشىمىز كېرەك.

ئويۇن ئارقىلىق ئۆگىتىش بۇنىڭدىكى تىپىك بىر ئۇسۇل. ئاتا-ئانىلار سەللا كالا ئىشلەتسە، نەزىرىنى ئاساس بىلىملەرنى بالىلارنىڭ ئويۇنىغا سىڭدۈرۈۋېتەلەيدۇ، شۇنداقلا ئويۇنمۇ بالىلارنىڭ مېڭىسىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ۋاسىتىگە ئايلانىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇ ئۇسۇلنى ئىگىلەش - ئاتا-ئانىلارنىڭ مەجبۇرىيىتى.

كىتابىي بىلىملەر تۇرمۇش تەجرىبىلىرى بىلەن بىرلەشكەندىلا، جانلىق بىلىمگە ۋە ھەقىقىي ئەقىل-پاراسەتكە ئايلانالايدۇ. ئويۇن - بالىلارنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىسىگە ئېرىشىشىدىكى بىر ئۇرۇنۇش.

1804- يىلى 6- ماي ھالۋا ئوچۇق .

بۈگۈن مەن بىر ئايال بىلەن بالىلارنىڭ ئويۇنى توغرىسىدا پاراڭلاشتىم. ئۇ ئايال مەندىن: «بالام يامان بالىلار بىلەن ئويناپ، يامان ئۆگىنىپ قالسا، قانداق قىلارمەن؟» دەپ سورىدى، بۇ، ئانا- ئانىلارنىڭ بېشىنى قاتۇرىدىغان بىر ئىش.

ئانا-ئانىلار بالىسىنىڭ يامان بالىلار بىلەن ئوينىشىنى خالىمايدۇ، شۇنداقلا، بالام تېخىمۇ ياخشى بالىلار بىلەن دوست بولۇپ ئويناپ، قابىلىيىتىنى ئۆستۈرسىكەن، ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرسىكەن دەپ ئۈمىد قىلىدۇ ھەمدە بۇنى دوست تۇتۇشنىڭ ئەھمىيىتى دەپ قارايدۇ. بىزمۇ تۇرمۇشتا شۇنداق قىلىمىز ئەمەسمۇ؟

ئەمەلىيەتتە، يامان بالا دېگىنىمىز، سەل تاپتىن چىقىپ كەتكەن، خاسلىقى گەۋدىلىكەرەك بولغان، ئادەتتىكى كۆز قاراشقا چۈشمەيدىغان بالىلارنى كۆرسىتىدۇ.

دۇنيادا نوقسانسىز ئادەم يوق، بىرمۇ ئارتۇقچىلىقى يوق ئادەممۇ يوق. ئانا-ئانىلار بالىلارغا مەلۇم دائىرىدە كەڭ قۇرساق بولۇشى كېرەك.

كۆيۈنۈشنى ئاساس قىلغان ھالدا، بالىلار بىلەن دوستلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە يېتەرسىزلىكىگە قارىتا ئورتاق تونۇشقا كېلىش كېرەك. ئەگەر ئانا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئالدىدا ئوبدان بولمىدى دېسە، بالىلار بۇنىڭدىن بىزار بولىدۇ، شۇنداقلا تەربىيەلەش مەقسىتىگىمۇ يەتكىلى بولمايدۇ. بۇنىڭدا ئۇسۇلغا ئەھمىيەت بېرىش، كۆيۈنۈشنى ئاساس قىلىش كېرەك. ئىمكانقەدەر بالىلارغا ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرغۇزۇش كېرەك. بالىلارنىڭ ئىپادىسى ئەركىن بولغاندا، بىر تەرەپتە تۇرۇپ ئۇلارنى كۆزىتىش ۋە يېتەكلەش، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. بالىلارنىڭ

دوستلىرىغا سەمىمىيلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا، بالىلارنى ھەم ياخشى بىر دوستقا ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ، ھەم بۇنىڭدىن ئۆزىمىزمۇ نۇرغۇن خۇشاللىق تاپالايمىز. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئويۇنغا ئاكتىپ قاتنىشىشى كېرەك، چۈنكى بۇ بالىنىڭ باشقىلارنىڭ تۇرمۇشىنى چۈشىنىشى ۋە بىلىشىگە پايدىلىق، شۇنداقلا بالىلارنىڭ ئويۇنغا بولغان چۈشىنىشىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ. زۆرۈر تېپىلغاندا، بالىغا رەت قىلىشنى ئۆگىتىش كېرەك. بالا ئەگەر مەلۇم بىر ئىشنىڭ خاتالىقىنى بىلىسۇمۇ توسمىسا، يامان ئادەتنىڭ تەسىرىدە بالىمۇ يامان ئۆگىنىپ قالىدۇ. بالىلارغا، دوستىنىڭ خاتالىقىغا يان بېسىشنىڭ دوستىغا زىيانكەشلىك قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى، دوستىنىڭ ئالغا بېسىشىغا ياردەم بېرىشىنىڭلا دوستلۇقنىڭ ئۆلچىمى ئىكەنلىكىنى ئېيتىش كېرەك. شۇنداقلا بالىغا، دوستلار ئارا زىيان يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، رەت قىلىش ماھارىتىنى ئۆگىتىپ قويۇش، پەقەت ئامال بولمىغاندا، بالىنى ئۇنداق دوستتىن ئايرىۋېتىش كېرەك.

ئوغلۇم كارل ھويلىدا بىر نەچچە دوستى بىلەن خۇشال ئوينىۋاتاتتى. بەلكىم ئۇ، بىر جۈپ كۆزنىڭ -- مېنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلمىسە كېرەك. دەل مۇشۇ چاغدا، ئايالىم سىرتتىن كىرىپ كەلدى.

1804- يىلى 8- ئاۋغۇست ھاۋا ئوچۇق. * * * * *

بۈگۈن خىللاردىنە «بالىنىڭ بىللە ئوينىيدىغان دوستلىرى بولمىسا، بالا مەنمەنچى ياكى بەگۋاش بولۇپ قالىدۇ» دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويدى. مېنىڭچە بۇ، ئىنتايىن خاتا قاراش.

مېنىڭچە، ئەمىلىي ئەھۋال دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، بالىلار بىللە ئوينىدىغانلارنى تاللىمىسا، ئۇلار ئۆزئارا مەنەنلىك قىلىشىپ، شەخسلىيەتچى بولۇپ قېلىشى، نەتىجىسىدە ھىلىگەرلىك، ساختىپەزلىك، يالغانچىلىق، بەگۋاشلىق، ھەسەتخورلۇق، ئاداۋەتخورلۇق، ئاغزى يامان، سوقۇشقا، باشقىلارغا تۆھمەت قىلىدىغان، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان يامان ئادەتلەرنى يۇقتۇرۇۋېلىشى مۇمكىن. بىلەن بىللە، ئۇلار ئۆزئارا مەنەنلىك قىلىپ، شۇنداق قىلىپ، خىللاردىن بىلەن ئىككىمىز يەنە كۆڭلىمىز ئايرىلدۇق. ئىككىمىز بۇنىڭغا كۆنۈپ قالدۇق. بىر ئادەمنىڭ ھىلىگەر، ئۆزىنى تۇتۇۋالمايدىغان، بەگۋاش بولۇپ كېتىشى كۆپىنچە ھاللاردا كىچىكىدە ئوبدان تەربىيەلىنمىگەنلىكىدىن بولىدۇ. مېنىڭچە، بۇ گەپنى خىللاردىن دېسەم بولاتتى، بىراق ھازىر ئۇ ئاڭلىيالمىدۇ، ئەلۋەتتە. بالىلارنى باشقۇرماي ئۆز ئەركىگە قويۇۋەتكەندە، ئۇلار دوست تاللىيالمى، ئۇدۇل كەلگەن بالىلار بىلەن بىللە ئويناپ، ھەر خىل يامان ئادەتلەرنى يۇقتۇرۇۋېلىشى، بەزىدە يامان ئىللەتلەرنىمۇ ئۆگىنىۋېلىشى مۇمكىن. مەن دائىم ياخشى باشقۇرۇلمىغان بىر قىسىم بالىلارنىڭ يول ياقلىرىغا توپلىشىۋېلىپ، قىمار ئويناۋاتقانلىقىنى، ئۆزئارا ئۇرۇشۇۋاتقانلىقىنى، بىر-بىرىنى سەت تىللار بىلەن تىللاۋاتقانلىقىنى ئۇچراتسام، ئۇلارغا نۇرغۇن قېتىم نەسىھەت قىلغان ۋە ئۇرۇشۇۋاتقانلارنى ئاچرىتىپ قويغان ئىدىم.

ھەر قېتىم مۇشۇنداق ئەھۋالنى ئۇچراتقان ۋاقىتىمدا بىئارام بولۇپ كېتىمەن. ئۇلار ئەسلىدە ياخشى تەربىيەلىنمەسە، ئەدەبلىك، بىلىملىك بالىلاردىن بولاتتى، ئەمما ئۇلار ئۇنداق ئەمەس. 4081

بۇ بالىلار ناھايىتى بىغەرەز بولۇپ، دائىم تاش ئېتىپ ئوينىيدۇ. نەتىجىدە يارىلىنىش، ھەتتا كۆزى قۇيۇلۇپ كېتىش، مېيىپ بولۇپ قېلىشتەك ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقاتتى. بۇ نېمە دېگەن قورقۇنچىلىق

ئىش ھە! ئۇلار قار ئېتىشىپ ئوينىغاندىمۇ، بەزى بالىلار تاشنىڭ قانقان قارلارنى ئېتىپ، قارشى تەرەپنى يارىلايدۇرانتى. مەن قارغۇ ۋە ئاقساق-چولاق بالىلارنى ئۇچراتقىنىمدا، بۇنداق بولۇپ قېلىشنىڭ سەۋەبىنى سوراپ باققانم. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئويۇن ئويناپ، مېيىپ بولۇپ قالغان بولۇپ چىقاتتى. بۇ ئىشلاردىن دائىم تېنىم شۇركىنەتتى. مەن دائىم كارلغا بالىلارنىڭ ئۇرۇشۇپ-مۇشتلىشىدىغان ئويۇنغا ئارىلاشمايلىقىنى ئېيتاتتىم. بۇنداق ئويۇندىكى زەخمىلىنىش ئادەتتىكى ئويۇن داۋامىدىكى يازىلىنىشتىن تېخىمۇ ئېغىر بولاتتى. ئۇ بالىلارنىڭ تېنىنى يارىلايدۇرۇپلا قالماستىن، تېخىمۇ يامىنى ئۇلارنىڭ سەبىي قەلبىدە ناچار تەسىر قالدۇراتتى. دۇنيادا بالىلارنىڭ قەلبىدە ئۆچمەنلىك ساقلىنىپ قېلىشتىنمۇ قورقۇنچىلىق ئىش يوق. ئۆچمەنلىك بىر ئادەمنى ئاتا-ئانىسىنى خارلايدىغان، ئەتراپىدىكى ھەممە ئادەمنى كۆزگە ئىلمايدىغان قىلىپ قويىدۇ. تېخىمۇ يامىنى شۇكى، ئادەمنى تەنھا ۋە ياردەمسىز ئاھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدۇ.

بەزى بالىلار ئائىلىسىدە ياخشى تەربىيەلىمىگە چىكە، توغرا-خاتانى، ياخشى-ياماننى بىلمەيدۇ. ئاتا-ئانىلار ئۇلارنىڭ بالىلىق مەزگىلىدە ياخشى ئۇسۇل قوللانمىغاچقا، ئۇلار بىكار تەلەپ بولۇپ قالىدۇ. ئۇلار دۇنيادا نۇرغۇن گۈزەل نەرسىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلمەيدۇ. كىتاب ئوقۇشنى ۋە كىتاب ئوقۇشنىڭ سېھرى كۈچىنى بىلمەيدۇ، ئەدەبىيات-سەنئەتتىن كېلىدىغان خۇشاللىقنى تېخىمۇ بىلمەيدۇ. ئۇلارغا ھېچقانداق ئادەم يېتەكچىلىك قىلمىغاچقا، ئۆزىنىڭ گۈزەل بالىلىق مەزگىلىنىڭ قەدرىنى قانداق بىلەلسۇن؟ بەزى بالىلار كۈن بويى قىلغىلى ئىش يوق يۈرۈيدۇ، بەزى بالىلار باشقىلارنى ئۇرۇپ، بوزەك قىلىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدۇ. تېخىمۇ يامىنى شۇكى، بەزى بالىلار قىمارغا بېرىلىپ كېتىدۇ. مەن بۇنداق بالىلاردا گۈزەل كەلگۈسىنىڭ بولۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. بۇ بالىلارنى

ئەھۋال تۈپەيلى بىلەن ئۇيغۇر ئارقىلىق تەرەققىي قىلدۇرغىلى يېتىلدۈرگىلى بولىدىغان ئەقىل-پاراسىتى ۋە ئىقتىدارى ئىسراپ بولۇپ كېتىدۇ. شۇنى بىلىش كېرەككى، بىلەر ئويناش ئۈچۈنلا ئوينىماسلىقى، ئويۇندىن نەتىجە يارىتىشى كېرەك.

بىلەرنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتى چەكسىز بولىدۇ، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى ئاتا-ئانىلار قېزىشى كېرەك.

بىلەر ئويۇن ئوينىغاندا، ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقى،

تەشەببۇسكارلىقى قوزغىلىدۇ، چوڭ مېڭىسى تېز ھەرىكەت قىلىشقا باشلايدۇ، پىكىر يوللىرى ئېچىلىدۇ. بۇ، بىلەرنىڭ ھەر خىل قابىلىيىتىنى، بولۇپمۇ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشتە باشقا ھەر قانداق ۋاسىتە بىلەن تەڭلەشتۈرگىلى بولىدىغان ياخشى پۇرسەت. ئويۇننىڭ تۇرمۇشنىڭ كۆلەڭگىسى ئىكەنلىكى ھەممىزگە ئايان، بىراق ئۇ تۇرمۇشنىڭ كۆچۈرۈلمىسى ئەمەس. بىلەر ئۆزىنىڭ بىلىشى ۋە چۈشەنچىسى ئاساسىدا تۇرمۇشنى ئۆزگەرتىدۇ. ئاتا-ئانىلار تۈرلۈك چەكلىمىلەر بىلەن بىلەرنى چەكلەپ قويماستىن كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا، بىلەرنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

ئويۇننىڭ ئۆزى بىر خىل تەنھەرىكەت، ئويۇن ئارقىلىق بىلەرنىڭ تەن ساپاسىنى ئۆستۈرگىلى، ھەرىكىتىنى تەڭشەش، روھىنى ئۇرغۇتقىلى، كەيپىياتىنى كۆتۈرگىلى بولىدۇ. بىراق، ئويۇن داۋامىدا ئاتا-ئانىلار ياخشى يېتەكچىلىك قىلىشى كېرەك. بولمىسا، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن تۈرلۈك مەسىلىلەر كېلىپ چىقىدۇ.

ئويۇن جەريانىدا مۇشۇنچىۋالا بىلىم-ماھارەتنىڭ بارلىقىنى ئىلگىرى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىكەنمەن. بۈگۈن ھەقىقەتەن ھاۋا ئۇچۇق بولغان بىر كۈن بولدى.

1804- يىلى 30- ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن ئوغلۇم كارل ھويلىدا تۇيۇقسىز ھېنرىخ بىلەن ئۇرۇشۇپ كەتتى. مەن، ئايالىم ۋە كارلنىڭ ھاممىسى ئۈچەيلەن دەرھال يۈگرەپ بېرىپ، ئۇلارنى ئايرىۋەتتۇق. سەۋەبىنى سورىساق، ئۇلار ئىككىسى ئەسلىدە تارىخ كىتابتىكى مەلۇم بىر مەسىلىدە تاللىشىپ قالغان بولۇپ، ئىككىلىسى ئۆز قارىشىدا چىڭ تۇرغان، يا بىر-بىرىنى قايىل قىلالمىغان، ئاخىرى بېرىپ مەسىلىنى ئۇرۇشۇش ئارقىلىق ھەل قىلماقچى بولغان.

بۇنىڭدىن مەن ناھايىتى ھەيران قالدىم.

بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا كارلنىڭ ھاممىسى ئوغلى ھېنرىخنى ئېلىپ، بىزنى يوقلاپ كەلگەنىدى. كارلنىڭ ھاممىسى ھامبۇرگدا تۇرىدىغان بولغاچقا، كارل نەۋرە ئاكىسىنى ھېنرىخ بىلەن ئىلگىرى كۆرۈشۈپ باقمىغان ئىدى.

ھېنرىخ كارلدىن ئىككى ياش چوڭ بولۇپ، باشلانغۇچنىڭ 4- يىللىقىدا ئوقۇيتتى. ھېنرىخمۇ ئۇدىن تەربىيەلەنگەن بولغاچقا، بىلىملىك بالا بولغانىدى. شۇڭا ئىككىسى كۆرۈشۈپلا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدى ۋە نۇرغۇن جەھەتلەردە ئورتاق پىكىرلەشتى. گەرچە ئۇلار ئىككىسى تەربىيە كۆرگەن بالا بولسىمۇ، بىراق ئۇلار يەنىلا ئانچە ئىش ئۇقۇپ كەتمەيتتى. بىرگە تۇرغان ۋاقىت ئۇزىغانسىرى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدە بارا-بارا زىددىيەت پەيدا بولدى. بالانىڭ ئىشىغا تولا چات كېرىۋېلىشنى خالىمىغانلىقىم ئۈچۈن، دەسلەپتە ئىشىغا ئارىلاشمىدىم.

دەسلەپتىكى بىر نەچچە كۈندە ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت بىر-بىرىگە پىسەنت قىلماسلىق بىلەن چەكلەندى. بۇنى سەزگەن

بولسامۇ، ئانچە كۆڭلۈمگە ئېلىپ كەتمىگەندىم. بىراق بۈگۈن ئىككىسى ئويلانغان يەردىن ئۇرۇشۇپ قالدى.

مېنىڭچە، بالىلار ئارىسىدا مۇشۇنداق كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بەرگەندە چوڭلار شۇ يەردە بولماي قالسا، ئەھۋال تېخىمۇ يامانلىشىپ كېتىدۇ.

ھېلىمۇ ياخشى، بىز شۇ يەردە بولغاچقا، نەسھەت قىلىشىمىز ۋە تەربىيە قىلىشىمىز نەتىجىسىدە كارل بىلەن ھېنرىخ ھەر ئىككىلىسى خاتالىقىنى تونۇدى، شۇنداقلا مەسىلىنى بۇنداق قوپاللىق بىلەن ھەل قىلىشنىڭ مەڭگۈ خاتا بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالدى.

كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئۇ ئىككىسى يەنە ئەپلىشىپ قالدى، ئەلۋەتتە.

* * *

1804- يىلى 12- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن ئوغلۇم كارل ناھايىتى كۆپ كۈچ سەرپ قىلىپ، ئۆيلىرى، قوۋىقى، سېپىلى ۋە ناھايىتى كۆركەم كۆۋرۈكى بار قەلئە ياساپ چىقىپتىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ بېقىشقا چاقىرماقچى بولغانىدا، بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەچكە، چاپىنىنىڭ پېشى ئېھتىياتسىزلىقتىن قەلئەدىكى ئاساسىي قۇرۇلۇش بولغان ئېگىز مۇنارغا تېگىپ كېتىپ، مۇنار ئۆرۈلۈپ كېتىپ باشقا قۇرۇلۇشلارنىمۇ بۇزۇۋېتىپتۇ. يەنە تېخى پۈتۈن زېھنىنى بېرىپ، ئۆزى قانائەتلىنمىگۈدەك ياسىغان كۆۋرۈكىمۇ ۋەيران بولۇپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ- ئاچقۇچە ئۇنىڭ نادىر ئەسىرى كېرەكتىن چىقىپتۇ.

مەن ئۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ئاشۇ يەردە غەمكىن ھالدا ھاڭۋېقىپ تۇلتۇراتتى.

مەن ئەينى چاغدىكى كۆرۈنۈشى ۋە ياغاچ پارچىلىرىنىڭ
قالايمىقان تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى دەرھال
بىلدىم.

— دادا، ئۇ چوۋۇلۇپ كەتتى. مېنىڭ ئېھتىياتسىزلىقىمدىن
ۋەيران بولدى. بەك ئەپسۇس! ئۇ ئەسلى بەك چىرايلىق... دېگىنىچە،
كارل يىغلاپ كەتتى. مەن ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا:

— ئوغلۇم، ئۆزۈڭ ئېھتىياتسىزلىق قىلغان ئىكەنسەن،
ئاغرىنىشىنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنىڭ ئۈچۈن ئازاپلانماسلىقىڭ كېرەك.
تۇنجى قېتىم ياخشى قىلالىغان ئىكەنسەن، ئىككىنچى قېتىم
ياخشى قىلالايسەن. نېمىدەپ ئۇ يەردە ھاڭۋېقىپ ئولتۇرسەن،
نېمىشقا قايتا ياسمايسەن؟ بەلكى بۇ قېتىم تېخىمۇ ياخشى
ياسۇپتەمسەن تېخى،- دېدىم.

بۇنى ئاڭلاپ كارل بىردىنلا روھلىنىپ كەتتى.

ئەمەلىيەتتە، بۇ سۆزنى قىلماق ئاسان بولغىنى بىلەن
ئورنىدىماقنىڭ تەسلىكىنى بىلەتتىم. چۈنكى كارلنىڭ ياساپ
چىققىنى ئىنتايىن مۇرەككەپ قۇرۇلۇش ئىدى. ئۇنى ئىككىنچى
قېتىم ياساش ئۈچۈن، كۈچلۈك سەۋىرچانلىق ھەم ئىرادە بولمىسا
بولمايتتى، بىراق مەن ئوغلۇمنىڭ قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم.
مەن ئويلىغاندەك، كارل ئۇنى قايتا ياساپ چىقتى ۋە مېنى ئۆز
ئەسىردىن ھوزۇرلىنىشقا تەكلىپ قىلدى. مەن كۆرۈپ ھەيران
قالدىم. ئۇنى شۇ دەرىجىدە نەپىس ۋە چىرايلىق ئىشلىيەلەر دەپ
ھەقىقەتەن ئويلاپ باقمىغان ئىدىم.

— دادا، بۇ قېتىم ئالدىنقىسىدىنمۇ ياخشى ياسىدىم دەپ
ئويلايمەن، چۈنكى بۇ قېتىم ياسىغاندا خېلى ئۆزگەرتتىم ھەم تېز
ياساپ بولدۇم،- دېدى ئوغلۇم پەخىرلەنگەن ھالدا.

موشۇنداق بولۇشى ئېنىق ئىدى. پەقەت ئوغلۇم قايتا ياساشقا
ئىشەنچ قىلالىسىلا، تېخىمۇ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلەيتتى. چۈنكى
ئۇ تۇنجى قېتىم مول تەجرىبىگە ئېرىشكەن ئىدى.

ئوغلۇم كارلنىڭ ئويۇن داۋامىدا كىشىلىك تۇرمۇشىنى چۈشەنگەنلىكىدىن بەكلا سۈيۈنگەن ئىدىم. بەلكىم بۇ ئۇنىڭ كېيىنكى ھاياتىنىڭ كىچىكلىتىلگەن كارتىنىسىدۇر.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 6- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدىكى «ئويناش — بالىلارنىڭ تەبىئىتى» دېگەن گەپنى كۆرۈپ، شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلىدىمكى، دادام ئىنسان تەبىئىتىدىكى بەزى ئالاھىدىلىكلەردىن ئوبدان پايدىلىنىپ، ئۇنى تەلىم-تەربىيىگە سىڭدۈرگەن ۋە مېنى مۇكەممەل ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىققان. ئەمەلىيەتتە، ئەر كىشىلىك — ئىنساننىڭ تۈپ تەبىئىتى، تۈپ تەلىپى.

ئىنسان پائالىيىتىدىكى ئاساسى مەقسەتلەرنىڭ بىرى ئەر كىشىلىك ئىھتىياجىنى قاندۇرۇش، ئەر كىشىلىك ئىستىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش. ئەر كىشىلىككە ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشىش ئازاب-ئوقۇبەت ۋە بالا قازاغا دۇچار قىلىشمۇ، بىراق ئەر كىشىلىكنىڭ ئۆزى خۇشاللىق ۋە بەختتىن دېرەك بېرىدۇ؛ قۇل بولۇش خۇشاللىق ۋە بەختكە ئېرىشتۈرىشمۇ بىراق قۇل بولۇشنىڭ ئۆزى ناھايىتى ئازابلىق ئىش. تارىختا ئۆتكەن تالاي باتۇر-ئەزىمەتلەرنىڭ جېنىنى تىكىپ قويۇپ كۈرەش قىلىشمۇ قىممەتلىك ئەر كىشىلىككە ئېرىشىش ئۈچۈندۇر. ئەر كىشىلىكنىڭ ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم ئەھمىيىتى شۇكى، ئۇنىڭ ياردىمىدە ئىنسان ئۆز-ئۆزىنى نامايەن قىلىدۇ، ئۆز-ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرىدۇ، ئۆز-ئۆزىنى نەتىجىگە ئېرىشتۈرىدۇ، يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىنى يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تولۇق قازىدىغان، ياراملىق ئادەمگە ئايلاندۇرىدۇ.

ھازىرقى زامان پسخولوگىيىسىدىن مەلۇم بولدىكى، ئىجادىيەت قابىلىيىتى ئىنساندىكى تۇغما يوشۇرۇن قابىلىيەت بولۇپ، كۆپ ساندىكى كىشىلەر بۇ قابىلىيەتتىن كېيىن بارا-بارا مەھرۇم بولىدۇ. شۇڭلاشقا، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئىنساننىڭ ئۆز-ئۆزىنى نامايان قىلىشى، ئەمەلىيەتتە، ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى قېزىشى ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ نامايان بولۇشىدا خاسلىقنىڭ تەرەققىي قىلىشى زۆرۈر شەرت، يەنى ئادەمنىڭ خاسلىقى قانچىكى تولۇق تەرەققىي قىلسا، ئۇنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىمۇ شۇنچە تولۇق نامايەن بولىدۇ.

ئىنسان ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئەركىنلىكنى سۆيۈشنىڭ ئەھمىيىتى شۇ يەردىكى، ئەركىنلىك ئىنساندىكى يوشۇرۇن ئىقتىدار ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ تولۇق جارى بولۇشىدىكى شەرت. تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولدىكى، قاتتىق قوللۇق بىلەن تەربىيەلەش مەجبۇرى بويىسىنى ئۇرۇش بولۇپ، بالىلارنىڭ ئىجادچانلىقىنى بوغۇپ قويدۇ. ئىجادچانلىققا ئىگە ئائىلەلەر ۋە ئاتا-ئانىلار مۇلايىم، كەڭ قورساق كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ قىزىقىش-ھەۋىسى كەڭ، باشقىلارغا باراۋەر مۇئامىلە قىلىدۇ.

ئەركىنلىك - ئىنساننىڭ ئۆز-ئۆزىنى نامايان قىلىشى ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشىدىكى تۈپ شەرت، شۇنداقلا جەمئىيەتنىڭ گۈللىنىشى، ئالغا بېسىشىدىكى تۈپ شەرت. چۈنكى جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى، تېخنىكىنىڭ ياخشىلىنىشى، سىياسىنىڭ يۈكسىلىشى، ئەخلاقنىڭ مۇكەممەللىشىشى قاتارلىق جەمئىيەتنىڭ ئالغا بېسىشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ ھەممىسى ئىنسان پائالىيىتىنىڭ مەھسۇلى ۋە ئىنسان قابىلىيىتىنىڭ جارى قىلدۇرۇلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، بۇ ئامىللارنىڭ ھەممىسى ئىنساننىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنىڭ ئەركىن جارى قىلىنىشىنى تۈپ شەرت قىلىدۇ.

ئەركىنلىك بىلەن ئۇيۇننىڭ چوڭقۇر باغلىنىشىنى بۇنداق چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق شۇنى ئىسپاتلىماقچىمەنكى، دادامنىڭ مېنى ئۇيۇن ئارقىلىق تەربىيەلەشتىكى كۆز-قاراشلىرى ئانچە چوڭقۇر بولمىغان، شۇنداقلا مەسىلىنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى ۋە تۈپ مېغىزى ئېچىپ بېرىلمىگەن.

مۇشۇ سەۋەبلىك دادامنىڭ كۆز قاراشلىرى تېخنىكىلىق تەرەپداردا بولۇپ قېلىپ، مەسىلىنى تۈپتىن ھەل قىلالىمىغان. ئەمەلىيەتتە، بىز ئالدى بىلەن ئويلىنىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەر توۋەندىكىلەر بولۇشى كېرەك: بالام ئەركىن كەيپىياتتا ياشاۋاتامدۇ يوق؟ بالامدا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ياخشى شارائىت ھازىرلىدىممۇ يوق؟ بالامنىڭ مۇستەقىللىق خاراكتېرىگە ۋە شەخسىي ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلدىممۇ يوق؟ بالام قورقۇنچ ۋە ئوڭۇشسىزلىق ئىچىدە ياشاۋاتامدۇ يوق؟ بالامنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى بوغۇپ قويدۇممۇ يوق؟

بالدا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، ھېلىقىدەك كونا قائىدە-تۈزۈملەرنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇش، بالانىڭ مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىشى ۋە مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىشىغا يول قويۇش، بالنى ئەركىن ھالدا ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك. بالا تەبىئىي ئادەم بولۇش سۈپىتى بىلەن يەنىلا بىر بالا؛ بىراق، بالا يەنە مۇستەقىل مەجەز-خاراكتېرگە ئىگە ئىجتىمائىي ئادەمدۇر. جەمئىيىتىمىزدە ۋە مەدەنىيىتىمىزدە بالانى بالا قاتارىدا كۆرۈشكە توغرا كەلگەندە، بالا قاتارىدا كۆرمەيمىز؛ بالا قاتارىدا كۆرمەيدىغان چاغدا، بالا قاتارىدا كۆرمىز، بىز ئۇزۇندىن بېرى بالانىڭ ئەركىنلىكىگە سەل قاراپ كەلدۇق، نەتىجىدە ھەم بالغا، ھەم ئۆزىمىزگە ئۇۋال قىلدۇق، شۇنداقلا بالىلارنىمۇ، ئۆزىمىزنىمۇ تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان زىيان-زەخمەتكە ئۇچراتتۇق.

ئۇزۇندىن بېرى بالىلار پاسسىپ قوبۇل قىلغۇچى بولۇپ كەلدى. بالىلار قىلچە تاللاش ھوقۇقى بولمىغان قۇرۇق چېلەك دەپ قارىلىپ،

چېلەككە نېمە ئېلىش پۈتۈنلەي ئاتا-ئانىلارنىڭ قىزىقىشىغا باغلىق بولۇپ كەلدى، بالىلار بىر ۋاراق ئاق قەغەز دەپ قارىلىپ، قەغەزگە نېمە سىزىشتا بالىلارنىڭ ئەمەس چوڭلانىڭ گېپى گەپ بولدى. مۇشۇنداق قىلىش جەريانىدا ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ خاسلىقىغا، ئۆزىگە خاس ئوي-پىكىرگە، ئارزۇ-ئىستەككە ئىگە سۈببىيەت ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇدى. بالىلارنىڭ خاسلىقى، تەپەككۈر قابىلىيىتى ۋە نامەلۇم دۇنياغا بولغان قىزىقىشچانلىقى ھەم رول ئوينايدىغان ئىقتىدارلىرى تۇغما بولىدۇ. شۇڭا، مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا، بالىلار تۇغۇلۇشىدىنلا بىر مۇكەممەل تەبىئىي ئادەم ۋە ئىجتىمائىي ئادەم ھېسابلىنىدۇ.

بالىنى تەبىئىي ئادەم دەپلا قارىغان چېغىمىزدا، بالىنىڭ ئىجتىمائىي ئادەملىكى جەھەتتىكى مەجەز-خاراكتېرى، خاسلىقى ۋە مۇستەقىللىقى قانارلىق تەرەپلەرگە سەل قارىلىدۇ، بالىلار ئابىستراكت ئۇقۇمغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق بالىلار بەختلىك بولالمايدۇ.

تەلىم-تەربىيىدە، بالىلارنىڭ ھەم تەبىئىي ئادەم ھەم ئىجتىمائىي ئادەم ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت پاكىت ئاساس قىلىنىشى، بالىلارنىڭ ئۆزىگە خاس مۇستەقىل مەجەز-خاراكتېرگە، تەپەككۈرغا، ئارزۇ-ئىستەككە ئىگە ئادەم ئىكەنلىكى ئېتىراپ قىلىنىشى كېرەك. بالىلاردا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان پەزىلەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، بالىلارنىڭ ئىككى خىل خۇسۇسىيىتىگە ماسلىشىشىمىز، بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپلا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان كەيپىيات يارىتىپ بېرىپ، ئۇلارنى ئەركىن تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

مېنىڭ بۇ يەردە تەكىتلىمەكچى بولغىنىم شۇكى، بالىدا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان پەزىلەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، بالىنىڭ ئۆزى ياقۇرىدىغان تۇرمۇش شەكلىنى تاللىشىغا، ئەركىن ھالدا ئوينىشىغا، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان پاسوندىكى ۋە رەڭدىكى كىيىملەرنى تاللىشىغا يول قويۇشىمىز كېرەك. بۇ ئىشلار بالىنىڭ ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا زىيان يەتكۈزمەسە، ئارىلاشماسلىق، توسماسلىق

كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ ھامىيلىق ھوقۇقىنى قالايمىقان ئىشلىتىشى كۆپىنچە ھاللاردا شەخسىيە تەجىربىسىنىڭ ئىپادىسى ھېسابلىنىدۇ. بالغا ئەركىنلىك بېرىش ئۇلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشىغا يول قويۇشتىن دېرەك بېرىدۇ، ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ يۇقىرى ئارزۇ-تەلەپلىرىنى بالغا تاڭماسلىقى كېرەك، ئۇنداق بولمىسا، بالىلار جاپادىن باش كۆتۈرەلمەيدۇ. بالا خاتالىق ئۆتكۈزگەندە، قاتتىق تەن جازاسى بېرىشكىمۇ بولمايدۇ. ئەسكەرتىشكە تېگىشلىكى شۇكى، ئاتا-ئانىلار ئۆز بالىسىنى باشقا بالىلار بىلەن قالايمىقان سېلىشتۇرماستىكى كېرەك، چۈنكى بۇنداق قىلىش بالىنىڭ ئەركىن تەبىئىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا بەكلا پايدىسىز.

شۇڭلاشقا، بالغا ئەركىنلىك بېرىشتە، ئۇنىڭ «ياق» دېيىش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. بالا ئۆزىدىن كۈچلۈكلەرگە «ياق» دېگەنلىكى ئۇنىڭ خاسلىقىنىڭ ئاشكارىلىنىشى، ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ باش كۆتۈرگەنلىكى بولۇپ، بالىنىڭ ئۆزىنىڭ كالىسىغا تايىنىپ تەپەككۈر قىلىشقا باشلىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئاتا-ئانىلار ئۆز كۆز قارىشىنى ھەرگىزمۇ بالغا تاڭماسلىقى، بەلكى ئۆز كۆز قارىشىنى بالغا ئەتراپلىق، ئوبدان شەرھىلەپ، ئۇنىڭ ئويلىنىشىغا مەلۇم ۋاقىت بېرىشى كېرەك. ئىشنىڭ باش-ئاينىغىنى ئوبدان بىلگەندىن كېيىن، بالىنىڭ ئورۇنلۇق تەلەپلىرىنى قوللاش ۋە چۈشىنىش كېرەك.

بالا بەزىدە مۇنازىرە قىلىدۇ، قارشىلىشىدۇ، ئۇرۇشىدۇ، بىراق بۇلار ھەرگىز سەۋەبسىز بولمايدۇ. بۇ ھەرىكەتلەر ئۆز-ئۆزىنى قوغداش ئېڭى ۋە قابىلىيىتىنىڭ ئىپادىلىنىشى بولۇپ، باراۋەرلىكنى تەلەپ قىلغانلىقىنىڭ، سۈيىيىكتىنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ كۈچەيگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭلاشقا، بالىلاردا ئەركىنلىكنى سۆيىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ بېسىمغا قارشى تۇرۇشىغا، ئۆزىنىڭ يوللۇق ھوقۇق-مەنپەئەتىنى دادىللىق بىلەن قوغدىشىغا يول قويۇشىمىز كېرەك.

قارشىلىشىش بىلەن يول قويۇش، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش زىت ئەمەس. ئەخلاق جەھەتتىن تەربىيىلەش قارىغۇلارچە بولسا بولمايدۇ. بالىلاردا تۈرلۈك پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرۈشتە، ئۇلارنى ئىدارك ۋە ئەقىل-پاراسەت جەھەتتە تەربىيىلەشكە سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك. تېخىمۇ ياخشى ياشاش ئۈچۈن، تۇرمۇشتىكى «يامانلىق»لارغا كۈچلۈك جاسارەت ۋە قەتئىي ھەرىكىتىمىز بىلەن قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك. جەمئىيىتىمىزدە گۈزەللىك بار، شۇنداقلا رەزىللىكمۇ بار، ئەگەر رەزىللىككە يول قويۇۋەرسەك، ئاخىرى بېرىپ قۇلغا ئايلىنىپ قالمىز. ئەمەلىيەتتە، ئىنسانلارنىڭ بۈگۈنكى ئەركىنلىكى ئۇزاققىچە كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، ھەرگىزمۇ يول قويۇش بىلەن قۇلغا كەلگەن ئەمەس. ئەركىنلىك باشقىلارنىڭ سەدىقى ئەمەس، بەلكى كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بالىلار قارشىلىشىشنى بىلمىسە، بەختلىك تۇرمۇشقا قانداق ئېرىشىشىمۇ بىلمەيدۇ.

بالىنى ئۆزىنىڭ يوللۇق ھوقۇقىنى قوغدايدىغان قىلىپ تەربىيىلەشنى كىچىك ئىشلاردىن باشلىساق بولىدۇ. مەسىلەن: ئۆزىمىزنىڭ بالىسى بىلەن خەقنىڭ بالىسى ئويۇنچۇق تالىشىپ قالغاندا، بىز ئاتا-ئانىلار ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزىمىزنى تۇتۇۋېلىپ، بالىلارنى جېدەلدىن ئايرىۋېتىشىمىز كېرەك. بالىنىڭ ئىنكاسىغا زەڭ سېلىش، بالىنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن بولغان زىددىيەت-ماجرانى قانداق بىر تەرەپ قىلغانلىقىنى كۆزىتىش، ئاندىن بالىنى توغرا يولغا يېتەكلەش — ئاتا-ئانىنىڭ ۋەزىپىسىدۇر. ئاتا-ئانىلار بالىغا مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇل-چارىلىرىنى ئۆگىتىپ قويسا، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق بالىلارنى ئۆزىنىڭ يوللۇق ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان، باشقا بالىلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ئوينىيدىغان قىلسا بولىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىغا، قارشىلىشىشنىڭ مەقسەتسىز يولسىزلىق قىلىش ۋە جېدەل قىلىش ئەمەسلىكىنى، بەلكى كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ئىگىلەش ۋە بىر تەرەپ قىلىشتىكى بىر خىل قابىلىيەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشى كېرەك.

پسخولوگلارنىڭ تەتقىقاتىدىن مەلۇم بولدىكى، كىچىكلىتىدە ئاتا-ئانىسى بىلەن مۇنازىرىلىشەلگەن بالىلار چوڭ بولغاندا ئۆزىگە ئىشەنچى تولۇق، كۈچلۈك ئىجادىيەت قابىلىتىگە ئىگە ئادەم بولىدىكەن.

بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئاتا-ئانىسى بىلەن مۇنازىرىلىشىش بالىلارنىڭ ئەقلىي قابىلىتىنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ، شۇنداقلا بالىلار ئۆزىنىڭ سۆز ئەركىنلىكىنى ئىشلىتىپ، ئۆزىنىڭ ئارزۇ-تەلەپلىرىنى ئوتتورغا قويالايدۇ. بۇ، بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشىدىكى بىر خىل جەريان. بالىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن مۇنازىرىلىشىشى نەتىجىسىدە، بالىنىڭ تىل قابىلىتى ئۆسىدۇ، قاتنىشىش ئېڭى ئويغىنىدۇ. چۈنكى مۇنازىرىلەشكەندە، بالا ئۈچۈن ئۆزىنىڭ مۇھىتقا بولغان تەھلىلى، كۆزىتىشى ئاساسىدا، ئۆگەنگەن سۆز ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ ئارزۇ-ئىستىكىنى سىستېمىلىق ئىپادىلىشىگە، ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆز قاراشلىرىغا ۋە نويۇزغا جەڭ ئېلان قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭلاشقا، بالىلار ئۆزىنىڭ ئوي-خىيالى ۋە تەلپىنى ئىپادىلەش بىلەن بىرگە، مۇنازىرىلىشىشنى ۋە لوگىكىلىق خۇلاسە چىقىرىشنى ئۆگىنىۋالالايدۇ.

يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، مۇنازىرىلىشىش بالىلارنى ئۆزىگە ئىشىنىدىغان، مۇستەقىل خاراكتېرگە ئىگە قىلىدۇ. ئۆز ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش داۋامىدا بالىلار ئۆز پىكىرنىڭ ئېتىبارغا ئېلىنغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئوي-خىيالىنى قانداق ئىپادىلەشنى تەدرىجىي ئۆگىنىۋالىدۇ. بالا مۇنازىرىدە ئۈتۈپ چىقسا، ئۇنىڭدا مۇۋەپپىقىيەت تۇيغۇسى ۋە شاتلىنىش تۇيغۇسى مۇقەررەر پەيدا بولىدۇ، شۇنداقلا بۇ تۇيغۇنىڭ ئىلھاملاندۇرۇش رولى بالا قورامىغا يەتكەندىن كېيىنمۇ خېلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە داۋاملىشىدۇ. شۇڭلاشقا، ئاتا-ئانىلار بالىلارغا ئۆزىنىڭ ئوي-خىيالىنى تاڭماسلىقى، ئۇلارنى باسماسلىقى كېرەك، شۇنداقلا ئۇلارغا ئەركىن-

ئازادە كەيپىيات يارىتىپ بېرىپ، ئۇلارنى بارلىق ئادىل بولمىغان ئىشلار بىلەن كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىسىغا پىكىر قىلىش پۇرسىتى بېرىشى، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىشى كېرەك.

قىسقىسى، بالىنىڭ مۇنازىرىلىشىشى ۋە ئۇرۇشۇشىنى بىر تاياققا ھەيدىسەك بولمايدۇ، بۇنىڭغا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىش كېرەك. ئىلھاملاندۇرۇشقا توغرا كەلگەندە ئىلھاملاندۇرۇش، توسىدىغان يەرگە كەلگەندە قەتئىي توساش كېرەك. ئاق-قارنى ئايرىپ ئولتۇرمايلا بالىنى بېسىش — بالىنى خاسلىقتىن مەھرۇم قىلىدۇ، بالىنىڭ ئەركىنلىكىنى سۆيىدىغان تەبىئىي تولۇق تەرەققىي قىلالمايدۇ، ئىش قىلغاندا قورقۇنچاق، خەقنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق بالىلاردىن بىرەر نەتىجە يارىتىشنى ئۈمىد قىلغىلى بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە مەن دادامنىڭ «ئويۇن شەكلى ئارقىلىق تەربىيىلىشى» دە چوڭ بولغان.

دادام مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلەش جەريانىدا ئويۇن ئويناش ئارقىلىق تەربىيىلەش ئۇسۇلىنى دائىم ئىشلەتكەن. چۈنكى دادام ئويۇننىڭ بالىلارغا بولغان ئەھمىيىتىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن. مەنمۇ كېيىن ئوغلۇمنى تەربىيىلەيدىغان بولغاچقا، دادامنىڭ ئۇسۇلىنى، يەنى دادام مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلەشتە قوللانغان ئۇسۇللارنى ئۆگەندىم. ھازىر بىر-بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەن. بۇ دېگىنىم دادامنىڭ ئۇسۇلىنى ئەينەن كۆچۈرۈپ قوللاندىم دېگەنلىكىم ئەمەس، ئەلۋەتتە. بالىنى تەربىيىلەشتە جانلىق بولۇش كېرەك، مەنمۇ ئوغلۇمنى تەربىيىلىگەندە، ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بەزى يېڭى ئۇسۇللارنى تېپىپ چىقتىم. بىراق يەتتە كىچى بولغان مەقسەت ئوخشاش، يەنى بالىنى ئويۇن داۋامىدا خۇشال-خۇرام ئۆگىتىدىغان قىلىش.

دادامنىڭ تەلىم-تەربىيە توغرىسىدىكى ئەسىرىدىكى نۇرغۇن ئۆزگىچە كۆز قاراشلارنى ھازىر كىشىلەر قوبۇل قىلىپ بولدى، شۇنداقلا تەلىم-تەربىيە ئەمەلىيىتىدىمۇ قوللىنىۋاتىدۇ.

دادام مۇنداق بىر قاراشنى، يەنى بالىلارنى بىرگە ئوينىغىلى قويۇش زىيانلىق دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان. دادام بۇنىڭغا، بالىلار بىرگە ئوينىغاندا يامان ئادەتلەرنى بىر-بىرىگە يۇقتۇرىدۇ، دېگەن سەۋەبىنى كۆرسەتكەن.

گەرچە مەن ھەمراھلىرىم بىلەن بىرگە ئويناش داۋامىدا نۇرغۇن بىلىم ئۆگىنىۋالغان بولساممۇ، بىراق دادام يەنىلا ئۆز كۆز قارىشىدا چىڭ تۇرغان. ئۇ، گەرچە ئويۇن داۋامىدا بالىلار ئاز-تولا مەنپەئەتكە ئېرىشكەندەك قىلغىنى بىلەن، تارتىدىغان زىيىنى ئۇنىڭدىن چوڭ بولىدۇ، دەپ قارايتتى.

راستىنى ئېيتسام، دادامنىڭ بۇ قارىشىنى ھازىرغىچە چۈشىنەلمىدىم. دادامنىڭ بۇ مەسىلىگە قانداق قارايدىغانلىقىنى بىلمەيمەن، بىراق قانداقلا بولمىسۇن، دادامنىڭ بۇ قاراشتا چىڭ تۇرىشىدا ئۆزىگە چۈشلۈك سەۋەبى بار.

ھازىر ئويلاپ باقسام، دادامنىڭ بەزى كۆز قاراشلىرى بىر تەرەپلىمە ۋە چەكلىمىلىك ئىكەن. بۇ پۈتۈنلەي دادامنىڭ ماڭا كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە كۆيۈنۈشى تۈپەيلى بولغان.

بىراق قانداقلا بولمىسۇن، دادامنىڭ تەلىم-تەربىيە كۆز قاراشلىرىنىڭ ھېلىھەم ئەھمىيىتى بار. چۈنكى دادام ئەينى ۋاقىتتا باشقىلار قىلالايدىغان ئىشنى قىلدى.

دادام مېنىڭ باشقا بالىلار بىلەن ئارىلىشىشىمنى چەكلىگەن، مەندە «باشقا بالىلارنىڭ ھەممىسى ئەسكى، بولمىسا دادام نېمىشقا مېنى ئۇلار بىلەن بىرگە ئوينىغىلى قويمايدۇ»، دېگەن خاتا قاراش پەيدا بولغانىدى.

ئالدىدا تلغا ئالغان، مېنى ئۇرغان تايلىر بىرنەچچە يىلدىن كېيىن ماڭا ياردەم قىلدى، شۇندىلا بۇ مەسىلىگە قارىتا مەندە يېڭى تونۇش پەيدا بولدى.

بۇنىڭدىن ئىلگىرى، مەن باشقا بالىلارنىڭ ھەممىسىنى يارىماس دەپ قارايتتىم. بىراق تايلىرنىڭ قىلغان ئىشى مېنى ھەقىقەتەن تەسلىرىنى ئۆزگەرتتى. مەن بىردىنلا بۇ دۇنيادا ئۆزۈمدىن باشقا يەنە نۇرغۇن ياخشى بالىلارنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلدىم. تايلىرنى مىسالغا ئالسام، قانداقلا بولمىسۇن ئۇ ھېچ بولمىغاندا، باتۇر ھەم باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق بىلىدىغان بالا.

باشقا بالىلار بىلەن ئالاقە قىلغاندا، زىددىيەتنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقى ئېنىق، بۇ ھەممىمىزگە ئايان. جەمئىيەت ئادەمدىن تەركىب تاپقان ناھايىتى مۇرەككەپ بىر توپ. ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە خاس ئوي-پىكىرى، تەپەككۈر ئۇسۇلى بولىدۇ. يەنە كېلىپ، كىشىلەرنىڭ ھەمىشە ئۆز مەنپەئەتىنى كۆزلىشى، مەسىلىگە ئۆزىنى مەركەز قىلىپ باھا بېرىشى تۇرغانلا گەپ. جەمئىيەتتە ياشايدىكەنمىز، باشقىلار بىلەن ئالاقە قىلىشنى ئۆگىنىۋالمىساق بولمايدۇ.

مېنىڭچە، قانداق قىلغاندا باشقىلار بىلەن ئوبدان ئالاقە قىلغىلى، چىقىشىپ ئۆتكىلى بولىدۇ؟ دېگەن مەسىلە ھەممىلا ئادەم ھەر ۋاقىت ئويلايدىغان مەسىلىدۇر.

بەزىلەر، باشقىلار بىلەن ئالاقە قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىش چوڭلارنىڭ ئىشى، كىچىك بالىلارنىڭ ئۆگىنىۋېلىشىنىڭ ھاجىتى يوق، بۇنى ئۇلار چوڭ بولغاندا ئويلاشسىمۇ بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. مەن بۇنداق قاراشقا قوشۇلمايمەن، چۈنكى بالا كىچىك، ئانچە ئىش ئوقۇپ كەتمىگىنى بىلەن، ئۇلاردا مۇستەقىل مەجەز-خاراكتېر ئاللىقاچان شەكىللىنىپ بولغان بولىدۇ. مۇستەقىل مەجەز-خاراكتېر شەكىللەنگەن ئىكەن، ئۇلار ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە ۋە ئىشلارغا كۆپىنچە چاغلاردا ئۆزىنى مەركەز قىلغان ھالدا مۇئامىلە قىلىدۇ.

بىر كۈنى، بىر ھەمىيىم كېلىپ، ماڭا قىزىقارلىق بىر نەرسىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇ چاغدا مەن بىر نەرسە ئۆگىنىۋاتاتتىم، شۇڭا ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئويۇنچۇقنى كۆرەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئەمەلىيەتتە، ئۆگىنىش قىلىۋاتقانلىقىم ئۇنىڭغا ياق دېيىشىمدىكى سەۋەبىنىڭ بىرى ئىدى، ئاساسلىق سەۋەب شۇكى، مەن ئۇنىڭ ئويۇنچۇقلىرىغا پەقەت قىزىقمايتتىم. ئۇزۇندىن بېرى دادام مېنىڭ كاللامدا «كىچىك بالىلارنىڭ ئويۇنچۇقلىرىنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق، مەن ياساپ بەرگەن ئويۇنچۇقلارلا سېنىڭ ئۆگىنىشىڭگە پايدىلىق» دېگەن قاراشنى شەكىللەندۈرۈپ قويغانىدى.

توغرا، دادامنىڭ ماڭا ياساپ بەرگەن ئويۇنچۇقلىرى مەندە قىزىقىش پەيدا قىلىدىغان، مەن زوق-شوق بىلەن ئوينىدىغان نەرسىلەر ئىدى. چۈنكى بۇ نەرسىلەر قىزىقارلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ماڭا نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگەتكەن.

ئۇ ھەمىيىم مېنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلغانلىقىمنى ئاڭلاپ، كەيپى چۈشكەن ھالدا قايتىپ كەتتى. ماڭىدىغان چاغدا ئۇ ماڭا: — كارل، بۇ ئويۇنچۇقۇمنى كۆرمىسەڭ، كېيىن چوقۇم پۇشايمان قىلسەن،— دېدى.

ئۇ كەتكەندىن كېيىن، مەن: «مەن كۆرمىسەم ئارماندا قالغۇدەك قانداق ياخشى نەرسىدۇ ئۇ؟ يا ئۇ شۇنداق قىزىقارلىق ئويۇنچۇقىمدۇ-يە؟» دېگەنلەرنى ئويلىدىم.

شۇنىڭ بىلەن، ئۆگىنىشىمنى تاماملىغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم.

ئىشىكتىن كىرىشىمگىلا ئۇنىڭ ئويۇنچۇقى مېنى ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى، مەن دۇنيادا بۇنداق چىرايلىق ئويۇنچۇقنىڭ بارلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم.

بىر ھەقىقىي ئات ھارۋىسىغا ئوخشايدىغان ئويۇنچۇق ئات ھارۋىسى ئىدى. ئۇنىڭ شەكلى ھەقىقىي ئات ھارۋىسىنىڭكىگە

ئوخشاش بولۇپلا قالماستىن، باشقا ئالاھىدىلىكلىرىمۇ تولۇق ئىدى. ئۇ ئويۇنچۇقنىڭ ئېتى، كۆزۈپى بار بولۇپ، ھەقىقىي ئات ھارۋىسىدىن قىلچە پەرقلەنمەيتتى. بۇنى كىچىكلىتىلگەن ھەقىقىي ئات ھارۋىسى دېسەكمۇ بولاتتى.

شۇ چاغدىلا مەن ھەمىيىمنىڭ كۆرمىسەڭ ئارماندا قالسەن، دېگەن گەپنى بىكارغا دېمىگەنلىكىنى چۈشەندىم. راست، ئەگەر شۇ چاغدا كۆرمىگەن بولسام، ئۆمۈرۋايەت ئارماندا قالارمەنكەنمەن. چۈنكى بۇ ئويۇنچۇق ھەقىقەتەن قىزىقارلىق ئىدى.

شۇ كۈنى مەن ھەمىيىم بىلەن كەچ كىزگىچە ئويناپ، ئۆيگە قايتىشىنىمۇ ئۈنۈپ قايتىمەن. شۇ چاغدا مېنىڭ ئەس-يادىم مۇشۇنداق ئات ھارۋىسىغا ئېرىشىشتە ئىدى.

ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن، بۇ ئىشنى دادامغا ئېيتتىم. بىراق دادام گەپلىرىمنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، پەرۋا قىلمىدى. ئۇ يەنىلا «ئويۇنچۇق ھەرقانچە ياخشى بولغان بىلەن، ھېچقانداق قىممىتى يوق» دېگەن گەپىدە چىڭ تۇردى. دادام ماڭا:

— بۇ نەرسىلەرنى سودىگەرلەر پايدا تېپىش ئۈچۈن ياسايدۇ، بۇ دېگەن ساپلا بالىلارنىڭ پۇلىنى ئالداپ ئېلىۋالدىغان نەرسىلەر، دېدى. مەن:

— بىراق، ئۇ ھەقىقەتەن بەك قىزىقارلىق ئىكەن، دېدىم. دادام يەنە:

— گەرچە ئۇ قىزىقارلىق بولغىنى بىلەن، ئۆگىنىشىڭگە قىلچە پايدىسى يوق، يەنە تېخى سېنى ئويۇن قېپى قىلىپ قويىدۇ. ياخشىسى، ئۇنداق نەرسىلەردىن نېرى تۇر، بولمىسا ئۇ سېنى يامان يولغا باشلايدۇ، دېدى.

ماڭا ئايانكى، دادام ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى مەڭگۈ ئۆزگەرتمەيتتى. مەنمۇ ئىلاجىسىز دادامنىڭ دېگىنىدەك قىلدىم ۋە ھېلىقى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، قىزىقارلىق ئات ھارۋىسىنى ئوينىدىم.

دادامنىڭ بۇ كۆز قاراشلىرىنىڭ ئانچە توغرا ئەمەسلىكىنى ھېس قىلغانىدىم. بىراق شۇچاغدا بەك كىچىكلىكىمدىن بولسا كېرەك، دادامغا رەددىيە بەرگۈدەك ئاساس تاپالمىغاچقا، ئۇنىڭ رايىغا باقماقتىن باشقا ئاماللىق بولمىدى.

بىراق ھېلىقى ئات ھارۋىسى مېنىڭ خىيالىمدىن پەقەت نېرى كەتمىدى، شۇنداقلا بالىلىقىمدا يېتەلمىگەن بىر ئارمان بولۇپ قالدى. ھازىر مەن ئاللىقاچان 30 نەچچە ياشقا كىردىم، دادىمۇ بولدۇم. ھېلىقى ۋاقىتتا ئاشۇ ئات ھارۋىسىنى نېمىشقا شۇنچىۋالا ياقىتۇرۇپ قالغانلىقىمنىمۇ پۈتۈنلەي چۈشەندىم.

گەرچە ھېلىقى ئات ھارۋىسى ئۆگىنىشىمگە ياردەم بېرىدىغان ۋاسىتە بولالمىسىمۇ، بىراق ئۇ ماڭا خۇشاللىق ئاتا قىلغان، يەنى مېنى قىلچە مەقسەتسىز، غەرەزسىز ھالدا خۇشاللىققا ئېرىشتۈرگەنىكەن. مانابۇ، ساپ خۇشاللىقتۇر.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى، مەن ھېلىقىدەك ئات ھارۋىسىدىن بىرنى سېتىۋالدىم ۋە ئۆيگە ئاپىرىپ خۇشاللىق بىلەن ئويناشقا باشلىدىم.

ئايالىم دەسلەپتە مېنى چوڭ بولۇپ قالغاندىمۇ كىچىك بالىنىڭ قىلىقىنى قىلىپ يۈردى، دەپ ئەيىبلىدى. بىراق ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئۇمۇ بۇ ئويۇنچۇقنى ئويناشقا باشلىدى.

مەن ئوغلۇمنى دادام مېنى تەربىيىلىگەندەك تەربىيىلەيمەن، بىراق ئوغلۇمنىڭ بالىلىق دەۋرىنى ھەرگىز ئويۇنچۇقسىز ئۆتكۈزۈۋەتمەيمەن.

تەجرىبىلىرىم ۋە تەتقىقاتلىرىمدىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، ئويۇندىكى ئەڭ مۇھىم ئىككى نوقتا تۆۋەندىكىدەك:

كەيپىياتنى تېزگىنلەش — ئادەمدىكى زۆرۈر ئاساسى ساپا، شۇنداقلا ئادەمنىڭ پىسخىك جەھەتتە پىشىپ يېتىلىشىدىكى مۇھىم ئامىلنىڭ بىرى. مۇتەخەسسسلەر، بالىنى كەيپىياتنى

تىزگىنلىيەلەيدىغان قىلىش ئۈچۈن، ھېسسىيات ئاساسىدا كەيپىيات مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئويۇن ئاددىي بولۇشى، ئەمما بالىلارنىڭ دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرەلەيدىغان، ھەرىكەت جەھەتتە ماسلاشتۇرالايدىغان بولۇشى كېرەك، بۇنىڭدىكى مەقسەت بالىلارغا كەيپىياتنى تىزگىنلەش ماھارىتىنى ئۆگىتىش. كەيپىيات تەزىمىسى چوڭ مېڭە تەپەككۈرى ۋە كەيپىياتتىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا قارىتىلىشى كېرەك. بالىلار مەسخىرىگە قالغاندا، ئۇنىڭغا قانداق قىلسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىشلا كۇپايە قىلمايدۇ، ئۇلارغا يەنە ئۆزىنىڭ نەپىرەتلىنىش كەيپىياتىنى تىزگىنلەشنى ئۆگىتىش كېرەك.

بەزى ئەھۋاللاردا، تىلسىز پىكىر ئالماشتۇرۇش ئۇسۇلى تىل ئارقىلىق پىكىر ئالماشتۇرۇش ئۇسۇلىدىنمۇ مۇھىم بولىدۇ. بالىلارغا كەيپىياتنىڭ بەدەندىكى تۈرلۈك ئىنكاسلىرىنى بىلدۈرۈش ۋە چۈشەندۈرۈش كېرەك، شۇندىلا بالىلار ئۆزىنى تىزگىنلەشنى ئۆگىنىۋالالايدۇ.

بالىلار ئاچچىقى كەلگەندە، يۈزى قىزىرىدۇ، مۇسكۇللىرى چىڭىپ، قاتتىق جىددىيلىشىدۇ، ھەرىكىتى، چىرايى ۋە بەدەن تۇرقىدىمۇ مەلۇم ئىپادىلەر كۆرۈلىدۇ. ياخشى تەزىمىلەش ئۇسۇلى مۇنداق بولىدۇ: بالىلارغا ئالدى بىلەن يۇقىرىقىدەك تۈرلۈك ئالامەت-ئىپادىلەرنى بىلدۈرۈش، ئاندىن چوڭقۇر نەپەس ئېلىش، دىققەتنى چېچىش ئۇسۇلى ئارقىلىق بەدەننى تىنچلاندۇرۇش كېرەك. بۇ خىل مەشىق جەريانىنى خاتىرىلەپ، بالىلارغا ئۆزىنىڭ شۇ چاغدىكى ئىپادىسىنى كۆرسىتىش — ئۇلارنىڭ كەيپىياتىنى تىزگىنلەش ماھارىتىنى كۈچەيتىشكە پايدىلىق.

ئويۇن يەنە بالىلارغا دىققەت قىلىش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرىدىغان بولۇپ، بالىلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش پەزىلىتىنى يېتىلدۈرۈشىگە پايدىلىق. چۈنكى بالىلار ئويۇن داۋامىدا يېڭىش ئۈچۈن، مەلۇم ۋاقىت ئىچىدە دىققىتىنى چېچىۋەتمەي مەلۇم بىر

ئىشقا قارىتىشى كېرەك. بۇخىل جەريان تەكرارلىنىۋەرسە، بالىلارنىڭ كۆزىتىش قابىلىيىتى كۈچىيىدۇ، ئۆز-ئۆزىنى تۇتۇۋالدىغان پەزىلەت يېتىلىدۇ، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى چېنىقىدۇ.

ئەسكەرتىشكە تېگىشلىكى شۇكى، ئۆزىنى تۇتۇش ئۆزىنى مەنئىي جەھەتتىن تىزگىنلەش، ئارزۇ-ئىستىكىنى چەكلەشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۆز-ئۆزىنى تۇتۇۋالدىغان پەزىلەت مال-مۈلۈككە كەلگەندە ئىقتىسادچىل بولۇش بولۇپمۇ ئىپادىلىنىدۇ. ئىقتىسادچىل-تىجەشلىك بولۇش ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنىڭ بىر قىسمىدۇر.

گەرچە بالىلارنىڭ ئويۇنى چوڭلار تۇرمۇشىنىڭ بىرخىل دورالمىسى بولسىمۇ، بىراق بالىلار كەيپىياتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى، مىجەز-خاراكتېرنىڭ يېتىلىشىدە مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئويۇن بالىلار ئۈچۈن ھەم كۆڭۈل ئېچىش، ھەم ئۆگىنىش قىلىش ھېسابلىنىدۇ.

ئويۇن داۋامىدا بالىلارنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەش، ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇش، شۇنداقلا ئۇلارنى «بىئولوگىيىلىك ئادەم» دىن «ئىجتىمائىي ئادەم» گە ئايلاندۇرۇشتا ئاتا-ئانىلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى بار.

سەمىمىيلىك — ياخشى پەزىلەت. ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ سۆز-ھەرىكىتى ۋە ئويۇن داۋامىدىكى ئىشلار ئارقىلىق بالىلاردا سەمىمىيلىكنى يېتىلدۈرسە ۋە كۈچەيتسە بولىدۇ.

بالىلار ئويۇن ئوينىغاندا، ئويۇنچۇقلىرىنى ئاتا-ئانىسىغا ناپىشۇرۇشى، ئويىناپ بولغاندىن كېيىن، يىغىشتۇرۇشنى ئاتا-ئانىسىغا تاشلاپ قويۇشى مۇمكىن. بالىلاردىكى بۇخىل بېقىنىش ئادىتىنى ئۆزگەرتىش، بالىلاردا ھەم ئويۇن ئوينايدىغان، ھەم ئويۇنچۇقلىرىنى ئۆزى يىغىشتۇرىدىغان ئىقتىدارنى، يەنى ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىدىغان ئىقتىدارنى يېتىلدۈرۈش كېرەك.

بەزىدە بالا ئۆز ئالدىغا ئويۇن ئوينىغاندا، بۇ ئويۇنلارنىڭ مەزمۇنى ئاددىي، بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتىنى

تەرەققىي قىلدۇرۇشقا پايدىسى يوق بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق چاغدا ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئويۇنغا ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىق ئۇسۇللارنى سىڭدۈرۈشى ۋە ئارىلىشىشى كېرەك.

بالىلارنىڭ ئويۇنى ئاكتىپ، ساغلاملا بولىدىكەن، ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ ئويۇندىكى ئاكتىپلىقىنى قوغدىشى كېرەك. بالىلار بىرەر پېرسوناژنىڭ رولىنى ئېلىپ، لاتا ئويۇنچۇقلارنى ئۇزۇپ-تىلىغان، ھەمراھلىرىغا قوپاللىق قىلغان تەقدىردىمۇ، ئاتا-ئانىلار پوزىتسىيىگە دىققەت قىلغان ئاساستا، ئەھۋالغا قاراپ ئىش تۇتۇشى ۋە بالىلارنىڭ دىققىتىنى بۇرۇۋېتىپ، ئۇلارغا خاتالىقنى تونۇتۇش ۋە تۈزەتكۈزۈش كېرەك.

بالىلار دەسلەپتە ئويۇن ئوينىغاندا، ئۆزىنىلا ئويلاپ، باشقىلارنى ئويلىماسلىقى، قائىدىگە ئەمەل قىلماسلىقى مۇمكىن. ئاتا-ئانىلار ئويۇن ۋاستىسى ئارقىلىق بالىلارغا ئەدەب-ئەخلاقنى، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ۋە ئۇلارنى ئويلاشنى، قائىدىگە ئەمەل قىلىشنى ۋە باشقا بالىلار بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشنى ئۆگەتسە بولىدۇ. ئويۇن داۋامىدا ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش، بۇ، ياخشى بىر ئۇسۇل. مەن بالىلىقىمنى ئەسلەشكە بەك ئامراق، چۈنكى مەن بالىلىقىمدا ئەركىن-ئازادە ئوينىيدىغان بالايىدىم. داداممۇ ماڭا ھەرۋاقىت ھەمراھ ئىدى، مېنى يېتەكلەيتتى ...

ئون بىرىنچى باب

تەلىم-تەربىيىنىڭ يۈكسەك نىشانى —

ئىقتىدار-قابىلىيەت يېتىلدۈرۈش

چوڭ كارىل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1804-يىلى 1-دېكابىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن «ياشاشتىكى زۆرۈر قابىلىيەت نېمە؟ تەرەققىي قىلىشتىكى زۆرۈر قابىلىيەت نېمە؟» دېگەن سوئالنى ئويلىنىپ قالدىم.

ئادەتتىكى ئاھۋالدا، كىشىلەر بالىلارغا تىرىشىپ ئۆگىنىشنى ياكى ئەستە تۇتۇپ ئۆگىنىشنى ھەممىگە قادىر بىردىنبىر ئۇسۇل دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئىدراك تەلەپ قىلمايدىغان يەنە بىر خىل ئۆگىنىش بولۇپ، ئۇ تىرىشچانلىق تەلەپ قىلمايدۇ، يەن ئاناتىل ئۆگىنىشتە شۇنداق، بۇنى زادى قانداق قابىلىيەت پەيدا قىلىدۇ؟ بۇ قابىلىيەت بالىلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى قابىلىيىتى - پەرقلەندۈرۈش قابىلىيىتىدۇر.

ئادەتتىكى ھاياتلار تۇغۇلغاندىن كېيىنلا بارلىق تۇغما ئىقتىدارغا ئىگە بولغان بولىدۇ. مەسىلەن: ھاشاراتلارنى ماسالغا ئالماق، ئۇلار تۈرۈلۈشى بىلەنلا، بارلىق تۇغما ئىقتىدارنى ھازىرلىغان بولىدۇ. ئەركىكى تۇغما قابىلىيىتىگە تايىنىپ، چىشى ھاشاراتلارنى پەرق ئېتەلەيدۇ. ئەركەك كېپىنەك كېپىنەكنىڭ قارا ۋە سېرىق يول-يول

سىز ئىچىلىرىغا قاراپ، بۇ كېيىنە كىنىڭ چىشى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايدۇ. شۇڭلاشقا، تەسىر ۋە تۇغما ئىقتىدارنىڭ بىرىكىشى نەتىجىسىدە، ئۇلار ئۆزىنىڭ مۇقىم ھەرىكەت ئەندىزىسىدىن چەتنىمەيدۇ.

ئۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا، قانچىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ھايۋان بولغانسېرى، ئۇلاردا تۇغۇلغاندىن كېيىن تەدرىجى يېتىلىدىغان قابىلىيەت-ئىقتىدارمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ، يەنى ئۆگىنىش ئارقىلىق يېتىلىدىغان قابىلىيەت-ئىقتىدار شۇنچە كۆپ بولىدۇ. ئىنساندا ھايۋانلاردا بولمايدىغان ئالاھىدە قابىلىيەتلەر بولىدۇ. ئىنسان ئۆزىگە تايىنىپ ئۆزىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. بۇ، ئىنسان بىلەن ھايۋاننى پەرقلىنىدىغان ناھايىتى مۇھىم ئالاھىدىلىك. شۇنداقسىمۇ ھايۋانلارنىڭ تەرەققىياتى بىلەن ئىنسانلارنىڭ بالىلىق مەزگىلىدىكى تەرەققىياتى خېلىلا ئوخشىشىپ كېتىدۇ، سېلىشتۇرۇپ باقساق، بەزى قىزىقارلىق مەسىلىلەرنى بايقىيالايمىز.

ئۇنداقتا، ئىنساننىڭ ئۆز-ئۆزىنى ئۆزگەرتىشىدىكى ئەڭ ياخشى مەزگىل قايسى؟ تەتقىقات-ئىزدىنىشلەردىن مەلۇم بولىدىكى، ئادەم تۇغۇلۇپ بىر يىلغىچە بولغان مەزگىل، بولۇپمۇ تۇغۇلغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئەڭ مۇھىم مەزگىلدۇر. بۇنىڭ سەۋەبى مۇنداق:

بىرىنچىدىن، بوۋاق تۇغۇلۇپ ئۈچ ئايدىن كېيىن، ئۇنىڭدا نۇرغۇن چىراي ئىپادىلىرى ۋە ئىنكاس پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ. شۇڭا بوۋاق تۇغۇلغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ھالقىلىق مەزگىل. ئەمەلىيەتتە ئۈچ ئايدىن ئىلگىرى بولۇشىمۇ مۇمكىن.

ئىككىنچىدىن، بوۋاق ئۈچ-تۆت ئايلىق بولغاندا، ئانىسىدىن باشقا ئادەم قۇچىقىغا ئالسا يىغلىغىلى تۇرىدۇ. بوۋاق ئۈچىلىك بولغاندا ئانىسىنىڭ چىراي تۇرقىنى پەرقلىنىدۇرەلەيدۇ. يەنى بوۋاقلاردا «شەكىلگە قاراپ پەرقلىنىدۇرۇش» ئىقتىدارى بولىدۇ. بۇ، قاتتىق بىر ئىقتىدار.

نۇرغۇن ئانىلارمۇ بوۋاقلارنىڭ ئۈچ-تۆت ئايلىق بولغاندىن

باشلاپلا، ئادەم تونۇشنى باشلايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. بىراق بوۋاقنىڭ تونۇيدىغىنى، ئۆزىنى تۇغقان ئانىسى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئۆزىگە كۆيۈنگەن ئادەمنىڭ ھەممىسىنى بوۋاق تونۇيالايدۇ. بوۋاق ئۇلارنىڭ چىرايىنى تونۇپلا قالماستىن، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى قۇچىقىغا ئېلىش ئۇسۇلىنى، ئېيتىپ بەرگەن ناخشىنى، ئۇلاردىن پۇرايدىغان پۇراقنى ۋە ئۇلارنىڭ مېڭىشى قاتارلىقلارنى ئېسىدە تۇتىدۇ ۋە ياقىتۇرىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بوۋاقلار ھەتتە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئادەمنىڭ ئاياق تېشىنىمۇ بىلەلەيدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بوۋاقلاردىكى كۈچلۈك پەرقلەندۈرۈش قابىلىيىتى يېرىم ياشتىن ئاشقاندا بارا-بارا روشەن ھالدا ئىپادىلىنىدۇ. بوۋاقلار ئانا-ئانىسىنىڭ تونۇش چىرايى بىلەن ناتونۇش كىشىلەرنىڭ چىرايى-تۇرقىنى ئېنىق پەرقلەندۈرەلەيدۇ. بۇ، ئادەمنىڭ ئەقلى قابىلىيىتىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىدىنمۇ ياكى تۇغما ئىقتىداردىنمۇ؟ ئەجىبا بۇ، ئىنساندا تۇغۇلۇشىدىنلا بارلىقىنى بىلدۈرمەمدۇ؟ ئادەمنىڭ ئىقتىدار-قابىلىيىتى ھەقىقەتەن سىرلىق ھەم مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ.

1804-يىلى 8-دېكابىر ھاۋا ئۇچۇق.

قانداق قىلسام ئوغلۇم كارلدا تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەتنى يېتىلدۈرەلمەن؟ مەن ئالدى بىلەن ئوغلۇمدا دىققەت قىلىش قابىلىيىتى، ئەستە قالدۇرۇش قابىلىيىتى ۋە كۆزىتىش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك. بۇنداق قىلىش ھەقىقەتەن زۆرۈر.

مەن ئوغلۇمدا قابىلىيەت-ئىقتىدار يېتىلدۈرۈشتە ھەرگىز ئالدىرىماسلىقىم كېرەك. چۈنكى ئوغلۇم قوبۇل قىلالايدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويماس، ھامان زىيان تارتىپ قالمەن.

ئەگەر ئوغلۇم ئادەتتىكىدىن تاشقىرى قابىلىيەتنى ئىپادىلەپ قالسا، مەن ئۆز ۋاقتىدا ئويۇننىڭ قىيىنلىق دەرىجىسىنى ئاشۇرۇپ، ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشىم كېرەك. ئەگەر ئىپادىسى ياخشى بولماي قالسا، ئالدىراپ كەتمەي، ئۇنىڭغا كۆپرەك غەمخورلۇق قىلىشىم ۋە ياردەم بېرىشىم، ئۇنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاپ ۋە غەلبە خۇشاللىقى ئارقىلىق ئۇنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاشۇرۇپ، ئۇنى ئۈزلۈكسىز ئالغا باستۇرۇشۇم كېرەك.

ئوغلۇمدا تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەت يېتىلدۈرۈشتە، ئاسان ھەم چۈشىنىشلىك بولۇشقا ئەھمىيەت بېرىشىم، ئوغلۇم چۈشىنەلەيدىغان ۋە كۆرەلەيدىغان نەرسىلەرنى تاللىشىم كېرەك. مەن ئامالمنىڭ بارىچە ئويۇننىڭ كونكىرت، بىۋاسىتە ھېس قىلغىلى ۋە ئوبرازلىق بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشىم، ئۇنىڭغا بەزى كىچىك تەجرىبىلەرنى ئىشلەتكۈزۈپ، بەزى نەرسىلەرنى ئۇنىڭ ئۆزىگە بايقىغىلى سېلىشىم كېرەك.

بالىلارنىڭ ئىقتىدار-قابىلىيەتنى يېتىلدۈرۈشتە، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ياش ئالاھىدىلىكى بىلەن ئەمەلىي سەۋىيىسىگە بىرلەشتۈرۈپ، مۇۋاپىق ئۇسۇللارنى قوللىنىش كېرەك. مەن ئەزەلدىن ئاز ئۇچرايدىغان ياكى غەلىتە سوئاللارنى سوراپ، ئوغلۇمنى تەڭقىسلىقتا قويمايتتىم.

مېنىڭچە، بالىلارنىڭ ئەقلى ھەم پىسخىك تەرەققىياتى جەريانىدا، كۆزىتىش قابىلىيىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ ياخشى-يامان بولۇشى بالىنىڭ ئەقلى قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

مەن ھەر ۋاقىت ئوغلۇمنى ھەر خىل پائالىيەتلەرگە قاتناشتۇرۇپ، تاشقى دۇنيانى بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ ھېسسىي تەجرىبىلىرىنى

بېيتىشىم كېرەك. مەن ئۈزلۈكسىز ھالدا ئۇنى كۆرۈش، ئاڭلاش، سۆزلەش، ئىشلەش، سىناش قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن ئويۇنغا قاتنىشىشقا يېتەكلەپ، ئۇنىڭدا كۆزىتىشكە ماھىر بولۇشتەك ئادەتنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك. ئۇنىڭ كۆزىتىش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئويۇن داۋامىدا يەنە ئوغلۇمنى تىل جەھەتتىن تېخىمۇ ئوبدان يېتەكلەپ، ئۇنىڭ تىل ئارقىلىق ئۆزى ھېس قىلغان شەيئىلەرنى تەھلىل قىلىشىغا تۈرتكە بولۇشۈم كېرەك.

دېققەت قابىلىيىتى بولسا ھېس-تۇيغۇ، ئىدراك، ئەستە ساقلاش، تەپەككۈر ۋە تەسەۋۋۇر قىلىش قاتارلىق پىسخىك جەريانلارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان بىر خىل پىسخىك ئالاھىدىلىك. دېققەت قابىلىيىتىنىڭ مەركەزلىشىشى ۋە چېچىلىپ كېتىشى بالىلارنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. بېپەرۋا، دېققىتىنى مەركەزلەشتۈرەلمەيدىغان بالىنىڭ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرەلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. شۇڭا مەن ئوغلۇمدا دېققەت قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىشىم كېرەك.

مەن يەنە ئوغلۇمنىڭ ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك. چۈنكى ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى بالىلارنىڭ پىسخىك تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئوينايدۇ. بالىلار ئەستە تۇتۇش ئارقىلىق بۇرۇنقى تەجرىبىلەرنى ھېس قىلىپ، چوڭ مېڭىسىدە ئىز قالدۇرىدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق پىسخىك تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنىڭ پەرقى ئاساسەن ئەستە تۇتۇش سۈرئىتى، توغرىلىقى، ئۇزاق مۇددەتلىكى، دەللىكى ۋە جانلىقلىقى قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. ئەستە قالدۇرۇش بالىلارنىڭ مېجەز-خاراكتېرى، ھېسسىياتى، ئىرادىسى قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئوغلۇمدا ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، بەزى ئامىللارنى تېپىپ چىقىشىم كېرەك.

مول ماتېرىياللار، ئاشۇ كۈنگىچە، بىۋاسىتە كۆرگىلى بولىدىغان جانلىق ئوبرازلارنىڭ ئۇنىڭ بۇرۇن ھېس قىلغان، ئەمما كۆز ئالدىدا يوق شەيئىلەرگە بولغان ھېسلىرىنى قوزغىتالايدۇ، بۇ جەريان ئۈزلۈكسىز تەكرارلانسا، ئۇنىڭ خاتىرىسى ناھايىتى مۇكەممەل ۋە توغرا بولىدۇ. مەن دائىم ھەرىكەت ۋە شەيئىلەرنى تىل ئارقىلىق تەسۋىرلەپ، ئۇنىڭ خاتىرىسىنى قوزغىشىم كېرەك. چۈنكى بالىلارنىڭ كاللىسىدا ئوبراز بىلەن تىل سۆزلۈكلەرنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن زىچ بولىدۇ.

مەن ئوغلۇمدا كۆزىتىش قابىلىيىتى، دىققەت قابىلىيىتى، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈپلا قالماستىن، تېخىمۇ مۇھىمى تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى ۋە ئىجادىيەت ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىشىم كېرەك.

ئوغلۇم ئۆزىنىڭ چەكلىك بىلىمى ۋە تۇرمۇش تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان تېما ۋە مەزمۇنلارنى تاللايدۇ، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان نەرسە ۋە ماتېرىياللارنى تاللايدۇ. ئۇ گەرچە دوراشنى ئاساس قىلىشىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ئەركىن تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۆز تۇرمۇشىنى ئىجادىيەت يوسۇنىدا قۇرۇپ چىقىدۇ.

مەن ئوغلۇمنى ئۆز تەجرىبىسىدىن ئۆتكەن دۇنيانى تەشەببۇسكارلىق ۋە ئاكتىپلىق بىلەن ئەركىن ھالدا جانلىق تەقلىد قىلىشقا، ئىجاد قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈشۈم كېرەك. شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق ئوغلۇمنىڭ ئۆزى ھېس قىلغان دۇنياغا بولغان تونۇشىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشۇم كېرەك. ئوغلۇمنى ئۆزى تېما تېپىپ ۋە قەلىكىنى ئورۇنلاشتۇرغىلى، بۆلەكلەرگە ئايرىغىلى، تۈزۈم بەلگىلىگىلى سېلىشىم، بۇلارنى ئۆزى ئويلاپ، ئۆزى پىلانلاپ، ئۆزى تەشكىللەپ، ئۆزى ئىجرا قىلىشقا يېتەكلىشىم كېرەك. بۇ پۈتكۈل جەرياندا ئوغلۇمنىڭ ئىجادىيەت ئىقتىدارى ۋە مەسىلە ھەل قىلىش ئىقتىدارى تولۇق جارى بولىدۇ.

مەن ئوغلۇم كارلغا ئاكتىپلىق بىلەن شەرت-شارائىت ھازىرلاپ بېرىشىم كېرەك. مېنىڭ قوللىشىم بىلەن ئۇ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشقا سالالايدۇ. مەن يەنە ئۇنىڭغا بىناكارلىق توغرىسىدىكى ئاساسىي بىلىم ۋە ئاساسىي ئۇسۇللارنى سۆزلەپ بېرىشىم، ئۇنىڭغا قانداق قىلغاندا ياغاچنى تۈز قويغىلى قانداق قىلغاندا ئۇلارنى ئۇلاپ ئۇزارتقىلى، قانداق قىلغاندا چىداملىق قىلغىلى بولىدىغانلىقى ... قاتارلىقلارنى دەپ بېرىشىم كېرەك.

مېنىڭچە، بالىلارنىڭ تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيىتىنى كىچىكىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك. بەزىلەر ئىجادىيەت ئىقتىدارىغا ئوخشاش مۇنداق قابىلىيەت بالىلار چوڭ بولغاندا ھازىرلىنىدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ پۈتۈنلەي سەپسەتە. ئەمەلىيەتتە، بالا ئويناشنى بىلگەندىن تارتىپ، ئۇنىڭ ئىجادىيەت ئىقتىدارى باشلانغان بولىدۇ.

ھازىردىن باشلاپ مەن ئوغلۇم كارلدا دىققەت قىلىش قابىلىيىتى، كۆزىتىش قابىلىيىتى، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى، تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى، مەشغۇلات قىلىش قابىلىيىتى ... قاتارلىقلارنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك.

1804- يىلى 16- دېكابىر ھاۋا ئۇچۇق. «بىزنىڭ بالىمىز شۇنچە قابىلىيەتسىز، بىراق سىزنىڭ بالىڭىز شۇنچە قابىلىيەتلىك. بۇنىڭدىكى سەۋەپ شۇكى، سىز داڭلىق مەكتەپتە ئوقۇغان، ياخشى ئىرسىيەت بالىڭىزغا ئۇدۇم قالغان. بىراق بىز ئۇنداق ئەمەس» دېدى. ئەمەلىيەتتە، ئىرسىيەت بىلەن قابىلىيەت باشقا-باشقا گەپ بولۇپ، ئىككىسى مۇناسىۋەتسىز. ئىقتىدار-قابىلىيەت ياشاش

مۇھىتىغا ئۈزلۈكسىز ماسلىشىش جەريانىدا يېتىلىدۇ. ئىرسىيەت تۈپەيلى بىلەن بالىلاردا تۈرلۈك فىزىئولوگىيىلىك پەرقلەرنىڭ بولىدىغانلىقى، بۇ بىر پاكىت. بىراق قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەت تۇغۇلغاندىن كېيىنكى مۇھىت شارائىتى ئاساسىدا يېتىلىدۇ. ئىرسىيەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغىنى، يىغىنىڭ قاتتىق-بوش بولۇشى، مۇھىت شارائىتىغا بولغان ھېس قىلىش دەرىجىسى ۋە ماسلىشىش سۈرئىتى قاتارلىق جەھەتلەردىكى پەرقتۇر. شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ، بۇ پەرقلەر مۇھىتنىڭ تەسىر قىلىشىغا ئەگىشىپ، بارا-بارا يوقىلىدۇ.

مانا بۇ، قابىلىيەت پىرىنسىپىدۇر. بۇ پىرىنسىپ ھەممىلا بالىغا ماس كېلىدۇ. ئىقتىدار-قابىلىيەت جەھەتتىكى پەرقنىڭ ئىرسىيەت بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق، بۇ نۇقتىغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. ئىرسىيەت توغرىسىدىكى ھېلىقىدەك كۆز قاراشلار بالىلاردا ئىقتىدار-قابىلىيەتنىڭ يېتىلىشىنى ۋە تەرەققىي قىلىشىنى قاتتىق بوغۇپ قويدۇ.

قابىلىيەت پىرىنسىپى تېخى كەڭ قوللىنىلمىغاچقا، كىشىلەر كۆپىنچە ھاللاردا قابىلىيەتنى ئىرسىيەت سەۋەبىدىن بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ھازىر كىشىلەر ئومۇميۈزلۈك ئېتىراپ قىلىۋاتقان تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى قابىلىيەت پىرىنسىپىغا ئاساسلانمايدۇ، بالىنى تەربىيەلەيمەن دەپ قىلىۋاتقان ئىشلارمۇ قابىلىيەت يېتىلدۈرۈشكە مۇناسىۋەتسىز بولۇپ قېلىۋاتىدۇ.

مېنىڭچە، قەلب، ھېس-تۇيغۇ ۋە مەجەز-خاراكتېرنىڭ ھەممىسى قابىلىيەتتۇر. بۇ قابىلىيەتلەر بىر خىل تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى ئارقىلىق يېتىلىدۇ.

بۇ توغرىدا فېستالوز «بالىنى تەربىيەلەمەسلىك ئىقتىدارسىز قىلىپ قويۇش دېگەنلىكتۇر. ئىقتىدار-قابىلىيەت يېتىلدۈرمەسلىك ئىقتىدار — قابىلىيەتنى بوغۇپ قويۇش دېگەنلىكتۇر» دەپ ياخشى ئېيتقان.

مېنىڭچە، تۇغما قابىلىيەت بولسۇن، ياكى ئىرسىيەت بولسۇن، بۇلارنىڭ ھەممىسى بەدەننىڭ فىزىئولوگىيىلىك شەرت-شارائىتىغا قارىتا ئېيتىلغان. تۇغما قابىلىيەت ۋە ئىرسىيەتنىڭ ياخشى-يامان، يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشى ئادەم تۇغۇلۇشى بىلەنلا بەلگىلەنگەن بولىدۇ. باشقا قابىلىيەت ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشى بولسا بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ.

مانا بۇ، قابىلىيەت يېتىلدۈرۈش پىرىنسىپى بولۇپ، ھەممىلا بالغا ماس كېلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئىقتىدار-قابىلىيەت — كۈچلۈك ھاياتىي كۈچنىڭ باشقىچە نامى. يەنى، ئادەمنىڭ ھاياتىي كۈچى مۇھىتقا ماسلاشقاندا، كۈچلۈك قۇدرىتىنى جارى قىلدۇرىدۇ، بۇ خىل كۈچ-قۇدرەت مەشىق ئارقىلىق ئىقتىدار-قابىلىيەت يېتىلدۈرىدۇ.

ھەممىلا ئادەمدە جۇشقۇن ھاياتىي كۈچ بولىدۇ، ئۇنداق بولمىسا، ئادەم جەمئىيەتتە ياشىيالمىدۇ. مۇشۇ نوقتىدىن قارىغاندا، ئىقتىدار-قابىلىيەتنىڭ يېتىلمەسلىكىدە مۇنداق ئىككى سەۋەپ بار. بىرى، جۇشقۇن ھاياتىي كۈچنى چەكلەپ تۇرىدىغان مۇھىت مەۋجۇت؛ يەنە بىرى، جۇشقۇن ھاياتىي كۈچنى مەشىق قىلدۇرىدىغان ۋە ئۆستۈرىدىغان مۇھىت يوق.

ئادەمنىڭ ھاياتىي كۈچى، يەنى ھاياتلىق پائالىيىتى تۇغما ئىقتىدار ئاساسىدىكى ساپ ئىنكاستور، مەشىق ئارقىلىقلا ئۇنىڭ ئەسلى قىياپىتى گەۋدىلىنىدۇ، ئىقتىدار-قابىلىيەتمۇ شۇندىلا پەيدا بولىدۇ.

ئادەم ھاياتلا بولىدىكەن، جىسمى ۋە باشقا سەزگۈ ئەزالىرىدا كەمتۈكلۈك بولغان تەقدىردىمۇ، شەيئىلەرگە توغرا ھۆكۈم قىلىدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۈرەلەيدۇ. بىراق بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى جەريانىدا، ئۇلاردىكى تۈرلۈك كەمتۈكلۈكلەرنى تۈزىتىشنىڭ نۇرغۇن ئىمكانىيىتى بولىدۇ، بۇ ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلانماسلىق — تەربىيىلىگۈچىنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىدىن بولىدۇ.

* * *

1804- يىلى 28- دېكابر ھاۋا ئوچۇق. مېنىڭچە، مەجەز-خاراكتېرنىڭ ئۆزى بىر خىل ئىقتىدار ئىكەن. بۇنداق ئويلىشىمغا بۈگۈنكى مۇنداق بىر ئىش سەۋەب بولدى. بۈگۈن مەن سىرتتىن قايتىپ كەلسەم، كارل ھويلىدا ئۆزى يالغۇز روھسىز ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ تۇرقىدىن ئازابلانغانلىقى چىقىپلا تۇراتتى. ئوغلۇمنىڭ مەجەز-خاراكتېرى ئىزچىل ئوچۇق-يورۇق بولغاچقا، ئۇنىڭ بۈگۈنكى روھىي ھالىتى مېنى ھەيران قالدۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا زوگۇزىيىپ ئولتۇرۇپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىدىم. ئوغلۇم بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قاراپ ئۇلۇغ-كىچىك تىنەۋەتكەندىن كېيىن، يەنە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇۋەردى. — كارل، نېمە بولدى، قايسى ئىش سېنى بۇنداق غەمگە سېلىپ قويدى؟- دەپ سورىدىم. ئوغلۇم يەنىلا ئۈندىمەي ئولتۇراتتى. — ئوغلۇم، مەن سېنى بەك ياخشى كۆرىمەن. نېمە ئىش بولسا مەندىن يوشۇرما. ھەر قېتىم قىيىنچىلىققا ئۇچرىغىنىڭدا، مەن ساڭا ياردەم بەردىم ئەمەسمۇ؟- دېدىم. ئوغلۇمنىڭ بۈگۈنكى تۇرقىغا قاراپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە چوقۇم بىر گەپ بارلىقىنى ياكى چوڭراق بىر ئىش بولغانلىقىنى ھېس قىلدىم. دە:

— كارل، مېنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم سېنى خۇشال-خۇرام ئادەم قىلىش. سەن خۇشال بولساڭلا، ھەر قانداق مەسىلىنى ھەل قىلىپ كەتكىلى بولىدۇ، دېدىم مەن سۆزۈمنى داۋاملاشتۇرۇپ.

— دادا، مەن ئۆزۈمنى ھەقىقىي ئوغۇل بالا ئەمەستەك ھېس قىلىپ قالدىم،- دېدى كارل ئاخىرى ئېغىز ئېچىپ.

— نېمىشقا؟

— مەن كەنتىمىزدىكى بىر دېھقاننىڭ ئوغلى كېنتىپ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ مېنى قاۋۇل ئەمەسكەن سەن دەپ زاڭلىق

قىلدى. ئۇ يەنە چاپىنىنى سېلىپ، ئۆزىنىڭ مۇسكۇللىرىنى كۆرسىتىپ، مەندەك بولساڭ، ئاندىن ئوغۇل بالا بولغان بولسەن، دېدى. لېكىن مەن ئۇنداق ئەمەس،- دېدى كارل.

ئەمەلىيەتتە كارلنىڭ تېنى ئىنتايىن ساغلام ئىدى، بىراق ئۇنى ناھايىتى قاۋۇل دەپ كەتكىلى بولمايتتى. ئەسلىدە بۇ ھېچقانداق ئىش بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇنى ئازابلان قويغان ئىدى. ئوغلىمنىڭ كۆڭلىنىڭ يېرىم بولۇشىدىكى سەۋەبىنى ئۇققاندىن كېيىن، مەن ئۇنىڭغا ھەقىقىي ئوغۇل بالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ مۇنداق دېدىم:

- كارل، بىلىشىڭ كېرەككى، ھەقىقىي ئوغۇل بالىنىڭ تېنى قاۋۇل بولسىلا ھېساب ئەمەس. ھەقىقىي ئوغۇل بالىدا ئەقىل-پاراسەت ۋە قەتئىي ئىرادە بولۇشى كېرەك، شۇنداقلا تۇرمۇشتىكى بارلىق قىيىنچىلىق ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشى، كۈچلۈك جاسارەتكە ئىگە بولۇشى كېرەك. سەن ئوبدان ئويلاپ باق، سەن تېخى كىچىك تۇرۇپلا نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگىنىۋالدىڭ، نۇرغۇن قائىدىلەرنى چۈشىنىۋالدىڭ. سەن چوڭ بولغانسىزى، بۇ بىلىم ۋە قائىدىلەر ئاستا-ئاستا ئەقىل-پاراسەتكە ئايلىنىدۇ. يەنە كېلىپ، سەن مېنىڭ نەزىرىمدە يەنىلا باتۇر بىر بالا. گەرچە سەن باشقا بالىلاردەك قاۋۇل بولمىساڭمۇ، بىراق سەن ناھايىتى ساغلام. كېنتېر دېگەن دېھقاننىڭ بالىسى، ئۇ ھەر كۈنى ئائىلىسىدىكىلەرگە ياردەملىشىپ، تۇرغۇن ئىشلارنى قىلىدۇ. شۇنداقلا سەندىن چوڭ، شۇڭا ئۇنىڭ سەندىن قاۋۇل بولۇشى تۇرغانلا گەپ. مېنىڭچە، سەن ئازراق چوڭ بولغاندىن كېيىن، ئادەتتە دائىم چېنىقىپ بەرسەڭلا كېتىردىنمۇ قاۋۇل بولۇپ كېتەلەيسەن. كېنتېرنىڭ ساڭا بۇنداق قىلىشى ناھايىتى ئەدەپسىزلىك. ئۇنىڭ گېپىنى نېمانچە كۆڭلۈڭگە ئېلىپ كېتسەن؟ يەنە بىزى، سەن ئوغۇل بالا بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن ئەڭ مۇھىمى مۇستەقىل كاللاڭ بار. بۇنداق بولغاندىكىن، باشقىلارنىڭ باھاسىغا پەرۋا قىلمىساڭمۇ

بولدۇ. كارل مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ بىردىنلا روھلىنىپ كەتتى. ئۇ باشقىلارنىڭ ئۆزى ھەققىدىكى باھاسىنى ئاڭلاپ، بەزى جەھەتلەردە ئۆزىنى كەمسىتكەن بولسا، مېنىڭ سۆزلىرىم كاللىسىدىن ئۆتۈپ، قاندىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى يېڭىۋاشتىن تۇرغۇزۇلدى.

باشقا ئاتا-ئانىلار بۇنداق ئىشقا دۇچ كەلگەندە، قانداق بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن. لېكىن مېنىڭچە، مۇنداق چاغدا بالغا قائىدە چۈشەندۈرۈلمىسە، ئۇنىڭ كاللىسىدىكى چىگىش ھەل قىلىنمىسا، بۇ مەسىلە بالىنىڭ كۆڭلىگە مەڭگۈ ئورناپ قېلىشى مۇمكىن. نەتىجىدە، بالا دائىم بۇنىڭدىن ئىچى پۇشىدىغان بولۇپ، مېجەز-خاراكتېرىگە تەسىر يېتىشى، ياكى ئەسلىدە ئوچۇق-يورۇق مېجەزلىك بالا شۇ تۈپەيلى جىمغۇر، يالغۇز يۈرىدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

مېنىڭچە، بالىدا ياخشى مېجەز-خاراكتېرنىڭ بولۇش-بولماسلىقى كۆپىنچە ھاللاردا ئۇنىڭ ئەتراپلىق يېتىلگەن ئادەم بولۇش-بولماسلىقىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ كەلگۈسىدە نەتىجە يارىتىش-يارىتالماسلىقىنى بەلگىلەيدۇ.

مېنىڭچە، مېجەز-خاراكتېرنىڭ ئۆزى بىر خىل ئىقتىداردۇر.

* * *

1804- يىلى 29- دېكابىر ھاۋا ئوچۇق. مەن ئاتالمىش ئىلىم ئەھلىلىرىنى ياققۇرمايمەن. ئۇلار ئۆزىنىڭ ئازراق كەسپىنىلا پىششىق بىلىدۇ، ئۇلار ئۆزىنىڭ باشقىلاردىن بىلىملىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن مەيلى كىم بولسۇن ياكى نەگە بارسۇن، ھەمىشە ئۆز بىلىمىنى كۆز-كۆز قىلىدۇ، كىشىلەرنىڭ

ياقتۇرۇش-ياقتۇرماسلىقى بىلەن ھېسابلاشمايدۇ. ئۇلار ئۆز كەسپىدىن باشقا نەرسىلەرنى قىلچە بىلمەيدۇ، شۇنداقلا قىزىقمايدۇ. مەسىلەن: ئۇلاردا ساۋات خاراكتېرلىك بىلىملەر كەمچىل بولۇپ، ۋەزىيەت قاتارلىق مەسىلىلەر ھەققىدىكى ناچار كۆز قاراشلىرى ھەمىشە كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىدۇ. مانا بۇلار ئاتالمىش ئىلىم ئەھلىدۇر. مەن ئەزەلدىن ئوغلۇمنى بۇنداق ئادەم قىلىپ چىقىشنى ئويلاپ باقمىدىم. چۈنكى، ئۇنداق ئىلىم ئەھلىلىرى گەرچە پۈتۈن زېھنىنى ئۆزىنىڭ ئاشۇ كەسپىگە قاراتسىمۇ، ھېچقانداق نەتىجە يارىتالمايدۇ. ئۇلارنىڭ دەيدىغانلىرىنىڭ ھەممىسى كىشىلەر ئىنتايىن ئاز ئاڭلايدىغان، نېمىلىكىنى ئۇققىلى بولمايدىغان ئىلمىي ئاتالغۇلار، يازغانلىرى بولسا ساپلا كىشىلەرنىڭ كاللىسىنى قايىمۇقتۇرىدىغان مەنىسىز جۈملىلەردۇر. ئۇلار، ساۋات خاراكتېرلىك بىلىملەرنى ئىگىلىگەن ۋە قىزىقىش-ھەۋىسى كەڭ بولغان ياشلارنى ئاددى كىشىلەر، دەپ قارايدۇ، ئىجتىمائىي ئالاقىگە ماھىر، تۇرمۇش تەجرىبىسىگە باي كىشىلەرنى كەمسىتىدۇ. شۇنداقلا، تېتىقىسىز ئىلمىي ئاتالغۇلارنى قوللىنىپ، ھېچكىم ئىشلەتمىگەن سۆزلەرنى قىلىدىغان ھەم ئۇزۇن، ھەم سېسىق، ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم چۈشىنەلمەيدىغان ماقالە يازىدىغان كىشىلەرنى ئۇلۇغلايدۇ. ئىستىقبالىق دەپ قارايدۇ.

ئۇلار خۇددى مەلۇم بىر ئۈنۈپىر سىتېتنىڭ پروفېسسورى ئوقۇغۇچىلارغا دائىم: «سىلەر پەقەت گرېك تىلى بىلەن لاتىن تىلىنى ئۆگىنىۋالساڭلارلا بولىدۇ. پەننى ۋە دۆلىتىمىزنىڭ تىلىنى چاي ئىچكەچ پاراڭلىشىش جەريانىدا ئۆگىنىۋالالايسىلەر» دېگەندەك بىر تەرەپلىمە قاراشتىكى كىشىلەردۇر. مەن قانداقمۇ ئوغلۇمنى ئاشۇنداق ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ چىقاي؟ ئوغلۇمنىڭ پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈپ، ئىلىمگە ئىنتىلىدىغان ۋە گۈزەل سەنئەت، ئەدەبىيات قاتارلىقلاردىن ھوزۇرلىنالايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىلىپ تەربىيەلىشىم، دەل ئۇنىڭ

ھېلىقىدەك ئاتالمىش ئىلىم ئەھلىلىرىدىن بولۇپ قالماستىكى ئۈچۈن ئىدى.

گەرچە مەن ئوغلۇمنى مۇكەممەل ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىشنى ئۈزۈمگە پىرىنسىپ قىلغان بولساممۇ، بىراق ئۇنى تەربىيەلەش جەريانىدا بۇ پىرىنسىپقا خىلاپ ئىشلارمۇ پات-پات يۈز بېرىپ تۇردى. چۈنكى مېنىڭ تەربىيەلەۋاتقىنىم ھايات بىر بالا، ھايات بىر ئادەم ئىدى. ئادەملا بولىدىكەن، خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇشتىن خالىي بولالمايدۇ. مېنىڭچە، بۇ ھەممەيلەنگە ئايدىڭ.

كارل ئۆگىنىشتە خېلى نەتىجىلەرگە ئېرىشكەندىن كېيىن، مەن بىزار بولىدىغان ھېلىقى ئاتالمىش ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ يولىغا كىرىپ قالغىلى تاسلا قالدى. باشقىلارنىڭ ماختاش، ئۇچۇرۇشىغا ئېرىشكەن بالدا قانداق ئوينىڭ بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس ئەمەس.

ئاددىيراق قىلىپ ئېيتسام، شۇ مەزگىللەردە كارل ئۆزىنى بىلەلمەي قالغانىدى. ئۇ ھەتتا ئۆزىنى مەن خىسلەتلىك بالا ئىكەنمەن، قالتىس بىلىملىك ئادەم ئىكەنمەن، دەپ چاغلانغانىدى. ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرى غەلىتە، چۈشىنىكسىز، ماقالىلىرىمۇ باشقىچە، ئادەم چۈشەنگىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئەلۋەتتە، كارلنىڭ بۇنداق بولۇپ قېلىشى ھېلىقىدەك بىلىمنى كۆز-كۆز قىلىدىغان ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ ماختاپ ئۇچۇرغانلىقىدىن ئىدى. تېخىمۇ يامان بولغىنى شۇكى، گەرچە بۇ ئىشلار تۈپەيلى كارل ئىلىم ئەھلى دەپ قارالغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئىلگىرىكىدەك سۆيۈملۈك بولماي قالغانىدى، بەزىدە ھەتتا ئادەمنى بىزار قىلىۋېتەتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ سەل ئەنسىرەشكە باشلىدىم.

نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا، كارل باشقا بالىلارغا ئۆزىنىڭ «تالانت» نى كۆز-كۆز قىلىۋاتقاندا، مەن ئۇنى توسىدىم. مەن ئۇنىڭدىن:

— كارل، سەن ھازىر گەپ قىلىشىنىمۇ بىلمەيدىغان بولۇپ

فالدېگمۇ؟- دەپ سورىدىم. ئۇ ئەجەبلەنگەن ھالدا ماڭا قارىدى، ئۇ
گېپىمنى چۈشەنمىگەندەك قىلاتتى.

ئەمەلىيەتتە، كارلىنىڭ بالىلار ئالدىدىكى ماختانچاقلىقى
چېكىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆز كۆز قارىشىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا
قويماستىن، بىلىمنى كۆز-كۆز قىلغانىدى. ئۇ ئاددىي بىر قائىدىنى
قەستەن مۇرەككەپلەشتۈرۈپ، قىلچە مۇناسىۋەتسىز ئەقلىيە سۆزلەرنى
نەقىل كەلتۈرۈپ، بالىلارنىڭ كاللىسىنى قايىمۇقتۇرۇۋەتكەنىدى.

كارلىنىڭ جاۋاب بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، مەن باشقا بالىلاردىن:
— كارل بايا نېمە دېدى؟ چۈشەندىڭلارمۇ؟ دەپ سورىدىم.
بالىلارنىڭ گەپلىرى كارلىنى قاتتىق ئوڭايسىزلاندۇردى.

— چۈشەنمىدۇق، ئۇ زادى نېمە دېدىكىن؟
— دەسلىۋىدە چۈشەنگەن ئىدۇق، لېكىن بارا-بارا نېمە
دېگەنلىكىنى ئۇقالمىدۇق.

— كارل، سەن زادى نېمە دېمەكچى ئىدىڭ؟ ...
شۇ ئىشتىن كېيىن، مەن كارلىغا: «ئاددىي، چۈشىنىشلىك
ئۇسۇل بىلەن باشقىلارغا مەقسەتنى ئۇقتۇرۇش -- ھەقىقىي
بىلىملىكلىكنىڭ ئىپادىسى. ئەگەر باشقىلار بىلەن ئاراڭدا ھالقىي
ئۆتكىلى بولمايدىغان ھاڭ بولسا، ئۇنداقتا بۇ سېنىڭ ھاماقەت
ئىكەنلىكىڭنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ» دېدىم.

گەرچە كارل ئاشۇنداق بىر خاتالىقنى سادىر قىلغان بولسىمۇ،
بىراق ئۇ ئەقىللىق بالا ئىدى. بۇ ئىش ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر ساۋاق
بولۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن ھېلىقىدەك بىلىمنى كۆز-كۆز قىلىدىغان،
چاكىنا ئىلىم ئەھلىلىرىنى دورىماسلىققا ئەسكەرتىپ تۇردى.

بۇ يەردە شۇنى تەكىتلىمەكچىمەنكى، تەلىم-تەربىيىنىڭ
مەقسىتى ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بالىلارنى مۇكەممەل
ئادەم قىلىش. بۇ تەربىيىلىگۈچىلەرنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك
مەجبۇرىيىتى.

مۇكەممەل ئادەم دېگىنىمىز، كوڭلى-كۆكسى كەڭ، ئۆزىنى

بىغىشلاش روھىغا ئىگە، قەلبى مېھرىبانلىق بىلەن تولغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار زېددىيەت ۋە يېتەرسىزلىكلەرنى بايقىيالايدىغان ۋە قەتئىي ئىرادە بىلەن ئۇنى ھەل قىلالايدىغان بولۇشى كېرەك.

كارل كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ، مەن ئۇنىڭدا راست-يالغانى، ياخشى-ياماننى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرگەن ئىدىم. چۈنكى مۇنداق ئىقتىدار بولمىسا، بىلىمنىڭ ھېچنىمىگە پايدىسى بولمايدۇ.

بالىلاردا پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈلمەيدىغان مەكتەپلەر چاكنى كىشىلەرنىلا يېتىشتۈرىدىغان سورۇن. بۇ مەكتەپلەرنىڭ بىلىمنى پارچىلاپ سېتىشى پارچە مال ساتىدىغان دۇكانلاردىن پەرقلىنىدۇ. ئوقۇتقۇچى شۇ دوكاندىكى مال ساتقۇچىلاردىن ئىبارەت. ئۇلار گەرچە ناھايىتى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن پىداگوگىكا، تىلشۇناسلىق، تەبىئەت، تارىخ قاتارلىق بىلىملەرنى ساتسىمۇ، بىراق سىز ئالغان بۇ بىلىملەردىن ھېچقانداق ئىجادىيەت ئىقتىدارىنى ھېس قىلالمايسىز.

مەن دائىم كارلغا: «بىر ئادەمدە ئىجادىيەت ئىقتىدارى بولمىسا، ئۇ دۇنيادىكى ھەر خىل تىللارنى بىلىپ، ھەممە كىتابلارنى ئوقۇغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ قىلچە قىممىتى بولمايدۇ» دەيتتىم.

نۇرغۇن مەكتەپلەردىكى باشقۇرغۇچىلار بەلگىلىمىلەرنى تۈزۈپ، شۇ نىزاملار بويىچە بىر تۈركۈم قاندىلىك كىشىلەرنى تەربىيەلەپ چىقىشقا كۆڭۈل بۆلىدۇ. بۇنداق مەكتەپلەر پەقەت ئوخشاش سەۋىيىدىكى كىشىلەرنىلا تەربىيەلەپ چىقالايدۇ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئالاھىدىلىكى بار ئادەمنى تاپماق تەس. بۇ ئوقۇغۇچىلاردا ئۆز ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئوخشاشلا يېڭى ئىدىيە، يېڭى كۆز قاراش بولمايدۇ. ھەممە جەھەتتىن ئوخشىشىدىغان چاكنى ئادەملەر ھەر قانچە كۆپ بولغان بىلەنمۇ كارغا كەلمەيدۇ.

كارلنى تەربىيەلەشتە، مەن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تۇغما مېجەز-خاراكتېرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلاپ، ئۇنى مۇستەقىل قاراشقا

ۋە ئىجادىيەت روھىغا ئىگە قىلىپ تەربىيىلىدىم. مۇشۇنداق بولغاندىلا، ئۇ ئۆزىگە خاس روشەن ئالاھىدىلىككە ئىگە ئادەم بولالايتتى، چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ يېڭى كۆز قاراش ھەم يېڭى ئىدىيەگە ئىگە بولالايتتى. شۇنداق بولغاندىلا، ئۇ دۇنيا ئۈچۈن ئاز-تولا تۆھپە قوشالايتتى.

مېنىڭ بەزى دوستلىرىم ئۆزىنى دانا پىداگوگ چاغلاپ، بالىلارغا ھەر خىل قائىدە-چەكلىمىلەرنى تۈزۈپ بېرىدۇ. چەكلىمىلەرنىڭ كۆپلۈكى كىشىنىڭ قورققۇسىنى كەلتۈرىدۇ، لېكىن ئۇنىڭدا قابىلىيەتلىك بالا يېتىشتۈرىدىغان مەزمۇنلار يوق. نۇرغۇن بالىلار تۈرلۈك رامكىلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغاچقا، ئەركىن ئۆسۈپ يېتىلەلمەيدۇ. مەن نۇرغۇن قابىلىيەتلىك بالىلارنىڭ ئاشۇ چەكلىمىلەرگە چېقىلىپ قوبۇپ قىيىنچىلىقنى، باشقىلارغا ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئەيىبلەنگەنلىكىنى ئاڭلىغان.

بىز بالىلىرىمىزنى قانداق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىشىنى ئويلايمىز؟ ئۇلار ئاددىي ئىشلارنىلا ھەل قىلالايدىغان مال ساتقۇچى ياكى ئاز-تولا ماھارىتى بولسىمۇ، لېكىن پىكىر يۈرگۈزمەيدىغان قول ھۈنەرۋەنچى بولسا مەيلىمۇ؟ ئەگەر مۇشۇنداق بولسا، دۇنيادا ھەقىقىي ئالىم، پەيلاسوپ، سەنئەتكار دېگەنلەرمۇ بولامدۇ؟

ئېسىمىزدە تۇتۇشىمىز كېرەككى، ئافىنا زامانىسىدىكى يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ بۈيۈك بولۇشى ئەركىن مائارىپنىڭ مەھسۇلى؛ ئەكسىچە، ۋىزانتىيە زامانىدىكى يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ پۈچەكلىشىشى دەل قائىدە-تۈزۈملەرنىڭ كۆپ بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

مېنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم ئوغلۇمنى ھەرگىزمۇ كىتابلا ئوقۇيالايدىغان ئاتالمىش ئىلىم ئەھلى قىلىپ تەربىيىلەش ئەمەس، ئۈستۈمتۈت كارامەت كۆرسىتىدىغان ئاتالمىش خىسلەتلىك بالا قىلىپ تەربىيىلەشمۇ ئەمەس، بەلكى دۇنياغا ئاز-تولا تۆھپە قوشالايدىغان ئادەم قىلىپ تەربىيىلەش ئىدى. مەن كارىلنىڭ

مۇكەممەل ئادەم بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتىم. بۇ ماڭا ھەممىدىن مۇھىم ئىدى.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 10- نويابىر ھاۋا ئۇچۇق.

ئادەم مەلۇم بىر ئىقتىدارغا ئىگە بولسا، خۇددى پۇت- قولغا ئوخشاش ھەر ۋاقىت ئىشلىتەلەيدۇ، ئۇنىڭ قۇدرىتىمۇ ئۈزلۈكسىز نامايان بولۇپ تۇرىدۇ. بالىنى تەربىيەلەش، ئەمەلىيەتتە، بالدا بەزى ئىقتىدار- قابىلىيەتلەرنى يېتىلدۈرۈش ۋە كېيىنچە جەمئىيەتتە مۇستەقىل ياشىغاندا ئىشلىتىشى ئۈچۈن ھازىرلىق كۆرۈش دېگەنلىكتۇر.

ئىقتىدار- قابىلىيەت مەسىلە ھەل قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ، تەلىم- تەربىيە بولسا ئادەمدە ئىقتىدار- قابىلىيەت يېتىلدۈرىدۇ. ئۇنداقتا مەسىلە قانداق بولۇپ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا يۈز بېرىدۇ؟

تەلىم- تەربىيە خۇددى پاراخوتقا ئوخشايدۇ. بۇ پاراخوت ناھايىتى يۈكسەك مەنزىلنى كۆزلەپ ماڭىدۇ، بىراق خاتا ئۇسۇل قوللانسا، پاراخوت چۆكۈپ كېتىدۇ. قانداق قىلساق بۇ پاراخوت چۆكۈپ كەتمەيدۇ؟ بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى، پاراخوت چۆكۈپ كەتمەستە، ئۇنىڭ قانداق ئەھۋالدا چۆكۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىۋېلىشتۇر. رېئال تۇرمۇشىمىزدا، مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ تۇنجى قەدىمى (بەزىدە ئەڭ مۇھىم بىر قەدەم) مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بېكىتىش. مەسىلە ھەل قىلىش جەريانىدىكى ئەڭ مۇھىم قەدەم مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بېكىتىش بولۇپ، بۇ، مەسىلە ھەل قىلىشنىڭ تۇنجى قەدىمى. بالىلارغا نوقۇل سان توغرىسىدىكى مەسىلىلەرنى ۋە ئالدىن بەلگىلەنگەن مەسىلىلەرنى ھەل قىلغىلى سېلىش ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ قاراڭغۇ بولۇڭ- پۇچقاقلاردىكى

مەسىلىلەرنى ھېس قىلىپ يېتىشىگە ياردەم بەرمەيدۇ. ئوقۇغۇچىلار مەسىلىنى ھەل قىلىش جەھەتتىلا ئەمەس، مەسىلىنى پەرقلەندۈرۈش جەھەتتىمۇ ياردەمگە مۇھتاج. بىراق ئۇلار ھەمىشە مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى دەماللىققا بايقاپ كېتەلمەيدۇ.

بەزىدە بالىلار مەسىلىنى ئۆزى قېزىپ چىقىشى كېرەك. ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ساھەدە مەيلى سەنئەتكار، ئالىم، پەيلاسوپ، ماتېماتىك بولسۇن ياكى باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار بولسۇن، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشىدىكى ئاساسلىق پەرق ئۇلارنىڭ ئۆز كەسىپىدىكى ھەل قىلىدىغان مەسىلىنىڭ دائىرىسى، چوڭ-كىچىكلىكى ۋە مۇھىم ياكى مۇھىم ئەمەسلىكىدە بولىدۇ. بالىلارنى ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەش ئۇلاردا مۇھىم مەسىلىلەرنى ئۆزى بايقايدىغان ۋە تاللايدىغان ئىقتىدارنى يېتىلدۈرەلمەيدۇ.

مەسىلىنى ھەل قىلىش جەريانىدا مەسىلىنىڭ نېمىلىكىنى تېپىپ چىقىش، مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى تېپىپ چىقىشتىنمۇ قىيىن. مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن، مەسىلىنىڭ نېمىلىكىنى بېكىتىش ئادەتتە ناھايىتى قىيىن بىر ئىشتۇر.

بىز ئادەتتە تۈرلۈك مەسىلىلەرنى بايقاپ تۇرىمىز، ئەمما ھەل قىلىۋاتقان مەسىلىنىڭ ھەل قىلىشقا ئەرزىيدىغان-ئەرزىمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمايمىز.

بىئال مەسىلىلەر سەل مۇرەككەپ كېلىدۇ. تەتقىقاتچىلار ئادەتتە مەسىلىلەرنى ئاددى مەسىلە ۋە مۇرەككەپ مەسىلە دەپ ئايرىيدۇ. ئاددى مەسىلىلەرگە قارىتا، ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئېنىق، كونكرېت ئوتتۇرىغا قويغىلى بولىدۇ. مۇرەككەپ مەسىلىلەرگە قارىتا كونكرېت ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى ئوتتۇرىغا قويماق تەس. مەلۇم جەھەتتىن ئېيتقاندا، بۇنداق مۇرەككەپ مەسىلىلەرگە

ئېنىق بىر جاۋاب بەرگىلى بولمايدىغانلىقى ھەممىمىزگە ئايان؛ بىراق بىز يەنىلا باشقىلارنىڭ بىز بايقىمىغان تەرەپلەرنى بايقاپ، ئۇنىڭ جاۋابىنى بىزگە ئۆگەتسىكەن، دەپ ئۈمىد قىلىمىز. كىشىلەرنىڭ بۇنىڭغا ئىشىنىشىدىكى سەۋەب - ئۇلارنىڭ مەكتەپتىكى تىپىك سوئال-جاۋاب ئۇسۇلى بىلەن تەربىيىلىنىپ چىققانلىقىدا بولۇپ، ئۇلار تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاددىي دەپ قارايدۇ. بىراق تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەر ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئاددىي بولمايدۇ. مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى ھەل قىلالىغان چېغىمىزدىلا، تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارغا تاقابىل تۇرالايمىز.

رېئال مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا قانداق ئۇچۇرلارنىڭ كېرەك بولىدىغانلىقى ۋە بۇ ئۇچۇرلارغا قەيەردىن ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقى ئادەتتە ئانچە ئېنىق بولمايدۇ. كۆپىنچە ھاللاردا مەسىلىگە قاراپلا ھەل قىلىش ئۇسۇلى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ، ياكى بۇ مەسىلىلەر كالىدا ساقلىنىپ قالىدۇ.

ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ھەقىقىي ئەھۋال بۇنداق ئاددىي بولمايدۇ.

رېئال تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۇسۇلى مەسىلىنىڭ سەۋەبىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، شۇنداقلا شۇ سەۋەبكە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەر ھەرگىزمۇ ئۇنداق رەھىمدىل بولمايدۇ، بىز تۈرلۈك چەكلىمىلەرنى ۋە چېگىش ئەھۋاللارنى ئۈزلۈكسىز ئويلاپ تۇرۇشىمىز كېرەك.

رېئال تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەرنىڭ ئادەتتە بىردىنبىر ئۆلچەملىك، توغرا جاۋابى بولمايدۇ. ھەتتا توغرا جاۋابنىڭ ئۆلچىمىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلگىلى بولمايدۇ.

رېئال تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا غەيرىي مۇنتىزىم بىلىملەر مۇنتىزىم بىلىملەرگە ئوخشاشلا مۇھىم. رېئال تۇرمۇشتا مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى زور.

تەدبىر بەلگىلەشتە تۈرلۈك نەتىجىنى ئوبدان ئويلاش كېرەك. چۈنكى نەتىجە كۆپىنچە ھاللاردا بىر ئادەمنىڭ ئاخىرىدا چىقىرىدىغان قارارىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. كىتابتىكى ئۇششاق-چۈششەك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشتىكى مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىغا قىلچە پايدىسى يوق. بۇ كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەر دائىم كۈلۈپ كېتىپ ئىچىدە ھەل قىلىنىدۇ. كىشىلەر دۆلەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مائارىپ ئورۇنلىرىدا مەسىلە ھەل قىلىش ۋە تەدبىر بەلگىلەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈردۈم، قانداق تەپەككۈر قىلىشنى ئۆگىنىۋالدىم، دەپ ئويلايدۇ. بىراق بۇ جەرياندا ئۇلار كۈلۈپ كېتىشنىڭ بىر ئەزاسى ئەمەس، بەلكى يەككە بىر شەخس سۈپىتىدە بولىدۇ. رېئال تۇرمۇشتىكى مەسىلىلەر مۇرەككەپ، قالايمىقان ۋە چېكىش كېلىدۇ. كىشىلەر دائىم مەن ناھايىتى ياخشى تەربىيەلەندىم، دەپ ئويلايدۇ. بىراق رېئاللىقتا ئۇنداق ئاسان ئىش يوق. بەزىدە، ھەتتا تولا چاغلاردا رېئاللىقنى چۈشەندۈرۈش ۋە پەرەز قىلىش تەس. ئەمەلىيەتتە، تەلىم-تەربىيە تەربىيەلەنگۈچىلەرنىڭ ئۆزىگە خاس، مۇرەككەپ، يۈكسەك خاراكتېرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ. بىر مائارىپچى، بىر ئۈنۈپ سېتىپ پروفېسسورى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى قايسى جەھەتتە ئىقتىدارى كۈچلۈكرەك بولسا، شۇ جەھەتتەلا يېتەكلەيدىغان ئىشنى قىلىمىدىم. ئەكسىچە، ئوقۇغۇچىلارنى ھەم يەككە ھەم بىر پۈتۈنلۈك قاتارىدا كۆرۈپ تەربىيەلەيدىم. بۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ نۇرغۇن جەھەتلەردە ئەقىل-پاراسەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئۈنۈپ سال قابىلىيىتىنىڭ بارلىق ئىقتىدار-قابىلىيىتىنىڭ ئاساسىغا قورۇلىدىغانلىقىنى

ئېتراپ قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ.

مەسىلەن: سۇسى ماتېماتىكىدا ياخشى بىر ئوقۇغۇچى. بىراق ماتېماتىكىدا ياخشى ئوقۇغۇچىنىڭ ماتېماتىكىغا - لوگىكىلىق ئىقتىدارىغا تايىنىپلا ھەممىلا ئىشنى قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس. ئوقۇغۇچىلار تۈرلۈك ئىقتىدارىغا تايىنىپ، ئاندىن نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئوقۇغۇچىلار ماتېماتىكا مەسىلىلىرىنى ئىشلەش ئۈچۈن تىنچ مۇھىتقا مۇھتاجلىقىنى چۈشەنگەندە، ئۆزلۈك ئېڭى قايىلىيتىدىن پايدىلانغان بولىدۇ. ئۇلار قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەندە مۇۋاپىق ئۇسۇل بىلەن باشقىلاردىن ياردەم سوراشقا مەجبۇر بولىدۇ، بۇ ۋاقىتتا ئۇلار كىشىلىك ئالاقە ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىدۇ. تىل توغرىسىدىكى مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، تىل قايىلىيتىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. گىئومېترىيىگە ۋە تۈرلۈك شەكىللەرگە دائىر مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، بوشلۇقتىكى كۆرۈش قايىلىيتىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭلاشقا، بىز سۇسىنى ماتېماتىكىلىق - لوگىكىلىق ئىقتىدارغا ئىگە ئوقۇغۇچى دېمەستىن، ماتېماتىكىدا ياخشى ئەقىللىق ئوقۇغۇچى دېيىشىمىز كېرەك.

1845- يىلى مەندە تۈرلۈك ئىقتىدار- قايىلىيەتلەرنى تۈرگە ئايرىش ئىستىكى تۇغۇلغان ئىدى. بۇنىڭ بالىلارنىڭ ئۆز قايىلىيتىنى ھەقىقىي چۈشىنىشىگە ياردەم بېرىشتە مۇھىم ئەھمىيىتى بار. بۇ قايىلىيەتلەر تۆۋەندىكىچە:

تىل قايىلىيتى: تىل ئارقىلىق ئىپادىلەشنىڭ راۋان بولۇشى، سۆزلەردىكى ئىنچىكە پەرقلەرگە، تەرتىپكە ۋە رىتىمغا سەزگۈر بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تىل قايىلىيتى كۈچلۈك ئوقۇغۇچىلار بىرەر نەرسە ئوقۇشنى، يېزىشنى ۋە ھېكايە-چۆچەك سۆزلەشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار ئىسىملارنى، يەر-جاي ناملارنى، ۋاقىتنى ۋە ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارنى ئېنىق ئەستە تۇتىدۇ. بۇ خىل قايىلىيەتتىن پايدىلىنىدىغانلارغا يازغۇچى، ئاتىق، ئوقۇتقۇچى، كۈلدۈرگە ئارتىسى، شائىر ۋە ئارتىسلار كىرىدۇ.

ماتېماتىكا-لوگىكا قابىلىيىتى: يەشمە خۇلاسى ۋە يىغما خۇلاسى
چىقىرىشقا، ئابىستىراكت شەكىل ۋە مۇناسىۋەتلەرنى پەرقلەندۈرۈش
ۋە بىر تەرەپ قىلىشقا بېرىپ تاقىلىدۇ. بۇ خىل قابىلىيىتى كۈچلۈك
بالىلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش قابىلىيىتى ناھايىتى كۈچلۈك
بولدۇ، شۇنداقلا ئۇلار ئەقلىي خۇلاسى چىقىرىش ماھارىتىگە ئىگە
بولۇپ، لوگىكىغا ئۇيغۇن سوئاللارنى ئوتتۇرىغا قويالايدۇ. ئۇلارنىڭ
لوگىكا جەھەتتىكى ۋە مەسىلە ھەل قىلىش جەھەتتىكى ئىقتىدارى
ناھايىتى گەۋدىلىك بولىدۇ. ماتېماتىكا-لوگىكا قابىلىيىتى ئالىملاردا،
ماتېماتىكىلاردا، بوغالتىرلاردا روشەن ئىپادىلىنىدۇ.

بوشلۇقتىكى كۆرۈش قابىلىيىتى: دۇنيانى سىتېرىئولۇق بوشلۇق
نۇقتىسىدا تۇرۇپ تەسۋىرلەش قابىلىيىتى ۋە بۇ تەسۋىرلەشلەرنى
ئابىستىراكتلاشتۇرۇش ۋە كونكرېتلاشتۇرۇش قابىلىيىتىنى ئۆز
ئىچىگە ئالىدۇ. بوشلۇقتىكى كۆرۈش قابىلىيىتىگە ئىگە بالىلار
شەكىللىك ياكى شەكىلسىز سۈرەتلەرنىڭ ياردىمىدە ئاندىن يېڭى
ئۇچۇرلارنى ئوبدان چۈشىنەلەيدۇ. ئۇلار خەرىتە، جەدۋەل، گىرافىك
قاتارلىقلار بىلەن كۆپرەك ھەپلىشىدۇ، سىزلىق ئوردا ۋە تاختاي
قۇراشتۇرۇش ئويۇنى ئويناشقا ئامراق كېلىدۇ. ئۇلار رەسىم سىزىش،
يېڭى نەرسە لايىھىلەش ۋە ئىجاد قىلىشقا ماھىر. بۇ خىل قابىلىيەتتىن
پايدىلىنىدىغانلارغا سەنئەتكارلار، چىرتىۋوژ مۇتەخەسسسلرى،
لايىھىلىگۈچىلەر، بىناكارلىق ئۇستىلىرى، رەسساملار ۋە ھەيكەلتاراچلار
كىرىدۇ.

مۇزىكا قابىلىيىتى: ئاۋازنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكى، تېمپىرى ۋە
رېتىمىغا بولغان سەزگۈرلۈك ۋە مۇزىكىنىڭ بۇ ئامىللىرىنىڭ
ئادەمنىڭ كەيپىياتىغا قانداق تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىغا بولغان
سەزگۈرلۈكىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مۇزىكىنى ئەستە تۇتالايدىغان
ياكى ئاۋاز ئېگىلىكى ۋە رېتىمىنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان بالىلاردا
مۇزىكا قابىلىيىتى بار بولغان بولىدۇ. ئۇلار مۇزىكا ئاڭلاشقا ئامراق،
شۇنداقلا ئەتراپتىكى ئاۋازلارنى پەرقلەندۈرەلەيدۇ. بۇنداق قابىلىيەت

ناخشىچىلاردا، كومپوزىتورلاردا، ئۇسسۇلچىلاردا، ناخشا تېكىستى يازغۇچىلاردا ۋە مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىدا روشەن ئىپادىلىنىدۇ.

بەدەننىڭ ھەرىكەت قابىلىيىتى: بەدەن ئارقىلىق مەسىلىنى ھەل قىلىش، نەرسە ياساش، ئوي-پىكىر ۋە ھېسسىياتنى ئىپادىلەش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بەدەننىڭ ھەرىكەت قابىلىيىتى كۈچلۈك ئوقۇغۇچىلار تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە ماھىر كېلىدۇ، كۆزى بىلەن قولى ئوبدان ماسلىشىدۇ، دائىم پىلدىرلاپلا تۇرىدۇ، ئۇنى-بۇنى تۇتۇپ بېقىشقا، قول ئىشارىسى قىلىشقا ئامراق كېلىدۇ. بۇنداق قابىلىيەتتىن پايدىلىنىدىغانلارغا ئارتىسلار، تەنھەرىكەتچىلەر، تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى، قىزىقچى ئارتىسلار، مۇزىكانتلار، ئۇسسۇلچىلار ۋە كەشپىياتچىلار كىرىدۇ.

كىشىلىك ئالاقە قابىلىيىتى: باشقىلار بىلەن ئىش قىلغاندا ئوبدان ھەمكارلىشىشنى، بىراۋنىڭ قابىلىيىتىنى، مەقسەت-مۇددىئاسىنى، ئارزۇ-تەلپىنى چۈشىنىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل قابىلىيەتكە ئىگە بالىلار باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىشقا ماھىر، كۈچلۈك زەھەرىلىك ماھارىتىگە ئىگە، تەشكىللەش، ئالاقە قىلىش، كېلىشتۈرۈپ ۋە سۆھبەتلىشىشكە ماھىر كېلىدۇ. (ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، بۇ خىل قابىلىيەت باشقىلارنى چۈشىنىشتىكى ئىككى خىل قابىلىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بىراق ھەمكارلىشىپ ئۆگىنىشنى ھەددىدىن زىيادە تەشەببۇس قىلماسلىق، شۇنداقلا مەجەزى شوخ ئادەملەرنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇنداق قابىلىيەت بار دەپ قارناماسلىق كېرەك. مەن تونۇيدىغان شوخ مەجەزلىك كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەردە كۈندىلىك خىزمىتى ۋە تۇرمۇشىدا، باشقىلار بىلەن مۇھاكىمە قىلىشقاندا، باشقىلارنى قايىل قىلغاندا ياكى باشقىلار بىلەن پاراڭلاشقاندا بۇ خىل قابىلىيەت گەۋدىلىنىپ باقمىدى.) بۇنداق قابىلىيەت ئوقۇتقۇچىلاردا، مەسلىھەتچىلەردە، سىياسىئونلاردا ۋە دىنى داھىيلاردا روشەن ئىپادىلىنىدۇ.

ئۆزلۈك ئېڭى قابىلىيىتى: ئادەمگە ئۆزىنىڭ ھېسسىياتى، نىشانى

ۋە ئارزۇ-ئىستەكلەرنى بىلدۈرىدىغان قابىلىيەتتۇر. ئۆزلۈك ئېڭى قابىلىيىتى كۈچلۈك بالىلاردا كۈچلۈك ئۆزلۈك نۇسخىسى بولىدۇ، ئۆزىگە ئىشىنىدۇ، مۇستەقىل ئىش قىلىشقا ئامراق. ئۇلاردا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە قابىلىيىتىگە قارىتا ناھايىتى ياخشى بىخاسىيەت سېزىم بولىدۇ. (بۇ خىل قابىلىيەتنى باشقىلار ئاسانلىقچە سېزەلمەيدۇ. بۇ خىل قابىلىيەتنى سېزىشنىڭ بىردىن بىر ئۇسۇلى بالىلارنىڭ ئىش قىلىش ئادىتى ۋە نەتىجىسىنى كۆزىتىش ۋە تەھلىل قىلىشتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا، مۇستەقىل ئىش قىلىشنى خالايدىغان ياكى مەجەزى شوخ بالىلاردا جەزمەن مۇشۇنداق ئىقتىدار بولىدۇ، دەپمۇ قارىمىسلىق كېرەك.) بۇ خىل قابىلىيەت پەيلاسوپلاردا، روھىي كېسەل دوختۇرلىرىدا، دىنىي داھىيلاردا ۋە مېڭە تەتقىقاتچىلىرىدا بەكرەك تەرەققىي قىلغان بولىدۇ.

تەبىئەتنى ھېس قىلىش قابىلىيىتى: بىر خىل قابىلىيەت. ئۇ ھايۋانلارنى ۋە ئۆسۈملۈكلەرنى تونۇش قابىلىيىتىنى، تەبىئەت دۇنياسىنى پەرقلەندۈرۈش قابىلىيىتىنى ۋە بۇ پائالىيەتلەردىن ئوۋ ئوۋلاش، تېرىقچىلىق قىلىش ۋە بىئولوگىيە قاتارلىق پائالىيەتلەردە ئوبدان پايدىلىنىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تېخىمۇ كەڭ نەزەر بىلەن تەبىئەتنى چۈشىنىش قابىلىيىتى، يەنى تەبىئەت بىلەن مەدەنىيەتنىڭ ئۆز ئارا تەسىرى توغرىسىدىكى، شۇنداقلا تەبىئەتنىڭ ئىچكى سىمۋوللۇق مۇناسىۋىتى ۋە تەبىئەتتىكى ھاياتلىق دەۋرىيلىكى توغرىسىدىكى چۈشىنىشتۇر. بۇنداق قابىلىيەت بوتانىكىلاردا، ناتۇرالزىمىچىلاردا ۋە فىزىكىلاردا گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ. بۇنداق قابىلىيەتنى، بىز كۆرەلمەيدىغان نەرسىلەرنى ۋە ئېنىق جاۋابى يوق مەسىلىلەرنى چوڭقۇر تەھلىل قىلىدىغان ۋە تەپەككۈر قىلىدىغان كىشىلەردە كۆرگىلى بولىدۇ. بۇنداق ئەقلىي قابىلىيەت باستىرىلاردا، پەيلاسوپلاردا ۋە دىنىي ساھەدىكىلەردە بولۇشىمۇ مۇمكىن.

مەن ئىرادىلىك ئاتا-ئانىلارغا ئاتا-ئانىمىڭ مېنى ئەينى ۋاقىتتا تەربىيەلەش ئۈچۈن تارتقان جەبرى-چاپاسىنى، مېنىڭ تالانت ئىگىسى

بولۇپ چىقىشىدا مەلۇم سەۋەبلەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن تۆۋەندىكى جەدۋەلنى تۈزدۈم. مەن ئاتا-ئانامغا مەڭگۈ رەھمەت ئېيتىمەن.

2- جەدۋەل

قانداق ئۆگەنگەندە ئۈنۈمى ئەڭ ياخشى بولىدۇ	ياخشى كۆرۈپ قىلىدىغان ئىشلار	قايسى تەرەپلەردە روشەن ئىپادىلىنىدۇ	قابىلىيەتنىڭ تۈرلىرى
ئوقۇش، سۆزلەرنى ئاڭلاش ۋە كۆرۈش، سۆزلەش، يېزىش، مۇھاكىمە ۋە مۇنازىرە قىلىش	ئوقۇش، يېزىش، ھېكايە ئېيتىش، سۆزلەش، ئەستە تۇتۇش، تاختاي قۇراشتۇرۇش ئويۇنى ئويناش	ئوقۇش، يېزىش، ھېكايە ئېيتىش، كۈنلەرنى ئەستە تۇتۇش، يېزىق ئارقىلىق تەپەككۈر قىلىش	تىل قابىلىيىتى
شەكىل ۋە مۇناسىۋەت بىلەن ھەپىلىشىش، نۇرگە ئايرىش، مۇندەرىجە تۈزۈش، ئابستىراكت شەيئىلەر بىلەن ھەپىلىشىش	مەسىلە ھەل قىلىش، سوئال سورا، ماتېماتىكا بىلەن ھەپىلىشىش، تەجرىبە قىلىش	ماتېماتىكا، خۇلاسىە چىقىرىش، لوگىكا، مەسىلە ھەل قىلىش، شەكىل	ماتېماتىكا- لوگىكا قابىلىيىتى
رەسىم ۋە رەڭلەر بىلەن ھەپىلىشىش، ئۇبىرازلىقلاشتۇرۇش، تەسەۋۋۈر قىلىش، رەسىم سىزىش	لايىھىلەش، گرافىك سىزىش، ياساش، ئىجاد قىلىش، خىيال سۈرۈش، رەسىم كۆرۈش	ئوقۇش، خەرىتە، جەدۋەل، رەسىم سىزىش، سىزىش ۋە تاختاي قۇراشتۇرۇش ئويۇنى، شەيئىلەرنى تەسەۋۋۈر قىلىش، ئۇبىرازلىقلاشتۇرۇش	بوشلۇقتىكى كۆرۈش قابىلىيىتى
ئۇنى-بۇنى تۇتۇش، جىم تۇرماستىق، بەدەن	جىم تۇرماستىق، ئۇنى-بۇنى تۇتۇش،	ھەرىكەت، ئۇسسۇل، قول ھۈنەرۋەنچىلىك	بەدەننىڭ ھەرىكەت

قابىلىيىتى	ماھارىتى، سايمان ئىشلىتىش	سۆزلەش، قول ئىشارىسى ۋە بەدەن ھالىتى ئارقىلىق مەقسەتنى بىلدۈرۈش	سەزگۈسى ئارقىلىق بىلىمگە ئېرىشىش ۋە بىر تەرەپ قىلىش
مۇزىكا قابىلىيىتى	ناخشا ئېيتىش، ئاۋازغا قۇلاق سېلىش، مۇزىكىنى ئەستە تۇتۇش، رېتىمنى بىلىش	ناخشا ئېيتىش، بىرەر مۇزىكىغا غىگىشىش، ساز چېلىش، مۇزىكا ئاڭلاش	رېتىم، مۇزىكىنى چۈشىنىش، ناخشا ئېيتىش، مۇزىكا ئاڭلاش
كىشىلىك ئالاقە قابىلىيىتى	باشقىلارنى چۈشىنىش، رەھبەرلىك قىلىش، تەشكىللەش، ئالاقە قىلىش، ماحىرانى ھەل قىلىش، سودا-سېتىق قىلىش	دوست تۇتۇش، باشقىلار بىلەن پاراڭلىشىش، گۇرۇپپىلارغا ياكى تەشكىلاتلارغا قاتنىشىش	باشقىلار بىلەن ئورتاق بەھرىلىنىش، سېلىشتۈرۈش، شەيئەلەر مۇناسىۋىتىنى كۆرسىتىش، يۈز تۇرئانە سۆزلىشىش، ھەمكارلىشىش
ئۆزلۈك ئېڭى قابىلىيىتى	ئۆزىنى چۈشىنىش، ئارتۇقچىلىق، يېتەرسىزلىكنى پەرقلەندۈرۈش، نىشانى بېكىتىش	مۇستەقىل ئىشلەش، تەپەككۈر قىلىش، قىزىقىشى توغرىسىدا ئىزدىنىش	مۇستەقىل ئىشلەش، ئۆزىنىڭ سۈرئىتى بويىچە ئىش قىلىش، ماكان تەپەككۈرى بولۇش
تەبىئەتنى ھېس قىلىش قابىلىيىتى	تەبىئەتنى چۈشىنىش، شەيئەلەرنى پەرقلەندۈرۈش، ھايۋانلارنى ۋە ئۆسۈملۈكلەرنى تونۇش	تەبىئەت قوينىغا كىرىش، شەيئەلەرنى پەرقلەندۈرۈش	تەبىئەتكە ئارىلىشىش، تىرىك نەرسىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىش، ئۆسۈملۈكلەرنى ۋە تەبىئەتتىكى ھادىسىلەرنى ئۆگىنىش

ئون ئىككىنچى باب

پۇل تەربىيىسى — ئىجتىمائىي

تەربىيىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى

چوڭ كارل ۋىتتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1805 - يىلى 20 - يانۋار - ھاۋا ئوچۇق .

بۈگۈن قوشنىمىز سەل ھەۋەس قىلىپ تۇرۇپ ماڭا: «سىلەرنىڭ ئوغلۇڭلار كارلنىڭ بىلىدىغىنى كۆپ بولۇپلا قالماستىن، خۇددى چوڭ ئادەملەرگە ئوخشاش قانداق پۇل خەجلەشنى بىلىدىكەن، بۇ جەھەتتە بەزى چوڭلارنىمۇ بېسىپ چۈشىدىكەن» دېدى. گەرچە قوشنىمىز ئاشۇرۇپ ماختىۋەتكەن بولسىمۇ، بىراق كارل قانداق پۇل خەجلەشنى ھەر ھالدا بىلەتتى.

كارل بەش ياشقا كىرگەندە خېلى كۆپ پۇل يىغدى. بۇ، شۇ ياشتىكى بالىلار ئۈچۈن ئاز پۇل ئەمەس ئىدى. شۇ چاغدىن باشلاپ مەن ئۇنىڭغا ئاشۇ پۇلنى قانداق خەجلەشنى ئۆگىتىشكە باشلىدىم. ئوغلۇمغا پۇلنى قانداق ئىشلىتىشنى ئۆگىتىشىم كېرەك. مېنىڭچە، بۇمۇ بىر خىل ساپا بولۇپ، ئادەمنىڭ ئۆمۈرلۈك تەرەققىياتىغا بېرىپ تاقىلىدىغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى. مەن بۇنى پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسى دەپ ئاتىدىم. بۇ، كارلغا بولغان تەربىيەمنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى، شۇنداقلا كارلدا يېتىشتۈرۈشكە تېگىشلىك ساپانىڭ مۇھىم مەزمۇنى ئىدى.

پۇل باشقۇرۇش ئىقتىدارى بالىلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە كەسپىگە مۇناسىۋەتلىك ۋە كەلگۈسىدە چوقۇم ھازىرلاشقا تېگىشلىك مۇھىم قابىلىيەتلەردىن بىرى. بۇ ئىقتىدارنى بالىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك. قانچە بالدۇر باشلانسا، ئۈنۈمى شۇنچە ياخشى بولىدۇ. ئۇنداق قىلمىغاندا، ناھايىتى تەسكە توختايدۇ. شۇڭا بۇمۇ دەسلەپكى تەلىم-تەربىيىنىڭ بىر قىسمى.

بالىلار ناھايىتى ئوڭايلا خاتالىق سادىر قىلىدۇ، بىراق بۇنىڭلىق بىلەن ئۇلارنى كەچۈرۈشكە بولىدۇ دەپ قارىساقمۇ بولمايدۇ. كىچىك بالىنىڭ مۇقىم كىرىمى بولمايدۇ، پۇل قارشى پىشىپ يېتىلمىگەن بولىدۇ، ئۇلار پۇلنى قانداق باشقۇرۇشنى بىلمەيدۇ، ئەمما پۇل خەجلىش ھەۋىسى ۋە تەلپىپى كۈچلۈك بولىدۇ. بۇ ئەھۋال بالىدا پۇل خەجلىش جەھەتتە ئوڭايلا خاتالىق سادىر قىلىدۇ. بۇ خاتالىق ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك، ئۇلارنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇڭلاشقا مەن كارلىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەربىيىلىنىشىگە خۇددى باشقا تەرەپلەرگە ئەھمىيەت بەرگەندەك، ئۇ كىچىك چېغىدا قول سېلىشقا باشلىغان ئىدىم.

بەزى ئاتا-ئانىلار تېخى چوڭ بولمىغان بالىلىرىغا ئورۇنسىز ھالدا پۇل بېرىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ پۇل خەجلىش تەلپىنى شەرتسىز ھالدا قانائەتلىنىدۇرىدۇ. بالىلارنىڭ ماددىي ئىستىكىنى زىيادە ئۆز مەبلىگە قويۇۋېتىدۇ. دە، بالىنى يامان ئۆگىتىپ قويدۇ. ئۇلار چوڭ بولۇپ، ئۆزىنىڭ چەكلىك كىرىمىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرگەندە، ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان مۇھىم قارارلارنى چىقىرىشقا توغرا كەلگەندە، دەماللىققا نېمە قىلارنى بىلمەي ھەم قابىلىيىتى يەتمەيدۇ، ھەم پىسخىك جەھەتتە ماسلىشالمايدۇ.

مېنىڭ كارلىغا پۇل بېرىشتىكى مەقسىتىم شۇكى ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا كىچىكىدىن باشلاپ پۇلنى قانداق پىلانلاپ ئىشلىتىشنى ئۆگىتىش ھەمدە ئۇنىڭغا ئەمگەك بىلەن ھەق ئۆتۈرىسىدىكى

ئىچكى مۇناسىۋەتنى بىلدۈرۈپ، بۇ خىل چۈشەنچىلەرنى ئۈستىگە قەلبىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇزۇشتىن ئىبارەت. مەن ئۈستىگە پىلانسىر ھالدا پۇل بىر نۆۋەرمە يىتتىم. پەقەت ئۇ ياخشى ئىش قىلغاندىلا، ئاندىن پۇل بېرەتتىم.

مېنىڭچە بالغا قارىتا ئېلىپ بېرىلىدىغان پۇل خەجلىش تەربىيىسىنى بىر خىل ۋاستە، قورال دەپ قاراش كېرەك.

بۇ خىل تەربىيىنىڭ مەقسىتى ھەرگىزمۇ بالغا پۇل يىغىشنى ئۆگىتىش ياكى ئۇنى بىر تىجارەتچى قىلىپ چىقىش ئەمەس، بەلكى ئۇنى قابىل، مۇكەممەل، ھەقىقىي ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشتۇر. بۇ مەسىلىدە ئاساسىي پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرۈش تېخىمۇ مۇھىم.

ئاۋۋال بالغا سەمىمىي بولۇشنى ئۆگىتىش كېرەك. چۈنكى بۇ ئۇلارنىڭ قانداق پوزىتسىيە بىلەن پۇلغا مۇناسىۋەتلىك ئاشۇ پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشىغا، شۇنىڭدەك جەمئىيەت ۋە ئاممىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان باھاسىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلە. يەنە كېلىپ، بۇ جەھەتتە مەسىلە ساقلىنىسا، كېيىنچە ئۇنىڭغا ئاۋارىچىلىق، ھەتتا ناھايىتى ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. مەن ھەمىشە كارلىنى پۇل ئالدىدا غۇرۇرنى ساقلاشقا ئاگاھلاندۇراتتىم.

مېنىڭچە، پۇل رېئال تۇرمۇشتا ئادەمنىڭ غۇرۇرنى ئەڭ ئاسان يوقتىدىغان، ئۆز ئارزۇسىغا خىلاپ ئىشلارنى قىلدۇرىدىغان نەرسە. ئەگەر ئادەم پۇل ئالدىدا غۇرۇرنى ساقلىيالىسا ۋە پۇلغا ئۆزىنى سېتىۋەتمەسە، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىدۇ. نۆۋىتى كەلگەندە پۇلمۇ ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىدۇ، ئۇنى ئۆز كەسپىدە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ.

مەن ئۆز ھەرىكىتىمدە پۇل جەھەتتە ناھايىتى دىققەت قىلىپ، ئوغلۇمغا غۇرۇر تىكلەشنىڭ ئۈلگىسىنى كۆرسىتىپ بەردىم. ئوغلۇم تۈرلۈك كەچۈرمىشلەر ۋە بۇ خىل ئۈلگە ئارقىلىق غۇرۇرنى ئاساسىي

جەھەتتىن تىكلۈۋالدى.

مەن كارلغا بولغان تەربىيىدە ئۇنىڭغا تېجەشلىك بولۇش، ھەر بىر نەرسىنىڭ قىممىتىنى تونۇش، بەھۋدە ئىسراپ قىلماسلىق، قىممەتلىك نەرسىلەرنى بۇزۇۋەتمەسلىك ۋە بەھۋدە ئىشلىتىۋەتمەسلىكىنى ئۆگىتىشىم كېرەك. ھەر بىر ئائىلە ئۈچۈن ئېيتقاندا ئائىلىنى قانداق باشقۇرۇش ناھايىتى مۇھىم. بىز بالىلارغا ھەر بىر نەرسىنىڭ قىممىتىنى تونۇشنى، ئۇنى ئاسراشنى، قوغداشنى ئۆگىتىشىمىز كېرەك.

مەن كارلغا گەرچە بىز بايلىققا ناھايىتى ئامراق بولساقمۇ، بىراق بۇنىڭلىق بىلەن بايلىقنىلا قوغلاشساق بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇراتتىم. چۈنكى، بايلىق بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزنى قوللاپ تۇرسىمۇ، ئەمما ئۇ ھەقىقىي مەنىگە ئىگە تۇرمۇشنى يارىتىپ بېرەلمەيدۇ.

مەن ئاددىي-ساددا، پەرىزكار ئادەم بولغاچقا، ئوغلۇمنى ئىزچىل ھالدا ئاددىي-ساددا قىلىپ تەربىيەلەشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ كەلدىم. بالىلار دۆلەتنىڭ كېلەچىكىنى بەلگىلەيدۇ. ئەگەر دۆلەتنىڭ كەلگۈسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغانلار ئاچكۆز، راھەتپەرەس، نەپسانىيەتچى ئەۋلاد بولسا، ئۇ ھالدا دۆلەتنىڭ ئىستىقبالىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.

قانائەتچان بولۇش ئاددىي-ساددا بولۇشنىڭ ئاساسى. «يېتەرلىك بولدى دەپ قارىسىڭىز يېتىدۇ» دەيدىغان پوزىتسىيە ئاددىي-ساددا پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈشتە چوقۇم ئۇل چىڭىتىش رولىنى ئوينايدۇ. مەن مۇشۇ گەپ بىلەن ئوغلۇمغا ئاچكۆز بولماسلىق ھەققىدە تەربىيە بېرەتتىم.

مەن ھەمىشە كارل بىلەن ئاددىي-ساددىلىق بويۇنتۇرۇق بولماستىن، بەلكى ئادەمنى ئەركىنلىككە ئېرىشتۈرىدىغانلىقى ھەققىدە سۆزلىشەتتىم. پاراڭنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى گۈزەللىك ۋە دوستلۇق تەرەپكە قارىتىپ، ئۇنىڭغا ئادەم قىممىتىنىڭ ماددىنىڭ قىممىتىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتىم.

* * *

1805- يىلى 29- مارت ھاۋا ئوچۇق. قوشنىمىز ھەمىشە كارلىنى ماختايتتى. گەرچە مەن بۇنىڭدىن سەل بىزار بولساممۇ، بىراق ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىمەن. چۈنكى ئۇلارنىڭ بالىسى گېرنى بەتخەج بولۇپ، كارلدىك ئەمەس ئىدى. گېرنى باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەن بولۇپ، چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا پارچە-پۇرات نەرسە ئېلىپ يەيتتى. گەرچە ئاپىسى ئۇنىڭغا پىچىنە-پىرەنك تەبىيلاپ بەرسىمۇ، بىراق ئۇ يەنىلا قالايمىقان پۇل خەجلەيتتى. مەكتەپتىن قايتقاندا، يەنە دادىسىدىن پۇل سورايتتى.

بالىلارنى پۇلنى تۇتۇش، پۇل باشقۇرۇش ۋە توغرا پۇل قارشى تۇرغۇزۇشقا يېتەكلەش — ئاتا-ئانىلار دۇچ كېلىدىغان قىيىن بىر مەسىلە.

پۇل — ھەر قانداق ئادەم ئايرىلالمايدىغان بىر نەرسە. شۇڭا، كىچىكىدىن باشلاپلا بالىلاردا پۇل توغرىسىدىكى قىممەت قارشىنى تۇرغۇزۇپ، بالىلارنى پۇل ئىشلىتىش توغرىسىدا توغرا تونۇشقا ئىگە قىلىش كېرەك.

بالىلار كىچىك چاغلىرىدىن باشلاپلا پۇلنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىدۇ، ئۇلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ماگىزىنلاردا پۇلغا يېمەكلىك، ئويۇنچۇق، كىيىم-كېچەك سېتىۋالغانلىقىنى كۆرىدۇ. سەل چوڭ بولغاندا، ئاتا-ئانىسىدىن پۇل سوراپ، ئۆزىگە لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋالىدۇ. ئاتا-ئانىلار بۇنداق ئەھۋالدا مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىپ، بالىلارغا قەرەللىك ھالدا ئاز-تولا پارچە پۇل بېرىپ تۇرسا، بالىلارنىڭ پۇل ئىشلىتىشىنى ئۆگىنىشىگە ناھايىتى پايدىسى بار.

بالىلاردا «ئۆزى» نىڭ پۇلى بولغاندىن كېيىن، ئۇلار پۇلنىڭ ھەممىسىنى بىراقلا خەجلەپ تۈگىتىۋەتسە، ئاتا-ئانىسى يەنە بىر قېتىم

پۇل بەرگۈچە ساقلاشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى بىلىدۇ ۋە پۇل خەجلەشتە ئوبدانراق ئويلىنىدىغان بولىدۇ. گەرچە بىز بالىلارنىڭ ھەر دائىم مۇۋاپىق ھۆكۈم چىقىرىشىنى ئۈمىد قىلساقمۇ، بىراق ئۇلار، ھېچ بولمىغاندا، پۇلنى قانداق ئىشلىتىشنىڭ ئۆزىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭى تەبىئىي ھالدا شەكىللىنىدۇ. بالغا قانچىلىك پۇل بېرىشنى بالىنىڭ ئېھتىياجى ۋە ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا قاراپ بېكىتىش كېرەك. بالغا قانداق ئەھۋالدا پارچە پۇل بېرىشنى بالىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بەلگىلەش كېرەك.

ئاتا-ئانىلار بالغا پۇل بەرگەن ئىكەن، ئۇنىڭ پۇلنى ئەركىن ئىشلىتىش ھوقۇقىنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك. شۇڭلاشقا، ئەڭ ياخشى چارە شۇكى، دەسلەپتىن تارتىپلا بالغا پارچە پۇللارغا بەدىنىگە پايدىلىق بولغان پارچە يېمەكلىكلەرنى سېتىۋالدىغانلىقىنى بەلگىلەپ بېرىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ زۆرۈر ئىش — بالغا پۇلنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى ئۆگىتىشتۇر. بالىلار پۇلنى قالايمىقان خەجلىشى ياكى پۇلغا پايدىسىز نەرسىلەرنى سېتىۋېلىشى مۇمكىن، شۇڭا بالىلارغا ئاشۇنداق قىلىشنىڭ زىيىنىنى تونۇتۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، بالىلار پۇلنى قانداق خەجلەشنىڭ ئۆز ئىختىيارىدا ئىكەنلىكىنى، پۇلنى ئىشلەتكەندە ئوبدانراق ئويلىنىپ، قالايمىقان خەجلىمىسە تېخىمۇ ياخشى بولىدىغانلىقىنى، پارچە پۇللارنى نەگە ئىشلەتسە مۇۋاپىق بولىدىغانلىقىنى بىلىۋالالايدۇ. گېرنىنىڭ دادىسىغا ئوخشاش بالىنىڭ رايىغا بېقىۋەرگەندە، ئاتا-ئانىنىڭ تېگىشلىك ھۆرمىتى بولمايدۇ، شۇنداقلا بالىمۇ پۇلنى جايىغا ئىشلىتىشنى ئۆگىنىۋالمايدۇ. ئاتا-ئانىلار بالغا پارچە پۇلنى مۇقىم بىر ۋاقىتتا بېرىشى كېرەك، ھەرگىزمۇ كېچىكتۈرۈپ، كېمەيتىپ بەرمەسلىكى كېرەك. ئەگەر بالا پارچە پۇلنى بالدۇر خەجلەپ تۈگىتۋەتسە، بالغا ئىچ ئاغرىتىپ، بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن بۇرۇن بېرىشكە بولمايدۇ؛ پۇل بېرىشنى

مۇكاپاتلاش ياكى جازالاشنىڭ ئاساسىي قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. مەسىلەن: بالا ئوبدان ئوقۇسا، ئوبدان ئىش قىلسا 5~10 يۈەننى جىق بېرىش، خاتالىق ئۆتكۈزسە بېرىشكە تېگىشلىك پۇلنى بەرمەسلىك بىلەن، ئۇلاردا توغرا قىممەت قارىشىنىڭ يېتىلىشىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. پارچە پۇل بېرىش بىلەن ياخشى پەزىلەتنى مۇكاپاتلاش ئەمەس، شۇنداقلا ئاتا-ئانىنىڭ بالغا ئامراقلىقىنىڭ ئىپادىسىمۇ ئەمەس، بەلكى بىر خىل تەلىم-تەربىيە قورالى، شۇنداقلا بالغا پۇلنى ھەقىقىي تونۇتىدىغان -- پۇلنىڭ قۇدرىتى يېتىدىغان ۋە يەتمەيدىغان ئىشلارنى تونۇتىدىغان ئۇسۇلدۇر. مەسىلەن: بالا بەزى نەرسىلەرنى بوزىۋەتكەندە، ئۇلارغا بۇ نەرسىنى بىرەر مىڭ سوم بىلەنلا تۆلىۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى، بەزى نەرسىلەرنىڭ قىممىتىنى پۇل بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك.

قىسقىسى، بالىلارنىڭ پارچە پۇللىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشىغا ئارىلىشىۋالماستىن، ئۇلارغا بېرىشكە تېگىشلىك پۇلنى تونۇۋالماستىن، ئۇلارنىڭ پۇلنى مۇستەقىل بىر تەرەپ قىلىشىغا يول قويۇش كېرەك.

* * *

1805- يىلى 28- ئۆكتەبىر ھاۋا تۇتۇق. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدىغان بىر دوستۇم بۈگۈن ماڭا مۇنداق بىر ئىشنى دەپ بەردى. بىر قېتىم ئۇ، بالىلارنىڭ پۇلغا بولغان پوزىتسىيىسىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ، سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلاردىن ئەھۋال ئىگىلەپتۇ. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن مەلۇم بولۇشىچە، بالىلارنىڭ پۇلغا بولغان تەلىپى كۈچلۈك بولۇپ، بالىلارنىڭ كۆپىنچىسى، جۈملىدىن باي ئائىلىلەرنىڭ بالىلىرىمۇ ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدىن رازى ئەمەس ئىكەن. ئەمەلىيەتتە بۇ نۇقتىغا

مەنمۇ دىققەت قىلغان ئىدىم.

«مېنىڭ دادام پالانىنىڭ دادىسىدەك باي بولغان بولسا نېمىدىگەن ياخشى بولاتتى-ھە!» دېگەندەك گەپلەرنى بالىلارنىڭ ئاغزىدىن تولا ئاڭلايمەن.

سىز ئۇلاردىن: «ئەگەر سەن دوستلىرىڭنىڭكىدەك ئويۇنچۇققا ئېرىشمەكچى بولساڭ، قانداق قىلىسەن؟» دەپ سورىسىڭىز، بالىلار تۆۋەندىكىدەك ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان جاۋابلارنى بېرىدۇ. بۇنداق جاۋابلارنى مەنمۇ ئاڭلىغان.

— ئەگەر مەن 20 تىيىنلىك نەرسە ئالماقچى بولسام، دەسلەپتە ئاپامغا بىر سوملۇق نەرسە ئالاتتىم، دەيمەن. ئاپام بۇنداق قىممەت نەرسىنى ئېلىشىمغا پۇل بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ چاغدا يەنە 50 تىيىنلىك نەرسە سېتىۋالمايمەن دەيمەن. بىراق تولا چاغلاردا ئاپام بۇنىڭغا قوشۇلمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاخىر مەن، 20 تىيىنلىك نەرسە ئالمەن دېسەم، ئاپام دەرھاللا ماقۇل دەيدۇ...

— ئەگەر مەن بولسام، ئاپامغا: «ئاپا، بەك پىخسىق ئىكەنسىز! ئۆزىڭىزگە كىيىم-كېچەك، ئاياغ دېگەن نەرسىلەرنى ئالسىز، بىراق ماڭا نېمىشقا ئويۇنچۇق ئېلىپ بەرمەيسىز؟ ھېلىقىدەك نەرسىلەرنى ئېلىشىڭىزغا شۇنچە چىق پۇل كېتىدۇ، بىراق مېنىڭ ئويۇنچۇق ئېلىشىمغا ئازىراقلا پۇل كېتىدۇ» دەيمەن. بۇنى ئاڭلاپ ئاپام ماڭا دېگەن ئويۇنچۇقۇمنى ئېلىپ بېرىدۇ...

— مەن ئاپامغا نۇرغۇن بالىلارنىڭ ماڭىزىدا نەرسە ئوغرىلىغانلىقىنى، بۇنىڭدىكى سەۋەبىنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇلارغا ئويۇنچۇق ئېلىپ بەرمىگەنلىكىدە ئىكەنلىكىنى ئېيتىمەن. ئاپام بۇنى ئاڭلاپ قورقۇپ كېتىدۇ. مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ: «نەرسە ئوغرىلاشنىڭ خاتا ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىمەن. ماڭا ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىڭ، بولامدۇ؟» دەيمەن. شۇنىڭ بىلەن ئاپام دەرھال ماڭا ئېلىپ بېرىدۇ...

يۇقىرىقى ئۇسۇللاردىن باشقا، بەزى بالىلار تاماق يېمەي

نۇرۇۋېلىش ياكى ئوبدان ئوقۇمايمەن دەپ پويۇزا قىلىش قاتارلىق تۈرلۈك ۋاسىتىلەرنى قوللىنىپ، ئاتا-ئانىسىدىن پۇل ئالىدۇ.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 12- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ ئائىلىمىز ئۈنچە ھاللىق ئائىلە ئەمەس ئىدى. ھەتتا مەن لېيپزىگ ئۈنىۋېرسىتېتىغا ئۆتكەندە، ئوقۇش پۇلۇم ئۈچۈن ئاپام زىبۇرىننەت بۇيۇملىرىنى ساتقاندى. بىراق مەن دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئاتا-ئانامنىڭ ماڭا پۇل باشقۇرۇشنى ئۆگىتىشتە ۋە ياخشى پەزىلەت يېتىلدۈرۈشتە قانچىلىك ئەجىز سىڭدۈرگەنلىكىنى ئاندىن بىلدىم. بايلىق كىشىلىك ھاياتنىڭ بىر چوڭ تۈۋرۈكى بولغىنىدەك، پۇل-بايلىق تەربىيىسى تەلىم-تەربىيىنىڭ بىر چوڭ تۈۋرىكىدۇر. دادامنىڭ بۇ قاراشلىرى ھازىر مېنىڭمۇ قارىشىمغا ئايلاندى.

بىراق، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بۇنداق ئويلىمايدۇ. ئۇلار بالىلارغا بىلىم، ماھارەت، قابىلىيەت، ئەخلاق، قائىدە-يوسۇن دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىتىدۇ، بىراق پۇلغا دائىر بىلىملەرنىلا ئۆگەتمەيدۇ. بەزى بالىلار كىچىكىدە پۇل بىلەن ئۇچرىشىپ باقمايدۇ، شۇنداقلا پۇل توغرىسىدا ئۇلاردا ھېچقانداق ئۇقۇمۇ بولمايدۇ، نەتىجىدە ئۇلار چوڭ بولۇپ، پۇلغا يۈزلەنگەندە، ياكى پۇلنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى پەقەتلا بىلەلمەيدۇ، ياكى پۇل تۈپەيلى ئۆزىنى نابۇت قىلىدۇ. بۇنداق پاجىئەلەرنى مەن كۆپ كۆرگەن.

بىراق پۇل توغرىسىدىكى كۆز قاراشلارنى بالىلار بىلەن بەك چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلماسلىق كېرەك. بىر قېتىم مەن دادامدىن پۇلنىڭ قانداق يەرگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا، دادامنىڭ بىر دوستىمۇ شۇ يەردە بار ئىدى. دادام ماڭا تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ

بولغاندىن كېيىن، دادامنىڭ دوستى ئۇنىڭغا قوشۇلمىدى. ئۇ:
— باسىپ، تۈزلۈكۈمنى كەچۈرۈڭ، بالىنى بۇنداق
تەربىيلىشىڭىزگە قوشۇلمايمەن. شېكسىز: «پۇل — جىنايەتنىڭ
مەنبەسى» دېگەن. بىز بالىلارنىڭ ساپ قەلبىنىڭ بۇلغانماسلىقى
ئۈچۈن، ئۇلارنى ئىمكانقەدەر پۇلدىن نېرى قىلىشىمىز كېرەك تۇرسا،
سىز يەنە نېمە دەپ بالىڭىزنى پۇل بىلەن ئۇچراشتۇرىسىز؟ - دېدى.
دادام كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— تۈزلۈكۈمنى كەچۈرۈڭ، پۇلنى ئۇنداق قورقۇنچىلىق
دېيىشىڭىزگە مەنمۇ قوشۇلمايمەن. پۇلنىڭ ئۆزى جىنايەتنىڭ مەنبەسى
ئەمەس، بەلكى ئىنساننىڭ پۇلغا بولغان ئارزۇسى جىنايەتنىڭ
مەنبەسىدۇر. گەرچە ھەممىلا ئادەم پۇلنى جىمى بالانىڭ مەنبەسى دەپ
قارىسىمۇ، بىراق پۇلنىڭ تۇرمۇشتا كەم بولسا بولمايدىغانلىقىنى
ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ. بالىلار ھامان پۇل بىلەن ئۇچرىشىدىغان
تۇرسا، ئۇلارغا بۇنى بالدۇرراق بىلدۈرسەك نېمە بوپتۇ! مېنىڭچە، بۇنى
قانچە بالدۇر بىلدۈرسەك، شۇنچە ياخشى، - دېدى.
— بۇ قارىشىڭىز بەكلا كۈلكىلىك، پۇلنىڭ نەدىمۇ تەربىيىلەش
رولى بولسۇن، ئۇنىڭ بالىلارنى شەخسىيەتچى، ئاچكۆز، ھىلىگەر،
ھايانكەش قىلىپ قويغاندىن باشقا، يەنە قانداق پايدىسى بولاتتى؟ -
دېدى دادامنىڭ دوستى.

— خاتالاشتىڭىز، تەربىيىلەنمىگەندە ياكى خاتا تەربىيىلىگەندە
سىز دېگەندەك ھېلىقىدەك ئاقۋەت كېلىپ چىقىدۇ. بالىلارنى توغرا
تەربىيىلىگەندىلا، ئۇلار پۇلغا دۇچ كەلگەندە، ھەم ئۇنى چوڭ بىلىپ
كەتمەيدۇ ھەم ئۇنى تۆۋەن كۆرۈپمۇ كەتمەيدۇ. مېنىڭچە بۇ،
مۆتىۋەرلەردە بولۇشقا تېگىشلىك ساپا، - دېدى دادام.
— ھە؟ تەپسىلىيەك سۆزلىگەن بولسىڭىز، - دېدى دادامنىڭ
دوستى ئەستايىدىللىق بىلەن.
— مېنىڭچە، پۇل، ئەمەلىيەتتە، نۇرغۇن جەھەتتە تەربىيىلەش
رولىغا ئىگە. سىز مۇۋاپىق پايدىلانسىڭىزلا، پۇل ناھايىتى ياخشى

تەلىم-تەربىيە ماتېرىيالى بولالايدۇ، شۇنداقلا بالغا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىدۇ. مەسلەن: بىرىنچىدىن، پۇل تېپىش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىدۇ. بۇ ئۇسۇلنىڭ ھەممىلا ئادەم ئۈچۈن مۇھىملىقىنى كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرمىساممۇ بولار. پۇل توغرىسىدىكى تەربىيە ياخشى بولسا، بالدا «پۇل تېپىشنىڭ ئەڭ توغرا يولى -- ئىشلەش، ئەجىز قىلماي ئېرىشكەن پۇل-مال ھارام، شۇنداقلا ئۇنداق پۇل تېپىش توغرا ئەمەس» دېگەن قاراش شەكىللىنىدۇ. بۇ قاراش بولغاندىن كېيىن، بالغا جەمئىيەتنىڭ رېئاللىقىنى ۋە مۇۋاپىقلىقىنى چۈشەندۈرگىلى ھەمدە بالغا پۇلنىڭ ئىنساننىڭ ياشىشىدىكى ئاساسى ئامىل ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ ئوبدان بىلدۈرگىلى بولىدۇ. سىزنىڭچە بۇلار، بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە مۇھىم-ئەمەسمۇ؟

— ھە، سۆزىڭىز ھەقىقەتەن ئورۇنلۇق ئىكەن، قارىشىمنى مەن ئۆزگەرتسەم بولغۇدەك. سىز بايا «بىرىنچىدىن» دېگەن ئىدىڭىز، ئۇنداقتا «ئىككىنچىسى» چۇ؟

— ئىككىنچىسى ئەلۋەتتە پۇلنى جايغا ئىشلىتىش ئۇسۇلى-دە. بۇ ئۇسۇل ئەتراپىمىزغا قارايدىغان بولساق، پىخسىقلارنىڭ ۋە بەتخەجلەرنىڭ كۆپلۈكىنى، شۇنداقلا تالاي كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق تۈپەيلى ۋەيران بولغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئەگەر ئۇلار توغرا تەربىيەلەنگەن بولسا، بۇ پاجىئەلەرمۇ ئازراق بولغان بولاتتى. ئانى-ئانىنىڭ تارتقان ئەجرىنى بالغا بىلدۈرۈش، ئۇلارنى تېجەشلىك، ئىقتىسادچىل قىلىشتا پۇل بولمىسا تېخىمۇ بولمايدۇ. قىسقىسى، پۇل تەربىيىسى بالىنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشتە ناھايىتى مۇھىم. باشقىلار نېمە دېسە دەۋەرسۇن، مەن ئوغلۇمنى مۇشۇنداق تەربىيەلەۋېرىمەن. ئوغلۇمنىڭ پۇل جەھەتتە كالۋا بولۇپ قېلىشىنى خالىمايمەن، -- دېدى دادام.

ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئەينى ۋاقىتتا دېگەندەك چۈشەنمىگەندىم. ھازىر چوڭ بولۇپ، دادامنىڭ سۆزلىرىنىڭ ناھايىتى ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى ھېس قىلىۋاتىمەن. پۇل

نۇرغۇن پاجىئەلەرنى پەيدا قىلدى، بىراق بۇنى پۇلنىڭ خاتالىقى دېمەي، ئادەمنىڭ خاتالىقى دېگەن تۈزۈك.

ئاتا-ئانىلار بالىلارنى پۇل توغرىسىدا چۈشەنچىگە ئىگە قىلىمىغاچقا، بالىلار چوڭلار بەرگەن پۇلنىڭ قەيەردىن كېلىدىغانلىقىنى قىلچە بىلمەيدۇ، شۇنداقلا ئاتا-ئانىسىنىڭ بۇ پۇلنى چاپلىق ئىشلەپ تاپىدىغانلىقىنى تېخىمۇ بىلمەيدۇ. ئۇلار ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادى ئەھۋالىنى ئويلاپمۇ باقمايدۇ، ئۇلارنىڭ خىيالى پەقەت ئاتا-ئانىسىدىن قانچىلىك پۇل ئېلىشتىلا بولىدۇ.

بۇنداق ھال بالىلارنى شەخسىيەتچى، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان، پۇل خەلەشتە بىر تىيىننىڭ تۈشىكىدىن مىڭ قېتىم ئۆتىدىغان پىخسىق ئادەم قىلىپ قويىدۇ. پۇلنىڭ قەيەردىن كېلىدىغانلىقىنى چۈشەنمىگەچكە، ئۇلاردا ئۆزىنى مەركەز قىلغان پۇل قارشى پەيدا بولىدۇ.

مەن گىۋتېنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا بۇنداق ئاقسۆڭەك بالىلارنى تولا كۆردۈم. ئۇلار پۇلنى سامان دەك سورۇپ خەلەيدۇ، چۈنكى تۈگىسە، بېرىدىغان ئاتا-ئانىسى بار، ئۇلار بۇ پۇللارنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ كىرىمى بىلەن قانداق مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئويلاپمۇ باقمايدۇ، شۇنداقلا بىر سوم پۇلنىڭ قانچىلىك ئادەمنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن قولغا كېلىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدۇ.

مۇشۇنداق ئەھۋاللار بار بولغاچقا، مەن ئوغلۇمنى تەربىيىلەمەكچى بولغاندا، دادام خېتىدە ماڭا مۇنداق دەپ ئەسكەرتىپ تۇردى:

«پۇل ئادەمنىڭ قەلبىنى تىزگىنلىيەلەيدۇ، پۇلغا توغرا پوزىتسىيە تۇتۇش ئۆزىنى روھىي جەھەتتىن مۇۋاپىق باشقۇرغانلىق ھېسابلىنىدۇ. تەلىم-تەربىيىڭىزدە بىر نەرسىنىڭ كاملىقىنى ھېس قىلغىنىڭىزدا، پۇلنىڭ كۆپ جەھەتتىكى تەربىيەلەش رولىنى ئۇنتۇپ قالماڭ. بالىدا پۇل قارشىنى بالدۇرراق يېتىلدۈرسىڭىز ۋە كۆپرەك يېتەكلىسىڭىز، چوقۇم ئۈنۈمى ھەيران قالدۇرۇشقا يېتەلەيدۇ.»

مۇۋاپىق يوسۇندا پۇل ئارقىلىق مۇكاپاتلاشمۇ ياخشى بىر ئۇسۇل.

كىشىلەر دائىم: «بايلارنىڭ بالىلىرىنى تەرەپبىلىمەك تەس» دېيىشىدۇ. بۇ گەپنىڭ مەلۇم ئاساسى بار. باي ئائىلىدىن كېلىپ چىققانلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقۋىتىنى دائىم كۆرۈپ تۇرىمىزغۇ؟ بۇ ئەھۋاللار يەنە «پۇل — جىمى بالانىڭ مەنبەسى» دېگەن گەپنى ئىسپاتلىغاندەك تۇرىدۇ. بىراق مېنىڭچە، بۇنىڭدىكى سەۋەب يەنىلا تەلىم-تەربىيەدە.

بايلارنىڭ ئۆيىدە پۇل ئېشىپ-تېشىپ تۇرغاچقا، بالىلار قانچە پۇل دېسە، شۇنچە پۇل بېرىۋېرىدۇ. بىراق ئۇلار بۇنداق قىلىشنىڭ ئاقۋىتىنىڭ ناھايىتى يامان بولىدىغانلىقىنى ئويلىمايدۇ.

بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، بالىلار پۇلنى قالايمىقان خەجلەپ تۈگىتىۋېتىدۇ، تېگىشلىك جايغا خەجلىمەيدۇ، شۇنداقلا خاتا جايغا خەجلەش مۇمكىنچىلىكىمۇ چوڭ. يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، پۇل بالىلار ئۈچۈن ئوڭايلا قولغا كەلگەچكە، ئۇلاردا ھەرقانداق ئىشنى قىلماق ئوڭاي ئىكەن، دېگەن خاتا قاراش شەكىللىنىدۇ ۋە چوڭ بولغاندا، ياشاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى بىلمەيدۇ. نەتىجىدە ئىقتىدارسىز، قورقۇنچاق، چۈشكۈن ئادەم بولۇپ قالىدۇ. بەتخەجلەر ئەنە شۇنداق پەيدا بولىدۇ. شۇڭلاشقا، پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنى كىچىك ۋاقىتتىن باشلاش كېرەك.

پۇل جەھەتتە تەربىيىلىنىش كەمچىل بولغاچقا، نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولغاندىن كېيىنمۇ پۇل-بايلىقلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى بىلمەيدۇ. ئەتراپىمىزدا بۇنداق ئادەملەر ئازمۇ؟ ئۇلار تەربىيە كۆرگەن، جەمئىيەتتە ئورنى بار، ئەقىللىق كىشىلەر بولسىمۇ، بىراق پۇلغا كەلگەندە نېمە قىلارنى بىلمەي قالىدۇ، ياكى ئۆمۈرۋايەت پۇلنىڭ قولى بولۇپ ئۆتىدۇ.

ئاتا-ئانىم مېنىڭ ئۇنداق يارامسىز ئادەم بولۇپ قېلىشىمنى خالىمىغان. دادام «پۇلنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلىش ئادەمنىڭ كىشىلىك ھاياتتا يۈكسىلىشى ۋە بەختلىك بولۇشىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدىغان مۇھىم ئامىل» دەپ قارىغان. ئۇ بۇ خىل تەربىيىنى

پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسى دەپ ئاتىغان. شۇنداقلا بۇ، دادامنىڭ ماڭا بولغان تەربىيىسىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى.

كىچىك بالىلاردا ئاتا-ئانىسى ياكى چوڭلار بەرگەن پارچە پۇلدىن باشقا پۇل بولمايدۇ، شۇنداقلا ئۇلار ئۆزىنىڭ پۇلنى قانداق باشقۇرۇشنىمۇ بىلمەيدۇ، بىراق ئۇلارنىڭ پۇل ئىشلىتىش تەلىپى ۋە ئارزۇسى ناھايىتى كۈچلۈك بولىدۇ. بۇ تۈپەيلى ئۇلار پۇل ئىشلىتىش جەھەتتە تۈرلۈك خاتالىقلارنى سادىر قىلىدۇ، بۇ خاتالىقلار ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە، تەرەققىي قىلىشىغا ۋە ئىستىقبالىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

مەن ھازىر بېشىمدىن نۇرغۇن ئىسسىق-سوغۇقلار ئۆتكەن چوڭ ئادەم بولۇپ قالدىم. شۇنى بايقىدىمكى، پۇل باشقۇرۇش ئىقتىدارى ھەقىقەتەن تۇرمۇشتا ۋە كەسپتە چوقۇم ھازىرلاشقا تېگىشلىك مۇھىم قابىلىيەتلەرنىڭ بىرى ئىكەن. شۇنداقلا بۇ ئىقتىدارنى بالىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك ئىكەن. قانچە بالدۇر باشلانسا، ئۈنۈمى شۇنچە ياخشى بولىدىكەن، ئۇنداق قىلمىغاندا، ناھايىتى تەسكە توختايدىكەن.

ھازىر بەزى دوستلىرىم، خىزمەتداشلىرىم دائىم ماڭا: «سىزنىڭ ئۆيىڭىزنىڭ ئىقتىساد ئىشلىرى شۇنداق رەتلىك، بۇنىڭدا قانداق سىز بار؟ تەجرىبىڭىزنى ئېيتىپ بەرگەن بولسىڭىز» دەيدۇ.

ھەتتا بەزىلەر ئۆيىڭىزنىڭ ئىقتىسادىي ئىشلىرىنى ماڭا ئېيتىپ بېرىپ، قانداق قىلىشنى سورايدۇ. مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ بىلگىنىچە ئۇلارغا چارە كۆرسىتىمەن، ئۇلارمۇ بۇنىڭ پايدىسىنى كۆرىدۇ. پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى جەھەتتە مەن دوستلىرىمنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتىم.

بۇنىڭ ھەممىسى دادامنىڭ مېنى بالىلىق چاغلىرىمدىن باشلاپلا پۇل باشقۇرۇش جەھەتتە تەربىيىلىگەنلىكىمنىڭ نەتىجىسى، ئەلۋەتتە. دادام «بالىنى ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇش — بالغا پۇلنى قانداق ئىشلىتىشنى ئۆگىتىشنىڭ ئەڭ

ياخشى ئۇسۇلى» دەپ قارىغان. چۈنكى پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى ئەمىلىي ئىقتىدار بولۇپ، قائىدە سۆزلەش بىلەنلا ئىش تاڭ ئاتمايدۇ، ئەمەلىي تەجرىبىدىن ئۆتكۈزۈش — ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۆگىنىش ئۇسۇلى.

توغرا پۇل قارىشى تىكلەش، پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى يېتىلدۈرۈش ۋە بۇ ئارقىلىق بالىلارنى قابىلىيەتلىك، مۇكەممەل، ھەقىقىي ئادەم قىلىپ چىقىش — ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئاساسى مەسئۇلىيىتى ۋە مەجبۇرىيىتىدۇر.

پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنىڭ ساپا تەربىيىسىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى بولۇشىدىكى سەۋەب، ئۇنىڭ تۇرمۇش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغانلىقىدا. بايلىق يارىتىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەش ماھارىتىنى تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. شۇڭلاشقا، پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنى بالىلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا، ئائىلىدە باشلاش كېرەك. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ، بالىلارنىڭ جەمئىيەتكە ماسلىشىشىدىكى ناھايىتى مۇھىم بىر دەرس.

ئەمەلىيەتتە، بالغا كىچىكىدىن باشلاپلا پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش مۇقەررەر يۈزلىنىش. چۈنكى، ئىقتىسادنىڭ يۈكسىلىشى، ئەنئەنىۋى سودا قارىشى ۋە مۇستەقىللىق، ئەمەلىيەتچانلىقنى تەلەپ قىلىدىغان جەمئىيەت پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتىنى ھەر بىر ئادەم جەزمەن ھازىرلاشقا تېگىشلىك ئاساسى ساپانىڭ بىرى، ئۇ، بىر ئادەمنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشتا يۈكسىلىشى ۋە بەختلىك بولۇشىغا بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇھىم بىر ئامىل، دەپ قارايدۇ.

پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسى ئائىلە تەربىيىسىنىڭ بىر تارمىقى، شۇنداقلا ساپا تەربىيىسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى. ئائىلە — بالىلاردا پۇل باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدىغان ئەڭ ئاساسلىق، ئەڭ كۆڭۈلدىكىدەك سورۇن. ئۇنداقتا، پۇل باشقۇرۇش ساپا تەربىيىسى دېگەن نېمە؟

پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى — بالىلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە كەسپىگە مۇناسىۋەتلىك ۋە كەلگۈسىدە چوقۇم ھازىرلاشقا تېگىشلىك مۇھىم قابىلىيەتلەردىن بىرى، بۇ قابىلىيەتنى بالىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك. قانچە بالدۇر باشلانسا ئۈنۈمى شۇنچە ياخشى بولىدۇ، ئۇنداق بولمىغاندا، ناھايىتى تەسكە توختايدۇ.

پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى نوقتىسىدىن قارىغاندا، بالىلىق مەزگىلدىكى بالىلاردا تۆۋەندىكىدەك بىر نەچچە ئالاھىدىلىك بولىدۇ؛ بىرىنچى، ئۇلارنىڭ مۇقىم كىرىمى بولمايدۇ؛ ئىككىنچى، پىشىپ يېتىلگەن پۇل ۋە ئىقتىساد ئېڭى بولمايدۇ؛ ئۈچىنچى، پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتى ئوبدان يېتىلمىگەن بولىدۇ؛ تۆتىنچى، بالىلىق مەزگىلىگە خاس ھالدا كۈچلۈك ئىستېمال تەلپىسى ۋە ئارزۇسى بولىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىكلەر تۈپەيلى بىلەن پۇل باشقۇرۇش جەھەتتە تۈرلۈك خاتالىقلارنى سادىر قىلىدۇ. بۇ خاتالىقلار ئۇلارنىڭ ئۈسۈپ يېتىلىشىگە، تەرەققىي قىلىشىغا ۋە ئىستىقبالىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، پۇل باشقۇرۇش ساپا تەربىيىسىنى مۇشۇ خاتالىقلارنى تۈزىتىشتىن باشلاش كېرەك.

پۇل باشقۇرۇش جەھەتتە بالىلار ئەڭ ئاسان سادىر قىلىدىغان خاتالىقلار تۆۋەندىكىدەك: ئاتا-ئانىسى بەرگەن پۇلنى قالايمىقان ئىشلىتىش؛ پۇلنى دەماللىققا بېرىپ تاۋار سېتىۋالغىلى بولىدىغان ۋاسىتە دەپ قاراش؛ پۇل يىغىمىلىق، يىغىنمىدىن خەجلىگىنى كۆپ بولۇش؛ پۇلنى خەجلىشتىن ئىلگىرىكى نەرسە سېتىۋېلىش ئارزۇسى كۈچلۈك بولۇش؛ نەرسە سېتىۋالغاندا، يېنىدىكى پۇلنىڭ ھەممىسىنى خەجلىپ تۈگىتىۋېتىش؛ كىچىك تاۋارلارنى سېتىۋېلىشقا ئازراقلا پۇل قالدۇرۇپ قويۇش؛ باشقىلارنىڭ ۋەدىسىگە ئوڭايلا ئىشىنىپ كېتىش؛ پۇل خەجلىشتە پىلان بولماسلىق قاتارلىقلار.

بالىلارنىڭ پۇل باشقۇرۇش جەھەتتىكى ئاساسى خاتالىقلىرىنى تېپىپ چىقىش ۋە بۇ خاتالىقلارنى تۈزىتىشىگە ياردەم بېرىش، ئۇلاردا ئەقەللىي، توغرا پۇل باشقۇرۇش ئېڭى تۇرغۇزۇش، ئۇلاردا كەلگۈسىدە

ئىگىلىك تىكلەپ جەمئىيەتكە قەدەم قويۇشتىكى زۆرۈر بولغان پۇل باشقۇرۇش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈش ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئاساسىي مەسئۇلىيىتى ۋە مەجبۇرىيىتى بولۇپ قالدى.

بالىغا پارچە پۇل بېرىش ئارقىلىق مۇنداق ئىككى مەقسەتكە يېتىش زۆرۈر: بىرىنچى، بالىغا كىچىككىدىن باشلاپلا ئىقتىسادىي ھېسابات قىلىشنى ئۆگىتىش كېرەك. ئىككىنچى، بالىغا كىچىككىدىن باشلاپلا ئەمگەك بىلەن ھەقنىڭ ئىچكى مۇناسىۋىتىنى بىلدۈرۈش ۋە بۇ قاراشنى ئۇلارنىڭ قەلبىدە يىلتىز تارتقۇزۇش كېرەك. شۇڭا، ئادەتتە بالىلارغا قالايمىقان، پىلانسىز ھالدا پۇل بەرمەسلىك كېرەك، ئەكسىچە قەرەللىك ھالدا ئاز-تولا پۇل بېرىش، بۇ پۇل ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇۋاليدىغان بولۇش، ئۇنىڭدىن باشقا بالىنىڭ ئەركىن-ئازادە خەجلىشىگە ئاز-تولا پارچە پۇل بېرىش كېرەك. بۇ ئازراققىنە پارچە پۇل بالىنىڭ ئائىلىنىڭ بىر ئەزاسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئېرىشىشكە تېگىشلىك نىسبىسى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىلاردىن ئائىلىدىكى پارچە-پۇرات ئىشلارنى قىلىشنى تەلەپ قىلىش ۋە ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك. ئۆيىدىكى بەزى ئىشلارنى، مەسىلەن: ئادەم ياللاپ قىلدۇرىدىغان ئىشلارنى بالىلار قىلغاندا، ئۇلارغا تېگىشلىك «ھەق» بېرىش كېرەك. بۇ ھەق بالىلارغا ئەمگەك بىلەن ھەقنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىلدۈرۈپلا قالماستىن، ئۇلارنىڭ ئەمگەك قىلىش قىزغىنلىقىنى ئاشۇرىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، بالىلار ئاتا-ئانىسىنى خوش قىلىدىغان ياكى خاپا قىلىدىغان ئىشلارنى قىلغاندا، ئۇلارغا پارچە پۇلنى كۆپرەك بېرىش ياكى ئازراق بېرىش ئارقىلىق مۇكاپاتلايدىغان ياكى جازالايدىغان ئۇسۇلنى قوللانماسلىق، ئەكسىچە، باشقا مۇۋاپىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، بالىنى ئىلھاملاندۇرۇش ۋە تەربىيەلەش كېرەك. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، بالىلاردا ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە قىممەت قارىشىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇش ئۈچۈن، ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ پارچە پۇللارنى قانداق خەجلىشىگە بەزى مىزانلارنى تۇرغۇزۇپ

بېرىشى كېرەك. غەرب ئائىلىلىرىدە ئومۇميۈزلۈك قوللىنىلىدىغان بۇ مىزانلار تۆۋەندىكىچە:

ئاتا-ئانىنىڭ بالغا نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، ئاتا-ئانىنىڭ پۇل باشقۇرۇش جەھەتتىكى ئۈسۈلى بالغا ئەڭ زور تەسىر كۆرسىتىدۇ؛ پارچە پۇلنى قەرەللىك، ۋاقتىدا بېرىش، بالا ئەسكەرتكەندە ئاندىن بېرىدىغان ئىشنى قىلماسلىق كېرەك. قەرەللىك تۈردە پارچە پۇل بېرىش بالىلارغا پۇل خەجلىشىنىڭ ئۈسۈلنى ئۆگىتىشنىڭ ئاچقۇچى؛ بالىلارغا پارچە پۇلنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئازراق بېرىش، بۇ ئارقىلىق ئۇلارغا كىرىم-چىقىمىنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشنى ئۆگىتىش؛ قانچىلىك پارچە پۇل بېرىشنى ئائىلىنىڭ كىرىم ئەھۋالى، بالىنىڭ يېشى، قوبۇل قىلىش دەرىجىسى ۋە بالىنىڭ پۇلنى نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقىغا قاراپ بەلگىلەش؛ بالىلارنىڭ پۇل خەجلىگەندە توغرا تاللاشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، بەرگەن پۇلنىڭ بىر قىسمىنى بالىلار ئەركىن ئىشلىتەلەيدىغان بولۇش؛ بالىنىڭ ئىستېمال ئادىتىنى ئائىلىنىڭ تۈزۈمىگە ۋە قىممەت قارىشىغا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن، بالىنىڭ پۇل خەجلىشىنى بەزى جەھەتلەردە تىزگىنلەش؛ پارچە پۇل بېرىش ئارقىلىق بالىنى ئۆزىگە ئامراق قىلماسلىق، شۇنداقلا پۇلنى ئاتا-ئانىنىڭ بالىنى تەربىيەلەشتىكى زېھنى ۋە ۋاقتىنىڭ ئورنىغا دەسەتمەسلىك قاتارلىقلار.

بالا ئۈچ ياشلارغا كىرگەندە مۇستەقىل ئۆزلۈك ئېڭى بىخلىنىشقا باشلايدۇ ۋە «مەن ئۆزۈم قىلاي»، «قانداق قىلىشنى بىلىمەن»، «قىلالايمەن» دېگەندەك ئۆزلۈك ئېڭى ۋە ئۆزىنى ئىپادىلەش ئىستىكى پەيدا بولىدۇ. بالا 7-8 ياشلارغا كىرگەندە، دەسلەپكى قەدەمدە ئەقلىي خۇلاسە چىقىرىش ۋە ئۈنۈپرسال تەھلىل قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە بولىدۇ. 12-13 ياشلارغا كىرگەندە بۇ خىل قابىلىيەت كۈچىيىدۇ ھەمدە بالىلار ئۆزى مۇستەقىل قارار چىقىرىدىغان، ھەرىكەت قىلالايدىغان دەرىجىگە يېتىدۇ. پۇل

باشقۇرۇش تەربىيىسىنى بالا ئۇچ ياشلارغا كىرگەندە باشلاش ھەمدە بۇ خىل تەربىيىنى باشقا تەربىيىگە ئوخشاش تەبىئىي، ۋاقتىدا، ئىلمىي يوسۇندا ئېلىپ بېرىش كېرەك. شۇڭا، بۇ خىل تەربىيە باشقا تەربىيەلەرگە ئوخشاشلا، بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە كەم بولسا بولمايدۇ، شۇنداقلا بالىلارنىڭ بالىلىق مەزگىلى بەزى ئاتا-ئانىلارنىڭ قارىشىدە «ئاق يەر» گە ئوخشىمايدۇ. ئۇلارنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلى بالىلارنىڭ فىزىئولوگىيىلىك ۋە پسخولوگىيىلىك تەبىئىي تەرەققىياتىغا ماسلىشىشى، شۇنداقلا جانلىق بولۇش، ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىككە ئۆتۈش، تەدرىجىي ئىلگىرىلەش قاتارلىق ئالاھىدىلىكلەرگە ۋەدىلىنىشى كېرەك.

ئەھۋالغا ۋە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسى بالىلارنى زور نەپكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئەمەلىيەتتە مۇشۇنداق بولىدۇ، يەنى ئاشۇنداق تەربىيەلەنگەن بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭى ۋە ئىقتىساد ئېڭى ناھايىتى كۈچلۈك بولىدۇ. پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىش ھەرگىزمۇ تاسادىپىي ئىش ئەمەس. ئۇ ئائىلە ئىقتىسادى، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئەنئەنىسى بىلەن بىردەك. بۇ خىل ئەمەلىيەتچىل بولۇش ئەنئەنىسى ھەر بىر ئائىلىگە، جەمئىيەتنىڭ ھەر بىر ئەزاسىغا سىڭىدۇ. شۇڭلاشقا، پۇل باشقۇرۇش ساپا تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىش پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ بىر خىل ئادىتىگە ئايلىنىشى كېرەك.

قانداق مۇھىت بولۇشتىن قەتئىينەزەر، پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنى بالىلارنى تەربىيەلەش جەريانىدىكى بىر خىل قورال ۋە ۋاسىتە دەپ قاراش كېرەك. بۇ خىل تەربىيىنىڭ مەقسىتى بالغا سودىگەرچىك قىلىشنى ياكى پۇل يىغىشنى ئۆگىتىشلا ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى، بالىنى قابىلىيەتلىك، مۇكەممەل، ھەقىقىي ئادەم قىلىپ چىقىش ئۈچۈندۇر.

چۈنكى، پۇلغا قانداق مۇئامىلە قىلىش بىر ئادەمنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئوبدان چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ.

پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسى ۋە بالىلارنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن ئېيتقاندا، سەمىملىك ناھايىتى مۇھىم. چۈنكى بۇ، بالىلارنىڭ قانداق پوزىتسىيە بىلەن پۇلغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىشىغا، شۇنداقلا جەمئىيەتنىڭ ۋە ئاممىنىڭ ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىغا قانداق باھا بېرىشىگە بېرىپ تاقىلىدۇ. يەنە كېلىپ، بۇ جەھەتتە مەسىلە ساقلاش، بالىلارغا ئاۋاز بېجىلىق، ھەتتا يامان ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

بالىلارغا سەمىملىكنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرىدىغان، ئەمەلىيەتتىكى ياكى كىتابلاردىكى ۋە قەلەمنى سۆزلەپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ سەمىمىي بولۇش ۋە سەمىمىي بولماسلىقىنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدىكى چۈشەنچىسىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش؛ ئۆزىمىزنىڭ سەمىملىك توغرىسىدىكى ئۆلچەملىرىمىزنى ئوبدانراق ئويلاپ، «بالىغا قانداق تەسىر بەردىم؟ بالىنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلىدىممۇ يوق؟» دېگەن سوئاللارنى ئۆز-ئۆزىمىزگە قويۇشىمىز كېرەك. شۇنداقلا بالىنىڭ ئالدىدا ئۆزىمىزنىڭ مەغلۇبىيىتىنى (تۇرمۇشنىڭ قايسى جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر) سەمىملىك بىلەن ئېتىراپ قىلىشىمىز كېرەك؛ كۈندىلىك تەربىيەلەش ئارقىلىق سەمىملىكنى بالىلارنىڭ پەزىلىتىگە ئايلاندۇرۇش كېرەك. بالىلارنى ئۆزىنىڭ ئەخلاق ئۆلچىمىگە ئاساسەن، توغرا-خاناغا ھۆكۈم قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك. شۇنداقلا بالىلارنى تۇرمۇشتا ھەقىقىي قىيىنچىلىققا يولۇققاندا سەمىمىي، لەۋزىدە تۇرىدىغان، ئاكتىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان بولۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك.

رېئال تۇرمۇشتا پۇل ئادەمنىڭ غۇرۇرىنى ئاسانلا يوقىتىدىغان ۋە ئارزۇسىغا خىلاپ ئىشلارنى قىلدۇرىدىغان نەرسە. ئەگەر ئادەم پۇل ئالدىدا غۇرۇرىنى ساقلىسا ۋە پۇلغا ئۆزىنى ساتمىسا، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. شۇنداقلا پۇل ۋاقتى كەلگەندە ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىدۇ ۋە كەسىپتە زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتۈرىدۇ. بالىلارغا پۇل ئالدىدىمۇ غۇرۇرىنى ساقلاش جەھەتتە ئۈلگە بولۇش

كېرەك. بالىلار بالىلىقىدىكى تۈرلۈك كەچۈرمىشلىرى ۋە ئاشۇنداق ئۆلگىلەر ئارقىلىق غۇرۇرغا ئىگە بولىدۇ.

بالىلارنى ئائىلىدە مۇھىم ئورۇنغا ئىگە ئىكەنمەن دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، بالىلارنىڭ كۆڭۈل ساداسىغا قۇلاق سېلىش، يولۇققان تۈرلۈك مەسىلىلەرگە قارىتا بالىنىڭ قانداق ھەل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى پىكىرىنى ئېلىش كېرەك.

بالا ئۆز قىممىتىنى بايقىغاندا چەكسىز خۇشال بولىدۇ ۋە چىن كۆڭلىدىن ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىدۇ. بالىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى بايقاپ، سەمىملىك بىلەن ماختاپ تۇرۇش ئۇلارنىڭ غۇرۇرلۇق بولۇشىغا پايدىلىق.

بەزى ئاتا-ئانىلار، پارچە پۇلنى جىق بېرىشنى بالىغا بېرىلگەن ئەڭ ياخشى سوۋغا دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، غۇرۇر ئاتا قىلىش بالىغا بېرىلگەن ئەڭ چوڭ سوۋغا.

پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنىڭ تۈپ مەقسىتى بالىغا قىممىتى بار نەرسىلەرنى بەھۋەدە ئىسراپ قىلىش ۋە بۇزۇشنى ئۆگىتىش ئەمەس، بەلكى تېجەشلىك بولۇش ۋە بايلىقنى كۆپەيتىشنى ئۆگىتىشتۇر. شۇڭا، بىر ئائىلە ئۈچۈن ئېيتقاندا، بالىغا ئۆيىنى قانداق باشقۇرۇشنى ۋە ھەر بىر نەرسىنىڭ قىممىتىنى قانداق تونۇشنى ھەم شۇ نەرسىلەرنى ئاسراشنى ئۆگىتىش ناھايىتى مۇھىم.

بالىلار كۆرۈپ تۇرىدىغان ئويۇنچۇقلارنىڭ سانىنى تىزگىنلەش، ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى ئويۇنچۇقلارنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش، بالىلارغا «يېڭىلىق» ھېس قىلدۇرۇش ئۈچۈن بەزى ئويۇنچۇقلارنى بىر مەزگىل ئۇلار كۆرمەيدىغان جايغا قويۇپ قويۇش كېرەك؛ بالىلارنىڭ قۇربىتى يېتىدىغان بەزى ئىشلارنى قىلىشىغا ياردەم بېرىش، بۇ ئارقىلىق ئۇلارنى ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىگە ئېرىشتۈرۈش كېرەك؛ ئەگەر بالىلار قالايمىقان ئىشلىتىش ياكى بىخەستىلىك قىلىش تۈپەيلى نەرسىلەرنى سۇندۇرۇۋەتسە ياكى بۇزۇۋەتسە، بۇنى بالىلارغا ئەمگەك قىلدۇرۇش ئارقىلىق تۆلەتكۈزۈش كېرەك؛ ئائىلىدە باشقىلارنىڭ

نەرسىلىرىنى ئىشلىتىشكە دائىر قائىدە-تۈزۈملەرنى تۇرغۇزۇپ، بالغا باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ئاسراشنى ئۆگىتىش كېرەك؛ بالىنىڭ ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. چۈنكى ئادەم نەرسىدىنمۇ مۇھىم؛ تېخىمۇ مۇھىمى، پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر مال-مۈلۈكىنى ئاسرىشى، ئەمما مال-دۇنياغا بېرىلمەسلىكى كېرەك. چۈنكى مال-دۇنيا تۇرمۇشىمىزنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ، بىراق ئۇ، ھەقىقىي مەنىدىكى تۇرمۇشنى يارىتىپ بېرەلمەيدۇ.

قىممەت يارىتىشقا ئەھمىيەت بېرىدىغان ئاتا-ئانىلار ئاددىي-ساددىلىقتىن ئىبارەت بۇ پەزىلەتنى پەرزەنتلىرىگە ئۆگەتمەكچى بولىدۇ. بالىلار دۆلەتنىڭ كېلەچىكىنى بەلگىلەيدۇ. ئەگەر دۆلەتنىڭ كېلەچىكىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغانلار شەخسىيەتچى، راھەتپەرەس، چىرىكلەشكەن بىر ئەۋلاد بولسا، ئۇنداقتا دۆلەتنىڭ ئىستىقبالىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.

ئائىلىدە ئاددىي، چۈشىنىشلىك، سەمىمىي گەپ-سۆزلەر ئارقىلىق ئائىلىدىكىلەرنى ئاددىي-ساددا بولۇشتىن ئىبارەت پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈشكە، ھەر قانداق گەپ بولسا ئوچۇق دېيىشكە، سۆز بىلەن ھەرىكەتتە بىردەك بولۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك؛ بالىنىڭ بەرگەن پارچە پۇلنىڭ قانچىلىكىنى خەجلىپ، قانچىلىكىنى يىغدىغانلىقىنى بېكىتكەندىن كېيىن، خەجلىمەكچى بولغان پۇلنى قانداق ئىشلىتىش توغرىسىدا بالا بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنى ئاددىي-ساددا بولۇشقا ئەھمىيەت بېرىدىغان قىلىش كېرەك؛ ئائىلىدىكىلەر بىرلىكتە ئولتۇرۇپ چىقىمنى ھېسابلاپ كۆرۈش ۋە چىقىمنىڭ چېكىنى بېكىتىش كېرەك؛ ئائىلىدە ياسىغان خاتىرە بۇيۇملىرىنى ئىشلىتىشنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك.

ئاددىي-ساددا بولۇشتىن ئىبارەت بۇ پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش تەس. شۇڭا بۇنىڭدا مۇھىمى، بالىنى ھەممىلا ئىشتا ئاددىي-ساددىلىقنى سۆيىدىغان قىلىش كېرەك.

بالىلاردا پۇل باشقۇرۇشقا ماھىر بولۇشتىن ئىبارەت پەزىلەت ۋە

ساپانى ھەقىقىي يېتىلدۈرۈش ۋە بۇنى كەلگۈسىدە كەسىپتە زور رول ئوينايدىغان قابىلىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، ناھايىتى ئېنىقكى، بالىلارنى پۇل بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بارلىق ھالقىلاردا قىزىقارلىق، تەدرىجىي ئىلگىرىلەيدىغان، ئىلھاملاندۇرىدىغان، زور ئۇسۇللار بىلەن تەربىيەلەشكە، بالىلارنىڭ تۈرلۈك جەھەتلەردە ۋە تۈرلۈك مەزگىللەردە كۈچلۈك پۇل باشقۇرۇش ئېڭى مۇھىتىدا تۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشقا؛ شۇنداقلا مۇشۇنداق ئۇزۇن مەزگىل تەسىر كۆرسىتىپ، بالىلارنى ئومۇميۈزلۈك تونۇشقا ئىگە قىلىشقا، سىستېمىلىق مەشىق قىلدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

بالغا پۇل خەجلەش، پۇل تېپىش، پۇل يىغىش، پۇلدىن باشقىلار بىلەن تەڭ بەھىرلىنىش ۋە قەرز ئېلىشنى ئۆگىتىش پۇل باشقۇرۇش ساپاسىنى يېتىلدۈرۈشتىكى مۇھىم ھالقىلاردۇر. قالايمىقان پۇل خەجلەش، پۇل خەجلەشتە پىلان بولماسلىق، ئۆزىنى تىزگىنلىمەسلىك -- بالىلاردىكى ئورتاق بىر ئىللەت. بالىلارنىڭ بۇ مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشىغا ياردەم بېرىش -- پۇل باشقۇرۇش تەربىيىسىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى. بالىلارنى ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق پۇل تېپىشقا ئىلھاملاندۇرۇشتىكى مەقسەت پەقەت بىرلا، يەنى بالىلارغا پۇلغا ئېرىشمەكچى بولسا ئۆزىگە تايىنىپ تېپىش كېرەكلىكىنى، پۇلنىڭ ئاسماندىن چۈشمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتۇر.

قانداق پۇل تېپىشنى، قانداق خەجلەشنى بىلىشلا كۇپايە قىلمايدۇ، بالىلار يەنە قانداق پۇل يىغىشىنىمۇ بىلىشى كېرەك. چۈنكى تۇرمۇشتا بىرەر نەرسە سېتىۋالماقچى بولغاندا، پۇل كەملىك تۈپەيلى دەماللىققا سېتىۋالغىلى بولمايدىغان ئەھۋاللار دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئىشقا دۇچ كەلگەندە پۇل يىغىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بىرەر نەرسە سېتىۋېلىشقا ياكى بىرەر ئىش قىلىشقا توغرا كەلمىگەن تەقدىردىمۇ، بالىلارنى ئېشىنچە پۇللارنى خەجلەپ تۈگىتىۋەتمەي، يىغىشقا ئۆگىتىش كېرەك. شۇنداقلا بالىلارغا پۇلنى خەجلىگىلى، يىغىلى بولغاندىن باشقا، تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىگە

ئون ئۈچىنچى باب

ئوڭۇشسىزلىق ئارقىلىق بالىلارنى

تەربىيەلەش ناھايىتى زۆرۈر

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1806- يىلى 1- فېۋرال ھاۋا ئوچۇق. بالىلارنىڭ ئۈچۈنچى رېسىمىنىڭ بۇگۈن مەن قەدىناس بىر ساۋاقداشلىقىمىنى يوقلاپ باردىم. بالىلار مەكتەپتە ئوقۇغان چېغىمدا، ئۇنى قانداقلا ئىش قىلغىلى سالسا، ئۇ ھەمىشە ئوبدان قىلالمايتتى. ئۆگىنىش نەتىجىسىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس ئىدى. بىراق ئۇ بۇ كەچۈرمىشلىرى توغرىسىدا ماڭا: «ئەينى ۋاقىتتىكى ئوڭۇشسىزلىقلار مېنى مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىدىغان، جانلىق، ئىجادچان مېڭىگە ئىگە قىلدى» دېدى.

ئۇ يەنە: «باشقىلاردىن ئۆگىنىۋالغان نەرسىلەر بىلەن ئۆزۈڭ ئوبدان پىكىر يۈرگۈزۈپ ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ قىممىتى ۋە ئىشلىتىلىشى ھەرگىز ئوخشاش بولمايدىكەن» دېدى. مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ مەغلۇبىيىتىگىلا تىكىلىۋالماستىن، ئۇلارنىڭ مەغلۇبىيەتتىن قانداق مەنپەئەتكە ئېرىشىدىغانلىقىنىمۇ كۆپرەك ئويلىشى كېرەك ئىكەن.

ئادەم ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا ھامان ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرايدۇ. بەزى بالىلار كۆپرەك مەغلۇپ بولۇپ قالسا، ئاتا-ئانىسى

بالامنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر يېتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ، خاتا ھالدا بالىلارغا ياردەم قولىنى سۇندۇ. بىراق بۇنداق قىلىشنىڭ بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە پايدىلىق ياكى پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ئوبدانراق ئويلاپ كۆرۈۋېلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئاتا-ئانىلار بالىسىدىن زىيادە ئەنسىرەپ كەتكەندە، ئوڭايلا خاتالىق سادىر قىلىدۇ ۋە ئىختىيارسىز ھالدا بالىسىغا: «يەنە مەغلۇپ بولدۇڭ، سەن زادى قاچانغىچە مۇشۇنداق مەغلۇپ بولۇۋەرمەكچى؟ ھازىردىن باشلاپ يەنە مەغلۇپ بولۇشۇڭغا رۇخسەت يوق» دەيدۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەنلا بالىدىكى جىددىي كەيپىيات ۋە پىسخىك بېسىم تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىدۇ. نەتىجىدە بالا توختاۋسىز مەغلۇپ بولۇۋېرىدۇ.

بالىلار بىرەر ئىشنى خاتا قىلغاندا، ئوڭۇشسىزلىققا يولۇققاندا، كەيپىياتى چۈشكۈنلەشكەندە، ئاتا-ئانىلار «مەغلۇپ بولساڭ بولمايدۇ» دېگەندەك گەپلەرنى قىلماسلىقى، ئەكسىچە، مەغلۇپ بولساڭمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق دېيىشى كېرەك. بۇ گەپنى ئاڭلىسا بالىلارنىڭ كەيپىياتى كۆتۈرىلىدۇ، روھلىنىدۇ. شۇنداقلا بالىلارنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسى بەكلا تۆۋەن بولغاندا، ئاتا-ئانىلار ئىمتىھان نەتىجىسىنى بەكلا چوڭ بىلمەيدىغانلىقىنى بالىغا بىلدۈرۈشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، بالىلاردىكى جىددىيلىك ۋە بېسىم جەزمەن يوقايدۇ، بالىلارنىڭ يۈكسۈمۈ يېنىكلەيدۇ، نەتىجىدە ئەھۋال ياخشى تەرەپكە قاراپ يۈزلىنىدۇ.

بالىنىڭ كەيپىياتى ياخشىلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا خاتا قىلغان جايلارنى تەكرار مەشىق قىلدۇرۇش كېرەك. تەكرار مەشىق قىلدۇرغاندا، بالىدا ئىشەنچ تۇرغۇزغىلى بولىدۇ. بالىغا خاتا قىلغان ئىشىغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ئىشلارنى كۆپرەك قىلدۇرۇش - ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇل. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تەجرىبىسىدىن قارىغاندا، دەسلەپتە ئۆگىنەلمىگەن جايلارنى قايتا-قايتا جاپالىق مەشىق قىلغاندا، بۇ جەھەتتە جەزمەن ماھىر بولغىلى بولىدۇ.

ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلىدىكى، «مەغلۇپ بولساڭ ھېچ ۋەقە سەن ئۈچۈن بولۇشىڭ يوق» دېيىش بالىلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى «مەغلۇپ بولۇشۇڭغا رۇخسەت يوق» دېگەندىن بەكرەك ئازايتالايدۇ. قەدىناس ساۋاقدىشىم ماڭا: «مەغلۇپ بولۇشتىن قورقماسلىق كېرەك، چۈنكى مەغلۇپ بولۇشتىن قورققاندا، ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ» دېدى.

بالىلار بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولغاندا، ئاتا-ئانىلار ئۇلارنىڭ مەغلۇپ بولۇش مۇمكىنچىلىكىنى ئوبدان بىلگەچكە، ئۇلارغا «بۇزۇپ قويساڭ بولمايدۇ»، «خاتا قىلىپ قويما» دەيدۇ. بىراق بۇ گەپلەر بالىلارنى ئىلھاملاندۇرۇش ئۇيىقتا تۇرسۇن، ئۇلارغا بېسىم پەيدا قىلىپ، ئۇلارنى قورقۇپ ئالغا ئىلگىرىلىيەلمەيدىغان قىلىپ قويىدۇ. يەنە كېلىپ، بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ گېپىدىن «مەغلۇپ بولۇش» بېشارەتلىرىنى ھېس قىلىپ، ئوڭايلا مەغلۇپ بولىدۇ.

نەتىجىدە بالىلار مەغلۇپ بولۇشتىن زىيادە ئەنسىرەيدىغان، ھېچ ئىش قىلماسام مەغلۇپ بولمىغان بولىدىكەنمەن دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالىدۇ ھەمدە ئىش قىلىشتىكى ئاكتىپچانلىقتىن مەھرۇم بولىدۇ، ھەتتا ئىشنى قىلماي تۇرۇپلا، بۇنىڭغا قۇربىنىم يەتمەيدىكەن دەپلا بەل قويۇۋېتىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بالىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدىن قورقماسلىق، ئۇنىڭ مەغلۇپ بولۇشىغا يول قويۇش — بالا تەربىيىلەشنىڭ بىر يولى.

بىر بالا ھېچ ئىش قىلالمايدىكەن، شۇنداقلا ھېچ ئىش قىلىشىنىمۇ خالىمايدىكەن، ئاتا-ئانىسى بالىنىڭ نېرۋىسى ئاجىزلىكىدىن دەپ ئويلاپ، ئۇنى داۋالاتماقچى بولۇپتۇ. بىراق ئادەتتە زۇۋان سۈرمەيدىغان بۇ بالا تويۇقسىز: «ئەسلىدە مەن ھەممە ئىشنى قىلالايتتىم، دۆتمۈ ئەمەس ئىدىم. بىراق مەكتەپتە بىرەر ئىشنى خاتا قىلساملا ساۋاقداشلىرىم زاڭلىق قىلاتتى. شۇڭا ھازىر مەن ھېچ ئىش قىلمايمەن، ھېچقانداق گەپمۇ قىلمايمەن» دېگەن.

بالىنىڭ بۇ گېپى دوختۇرنى ھەيران قالدۇرغان. يەنى بۇ بالىدا
 ھېچقانداق كېسەل يوق ئىدى. بالا گەپ قىلالمايدۇ ئەمەس، بەلكى
 باشقىلارنىڭ ئۆزىنى مەغلۇپ بولغاندا زاڭلىق قىلىشىدىن زىيادە
 ئەندىشە قىلغاچقا، زۇۋان سۈرمەيدىغان بولۇۋالغان. ئۇ ھېچقانداق
 ئىشمۇ قىلمىغان، ھېچقانداق گەپمۇ قىلمىغاچقا، باشقىلارغا
 «ساراڭ» دەك كۆرۈنگەن. گەرچە شۇنداق بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بالا
 ھېچقانداق ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىمىسىلا، ئۇنىڭ غۇرۇرى ئازار
 يېمەيدۇ. بۇ بالا ئەنە شۇنداق ئۆزىنى قوغداش پىسخىكىسى تۈپەيلى
 زۇۋان سۈرمەيدىغان بولغان.

مانا بۇ تىپىك بىر مىسال. مەغلۇپ بولۇشتىن ھەمىشە ئەنسىرەش
 تۈپەيلى ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان بولۇپ قالغان بالىدىن ياخشى
 ئۈمىدلەرنى كۆتۈش مۇمكىن ئەمەس.

مۇشۇ مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بالا بىرەر ئىشنى
 تەشەببۇسكارلىق بىلەن قىلماقچى بولغاندا، ئاتا-ئانا ئۇلارنىڭ مەغلۇپ
 بولۇشى مۇمكىنلىكىنى بىلىمۇ، يەنىلا بالىلارنىڭ قىلىپ بېقىشىغا
 يول قويۇشى كېرەك. بۇ نۇقتا ناھايىتى مۇھىم. باشقىچە قىلىپ
 ئېيتقاندا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ بەزىدە مەغلۇپ بولۇشىغا يول
 قويۇشى كېرەك.

يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، بالىلار ئاتا-ئانىسى ئويلاپمۇ
 باقمىغان، ئاجايىپ غارايىپ ئۇسۇلدا تەپەككۈر قىلىدۇ، ھېچقانداق
 چەكلىمىگە ئۇچرىمىغان ھالدا ئەركىن تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. ئەگەر ئاتا-
 ئانىلار «مەغلۇپ بولساڭ بولمايدۇ» دېگەن پاسسىپ، سوبىيېكتىپ
 خاھىشى بويىچىلا بالىلارنى بىرەر ئىش قىلىشتىن توسسا ۋە قىلغىلى
 بولمايدۇ دەپ ئۆگەتسە، بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى چەكسىز ئىقتىدار-
 قابىلىيەت جارى بولمايدۇ.

ئاتا-ئانىلارنىڭ قىلغان ھەممىلا ئىشىدىن ئەنسىرەيلا يۈرسە
 ۋە بالىغا ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلۈپ ياردەم قىلسا، بالىلارنى
 ئاكتىپچانلىقتىن مەھرۇم قىلىدۇ. شۇنداقلا بۇ، بالىلارنى مۇپ

يېتىلىشىگە توسالغۇ بولىدۇ. شۇڭا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشىغا يول قويۇشى كېرەك.

* * *

1806- يىلى 19- مارت ھاۋا ئوچۇق. بايئالالا فېئىدېرىك ۋېسالىفە رېيە بۈگۈن يەكشەنبە. مەن كارل ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىنى ئوقيا ئېتىش مۇسابىقىسىگە تەشكىللىدىم. گەرچە بۇ، بالىلارنىڭ تۇنجى قېتىم ئوقيا ئېتىشى بولسىمۇ، بىرنەچچە بالا ناھايىتى دەل ئاتتى. ھەتتا مەنمۇ ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى تالانتىغا ئاپىرىن ئوقۇدۇم. بىراق ئەزەلدىن ئەقىللىق بولۇپ كېلىۋاتقان ئوغلۇم كارلنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىپادىسى بەك ناچار ئىدى. ئۇنىڭ پۈت-قوللىرى كالۋالىشىپ، ئوقيانى تۈزۈكرەكمۇ ئاتالمىۋاتاتتى. كارل ھەمراھلىرىنىڭ ئوقيانى دەل جايىغا تەككۈزگەنلىكىنى كۆرۈپ راىي ياندى. كارل شەرمى-ھايالىق بالا بولغاچقا، بۇ ئەھۋال ئۇنى بىئارام قىلىپ قويدى.

بالىلار خۇشال ھالدا بەسلىشىۋاتقاندا، مەن كارلنى ئاستاغىنە بىر يانغا تارتىپ، سەمىملىك بىلەن ئۇنىڭدىن: — كارل، نېمە بولدۇڭ؟ ئۆزۈڭنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىڭغا بىئارام بولۇۋاتامسەن؟- دەپ سورىدىم.

— ھەئە، مەن بەك دۆت ئىكەنمەن،- دەپ جاۋاپ بەردى كارل. — نېمىشقا بۇنداق ئويلايسەن؟ ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈك ئارتۇقچىلىقى ۋە كەمچىلىكى بولىدۇ. بۇ نورمال ئىشقا! گەرچە سەن ئۇلاردەك ياخشى ئاتالمىغان بولساڭمۇ، بىراق كۆپرەك مەشىق قىلساڭ، چوقۇم ياخشى ئاتالايسەن،- دەپ تەسەللى بەردىم.

— بىراق مەن خېلى چىق ئاتتىم، بىراق بىرىسىمۇ جايغا تەگمىدى. مەن ھەرگىز ئۇلارغا يېتەلمىگۈدەكمەن، - دېدى كارل ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا، - مەن سەل قورقۇۋاتمەن.

— قورقۇۋاتمەن؟ نېمىدىن قورقۇۋاتىسەن؟ مەغلۇپ بولۇشتىنمۇ؟

— ھەئە، قانچە ئاتالمىغانسىرى شۇنچە قورقۇۋاتمەن، قانچە قورققانسىرى شۇنچە ئاتالمايۋاتمەن. 1081

— مېنىڭچە، سېنىڭ ئوقيانى ئوبدان ئاتالماسلىقىڭ سېنىڭ بۇ جەھەتتە بولالمايدىغانلىقىڭدىن ئەمەس، بەلكى پىسخىكاڭنىڭ تەسىر كۆرسەتكەنلىكىدىن بولغان. سەن باشقا جەھەتلەردە ناھايىتى ياخشى بولغاچقا، ئوقيا ئېتىشىتمۇ باشقىلارنىڭ كەينىدە قېلىشنى خالىمايسەن. شۇڭا دەسلىپىدىلا سەندە روھىي بېسىم پەيدا بولغان. دەل مۇشۇ بېسىم سېنىڭ بارغانسىرى ياخشى ئاتالماسلىقىڭدىكى سەۋەبتۇر.

— ھەي، دادا، كۆڭلۈمدىكىنى سىز قانداق بىلىۋالدىڭىز؟ مەن ئۇلارغا يېتەلمەسلىكتىن قورققاچقا، مۇشۇنداق ئاتالمىغاندىم.

— سەۋەبىنى بىلگەندىكىن، نېمىشقا ئۈزۈڭنى ئەركىنرەك تۇتمايسەن؟ بۇ پەقەت بىر ئويۇن، يېڭىش-يېڭىلىش ئۈنچە مۇھىم ئەمەس.

ئوغلۇم كارل گېپىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چوڭقۇر بىر نەپەس ئېلىپ، ئوقيا ئېتىش مۇسابىقىسىگە يەنە كىرىشىپ كەتتى. دەرۋەقە بۇ قېتىم كارل ياخشى ئاتتى، ئاتقاندىمۇ ئۇدا ئۈچ قېتىم ئوقيانى نىشانغا تەگكۈزدى.

نېمە ئۈچۈن كارل ئوقيا ئېتىشنى بىلمەيدىغان ئادەمدىن بىردىنلا كىچىك ئوقيا ئېتىش ماھىرىغا ئايلاندى؟ مېنىڭچە، «يېڭىش-يېڭىلىش ئۈنچە مۇھىم ئەمەس» دېگەن گېپىم تەسىر قىلدى.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بالىلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشىغا يول قويۇش ئۇلارنىڭ مەغلۇبىيەتنى يېڭىپ، مۇۋەپپەقىيەت يولىغا قەدەم تاشلىشىدىكى ئاچقۇچلۇق ئامىل. ئوغلۇم كارلنىڭ تۇغۇلغاندىن تارتىپ ئېمىش، تىلى چىقىش، مېڭىش جەريانىدا قانچە قېتىم مەغلۇپ بولغانلىقىنى بىلمەيمەن، بىراق ئۇ ئاخىرى غەلبە قىلدى، نەتىجە قازاندى. بۇ، مەغلۇبىيەت بولمىسا مۇۋەپپەقىيەتنىڭمۇ بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

مېنىڭچە، مەغلۇبىيەت ئۈنچە قورقۇنچىلىق ئەمەس، قورقۇنچىلىقى-مەغلۇبىيەتتىن قورقۇش پىسخىكىسىدۇر.

ئوغلۇم مەيلى نېمە ئىش قىلسۇن، ئۇ مۇقەددەس پىرىنسىپلارغا خىلاپلىق قىلمىسلا، ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا زىيانلىق ئىش قىلمىسلا، مەن ئۇنىڭ دادىللىق بىلەن داۋاملاشتۇرۇشنى پۈتۈن كۈچۈم بىلەن قوللايتتىم، ھەرىكەت جەھەتتە ئۇنى قايتا سىناپ بېقىشقا ئىلھاملاندۇراتتىم. مېنىڭچە، ئوغلۇمدا مەغلۇبىيەتتىن قورقمايدىغان جاسارەت بولسا ۋە ئۇنى توغرا يېتەكلىسەملا، ھەممە ئىش ئوڭۇشلۇق بولۇپ كېتىدۇ.

* * *

1806- يىلى 1- ئاپرېل ھاۋا ئوچۇق. ۱۸ ۋىلايەت

ھاياتلىقتا مەغلۇبىيەت تولا يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. بالىغا مەغلۇبىيەتكە يۈزلىنىشى، ئۇنىڭدىن قورقماسلىقىنى ئۆگىتىش ناھايىتى مۇھىم ئىش. نۇرغۇن چاغلاردا ئادەم مەغلۇبىيەتتىن قورققانسېرى مەغلۇپ بولىدۇ. ئەكسىچە، مەغلۇبىيەتتىن قورقمايدىغانسېرى غەلبە قىلىدۇ.

مەغلۇبىيەتتىن قورقىدىغان پىسخىكىنى يوقاتمىغاندا، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بالىدا شەيئىلەرگە قىزىقمايدىغان ياكى ھەرقانداق

پائالىيەتكە قاتناشمايدىغان ئادەت شەكىللىنىپ قالىدۇ. بۇ، بالىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ناھايىتى زىيانلىق بولىدۇ. بۇخىل پىسخىكا بالىدا بۇرۇقتۇرما، جىمغۇر، غەمكىن مەجەز-خاراكتېرنى يېتىلدۈرۈپ قويدۇ. بۇنداق ئادەم قانداقمۇ ئۈمىدۋار مەجەز-خاراكتېرگە، گۈزەل كىشىلىك ھاياتقا ئېرىشەلسۇن؟

بىز ئاتا-ئانىلار بالىلارنى مەغلۇبىيەتتىن قورقمايدىغان قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىشىمىز كېرەك.

دۆلىتىمىز گېرمانىيىنىڭ ئىلگىرى مۇنداق بىر ئەنئەنىسى بولىدىغان: ئوغۇل بالىلارغا كىچىكلىكىدىن باشلاپلا چوڭ ئادەم قاتارىدا مۇئامىلە قىلىناتتى. ئاقسۆڭەكلەر بالىلىرىنى باشقا قەلئەدىكى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ يېنىغا ھەقىقىي چەۋەنداز بولۇشنى ئۆگىنىشكە ئاپىرىپ بېرىتتى. يەنى بالا ئۆيىدىن ئايرىلىپ، مۇستەقىل ئۆسۈپ-يېتىلىش جەريانىدا چېنىقاتتى، جاپا تارتاتتى ۋە چەۋەندازدا بولۇشقا تېگىشلىك جاسارەت ۋە بىلىم-ماھارەتنى ئۆگىنەتتى، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق بالىدا ھەممىلا ئىشقا، جۈملىدىن مەغلۇبىيەتكە مۇستەقىل ھالدا يۈزلىنەلەيدىغان خاراكتېر يېتىلدۈرۈلەتتى. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، بالىلار مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندا ئورنىدىن دەس تۇرالايدۇ.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 13- نويابىر ھاۋا ئوچۇق .

باشقىلار مېنى، تۇغما تالانتلىق، ئەزەلدىن ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ باقمىغان، دەپ قارايدۇ. مېنىڭچە بۇ، گۆدەكلەرچە قاراش. ئوڭۇشسىزلىق ئارقىلىق تاۋلانمىغان كىشىلەر ھەرگىزمۇ پىشىپ يېتىلەلمەيدۇ، شۇنداقلا ياراملىق ئادەم بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، تالانت ئىگىسىگە ئايلىنىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

تالانتلىقلارنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدىكى ئومۇمى قانۇنىيەتنى قارىغاندا، قىيىنچىلىق، ئوڭۇشسىزلىق، مەغلۇبىيەت ئادەمنىڭ ئىرادىسىنى ئوبدان تاۋلايدۇ، ئوڭۇشلۇق شارائىتتا تالانتلىقلار يېتىشىپ چىقىدۇ، ئوڭۇشسىز شارائىتتىمۇ تالانتلىقلار يېتىشىپ چىقالايدۇ. يەنە كېلىپ، ئوڭۇشسىز شارائىتتا تاۋلىنىپ چىققانلارنىڭ ياشاش ئىقتىدارى ۋە رىقابەت ئىقتىدارى تېخىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. بىرىنچىدىن، ئۇلارنىڭ ھەم مەغلۇبىيەت ساۋاقلرى ھەم مۇۋەپپەقىيەت تەجرىبىلىرى بولغاچقا، ئۇلار بەكرەك پىشىپ يېتىلىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، ئۇلار ئوڭۇشسىزلىقنى بايلىق دەپ قارايدۇ، شۇنداقلا «مەغلۇپ بولغاندىلا، مۇۋەپپەقىيەت بولىدۇ، مۇۋەپپەقىيەت مەغلۇبىيەت ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ» دېگەن ھەقىقەتنى ئوبدان چۈشەنگەچكە «مەغلۇبىيەتكە كۈلۈپ باقىدۇ».

بالا ئوڭۇشسىزلىققا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك، ئۇنداق بولمايدىكەن، چىدامچان خاراكتېرنى يېتىلدۈرۈلمەيدۇ. مەغلۇبىيەت ئادەمدە ئەندىشە قىلىش، قاغۇرۇش دېگەندەك مۇرەككەپ ھېسسىياتنى پەيدا قىلىدۇ. بىراق بالىلار بۇنداق ھېسسىياتقا بەرداشلىق بېرىشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك، شۇندىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ. دادام ماڭا: «بالا مۇۋەپپەقىيەت قازانماقچى بولىدىكەن، مەغلۇبىيەتنى قوبۇل قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشى، ئازابقا بەرداشلىق بېرىشى ۋە تاكى مۇۋەپپەقىيەت قازانغانغا قەدەر ئۈزلۈكسىز تىرىشىشى كېرەك. ھەرقانداق بىر جەرياندىن ئۆزىنى قاچۇرماسلىق كېرەك. مەغلۇبىيەت ۋە ئازاب مۇۋەپپەقىيەت ۋە شاتلىققا ئېرىشىشنىڭ ئەڭ ئاساسىي ئامىلى. خۇددى جۇڭگولۇقلارنىڭ ئېيتقىنىدەك: مەغلۇبىيەت-مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى» دېگەندى.

مەغلۇپ بولماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى قاچۇرۇش-ناچار مەجەز-خاراكتېرلەرنىڭ ئۆزگەرمەس بىر قىسمى. ئاشۇنداق قىلغانسېرى، ئۆزىنى كەمسىتىش پىسخىكىسى شۇنچە كۈچىيىدۇ. بەزىلەر ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ ئالدايدىغان بۇ خىيالغا باھانە-سەۋەب تېپىش

ئۈچۈن، ئۆز-ئۆزىنى ماختايدۇ، قىلغۇسى كەلمىگەن ئىشنى كەمسىتىدۇ ياكى ئىشچانلارنى ساختىپەز، ئەخمەق دەپ مازاق قىلىدۇ، شۇنداقلا مەغلۇبىيەت ئۆز ئالدىغا يېڭىلىق يارىتىش سەۋەبىدىن، خاسلىقنىڭ كۈچلۈكلۈكى سەۋەبىدىن بولىدۇ، دەپ ئۆز-ئۆزىنى بەزلەيدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق يالغاندىن پەخىرلىنىدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالغا خاتالىق سادىر قىلىش، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراش ۋە مەغلۇب بولۇشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشنىڭ مۇقەررەر يولى ئىكەنلىكىنى، مۇھىمى، كۈچىنىڭ بارىچە تىرىشىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشى كېرەك.

مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندۈرۈشتىكى توغرا ئۇسۇل مۇنداق: قانچىلىك ئازابلىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بالىنىڭ رېئاللىققا توغرا قارىشىغا ياردەم بېرىش كېرەك. بالىلارغا پاكىتنى چۈشەندۈرۈۋاتقاندا ۋە مەسىلىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى ئۆگىتىۋاتقاندا، ئۇلار «ئاتا-ئانىم ھەرقانچە قىيىن ئەھۋالغا دۇچ كەلسىمۇ بىر تەرەپ قىلالايدىكەن» دېگەن قاراشقا كېلىدۇ. بۇ ئۇلارغا ئۇن-تىنىسىز ھالدا «سەنمۇ قىلالايسەن» دېگەنلىك بولىدۇ.

دوستۇمنىڭ بىر كەچۈرمىشى ئېسىمدىن پەقەتلا چىقمايدۇ. مېنىڭ ئۇ دوستۇم قىزىدا مۇزىكا جەھەتتە ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، پىئانىنو سېتىۋېلىپ، قىزىنى قاتتىق مەشىق قىلدۇرغان، ھەر كۈنى كەچتە ئىككى سائەت پىئانىنو مەشىق قىلمىسا ئۇخلىغىلى قويمىغان، ئۇدىن قىلالماي قالسىلا، قىزىنى ئەيىبلىگەن. بىراق ئۇ قىزدا مۇزىكا تالانتى بولمىغاچقا، پىئانىنوغا پەقەتلا قىزىقمىغان، شۇڭا پىئانىنو ئۆگىنىشتە ئالغا باسمىغان. نەتىجىدە ئاتا-ئانىسى ئۇنى قاپاقباش دەپ تىللاپ، ئۇنى تېخىمۇ قاتتىق مەشىق قىلغىلى سالغان. قىز پىئانىنودىن بىزار بولۇپ، ئۇنى دۈشمەن قاتارىدا كۆرگەن ۋە ئاتا-ئانىسى يوق چاغدا، پالتا بىلەن پىئانىنونى پارە-پارە قىلىۋەتكەن.

بۇ ئىش ماڭا يەنە بېتخوۋېننى ئەسلىتىپ قويدى. بېتخوۋېننى كىچىكىدىن باشلاپلا مۇزىكا جەھەتتە قاتتىق مەشىق قىلغان، دادىسى ئۇنىڭغا پىئاننو ۋە ئىسكىرىپكىنى مەجبۇرىي ئۆگەتكەن، بەزىدە يېرىم كېچىدە ئۇنى ئورنىدىن قوپۇرۇپ، تاڭ ئاتقىچە مەشىق قىلدۇرغان. بېتخوۋېن يىغلىغاچ مەشىق قىلغان، بىر قېتىمدا چېلىشنى ئۆگىنەلمىسە، يەنە بىر قېتىم تەكرار مەشىق قىلغان. بىراق بېتخوۋېن چالغۇ ئەسۋابلىرىنى بۇزۇۋەتمەستىن، ئەكسىچە، دۇنياغا مەشھۇر مۇزىكانتقا ئايلانغان. بېتخوۋېننىڭ ھېلىقى قىزغا ئوخشمايدىغان يېرى شۇكى، بېتخوۋېن مەغلۇبىيەتتىن قورقىمىغان. بېتخوۋېننىڭ بوۋىسى ئوردا سازەندىلىرىنىڭ باشلىقى بولۇپ، بېتخوۋېن كىچىكىدىن باشلاپلا مۇزىكىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان، مۇزىكا جەھەتتە مەشىق قىلغاندىن كېيىن، تېز ئالغا باسقان. دادىسى بۇ ئىشتىن ناھايىتى پەخىرلەنگەن ھەم ئۇچرىغانلا ئادەمگە «ئوغلۇم بېتخوۋېن خىسلەتلىك بالا بولدى» دەپ ماختاپ بەرگەن. بېتخوۋېن 7 ياشقا كىرگەندە، دادىسى ئۇنىڭغا مۇزىكا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەرگەن، بۇ ئۇنىڭغا زور ئىلھام بولغان. دادىسىنىڭ سۆز-ھەرىكىتى ۋە تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىش سادالىرى بېتخوۋېننىڭ مۇزىكىغا بولغان ئىشەنچى ۋە جۈرئىتىنى كۈچەيتىپ، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى چىڭىتقان ۋە مەشىق قىلغاندىكى ھېرىپ-چارچاش ۋە ئازابنى ئۇنتۇلدۇرغان. مانا بۇ، ئوڭۇشسىزلىقتىن قورقمايدىغان پىسخىكا ۋە مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئىلھاملاندۇرۇش رولىدۇر.

بىراق ھېلىقى قىزنىڭ ئەھۋالى ئۇنداق بولمىغان. قىز مۇزىكا جەھەتتە رىغبەتلەندۈرۈلمىگەن، مۇزىكىنىڭ شائىلىقىدىن بەھرىمەن بولالمىغان. ئۇنىڭ مۇزىكا مەشىق قىلىشى پۈتۈنلەي تاشقى كۈچنىڭ تەسىرىدە بولغان. قىز روھىي بېسىم، پىسخىك تەڭپۇڭسىزلىق ۋە قاتتىق ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە، پىئاننوني پارە-پارە قىلىۋېتىش ئارقىلىق ئاچچىقىنى چىقارغان ھەم ئاتا-ئانىسىنىڭ مەجبۇرلىشى ۋە زورلىشىغا قارشىلىق بىلدۈرگەن. قىز مەغلۇپ بولدى. ئۇنىڭ مەغلۇپ

بولۇشىدىكى سەۋەب مەغلۇبىيەتتىن قورقماسلىق، مۇۋەپپەقىيەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشلىش جەھەتتىن رىغبەتلەندۈرۈلۈشىگە ئىگىدە.

مۇۋەپپەقىيەت بىلەن مەغلۇبىيەتنىڭ مۇناسىۋىتىگە قارىغاندا، مەغلۇبىيەت كۆپىنچە ھاللاردا مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى بولىدۇ. بۇ گەپ ھەقىقەتەن توغرا، يەنە كېلىپ مەغلۇبىيەت ئادەمنى تەربىيەلەيدۇ، ئىلھاملاندۇرىدۇ. مەغلۇبىيەت قورقۇنچلىق ئەمەس، پەقەت تەجرىبە-ساۋاقلارنى ئوبدان يەكۈنلەپ، ئىبرەت ئالغاندا ۋە ئىشەنچنى كۈچەيتىپ، روھنى ئۇرغۇتقاندىلا، مەغلۇبىيەت ئىچىدىن قەد كۆتۈرۈپ، مۇۋەپپەقىيەت يولىغا قەدەم تاشلىغىلى بولىدۇ. مۇۋەپپەقىيەت مەغلۇبىيەتنىڭ ئانىسى. چۈنكى بەزىلەر بىر ياكى نەچچە قېتىملىق مۇۋەپپەقىيەت-غەلبىسى بىلەن كۆرەڭلەپ، خۇددىكى بىلەلمەي قالىدۇ ھەمدە ئۆزىنى چوڭ چاغلانغان، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشلارغا ئېسىلىدۇ، نەتىجىدە مەغلۇپ بولىدۇ. مەغلۇبىيەت — مەغلۇبىيەتنىڭ ئانىسى. چۈنكى بەزىلەر ئارقا-ئارقىدىن مەغلۇپ بولۇش نەتىجىسىدە، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى يوقىتىدۇ، ئۆزىنى كەمسىتىدۇ، ئۆز-ئۆزىدىن گۇمانلىنىدىغان ھالەتتىن ئۆز-ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىدىغان ھالەتكە ئۆتىدۇ، نەتىجىدە تىرىشىشتىن ۋاز كېچىپ، قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ دەپ ئۆزىنى تۈۋەن چاغلانغان بولۇپ قالىدۇ. تەربىيە بەرسىمۇ ئۆزگەرمەيدىغان ھېلىقىدەك بالىلار، ئوقۇشتىن ئۆزلۈكىدىن چېكىنىۋالغان بالىلار، ئۆزىنىڭ چۈشكۈنلۈكىگە تەن بېرىدىغان، دۇنيادىن ئۆزىنى تەرك ئەتكەنلەر دەل مۇشۇ دائىرگە كىرىدۇ. مۇۋەپپەقىيەت — مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى. مۇۋەپپەقىيەت مەيلى چوڭ بولسۇن، ياكى كىچىك بولسۇن، كىشىلەر ئارقا-ئارقىدىن مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەندە، ئۆز-ئۆزىدىن پەخىرلىنىدۇ ۋە بۇنىڭدىن ئىلھاملانمايدۇ. چۈنكى مۇۋەپپەقىيەتتىن كىشىلەر ئۆز قابىلىيىتىنى، ئۆز قىممىتىنى كۆرۈپ يېتىپ، مۇۋەپپەقىيەتكە تېخىمۇ زور ئىشەنچ

بىلەن قەدەم تاشلايدۇ. ئۇلار ئىلگىرىلەش جەريانىدا قىيىنچىلىق ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىسىمۇ، تىز پۈكمەي، باتۇرلۇق بىلەن ئىلگىرىلەپ، يارلىق قىيىنچىلىقلارنى بېڭىپ، مۇۋەپپەقىيەت پەللىسىگە يېتىدۇ. جەڭگاھتا داۋاملىق غەلبە قىلىشنىڭ بىر پىرىنسىپى بار، ئۇنىڭدا سۆزلىنىدىغىنىمۇ دەل مۇشۇ قائىدە. بىز بالىلارنى مەغلۇبىيەتتىن قورقىدىغان ياكى مەغلۇبىيەتكە ئازراق ئۇچرايدىغان قىلماستىن، بەلكى ئۇلارنى مەغلۇبىيەتتىن قورقمايدىغان ۋە ئاخىرى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدىغان قىلىپ تەربىيىلىشىمىز كېرەك.

مەغلۇپ بولۇشتىن قورقماي، ئاخىرى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش بالىلارغا ئۆز قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرىدىغان ۋە نامايەن قىلىدىغان پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ، شۇنداقلا بالىلاردا ئىشەنچ يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ مەلۇم بىر ئىشنى ياخشى قىلىشتا قابىلىيىتى ۋە ئىشەنچىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ، بالىلارنىڭ ئۆزىگە ھەم باشقىلارغا ئاكتىپ تەسىر كۆرسىتىدۇ. مۇشۇنداق تەربىيىلەش نەتىجىسىدە، بالىلار ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تونۇپ يېتىپ، تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيىتىنى ئۈزلۈكسىز جارى قىلدۇرۇپ، تۇرمۇشتىكى غالىبلارغا ئايلىنىدۇ.

بالغا مەغلۇبىيەتتىن قورقماسلىقىنى ئۆگىتىشتە قارىغۇلارچە ئۆگىتىشكە بولمايدۇ. بۇ چوقۇم بالىنىڭ ئالاھىدىلىكى، مەجەز-خاراكتېرى، ئەقلىي قابىلىيىتى، قىزىقىش-ھەۋىسى، ئەخلاق-پەزىلىتى قاتارلىقلارغا ماس كېلىشى كېرەك. بالىلارنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. بالىلارنى ئۆزى قىزىقمايدىغان ياكى قۇربىتى يەتمەيدىغان ئىشلارغا زورلىغاننىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. نىشان مۇۋاپىق بولۇشى، شۇنداقلا بەك تۆۋەن بولماسلىقى كېرەك. ئەگەر بەك تۆۋەن بولۇپ قالسا، بالا نىشانغا ئوڭايلا يەتكەن بولىدۇ-دە، بۇنداق مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئەھمىيىتى بولمايدۇ؛ نىشان بەك يۇقىرىمۇ

بولماسلىقى كېرەك. ئەگەر نشان بەك يۇقىرى بولۇپ كەتسە، بالا نشانغا يېتەلمەيدۇ-دە، ۋاز كېچىپ، مەغلۇپ بولىدۇ. بالغا مەغلۇبىيەتتىن قورقماسلىقنى ئۆگىتىشنى ئۇنىڭ ئىش قىلىش جەريانىغا سىڭدۈرۈش كېرەك. بالىنى نەتىجە قازانغاندىلا ماختىماستىن، بەلكى يەنە ئۇ ئىش قىلىشتىن ئىلگىرى ۋە ئىش قىلىۋاتقاندا ۋاقتىدا يېتەكلەش ۋە ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك. بالىنى باشتىن-ئاخىرغىچە «مەن قىلالايدىكەنمەن» دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈش كېرەك. ئېغىزدىلا ئەمەس، ھەرىكەتتىمۇ، ماددىي ۋە مەنئىي جەھەتتىمۇ ئىلھاملاندۇرۇش ۋە يېتەكلەش بىر خىل تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىدۇر.

تۈرلۈك تەلىم-تەربىيە پۇرسىتى يارىتىپ، بالغا مۇۋەپپەقىيەتنى ھېس قىلدۇرۇش كېرەك. بالغا مەغلۇبىيەتتىن قورقماسلىقنى ئۆگەتكەندىلا، بالا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ؛ بالا مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىلا، نۇغۇن يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرگە يەنە ئېرىشەلەيدۇ.

ئون تۆتىنچى باب

قەلبىنىڭ ساپاسى — تالانتلىقلارنىڭ

تالانتلىق بولالىشىدىكى ئاساستۇر

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1806- يىلى 2- ئىيۇل ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن بىر ئېپسكوپ بىزنىڭ تەۋەلىكىمىزگە زىيارەت قىلىپ كەلدى. باشقا ئىشلار تۈگىگەندىن كېيىن، مەن ئېپسكوپنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم. ئېپسكوپنىڭ ئەمىلىنىڭ مەندەك بىر باستېرنىڭكىدىن ئۈستۈن بولغانلىقىدىنمىكىن ياكى ئۇنىڭ يۈرۈش-تۇرۇش، گەپ-سۆزلىرىنىڭ قائىدە-يوسۇنغا مېنىڭكىدىنمۇ بەكرەك چۈشىدىغانلىقىدىنمىكىن، ئوغلۇم كارل ئۇنى كۆرۈپلا ياقىتۇرۇپ قالدى ۋە چوقۇنغاندەك تەلەپپۇزدا ئۇنىڭدىن ئۇنى-بۇنى سوراشقا باشلىدى. ئېپسكوپمۇ ئوغلۇم بىلەن ئوبدان پاراڭلاشتى، ئەلۋەتتە. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، مەن ئېپسكوپنى مېھمانخانا ئۆيىگە باشلىدىم.

ئېپسكوپ مېھمانخانا ئۆيىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكىدەك ياخشى ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ: «بۇ ئۆي يامان ئەمەس ئىكەن. بىراق مەن يەنىلا شەھەرگە قايتىپ، شەھەر باشلىقىنىڭ يېنىدا تۇرسام بولغۇدەك» دېدى ۋە سىرتقا قاراپ ماڭدى.

— ئەپەندىم، بۇ يەردە قېلىپ قالسىلا، بىز سىلنى قارشى ئالمىز، دېدى كارل ئۇنى توختىتىپ تۇرۇپ.

— رەھمەت ساڭا بالام، بىراق مەن كەتمىسەم بولمايدۇ، دېدى ئېپسكوپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ. ئېپسكوپ كەتكەندىن كېيىن، كارل ئەجەبلەنگەن ھالدا:

— دادا، ئېپسكوپ نېمىشقا كېتىدۇ؟ دەپ سورىدى. مەن:

— ئۇ بىزنىڭ ئۆيىنى ياراتمىدى بولغاي، دەپ جاۋاب بەردىم.

— سىز، باستىرلار بۇنىڭغا ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدۇ دېمىگەنمىدىڭىز؟ دەپ سورىدى كارل يەنە. مەن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلدىم ۋە:

— كارل، بىلىشىڭ كېرەك، گەرچە مەن ئۇنىڭ بىلەن كەسپداش بولساممۇ، بىراق ئىككىمىزنىڭ يولى بىر ئەمەس، دېدىم. كارل ئەجەبلەنگەن ھالدا ماڭا قارىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا

ئېنىقراق قىلىپ:

— دۇنيادىكى ئادەملەر بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ، بەزىلەر ئاق كۆڭۈل بولسا، بەزىلەر رەزىل كېلىدۇ. ئاشۇنداق تۈرلۈك ئادەملەر ھەر ۋاقىت بىزنىڭ ئەتراپىمىزدا بار، ئۇلارنى توغرا پەرقلەندۈرۈش ئۈنچە ئاسان ئەمەس. كەسپىمنى ئېلىپ ئېيتسام، بۇ دۇنيادا مەندىن باشقا يەنە نۇرغۇن باستىرلار بار، بىراق تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بويىچە ئىش قىلىدىغانلار ئانچە كۆپ ئەمەس، دېدىم.

— دادا، مەن چۈشەندىم، دېدى كارل. ئوغلۇم كارلنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، مەن يائاق، يا كۆك دېمىدىم، پەقەت كۈلۈمسىرەپلا قويدۇم.

مېنىڭچە، كارلنىڭ گۆدەك قەلبىگە شەيئىلەرنى پەرقلەندۈرىدىغان قابىلىيەت ئۇرۇقى تىكىلدى.

* * *

1806- يىلى 30-ئىيۇل ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن بىز ئادىتىمىزنى بۇرۇپ، شەھەر سىرتىغا ساياھەتكە چىقتۇق.

بىز يەتتە-سەككىزەيلەن ئۆيدىن چىقىپ، نيۇمان دەرياسى بويىغا كەلدۇق. بۇ چاغدا خېلى جېق ئادەم بۇ يەردە ئوت قالاپ تاماق ئېتىۋاتتى.

بىز ئولاش-چولاش تۇتۇش قىلىپ، بىردەمدىلا ئاددىي بىر شىرە ھازىرلىدۇق. كارل بەكلا خۇشال ئىدى. چۈنكى بۈگۈنكى ئاساسلىق تاماق ئۇ ياقىتۇرۇپ يەيدىغان ياڭيۇ كالا گۆشى قورۇمىسى ئىدى. شۇ چاغدا، ئوتتۇرا ياشلار چامىسىدىكى سېمىز بىر ئادەم يېنىمىزغا كېلىپ، بىز بىلەن بىر-بىرلەپ قىزغىن سالاملاشتى. كارل ئەدەپلىك بالا بولغاچقا، خۇشچىراي بۇ مېھماننى كۆرۈپ، دەرھال ئورۇن بوشاتتى. بۇ كىشى مۇشۇ ئەتراپتا سېسىق نامى پۇر كەتكەن مىستىلېر ئىدى.

كارلنىڭ ئەدەپ بىلەن ئورۇن بوشىتىپ بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇ ھىجىيىپ تۇرۇپ «رەھمەت!» دېدى. بىراق مىستىلېر ئورۇندۇقتا ئولتۇراي دېگەندە، ۋوئودلېي ئەپەندى مىستىلېرغا: «يوقال بۇ يەردىن، ۋۇ ئەبلەخ!» دەپ ۋاقىردى.

ۋوئودلېي ئەپەندىنىڭ «قوپاللىقى» ھەممىمىزنى، بولۇپمۇ كارلنى ھەيران قالدۇردى.

مىستىلېر بۇ يەردىن كېتىشكە مەجبۇر بولدى، بىراق ئۇ يەنىلا ھىجىيىپ تۇرۇپ: «نېمانداق قوپاللىق قىلىسىز! مەن پەقەت ئولتۇراي دېگەن» دېدى.

مىستىلېر كەتكەندىن كېيىن، كارل بايقىمدەك خۇشال ئەمەس ئىدى. ئۇ ۋوئودلېي ئەپەندىگە ئالسىپ قويدى. مەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

— كارل، ۋوئودلېي ئەپەندىنىڭ قىلغىنىنى خاتا دەپ ئويلاۋاتامسەن؟— دەپ سورىدىم.

— ئەلۋەتتە! ئۇ نېمە دەپ مېھمانغا دوستانە بولمايدۇ؟— دېدى

كارل.

— ئۇنى قانداقمۇ مېھمان دېگىلى بولسۇن؟ مەن ئۇنداق

ئادەملەردىن بىزار، دېدى ۋوئودلېي ئەپەندى.

ئارقىدىن مەن كارلغا مستىلېرنىڭ ھورۇن، ھېچ ئىش قىلمايدىغان، بىكار تەلەپ... ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردىم.

گەپلىرىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كارل سەل ئىشەنمىگەندەك قىلىپ:

— بىراق ئۇ قارماققا ئۇنداق ئادەمدەك كۆرۈنمەيدۇ، ماڭا

ياخشى ئادەمدەك بىلىندى. مېنىڭچە ئۇ بەزى ئادەملەردىن ياخشى

ئىكەن، دېگەچ ۋوئودلېي ئەپەندىگە ئاللىبى قويدى.

ۋوئودلېي ئەپەندى كارلنىڭ ئۆزىدىن خاپا ئىكەنلىكىنى سېزىپ،

ئۇنىڭغا:

— كارل، سەن تېخى ئىش ئۇقمايسەن، دېدى. بىراق كارل

ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلىپ قويمىدى. بۇ چاغدا مەن سەۋرچانلىق

بىلەن كارلغا بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدىم:

— كارل، بۇ دۇنيادا نۇرغۇن ئىشلار كۆرۈنگىنىگە ئوخشاشلا

ياخشى بولۇپ كەتمەيدۇ. چىراي-تۇرقى كېلىشكەن، مۇئامىلىسى

ياخشى ئادەمنىڭ جەزمەن ياخشى ئادەم بولۇپ كېتىشى ناتايىن.

مىجەزى ئوسال، مۇئامىلىسى ناچار ئادەم بەزىدە ھەقىقىي ياخشى ئادەم

بولۇپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. ئىنسان دېگەن مۇرەككەپ كېلىدۇ، شۇڭا

سەن ياخشى ئادەم بىلەن يامان ئادەمنى پەرقلەندۈرۈشنى

ئۆگىنىۋېلىشىڭ كېرەك.

— دادا، سىز دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ تولىسىنى ياخشى ئادەم

دېمىگەنمىدۇڭىز؟— دەپ سورىدى كارل ئەجەبلەنگەن ھالدا.

— شۇنداق، بىراق شۇنى ئۇنتۇپ قالمىغىنىكى، قۇياش نۇرى ئاستىدا جەزمەن سايە بولىدۇ. بۇنىڭغا ھەرگىزمۇ سەل قارىساڭ بولمايدۇ. دېدىم مەن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

* * *

1806- يىلى 7- ئاۋغۇست ھاۋا ئوچۇق. مەن ئۆرۈمنىڭ بىر باستىرى ئىكەنلىكىمنى بىلمەن. پەرۋەردىگار شەپقەتلىكتۇر ھەم ئادىلدۇر. ئارىمىزدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ھەقىقىي رەھىمدىللىكنىڭ ۋە ھەقىقىي ياخشىلىقنىڭ نېمىلىكىنى ئانچە بىلىپ كەتمەيدۇ. تۇرمۇشتا نۇرغۇن ساۋابلىق ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، بىراق بەزىلەردە پەرقلەندۈرۈش قابىلىيىتى بولمىغاچقا، بۇ ئىشلارنى سېزەلمەيدۇ.

كارل ئاق كۆڭۈل بالا بولۇپ، كىچىكىدىن باشلاپلا باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى بىلەتتى. بۆگۈن مەن كارلنىڭ پارچە پۇللىرىنىڭ تۇيۇقسىز ئازلاپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم. كارل ئىقتىسادچىل بالا ئىدى، ئۇ مەن بەرگەن پارچە پۇللارنى يىغىپ قويۇپ، ۋاقتى كەلگەندە ئۆزى ياققۇرىدىغان ئۆگىنىش قوراللىرىنى سېتىۋالاتتى. ئۇ ئانچە پۇل خەجلىمىگە چكە، ئۈچ-تۆت ئايدا يىققان پۇلى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالاتتى. بىراق بۇ قېتىم ئۇ پۇلنى سەل تېز خەجلىۋەتكەندەك قىلاتتى.

بۇنىڭ ئىچىدە چوقۇم بىر گەپ بار دەپ ئويلاپ، مەن سەل پەيتىنى تېپىپ ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— كارل، يېقىندا بىرەر نەرسە سېتىۋالدىڭمۇ؟
— ياق.

كارلنىڭ يالغان ئېيتمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. كارل ماڭا پۇلنى نېمىگە خەجلىگەنلىكىنى دېمىگەن بولسىمۇ، مەن ئۇنىڭغا يېشىۋالدىم. چۈنكى مېنىڭچە، بالىنىڭ ئۆز پۇلنى خالىغانچە خەجلىش ھوقۇقى بار.

كارل بۇ ئىشنى ئېيتىشىم كېرەك دەپ ئويلىغان چېغى. كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئۇ، ئىشنىڭ جەريانىنى ماڭا سۆزلەپ بەردى. ئەسلىدە كارل يىغقان پارچە پۇللىرىنى كىرلاند ئىسىملىك بىر

بالغا ئۆتە بەرگەن ئىكەن. كىرلاند دېھقاننىڭ بالىسى بولۇپ، كارلنىڭ دېيىشىچە، كىرلاندنىڭ ئائىلىسى نامرات بولغاچقا، تۇرمۇشتا قىيىنلىدىكەن. كارلنىڭ قىيىنچىلىقى بارلارغا پۇل بېرىپ ياردەم قىلغانلىقى ياخشى ئىش. بىراق ئىش ئۇنداق ئاددىي ئەمەس ئىدى.

بىلىشىمچە، كىرلاندنىڭ دادىسى ھازىرگە، ھۇرۇن بىر ئادەم ئىدى. ئائىلە مۇھىتى كىرلاندنى ئويۇن قېپى، بىكار تەلەپ قىلىپ قويغانىدى.

كىرلاند بۇ پۇللارنى قىمار ئويناش ئۈچۈن ئۆتە ئالغان بولۇپ، ئۇ كارلغا «قىماردا ئۇتقان چېغىمدا، پۇلۇڭنى ھەسسىلەپ قايتۇرىمەن» دەپ ۋەدە بەرگەن.

دەسلەپتە، گۈدەك كارل گېپىمگە كىرمىدى. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ تۇرۇپ: «كىرلاندنىڭ قىمار ئوينىشىمۇ ئۆيىدىكىلىرىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈنغۇ! ئۇ ماڭا، پۇل ئۇتقاندىن كېيىن ئۇكا-سىڭىللىرىمغا دەپتەر-كىتاب ئېلىپ بېرىمەن، دەپ قەسەم بەردى. گەرچە قىمار ئويناش ياخشى ئىش بولمىسىمۇ، بىراق كىرلاند ئامالسىزلىقتىن شۇنداق قىلدى» دېدى.

ئۇنىڭ بۇنداق خاتا قارىشىغا قارىتا مەن سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈشكە باشلىدىم:

— بىرىنچىدىن، قىمار ئويناش ناھايىتى يامان بىر ئىش. سېنىڭ كىرلاندقا قەرز بەرگەنلىكىڭ، ئەمەلىيەتتە، باشقىچە

تۈزۈملىرىگە ئاڭلىق رىئايە قىلىدىغان بولىدۇ» دېگەن قاراش قارىماققا ئادەمنى قايىل قىلغاندەك كۆرۈنىشىمۇ، بىراق مەن بۇنداق قارىمايمەن.

مېنىڭچە، بالىنى ئەقىللىق ئادەم قىلىپ چىقىش ئۇنى يۇۋاش ئادەم قىلىپ چىقىشتىنمۇ مۇھىم. ئەمەلىيەتتە، يۇۋاش، قائىدە-تۈزۈمنىڭ سىرتىغا چىقمايدىغان كىشىلەرنىڭ جەمئىيەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلالىشى ناتايىن، شۇنداقلا جەمئىيەتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرىگە ماسلىشىپ كېتەلىشىمۇ ناتايىن. بۇ قاراش كىشىلەرنىڭ ماڭا ھۇجۇم قىلىشىغا دەستەك بولۇپ بېرىدۇ، بىراق مەن ھەقىقەتەن مۇشۇنداق دەپ قارايمەن.

ئاسانلا ئىشىنىپ كېتىش بالىنى كالۋا، ئىقتىدارسىز قىلىپ قويدۇ، بۇنىڭدىن قىلچە شەكلەنمەيمەن. يېقىندا، خىزمەت سەۋەبى بىلەن ئۆيدىن ھەپتىچە ئايرىلغان ئىدىم.

بۈگۈن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە، كارل ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى. مەن چۈشكەن ئات ھارۋىسى ئۆينىڭ ئالدىغا كەلمەستە، كارل مېنى ئۇ يەردە ساقلاپ تۇرغانىكەن.

مەن ھارۋىدىن چۈشۈپ تۇرۇشۇمغا كارل يۈگرەپ كېلىپ، خۇشال ھالدا مېنىڭ باغرىمغا ئۆزىنى ئاتتى. بىراق مەن ئادەتتىكىدەك ئۇنى باغرىمغا باسماستىن، قەستەن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم.

كارل يەرگە دۈم چۈشتى. مېنىڭ بۇنداق «رەھىمسىزلىك» نىمى كۆرۈپ، ئايالىم ناھايىتى خاپا بولدى ۋە «كارل ھەركۈنى سىزنى سېغىنىپ تۇرۇۋاتسا، ئۆيگە كېلىپلا بۇنداق قىلغىنىڭىز نېمىسى؟» دەپ كايىدى.

مەن جاۋاب بەرمەي، كۈلۈپلا قويدۇم. ئوغلۇم كارل ماڭا ئوبدان بىر ئالىيىپ قويۇپ، ئۆيگە قاراپ يۈگرىدى. بۇ ۋاقىتتا مەن: «كارل، توختاپ تۇر» دەپ چاقىردىم.

— مەن ساڭا چاقچاق قىلدىم ھەم سېنى بىر قاندىنى چۈشىنىۋالساڭمۇ دېدىم،— دېدىم.

— قانداق چاقچاق، قانداق قاندى ئۇ؟— دېدى كارل زەرە بىلەن.

— مەن بۇنداق قىلىش ئارقىلىق ساڭا ھەر قانداق ئادەمگە، جۈملىدىن داداڭغىمۇ ئوڭايلىقچە ئىشەنمەسلىكىنى بىلدۈرمەكچى ئىدىم،— دېدىم.

كارل بىلەن ئايالىم مەقسىتىمنى چۈشەنمەي ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن ...

* * *

1806- يىلى 2- ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق.

ئۈلۈشكۈن كەچلىك تاماق ۋاقتىدا، كارل ھاياجانلانغان ھالدا ماڭا: «دادا، بۇ بىر نەچچە كۈندىن بېرى، مەن ماختاشقا ئەرزىيدىغان بىر ئىش قىلىۋاتىمەن» دېدى.

ئەسلىدە بۇ بىر نەچچە كۈندىن بېرى، كارل كارلىنېس ئىسىملىك ھىيلىگەر بىر دېھقاننىڭ بوغدايلىرىنى ئورۇپ بېرىۋاتقان ئىكەن. كارلنىڭ ئۇنىڭغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بېرىشىدە جەزمەن بىر سەۋەب بار ئىدى.

كارلنىڭ گەپلىرىدىن شۇنى بىلىدىمكى، بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا كارلىنېس كارل ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىدىن ماختاشقا ئەرزىيدىغان بىر ئىشنى قىلىشنى— بوغداي ئورۇشنى خالايدىغان. خالىمايدىغانلىقىنى سورىغان. بالىلار بۇنىڭغا ماقۇل بولغان.

بىراق سەبىي بالىلار ھىيلىگەر، رەزىل كارلىنېسنىڭ قىلتىقىغا چۈشكەنلىكىنى ئويلايمۇ باقمىغان.

باللار ياردەم قىلغاچقا، كارلىنىپنىڭ ئادەم ياللىشى ھاجەتسىز بولغان. كارلىنىپ مۇشۇنداق رەزىل ئۇسۇل ئارقىلىق باللارنىڭ سەبىي، گۈزەل قەلبىدىن پايدىلىنىپ كەتكەن. مەن ھېلىقى شەرمەندە كارلىنىپنى ئۇدۇل ئىزدەپ بارمىدىم، ئەكسىچە كارلىغا بۇنىڭ ئىچىدىكى سەۋەپنى، كارلىنىپنىڭ پەسكەش قىلىقىنى چۈشەندۈردۈم ۋە كارلىغا ئۆزىنىڭ ھوقۇق-مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان ئۇسۇلنى ئۆگىتىپ قويدۇم. پەرۋەردىگار مەڭگۈ ئادىلدۇر، ئۇ ھەرقانداق يامان غەرەزلىك كىشىلەرنى ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەيدۇ. چۈنكى كارل مەن ئۆگەتكەن ئۇسۇلنى بۈگۈن قوللانغاندا، پەرۋەردىگار ئۇلارنىڭ ئىشىنى ئاسان قىلدى.

بۈگۈن كارل ھەمراھلىرى بىلەن ئادەتتىكىگە ئوخشاشلا كارلىنىپنىڭ ئىشىنى قىلىشپ بېرىدۇ. چۈش بولاي دېگەندە ھاۋا تۇيۇقسىز تۇتۇلۇپ، قارا بۇلۇتلار قاتتىق يامغۇردىن شەپە بېرىۋاتتى. بۇ چاغدا كارلىنىپ بۇغدايلارنى شەھەرگە ئەكىرىش ئۈچۈن ئات ھارۋىسىغا بېسىپ بولغانىدى. ھاۋانىڭ ئۆزگۈرۈشىنى كۆرۈپ، ئۇ تىت-تىت بولۇشقا باشلىدى. ئاللىقاچان قۇرۇپ بولغان بۇ بۇغدايلار يامغۇردا قالسا، ئۇ چوڭ زىيان تارتىپ كېتەتتى. ساتالمىغاننىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭ بۇغدايلارنى قايتا قۇرۇتۇشقا توغرا كېلەتتى. شۇنىڭ كارلىنىپ باللارنى ياردەملىشىشكە چاقىرىدۇ. باللار قوللىرىدىكى قورال-سايمانلارنى تاشلاپ، كارلىنىپقا غەزەپ بىلەن قارايدۇ. باللار ئۇنىڭغا ياردەم قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. نېمە بولدى؟ باللار، نېمىشقا ئىشلىمەيسىلەر؟ دەپ سورايدۇ كارلىنىپ. بۇ چاغدا كارل ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، چوڭ ئادەملەرگە ئوخشاش تەلەپپۇزدا:

— كارلىنىپ ئىپەندى، بىزگە بۇ بىر نەچچە كۈنلۈك ئىش ھەققىمىزنى بېرىۋەتسىڭىزلا، سىزگە ياردەم قىلىمىز، دەيدۇ.

— نېمە؟- دەيدۇ كارلىنىپ ھەيران بولۇپ، — سەن تېخى ئىش ھەققى ئالماقچىمۇ؟ قاملاشمىغان گەپقۇ بۇ. باشقىلارغا ياردەم بېرىش دېگەن ياخشى پەزىلەت تۇرسا.

— توغرا، باشقىلارغا ياردەم بېرىش ياخشى پەزىلەت. بىراق بىز سەندەك ئادەمگە ياردەم قىلمايمىز،- دەيدۇ كارل بالىلارغا قولىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ،- يۈرۈڭلار، كارلىنىپ بىزگە ئىش ھەققىنى بەرمەيدىغان ئوخشايدۇ.

يامغۇرىغىشقا باشلىغان ئىدى. كارلىنىپ ئىلاجىسىز بالىلارغا ئىش ھەققى بېرىشكە ماقۇل بولىدۇ. كارل ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئاخىرى بىر نەچچە كۈنلۈك ئەمگىكىگە تېگىشلىك ھەققە ئېرىشىدۇ.

بەزىلەر بەلكىم ماڭا: «باستىر ئەپەندىم، بالىڭىزغا قارىغۇنى ياردا قىستاشنى ئۆگەتكىنىڭىز نېمىسى!» دېيىشى مۇمكىن. بىراق مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. چۈنكى گەرچە بۇ ئىش قارىماققا قارىغۇنى ياردا قىستىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ئۆزىنىڭ ھوقۇق-مەنپەئەتىنى ئەقىل-پاراسەت بىلەن قوغداش ھېسابلىنىدۇ.

مېنىڭچە، ھەرقانداق بىر بالا مۇشۇنداق ئۇسۇللارنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. چۈنكى بۇ ئۇلارنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن پايدىلىق.

* * *

1806- يىلى 31- ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن رىدىنىچ بىزنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇنىڭ نۇرغۇن قىزىقارلىق ھېكايىلىرى ۋە ئۆزىگە قاراشلىرى بار ئىدى.

كارل ئۇنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، كارل ۋە بالىلار رىدىنىچ ئەپەندىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا تەلپۈرۈپ نۇراتتى. رىدىنىچ سەل تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن، سۆزلەشكە باشلىدى.

رىدىنىچقا ھەقىقەتەن قول قويدۇم. چۈنكى ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرى ھەقىقەتەن قىزىقارلىق بولۇپ، بىلىمگە تەشنا بۇ بالىلارلا ئەمەس، ھەتتا مەنمۇ بېرىلىپ ئاڭلاۋاتاتتىم.

«كۆپ گەپ قىلساڭ كەتكۈزۈپ قويسەن» دېگەندەك، رىدىنىچ ئەپەندىمۇ بىر يەردە كەتكۈزۈپ قويدى.

ئۇ: «گېرمانىيىدە نۇرغۇن ئۇلۇغ مۇزىكانتلار بار، مۇزىكىنىڭ ھەرقانداق ساھەسىدە داڭلىق شەخسلەر بار. مەسىلەن: باخ، مۇزات، بېتخوۋېن، يەنە پاگىننى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلۇغ مۇزىكانتلار» دېگەندى.

ئاز تولا ساۋاتى بار ئادەملەر پاگىننىنىڭ ئىتالىيىلىك ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. بىراق بىلىملىك رىدىنىچ ئەپەندى مۇشۇنىڭغا كەلگەندە خاتا سۆزلەپ قويغانىدى.

ئوغلۇم كارل ماڭا ئوخشاش باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ كەتمىگەچكە، رىدىنىچنىڭ بۇ خاتالىقىنى دەرھال كۆرسىتىپ بەردى.

— رىدىنىچ ئەپەندى، پاگىننى گېرمانىيىلىك ئەمەس، دەپ توۋلىدى كارل. بۇنى ئاڭلاپ رىدىنىچنىڭ چىرايى بىردىنلا ئوڭۇپ، جۇدۇنى تۇتتى.

مەن دەرھال كارلغا ئەمدى سۆزلىمە دېگەن مەنىدە كۆز ئىشارىسى قىلدىم. بىراق ئوغلۇم ماڭا دىققەت قىلماي، گېپىنى دەۋەردى:

— پاگىننى ئۇلۇغ مۇزىكانت، بۇ پۈتۈنلەي توغرا، بىراق ئۇ ئىتالىيىلىك.

كارلنىڭ ئېيتقانلىرى پۈتۈنلەي توغرا ئىدى، بىراق ئۇ گەپنى بەك تۈز دەۋەتكەندى.

رىدىنچ ئەپەندى تېرىكىپ ئورنىدىن دەس تۇردى-دە، كارغا ئوبدان بىر ئالىيىپ قويۇپ:

— ھە، مېنىڭ بۇ يەردە كاپىلدىشىم ئارتۇقچە ئىكەن،-دەپ زەردە قىلغاندىن كېيىن، چىقىپ كەتتى. كارل مەندىن:

— دادا، ئەجىبا مەن خاتا سۆزلەپ قويدۇممۇ؟-دەپ سورىدى.

— سەن خاتا سۆزلىمىدىڭ، بىراق بۇ ئۇسۇلۇڭ مۇۋاپىق بولماي قالدى. كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدا ئۇنىڭ خاتالىقىنى كۆرسىتىپ بەرسەڭ، ئۇنىڭ يۈزى تۆكۈلگەن بولمامدۇ. ئۇنىڭ خېجىل بولغىنىدىن يۈزلىرىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ؟- دېدىم.

— بىراق ئۇ راستىنلا خاتالاشقان تۇرسا، يەنە كېلىپ مەن ئۇنى مازاق قىلمىدىم، پەقەت پاكىتىنى سۆزلىدىم،-دېدى كارل چۈشەنمىگەن ھالدا.

— بىراق ئۇ بۇنى كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا يۈزۈم چۈشتى، دەپ ئويلايدۇ،-دېدىم. كارل يەنىلا قايىل بولماي:

— ئەجىبا ئۇنىڭ يۈزىنى دەپ، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرمىسام بولامدۇ؟-دەپ سورىدى.

— ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇش ياخشى ئىش، بىراق ئۇسۇلغا دىققەت قىلىشىڭ كېرەك. ئەگەر ئۇنىڭ بۇ خاتالىقىنى ئايرىم تۇرغاندا كۆرسىتىپ بەرگەن بولساڭ، ئۇ ئاچچىقلاش ئۇياقتا تۇرسۇن، ساڭا رەھمەت ئېيتقان بولاتتى،-دەپ چۈشەندۈردۈم.

— نېمە ئۈچۈن؟-دەپ سورىدى كارل.

— چۈنكى سەن ھەم ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغان، ھەم ئۇنىڭ يۈزىنى ئايمىغان بولسەن. بىلىشىڭ كېرەككى، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن كالا ئىشلەتمىسەك بولمايدۇ،-دەپ جاۋاب بەردىم.

كېچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 15-نويابىر ھاۋا ئوچۇق. دادامنىڭ بۇ بىر نەچچە پارچە كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇپ، بەكلا بىئارام بولدۇم.

دادام ماڭا باشقا بىر خىل ئەقىل-پاراسەتنى ئۆگەتتىم دەپ ئويلىغان، بىراق ئۇ مېنىڭ بۇنىڭغا قانچىلىك بەدەل تۆلىگەنلىكىمنى-سەبىيلىكتىن مەھرۇم بولغانلىقىمنى، يەنى ۋۇجۇدۇمدىكى ئەركىنلىكنىڭ ساپ بولماي قالغانلىقىنى بىلمەيدۇ. بۇ دۇنيادا بالىلارنىڭ ئىللىق كۈلكىسى، گۆدەك-مەسۇملىقى تاش يۈرەك دىللارنىمۇ ئېرتىۋېتىدۇ. مېنىڭ قەلبىمدە كۆك ئاسمان، گۈل-گىياھ، يېقىملىق مۇزىكا قاتارلىقلار بىر-بىرىدىن قېلىشمايدىغان، ئەڭ مۇكەممەل ئىجادىيەتتۇر. مېنىڭچە، بۇنداق دېگەنلىكىم ھەرگىزمۇ ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. بالىلارنىڭ قەلبى پاك، بىغۇبار بولغاچقا، قانداق نەرسىلەرنىڭ قەلبىنى بۇرمىلىۋەتكەنلىكىنى بىلمەيدۇ.

قەلبىنىڭ ساپاسى ھاياتلىقنىڭ سوۋغىسىدۇر. بۇنى مەن كېيىن چۈشەندىم، بىراق كېچىككەن ئىدىم. قەلبىمدىكى ئاشۇ سەبىيلىكنى مەن ئەمدى قايتۇرۇپ كېلەلمەيمەن.

قەلب ساپاسى بىلەن جەمئىيەتنىڭ تەلىپى بويىچە ياشاش ئارىسىدىكى پەرق ئېقىن سۇننىڭ ئېقىشى بىلەن سائەت ئىستىرىلكىسىنىڭ مېڭىشىغا ئوخشايدۇ. ئېقىن سۇ گاھ تاشقا، گاھ چاتقال، ئوت-چۆپلەرگە ئۇچراپ، بەزىدە تېز، بەزىدە ئاستا ئاقىدۇ، بىراق مەڭگۈ توختاپ قالمايدۇ. سائەت ئىستىرىلكىسى بولسا «چىك-چاك، چىك-چاك» قىلىپ، قانۇنىيەتلىك ھالدا ئايلىنىدۇ. ئېقىن سۇنىڭ ئېقىشىدا ھېچقانداق قانۇنىيەت بولمايدۇ، بىراق سائەت ئىستىرىلكىسىنىڭ ئايلىنىشىدا قانۇنىيەت بولىدۇ. بىز بۇ ئىككى

خېل ياشاش ئۇسۇلىنىڭ بىرىنى تاللايمىز. بىر بولسا ئالدىن بېكىتكەن نىشاتىمىز بويىچە مېڭىپ، ئەھتىياجىمىزغا قاراپ ئاز-ئازدىن تۈزىتىمىز. بىر بولسا بارغا شۈكۈرى-قانائەت قىلىپ ياشايمىز. مەن ئىلگىرى بالام بىلەن بىرگە ئوينىغان. بالىلارنىڭ تەپەككۈر ئۇسۇلى بىز چوڭلارنىڭكىگە ھەرگىزمۇ ئوخشىمايدۇ: ئۇلارنىڭ ئوي-خىيالى ۋە ھەرىكىتى تۈيۈقسىز، غەلىتە بولۇپ، پەرەز قىلماق تەس بولىدۇ. ئۇلار قىزىقىش-ھەۋىسى بويىچە، نەگە بارغۇسى كەلسە شۇ يەرگە بارىدۇ، نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلىدۇ. كېيىن مەن ئوغلۇمنىڭ تەشەببۇسكار بولۇشى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ھېچنېمە بەلگىلەپ بەرمىدىم. بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرى ۋە ئويۇنلىرى خىلمۇخىل بولۇپ توختاپ قالمايدۇ، شۇنداقلا تاشقى كۆزقاراشلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدۇ، ئەركىن-ئازادە، جانلىق بولىدۇ.

مەن قەلب ساپاسىنىڭ نېمىلىكىنى ئەمدىلەپتەن چۈشىنىۋاتىمەن. دەسلەپتە مەن، ۋاقتىنى ئىسراپ قىلىۋېتەرەنمەن، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىم تاشلىنىپ قالمىمۇ، چېچىلاڭغۇ بولۇپ ئۆزۈمنى تىزگىنلىيەلمەي قالارمەنمۇ دەپ ئەندىشە قىلدىم. نەتىجىدە تىزگىنىمنى يوقاتتىم، ئۆزۈمگە تەئەللۇق بولمىغان بىرخىل رېتىمغا ئەگىشىپ ماڭدىم، بىراق مەن ناھايىتى ئەركىن-ئازادە بولۇپ، يېڭى بىر تۇيغۇغا ئېرىشكەندەك بولىدۇم، ھەممە ئىش ماڭا قايتىدىن باشلانغاندەك بولدى. مانا بۇ، بىر ئادەمنىڭ باشقىلاردىن پەرىقلىنىدىغان يېرى بولۇپ، ھەرگىزمۇ يېڭى بىر ماھارەت ئەمەس، بەلكى ئۇنتۇلغان بىر قەدىمىي كەپىيات. باشقۇرۇش ئىستىكىدىن ۋاز كەچكەندە، جىددىيلىك ۋە ھارغىنلىقمۇ تۈگەيدۇ: بالىلارنىڭ بىز چوڭلاردىنمۇ بەكرەك جۇشقۇن بولۇشىنىڭ سەۋەبىمۇ مۇشۇ بولسا كېرەك. چۈنكى بالىلار ئۆز خاھىشى بويىچە ياشايدۇ.

قەلب ساپاسى قىممەتلىك بىر سوۋغا، ھەرقېتىم ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقاندا، ئىنسان قايتىدىن ھاياتلىققا ئېرىشكەندەك شاتلىنىدۇ. نېمە ئۈچۈن ھەرىكىتى ساختا، ئۆزىنى ئەركىن-ئازادە تۇتمايدىغان

ئادەتتىكى ئارتىسلار قەلب تارىمىزنى چېكەلمەي، شۆھرەتلىك ئارتىسلار دىققىتىمىزنى تارتالايدۇ؟ پىئانىئونى يېڭى ئۆگەنگۈچىلەر ھەرقانچە بېرىلىپ چالسىمۇ، ئاڭلاپ ئولتۇرغىمىز كەلمەيدۇ. بىراق داڭلىق پىئانىئونچىلار مۇزىكا چالسا، نېمە ئۈچۈن بىزنى غەم-قايغۇنى ئۇتۇلدۇ. بىدىغان باشقا بىر دۇنياغا باشلاپ كىرەلەيدۇ؟ چۈنكى داڭلىق ئارتىسلار ۋە پىئانىئونچىلارنىڭ ئىپادىسى چىن قەلبىدىن چىققان بولغاچقا، بىزگە تەبىئىي گۈزەللىكنى ھېس قىلدۇرالايدۇ. ئۇلارنىڭ ساپ قەلب ساپاسىغا قىلچە چاڭ-تۇزان قونمىغاچقا، بىزنى خىيالى بىر مەنزىلگە باشلاپ كىرەلەيدۇ، مانا بۇ، تالانتلىقلارنىڭ تالانتلىق بولالىشىدىكى ئاساسى.

مېنىڭچە، قەلبنىڭ ساپاسى تالانتلىقلارنىڭ تالانتلىق بولالىشىدىكى ئاساستۇر. بالىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، قەلبنىڭ ساپاسى ئۇلارنىڭ ئەقىل-ئىدىرىكى ياكى ئېڭى بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ ئىپادىسى. بىز تېخىمۇ ياخشىسىنى تېپىپ چىقالايمىز دەپ قارىساقلا، ھەرقانداق ئىش، ھەرقانداق ئوي-خىيالىنىڭ قىممىتى ۋە ئەھمىيىتىنى تېپىپ چىقالايمىز.

مېنىڭچە، چوڭلارغا قارىغاندا بالىلار، بولۇپمۇ كىچىك بالىلار بەكرەك ئەركىن كېلىدۇ. بىرەر ئارزۇ-ئىستەك ئالدىدا، بىز چوڭلار بىتەرەپ ھالەتنى ساقلىيالايمىز ۋە ئۇنداق بولماي، مۇنداق بولىشىدى دەپ ئارزۇ قىلىمىز. ئارزۇ-ئىستەك بىزدە پەيدا بولغاندا، ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىمىزگە ئېرىشەلمەسلىكىمىزدىن ئەنسىرەيمىز، نەتىجىدە ساپ قەلب ساپاسىدىن تەبىئىيلا مەھرۇم قالىمىز.

بالىلارغا بىز ئۆگەتمەسەك، ئۇلار ھەرگىزمۇ مۇنداق بولۇپ قالمايدۇ. ئۇلار ئۈچۈن ھەممە ئويۇن بىلىنىدۇ، ھەممە نەرسە ھاياتى كۈچكە تولغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئۇلاردا روشەن بىر ئېغىش بولمايدۇ، ئۇلار دۇچ كەلگەن ھەممىلا نەرسىگە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ كېتىدۇ.

بىللار شۇنداق خۇشال-خۇرام ئوينايدۇ، بىراق نېمە ئۈچۈن بىر ئۇنداق ئەمەس؟ چۈنكى ئۇلارنىڭ قەلب ساپاسى ساپ بولىدۇ، قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ئۇلار ھەممىلا نەرسىنى ياخشى، ھەتتا ھېكايە-چۆچەكلەردىكىدىنمۇ ياخشى دەپ ئويلايدۇ. ۋاقىت دېمەك-ھازىر دېمەكتۇر. بارلىق شەيئىلەرنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق قىزىقارلىق يېرى بولىدۇ. دۇنيا چوڭ بىر ئويۇن سورۇنى، كىشىلىك ھايات ئىككى سائەتتىن كېيىن ئەمەس، بەلكى ھازىرنىڭ ئۆزىدە.

مەن، قورقۇنچىلىق تەلىم-تەربىيەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتىم ئۇ تەشەببۇسچانلىقىنى مەجبۇرلاشقا ئۆزگەرتىشتۈر. تەبىئىي ھەم ئەركىن بولۇش قەلب ساپاسى تەلەپ قىلغان ئۆگىنىش ئۇسۇلىدۇر، ھەممىمىزدە مۇشۇنداق قابىلىيەت بار. ئەگەر بىز ئۆز-ئۆزىمىزگە ئۆگىنىشىم كېرەك دېسەك، ئۆزىمىزنى مەجبۇرلىغان بولۇپ قالمايمىز. ئىنساننىڭ تۈرلۈك كەيپىيات-ھېسسىياتلىرى تەھلىل قىلىنىپ، تۈرگە ئايرىلىپ، ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ، مۇنداق قىلسا بولمايدۇ، دېگەندەك چەكلىمىلەر كۆپىيىپ كەتتى. خۇددى بىراۋ كېلىپ بىزگە نېمىنىڭ ئۆچ قىلىش، نېمىنىڭ مۇھەببەت، نېمىنىڭ غەم يېيىش ئىكەنلىكىنى ئۆگەتكىنىدەك، مەجبۇرى ئاساستا ئىش قىلساق، ئۆز ئەركىمىزدىن مەھرۇم بولغان بولىمىز. ئەمەلىيەتتە، مەن باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئازراق ئارىلىشىدىغان، كۆپرەك كۆزىتىدىغان پوزىتسىيىنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك ئىدى، شۇنداق قىلغاندا بەزىدە كۈتۈلمىگەن نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىم مۇمكىن ئىدى. بىراق بىز بۇنداق پوزىتسىيىنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ، باشقىلارنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىشىگە، ئۇلارنىڭ يېغىرىنى تاتىلاشقا، ۋەدىگە ئەمەل قىلماسلىققا، مەجبۇرلاشقا، بۇيرۇقۇزلىق قىلىشقا ئادەتلىنىپ كەتتۇق. ئەگەر بىز كۈتۈشنى، ھۆرمەت قىلىشنى خالىغان بولساق، تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى چۈشەنگەن بولاتتۇق. بىراق بىز كۆپىنچە ھاللاردا ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالماي، قاراملىق قىلىمىز، سۈكۈت قىلىشنى

خالىماي، توختىماي كاپىلدايمىز، ئوبدان تەتقىق قىلماي، قارىسىغا باھا بېرىمىز، باشقىلارنىڭ گېپىگە ئوبدانراق قۇلاق سالماي، خىيالىمىزغا كەلگىنىچە سۆزلەيمىز، باشقىلار بىلەن تەڭ بەھىرلىنىشنى ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ قېنىۋېلىشىنىلا ئويلايمىز. بۇ، ئىنسان تەبىئىتى سەۋەبىدىن بولىدۇ، ھېچ بولمىغاندا بۇ بىزنىڭ مەدەنىيەت يۈزلىنىشىمىزدۇر، شۇنداقلا بۇ مېنىڭ ئالىم بولالماسلىقىمدىكى تۈپ سەۋەب. ئەمەلىيەتتە، ھەقىقىي تالانت ساپ بولىدۇ.

بالىلار بىز چوڭلارغا ئوخشىمايدۇ. بىز خۇددى ئوقيا ئاتقانغا ئوخشاش، ئېنىق بىر نىشاننى تۇرغۇزۇۋالمايمىز، بۇ نىشاندىن باشقىسى بىز ئۈچۈن مۇھىم بولمايدۇ. بۇنداق قىلىش ناھايىتى ئۈنۈملۈك، ئەمما چەكلىك بولىدۇ. بالىلار خۇددى بىر چەمبەرگە ئوخشاش ھېچ يەرگىمۇ بارماي، بىر چۆرگىلەپلا يەنە ئۆز جايىغا قايتىپ كېلىدۇ. بالىلاردا مۇقىم بىر قاراش بولمايدۇ دېيىش كېرەك، بىراق ئۇلارنىڭ قەلبى ئەركىن بولۇپ، ھەرقانداق بىر ئىش ئۇلارنى ساتلاندىرىدۇ، ھەممىلا نەرسە ئۇلارغا يېڭى ھەم قىزىقارلىق تۇيۇلىدۇ. بۇنى قەلب ئەركى بەلگىلەيدۇ، بۇ ئارقىلىق بالىلار يېڭى تەجرىبىگە ئېرىشىدۇ، مانا بۇ سەبەبلىكتۇر.

ئۆتمۈشنى ئۇنۇش ئوڭاي ئەمەس. بىراق مەن كىشىلىك ھايات بىلەن نىشان ئوخشاشلا مۇھىم بولغانىكەن، جەريان بىلەن نەتىجىنىڭمۇ ئوخشاش بىر ئىش بولۇشى كېرەكلىكىنى تەدرىجىي ھېس قىلىشقا باشلىدىم. قەلبىمدىكى ئۇزۇن يىللىق توڭگۇن ئاستا-ئاستا يېشىلىشكە باشلىدى. ئەمەلىيەتتە بىز ھازىرقى پەيتنىڭ ئۆزىدە ئەركىن-ئازادە ياشىساق، ھېچ يەرگە بارمىساقمۇ بولىدۇ، چۈنكى ھازىرنىڭ ئۆزى دەل بىزنىڭ مەزىلىمىزدۇر. مۇشۇنداق ئويلىغاچقا، مەن كۈنلىرىمىنىڭ نېمە ئۈچۈن بىر تەرىزدە ئۆتىدىغانلىقىنى، بالىلار ئۈچۈن بىر كۈننىڭ بىر ئەسىردەك بىلىنىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتىم. چوڭلارنىڭ بىر كۈنى بىر كۈن بولسا، بالىلارنىڭ بىر كۈنى بىر داستان بولىدۇ.

باللارنىڭ قەلبى ئەنە شۇنداق ئەركىن بولغاچقا، بىزگە ئوخشاش شەيئىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا مۇقىم قېلىپقا چۈشۈپ قالمايدۇ. ئەكسىچە ئۇلار پۈتۈنلەي يېڭىچە ئۇسۇل قوللىنىدۇ. بۇ، تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ ھەمدە كىشىلىك مۇناسىۋەت ۋە ئىجتىمائىي مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى تىزگىنلەيدۇ. چوڭلار رىقابەت قارشىنى باللارنىڭ ئېڭىغا سىڭدۈرۈپ، زور نەتىجىگە ئېرىشىدۇ، بىراق شۇنىڭ بىلەن بىرگە باللارنىڭ ئىجادىيەتكە كېرەكلىك ئىلھامىنى بۇزۇپ قويدۇ. بەلكىم بىز باللاردىن كۆپرەك ئۆگىنىشىمىز كېرەكتۇر.

باللار شەيئىلەرنى كۆزەتكەندە، ھەمىشە ئۇنىڭ ماھىيەتلىك تەرىپىنى كۆرىدۇ.

يېڭى شەكىللەرنى ئۈزلۈكسىز قېزىش، سۈبېيىكتىپ باھا ۋە خاتىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان ھالدا كۆزىتىش ئادەمنى ماھىيەتكە قايتۇرىدۇ. مانا بۇ، باللارنىڭ نەزىرىدىكى پاكىت. ئەجىبا بۇ ھەقىقەت ئەمەسمۇ؟

باللار چوڭلار قۇلاق سالمىغان چارپاقنىڭ كۈرۈلداشلىرىغا، بوراننىڭ گۈكەرەشلىرىگە، گۈلدۈرمامنىڭ گۈلدۈرلەشلىرىگە، ئىشىكنىڭ ئېچىلغان، غىچىرىلغان ئاۋازلىرىغا قۇلاق سالىدۇ. باللارنىڭ كۆزلىرى ئەتراپقا ئىنچىكىلىك بىلەن تىكىلىدۇ، چوڭلار دىققەت قىلمىغان ئاۋازلار باللارغا ھەر ۋاقىت پۈتۈنلەي يېڭىچە تويۇلىدۇ.

جەمئىيەتكە قېتىلمىغان باللار تارىخ ئىچىدە ئەمەس، پەقەت شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزى ئۈچۈنلا ياشايدۇ. ئۇلار ھامان جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسىغا ئايلىنىدۇ، چۈنكى ئۇلارنى جەمئىيەتكە بىز باشلاپ كىرىمىز. بىراق بەزىدە باللار جەمئىيەتنىڭ چاڭ-تۇزانلىرىغا مىلەنمەي ياشايدۇ ۋە بىزنى ئۆزلىرىنىڭ دۇنياسىغا باشلاپ كىرىدۇ. مەنمۇ بىر مەزگىللەردە مەدەنىيەت ۋە تارىخنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماي ياشىغانىم.

باللار بىلەن بىرگە بولغاندا، يوقىتىپ قويغان بايلىققا قايتىدىن ئېرىشكەندەك بولىدۇ. مەن كىچىكلىكىمدە بەكلا سەبىي ئىدىم، بىراق كېيىن مەنمۇ كۆپچىلىككە ئوخشاشلا سەبىيلىكتىن مەھرۇم بولۇپ، ئۈزلۈكسىز بويسۇندۇرۇش، مەجبۇرلاش، كونا قائىدە-تۈزۈملەرگە بويسۇندۇرۇلۇش نەتىجىسىدە، قەلب ئەركىمنى چاڭ-تۇزان باشتى. بىراق ھازىر ئوغلۇمنىڭ يېنىدا بەزىدە بايلىق خەزىنىسىگە قايتىدىن كىرگەندەك بولمەن، يەنە بىر قېتىم ياشىيالىغان بولسام، پۇشايمان، ئار-نومۇسنى بىلمىگەن ھالدا ھەممىلا نەرسىگە يېڭى ھەم ئۆتكۈر نەزەر بىلەن قارىغان بولاتتىم. قەلبتىكى ساپ ئەركىنلىكتىن ئېرىشىدىغان خۇشاللىق پەرۋەردىگارىڭىزنىڭ بالىلارغا ئاتا قىلغان ئەڭ ياخشى سوۋغىسى.

جەمئىيەتنىڭ قېلىپلىشىپ قالغان قاراشلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈنچە ئوڭاي ئەمەس. بالىنى ھايۋاناتلار باغچىسىغا ئاپارساق، ئۇ شىر، مايىمۇن، زىراپە دېگەندەك ھايۋاناتلارنى كۆرمەستىن، كەپتەرنى قوغلاپ يۈرۈشى مۇمكىن. بىز بالىغا «قارا، ئاۋۇ قۇيرۇقسىز ئېيىققا» دەپ كۆرسەتسەكمۇ، بىراق بالا يەنىلا بىز بىزار بولغان كەپتەرگە قارشى مۇمكىن. بالا ئۈچۈن ئېيتقاندا كەپتەر بىر ئازمۇ زېرىكىشلىك، ئەھمىيەتسىز نەرسە ئەمەس. چۈنكى بالىنىڭ نەزىرىدە ئەھمىيەتسىز ھېچقانداق ئىش بولمايدۇ.

بىز چوڭلار «كۆرۈپ بولغان، ئاڭلاپ بولغان، قىلىپ بولغان» دۇنيادا ياشايمىز. بۇ، زېرىكىشلىك ھەم تار بىر دۇنيا بولۇپ، نەگىلا قارىمايلى، ھەممىسى بىز بىلىدىغان نەرسىلەر، شۇڭا تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ كۆزىتىشنى خالىمايمىز، قانداقلا بولمىسۇن بۇلارنى بىلىمىز. بىز ئۆتۈپ كەتكەن تۇرمۇش ئىچىدە ياشايمىز. بىز چوڭلارنىڭ بىردىنبىر خۇشاللىقىمىز كۆرمىگەن نەرسىلەرنى كۆرۈشتە ۋە كېيىن بۇنىڭدىن ماختىنىشىمىزدا. بۇنى بىز «تەلىم-تەربىيە» دەيمىز. بىراق ھەرقانداق بىر ئىش بالىلارنىڭ قەلبىنى خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرگەندەك، تۇنجى قېتىم سۆيۈپ قويغاندەك،

تۇنجى قېتىم مەكتەپكە بارغاندەك ۋە ھەسەن-ھۈسەننى تۇنجى قېتىم كۆرگەندەك لەرزىگە سالدۇ.

مېنىڭچە، ھەربىر ئىش، ھەربىر پوزىتسىيە، ھەربىر نەرسە بالىلار ئۈچۈن بىر شەيئى ھېسابلىنىدۇ. بۇلارنى چۈشىنىش، ئويلاش جەھەتتە چوڭلار بالىلارغا يېتەلمەيدۇ. چۈنكى بىز چوڭلار ھەممىلا نەرسىنى پىلان ۋە خاتىرنىڭ بىر قىسمى دەپ قارايمىز. مەسىلەن: جىنسىيەت تىلغا ئېلىنسىلا، بىز قورقۇش، ھاياجانلىنىش، ئارزۇ قىلىش، بېسىم ھېس قىلىش، ئەسلەش، خىيال قىلىش دېگەندەك كەيپىيات-ھېسسىياتلارنى خىيالىمىزغا كەلتۈرمىز، بۇلارنىڭ ھەممىسى خاتىرنىڭ بىر قىسمىدۇر. «جىنسىيەت» دېگەن بىر سۆز بىر تالاي شەھۋانىي خىياللارنى پەيدا قىلىدۇ. بىر كۈنى، ئوغلۇمنى باشقىلار چېچى ئۈزۈن ئىكەن، شۇڭا چوقۇم قىز بالا، دەپ زاڭلىق قىلغاندا، ئوغلۇم ئاچچىقىدا ئىشتىنىنى سېلىپ، ئۇلارغا: «مەن دېگەن ئوغلۇم بالا، ئوبدان كۆرۈش، مېنىڭ مۇنداق نەرسەم بار» دەپ كۆرسىتىپ قويغان.

مانا بۇ، قەلب ساپاسىنىڭ بولغانلىقىدۇر. قەلب ساپاسىنىڭ بولۇشى تالانتلىقلارنىڭ تالانتلىق بولالىشىدىكى ئاساستۇر. ئەگەر بىز ھازىرقىدەك بولمىغان بولساق، بالىلاردىن جىق نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالغان بولاتتۇق. بىراق بىز يۈزىمىزنى ئاۋايلايمىز، مەسخىرىگە قېلىشتىن قورقىمىز، شۇڭا كۆپىنچە ھاللاردا ئۆز ھېسسىياتىمىزنى، كەيپىياتىمىزنى بوغۇپ قويىمىز. ئەگەر يۇقىرىقىدەك ئەھۋال ئاممىۋى سورۇندا يۈز بەرگەن بولسا، بەزىلەر كەينىگە قارىۋېلىشى مۇمكىن، مەن بولسام خىجىل بولۇپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇشۇم مۇمكىن، كۆپچىلىككە بۇ ئىش كۈلكىلىك بىلىنگەندىن باشقا، بىئەدەپلىكتەك بىلىنىشى مۇمكىن. ئىشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئاشكارىلىغاندا، كىشىلەرنىڭ قايتۇرىدىغان ئىنكاسى ئەنە شۇنداق بولىدۇ.

بەلكىم مەن قەلب ساپاسىنى قۇرۇلمىسى بولمىغان بىر ھالەت دېسەم ئاندىن توغرا بولىدىغاندۇ. ھەممىمىزگە تونۇشلۇق بولغان

ئىشكىنىڭ زادى قانداق ئىشلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، شۇنداقلا بۇ توغرىدا ھېچقانداق ئاساسمۇ يوق. مۇنداق بىر ئىش بولغانىدى: مەن قەھۋە ئىچىپ ئولتۇراتتىم، يان ئۆيدىكى ئوغلۇم بىردىنلا «دادا...» دەپ ۋارقىراپ خىيالىمنى چېچىۋەتتى. «نېمە ئىش؟» دەپ سورىدىم تېرىكىپ. بىر ئازدىن كېيىن ئۇ «ھېچ ئىش بولمىدى» دېدى. خاتا ئاڭلاپ قالدۇممىكىن دەپ ئويلىدىم، بىراق ئۇنىڭ گېپىدىن خۇشال بولغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. يەنە بىر ئازدىن كېيىن، ئۇ يەنە «دادا!» دەپ چاقىردى. «نېمە ئىش بولدى؟ نېمە قىلماقچى سەن؟» دەپ سورىدىم. مەن كۆڭلۈمدە مېنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولغاندۇ، ياكى مېنى بىللە ئوينىشىپ بەرسۇن دېگەندۇ ياكى يىقىلىپ چۈشكەندۇ، دەپ ئويلىدىم. بىراق ئۇ دەماللىققا جاۋاب بەرمەي، بىر ئاز تۆتكەندىن كېيىن، «ھېچ ئىش بولمىدى» دېدى. ئوغلۇم مېنى ئۈچىنچى قېتىم چاقىرغاندا، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەندىم. ئۇ پەقەت مېنى چاقىرىپ، مېنىڭ بۇ يەردىكىمىنى بىلمەكچى، ئۆزىنىڭ ئۇ يەردە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەكچى بولغانىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن «نېمە ئىش؟» دەپ سورىدىم، بىراق ئۇ دەماللىققا جاۋاب بەرمەي، بىر ئازدىن كېيىن، «ھېچ ئىش بولمىدى» دېدى. ئارقىدىن ئۇنىڭ تۈيدۈرماي كۈلگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. ئوغلۇم مەن بىلەن ئويۇن ئوينىۋاتقانىدى. بۇ ئىش مېنىڭ قاتمال تەپەككۈرىمنى بۇزۇپ، مېنى ئاز-تولا سەبىيلىككە ئىگە قىلدى.

بالىلار ئۆزىنىڭ سەبىيلىك دۇنياسىدا ياشايدۇ. مەن ئۆزۈمنى قايتىدىن تېپىۋالسام بولىدۇ. مەن كىشىلەر ئويلىنىۋاتقان، دۇئا-تىلاۋەت قىلىۋاتقان ئاشۇ زېمىنغا قاراپ كېتىۋاتمەن. شۇڭا مەن ئۆزۈمنىڭ قىممەت قارىشىنى بالغا تاڭماستىن، ئۆزۈمنى ئۇلارنىڭ ئىختىيارغا تاپشۇرۇشۇم كېرەك. بەلكىم بۇ جەرياندا بىر كىچىككىنە يۈچۈقتىن ئاجايىپ گۈزەل دۇنيانى — ھەقىقەت دۇنياسىنى كۆرەلىشىم مۇمكىن.

ئون بەشىنچى باب ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالغا تەسىر كۆرسىتىدۇ

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1807- يىلى 2- مارت ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن نەۋرە ئاكىمنىڭ بالىسىنى كۆردۈم. ئۇنىڭ بالىسى ئۈنۈپرىستىتقا ئوقۇشقا كىرگەندى. بىراق بۇ بالا قارماققا خەق نېمە دېسە ھە دەيدىغان، جانسىز ئادەمدەك كۆرۈنەتتى. بۇ ئىش ماڭا نەۋرە ئاكىمنىڭ بالا تەربىيەلەش ئۇسۇلىنى ئەسلىتىپ قويدى. مېنىڭچە بۇ چوقۇم تەربىيەلەشتىكى مەسىلە.

بۇ بالىمۇ دۇنيادىكى باشقا بالىلارغا ئوخشاش دەسلىپىدە ناھايىتى قىزىققاق بولۇپ، دادىسىدىن ھېلى ئۇنى ھېلى بۇنى سورايتتى. بۇ بالا نەۋرە ئاكىمدىن شەيئىلەر توغرىسىدا سوئال سورىغاندا، نەۋرە ئاكىم بالىسىغا: «نېمانداق تولا گەپ سورايسەن؟ بېرىپ ئويۇنۇڭنى ئوينا، بېشىمنى ئاغرىتىما» دەيتتى.

گەرچە نەۋرە ئاكىم بالىسى سوئال سورىغاندا، ئۇنىڭغا خېلى قاتتىق تەگكەن بولسىمۇ، بىراق بۇ بالا سوئالنىڭ جاۋابىغا ئېرىشىش ئۈچۈن دادىسىدىن كەينى-كەينىدىن سورايتتى. بىر قېتىم، بۇ بالا دادىسىدىن:

— دادا، قۇياش بىلەن ئاي نېمە ئۈچۈن شەرقىن چىقىپ غەربكە پاتىدۇ؟— دەپ سورىدى. شۇ چاغدا مەن شۇ يەردە بار ئىدىم. نەۋرە ئاكام:

— بۇنى سوراپ نېمە قىلسەن؟ ئۇلار ئەزەلدىنلا شۇنداق،— دەپ جاۋاب بەردى.

— مېنىڭچە ئۇلارنىڭ بۇنداق بولۇشىدا چوقۇم بىر سەۋەب بار،— دېدى بالا.

— ھېچقانداق سەۋەب يوق، ئۇلار ئەزەلدىن شۇنداق،— دېدى نەۋرە ئاكام تېرىكىپ. بالا:

— بىراق، مەن... دېيىشىگە، نەۋرە ئاكام بالىسىنىڭ سوئال سوراۋېرىشىدىن بىزار بولدى بولغاي، بالىسىغا:

— نېمانداق ئادەمنى بىزار قىلسەن؟ بىلىشىڭ ھاجەتسىز، ئۇلارنى ئەزەلدىن شۇنداق دېدىمغۇ؟ بۇمۇ كۇپايە قىلمامدۇ؟— دەپ ۋارقىرىدى.

شۇنىڭدىن باشلاپ، بۇ بالا دادىسىدىن سوئال سورىمايدىغان، ئۆزى يالغۇز ئورۇندۇقتا ھاڭۋېقىپ ئولتۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

نەۋرە ئاكام بالىسىنى ئەنە شۇنداق تەربىيىلىگەن. مۇشۇنداق مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىش نەتىجىسىدە، نەۋرە ئاكامنىڭ بالىسى كۈندىن كۈنگە كېسەلچان بالدەك بولۇپ قالغان، ھەتتا پىسخىكا جەھەتتىن ساغلام بولالمىغان.

بەزى ئاتا-ئانىلار بالىلىرىنى پىسخىكا جەھەتتىن سەۋىرچانلىق بىلەن تەربىيىلەش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۆزىنى بالىلاردىن چوڭ تۇتىدۇ، بالىلىرىنى، ھېچنەمە بىلمەيدۇ، كۈن بويى قالايمىقان خىيال قىلىپلا يۈرۈيدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ چوڭلۇق نوپۇزىغا تايىنىپ، بالىلىرىغا بۇيرۇق قىلىدۇ، ھەتتا بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى شەرتسىز تاڭمىدۇ.

بۇنداق قىلىش خاتالىق ئۈستىگە خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىك بولىدۇ.

بۈگۈن بۇ بالغا قاراپ ئىچىم ئاغرىپ قالدى. ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز
بالىسىغا باراۋەر، مۇئامىلە قىلماسلىقى بالىسىنى نابۇت قىلغانلىقى
بولدۇ.

1807- يىلى 18- مارت ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن ئاخىرى ۋاقت چىقىرىپ نەۋرە ئاكامنى كۆرگىلى
باردىم. ئۇ مېنى كۆرۈپلا دەرت ئېيتىشقا باشلىدى. ئوغلى چوڭ
بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشمايدىغان بولغان، گەپ
قىلىشمۇ ئادەتتىكى ئىككى-ئۈچ ئېغىز گەپ بىلەنلا بولدى قىلغان.
نەۋرە ئاكام بۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، ئوغلۇم بىلەن قانداق پاراڭلاشسام
بولدۇ؟ دەپ سورىدى.

نەۋرە ئاكام ئىلگىرى ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ چوڭ بولمىغان بالىسىغا
مۇئامىلە قىلغانىدى. ئەمدى بولسا بالىسىغا بوي ئېگىپ تۇرۇپمۇ
پاراڭلىشىشقا ئامال قىلالمايۋاتاتتى. كىشىلىك تۇرمۇش ھەقىقەتەن ...
ئاتا بولۇش سۈپىتىم بىلەن نەۋرە ئاكامدىن «بالىنى قانداق
ھۆرمەتلەشنى بىلەمسىز؟ بالىڭىز بىلەن دائىم پىكىر ئالماشتۇرۇپ
تۇردىڭىزمۇ؟» دەپ سورىغۇم كەلدى. بىراق ئۇنىڭ پەرىشان كۆڭلىگە
يەنە ئازار بەرمەي دەپ ئويلاپ، ئاتا-بالا ئىككىسىنىڭ پىكىر
ئالماشتۇرۇشىغا ياردىمى تېگەر دەپ بىر نەچچە تەكلىپ بەردىم. نەۋرە
ئاكام، زۇۋان سۈرمەي تۇرۇۋېلىشنىڭ تاقابىل تۇرۇشنىڭ بىر ئۇسۇلى
ئىكەنلىكىنى چۈشەنمىگەن. بەزى بالىلارنىڭ كۆزى ئاتا-ئانىسىدا
بولغىنى بىلەن، قولىغا گەپ كىرمەيدۇ. شۇڭا گەپنى ئاز قىلغان
ياخشى. بالغا ئاچچىقلا نىماسلىق، باشتىن-ئاخىر تەمكىن بولۇش ئۈنچە
ئوڭاي ئەمەس، بىراق كاللىسى ئىشلەيدىغان ئاتا-ئانىلار دائىم ئۆزىنى
تۇتۇۋالالايدۇ. بالىلار بىلەن باراۋەر ئاساستا پاراڭلىشىش، بالا

سۆزلەۋاتقاندا گېپىنى بۆلمەسلىك كېرەك. بۇ، بالىنى ھۆرمەتلىگەنلىك بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ نەزىرىدە بۇ بىر كىچىك ئىش، بىراق دىققەت قىلمىغاندا، ئاتا-ئانىلار بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدا ئۇقۇشماسلىق يۈز بېرىدۇ.

* * *

1807- يىلى 2- ئاپرېل ھاۋا تۇتۇق.

بۈگۈن كەچلىك تاماق ۋاقتىدا كارل ماڭا قوشنىمىز براۋن خانىمنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. سەۋەبىنى سورىسام، ئۇ «براۋن خانىم ناھايىتى ئاز كۈلىدۇ، ئادەمگە ئازىراقمۇ مۇلايىم ئەمەس» دېدى.

مەن كارلغا: «سېنىڭ براۋن خانىمنى ياقتۇرماسلىقىڭ ئۇنىڭ قارماققا مۇلايىم ئەمەستەك كۆرۈنگەنلىكى ۋە ناھايىتى ئاز كۈلگەنلىكى سەۋەبىدىن ئىكەن. بىراق بەزى ئىشلارنى سەن چۈشەنمەسلىكىڭ مۇمكىن. براۋن خانىمنىڭ كۆڭلى بەك ياخشى، سەن ئۇنىڭغا دوستانە بولساڭ، ئۇمۇ خۇشال بولىدۇ، ئىككىڭلار چىقىشىپ ئۆتەلەيسىلەر» دېدىم.

كەچلىك تاماق ۋاقتى بىز ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم، ياخشى پەيت ئىدى. بىز دائىم مۇشۇ ۋاقىتتا ئائىلىدىكى ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلاتتۇق. شۇنى بايقىدىمكى، مۇشۇ پەيتتە ئوغلۇم بىلەن پىكىر ئالماشۇرسام، ئۈنۈمى باشقا ۋاقىتتىكىدىن ياخشى بولىدىكەن. كارلنىڭ مۇشۇ چاغدا ئوتتۇرىغا قويغان ئىشلىرىغا بىزمۇ «دىققەت قىلاتتۇق، كارلۇم ئۆزىنىڭ ھۆرمەتلەنگەنلىكىدىن مەمنۇن بولاتتى.

يەنە كېلىپ، مەن كارلنى دوستۇم قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇنىڭغا سەممى مۇئامىلە قىلاتتىم. كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى دەيتتىم. كارل

بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش جەريانىدا بىر-بىرىمىزنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنەتتۇق، مېھىر-مۇھەببىتىمىزمۇ كۈچىيەتتى. مېنىڭچە، باشقىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش بىر خىل سەنئەت. پىكىر ئالماشتۇرۇشتا ۋاقىت، ئورۇن، مۇھىت ۋە ئۇسۇل قاتارلىقلارنى ئوبدان ئويلىشىش كېرەك.

مەن بارلىق ئاماللارنى قوللىنىپ، ئۆيدىكىلەر بىلەن بىرلىكتە ئوغلۇم بىلەن ئوبدان پىكىر ئالماشتۇرۇشۇم كېرەك. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، كارلىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنەلەيمىز، ئۇنىڭغا كۆيۈنەلەيمىز، شۇنداقلا كارلىغا بىز بىلەن قانداق پىكىر ئالماشتۇرۇشنى ئۆگىنەلەيمىز، نەتىجىدە كارلىدا باشقىلار بىلەن ئوبدان ئالاقە قىلىدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۈرەلەيمىز.

مەن چوقۇم تىرىشىپ مۇشۇنداق قىلىشىم كېرەك. بۇ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم ۋە مەجبۇرىيىتىم، شۇنداقلا پەرۋەردىگارنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسى.

* * *

1807- يىلى 29- ئاپرېل ھاۋا تۇتۇق.

كارل كىشىلەر تەرىپىدىن تالانت ئىگىسى دەپ ماختالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كەپىياتىدا سەل ئۆزگىرىش بولدى. ئىنسان شۆھرەتپەرەس كېلىدۇ، كارلىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. باشقىلار ئۇنىڭ تالانت-قابىلىيىتىنى ماختاشقا باشلىغاندىن كېيىن، كارلىمۇ سەل ئۆزگىرىشكە باشلىدى.

ئۆلۈشكۈن كارلىنى ئېلىپ، چېركاۋغا دۇئا-تىلاۋەتكە بارغاندىم. بىراق كارل ئىلگىرىكىدەك ئەدەبلىك بولماي قالدى. ئۇنىڭ قىلىقى مېنى ھەم ھەيران قالدۇردى، ھەم ئاچچىقىمنى كەلتۈردى.

كىشىلەر كارلىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن سالاملاشتى. ئۇ ئەسلىدە ئادەمنى پەخىرلەندۈرىدىغان، شەرەپ ھېس قىلدۇرىدىغان بىر ئىش ئىدى. بىراق كارل كىشىلەرگە ئۇنداق دوستانە بولمىدى. كارل كۈلۈمسىرەپمۇ قويمىدى، تۈزۈكرەكمۇ سالاملاشمىدى، ئۇ پەقەت باشقىلارنى مەنىسىزلىككە قاپتۇرۇپ، ئۇنىڭ قىيىنچىلىقىنى مۇنداقلا لىگىشىپ قويدى.

كارل بىلەن سالاملاشقانلارنىڭ كۆپىنچىسى مېنىڭ قەدىنىم دوست-بۇرادەرلىرىم ئىدى. ئۇلار كارلنىڭ بۇنداق كۆرەڭلىكىدىن ھەيران قالدى. بەزىلەر ماڭا ھەيرانلىق ئىلكىدە قارىۋىدى، خىجىل بولۇپ، قاتتىق بىئارام بولۇپ كەتتىم.

مەن كارلغا شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە بىر نەرسە دېمىدىم. ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، مەن دەرھال ئۇنىڭدىن:

— كارل، بۈگۈن نېمىشقا بۇنداق قىلىسەن؟— دەپ سورىدىم.

— قانداق قىپتىمەن؟ ماڭا نېمىشقا بۇنداق ئەجەبلىنىپ

قارايسىز؟— دەپ ياندۇرۇپ سورىدى كارل.

— بۈگۈن كىشىلەرگە چىراي ئاچمىدىڭ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ئۇلارنىڭ ھەممىسى ساڭا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغانلار تۇرسا!— دېدىم.

— ئۇلارغا چىراي ئاچمىغىنىم يوققۇ، مەن بېشىمنى لىگىشىپ ئۇلار بىلەن سالاملاشتىمغۇ،— دېدى كارل.

— بىراق سېنىڭ پوزىتسىيەڭ ئىلگىرىكىگە ئوخشىماي قالدى، بۇنى ئۇلارمۇ كۆرۈپ يەتتى. بۇنداق قىلغىنىڭ خاتا، چۈنكى بۇنداق قىلىش ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ تosalغۇ پەيدا قىلغانلىق بولىدۇ،— دېدىم. كارل يەنىلا قايىل بولماي:

— ئەھۋال شۇنداق ئېغىرمۇ؟ مېنىڭچە، مەن چوڭ بولىدۇم، شۇڭا سالماقراق بولۇشۇم كېرەك. يەنە كېلىپ، ئۇلار بىلەن مېنىڭ ئورتاقلىقىم بولمىسا، ئۇلارغا نېمىمۇ دېيەلەيمەن؟— دېدى.

ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن ئۇنىڭ خىيالىنى چۈشەندىم. ئۇ ئۆزىنى «قاتتىق ئادەم» چاغلاپ، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمىساممۇ بولىدۇ، دەپ

ئويلاپ قالغانىدى. مەن كۆڭلۈمدە، بۇنداق ئەھۋالدا بالغا چوڭ قاندىلەرنى سۆزلىگەننىڭ پايدىسى يوق، ئۇ ئاز-تولا بۇرنىغا يېسە، ئاندىن بۇنداق قارىشىنى ئۆزگەرتىدۇ، دەپ ئويلىدىم. شۇڭا كارلغا ئارتۇق سۆزلەپ ئولتۇرمىدىم.

كارلدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، كارلدىكى كۆرەڭلىكنىڭ ئورنىنى قاتتىق ئۈمىدسىزلىك ئىگىلىدى.

بۈگۈن مەن كارلنىڭ ھويلىدىكى ئورۇندۇقتا يالغۇز ھاڭزۇقىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ سورىدىم: — كارل، بۇ يەردە يالغۇز ئولتۇرۇپسەنغۇ؟ نېمىشقا چىقىپ باشقا بالىلار بىلەن ئوينىمايسەن؟

— باردىم، بىراق ئۇلارنىڭ مەن بىلەن ئوينىغۇسى يوق ئىكەن،— دېدى كارل ئازابلانغان ھالدا. كارلنىڭ ئازابلانغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئاستاغىنە باغرىغا باستىم. ئارقىدىن ئۇ ماڭا بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تونۇدى. گەرچە مەن ئۇنىڭ دادىسى بولساممۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ دوستى ئىدىم. ئۇمۇ شۇنداق قارايتتى.

ئەمەلىيەتتە، بەزى بالىلار باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدۇ، گەپ قىلغاندا ئىنتايىن تەكەببۇر، ھەتتا باشقىلارغا قىلچە پىسەنت قىلمايدۇ، نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ؟ چۈنكى بۇنداق بالىلارنىڭ ئائىلە شارائىتى بىر قەدەر ياخشى بولۇپ، ئاتا-ئانىسىنىڭ گەپ-سۆز ھەرىكەتلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، ئائىلە ئىقتىسادى ئۆز ئائىلىسىدىن ناچار ياكى ئورنى تۆۋەن كىشىلەرنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بەزى ئاتا-ئانىلار مەرتىۋىسىنىڭ يۇقىرىلىقى ياكى باي ئىكەنلىكىدىن كۆرەڭلەپ، ئورنى ئۆزىدىن تۆۋەن كىشىلەرنى بىلىپ-بىلمەي كەمستىدۇ. نەتىجىدە بالىدىمۇ ئوڭايلا ھاكاۋۇرلۇق پەيدا

بولۇپ قالىدۇ. بالىنى ھەددىدىن زىيادە ئەركە قىلىۋەتكەندىمۇ ئالە باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بەزى ئاتا-ئانىلار بالىنى كىچىكىدىن باشلاپلا رايىغا بېقىپ، نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىپ چوڭ قىلىدۇ، بالىنى بېشىدا كۆتۈرىدۇ. نەتىجىدە بالا ماختاش-ئۇچۇرۇشقا كۆنۈپ، ئۆزىنى چوڭ چاغلایدىغان ھاكاۋۇر بولۇپ قالىدۇ، ئۆزىنى ھەممىلا ئىشتا ياخشى دەپ چاغلایدۇ، ئىپادىسى ياكى نەتىجىسى ئاز-تولا ياخشى بولسىلا، باشقا بالىلارنى كەمستىپ كۆزگە ئىلمايدۇ.

بالىلاردا باشقىلارنى كەمستىدىغان ئەھۋال كۆرۈلگەندە، ئاتا-ئانىلار ئۇلارنى يېتەكلىشى ۋە بۇنداق ئادەتنى ۋاقتىدا تۈزەتكۈزۈشى ھەمدە ئۇلارغا «ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈك ئارتۇقچىلىقى بار، باشقىلارنى ھۆرمەت قىلىش كېرەك»لىكىنى ئېيتىشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئەۋزەل شارائىتىنى ئۆزگەرتىشى، بالىنى ھەددىدىن زىيادە كۆتۈرۈۋەتمەسلىكى، ئۇنى باشقىلار بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرغۇزۇشى كېرەك. باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان بالىلارنى باشقىلارنىڭ ئالدىدا ماختىماسلىق، ماختىغان تەقدىردىمۇ ئۇلارنىڭ يېتەرسىزلىكىنىمۇ كۆرۈش كېرەك. بالا ئۆزىنىڭ نەتىجىسىدىن مەغرۇرلىنىپ كەتكەندە، ئۇنىڭ يېتەرسىزلىكىنى ۋاقتىدا كۆرسىتىپ بېرىش، بالىغا ئۆزىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى ۋە باشقىلار بىلەن بولغان پەرقىنى بىلدۈرۈش كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىنىڭ دوستلىرىنى ئۆيگە چاقىرتىپ كېلىش ۋە بۇ ئارقىلىق بالىنىڭ باشقا بالىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش ھەم ئۆزئارا چۈشىنىش جەريانىدا، بالىغا باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ھېس قىلدۇرۇش كېرەك.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ سۆز-ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىشى، بالىلارنىڭ ئالدىدا ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بىراۋەنلىك ئىپادىسىنى ئاچماسلىقى كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، ئاتا-ئانىلاردىكى ھاكاۋۇرلۇق ۋە كۆرەڭلىك بالىلارغا تەسىر قىلىدۇ، نەتىجىدە بالىلار بۇنى دورايدۇ ھەمدە ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشىغا ئەگىشىپ، ئۇلاردا

باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان يامان ئادەت شەكىللىنىدۇ. شوڭلاشقا، ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنتلەرگە ياخشى بىر ئائىلە مۇھىتى يارىتىپ بېرىشى ناھايىتى مۇھىم.

كىچىك كارل ۋېتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 16- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

ئاتا-ئانىلارنىڭ نەزىرىدە مەن ئۇلارنىڭ دوستى بولۇپ، ئۇلار ماڭا دوستى قاتارىدا مۇئامىلە قىلغان. بۇ ئىش مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈرگەن. مېنىڭ بۈگۈنكىدەك ئاز-تولا نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىمدە، شۇ ئىش ماڭا ئايدىڭكى، ئائىلە ماڭا ئاساس بولغان، ئائىلە ماڭا ھاياتلىق بەرگەن، ئائىلە مېنى كېلەچەككە باشلىغان...

بەش ئازابى بىر-بىرىگە ئوخشايدىغان، ئوخشاشلا مۇشۇ دۇنيادا ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى بىرەر دۆلەتنى قۇرۇپ چىقالايدۇ، بەزىلەر بولسا بىر ئائىلىنىمۇ باشقۇرالايدۇ؛ بەزىلەر فىزىكا ئالىمى بولۇپ چىقسا، بەزىلەر ھەتتا 1، 2، 3... نىمۇ سانىيالايدىغان ئادەم بولۇپ چىقىدۇ؛ بەزىلەر بىر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرەلسە، بەزىلەر ھەتتا قورسىقىنىمۇ باقالمايدۇ؛ بەزىلەر ئۆلىسىمۇ تىز پۈكمەيدۇ، بەزىلەر بولسا كۈچۈكلىنىپ تىلەمچىلىك قىلىدۇ؛ بەزىلەر ئۆز ھاياتىدىن كېچىپ باشقىلارنى قۇتقۇزىدۇ، بەزىلەر بولسا مال-دۇنيانى دەپ ئادەمنىڭ بېشىغا چىقىدۇ؛ بەزىلەر ئاسمان ئۇرۇلۇپ چۈشىشىمۇ پەرۋا قىلمايدۇ، بەزىلەر بولسا كىچىككىنە ئىشلارغىمۇ دىققەت قىلىپ كېتىدۇ؛ بەزىلەر كەسىپكە بېرىلىپ، جاپا-مۇشەققەتلەردىن ۋايسىماي ئىشلەيدۇ، بەزىلەر بولسا كۈننى بولۇشىغا ئۆتكۈزىدۇ... ئىنسان ھەقىقەتەن خىلمۇخىل بولىدۇ، يەنى، ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئادەم نېمە ئۈچۈن خىلمۇ خىل بولىدۇ؟ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىش ئۇنداق ئوڭاي ئەمەس، جاۋاب بەرگەن تەقدىردىمۇ، جاۋاب خىلمۇ خىل بولىدۇ. مېنىڭچە، ئادەمنىڭ خىلمۇ خىل بولۇپ قېلىشىدىكى سەۋەب پەقەت بىرلا ئەمەس، بەلكى ئومۇمىي، كۆپ تەرەپلىمە سەۋەبلەردىن بولىدۇ. چۈنكى كىشىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشى، ئالغان تەربىيىسى، تۇرۇۋاتقان مۇھىتى ئوخشاش بولمايدۇ، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ پىسخىكىسى، فىزىئولوگىيىسى، دۇنيا قارىشى، قىممەت قارىشى قاتارلىق جەھەتلەردە پەرق بولىدۇ، بۇلار ئاخىرى بېرىپ كىشىلەرنى بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدىغان قىلىدۇ. ئۇنداقتا، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى بۇ پەرقنى پەيدا قىلىدىغان ئاساسلىق سەۋەب نېمە؟ مېنىڭچە، ئاساسلىق سەۋەب-ئائىلىدە. ئائىلە - مەنبە، ئائىلە - باش پەللە. ئادەم مۇشۇ پەللىدىن كىشىلىك ھايات سەپىرىنى باشلايدۇ.

ئادەمنىڭ تەرەققىياتىنى تىزگىنلەيدىغان ئاچقۇچلۇق ئامىل — ئائىلە. ئائىلە تۈپەيلىدىن كىشىلەر خىلمۇ خىل بولىدۇ. يەنى، ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەلۋەتتە، بىز بۇ يەردە تىلغا ئالغان ئائىلە ئامىلى ئاساسلىقى ئىرسىيەت ئامىلىنى، يەنى ئاتا-ئانىدىن ئۈدۈم قالغان فىزىئولوگىيىلىك ئامىل ۋە ئەقلىي قابىلىيەت ئامىلىنى كۆرسەتمەيدۇ. بەلكى ئاساسلىقى، مۇھىت ئامىلى بولغان ئائىلىنى كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭدا ئاتا-ئانا ئەڭ مۇھىم ئامىل، ئۇنىڭدىن باشقا كىشىلەر ۋە ماددىي ئامىللارمۇ مۇھىم، ئەلۋەتتە. بۇ ئامىللار بىرىكىپ، ئادەمنىڭ بالىلىقىدىكى ئاشۇ بىر قانچە يىلغا تەسىر كۆرسىتىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە ئۇنىڭ ئوقۇشىغا، خىزمىتىگە، ھەتتا پۈتۈن ھاياتىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئائىلە تەربىيىسى دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، مەقسەتسىز بولۇش ئاساسى ئورۇندا، مەقسەتلىك بولۇش ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، شۇنداقلا تەبىئىي ھالەتتە بولىدۇ. ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئائىلە تەربىيىسى پىلانسىز، سىستېمىسىز بولۇپ، ئەتراپلىق ئېلىپ

بېرىلمايدۇ. بالىلار كۆپىنچە ھاللاردا ئون-تىنسىز تەسىرگە ئۇچرايدۇ. ئاتا-ئانىنىڭ ۋە ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەر بىرى ئىش-ھەرىكىتى سۆزى ھەر ۋاقىت بالىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بۇ خىل تەربىيە مەكتەپ تەربىيىسى بىلەن بىردەك بولغاندا، ئىجادىي ئۈنۈم بېرىدۇ؛ ئەگەر بىردەك بولماي، ئۆزئارا زىددىيەتلىك بولسا، تەلىم-تەربىيىنىڭ ئۈنۈمى يوقىلىپ، يامان ئاقىۋەت پەيدا قىلىدۇ.

ئائىلە — مەنبە. بۇ مەنبەنىڭ ياخشى بولۇش بولماسلىقى ئاتا-ئانىنىڭ بالىغا قانداق ماددىي شارائىت يارىتىپ بېرىشىدە ئەمەس، شۇنداقلا ئاتا-ئانىنىڭ تەلىم-تەربىيە ۋاسىتىسىنىڭ ياخشى بولغانلىقىدۇمۇ ئەمەس، بەلكى ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسىدە. شۇڭا ئاتا-ئانىلار ياخشى ئائىلە كەيپىياتى يارىتىشى، كەسپىنى مۇھىم بىلىشى، تىرىشچان، ئالغا ئىنتىلىدىغان، ئەستايىدىل، ھەقىقەتنى ياقلايدىغان، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان، باشقىلارغا كۆيۈنىدىغان، راستچىل، ئاقكۆڭۈل بولۇشى، ئائىلىدە ئۆزئارا بىر-بىرىگە ياردەم بېرىدىغان، بىر-بىرىدىن ئۆگىنىدىغان، بىر-بىرىگە يول قويدىغان، بىر-بىرىنى ئەپۈ قىلىدىغان، بىر-بىرىنى ھۆرمەتلەيدىغان، بىر-بىرىگە كۆيۈنىدىغان كەيپىياتنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، ئائىلىگە ھۈنەر سەنئەت بۇيۇملىرى، ھۆستىمخەت ئەسەرلىرى ۋە كىتابلارنى كۆپرەك تىزىپ، ئائىلىنى سەنئەت، مەدەنىيەت پۇرىقىغا ئىگە قىلىشى، ياخشى كىشىلەرنى دوست تۇتۇشى، كەلسە-كەلمەس كىشىلەرنى ھەرگىز بوسۇغىدىن كىرگۈزمەسلىكى كېرەك. ئاتا-ئانىلار يەنە بالىلار بىلەن دائىم پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرۇشى، ئۇلارنى كۆپرەك ئىلھاملاندۇرۇشى، ماختىشى، ئازىراق تەنقىدلىشى، ئۇلاردىن ئازىراق ئاغرىنىشى، ئۇلارنى پەننى ئومۇملاشتۇرىدىغان كىتابلارنى، داڭلىق ئەسەرلەرنى، مەشھۇر شەخسلەرنىڭ تەرجىمىھالىنى ۋە باشقا بىلىم بېرىدىغان كىتابلارنى ئوقۇشقا كۆپرەك يېتەكلىشى كېرەك. قىسقىسى، ئاتا-ئانىلار ئائىلىنى

ئىللىق، ئىناق كەيپىياتقا چۆمدۈرۈشى، يۇقىرىغا ئىنتىلىدىغان، بىرى بىرى بىلەن چىقىشىدىغان، ھېسسىياتقا باي قىلىشى كېرەك.

ئائىلە — مەنبە. مەنبەنىڭ سۈيى سۈزۈك بولسا، ئاخىرىمۇ سۈزۈك بولىدۇ؛ مەنبە دە سۇ ئۇلۇغ بولسا، ئاخىرىدىمۇ ئۇلۇغ بولىدۇ. ئاتا-ئانىنى ئوقياغا ئوخشاتساق، بالا ئۇنىڭ ئوقياغا ئوخشايدۇ. ياخشى ئوقيانىڭ ئالدىدا ناچار ئوق بولمايدۇ، ناچار ئوقياغا ياخشى ئوق بىكار كېتىدۇ. بالىدىن ئىبارەت بۇ ئوقيا ئوقنىڭ قايىقا ئېتىلىشى، قانچىلىك بىراققا بارالىشى ئاساسەن ئاتا-ئانىدىن ئىبارەت بۇ ئوقياغا باغلىق بولىدۇ. شۇڭا بالىنىڭ كىشىلىك ھايات ۋە ئەقىل-پاراسەتتە قانداق بولۇشىنى ئاتا-ئانا بەلگىلەيدۇ.

بالىلار ئۈچۈن ئائىلە بىر مەنبەدۇر. يەنى ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئوبدان تېرىغىلى بولمايدىغان زىرائەت يوق، بەلكى تېرىشنى بىلمەيدىغان دېھقان بار.

دېھقاننىڭ زىرائەتكە قانداق مۇئامىلە قىلىشى ھوسۇلنىڭ قانداق بولۇشىنى بەلگىلەيدۇ؛ ئاتا-ئانىنىڭ بالىغا قانداق مۇئامىلە قىلىشى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

دېھقاننىڭ زىرائەتلىرىم تېزراق ھوسۇل بەرسىكەن، دەپ ئۈمىد قىلىشى بىلەن ئاتا-ئانىلارنىڭ بالام بالدۇرراق ياراملىق ئادەم بولسىكەن دەپ ئۈمىد قىلىشى ئوخشاپ كېتىدۇ، بىراق ئۇلارنىڭ قىلغىنى كۆپىنچە ھاللاردا ئوخشاپ كەتمەيدۇ.

دېھقان كۈن بويى «زىرائەتلەر نېمىگە مۇھتاج؟ قانداق قىلسام زىرائەتلەرنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرالايمەن؟» دېگەننى ئويلايدۇ. بىراق ئاتا-ئانىلار بالىلارنى تەربىيەلەشتە «بالام نېمىگە مۇھتاجدۇر؟ قانداق قىلسام بالامنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرالايمەن؟» دېگەنلەرنى ئويلىمايدۇ.

زىرائەتلەر ئوبدان ئۆسمىسە، دېھقان ھەرگىزمۇ زىرائەتتىن ئاغرىنمايدۇ. ھېچقانداق بىر دېھقان ئېتىز قىرىغا چىقىپ،

زىرائەتلەرگە: «مەن سەھەر تۇرۇپ، كەچ يېتىپ، سىلەرنى دەپ جىق جاپا تارتتىم، تەر تۆكتۈم، قولۇمدىن كېلىدىغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم، شۇنداق تۇرۇقلۇق، سىلەر يەنە نېمە دەپ يوغىنمايسىلەر؟» دەپ قاقشىمايدۇ، ئەكسىچە، سەۋەبىنى ئۆزىدىن ئىزدەيدۇ.

بىراق بالىلارنىڭ ئۆگىنىشى ياخشى بولماي قالغاندا، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ئەكسىچە بالىنى ئەيىبلەيدۇ، ئۆزىنىڭ بۇنىڭغا جاۋابكار ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقمايدۇ، سەۋەبىنى ئۆزىدىن ئىزدەيدۇ.

يەرنىڭ شارائىتى ئۆزگەرگەندە، دېھقان تېرىقچىلىق ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش كېرەكلىكىنى بىلىدۇ. ئىجتىمائىي مۇھىت ئۆزگەرگەندە، ئاتا-ئانىلار تەلىم-تەربىيە قارىشىنى يېڭىلاش كېرەكلىكىنى ئويلاپ قويمايدىغاندۇ؟

ئۇنداقتا، بالا تەربىيەلەشتىكى ھەقىقىي، توغرا پوزىتسىيە قانداق بولۇشى كېرەك؟

بالىلارنىڭ دوستى بولۇش — بالا تەربىيەلەشتىكى سەمىمىي ئۈنۈملۈك بىر ئۇسۇلدۇر.

قانداشلىق مۇناسىۋەت ئاتا-ئانىنىڭ بالىلارنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى بولۇشىنى بەلگىلىگەن، بىراق بۇ، ئاتا-ئانا جەزمەن بالىنىڭ ئەڭ سىرداش، ئەڭ يېقىن ئادىمى بولالايدىغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ.

سىز بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىسى بولغانلىقىڭىز ئۈچۈنلا، ئۇلار سىزنى ھۆرمەتلەيدۇ ھەم سىزدىن ئەيىمىنىدۇ. بالىلار بەزى گەپلەرنى ئاتا-ئانىسىغا ئېيتمايدۇ، بەزى ئىشلارنى ئاتا-ئانىسىدىن يوشۇرىدۇ، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلا بۇنىڭ ئۈچۈن قايغۇرىدۇ، ئەمما نېمە قىلىشنى بىلمەيدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالىنى چۈشەنمەكچى بولسا، بالا بىلەن كۆپرەك سىردىشىشى، بالا بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت ئورنىتىشى، شۇنداقلا كىيىمىنى تاشلاپ، بالىلار بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇشى كېرەك. سىزدە ئىلگىرى «ئاتا-ئانا دېگەن چوڭ، بالا دېگەن كىچىك، بالا دېگەن ئاتا-

ئانىنىڭ گېپىنى ئاڭلىشى كېرەك، ئاتا-ئانا نېمە دېسە بالا شۇنداق قىلىش كېرەك» دەيدىغان قاراش بار ئىدى. بەزى ئاتا-ئانىلار بالىلاردىن گەپ ئاڭلاشنى، ئۆزىگە بويسۇنۇشنى، ئۆزى بىلەن تەڭ تۇرۇپ زاكونلاشماسلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەگەر بالىلار ئۇنداق قىلسا، ئۇلارغا كۈن بەرمەيدۇ. بۇنداق ئائىلىدە بالىلارنىڭ پىكىر قىلىش، قاتنىشىش، تاللاش ھوقۇقى بولمايدۇ، بالىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشىدىمۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ گېپى گەپ بولىدۇ، ئاتا-ئانىلار يەنە بالىنى ئۇرۇپ-تىلاپ باشقۇرۇش ئۆزىمىزنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئىشى دەپ قارايدۇ.

بۇنداق قىلىش پەرزەنتلەرنىڭ كىشىلىك پەزىلىتى ۋە غۇرۇرغا قاتتىق زىيان يەتكۈزىدۇ، شۇنداقلا بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭى ۋە ئىجادىيەت ئېڭىنى بوغۇپ قويدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ يېقىن ئادىمى، دوستى بولۇشى، ئۇلاردىن تەلەپ قىلغان ئىشنى ئالدى بىلەن ئۆزى ئۈلگە بولۇپ قىلىشى كېرەك. بالىنى ھۆرمەتلەش، جۈملىدىن ئۇنىڭ ھېسسىياتىغا، ئارزۇسىغا، تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. مۇنداق قىلغاندىلا، بالا سىزنى ياخشى كۆرىدۇ، سىزگە ئىشىنىدۇ، سىزنى سىرداش دوستى قاتارىدا كۆرىدۇ. بالىمۇ گېپىڭىزگە كىرىدىغان، سىزنى ھۆرمەتلەيدىغان بولىدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، ئېھتىياجىنى، ئارزۇ-ئىستىكىنى، ھېسسىياتىنى ھەقىقىي چۈشىنەلەيدۇ، شۇنداقلا بالىنى چىن كۆڭلىدىن ماختىيالايدۇ.

بالىلارنىڭ دوستى بولۇش قۇرۇق شوئار بولۇپ قالماستىكى، ئۇنى ئەمەلىي ھەرىكەت ئارقىلىق ئىسپاتلاش كېرەك. بالىلارنىڭ دوستى بولۇشتا، ئۇلارنىڭ قاغۇ-ھەسرىتىنى، شاد-خۇراملىقىنى چۈشىنىش، ئۇلارنىڭ تۈرلۈك قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىش كېرەك. بالىلارنىڭ دوستى بولۇشتا، ئۇلارنىڭ ئىشىنى قوللاش كېرەك.

ئاشۇنداق قىلغاندا، بالىلارغا ئۇلارنى ھەقىقىي دوست قاتارىدا كۆرگەنكىلىمىزنى، ئۇلارغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكىمىزنى، ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىمىزنى، ئۇلاردىن پەخىرلىنىدىغانلىقىمىزنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇرالايمىز.

پەرزەنتلەر بىلەن ئاتا-ئانا ئوتتۇرىسىدا دوستلارچە سىردىشىش، پىكىر ئالماشتۇرۇش ھالىتى شەكىللەنگەندە، ھەر ئىككى تەرەپ بۇنىڭ ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يېتىدۇ. بالىنىڭ دوستى بولۇش ئۈچۈن، ئاتا-ئانا بالا بىلەن سىردىشىشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك.

بالىلار بارا-بارا ئۆزىنىڭ ھېسسىي تەلەپلىرىنى ئاتا-ئانىسىغا ئاشكارىلايدىغان، ئۇلارنىڭ كەچتە ئۆزى بىلەن بىرگە ئوينىشىنى ئۈمىد قىلىدىغان بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارمۇ بالىلارنىڭ تەلپىگە قوشۇلىدۇ، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىلاردىن ۋاقتىدا ئۇخلاش-قوپۇشنى، ۋاقتىدا تاماق يېيىشنى، يۇيۇنۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئېنىكى ئائىلىسىدىكىلەر بۇ خىل پاراڭلىشىش شەكلىنى قوللايدۇ. چۈنكى بۇ خىل ئۇسۇلدا ئاتا-ئانىلار بىلەن بالىلار كەڭ-كۆشادە پاراڭلىشالايدۇ، شۇنداقلا ئائىلىدىكىلەر چىقىرىلغان قارارنى خۇشاللىق بىلەن ئىجرا قىلىدۇ، نەتىجىدە ئائىلىدىكى ھېسسىيات ئالماشتۇرۇش، ئائىلە تەربىيىسى كۆڭۈلدىكىدەك ئۈنۈمگە ئېرىشىدۇ.

بۇ ئۇسۇلنى مېنىڭ ئاتا-ئانام ئائىلە تەربىيىسىدىكى ھەمكارلاشما شەكىل دەپ ئاتىغان. ئۇلار «ئائىلە تۇرمۇشى بىر ئائىلە كىشىلىرى ئارىسىدا پىسخىك توسالغۇ ۋە ئارىلىق پەيدا قىلىپ قويدۇ. بىراق شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئائىلە بىر خىل ئاكتىپ كۈچ ھازىرلايدۇ. بۇ كۈچتىن تەشەببۇسكارلىق بىلەن تولۇق پايدىلىنىپ، ئۇچرىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش لازىم» دەپ قارىغان.

ئەگەر ئاتا-ئانىلار توقۇنۇشنى ئاكتىپ ھەل قىلىدىغان پوزىتسىيە ۋە ئۇسۇل قوللىنىپ، ئائىلىدىكىلەر بىر يەردە ئولتۇرۇپ ئائىلە يىلغىنى ئېچىپ، بىر-بىرىنى چۈشىنىدىغان ئىناق كەيپىيات ئىچىدە تەكلىپ

پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويسا، ئىجابىي ھەم بىر قەدەر قانائەتلىنەرلىك ئۈنۈمگە ئېرىشەلەيدۇ.

تەتقىقاتلارغا ئاساسلانغاندا، توقۇنۇشنى ھەل قىلىشنىڭ تىپىك ئۇسۇلى ئارىلىق ۋە كۆزىتىش، تەكشۈرۈش، نەق مەيداندا ئىلھاملاندۇرۇش، تىل ئارقىلىق ئىپادىلەش، نىشاننى كېڭەيتىشتىن ئىبارەت بەش باسقۇچنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەنى، ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۆزى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغان ئادەم ئارىسىدىكى ئارىلىقنى سىستېمىلىق كۆزىتىش ۋە ئەتراپلىق، ئويىپىكىتپ ھالدا تەكشۈرۈش ئارقىدىن ئاكتىپ ئۇسۇل بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغان ئادەم بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش، ئاخىرىدا بۇنى بەدەن، ۋاقىت ۋە مۇھىت قاتارلىق تېخىمۇ بەك دائىرىدە كېڭەيتىشنى كۆرسىتىدۇ.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاكتىپ سىردىشىش ئاتا-ئانىنىڭ بالا بىلەن سۆزلىشىشى ۋە ئۇنى تەربىيىلىشىنىڭ مۇھىم يولى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىر خىل تەلىم-تەربىيىدۇر. ئاتا-ئانىسىنىڭ گەپ-سۆزى، ئىش-ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىدە بالىلار ئۆزى تۇرۇۋاتقان مۇھىتقا قارىتا، تەشەببۇسكارلىق ۋە ئىشەنچلىك پوزىتسىيە بىلەن مۇئامىلە قىلالايدۇ، مەسىلىلەرنى ئاقىلانە ھالدا بىمالال ھەل قىلالايدۇ.

ئائىلە يىغىنىنىڭ شەكلى ئائىلە تەربىيىسىدىكى نۇرغۇن كونكرېت ۋە مۇھىم بولغان ئىنچىكە ھالقىلارغا چېتىلىدۇ. لېكىن، بۇلارغا تەربىيىلىگۈچى بىلەن تەربىيىلەنگۈچىلەر ئوخشاشلا سەل قاراپ قېلىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان مەسىلىلىرىنى ئىگىلىسە، شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىشىگە ياردەمى بولىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن، بۇ خىل چوڭقۇر چۈشىنىش بالىلارنى ئاتا-ئانىسىغا ئىشىنىدىغان، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيىسىنى تېخىمۇ خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدىغان قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ گېرمانىيەلىك ئاتا-ئانىلىرىمىز بالىلار بىلەن سىردىشىشنىڭ نۇرغۇن قىممەتلىك تەجرىبىلىرىنى، جۈملىدىن بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم بىر تەجرىبە بولغان «تىڭشاش سەنئىتى» نى ئىگىلىۋالغان.

كەچلىك تاماق ۋاقتى بىز گېرمانىيەلىكلەر ئۈچۈن ناھايىتى يېقىملىق مۇھىم ۋاقت. بىز ھەمىشە تاماق شېرىسىگە يىغىلغاندا، ئائىلە ئىشلىرىنى مۇزاكىرە قىلىمىز. بەزى ئائىلىلەردە تاماق ۋاقتىدا بىرسى گەپ قىلىۋاتقاندا، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭ گەپىنى ئۈزۈۋەتمەسلىكى توغرىسىدا قائىدە تۇرغۇزۇلغان. بۇنداق قىلغاندا ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆز پىكىرىنى سۆزلەش پۇرسىتى بولىدۇ. تەربىيىلىگۈچىلەرنىڭ كۆپ يىللىق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىدىن مەلۇم بولدىكى، كەچلىك تاماق ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ بالىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرغاندا، ئۈنۈمى ئادەتتىكى چاغلاردىكىگە ھەقىقەتەن ئوخشىمايدۇ. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، بۇنداق ۋاقتتا بالىلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان ئىشلىرى ئاتا-ئانىلارنىڭ قىزىقىشى ۋە دىققىتىنى تارتسا، بالىلارمۇ ئۆزىنىڭ ھۆرمەتلەنگەنلىكىدىن قانائەت تاپىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاتا-ئانىلار مەخسۇس ۋاقت چىقىرىپ، بالىلار بىلەن بىرگە بولۇشى كېرەك. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، ئاتا-ئانا بالى بىلەن ئورتاق ھېسسىياتىنى، كەچۈرمىشلەرنى باشتىن كەچۈرىدۇ. بۇنداق ئازادە، خۇشال-خۇرام كەيپىياتتا ئاتا-ئانا بىلەن بالىنىڭ سىردىشىشىمۇ ناھايىتى ئوڭايغا چۈشىدۇ. بۇنداق ۋاقت قىزىقىش-ھەۋەس، دوست دېگەندەك تېمىلاردا پاراڭلىشىشنىڭ ياكى ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرۇشنىڭ مۇۋاپىق پۇرسىتى ھېسابلىنىدۇ.

«تىڭشاش» ناھايىتى ياخشى تەلىم-تەربىيە شەكلى. چۈنكى، تىڭشاش بالىنى ھۆرمەتلىگەنلىك، ئۇنىڭغا كۆيۈنگەنلىك بولۇپ، بالىنىڭ ئۆزىنى ۋە ئۆز قابىلىيىتىنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ. ئەگەر بالا ھەر قانداق ئىشقا قارىتا ئۆز پىكىرىنى ئەركىن ئوتتۇرىغا قويالايدىغانلىقىنى ھېس قىلسا، ئۇنىڭ قاراشلىرى سەل قاراشقا ۋە

كەمىستىشكە ئۇچرىمىسا، ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ ھەر قانداق كۆز قارىشىنى (بەزىدە خاتا كۆز قاراش بولسىمۇ) قارشى ئالسا، بالىلار دادىللىق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان، ھەر قانداق ئىشقا قارىتا «نېمە ئۈچۈن؟ نېمىشقا؟» دەپ سوئال قويالايدىغان بولىدۇ.

شۇنداقلا ئۆز پىكىرىنى قىلچە ئىككىلەنمەي، غەم قىلماي بايان قىلالايدىغان بولىدۇ ۋە تۈرلۈك ئىشلارغا دادىللىق بىلەن توغرا قارىيالايدۇ ھەم تۈرلۈك ئىشلارنى جايدا بىر تەرەپ قىلالايدۇ.

دادام «سىردىشىش بىر سەنئەت. سىردىشىشتا مۇناسىۋەتلىك ۋاقىت، ئورۇن، مۇھىت ۋە ئۇسۇللارنى ئويلىشىش كېرەك» دەپ قارىغان. بۇ نوقتىنى مەنمۇ قوللايمەن. مەسىلەن: بالا بەزىدە پىسخىك جەھەتتە ۋە ھېسسىيات جەھەتتە ئۆز ماكانىنى ساقلاپ قېلىشنى ئۈمىد قىلىدۇ، ياكى ھېسسىياتى ئۆزگىرىشچان بولۇپ، سوئال-سوراققا ئەمەس، بەلكى تەسەللىگە مۇھتاج بولغاندا، ئۇلارنى باغرىغا بېسىش، بېشىنى سىلاش ئارقىلىق، ئۇلارغا ئۈن-تىنىسىز ھالدا ئىللىقلىق ۋە مېھرىبانلىقنى يەتكۈزۈش ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇلدۇر. بەزى ئاتا-ئانىلار ئۆز ھېسسىياتىنى ئاغزاكى ئىپادىلەشتىن قىينالغاندا، ئۇنى يېزىق شەكلى ئارقىلىق قەغەزگە يازىدۇ، نەتىجىدە بۇنىڭ قىممىتى تېخىمۇ ئېشىپ، بالغا تېخىمۇ ھەقىقىي ۋە ئىشەنچلىك كۆرۈنىدۇ. كېلىپ ئەپەندى مۇزىكىغا ئۇستا بولۇپ، ناخشا-مۇزىكا ئورۇنداش جەريانىدا بالىلارغا بولغان مېھرىمۇھەببىتىنى ۋە ئۇلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىدىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ئائىلىدىكى نۇرغۇن مەسىلىلەر، ئايلىق ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى ھېسسىياتنىڭ يىراقلىشىشى ۋە سوۋۇپ كېتىشى، بالىلارنىڭ پىسخىك جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكى قاتارلىقلار ئائىلىدىكى سىردىشىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بالىنىڭ يالغان ئېيتىش ئادىتىنى ئالدىنقى بولساق، كۆپ چاغلاردا، يەنى بالا ئاتا-ئانىسى بىلەن ئۆزىنىڭ باراۋەر ئورۇندا ئەمەسلىكىنى ھېس قىلغاندا، ئاتا-ئانىسىنىڭ بەزى ئىشلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا

بالىسى بىلەن ئورتاق مۇزاكىرىلىشىشنى ۋە بالىسى قىلغان بەزى ئىشلارنى چۈشىنىشنى خالىمايدىغانلىقىنى، بالا خاتالىق سادىر قىلسا ئەيىبلەنمىدىغانلىقىنى ئۆز تەجرىبىلىرىدىن تونۇپ يېتىدۇ-دە، راست گەپ قىلماسلىق يولىنى تاللىۋالىدۇ.

ئائىلىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك سىردىشىش ئۈچۈن، چۈشىنىش، كۆيۈنۈش، قوبۇل قىلىش، ئىشىنىش، ھۆرمەت قىلىشتىن ئىبارەت ئامىللارغا دىققەت قىلىش كېرەك. چۈشىنىش ئاتا-ئانا ۋە بالىدىن ئۆزىنى باشقىلارنىڭ ئورنىغا قويۇپ ئويلاشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ كۆيۈنۈش كۆڭۈلدىلا بولماستىن، بەلكى ئەمەلىيەتتە بەكرەك ئىپادىلىنىشى كېرەك؛ قوبۇل قىلىش — ھەر بىر ئادەمنىڭ خاسلىقىنى كۆزدە تۇتۇشنى، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىدىن زوقلىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ ئىشىنىش بولسا باشقىلارغىمۇ، ئۆزىگىمۇ ئىشىنىشنى كۆرسىتىدۇ؛ ھۆرمەت قىلىش — باشقىلارنىڭ، بولۇپمۇ بالىنىڭ ھوقۇقى، پىكىرى ۋە تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئائىلىدە ئاكتىپ، ساغلام بولغان سىردىشىش ۋە ئالماشتۇرۇش مۇناسىۋىتىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن، ئاتا-ئانا قارار قىلغۇچى، بالا قوبۇل قىلغۇچى بولىدىغان ئۇنداق قاتئال ئائىلە قارىشى تەقسىماتىنى ئۆزگەرتىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار ئائىلە تەربىيىسىدە رول ئالماشتۇرۇپ تۇرۇشنى بىلىۋېلىشى، ھەر بىر ئائىلە ئەزاسى ئۆزىنىڭ ئىپادىلىگەن ئارزۇ-ئارمانلىرىغا قارىتا ئاكتىپ ھالدا چۈشەنچە بېرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك. بالىلار ئادەتتە، چوڭلار بىلەن ئائىلە ئىشلىرىنى ئورتاق مۇزاكىرىلىشىشكە قاتناشقاندا، ئاتا-ئانىسىنى تېخىمۇ ياخشى چۈشىنىدۇ. ئاتا-ئانىلار بۇ جەرياندا بىر تەرەپتىن بالىلارنىڭ تەشەببۇسكارلىقىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ ئىقتىدارىنى ئېنىق كۆرۈۋالسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىغا مۇناسىۋەتلىك قايتا ئۇچۇرغا ئىگە بولالايدۇ.

مەن مۇنداق بىر ئىشنى كۆرگەندىم. يەتتە ياشقا كىرگەن گارىبى «ئانام ماڭا قارىغاندا ئۇكام ۋېرناغا بەكرەك ئامراق بولۇپ قالدى» دەپ

ئويلىغان. چۈنكى، ئۇ ۋېرنا بىلەن جېدەللىشىپ قالغاندا، ئاپىسىنىڭ ھەمىشە ئوكسىغا يان باسقانلىقىغا قاراپ، مەلۇم مەزگىل ئاشۇنداق خىيالغا كېلىپ قالغان. بۇ، بالىلاردا ناھايىتى ئوڭاي كۆرۈلىدىغان كەيپىيات، شۇڭا گارىندا «ۋېرنا ئاتا-ئانىمىڭ ماڭا بولغان مېھرىنى تارتىۋالدى» دەپ قارايدىغان تەڭسىزلىك روھىي ھالەت شەكىللەنگەن. ئۇلارنىڭ ئاپىسى گارىنىڭ ئوكسى بىلەن ئارىلىشىش جەريانىدا ئۆز كەيپىياتى ۋە ئىش-ھەرىكىتىنى تىزگىنلەشنى، باشقىلارغا دۈشمەنلىك بىلەن قاراشنى تۈگىتىپ، ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۆگىنىۋېلىشنى ئۈمىد قىلغان. چۈنكى بۇ، كەلگۈسىدە ئۇنىڭ باشقىلار بىلەن ئالاقە قىلىش جەريانىدىكى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشىغا پايدىلىق ئىدى.

بىراق گارىنىڭ بۇنداق قىلغىنىغا قارىتا ئاپىسى بىۋاسىتە قائىدە سۆزلەپ، تەنبە بەرمەي ياكى ئۇنىڭدىن: «نېمىشقا ئۆزۈڭدىن كىچىك ئىنىڭ بىلەن چىقىشالمايسەن» دەپ سورىماي، بەلكى ھەر ئىككى بالىسىغا: «سىلەرگە بىر تەكلىپ بىرەي، بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىڭلار ئىتتىپاقىڭلارنى ياخشىلىساڭلار، مەن ئارىلاشمايمەن. سىلەر ئەقىللىق بالىلار، گارىنى، سەن ئىنىڭنىڭ دىلىغا ئازار بەرمەيسەن، شۇنداقمۇ؟ ئەگەر ئىككىڭلار يەنە چىقىشالماي قالساڭلار، ئاندىن مېنى ئىزدەڭلار» دېگەن. شۇنداق قىلىپ، گارىنىڭ ئانىسى ئۆزىنى گارىغا ھەم كۆيۈنگۈچى ھەم كۆڭۈل بۆلگۈچى قىلىپ كۆرسەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن، گارىنى بىلەن ئىنىسى ۋېرنانىڭ قېرىنداشلىق مېھرى تېخىمۇ كۈچەيگەن. ئانىسىنىڭ ئەسكەرتىشى بىلەن گارىنى ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تونۇپ، ئۆزىنى بۇ ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيەتچان بىر ئەزاسى دەپ قارايدىغان بولغان ۋە تەدرىجىي پىشىپ يېتىلگەن.

بەزىدە ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ بەزى ئىشلىرىنى كۆرۈپ قالسا، ئۇلارنىڭ تەشەببۇسكارلىق بىلەن تونۇپ يېتىشىنى ۋە ئۇنى چىن كۆڭلىدىن تۈزىتىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ ۋە بالىلارنى قارار قىلغۇچى

ئورۇنغا قويۇپ «ھازىر مۇنداق بىر ئاۋاز بىچىلىق يۈز بېرىپ قالدى، قانداق قىلساق بولار؟» دەپ سورايدۇ. مەن يەنە مۇنداق بىر ئىشنى بىلىمەن. بىرلىكى قېتىم دوستلار يىغىلىشىغا بېرىپ، بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا كەلمەيدۇ ياكى تېلېفون بېرىپ ئاتا-ئانىسىغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قويمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرلىكى يەنە بىر قېتىم دوستلار يىغىلىشىغا بېرىشنى تەلەپ قىلغاندا، دادىسى ئۇنىڭغا: «بىر ئىشتىن ئاپاڭ بىلەن ئىككىمىز بەكلا ئەنسىرىدىكەنمىز، يەنى سەن دېگەن ۋاقىتتا قايتىپ كەلمەيدىكەنسىن، ياكى بىزگە تېلېفون بېرىپ قويمايدىكەنسىن. بىزمۇ نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئۇقالماي، بەكلا ئەنسىرەپ كېتىدىكەنمىز، سېنىڭچە قانداق قىلساق بولار؟» دېگەن. بۇ ئىشتا قارارنى بىرلىكى ئۆزى چىقارغان بولغاچقا، ناھايىتى ئاڭلىق ھالدا ئۆزىنىڭ دېگىنىدەك قىلغان. بىرەر ھادىسە ياكى مەسىلىنى ئورتاق كېڭىشىش ئارقىلىق ئاتا-ئانىلار بالىغا «ئىشىنىش، چۈشىنىش، ۋاقىتقا بىئايە قىلىش» دېگەندەك ئۇقۇملارنىڭ مۇھىملىقىنى ئاخىرى بىلدۈرۈلەيدۇ. يەنە كېلىپ، ئائىلىدە سىردىشىش ماھارىتى ۋە ئۇسۇللىرىنى ئىگىلىۋېلىش ۋە ئۆگىنىش بالىنىڭ كەلگۈسى جەمئىيەتكە ماسلىشىش قابىلىيىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشىغا زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر بىر بالا كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلىدە ئائىلە ئەزالىرى بىلەن سىردىشىش ماھارىتىنى ئۆگىنىۋالسا، ئۇ جەمئىيەتكە چىققاندىمۇ باشقىلار بىلەن ناھايىتى تېزلا ئوبدان مۇناسىۋەت ئورنىتالايدۇ.

ياخشى بىر بالىنى تەربىيەلەپ چىقىش ئۈچۈن، بىز ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشىمىز كېرەك. بالىلار بىلەن پاراڭلاشقان چېغىمىزدا، بىزنىڭ تۈرلۈك ئىپادىلىرىمىز ئۇلارنىڭ سۆزلىشىگە ھۆرمەت قىلغان-قىلمىغانلىقىمىزنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. بىز تىرىشىپ بالىلار بىلەن ئۈنۈملۈك پاراڭلىشىشىمىز، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق ئۇلارغا قىممەت قارىشىمىزنى سىڭدۈرۈشىمىز، ئۇلارنىڭ ھەق-ناھەقنى پەرىق ئېتىشىگە ياردەم

قاتنىشىشقا ۋاقىت سەرىپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بىز بالىلار بىلەن قۇرۇقتىن قۇرۇق پاراڭلاشماق بولمايدۇ، پاراڭ مەزمۇنى تەبىئىي، ئەمەلىي بولۇشى كېرەك. بۇ بىزدىن بالىلار بىلەن بىرگە بولۇشقا ۋاقىت سەرىپ قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. بالىلارنى پاراڭلىشىشقا يېتەكلەشنىڭ يەنە بىر ئۇسۇلى بالىلارنىڭ نېمە توغرىسىدا سۆزلەشنى خالايدىغانلىقىنى سوراپ بېقىشتۇر. كەچلىك تاماق ۋاقتىدا پاراڭلىشىش ئائىلىدە بالىلار بىلەن پاراڭلىشىشنىڭ ئەڭ ياخشى يەتتى. تاماق شېرىسىدە ئولتۇرۇپ، بالىلارنى ئەركىن ھالدا سۆزلەتكەندە، ئاتا-ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى كۈچەيتكىلى بولىدۇ. كەچلىك تاماقتىكى پاراڭ بالىلارنى ئەخلاق جەھەتتە تەربىيەلەشتە گەۋدىلىك رول ئوينايدۇ. بۇ ۋاقىتتا بالىلارغا قانداق قىلغاندا مەدەنىي ئادەم بولغىلى بولىدۇ، دېگەندەك ئىدىيىلەرنى سىڭدۈرگىلى بولىدۇ. بالىلاردا ياخشى پاراڭلىشىش ئادىتى ۋە غىزالىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ۋە غىزالىنىشتىن ئاۋۋال ئۇلارغا بۇ پاراڭلىشىش ئادىتىنى ۋە غىزالىنىش ئادىتىنى ئەسكەرتىش كېرەك. مەدەنىي پاراڭلىشىش كەيپىياتىنى بىر دەمدىلا شەكىللەندۈرگىلى بولمايدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقىت سەرىپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئېسىمىزدە بولۇشى كېرەككى، غىزالىنىش ۋاقتى ھەم غىزالىنىدىغان، ھەم ئىدىيىدىن ئورتاق بەھرىلىنىدىغان ۋاقىت. شۇڭا ھەر ئىككىلىسىگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك.

بالىلار تۇغما نازۇك، ھېسسىياتچان، سەزگۈر كېلىدۇ. بالىلارنىڭ نازۇك قەلبىنى گۈل بەرگىگە، ھېسسىياتىنى سۈزۈك سۇغا، كۆزىتىش قابىلىيىتىنى مىكروسكوپقا ئوخشىتىشقا بولىدۇ. گۈل بەرگى ئازىراقلا زەربىگە ئۇچرىسا قۇرۇپ تۆكۈلىدۇ، سۈزۈك سۇ سەل قوچۇۋېتىلسە بۇلغىنىدۇ، بىراق مىكروسكوپتەك كۆزىتىش قابىلىيىتى بالىلارنى ئۆتكۈر نەزەرلىك قىلىدۇ. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، بەزى ئاتا-ئانىلار بالىلارغا چوڭقۇر مېھرىبانلىق بىلەن ئەمەس، بەلكى قوپاللىق بىلەن

مۇئامىلە قىلىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، جەمئىيەتنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرىدىكى ئائىلىلەردە بۇ خىل ئەھۋال ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە مەۋجۇت. بالغا قوپال مۇئامىلە قىلىش ناھايىتى زىيانلىقتۇر.

نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ غۇرۇرىنى ئانچە نەزەرگە ئالمايدۇ. يەنى، بالىلارنى بىر ئادەم قاتارىدا كۆرمەيدۇ. ئۇلار، بالىلارنىڭ جىسمى تېخى پېشىپ يېتىلمىدى، دەپ قاراپ، بالىلارنىڭ ھېسسىياتىغا، ئارزۇ-ئارمانلىرىغا ھۆرمەت قىلمايدۇ. بۇنداق ئويلاش خاتا. ئەگەر ئاتا-ئانىلار مۇشۇنداق قاراشتا بولسا، بالىلارغا ھۆرمەت قىلمىسا، ھەتتا ئۇلارغا قوپال مۇئامىلە قىلسا، بالىلارنىڭ نازۇك كۆڭلىگە ئازار بەرگەن بولىدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ بۇنداق قىلىشى نەتىجىسىدە، ھەم بالىلارغا زىيان يېتىدۇ، ھەم ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ بالا ئالدىدىكى ئوبرازىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ.

بالىنىڭ كۆڭلى نازۇك بولۇپ، ئوڭايلا ئازار يەيدۇ، شۇنداقلا بالا ئۆزىنى مەركەز قىلغان ئاساستا تۈرلۈك تەلەپلەرنى قويدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىنى ھۆرمەتلىمىسە ياكى ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا كۆڭۈل بۆلمىسە، بالىنىڭ كۆڭلى دەرھال يېرىم بولىدۇ. ئەگەر بالىنىڭ كۆڭلى داۋاملىق ئازار يەۋەرسە، بالا خامۇش، غەمكىن ئادەم بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانىلار دەسلىۋىدىن باشلاپلا بالىنى ھۆرمەتلىسە، ئۇلارنى سەت گەپلەر بىلەن تىللىمىسا، بالا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئازىراقلا تەنقىتىنى ئاڭلىسىلا، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تونۇپ يېتىپ، ناچار قىلىقىنى دەرھال تىزگىنلەيدىغان بولىدۇ. تەجرىبىلىك ئاتا-ئانىلار بۇ نۇقتىنى تونۇپ يەتكەچكە، بالىلارنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيدۇ. ئۇلار دائىم بالىلارغا: «بالام، ئىپادەڭ يامان ئەمەس»، «ئەگەر سەن داۋاملىق مۇشۇنداق قىلساڭ، باشقىلارغا ياخشى ئۈلگە تىكلەپ بېرىسەن»، «ۋاقىتقا رىئايە قىلدىڭ، رەھمەت»، «ئەگەر سەن بۇنداق قىلىۋەرسەڭ، ئاپاڭنىڭ قانچىلىك ئاچچىقلايدىغانلىقىنى بىلىسەنغۇ!» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدۇ.

باللارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش ئۇلارنىڭ يېشىغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇيەردە ئۇلارنى تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. بىراق گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلغاندا، باللارنى ھۆرمەتلەش، ئۇلارغا قوپال گەپ قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار قانداق ئەھۋال بولۇشتىن قەتئىينەزەر باللارنىڭ غۇرۇرىنى ساقلىشى كېرەك. بالىنى كىچىك، قابىلىيەتسىز، نادان، شەيئىلەرگە سەزگۈر ئەمەس دەپ قارىماسلىق كېرەك. ئەمەلىيەت دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، باللارنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈك كۆڭلى ۋە غۇرۇرى بولىدۇ، ئۇلارمۇ ئۆزىنىڭ غۇرۇرىنى كۈچىنىڭ بارىچە قوغدايدۇ. چوڭلار باشقىلارنىڭ ھاقارەتلىشىنى ياكى كەمسىتىشىنى كۆتۈرەلمىگەندەك، باللارمۇ باشقىلارنىڭ ئۆزىگە ئەدەبسىزلىك قىلىشىنى ياكى ئۆزىنى ھاقارەتلىشىنى كۆتۈرەلمەيدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانىلار بالغا دائىم قوپال مۇئامىلە قىلسا، يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ ھېسسىياتىچان تەپەككۇرغا ئىگە ئادەم ئىكەنلىكىنى، پەقەت ئۇلارنىڭ ھېسسىياتى بىلەن تەپەككۇرنىڭ گۈل-غۇنچە مائىسىلىرىغا ئوخشاش دەسلەپكى باسقۇچتا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشى كېرەك. يۇمران مائىسىلار باغۋەننىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىشى ئارقىسىدا ئاندىن ساغلام ئۆسۈپ يېتىلەلەيدۇ. يۇمران مائىسىلارنى يىلتىزىدىن قومۇرئۆتەتسە، قوۋراقلىرىنى سويۇۋەتسە ياكى شاخ-بىخلىرىنى كېسىۋەتسە، ئۆسۈپ يېتىلەلمەيدۇ. باللارنىڭ دىلىغا سەۋەبسىزلا ئازار بېرىش، ئۇلارنى كەمسىتىش، تۆۋەن كۆرۈش خاتا. ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ يىغلاتماسلىقى كېرەك. ئاتا-ئانىلار باللارغا ئازار بېرىۋەرسە، باللار مەن ئاتا-ئانامنىڭ خارلاش ئوبيېكتى ئىكەنمەن دەپ ئويلاپ، باللاردىكى ئاتا-ئانىغا بولغان مۇھەببەت تەدرىجىي ھالدا نەپرەتكە، ھەتتا ئۆچ ئېلىشقا ئۆزگىرىدۇ. نەتىجىدە ئائىلىنىڭ ئاساسى ئاجىزلاپ، ئائىلە بۇزۇلىدۇ. باللارنىڭ ھېسسىياتىغا پەرۋا قىلماسلىق ئائىلىنى ئوڭايلا ۋەيران قىلىدۇ. ئەگەر ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەمەكچى، ئۇلارغا يېتەرسىزلىكىنى

تۈزەتكۈزمە كچى بولسا، بالىنى ئۇرۇپ-تىللاش توغرا ئۇسۇل دەپ قارماسلىقى، شۇنداقلا ئىلمىي ئۇسۇل قوللىنىشى كېرەك. بالىنى تەربىيەلەشتە ئىمكانقەدەر سەمىمىي، سىلىق-سىپايە بولۇش، ئۇلار بىلەن كۆيۈنۈش ئاساسىدا پاراڭلىشىش كېرەك. ئۇلارنى نېمىشقا كۈن بويى يىغلاپ-مىشىلداپ يۈرىدىغان، مىسكىن قىلىپ قويىمىز؟ شوخ، ئوماق كۈلكىلەر، شاتلىققا چۆمگەن چىرايىلار ياش تاراملاپ ئېقىۋاتقان كۆزلەردىن، زار-زار يىغلاپ، ئازاپلىنىۋاتقان دىللاردىن كۆپ ياخشى ئەمەسمۇ؟ شۇنداق قەسەم قىلايلىكى، بىگۇناھ بالىلىرىمىزنى ئازاب-دەرتكە مۇپتىلا قىلىپ قويمايلى، ئۇلارنى شاد-خۇرام كىشىلەردىن قىلىپ چىقايلى!

بالىلاردىن ئۆگىنىش — ئانا-ئانىلار ئۈچۈن يۈكسەك مەنزىلدۇر. ئانا-ئانا بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن رېئاللىققا يۈزلىنىپ، ئۆگەنگۈچى بولۇش سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ، بالىلاردىن ئۆگىنەيلى. ئەگەر مۇشۇنداق قىلالساقلا، ئەندىشە قىلىشىمىز ھاجەتسىز بولىدۇ، دۇنيادىكى ھەممە ئادەم ۋە ئىش بىزنىڭ ئۆگىنىش ئوبيېكتىمىزغا ئايلىنىدۇ، بىزمۇ يېڭى بىر قاتلامدا بىلىملىك، ئىجادىيەت قابىلىيىتى كۈچلۈك ئادەمگە ئايلىنالايمىز، ئانا-ئانىلىق ئوبرازىمىزمۇ تېخىمۇ مۇستەھكەملىنىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە بالىلارمۇ ئىختىيارسىز ھالدا ئۆگىنىدۇ، ئالغا باسىدۇ، تېخىمۇ كۆپ يېڭى ئۇچۇرلارنى ئىشەنچى بىلەن ئىگىلىيەلەيدۇ ۋە مۇۋەپپەقىيەتكە قەدەم تاشلايدۇ.

بالىلاردىن ئۆگىنىش ئېڭى كىشىلەردە ئويغاندى، شۇنداقلا بۇ، بالىلاردىن ئۆگىنىدىغان دەۋرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن دېرەك بەردى.

ئانا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئون ئالتىنچى باب

ئاق كۆڭۈللۈك — ئەخلاق پەزىلەت

تەربىيىسىنىڭ ئەقلى مېۋىسى

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1807-يىلى 4-ماي ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن توساتتىنلا كارلنىڭ پۇلىنىڭ ئازلاپ قالغانلىقىنى بايقاپ، تولىمۇ ھەيران قالدىم.

مەن ئۇنىڭدىن ھېلىقى تۇيۇقسىز «يوقاپ كەتكەن» پۇللىرىنى سۈرۈشتۈرسەم، ئۇ ماڭا ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدىغان بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى.

ئوغلۇم خوۋس ئىسىملىك بىر بالا بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. خوۋس دېھقاننىڭ ئوغلى ئىكەن. ئۇنىڭ ئائىلىسى نامرات بولغاچقا، خوۋس تەربىيىلىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن ئىكەن. بىراق خوۋس تۇغما سەۋەبتىنمىكىن تاڭ، كىتابقا بەكلا قىزىقىدىكەن.

كارل ماڭا كىتاب سەۋەبىدىن خوۋس بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى.

بىر كۈنى كارل دالىدىكى تاشتا ئولتۇرۇپ، كىتاب ئوقۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ كىتاب ئىچىگە كىرىپلا كەتكەندە، كەينىدە بىرەيلەننىڭ كىتابقا قاراپ تۇرغانلىقىنى بايقاپتۇ، بۇ دەل خوۋس ئىكەن.

خوۋس كارلغا ئۆزىنىڭ بەكمۇ كىتاب ئوقۇغۇسى بارلىقىنى، ئەمما ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ قولى قىسقىلىقىنى، كارل ئوقۇۋاتقان كىتابتىكى ھېكايىلەرنى تولمۇ ئاڭلىغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇ چاغدا كارلنىڭ بىللە ئوينىدىغان دوستلىرىمۇ ئانچە كۆپ ئەمەسكەن. كارل خۇددى سىرداش دوست تېپىۋالغاندەك ھېس قىلىپ، خوۋسقا كىتابتىكى نۇرغۇن بىلىملەرنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. خوۋس كارلغا بەكلا ھەۋەس قىلىدىغانلىقىنى، چۈنكى كارلنىڭ ئوقۇيدىغان كىتابى ۋە ئوقۇش سايمانلىرىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. كارل بۇنىڭدىن بەك تەسىرلىنىپ، دەرھال ئۆيگە يۈگرەپ بېرىپ، ئازراق قەلەم-قەغەز ئەكىلىپ، خوۋسقا بېرىپتۇ ۋە يەنە يىغقان پۇللىرىدىن 20 كوپىيىك بېرىپتۇ. كارل ئۇنىڭغا: «بۇ مېنىڭ ئازغىنە ياردىمىم، گەرچە ناھايىتى ئاز بولسىمۇ لېكىن بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم. ھازىردىن باشلاپ ئوبدان ئۆگىنىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. پەرۋەردىگار ھەرگىز ئارزۇيىڭنى يەردە قويمىدۇ» دەپتۇ.

ئوغلۇم كارلنىڭ بۇنداق ئاق كۆڭۈللۈكى مېنى بەكلا خوش قىلدى.
 1987- يىلى 12- ئىيۇن ھاۋا ئوچۇق.
 ئادەم مەلۇم بىر مەزگىلدە، مەلۇم بىر كۈندە، مەلۇم بىر ۋاقىتتا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىدۇ، نۇرغۇن خىياللارنى قىلىدۇ. ئادەمنىڭ بەزى ئۇسۇللىرى، بەزى خىياللىرى توغرا بولسا بەزىلىرى خاتا بولىدۇ. بىراق ئادەم ھەمىشە ئۆزىنىڭ توغرا قىلغان تەرەپلىرىنى ئەستە تۇتۇپ، توغرا قىلمىغان تەرەپلىرىنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئەگەر بىزدە «پائالىيەت خاتېرىسى» بولسا، ئۆزىمىزنىڭ قىلغان ئىشلىرىمىزنى ھەر ۋاقىت

ئەسلەپ تۇرالايمىز ۋە ئىش-ھەرىكىتىمىزنى، ئىدىيىمىزنى توغرا يولغا باشلىيالايمىز.

مەن بىر «پائالىيەت خاتىرىسى» تۇتتۇم. بۇ خاتىرىگە كارلنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنىلا خاتىرىلەيتتىم. بىراق خاتىرىلەش جەريانىدا مەن ئۇنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنىلا خاتىرىلىسەم ئۇنىڭ ئۆزىگە تەمەننا قويۇش مۇمكىنچىلىكى بارلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇنىڭ بەزى ناچار تەرەپلىرىنىمۇ ئۇنىڭغا ئوبدانراق ئەسكەرتىپ تۇرۇش ئۈچۈن خاتىرىلەپ قويدۇم.

بۈگۈن كارل ئادىتى بويىچە كەچلىك تاماقتىن كېيىن «پائالىيەت خاتىرىسى» نى كۆرۈپ بەكلا ئۈمىدسىزلىنىپ كەتتى.

سەۋەبىنى سورىسام، ئۇ: «ئۆزۈمنى خېلى ياخشى دەپ ئويلىسام، ئەسلىدە شۇنچە كۆپ ئىللەتلەرمۇ بارىكەن» دېدى. كارل «پائالىيەت خاتىرىسى» دىكى مەن يېزىپ قويغان ئۇنىڭدىكى ناچار تەرەپلەرنى كۆرگەندى.

كارلنىڭ بەك ئۈمىدسىزلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، مەن ئۇنىڭغا: «سەن ئۆزۈڭنىڭ ناچار تەرەپلىرىنى كۆرۈپسەن، بىراق ھېچ ۋەقەسى يوق. بۇنىڭ ھەممىسى بۇرۇن بولۇپ بولغان ئىشلار، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمىساڭلا بولىدۇ. بۇنىڭغا ئىچكىڭنى يۇشۇرۇشۇڭنىڭ ھاجىتى يوق. «پائالىيەت خاتىرىسى» دىكى باشقا نۇرغۇن ياخشى تەرەپلىرىڭنى كۆرمىدىڭمۇ؟» دەپ چۈشەندۈردۈم.

مېنىڭ يېتەكلىشىم بىلەن كارل ئۇنچە ئۈمىدسىزلەنمەيدىغان بولدى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ھېلىقىدەك خاتالىقلارنى قايتا سادىر قىلماسلىققا، كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىشقا بەل باغلىدى.

بۈگۈن مەن ئۈنۈملۈك ئۇسۇللار ئارقىلىق، كارلغا نېمىنىڭ ياخشى، نېمىنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى، ياخشى قىلىشنىڭ خۇشاللىقىنى ۋە يامان قىلىشنىڭ جازاسىنى، ۋىتردان جەھەتتىكى ئازابلىنىشىنى بىلدۈردۈم ۋە ھېس قىلدۇردۇم. ۲081

كىچىك كارلنىڭ باھاسى

1852 - يىلى 18 - نويابىر - ھاۋا ئوچۇق.

دادامنىڭ بۇ كۈندىلىك خاتىرىلىرى ماڭا روسسۇننىڭ «بالىلارغا ئەخلاق توغرىسىدا مۇنداقلا سۆزلەپ قوياستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ساپ قەلبىنىڭ جىنايەت يۇقتۇرۇۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك» دېگەن سۆزىنى ئەسلىتىپ قويدى.

ھەربىر ئانا-ئانىنىڭ پەرزەنتىگە ئەخلاق-پەزىلەت، ئەقىل-پاراسەت، ئەدەب-يوسۇن ۋە بىلىم-ماھارەتتىن ئىبارەت قىممەتلىك بۇ تۆت خىل بايلىقنى مىراس قالدۇرۇش مەجبۇرىيىتى بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئەخلاق-پەزىلەت بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. چۈنكى ئەخلاق-پەزىلەتتى قانچىكى ياخشى ئادەمنىڭ باشقا نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىمۇ شۇنچە ئوڭاي بولىدۇ. ئەخلاق-پەزىلەتتىن مەھرۇم بولغاندا، ئۇنىڭغا قايتا ئېرىشىش تەس بولىدۇ.

دادام، «ياخشىلىق» ئەخلاق پەزىلەتنىڭ ئاساسىي دەپ قارىغان. ئادەمدە ياخشىلىق كۆز قارىشى بولمىسا، ئاق كۆڭۈل قەلب بولمىسا، ياخشىلىق قىلمىسا، باشقا ئەخلاق-پەزىلەتلەردىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ.

بىر قېتىم تۇغۇلغان كۈنۈم كەلگەندە، دادام مېنى ئانايتەن بازارغا ئاپىرىپ، مەن ئەڭ ئامراق بولغان يومىلاق قوتۇرماچى ئېلىپ بەردى. دادام ئادەتتە بۇنداق قىلمايتتى. مەن قەۋەتلا خۇش كەلمەي، قوتۇرماچىنى يېيىشىكمۇ قىممىدىم. دەل مۇشۇ چاغدا، ئىككى-ئۈچ

شۇنىڭدىن باشلاپ، ئەتراپىمىزدا بېرەرسىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەنلىكىنى كۆرسەم، ئازغىنە بولسىمۇ ئۇلارغا ياردەم قىلاتتىم، دادام ئارقىلىق ئۇلارغا تەسەللى بېرەتتىم. بۇنداق قىلغىنىمدىن مەن بەكلا خۇشال بولاتتىم.

بۇنىڭغا قارىتا دادام: «ئۆزىمىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنياغا بەخت يارىتىشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز كېرەك، ياخشىلىق قىلساق پەرۋەردىگار بىزگە مۇكاپات ئاتا قىلىدۇ» دەيتتى.

مۇشۇ مۇكاپات ئۈچۈن، مەن ئۆمۈر بويى ياخشى ئىش قىلىشقا تىرىشىپ كەلدىم.

بالىلارنىڭ ئەخلاق تەربىيىسىنى ئۇ بۆشۈكتىكى چېغىدىلا باشلاش كېرەك. چۈنكى ھازىرقى جەمئىيىتىمىزدە كەم بولۇۋاتقنى كالا ئەمەس، بەلكى ئەخلاق-پەزىلەت.

ئەخلاق-پەزىلەت، ساغلاملىق، ئىقتىدار-قابىلىيەت قاتارلىق ئۈچلا جەھەتتە ياخشى تەرەققىي قىلغان كىشىلەر مۇكەممەل ئادەم ھېسابلىنىدۇ. سالامەتلىكىگىلا ئەھمىيەت بەرگەندە، بالىلار پۈت-قولى تەرەققىي قىلغان ھاماقەتلەردىن بولۇپ قالىدۇ؛ ئەقلىي قابىلىيىتىگىلا ئەھمىيەت بەرگەندە، بالىلار شامال تەگسىلا ئاغرىپ قالىدىغان ئاجىز چوڭ بولىدۇ ياكى جەمئىيەتنىڭ قۇلاق كەستىلىرىگە ئايلىنىپ قالىدۇ؛ ئەخلاق-پەزىلەت تەربىيىسىگىلا ئەھمىيەت بەرگەندە، بالىلار كېسەلمەن، زەئىپ چوڭ بولىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ جەمئىيەتكە ۋە ئىنسانىيەتكە كېرىكى بولمايدۇ. شۇڭا بالىلارنى تەربىيەلەشتە، ئۈچ تەرەپكە تەڭ ئەھمىيەت بېرىش زۆرۈر.

بالا ئاتا-ئانىسىنىڭ سايىسى. بالىدا ئەخلاق-پەزىلەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئاتا-ئانا ئۆز ھەرىكىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشى، ھەر ۋاقىت بالىغا ئۈلگە بولۇشى كېرەك. بالىنىڭ قىلىقىنىڭ ياخشى ياكى يامان بولۇشى ئاتا-ئانا تەربىيىسى ۋە تەسىرنىڭ نەتىجىسىدۇر.

بالىنىڭ قەلبى ئاجايىپ بىر تۇپراق بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىدىيە-ئۇرۇقى تىكىلسە، ھەرىكەتتىن ئىبارەت ھۇسۇلنى ئالغىلى بولىدۇ؛ ھەرىكەت ئۇرۇقى تىكىلسە، ئادەتتىن ئىبارەت ھۇسۇلنى ئالغىلى بولىدۇ؛ ئەخلاق-پەزىلەت ئۇرۇقى تىكىلسە، ئىستىقبالدىن ئىبارەت ھۇسۇلنى ئالغىلى بولىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ گۈزەل كېلەچىكى ئۈچۈن ياخشى شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىش بىلەن بىرگە، ئۆزلىرىمۇ بۈيۈك بىر ئىنسانغا ئايلىنالايدۇ.

پلاتۇن: «ھەرقانداق يامان ئادەممۇ ئۆزى خىلاپ يامان بولۇپ قالغان ئەمەس» دېگەنىدى. ئادەمنىڭ يامان بولۇپ قېلىشى كۆپ ھاللاردا، ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇيىدان تەربىيىلىمىگە ئىگەنلىكىنىڭ ئاقىۋىتىدۇر.

شۇڭا ئاتا-ئانىلار بالىلاردا كىچىكىدىن باشلاپ تىرىشچانلىق ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشى، شەيتانغا پۇرسەت بەرمەسلىكى كېرەك. كىچىكىدىن باشلاپلا ئەمگەكنى سۆيىدىغان، ياخشى ئۆگىنىپ چوڭقۇر مۇلاھىزە قىلىدىغان، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە ھېسداشلىق قىلىدىغان بالىلار كەلگۈسىدە چوقۇم بەختلىك بولىدۇ. ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش — بالىلاردا يېتىلدۈرۈشكە تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم پەزىلەتنىڭ بىرى. كونايلاردا: «بەختلىك كىشىلەر مال-دۇنيانى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلالايدىغانلار ئەمەس، بەلكى ئۆزىنى تىزگىنلىيەلەيدىغان كىشىلەردۇر» دەيدىغان گەپ بار. ئالبېكساندىر دۇنيانى بويسۇندۇرغان ئىدى، بىراق ئۆزىنى تىزگىنلىيەلمىگەن بولغاچقا، ئىشى ئوتتۇرا يولدا قالغان. شۇڭا بالىلاردا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە بەختلىك بولۇشىنىڭ كاپالىتىدۇر.

باتۇرلۇقمۇ بالىنىڭ مۇھىم بىر ئەخلاق-پەزىلىتىدۇر. بەزى ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ ئازىراقلا ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغىنىنى كۆرسە، ئۇنىڭغا زىيادە تەسەللى بېرىپ، ئۇنىڭ ئازابىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىدۇ. بۇنداق قىلىش خاتا. توغرا ئۇسۇل شۇكى، بۇ ئىشنى زىيادە تىلغا

ئالماي، بالنىڭ دىققىتىنى تېزلىك بىلەن باشقا تەرەپكە بۇرۇۋېتىش كېرەك. بۇنداقتا بالا كوڭۇل ئاغزىقىنى تېزلا ئۇنتۇپ كېتىدۇ. بەزى كىشىلەر باشقىلارنىڭ خەيرى خاھلىقىغا تايىنىپ جان باقىدۇ، جاھاندا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئەبگارلىق بولماس. بالىلارنى ئوبدان تەربىيەلەپ، ئۇلارنىڭ ئاشۇنداق ئادەم بولۇپ قالماستىن ئالدىنى ئېلىش كېرەك. ئەمما ياتۇرلار رەھىمسىز ئادەملەردىن ئەمەس. بالىلارنى ھېسداشلىق قىلىشنى ۋە خەير-خاھلىق قىلىشنى بىلمەيدىغان كىشىلەردىن قىلىپ قويماستىن كېرەك.

بالىلاردا ياخشى ئادەتنىڭ يېتىلىشى ئاتا-ئانىنىڭ ئۈلگە بولۇشىغا تايىنىدۇ. بولۇپمۇ كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ئەدەب-ئەخلاق جەھەتتە ئاتا-ئانىلار ئۈلگە بولۇشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار روھى كۆتۈرەڭگۈ بولۇش، يامان گەپلەرنى، قوپال گەپلەرنى قىلماسلىق، ۋاقىتقا رىئايە قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ھەر ۋاقىت بالغا ئۈلگە بولۇشى كېرەك.

بالا تەربىيەلەشتە، ئۇنىڭ ئەقلى قايىلىتىنىلا تەرەققىي قىلدۇرۇپ قالماي، ئۇلاردا يەنە ئەخلاق-پەزىلەتنىمۇ تەڭلا يېتىلدۈرۈش كېرەك. بالىدا ياخشى ئەخلاق-پەزىلەت يېتىلدۈرۈشنىمۇ چوقۇم ئۇ بۆشۈكتىكى چېغىدىلا باشلاش كېرەك. بولمىسا، ئۈمىد بولمايدۇ.

ئەخلاق تەربىيىسى بالغا قارىتا قانچە بالدۇر باشلانسا، شۇنچە ياخشى.

دادام فېستالونىڭ بىر نەچچە پارچە خېتىنى ساقلاپ قويغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئەخلاق-پەزىلەت توغرىسىدىكى بىر پارچە خەتنى ئاپامنى دەپ كۆچۈرۈپ چىققان. بۇ خەتنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

دوستۇم! ئىلگىرى ئېيتقىنىمدەك، ئەمەلىي قايىلىيەتنى يېتىلدۈرۈشتىكى قائىدە-پىرىنسىپلارنى تەپسىلىي تەربىيەلەش، تېمىدىن بەكلا يىراقلاپ كەتكەن بولمەن. بىراق، مەن تەلىم-تەربىيە سىستېمىدىكى ھالقىلىق مەسىلىنى تاشلاپ قويۇپ، خەتنى ئاخىرلاشتۇرۇشنى خالىمايمەن. بۇ مەسىلە مۇنداق: دىنىي

ھېسسىيات بىلەن ئىنسانىيەت تەرەققىياتىغا ئومۇميۈزلۈك ماس كېلىدۇ دەپ قارىغان ئاشۇ پىرىنسىپلارم قانداق باغلىنىدۇ؟

بۇنىڭغا كەلگەندە يەنىلا ئۆز تەجرىبىلىرىمدىن جاۋاب ئىزدەشكە توغرا كەلدى. مەن «پەرۋەردىكار توغرىسىدىكى كۆز قاراش قانداق بولۇپ قەلبىمدە بىخلىنىدى؟ مەن قانداق بولۇپ پەرۋەردىكارغا ئىشىنىدىغان بولۇپ قالدۇم؟ مەن پەرۋەردىكارغا قانداق بولۇپ ئىتائەت قىلىدىم؟ پەرۋەردىكارنى ياخشى كۆرگەن، ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، ئۇنىڭدىن مەنئەتدار بولغان، ئۇنىڭغا ئەگەشكىنىمىدە، ئۇنىڭ شەپقەت-شاپائىتىنى قانداق ھېس قىلغان؟» دېگەن سوئاللار توغرىسىدا ئويلىنىدىم.

نەتىجىدە مەن شۇنى ناھايىتى تېزلا تونۇپ يەتتىمكى، ياخشى كۆرۈش، ئىشىنىش، مەنئەتدار بولۇش ۋە بويىسۇنۇشتىن ئىبارەت بۇ ھېسسىياتلار ئالدى بىلەن مېنىڭ قەلبىمدە پەيدا بولۇپ تەرەققىي قىلغان، ئاندىن مەن پەرۋەردىكارغا شۇ بۇيىچە ئىتائەت قىلغان. ئادەم ئاۋۋال باشقىلارنى ياخشى كۆرسە، باشقىلاردىن مەنئەتدار بولسا، باشقىلارغا ئىشەنسە ۋە بويىسۇنسا، ئاندىن پەرۋەردىكارنى ياخشى كۆرەلەيدۇ، ئۇنىڭدىن مەنئەتدار بولالايدۇ، ئۇنىڭغا ئىشەنەلەيدۇ ۋە بويىسۇنالايدۇ. ئۆز قېرىنداشلىرىنى ياخشى كۆرمىگەن ئادەم قانداقمۇ جامالىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان پەرۋەردىكارنى ياخشى كۆرەلسۇن؟

شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆز-ئۆزۈمدىن: «مەن باشقىلارنى قانداق بولۇپ ياخشى كۆردۈم، ئۇلارغا قانداق بولۇپ ئىشەندىم، بويىسۇندۇم ۋە قانداق بولۇپ ئۇلاردىن مەنئەتدار بولدۇم؟ ئىنساندىكى مۇھەببەت، مەنئەتدارلىق ۋە ئىشىنىش قاتارلىق ھېسسىياتلار ئىنسان تەبىئىتىدە قانداق بولۇپ پەيدا بولىدۇ؟ ئىنساندىكى ئىتائەتچىلىك يەنە قانداق پەيدا بولىدۇ؟» دېگەندەك سوئاللارنى قويۇش ئارقىلىق، بۇ ھېسسىياتلارنىڭ بوۋاق بىلەن ئانىنىڭ مۇناسىۋىتىدىن كېلىدىغانلىقىنى بايقىدىم.

ئانا بوۋاقنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ، ئۇنى باقىدۇ، ئاسرايدۇ، خۇشال قىلىدۇ. ئانا ئەنە شۇنداق قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرىدۇ، ئۇنى خاپا قىلىدىغان ھەر قانداق ئىشنى ئۇنىڭغا يېقىن يولاتمايدۇ. بوۋاقنىڭ بىرەر ئىشقا قۇربىتى يەتمىگەندە، ئانا كېلىپ ئۇنىڭغا ياردەم بېرىدۇ. ئانىنىڭ كۆيۈنىشىدىن

بوۋاق نىرسال بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ياخشى كۆرۈش ھېسسىياتى بالىنىڭ قەلبىدە بىخلىنىدۇ.

بوۋاق كۆرۈپ باقمىغان بىرەر نەرسىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويغاندا ئۇ ئەجەپلىنىدۇ، قورقىدۇ ۋە يىغلاشقا باشلايدۇ. ئانىسى كېلىپ ئۇنى باغرىغا بېسىپ، باش-كۆزلىرىنى سىلىغاندا ۋە ئۇنىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇرۇۋەتكەندە بوۋاق ئاندىن يىغدىن توختايدۇ. بۇ نەرسە بوۋاقنىڭ كۆز ئالدىدا قايتا پەيدا بولغاندا، ئانا ئۇنى باغرىغا بېسىپ، ئۇنىڭغا كۆلۈمسەرەپ قارايدۇ. بوۋاقمۇ بۇ چاغدا يىغلىماي، نۇرلۇق، سۈزۈك كۆزلىرى بىلەن ئانىسىغا تىكىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىشىنىش ھېسسىياتى بوۋاقنىڭ قەلبىدە بىخلىنىدۇ.

بوۋاق بىر نەرسىگە مۇھتاج بولغاندا، ئانا دەرھال بۆشۈكنىڭ يېنىغا كېلىدۇ. بوۋاقنىڭ قۇرسىقى ئاچقاندا، ئانا دەرھال ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولىدۇ. بوۋاق ئۇسسۇس، ئانا ئۇنىڭغا سۇ بېرىدۇ. بوۋاق ئانىسىنىڭ ئاياغ تېۋىشىنى ئاڭلىسا تىنىچلىنىدۇ. بوۋاق ئانىسىنى كۆرگەندە قوللىرىنى سوزىدۇ. بوۋاقنىڭ كۆزلىرى ئانىسىنىڭ ئەمچىكىگە چۈشكەندە ئاندىن قانائەتلىنىدۇ. بوۋاقنىڭ نەزىرىدە، ئانىسىنى كۆرۈش قانائەتلىنىشكە ئىمكان بىلەن ئوخشاش بولۇپ، بۇ ۋاقىتا مىننەتدارلىق ھېسسىياتى پەيدا بولىدۇ.

بوۋاقلار دېڭىز ياخشى كۆرۈش، ئىشىنىش، مىننەتدار بولۇش ھېسسىياتى ناھايىتى تېز كۈچىيىدۇ. ئۇلار ئانىسىنىڭ ئاياغ تېۋىشىنى پەرقلىتىدۇ، رەلەيدىغان، ئانىسىنىڭ قارىشىنى كۆرسىتىش كۈلۈمسەرەيدىغان بولسىدۇ. بوۋاق ئانىسىغا ئوخشاپ كېتىدىغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە، ئانىسىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى مېھرىبان دەپ بىلىنىدۇ. بوۋاق ئانىسىنىڭ چىرايىغا ۋە باشقىلارنىڭ چىرايىغا كۆلۈمسەرەپ قارايدىغان بولىدۇ. بوۋاق ئانىسى بىلەن يېقىن بولغان كىشىلەرنى، ئانىسى باغرىغا باسقان، سۆيۈپ قويغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. ئىنسانىي مېھرى-مۇھەببەت ئۇرۇقى، قىزىندا شىلارچە ياخشى كۆرۈش ھېسسىياتى بوۋاقنىڭ قەلبىدە ئەنە شۇنداق بىخلىنىدۇ.

ئىتائەتچىلىك، تىكى تەكىتىدىن ئېيتقاندا، ھايۋانلاردىكى ئەڭ دەسلەپكى توغما خاھىشقا قارشى ئېيتىلغان. ئىتائەتچىلىكنى يېتىلدۈرۈش سەنئەتتىن

يىغىدىن توختاپ، بارا-بارا ئانىسىنىڭ رايىغا باقىدىغان بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ سەۋرچانلىق، ئىتائەتمەنلىك ئۇرۇقى بالىلارنىڭ قەلبىدە بىخلىنىدۇ. بوۋاقلاردا ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغان ئانىسىغا ئاچچىقلىنىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكى توغرىسىدىكى دەسلەپكى، غۇۋا تۇيغۇ پەيدا بولىدۇ. ئانىسىنىڭ پەقەت ئۆزىنىلا دەپ ياشىمايدىغانلىقى توغرىسىدىكى دەسلەپكى، غۇۋا تۇيغۇ پەيدا بولىدۇ. دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنىڭ پەقەت ئۆزىنىلا دەپ مەۋجۇت بولمايدىغانلىقى توغرىسىدىكى دەسلەپكى، غۇۋا تۇيغۇ پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بوۋاقلار ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادا پەقەت ئۆزى ئۈچۈنلا ياشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، بوۋاقلاردا ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت توغرىسىدىكى دەسلەپكى، غۇۋا تۇيغۇ بىخلىنىپ چىقىدۇ.

مانا بۇ ئەخلاقنىڭ ئىنساندا يېتىلىشىدىكى ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدۇر، بۇ پىرىنسىپلار ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى تەبىئىي مۇناسىۋەتتە گەۋدىلىنىدۇ. ۋەھالەنكى، ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى بۇخىل تەبىئىي مۇناسىۋەتتە يەنە ئىنساندىكى ئالاھىدە پىسخىك ھالەت، يەنى ئىنساننىڭ پەرۋەردىكارغا تايىنىشىدىكى تەبىئىي بىخلىنىشنىڭ پۈتكۈل ماھىيىتىمۇ مەۋجۇت. يەنى، ئىنساننىڭ پەرۋەردىكارغا ئېتىقاد قىلىشى ۋە تايىنىشى ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان بارلىق ھېسسىياتنىڭ بىخلىنىشى، ماھىيەت جەھەتتىن ئالغاندا، بوۋاقلارنىڭ ئانىسىغا تايىنىشى ئاساسىدا پەيدا بولىدىغان ھېسسىياتلارنىڭ بىخلىنىشى بىلەن ئوخشاش بىر ئىش. بۇ ھېسسىياتلارنىڭ تەرەققىي قىلىش ئۈسۈلمۇ ئويۇمۇ ئوخشاش.

بالىلار ئانىسىنىڭ ۋە پەرۋەردىكارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىش، ئۇلارغا ئىشىنىش ۋە ئەگىشىش كېرەكلىكىنى ھېس قىلغان چاغدا، ئۆزىنىڭ نېمىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى تېخى ئانچە بىلىپ كەتمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مۇشۇ ۋاقىتتا بالىلارنىڭ ئېتىقادى ۋە ھەرىكىتى دەسلەپكى ئاساسىدىن مەھرۇم بولۇشقا باشلايدۇ. بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق قابىلىيىتى تەدرىجىي كۈچىيىپ، ئانىسىنىڭ ياردىمىگە تايانمايدىغان بولىدۇ. بالا ئۆزىنىڭ خاسلىقىنى تونۇپ يېتىشكە باشلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە «ئەمدى مەن ئاپامغا تايانمىساممۇ بولىدۇ» دېگەن خىيال پەيدا بولىدۇ. ئانا ئۆز بالىسىنىڭ كۆزلىرىدىن

بالىسىدا مۇشۇنداق خىيالىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى سەزگەندە، بالىسىنى تېخىمۇ چىڭ باغرىغا باسدۇ ۋە بالا ئاڭلاپ باقمىغان تەلەپپۇزدا ئۇنىڭغا: «بالام، سەن ئەمدى ماڭا تايانمايدىغان بولدۇڭ، مەن ئەمدى سېنى قانات ئاستىغا ئېلىپ يۈرۈۋېرەلمەيمەن، بىراق پەرۋەردىكار بار، ئۇ سېنى ئۆز قوينىغا ئالىدۇ، ساڭا خۇشاللىق ۋە بەخت ئاتا قىلالىمىغان چېغىمدا، ئۇ ساڭا خۇشاللىق ۋە بەخت ئاتا قىلىدۇ» دەيدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ قەلبىدە تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر نەرسە — مۇقەددەس ھېسسىيات، ئېتىقاد ئىستىكى پەيدا بولۇپ، بالىنى ئۆز-ئۆزىدىن ھالقىتىدۇ. بالا ئانىسىنىڭ پەرۋەردىكارنى تىلغا ئالغىنىنى ئاڭلاپ، پەرۋەردىكارنىڭ بارلىقىدىن خۇشال بولىدۇ. بالىنىڭ ئانا باغرىدا يېتىلدۈرگەن ياخشى كۆرۈش، مىننەتدار بولۇش ۋە ئىشىنىش ھېسسىياتى تېخىمۇ كېڭىيىپ، بالا پەرۋەردىكارنى ئانا-ئانىسى بىلەن تەڭ قاتاردا ئەزىزلەيدۇ. بالىنىڭ ئىتائەتچىلىك قىلىدىغان دائىرىسىمۇ كېڭىيىدۇ. مۇشۇ ۋاقىتتىن باشلاپ، بالا ئانا-ئانىسىغا ئىشەنگەندەك پەرۋەردىكارغىمۇ ئىشىنىدۇ، ئانا-ئانىسىنى دەپ دۇرۇس ئىش قىلغاندەك پەرۋەردىكارنى دەپمۇ دۇرۇس ئىش قىلىدىغان بولىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئانا بالىدا پەرۋەردىكارغا بولغان ئېتىقادنى يېتىلدۈرۈشتە بالىنىڭ دەسلەپكى مۇستەقىللىقىنى بالىدا يېڭىدىن پەيدا بولغان ئەخلاق تۇيغۇسى بىلەن بىرلەشتۈرۈشى كېرەك. ساپ، ئاق كۆڭۈللۈكىنى ئاساس قىلغان بۇ دەسلەپكى ئۇرۇنۇشلار بىزگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بەردىكى، بىز تەلىم-تەربىيە ۋە ئوقۇتۇش ئارقىلىق يۈكسەك ئەخلاق-پەزىلەتكە ئېرىشمەكچى بولساق، چوقۇم بۇ پىرىنسىپلارغا دېققەت قىلىشىمىز زۆرۈر.

ئەگەر مۇھەببەت، مىننەتدارلىق، ئىشىنىش ۋە ئىتائەتچىلىكنىڭ بىخلىنىشىنى ئانا-بالىنىڭ تۇغما ھېسسىياتلىرىنىڭ بىرىكىشىدىن ئىبارەت ئاددىي بىر نەتىجە دېسەك، ئۇنداقتا بىخلىنغان بۇ ھېسسىياتلارنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىنساننىڭ يۈكسەك ماھارىتى بولىدۇ. بىراق ئەگەر سىز بۇ جەريانلارنى بىر تەرەپلىمە قاراش تۈپەيلى ئېنىق پەرق ئېتەلمىسىڭىز، بۇ ماھارەتنىڭ باش-ئاينىغىنى تېپىپ چىقالمايسىز. بۇ سىز ئۈچۈن بەكلا خەۋپلىك ھەم بەك بالدۇر كەلگەن بولىدۇ. بالا كەمتۈك تىللىرى بىلەن «ئانا» دەپ

چاقىرغاندا بالىدا ئانىسىنى ياخشى كۆرۈش، ئۇنىڭدىن مىننەتدار بولۇش، ئۇنىڭغا ئىشىنىش ۋە ئەگىشىش ھېسسىياتى پەيدا بولغان بولىدۇ. بىراق بالىدا «ئەمدى ئاپامغا تايانمىساممۇ بولىدىكەن» دېگەن خىيال پەيدا بولغاندا، بالىدىكى مىننەتدارلىق، ياخشى كۆرۈش ۋە ئىشىنىش مۇددىئاسى شۇنىڭغا ئەگىشىپ يوقىلىدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى دۇنيا يېڭىچە قىياپەت بىلەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نامايەن بولىدۇ ھەم بالىنى راھەت-پاراغەتكە باشلاپ، ئۇنىڭغا «سەن ئەمدى ماڭا تەئەللۇق» دېگەننى ھېس قىلدۇرىدۇ.

بالا بۇنداق ئېزىقتۇرۇشلارغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. نەتىجىدە بالىلىقتىكى تۇغما قابىلىيەت يوقىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئۆسۈپ-يېتىلىش داۋامىدىكى قابىلىيەتلىرى ئىگىلەيدۇ. شۇنداقلا بالىلارنىڭ بالىلىق مەزگىلىدىكى ئەمدىلا بىخلىغان ئەخلاق بىخلىرىمۇ بىردىنلا قۇرۇيدۇ. ئەمدىلا بىخ سۈرۈشكە باشلىغان، ئەخلاقى ئاساس قىلغان بۇ يۈكسەك ھېسسىياتى بالىنىڭ ھاياتلىق مەنبەسى دېيىشكە بولىدۇ. شۇڭا، ئاشۇنداق چاغدا بالىنى يېتەكلەيدىغان ئادەم بولمىسا، بالىدىكى ئەخلاق بىخلىرىنىڭ قۇرۇشى مۇقەررەر.

ئانىلار، ھەي ئانىلار! دۇنيا قوينۇڭلاردىن پەرزەنتىڭلارنى تارتىپ كەتمەكتە. ھازىرقىدەك مۇشۇنداق پەيتتە پەرزەنتىڭلارنىڭ يۈكسەك تەبىئىتى رېئال دۇنيادىكى يېڭى ئىلھاملار بىلەن باغلانمىسا، بالا تۈگەشكەن بولىدۇ. ئانىلار، ھەي ئانىلار! پەرزەنتىڭلارنى قوينۇڭلاردىن تارتىپ كەتتى. يېڭى دۇنيا ئۇلارنىڭ ئانىسىغا، پەرۋەردىكارغا ئايلاندى، ماددىي ھۇزۇر-ھالاۋەت، بەگۋاشلىق ئۇلارنىڭ پەرۋەردىكارغا ئايلاندى.

ئانىلار، ھەي ئانىلار! پەرزەنتىڭلار سىلەردىن ئايرىلدى، پەرۋەردىكاردىن ئايرىلدى، ئۆز-ئۆزىدىن ئايرىلدى. مېھىر-مۇھەببەت ئۇلارنىڭ قەلبىدىن يوقالدى، غۇرۇر بىخلىرى ئۇلارنىڭ قەلب ئىپتىزىدا قۇرۇپ تۈگىدى. پەرزەنتىڭلار ماددىي ھۇزۇر-ھالاۋەتكىلا بېرىلىدىغان ناپۇت بولۇش يولىغا قاراپ ماڭدى.

ئىنسان، ھەي ئىنسان! بالىنىڭ ئانىسىدىن باشقا دۇنيانىڭ سېھىرى كۈچىنى ھېس قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئۇنىڭ بالىلىق مەزگىلىدىكى ھېسسىياتلىرى يوقىلىشقا باشلىدى. مۇشۇنداق ئۆتكۈنچى مەزگىلدە ئەڭ يۈكسەك تۇغما ھېسسىيات بىخلىنىدىغان تۇپراق بالىنىڭ ئاياغ ئاستىدا چەيلىنىپ، بالا «ئانام

ماڭا ئىلگىرىكىدەك مۇھىم ئەمەس» دەپ ئويلايدىغان بولدى. يېڭى دۇنياغا بولغان ئىشىنىش بالىلارنىڭ قەلبىدە بىخ سۈرۈپ، رەڭگارەڭ دۇنيانىڭ سېھرى كۈچى ئۇلارنىڭ ئانىسىغا بولغان ئىشىنىش ھېسسىياتىنى بوغۇپ يوق قىلدى ۋە بالىلارنى «ئانام مەن ئۈچۈن ئىلگىرىكىدەك مۇھىم ئەمەس» دېگەن قاراشقا كەلتۈرۈپ قويدى. رەڭگارەڭ دۇنيانىڭ سېھرى كۈچى يەنە ياۋا ئۆت-چۆپلەر، پايدىلىق ئۆسۈملۈكلەرگە چىرمىشىپ ئۇلارنى ياخشى ئۆسكىلى قويىمىغانغا ئوخشاش، بالىلارنىڭ ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان، ناتونۇش پەرۋەردىكارغا بولغان ئىشىنىش ھېسسىياتىنى بوغۇپ يوق قىلدى. ئىنسان، ھەي ئىنسان! بالىلارنىڭ ئانىسىغا ۋە پەرۋەردىكارغا بولغان ئىشىنىش ھېسسىياتىغا ئۆزگىرىدىغان بۇ ئاچا يول ئېغىزغا كەلگەندە، بارلىق ئۇسۇل-چارىلىرىڭلارنى قوللىنىپ، ياخشى كۆرۈش، مىننەتدار بولۇش، ئىشىنىش ۋە ئىتائەتتەن بولۇش قاتارلىق ھېسسىياتلارنى بالىلارنىڭ ۋوجۇدىدا ساپ، پاك يېتى ساقلاپ قېلىڭلار. پەرۋەردىكار ئاشۇ ھېسسىياتلار ئىچىگە سىڭگەن، سىزنىڭ ئەخلاقى ئاساس قىلغان بارلىق كۈچ-قۇدرىتىڭىز ماھىيەتتە ئاشۇ ھېسسىياتلار بىلەن باغلانغان بولىدۇ.

ھەي ئىنسان! ماددىي ئېزىقتۇرۇشلار تۈپەيلى، بالىلارنىڭ ۋوجۇدىدىكى بىخ سۈرگەن ئاشۇ ھېسسىياتلار تەرەققىياتىدىن توختاپ قالىدۇ. شۇڭا، سىلەر بارلىق ئامال-چارىلەرنى قوللىنىپ بالىلاردىكى ئاشۇ ھېسسىياتلارنى قوزغىتىڭلار، دۇنيانىڭ جەلىپ قىلىش كۈچى ئاشۇ ھېسسىياتلار بىلەن باغلىنىپ، بالىلارنىڭ ئالدىدا نامايەن بولسۇن.

سىزنىڭ تەبىئەتكە ئىشەنمەيدىغان ۋاقتىڭىز كېلىپ قالدى، سىز بارلىق چارىلەرنى قوللىنىپ، تەبىئەتنىڭ قارىغۇلارچە تىزگىنلىشىدىن قۇتۇلۇشىڭىز، بۇرۇنقىلارنىڭ تەجرىبىلىرىدىن توغرا يولغا ۋە كۈچ-مەدەتكە ئېرىشىشىڭىز كېرەك. بالىلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى دۇنيا پەرۋەردىكار دەسلەپ ياراتقاندىكىگە ئوخشىمايدۇ؛ بۇ دۇنيا كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ھوزۇرلىنىشقا بېرىلىشى تۈپەيلى، ۋوجۇدىدىكى ئىچكى ھېس-تۇيغۇلارنى دەپسەندە قىلىش ئارقىلىق نابۇت قىلىنغان دۇنيا، بۇ دۇنيا شەخسىي ئارزۇ-ھەۋەسنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇش

قىلىدىغان، زىددىيەتلىشىدىغان، زوراۋانلىق قىلىدىغان، پۈتۈنلىكىدىن يىراقلىشىدىغان ۋە ئالدامچىلىق قىلىدىغان دۇنيا.

پەرۋەردىگار دەسلەپ ياراتقان ھېلىقى دۇنيا ئەمەس، بەلكى ھازىرقى بۇ دۇنيا بىللەرنى كۆزلىرىنى ئالچەكمەن قىلىدىغان چوڭقۇر قاينامغا سۆرەپ كىرىدۇ، ئۇنىڭ ئىچكى قىسمى رەھىم-شەپقەتسىزلىك بىخ سۈرىدىغان جايدۇر. پەرۋەردىگارنىڭ كارامىتى ئەمەس، بەلكى ۋەھشى كۈچلەر ۋە ئۆز-ئۆزىنى نابۇت قىلىدىغان رەزىللىك بۈگۈنكى بۇ دۇنيانى بىللەرنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا قىلىدۇ.

بىچارە بىللەر، سىلەر تۇرۇۋاتقان ئۆي سىلەرنىڭ دۇنيايىڭلار، داداڭلار خىزمىتىدىن ئايرىلالمايدۇ، ئاناڭلار بۈگۈنكى بىر ئىشتىن ئاغرىنسا، ئەتىسى مېھمان كۈتىدۇ، ئۆگۈنى تانلىق خىيالغا ياتىدۇ. سوئال سورىغىنىڭلاردا سىلەرگە قارىغۇچى ئايال جاۋاب بەرمەي تۇرۇۋالىدۇ. سىرتقا چىققۇڭلار كەلسە، بىراق چىقالمايسىلەر. شۇنىڭ بىلەن ئاچا-سىڭىللىرىڭلار بىلەن ئويۇنچۇق تاللىشىپ جىدەللىشىسىلەر. بىچارە بىللەر! سىلەرنىڭ دۇنيايىڭلار بەقەدەر بەختسىزلىككە، زىرىكىشلىككە ۋە بىمەنلىككە تولغان ھە! بىراق، سىلەر ئالتۇن رەڭلىك پەيتۇنلارغا ئوتتۇرۇپ، ساپە تاشلاپ تۇرىدىغان جايلارنى ئايلانساڭلارمۇ بۇلاتتىغۇ؟ سىلەرنىڭ يولباشچىڭلار، ئاناڭلارنى ئالدىدى. گەرچە سىلەر ئۇنچىلىك ئېغىر دەرت تارتىمىغان بولساڭلارمۇ، بىراق بۇ دەرت باشقا ھەرقانداق دەرت تارتقۇچىلارنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ. سىلەر نېمىگە ئېرىشتىڭلار؟ دۇنيايىڭلار سىلەر ئۈچۈن ھەرقانداق ئازاپ-دەرتتىنمۇ ئېغىر بولغان يۈككە ئايلىنىپ قالدى.

تەبىئەت پىرىنسىپلىرى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىنىپ، دۇنيا رەھىمسىزلەرچە ۋەيران قىلىنىش نەتىجىسىدە، گۈمران بولۇپ قالاي دەپ قالغان بىر خارابىلىققا ئايلاندى. غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقان بۇ خارابىلىقتا تەبىئەتمۇ ئىنسانلار قەلبىنىڭ ساپلىقىنى قوغدايدىغان قورال بولالماي قالدى. ئەكسىچە، بىز ئىنسانلار گۈدەك، سەبىپلىكتە تۇرۇۋاتقان ھالقىلىق پەيتتە، تەبىئەت خۇددى ئۆگەي ئانا ئۆگەي بىلىشىنى خارلىغاندەك بىزگىمۇ رەھىمسىزلەرچە مۇئامىلە قىلدى. بۇ خىل رەھىمسىزلىك مىللىتىمىزنى تېخىمۇ يۈكسەك قىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى قورالنىمۇ مۇقەررەر ھالدا ۋەيران قىلىدۇ.

بۇ مەزگىلدە بالىلار دۇنيادىكى بۇ ھادىسىلەرگە ۋە بالىلارنى بىر تەرەپلىمە تۇيغۇ تەسىراتلىرىغا ئېرىشتۈرىدىغان ئېزىقتۇرۇشلارغا تاقابىل تۇرالمىدۇ. گەرچە بۇ ھادىسىلەر ناھايىتى بىر تەرەپلىمە بولسىمۇ، بىراق ناھايىتى جانلىق. شۇڭا، دۇنيا توغرىسىدىكى ئۇقۇمنىڭ شەكىللىنىشى بىز ئىنسانلارنىڭ ئەخلاق ۋە مەنىۋى ئاساسىي ئۈستىگە قۇرۇلغان تەجرىبە ۋە ھېسسىيات تەسىراتلىرىنىڭ كۈچىيىشىدىنمۇ بەكرەك ھەل قىلغۇچ ئەۋزەللىككە ئىگە. شۇڭا، شۇنىڭدىن باشلاپ شەخسىيەتچىلىك ۋە چۈشكۈنلۈككە چەكسىز، جانلىق بىر ماكان ھازىرلىنىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، بالىلارنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتى ۋە باشقا قابىلىيەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى مەنىۋى يولمۇ توسۇلۇپ، ئۇلارغا ئېچىلغان ئەخلاق ئىشىكىمۇ ئېتىلىپ قالىدۇ؛ شۇڭلاشقا، بالىلارنىڭ تەبىئىتىدىكى بارلىق تۇيغۇلار ئەقىل-ئىدراك بىلەن مېھرى-مۇھەببەتنى، زېھنىنى كۈچەيتىش بىلەن پەرۋەردىكارغا سادىق بولۇش ھېسسىياتىنى ئۆزئارا ئايرىۋېتىش يولىغا — شەخسىيەتچىلىكىنى بالىلارنىڭ بارلىق ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى قىلىدىغان يولغا ماڭىدۇ. نەتىجىدە تەلىم-تەربىيە ياخشى ئۈنۈم بەرمەي، بالىلار ئۆز-ئۆزىنى نابۇت قىلىدىغان يولغا كىرىپ قالىدۇ.

كىشىنى ئەجەپلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ئىنسانلار نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق نابۇت بولۇشنىڭ تۈپ مەنبەسىنى تونۇمايدۇ؟ ئادەمنى تېخىمۇ ئەجەپلەندۈرىدىغىنى شۇكى، نېمە ئۈچۈن بىز ئىنسانلار تەلىم-تەربىيىسىنىڭ ئومۇمىي نىشانى ئاشۇ مەنبەنى توسۇش بولمايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئىنسانلار تەلىم-تەربىيىسىدە پەرۋەردىكارنىڭ ئىجادىيىتىنى ۋەيران قىلدۇرمايدىغان، بالىلارنىڭ بوۋاقلق مەزگىلىدە پەيدا بولغان ياخشى كۆرۈش، مەنىئەتدار بولۇش ۋە ئىشىنىش ھېسسىياتلىرىنى نابۇت قىلدۇرمايدىغان ئاشۇ پىرىنسىپلارغا ئەمەل قىلمايمىز؟ پەرۋەردىكار ئۆز قولى بىلەن ئەخلاق ۋە مەنىۋى جەھەتتە يۈكسىلىشىنى بىزنىڭ تەبىئىتىمىزدە يىلتىز تارتقۇزغان. ئاشۇنداق خەتەرلىك پەيتتە، ئاشۇ پىرىنسىپلار بىزنىڭ ئەخلاق ۋە مەنىۋى جەھەتتە يۈكسىلىشىمىزنى بىرلەشتۈرىدىغان ۋاستىگە كۆڭۈل بۆلۈشى كېرەك؛ شۇنداقلا تەلىم-تەربىيە ۋە ئوقۇتۇشنى تەبىئەت مېخانىزمى پىرىنسىپلىرى بىلەن ماسلاشتۇرىدىغان ۋاستىگىمۇ ئالاھىدە دىققەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى مۇشۇ پىرىنسىپلار بويىچە

ئىش كۆرگەندە، پەرۋەردىگار بىزنى غۇۋا تۇيغۇ تەسىراتلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئېنىق ئۇقۇمغا ئىگە قىلىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئاشۇ پىرىنسىپلار تەلىم-تەربىيە ۋە ئوقۇتۇشنى بىزنىڭ تەبىئىيىتىمىزدىكى ئاشۇ تۇيغۇلار بىلەن ماسلاشتۇرۇشى ۋە بۇ ھېسسىياتلارنىڭ تەدرىجىي كۈچىيىشى ئارقىلىق، بىز ئەقىل-پاراستىمىزنى ئاشۇرۇپ، ئەخلاق پىرىنسىپلىرىنى تونۇشىمىز ۋە بارلىققا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك.

كىشىنى تېخىمۇ ئەجەبلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ئىنسانلار نېمە ئۈچۈن بىر يۈرۈش مۇكەممەل، تەدرىجىي ئىلگىرىلەيدىغان ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، ئەقىل-زېھنىنى ۋە ھېسسىياتىنى تەرەققىي قىلدۇرمايدۇ؟ بۇ ئۇسۇللارنىڭ تۈپ مەقسىتى ئوقۇتۇش ۋە باشقا مېخانىزملاردىكى پايدىلىق شەرت-شارائىتلاردىن پايدىلىنىپ، ئەخلاق جەھەتتىكى مۇكەممەللىكنى ساقلايدىغان بولۇشى كېرەك؛ شۇنداقلا قەلبىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ، خانى ۋە بىر تەرەپلىمە كۆز قاراشلارنى چۆرۈۋېتىپ، تەپەككۈر ئۇسۇلىدىكى شەخسىيەتچىلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك؛ تېخىمۇ مۇھىمى، بىزدىكى تۇيغۇ تەسىراتلىرىنى ئېتىقادقا، ئارزۇ-ئىستەكنى رەھىمدىللىككە، رەھىمدىللىكنى ھەققانىيەتكە بويسۇندۇرىدىغان قىلىشى كېرەك.

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان بويسۇنۇش مۇناسىۋىتىنى زۆرۈر ئامىلغا ئايلاندۇرۇپ، تەبىئىيىتىمىزگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈشىمىز كېرەك. تەبىئىي قابىلىيىتىمىزنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، بۇ قابىلىيەتلەرنىڭ ئەۋزەللىكى تەرەققىيات قانۇنىيىتىمىزگە ئاساسەن مۇقەررەر يوقىلىدۇ. يەنى، ئۇلار تېخىمۇ يۇقىرى دەرىجىدىكى پىرىنسىپلارغا بويسۇنىدۇ. بىراق تەرەققىيات جەريانىدىكى ھەربىر قەدەم ئورۇنلانغاندىن كېيىن، ئاندىن بىر دەرىجە يۇقىرى تەرەققىياتقا بويسۇنىدۇ. بۇ قەدەم ئورۇندالسا، يەنە بىر قەدەمگە بويسۇنىدۇ. بۇنداق قەدەممۇ قەدەم بويسۇنۇش مۇناسىۋىتى ئالدى بىلەن بارلىق بىلىملەرنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ باشلىنىش نۇقتىسىدىن تەرەققىي قىلىپ ئاخىرلاشقانغا قەدەر ئۈزلۈكسىز داۋاملىشىش بولۇشى كېرەك. بۇ خىل ئۈزلۈكسىز داۋاملىشىشنىڭ ئاساسلىق پىرىنسىپى شۇكى، بالىلارغا بولغان دەسلەپكى تەربىيە بالىلارنىڭ ئىقتىدارى ياكى زېھنىنى تەرەققىي قىلدۇرماستىن،

بەلكى ئۇلارنىڭ تۇيغۇسىنى، قەلبىنى ۋە ئانىغا بولغان مېھىر-مۇھەببىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى كېرەك.

ئىككىنچى پىرىنسىپ شۇكى، تەلىم-تەربىيىدە تۇيغۇ يېتىلدۈرۈشتىن ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە تەدرىجىي ئۆتۈش كېرەك، يەنى ئالدى بىلەن قەلبىنى ئۇزاقچە تەربىيەلەش، ئاندىن ئەقىل-ئىدراك يېتىلدۈرۈش كېرەك. دەسلەپتە خېلى بىر مەزگىلگىچە بۇ ئىش ئاياللارنىڭ مەسئۇلىيىتى بولىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەرلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىگە ئايلىنىشقا باشلايدۇ.

مەن ئەمدى يەنە نېمە دەي؟ ھەي ئانا! بۇ گەپلەرنى دېگەندىن كېيىن، مەڭگۈلۈك تەبىئىي پىرىنسىپلار مېنى يەنە قولگىزغا تاپشۇردى. ئانا! مېنىڭ قەلبىمنىڭ ساپلىقىنى، مېھىر-مۇھەببىتىمنى ۋە ئىتائەتمەنلىكىنى ساقلىيالىشىم، دۇنيادىكى يېڭى ھادىسىلەر ئالدىدا ئۆزۈمنىڭ يۈكسەك تەبىئىي پەزىلىتىمنى ساقلىيالىشىم، بۇلارنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ تۆھپىڭىز. ئانا، ھەي ئانا! ھازىر ھېلىھەم سىز مېنى تىزگىنلەيسىز، ماڭا كۆيۈنىدىغان ۋاقتىڭىزدا، مېنى ئۆزىڭىزدىن نېرى قىلماڭ. مەن چۈشىنىشكە مەجبۇر بولغان دۇنيانى بىرەرسى سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويىمىغان بولسا، ئۇنداقتا ئىككىمىز بىرگە بېرىپ چۈشىنىپ، چۈنكى ئۇنى سىزمۇ، مەنمۇ چۈشىنىشىم كېرەك. ئانا، ھەي ئانا! دۇنيادىكى يېڭى ھادىسىلەر مېنى سىزنىڭ، پەرۋەردىكارنىڭ يېنىدىن تارتىپ كېتىپ، ھاڭغا ئىتتىرمەكچى بولغاندا، بىز ئايرىلىپ كەتمەيلى. ئانا، ھەي ئانا! مەن سىزنىڭ مېھىر-مۇھەببىتىڭىزدە ئاندىن بۇ دۇنياغا قەدەم باسىمەن. سىز مېھىر-مۇھەببىتىڭىزنىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ ئۆتكۈنچى جەرياننى مۇقەددەس جەريانغا ئايلاندۇرسىڭىز!

دوستۇم! قەلبىمنى توختاتماسام بولمىدى. قەلبىم ھايانغا تولدى، مەنمۇ كۆزلىرىڭىزنىڭ نەملەشكەنلىكىنى كۆرگەندەك بولدۇم. خىر-خوش!

ئەخلاق پەزىلەت شەخسنىڭ مۇئەييەن ئىجتىمائىي ئەخلاق پىرىنسىپلىرى ۋە ھەرىكەت ئۆلچەملىرى بويىچە ھەرىكەت قىلغاندا ئىپادىلىنىدىغان، ئەخلاققا مۇناسىۋەتلىك بولغان، بەزى مۇقىم پىسخىك ئالاھىدىلىك ۋە خاھىشتۇر. ئەخلاق پەزىلەتنىڭ ئاساسى قۇرۇلمىسى ئەخلاق تونۇشى، ئەخلاق ھېسسىياتى، ئەخلاق ئىرادىسى

ۋە ئەخلاق ھەرىكىتى قاتارلىق بىر نەچچە تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەخلاق تونۇشى ئادەمنىڭ ھەرىكەت ئۆلچىمى ۋە ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ئەھمىيىتىگە بولغان بىلىشىدۇر؛ ئەخلاق ھېسسىياتى ئەخلاق تونۇشىغا ئەگىشىپ پەيدا بولىدىغان ھېس-تۇيغۇدۇر؛ ئەخلاق ئىرادىسى ئادەمنىڭ ئۆز ئىش-ھەرىكىتىنى ئاڭلىق ھالدا تەكشۈپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئەخلاق نىشانىغا يېتىشىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئەخلاق ھەرىكىتى بولسا ئەخلاق ئېڭىنىڭ تىزگىنلىشىدىكى تۈرلۈك ئەخلاق ھەرىكىتى ماھارىتى ۋە ئادىتىنىڭ بىرىكىشىدىن شەكىللەنگەن پائالىيەت ئۇسۇلىدۇر.

بۇ يەردە تەكىتلەشكە تېگىشلىك بىر نۇقتا شۇكى، بىر ئادەمنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتى ئۇ چوڭ بولۇپ، ھەق-ناھەقنى ئايرىيالايدىغان، ياخشى-يامانغا ھۆكۈم قىلالايدىغان بولغاندا يېتىلمەيدۇ، بەلكى ئادەمدە ئەخلاق تونۇشى پەيدا بولغاندىن كېيىن، ئادەم ئۆسۈپ-يېتىلىش جەريانىدا ھەق-ناھەقنى، ياخشى-ياماننى ئايرىيدىغان، توغرا-خاتاغا ھۆكۈم قىلالايدىغان بولىدۇ. ئادەمدىكى ئەخلاق قارشى ئۇ چوڭ بولۇشتىن ئىلگىرىلا بىرقەدەر مۇقىم پىسخىك ئاساسقا ئىگە بولۇپ بولغان بولىدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ھاياتلىق سەپىرىدىكى تۇنجى ئۆلگىسىدۇر. ئاتا-ئانىنىڭ ئىدىيە-پەزىلىتى، ياشاش ئۇسۇلى، گەپ-سۆز، يۈرۈش-تۇرۇشى، ئىرادە-ھېسسىياتى قاتارلىقلار بالىغا ئۈن-تىنىسىز ھالدا تەسىر كۆرسىتىدۇ. بالىنىڭ ئىدىيىسى، ئەخلاق-پەزىلىتى، كىشىلىك غايىسى ۋە مەدەنىي ھەرىكىتىگە زور دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتىدىغان پاكىزلىقنى سۆيۈش، تەرتىپكە رىئايە قىلىش، باشقىلارغا مۇلايىم بولۇش، جىگەرلىك بولۇش قاتارلىق پەزىلەتلەر ئاتا-ئانا بىلەن بىرگە ياشاش جەريانىدا يېتىلىدۇ.

ئاتا-ئانىنىڭ بالىغا بولغان مۇھەببىتى شەخسىيەتسىز، چوڭقۇر بولىدۇ. ئاتا-ئانا بالىغا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى ۋە باشقىلارنى ياخشى كۆرۈشىنى ئۆگىتىشى كېرەك. شۇندىلا بالىلار ساغلام، بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيدۇ. مېھىر-مۇھەببەت بىر خىل سەنئەت، ئۇنى

ھەممىلا جايدا كۆرۈش مۇمكىن. ئاتا-ئانىلار كىچىك ئىشلارغىمۇ سەل قارماسلىقى كېرەك. تۇرمۇشتىكى ئاشۇ كىچىككىنە ئىشلار كۆپىنچە ھاللاردا بالىلاردا ھېسداشلىقنى يېتىلدۈرىدۇ.

شەخسىيەتچى، ئىچى تار ئادەم ھەرگىزمۇ چىن كۆڭلىدىن باشقىلارنى ئويلىمايدۇ، ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلمايدۇ ۋە ياردەم قىلمايدۇ. بالىلار بەزىدە ئۆزىنىڭ قىلغىنىنىڭ شەخسىيەتچىلىك ئىكەنلىكىنى، خاتا بولغانلىقىنى بىلمەيدۇ. شۇڭا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى ھەر ۋاقىت توغرا يولغا يېتەكلەپ تۇرۇشى كېرەك. ئاق كۆڭۈللۈك، مېھرىبانلىق ئىنساندىكى ئەڭ گۈزەل نەرسىدۇر. ئاتا-ئانىلار بالىلارنى كۆپرەك كۆزىتىشى، بالىلار ئاق كۆڭۈللۈكىنى، ئارتۇقچىلىقىنى نامايەن قىلغان ھامان ئۇلارنى دەل ۋاقتىدا ماختىشى كېرەك، ئەگەر بالىلاردا مېھرىبانلىق كەمچىل بولسا، ياخشى كەيپىيات يارىتىپ، ئۇلارغا ئازادلىك، شاد-خۇراملىق ئىلكىدە ئادەم بولۇشنىڭ يولىنى ئۆگىتىش كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىنى يېتەكلىشى ناھايىتى زۆرۈردۇر. ئاتا-ئانىلار ئۆزى ئۈلگە بولسا، بۇنىڭ بالىلارغا بولغان تەسىرى ناھايىتى زور بولىدۇ. مېھرىبان ئاتا-ئانىلار ئۆز بالىسىنى ياخشى كۆرگەنگە ئوخشاش باشقا بالىلارنىمۇ ياخشى كۆرۈشى، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە مېھرىبان بولۇشى كېرەك. ئاتا-ئانىلار ئۆز بالىسىغا كۆيۈنۈشى، شۇنداقلا بالىسىغا ئوخشاش ئاجىز كىشىلەرگىمۇ كۆيۈنۈشى كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ ئاشۇنداق چاغلاردىكى پوزىتسىيىسى بالىنىڭ ھەرىكىتىگە ۋە ئوي-خىيالىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بالىلارغا ئۇلارنىڭ باي ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇشىمىز كېرەك، بىراق بالىلارنى ھەقىقىي باي ھېس قىلدۇرۇدىغىنى مال-دۇنيا ئەمەس. ئاتا-ئانىلار بالىلارغا ئۆز مەنپەئەتى بىلەن باشقىلارنىڭ ئېھتىياجى ئالدىدا ئۆزىنى قۇربان قىلىشىنى ئۆگىتىشى كېرەك. ئاۋۋال باشقىلارنى، ئاندىن ئۆزىنى ئويلاش ياخشى بىر پەزىلەت. ئاتا-ئانىلار بالىلارنى ئاجىزلارغا ياردەم بېرىشكە كۆپرەك ئىلھاملاندۇرسا،

غەنىيەتچىلىك

باللار تېخىمۇ سۆيۈملۈك بولىدۇ، تېخىمۇ پىشىپ يېتىلىدۇ. ھەممىلا ئادەم مېھرىبانلىق قوللىرىنى سۇنسا دۇنيا تېخىمۇ گۈزەل بولىدۇ. باللارغا ئۆز ھەرىكىتىنى تىزگىنلەش كېرەكلىكىنى ۋە باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈشكە كېرەكلىكىنى بىلدۈرۈش كېرەك.

ھەققانىيلىق بىلەن ھەققانىيەتسىزلىكنىڭ پەرقى بىر قەدەملىكلا، ئاتا-ئانىلار باللارنى كۆپرەك چۈشىنىشى، بالا بىرەر ئىشنى خاتا قىلغاندا، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىدىكى مۇددىئانىڭ نېمىلىكىنى چۈشىنىپ، شۇنىڭغا قاراپ تەدبىر قوللىنىشى كېرەك. باللارنى ئۈستىلىق بىلەن يېتەكلەپ، قايىل قىلغاندىلا، ئۇلار ناچار قىلىقلىرىنى تۈزىتىپ، توغرا قاراش تۇرغۇزالايدۇ.

ھەققانىيەت ھەممە ئادەمنىڭ قوغدىشىغا مۇھتاج؛ ھەققانىيەتنى تۈرلۈك ئۇسۇللار ئارقىلىق نامايەن قىلىشقا بولىدۇ. باللارنىڭ قەلبىدە مۇئەييەن دەرىجىدە بىلىمگە ئىنتىلىش ئىستىكى بولىدۇ. شۇڭا، ئاتا-ئانىلار باللاردىكى بىلىمگە ئىنتىلىش ئىستىكىنى قەدرلەپ، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى ۋە ئاكتىپچانلىقىنى ئامال قىلىپ قوزغىتىشى كېرەك. باللارغا ئۆزى قىلغان ئىشىغا ئۆزى جاۋابكار بولۇشنى مۇۋاپىق دەرىجىدە ئۆگىتىش ئۇلاردا ئىش قىلىش ئۇسۇلى ۋە ماھارىتىنى يېتىلدۈرىدۇ، مەسئۇلىيەتچانلىقىنى يېتىلدۈرىدۇ، تېخىمۇ مۇھىمى، باللارغا مۇۋەپپەقىيەتنى ھېسى قىلدۇرۇپ، ئۇلاردا ئىشەنچ يېتىلدۈرىدۇ. بالا چوڭايغانسېرى يالغان ئېيتىشقا شۇنچە ئۇستا ھەم ئۆزىنى قاجۇرىدىغان بولۇپ كېتىدۇ، يالغان گېپىمۇ بارغانسېرى كۆپىيىدۇ. ئاتا-ئانىلارمۇ بالىلىقنى، ياشلىقنى باشتىن كەچۈرگەن، بەزىبىر خاتالىقلارنى سادىر قىلىپ باققان بولغاچقا، باللارنىڭ راستچىل بولماسلىقىدىكى سەۋەبلەرنى كۆپرەك تەھلىل قىلىپ بېقىشى، باللارنىڭ غۇرۇرىنى قوغدىشى ۋە مۇشۇ ئاساستا ئۇلارنى مۇۋاپىق يېتەكلىشى كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ ماھىرىلىق بىلەن تەربىيىلىشى نەتىجىسىدە، باللار قانۇنىيەتنى چۈشىنىپ، تېخىمۇ راستچىل، سۆيۈملۈك بولالايدۇ.

باللار ئاتا-ئانىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، ئاتا-ئانىسى ئۆزىنى ھۆرمەتلىگەندەك باشقىلارنى ھۆرمەتلىسە بولىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئۇلار ھۆرمەتلىشىشنىڭ ياخشى پەزىلەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتكەندە، باشقىلارنى ھۆرمەتلىشى مۇمكىن.

ئاتا-ئانا بالغا باشقىلارنى ھۆرمەتلىشىشى ئۆگىتىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بالىنى ھۆرمەتلىشى كېرەك. بالا ئاتا-ئانىسىنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشەلسە، ئاندىن باشقىلارنى ھۆرمەتلىيدىغان بولىدۇ. بالىنى ھۆرمەتلىش ئاتا-ئانىدىن بالىنى چوڭلارغا ئوخشاش قارار چىقىرىش ھوقۇقىغا ئىگە بىر يەككە دەپ قاراشنى تەلەپ قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ. باللارنىڭ ھوقۇقى بار دېگەنلىك ئۇلارنى چوڭلار قىلالايدىغان ئىشلارنى قىلسۇن دېگەنلىك ئەمەس، ئەلۋەتتە. چۈنكى باللاردا نېمىلا دېگەن بىلەن چوڭلاردىكىدەك تەجرىبە ۋە بىلىم يوق. باللارغا «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمىسا خەققە» دېگەن قائىدىنى بىلدۈرۈش كېرەك. شۇنداقلا باللارغا ھەممىلا ئىشتا ئۆزىنىلا ئويلاپ، ئۆزىنىڭ بىلگىنىچە قىلىشىنى ئەمەس، بەلكى باشقىلارنىڭ ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىشىنى ئۆگىتىش كېرەك.

باللارغا ئەتراپىدىكى ئادەتتىكى كىشىلەرگە باراۋەر مۇئامىلە قىلىشىنى ۋە ئۇلارغا سەمىمىيلىك بىلەن ياردەم بېرىشىنى ئۆگىتىش كېرەك. ھەممىلا ئادەمنىڭ ھۆرمەتلىشىشكە ئەرزىيدىغان بىر تەرىپى بولىدۇ. ئادەتتىكى كىشىلەرگە كەمتەرلىك، مۇلايىملىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشى تېخىمۇ شاتلىققا چۆمۈلىدۇ، شۇنداقلا ئۇلار تېخىمۇ مول تۇرمۇش بىلىملىرىگە، تېخىمۇ گۈزەل ھايات تۇيغۇلىرىغا ئېرىشىدۇ.

ئىنسان جەمئىيەتتىن ئىبارەت چوڭ ئائىلىدە ياشاۋاتقان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئىش-ھەرىكىتى ئىجتىمائىي مىزانلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. ئىجتىمائىي مىزان سىرلىق كۆز قاراش ئەمەس، شۇنداقلا قۇرۇق ۋەز-نەسەپتەمۇ ئەمەس، بەلكى بىرخىل

ھەرىكەت پىرىنسىپى بولۇپ، ھەربىرىمىزدە شەكىللەنگەن ئىدىيە، ھېسسىيات ۋە ھەرىكەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بالىلار ئۈچۈن ئەڭ دەسلەپكى چەكلەش ئەتراپىدىكى ئەڭ يېقىن كىشىلىرىدىن كېلىدۇ، بالىلارنىڭ ئەتراپىدا ئاق كۆڭۈللۈك، ئادىللىق ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق پەزىلەتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇرسا، بالىلار بۇ پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۈرۈپ داۋاملاشتۇرىدۇ. ياش ئاتا-ئانىلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنىڭ ئېغىرلىقى بالا تەربىيىلەشتە گەۋدىلىنىدۇ. بالىنى ياخشى يېگۈزۈپ، ياخشى كىيگۈزۈپ، ئەتىۋارلاپ باققان بىلەنلا بولمايدۇ، مۇھىمى، بالىلارنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە كۆڭۈل بۆلۈش، بالىلار ھەقىقىي تۈردە ئىچى بىلەن تېشى بىردەك ئۆسۈپ-يېتىلىشى كېرەك. ئاق كۆڭۈل، مەسئۇلىيەتچان ئەۋلادلارنى تەربىيىلەپ چىقىش ئاتا-ئانىلارنىڭ ئەڭ تۈپ تەلپى ۋە ئارزۇسى. پىسخولوگلار شۇنى كۆرسەتتىكى، گۈزەللىك، ياخشىلىق ۋە ھەققانىيەت توغرىسىدىكى شەخس ئۆلچىمىنىڭ قۇرۇلمىسى قاتارلىقلار بالىلارنىڭ كەلگۈسىدە ھەققانىيەتچى، ئاق كۆڭۈل ئادەم بولۇپ چىقىش-چىقالماسلىقىدا ئىنتايىن مۇھىم.

ھېسداشلىق دېگەن نېمە؟ ئۆزىنى باشقىلارنىڭ ئورنىغا قويۇپ ئويلاش ھېسداشلىقنىڭ ئاساسى. بالىلارنى باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەنگەندە، بالىلارنىڭ ئېرىشىدىغىنى چەكسىز بولىدۇ. باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلىدىغان بالىلار زومىگەرلىك قىلىشنى بىلمەيدۇ، باشقىلارغا ياردەم بېرىش ۋە باشقىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش قاتارلىق جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىدۇ.

ئەگەر ئاتا-ئانىلار بالىلاردا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنى كىچىكىدىن باشلاپ يېتىلدۈرمىسە، بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ دەردىنى چۈشەنمەيدىغان، ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۆزىگە بولغان ساپ كۆڭلى ۋە مېھىر-مۇھەببىتىنى ھېس قىلىپ يېتەلمەيدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەر ئاشۇنداق بولۇپ قالسا، ئاتا-ئانىلار ھەرقانچە بەدەل تۆلىسىمۇ، بالىلاردا ھېسداشلىق پەزىلىتىنى يېتىلدۈرەلمەيدۇ، ھەتتا

بىلەر ئاتا-ئانىسىدىن تانىدىغان ۋە يۈر-تۈرۈيدىغان ئەھۋاللارمۇ يۈرۈپ بېرىدۇ.

بىلەردا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنى كىچىكىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كېرەك. چۈنكى ھېسداشلىق مۇھەببەتنىڭ ئەسلىي ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى، شۇنداقلا ئەخلاقنىڭ پىسخىك ئاساسى.

ھېسداشلىق بىلەردىكى يۈكسەك پەزىلەتنىڭ شەكىللىنىش ئاساسى بولۇپ قالماستىن، بەلكى يەنە بىراۋنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشنىڭ ئاساسى. «بىر بىگۇناھ ئادەمنىڭ بېشىغا كەلگەن دەرت-ئەلەم باشقىلارنىڭ بېشىغىمۇ كېلىشى مۇمكىن» دېگەن نۇقتىنى باشقىلارنىڭ دەرت-ئەلىمىنى كۆرگەندىن كېيىن ھېس قىلىپ يېتىمىز، چۈنكى ئاشۇ دەرت-ئەلەم بىزنىڭ بېشىمىزغىمۇ كېلىشى مۇمكىن. ھېسسىيات جەھەتتىكى مۇشۇنداق ئورتاقلىق كىشىلەرنى ئۆزئارا قايغۇ ۋە شاتلىققا ئورتاقلاشتۇرىدۇ.

ئەگەر بىز باشقىلارنىڭ قايغۇسىغا ۋە شاتلىقىغا تەڭ ئورتاقلاشساق، ئۇلارنىڭ شاتلىقىغا چۆر، دەردىگە دەرىمان بولساق، بىز ئۇلارنى ياخشى كۆرگەن بولىمىز. بىر ئادەم باشقا بىر ئادەمنى ياخشى كۆرگەندە، ئۇنىڭ بىلەن بىر گەۋدىگە ئوخشاش بولۇپ كېتىدۇ؛ ئۆزى ياخشى كۆرگەن ئادەمنىڭ خۇشال بولغانلىقىنى كۆرسە، تەڭلا خۇشال بولىدۇ؛ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئادەمنىڭ ئازابلانغانلىقىنى كۆرسە، تەڭلا ئازابلانىدۇ. شۇڭا، ئادەم باشقىلارنىڭ خۇشاللىققا ئېرىشىشىگە، ئازابتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم بەرگەندە، خۇددى ئۆزىمۇ خۇشاللىققا ئېرىشكەندەك، ئازابتىن قۇتۇلغاندەك بولىدۇ.

دەسلەپتە بىلەر بەزىبىر ئىشلارنى ھېسداشلىق تۈپەيلى قىلىشى ناتايىن، ئاتا-ئانىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، بىلەر باشقىلارنىڭ قىيىنچىلىقتا قالغانلىقىنى كۆرگەندە، ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىش، ياردەم بېرىش كېرەكلىكىنى چۈشىنىدۇ. ۋاقىت ئۆزىغانسېرى، بىلەردىكى بۇ خىل قاراش بارغانسېرى كۈچىيىدۇ، بولۇپمۇ بىلەر

قىيىنچىلىققا ئۇچراپ، باشقىلارنىڭ ياردىمىگە ۋە ھېسداشلىقىغا ئېرىشكەندە، بالىلاردىكى ھېسداشلىق پەزىلىتى تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. شۇڭلاشقا، قەلب بىردەكلىكى بالىلاردىكى ھېسداشلىق پەزىلىتىنى مۇستەھكەملەيدۇ ۋە كۈچەيتىدۇ. چۈنكى قەلب بىردەكلىكى ئىدراك ۋە ھەرىكەت جەھەتتە باشقىلارنى چۈشىنىش ۋە ئۇلارنىڭ ھالىغا يېتىشىنى بەكرەك تەلەپ قىلىدۇ. قەلب بىردەكلىكىنىڭ يەنە بىر مۇھىم مەزمۇنى شۇكى، باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلغاندا، ياردەم بەرگەندە ۋە ئۇلارنى ئاسرىغاندا، ئۇلاردىن ئاۋۋال بىرەر ھەققە ياكى نەرسىگە ئېرىشىشنى كۆزلىمەيدۇ، ھېچبولمىغاندا باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلىش، ياردەم بېرىش مەلۇم بىر ئالماشتۇرۇش مۇددىئاسى تۈپەيلىدىن بولمايدۇ. شۇڭا، سىز قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا، سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە ئېرىشكەن كىشىلەرمۇ سىزگە مۇقەررەر ھالدا ياردەم قىلىدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالىلاردا ھېسداشلىق پەزىلىتىنى، قەلب بىردەكلىكىنى يېتىلدۈرگەندە، ھېسداشلىق بىلەن قەلب بىردەكلىكىنى مۇۋاپىق قوللىنىشقا سەل قارىماسلىقى كېرەك. ئۇنداق قىلماي سەل قارىسا ئۆزىگىمۇ، ئۆزىگىمۇ زىيان يەتكۈزىدۇ. باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلغاندا، ئۇنىڭ كىملىكىگە، ھېسداشلىق قىلىشقا ئەرزىيدىغان-ئەرزىمەيدىغانلىقىغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. يەنى، بالىلاردا ھېسداشلىق پەزىلىتىنى يېتىلدۈرۈشتە، نېمە ئۈچۈن باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن باشقىلارغا كۆپرەك مېھىر-مۇھەببەت ئاتا قىلىدىغانلىقىنى قائىدە جەھەتتىن ئېنىق چۈشەندۈرۈشىمىز، شۇنداقلا بالىلارغا ياخشى ئادەم بىلەن يامان ئادەمنى پەرقلەندۈرۈشنى ئۆگىتىشىمىز كېرەك. ياخشى ئادەملەرگە ھېسداشلىق قىلىش كېرەك، يامان ئادەملەر ھېسداشلىق قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ، يەنە كېلىپ ئۇلارغا قارشى كۆرەش قىلىش كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا ئۆزىمىزگىمۇ، ئۆزىمىزگىمۇ زىيان يەتكۈزۈپ قويمىز.

بالىنىڭ قۇدۇققا چۈشۈپ كېتەي دەپ قالغانلىقىنى كۆرگەندە،
دەرھال بېرىپ بالىنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئىستىكى قەلبىمىزدە پەيدا
بولدۇ، بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، ھەممىلا ئادەمدە ھېسداشلىق
قىلىش بولىدۇ. بىراق كېيىنچە، ئادەمدىكى بۇنداق خەيرىخاھلىق
قىلىش ئىستىكىنى ئىنساننىڭ تۈرلۈك ئارزۇلىرى بوغۇپ قويدۇ.
شۇڭلاشقا بالىلارنى تەربىيەلەشتىكى مەقسەت ئۇلارنىڭ ساپ قەلبىنى
بايقاش، تۈرلۈك ياخشى ئىشلارنى ئەۋج ئالدۇرۇشتۇر.

بوۋاق تۇغۇلۇپ بىر ياشقا كىرگۈچە بولغان مەزگىلدە «ئۆزگە»
بىلەن «ئۆزى» نى ئايرىيالمايدۇ. يەنى، بۇ مەزگىلدە بالىلار ئۆزى بىلەن
باشقىلارنى، ئۆزى بىلەن دۇنيانى ئېنىق ئايرىيالمايدۇ. بۇ مەزگىلدىكى
بالىلار ئۆزىنىڭ ئازابى بىلەن دۇنيانىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بارلىقىنى،
باشقىلارنىڭ ئازابى بىلەن ئۆزىنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بارلىقىنى
ئاڭقىرالمايدۇ. شۇڭا، بۇ مەزگىلدىكى بالىلار يەنە بىر بالىنىڭ
يىغلىغانلىقىنى كۆرسە، تەڭلا يىغلايدۇ.

بوۋاق بىر ياشتىن ئۈچ ياشقىچە بولغان مەزگىلدە، ئۆزى بىلەن
باشقىلارنى، ئۆزىنىڭ ئازابى بىلەن باشقىلارنىڭ ئازابىنى ئاساسەن
پەرقلەندۈرەلەيدىغان بولىدۇ. بىراق «قابىلىيىتى» چەكلىك بولغاچقا،
نۇرغۇن بالىلار باشقىلارنىڭ ئازابىغا قارىتا پەقەت ھېسداشلىق
قىلالايدۇ. مەسىلەن: باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلگەن ئاساستا ھېسداشلىق
قىلىدۇ، ھەتتا باشقىلارغا يېقىنلىشىش، سىلاش قاتارلىق ئۇسۇللار
بىلەن تەسەللى بېرىدۇ. بىراق، بۇ مەزگىلدىكى بالىلار تىل ئارقىلىق
تەسەللىيى بېرىش ۋە تېخىمۇ يۇقىرى دەرىجىدىكى ھېسداشلىق
قىلىش، كۆڭۈل بۆلۈش قابىلىيىتىنى ھازىرلىمىغان بولىدۇ.

5-7 ياشقىچە بولغان مەزگىلدىكى بالىلاردا باشقىلارنىڭ
ھېسداشلىقىغا ئىنكاس قايتۇرالايدىغان، باشقىلارنىڭ سۆزى ۋە
ھەرىكىتىگە قاراپ ھۆكۈم قىلالايدىغان ئىقتىدار ھازىرلانغان بولىدۇ.
يەنى، بۇ مەزگىلدە بالىلار باشقىلار يىغلىسا تەڭ يىغلىمايدۇ، ياكى
باشقىلار يىغلىسا دەرھال يۈگرەپ بېرىپ تەسەللى بەرمەيدۇ، بەلكى

باشقىلارنىڭ ئازابىنىڭ قانداقلىقىغا قاراپ، تەسەللى بېرىش ۋاقتىنى ۋە كۆيۈنۈش شەكلىنى — باشقىلارغا يىغلىشىپ بېرىش ياكى تىل ئارقىلىق تەسەللى بېرىش ۋە ياكى ئاتا-ئانىسىنى چاقىرتىپ ئەكىلىپ بىر تەرەپ قىلدۇرۇش قاتارلىقلارنى بەلگىلەيدۇ.

بالا 10 ياشلارغا كىرگەندە، ئاجىز كىشىلەرگە ۋە قىيىنچىلىق ئىچىدە قالغانلارغا «ئەقىل-ئىدراك» نىغا تايىنىپ، ھېسداشلىق قىلىدىغان ۋە كۆيۈنىدىغان بولىدۇ. بەزى بالىلار پسخولوگلىرى بۇ مەزگىلنى «ئابىستىراكت ھېسداشلىق قىلىش باسقۇچى» دەپ ئاتىغان.

بۇ مەزگىلدە بالىلاردىكى ھېسداشلىق ۋە كۆيۈنۈشتە خېلى زور ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ. بالىلار باشقا بالىلارغا ھېسداشلىق قىلىش ۋە كۆيۈنۈشنى بېلىپلا قالماستىن، ئاتا-ئانىسىغا ۋە بوۋا-مۇمىلىرىغا ھېسداشلىق قىلىدىغان، كۆيۈنىدىغان بولىدۇ. ئاتا-ئانىسىنىڭ جېدەللىشىشى، ياشانغانلارنىڭ خارلىنىشى مۇشۇ مەزگىلدىكى بالىلارغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ مەزگىلدىكى بالىلار ھېسداشلىق قىلىدىغان، كۆيۈنىدىغان كىشىلەر، ئائىلىسىدىكىلەر ۋە تونۇش كىشىلەر بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. بالىلارنىڭ ھېسداشلىق قىلىشى ۋە كۆيۈنۈشى ئاجىز ئورۇندا ياكى قىيىن ئەھۋالدا قالغان ناتونۇش كىشىلەرگىمۇ كېڭەيگەن بولىدۇ.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋالالايمىزكى، بالىلاردا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈشنىڭ ئەڭ ياخشى پەيتى بالىلارنىڭ كىچىك ۋاقتى بولۇپ، شۇ ۋاقىتتىن باشلاش كېرەك. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا بالىلار بىر تەرەپتىن ھېسداشلىقنىڭ پسخىك ئاساسىنى ھازىرلايدۇ. يەنە كېلىپ، بۇ مەزگىلدە بالىلارنىڭ دوراش ئىقتىدارى كۈچلۈك بولغاچقا، ئاتا-ئانا گەپ-سۆز ۋە ئىش-ھەرىكەتتە بالىغا ئۈلگە بولسا، بالىلاردىكى ھېسداشلىق تېخىمۇ كۈچىيىدۇ.

باشقىلارغا ھەددىدىن زىيادە سوغۇق مۇئامىلە قىلىش، ھېسداشلىق قىلماسلىق، كۆپ ھاللاردا شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگىمۇ زىيان

يەتكۈزۈىدۇ. چۈنكى ھەممىلا ئادەمنىڭ بېشىغا كۈن چۈشىدىغان ۋاقىت بولىدۇ، شۇنداق چاغدا ئادەم بىراۋنىڭ ئۆزىگە ھېسداشلىق قىلىشىغا، ياردەم قولىنى سۇنۇشىغا مۇھتاج بولىدۇ. ئەگەر ھەممىلا ئادەم ھېسسىياتسىز بولۇپ كەتسە، بەختسىز كىشىلەرگە كىم ھېسداشلىق قىلىدۇ، كىم ياردەم قىلىدۇ؟ شۇڭا، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىشقا، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشكە ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. بالىلار ياخشى ئىش قىلغاندا، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلگەندە، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى ۋاقتىدا ماختىشى ۋە تېخىمۇ ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك. ئاتا-ئانىلارنىڭ ئىشىنىش تۇيغۇسى، تاشقى دۇنيادىكى ئىنكاسلار بالىلارنىڭ تېخىمۇ ياخشى ئىشلارنى قىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ، ئاتا-ئانا بىلەن بالىنىڭ ھەمكارلىقى تېخىمۇ ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

ئەگەر ئادەم باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلمىسا، مېھرىبان بولمىسا، ۋاقتى كېلىپ بېشىغا كۈن چۈشكەندە باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلمايدۇ، ياردەم بەرمەيدۇ. بەزى ئاتا-ئانىلار بالىلاردا ھېسداشلىق پەزىلىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدۇ، ھەتتا بەزىلەر «بالىلارنىڭ باشقىلارغا ئالدىنىپ قالماسلىقى ئەڭ مۇھىم. بالىلاردا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنىڭ بار بولۇش-بولماسلىقى ئانچە مۇھىم ئەمەس. بالا ئاتا-ئانىسىنى ياخشى كۆرسىلا بولىدۇ، باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلىش قىلماسلىقى ھېچ گەپ ئەمەس» دەپ قارايدۇ. «بالا ئاتا-ئانىسىنى ياخشى كۆرسىلا بولىدۇ، ئۇلاردا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنىڭ بار بولۇش-بولماسلىقى ئانچە مۇھىم ئەمەس» دەيدىغان قاراش ئىنتايىن خاتا قاراشتۇر. چۈنكى بالىدا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەت بولمىسا، بالا ئىشنىڭ يولىنى بىلمەيدۇ، ئاتا-ئانىسىنىڭ قىيىنچىلىقىنى چۈشەنمەيدۇ، يېنىك بولسا، بالا ئاتا-ئانىسىغا قوپال مۇئامىلە قىلىدۇ؛ ئېغىر بولسا، ئاتا-ئانىسىدىن يۈز ئۆرۈيدۇ. باشقىلارغا ھېسداشلىق قىلمايدىغان ئادەمنىڭ ئاتا-ئانىسىنى ھەقىقىي ياخشى كۆرۈشى مۇمكىن ئەمەس.

بالدا ھېسداشلىق قىلىدىغان پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈمگەندە، ئاخىر بېرىپ ئانا-ئانا بۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ. بالىلارنىڭ باشقىلارغا ياردەم بېرىشىنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان، تەپەككۈر قىلىشقا ماھىر تەبىئىتىگە قاراپ، رېئال تۇرمۇشتا بالىلارنىڭ ھېسداشلىق قىلىشى تېخىمۇ كۆپ بولىدۇ، دەپ ئېيتالايمىز. ئەگەر بالىلاردا باشقىلارغا كۆيۈنمەيدىغان، ھەتتا رەھىمسىزلىك، شەپقەتسىزلىك قىلىدىغان ئىشلار كۆرۈلسە، كۆپ ھاللاردا بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن ئىزدەشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر سىز، بالام باشقىلارغا تېخىمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە ئۇلارنى ئاسرايدىغان ھەمدە ھەرىكىتى بىلەن ھېسسىياتى ماس كېلىدىغان بولسۇن دېسىڭىز، ئائىلە تەربىيىسىنى توغرا ئېلىپ بېرىشىڭىز زۆرۈر.

بالىلاردا ئەخلاقنىڭ يېتىلىشىدە دىن ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. دىندىكى كۆپىنچە ئەمىر-مەئرۇپلاردا بالىلارنىڭ بەزىبىر ئەخلاق ئۆلچەملىرىنى (مەسىلەن: 40 پەرز، سۈننەت دېگەندەك) يادقا بېلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ، بىراق بۇنداق يادلاش بالىلارنىڭ ھەرىكىتىگە ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. ئانا-ئانىلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى سۆز-ھەرىكىتىدە ئىپادىلەنگەن دىنىي قىممەت قاراشلىرى بالىلارغا ھەقىقىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. بەزى دىنىي تەشكىلاتلار بالىلارنى باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەشتە ناھايىتى ئوبدان قىلىۋاتىدۇ.

شۇڭا، بالىنى ئوي-پىكىرگە ئىگە، باشقىلارغا كۆيۈنىدىغان، مەسئۇلىيەتچان قىلماقچى بولسىڭىز، بالغا بولغان ئارزۇ-تەلەپنى يۇقىرىلىتىشىڭىز كېرەك.

قەدىمكى رىمدا ئۆتكەن سىياسىي ئۇنۋان سىتسىپرو: «ئىنسان ياخشىلىق قىلغاندىلا، پەرۋەردىگارغا يېقىنلىشالايدۇ» دەپ يازغان. بالىلاردا مېھرىبانلىقنىڭ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ، مەسئۇلىيەتچانلىقمۇ يېتىلىدۇ. مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ۋە قىممەت

تۇيغۇسى بولمىغان بالىلار ئۆز ھاياتىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىنى تاپالمىغاچقا، گاڭگىراپ قالىدۇ، نەتىجە يارىتىشتىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچتىن مەھرۇم بولىدۇ، شۇنداقلا ئوڭايلا ماددىي مەئىشەتلەرگە بېرىلىپ، ئۆمۈر بويى بىرەر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ. روھىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن ساغلام كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا قانداق مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى تونۇپ يېتىدۇ ۋە بۇنى ھەرىكەتتە ئەمەلىيلەشتۈرىدۇ. بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ئائىلىنىڭ مۇھىم مەسئۇلىيىتى بار. شۇنداقلا ئائىلە بالىلاردا مەسئۇلىيەتچانلىقنى يېتىلدۈرۈشتىن ئىبارەت بۇرچنى ئۈستىگە ئالغان. ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ ھەرىكىتى ئارقىلىق بالىلارغا كىچىكىدىن تارتىپلا تەسىر كۆرسىتىشى، بۇ ئارقىلىق بالىلاردا جەمئىيەتكە ۋە كوللېكتىپقا قارىتا مەسئۇلىيەتچانلىقنى تەدرىجىي يېتىلدۈرۈشى، شۇنداقلا بالىلارنى جەمئىيەتكە ۋە كوللېكتىپقا پايدا يەتكۈزىدىغان، مۇكەممەل ئادەمگە ئايلاندۇرۇشى كېرەك. ئەمەلىيەتتە، مەسئۇلىيەتچانلىق مېھرىبانلىقنىڭ بىر خىل گەۋدىلىنىشىدۇر.

ئائىلە — مەنبە. ئاتا-ئانا بىزگە ھېچقانچىلىك بىلىم ئۆگەتمەيدۇ، بىراق بىلىمدىنمۇ مۇھىم نەرسىنى — ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىدۇ. بىز ئائىلىدە ياخشىلىقنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، مەكتەپكە كىرىمىز، جەمئىيەتكە چىقىمىز، بۇ جەرياندا ئىشىمىز مەيلى ئوڭۇشلۇق بولسۇن ياكى ئوڭۇشسىز بولسۇن، باشقىلار بىزگە ياخشى مۇئامىلە قىلسۇن ياكى قىلمىسۇن، قىلغان ئىشىمىزدىن بىرەر نەتىجىگە ئېرىشەيلى ياكى ئېرىشمەيلى، ئاتا-ئانىمىزنىڭ «ياخشى ئادەم بول، ياخشى نىيەتلىك بول، ياخشىلىق قىل» دېگەن نەسىھەتلىرىنى ئېسىمىزدىن چىقارمايمىز.

ياخشىلىق — تېرەن ھەم چۈشىنىشلىك بىر پەلسەپىۋى ئۇقۇم، شۇنداقلا ئېتىكىدىكى ھەم قەدىمكى ھەم ياش بولغان بىر تېما. قەدىمدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە تالاي ئۇلۇغ زاتلار، داڭلىق شەخسلەر،

نەزەرىيىچىلەر، ئەمەلىيەتچىلەر ياخشىلىقنى مۇھاكىمە قىلدى،
 ياخشىلىققا مۇراجىئەت قىلدى. ياخشىلىق ئىجتىمائىي ئەخلاقنى
 ئۆلچەيدىغان ئەڭ يۇقىرى ئۆلچەمگە، ئىنساننىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىنى
 ئۆلچەيدىغان ئەڭ يۇقىرى ئۆلچەمگە ئايلاندى، شۇنداقلا يەنە تەلىم-
 تەربىيىنىڭ قىممىتى ۋە ئاخىرقى نىشانغا ئايلاندى.
 ئەگەر بىزنىڭ بۇ پىلاننىمىزنى ياخشىلىق قاپلىسا، ھەممىلا ئادەم
 ياخشى ئادەم بولسا، ياخشى نىيەتلىك بولسا، ياخشىلىق قىلسا،
 ئۇنداقتا بۇ پىلاننىمىز ئەڭ كۆڭۈلدىكىدەك دۇنيا بولاتتى. ئەگەر ئاشۇ
 مەنزىلگە ھەققەتەن يېتەلسەك، بىزنىڭ كۆرىدىغىنىمىز تىنچلىق،
 قۇتلۇق، مول-ھوسۇل، گۈزەللىك، چىن ھېسسىيات، سەمىمىيلىك،
 ئىللىقلىق، خۇشاللىق، شاتلىق بولىدۇ، شۇنداقلا ئۇرۇش، ئوغرى-
 بۇلاڭچىلىق، بۇزغۇنچىلىق، زىيانكەشلىك، شەخسىيەتچىلىك، مۇز-
 چىراي، زۇلمەت، رەزىللىك، پەسكەشلىك، ساختىپەزلىك، بۇلغىنىش،
 ئاچ كۆزلۈك، قەبىھلىك، رەھىمسىزلىك قاتارلىقلار مەۋجۇت بولمايدۇ.
 ئەلۋەتتە، ھەقىقىي ياخشى كىشىلەر ياخشىلىق قىلىشتا بىرەر
 نەرسىگە ئېرىشىشنى كۆزلىمەيدۇ، ھەقىقىي ياۋۇز مەلئۇنلار بىرەر
 نەرسىگە ئېرىشىشنى تېخىمۇ كۆزلىمەيدۇ. بىراق تارىخ ۋە ۋاقىت
 ئادىلىدۇر. ياخشىلىق ۋە يامانلىق ھامان يانىدۇ، ياخشىلىق ۋە
 يامانلىقنىڭ يېنىشى ماكان ۋە زاماننىڭ چەكلىمىسىدىن ھالقىپ
 ئۆتىدۇ، مەڭگۈلۈك بولىدۇ.
 ياخشىلىق ئادەمنىڭ ئادەم بولۇش ئاساسى. ئاق كۆڭۈللۈك
 ئاق كۆڭۈللۈك — ئەخلاق-پەزىلەت تەربىيىسىنىڭ ئەقلىي
 مېۋىسىدۇر. مەڭگۈلۈك ئاق كۆڭۈللۈكنى يېتىلدۈرۈش — تەلىم-تەربىيىنىڭ
 ئاخىرقى نۇقتىسى ...

ئون يەتتىنچى باب

مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەت يېتىلدۈرۈش —

تالانتلىقلار تەلىم-تەربىيىسىنىڭ ئەڭ يۈكسەك

مەنزىلى

كارل ۋىتېرنىڭ دادىسىنىڭ خاتىرىسى

1808- يىلى 8- يانۋار ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن كارل باشقا بالىلار بىلەن ئويۇن ئوينىۋاتقاندا، ھەمراھلىرى دىققەتسىزلىكتىن ئۇنىڭ قولىنى قانتىپ قويغان، ئۇنىڭ قولى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئاغرىققا چىدىغان. ئۇ كۆڭلىدە ئۆز-ئۆزىگە ئاخىرغىچە چىداشنى ئاگاھلاندۇرغان. كۆزىدىن ياش چىققۇدەك بولغاندىمۇ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ھەمراھلىرى بىلەن ئوينىۋەرگەن.

كەچتە كارل ماڭا بو ئىشنى ئېيتىپ بەردى. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ھەمراھلىرىغا بىلدۈرگۈسى كەلمىگەنلىكىنى، شۇ چاغدا ئەگەر كۆزىدىن ياش چىققان بولسا، ھەمراھلىرىنىڭ ئۇنى كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى، ھەتتا ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئوينىماسلىقى مۇمكىنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

جاسارەت باشقا ئىقتىدارلارغا ئوخشاش تۇغۇلۇشىدىنلا بار بولغان ئەمەس، بەلكى مەشىق قىلىش، يېتىلدۈرۈش ئاساسىدا يەكۈنلىنىدۇ.

گەرچە كارل ھازىر باتۇر بىر بالا بولسىمۇ، بىراق كىچىكلىكىدە ئۇ ناھايىتى قورقۇنچاق ئىدى، بەزىدە ھەتتا قىز بالچىلىكىمۇ بولالمايتتى. بىر قېتىم قوشنىمىزنىڭ قىزى مورى خۇشاللىقىدا شەپكىسىنى ئاسمانغا ئېتىۋىدى، ئويلىمىغان يەردىن دەرەخنىڭ شىخىغا ئېلىنىپ قالدى.

— مورى دەرەخنى لىڭشىتىپ باقتى، تاش ئېتىپ باقتى، بىراق شەپكىسى يەنىلا چۈشمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرەخكە چىقماقچى بولدى.

بىراق، مورى قىز بالا، يەنە كېلىپ كىچىك ھەم ئاجىز بولغاچقا، ئامال قىلالماي يېنىدا ئويناۋاتقان كارلدىن ياردەم سورىدى. بىراق كارل ئۇنىمىدى.

دەل مۇشۇ چاغدا مەن كارلنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن: — كارل، نېمىشقا مورغا ياردەم قىلمايسەن؟ — دەپ سورىدىم. — ئۇ يەرگە چىقىش بەك خەتەرلىك، ئادەم يېقىلىپ چۈشىدۇ، — دېدى كارل.

— بۇ دەرەخ ئانچە ئېگىز ئەمەس، ھېچقانداق خەتەر يوق، دەرەخ شاخلىرىنى چىڭ تۇتساڭلا يېقىلىپ چۈشمەيسەن، — دېدىم مەن.

گەرچە مەن كارلغا خەتەر چىقمايدۇ، دەپ قايتا-قايتا ئېيتقان بولساممۇ، بىراق كارل يەنىلا قورقۇپ تۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن دەرەخكە يامىشىپ چىقتىم. گەرچە قولۇم شەپكىگە يېتىدىغان بولسىمۇ، لېكىن ئالدىم. مەن دەرەخنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ كارلغا:

— كارل، مەندەك قېرىپ قالاي دېگەن بىر ئادەم چىقالغان يەردە سەنمۇ چىقالايسەن، قارا، ھېچقانداق خەتەر يوق، شۇنداقمىكەن؟ — دېدىم.

بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، كارلدا رەت قىلغۇدەك سەۋەب قالمىغانىدى. مەن دەرەختىن چۈشكەندىن كېيىن، ئۇ چىقىپ باقماقچى بولدى. دەسلەپتە كارل سەل قورقتى، بىراق يامىشىپ دەرەخكە چىقىپ

بولغاندا قىلچە قورقمىدى. ئۇ ئۈنلۈك قىلىپ ماڭا: «ئەسلىدە قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىكەنغۇ!» دېدى ۋە مورىنىڭ شەپكىسىنى ئېلىپ تاشلاپ بەردى. شۇنىڭدىن تارتىپ بولسا كېرەك، كارل ئىلگىرىكىدەك قورقۇنچاقلىق قىلمايدىغان بولدى. بۇنداق بولۇشى تامامەن مۇمكىن ئىدى.

* * *

1808- يىلى 29- يانۋار ھاۋا تۇتۇق.

بۈگۈن مەن بىر تىلەمچىنى ئۇچرىتىپ قالدىم، ئۇنىڭ بويى ئېگىز بولغىنى بىلەن، روھى سۇلغۇن بولۇپ، بېچارىلەرچە تىلەمچىلىك قىلاتتى. مەن بىر قاراپلا ئۇنى تونۇۋالدىم. مەن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان چۈشىنەتتىم. بىراق، ماڭا ئەپسۇسلانماقتىن باشقا نە ئامال. ئۇنىڭ دادىسى بالدۇرلا تۈگەپ كەتكەن بولۇپ، ئانىسى ئۇنىڭغا قەۋەتلا ئامراق ئىدى. تۆت ياشقا كىرگەندىمۇ ئانىسى يەنىلا ئۇنىڭ تامىقىنى يېگۈزۈپ، كىيىملىرىنى كەيدۈرۈپ قوياتتى. ئۇ خېلى چوڭ بولۇپ قالغاندىمۇ ئۆزى تاماق يېيەلمەيتتى، كىيىمنىڭ تۈگىمىسىنى ئېتەلمەيتتى، ئايىغىنىمۇ كىيەلمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلار بۇنداق كىچىك ئىشلارنى ئۆزى قىلالايتتى. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇنىڭ پۈت-قوللىرى بەكلا كارغا كەلمەيتتى، يەنە كېلىپ ئۇ بەكلا بېچارە كۆرۈنەتتى. مەن ئۇنىڭ ئانىسىغا: «بۇ ئىشلارنى بالىڭىز ئۆزى قىلىشنى ئۈگەنسۇن، بۇنچىلىك بولغان بالا دېگەن كىيىم-كېچەكلىرىنى ئۆزى كىيىشنى بىلىشى كېرەك»، دېدىم. بىراق ئۇنىڭ ئانىسى: «مەن ئوغلۇمغا بەك ئامراق، ئۇ مېنىڭ بارلىقىم، ئوغلۇم ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ قۇربانلىق بېرىشكە رازىمەن»، دېگەندى.

ئەمەلىيەتتە، ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا ئامراقلىقى ئۇنىڭغا بولغان ئىچ ئاغرىتىشتۇر. ئانىسى ئۆزىنى ياخشى بىر ئانا دەپ قاراپ، بارلىقىنى ئوغلغا ئاتىغانۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ قىلغانلىرىنىڭ ئوغلغا «سەن بىر يارىماس» دېگەنلىك بولىدىغانلىقىنى بىلمىگەن. بۇ خىل ئادەتتىن تاشقىرى زىيادە ئامراقلىقنىڭ سەلبىي تەسىرى بەك زور بولۇپ، بالىدا كۈچلۈك يۆلنىۋېلىش پىسخىكىسى يېتىلىپ قالىدۇ. ئەگەر ئانىسى ئۇنىڭغا بىرەر كۈن ئوبدان قارىماي قالسا، ئۇ بەكلا ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىدۇ.

ئانىنىڭ بۇ خىل شەخسىيەتسىز ھەرىكىتى ئەمەلىيەتتە شەخسىيەتچىلىكتۇر. چۈنكى، ئۇ بالىسىنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىش ئېھتىياجىغا سەل قارىغان.

بالا چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ، ئانا ئوغلغا يەنە بۇرۇنقىدەك قاراپ، بالىسىنىڭ ئىشلىرىنى داۋاملىق قىلىپ بەرگەن. ئوغلى بۇنىمۇ قىلالمىغان، ئۇنىمۇ ئۆگەنگۈسى كەلمىگەن، ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلارغا يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغان، ھەتتا ئۆزىنى كارغا كەلمەس دەپ تونۇپ، ساۋاقداشلىرى بىلەن بىر يەردە تۇرۇشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان بولۇپ قالغان.

بۇنداق بالىلار ناتونۇش جايغا بېرىپ قالسا، قىلچىلىك تەبىئىيلىقى بولمايدۇ. ئاشۇ يىلى مەن مۇشۇنداقراق ئاقىۋەتنىڭ بولۇشىنى پەملىگەندىم.

ئۇنىڭ ئانىسى بالىلارغا ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلارنى قىلىپ بېرىۋېرىشىنىڭ ئۇلارغا «بىز سەندىن كۈچلۈك، تەجرىبىلىك، سەندىن مۇھىم» دېگەنلىك بولىدىغانلىقىنى ھەمدە ئۆزىنىڭ قالتىسلىقىنى، بالىلارنىڭ ئاجىزلىقىنى نامايان قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى بىلمىگەن. بۇنداق تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق چوڭ بولغان بالىلار ئېگىز بوي، قامەتلىك، قارماققا مەردانە بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە توخۇ يۈرەك، جاسارەتسىز ۋە قابىلىيەتسىز بولىدۇ، مۇستەقىللىق قابىلىيىتىنى يوقىتىدۇ. شۇنداق تۇرسا، بۇنداق بالىلارنىڭ قانداقمۇ گۈزەل

ئىستىقبالى بولسۇن؟ ئۇنى كۆرۈپ، ئەينى ۋاقىتتىكى پەرزەنتلىرىمىزنىڭ توغرا چىققانلىقىنى ھېس قىلدىم. ھەقىقەتەن ...

* * *

1808- يىلى 2- فېۋرال ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن كارل تۇيۇقسىزلا ماڭا تىل، ماتېماتىكا دېگەنلەرنى ئۆگەنگۈسى يوقلۇقىنى، باتۇر جانباز، سەرکەزدە بولغۇسى بارلىقىنى ئېيتتى. بۇ نوقتىنى مەن چۈشىنىشىم كېرەك. 8~9 ياشلاردىكى بالىلاردا قەھرىمان بولۇش ئارزۇسى بولىدۇ. مەن بالىلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىمەن. چۈنكى، ئۇلار دەل بۇ چاغدا ھەم ئىش ئۇقىدىغان-ئۇقمايدىغان باسقۇچتا تۇرىدۇ، ئۇلار كەلگۈسىگە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن قارايدۇ ھەم بەك ئالدىراپ كېتىدۇ، ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇسى، دۇنيانى بويسۇندۇرغۇسى كېلىدۇ. بارلىق بالىلارنىڭ يۈكسەك ئارزۇ-ئارمانلىرى دەل مۇشۇ چاغلاردىن باشلىنىدۇ. مەن كارلنى كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قېتىدىن ئادەم بولۇشنىڭ يوللىرىنى چۈشەنسۇن دەپ، ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنى ئادەتتىكى ئاتا-ئانىلاردەك ئاددىي ھالدا ئىنكار قىلىۋەتمەيدىم، بەلكى ئالدى بىلەن جانباز بولۇشنىڭ زۆرۈر شەرتلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئاستا-ئاستا نەسىھەت قىلدىم. — ئوغلۇم، ساڭا دەپ بەرگەن ھېلىقى ھېكايىلەرنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ ھېلىقى جانبازلار نېمىدېگەن باتۇر-ھە! — شۇنداقمۇ، مېنىڭمۇ ئاشۇلاردەك باتۇر جانباز بولغۇم بار، — دېدى كارل قىزغىنلىق بىلەن. — بىراق، سەن ئۇلارنىڭ قانداق قىلىپ جانباز بولغانلىقىنى ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن.

— ئۇلار كىچىكىدىن باشلاپ چاپلىق گۇمپا مەشىق قىلىپ، تەرەپ-تەرەپلەردىن ئۇستاز تېپىپ، ماھارەت ئۆگىنىپ، ئاخىرى قالتىس باتۇر بولالغان، - دېدى ئۇ.

— جانىز بولۇشنى ئويلىغىنىڭ ناھايىتى ياخشى بولۇپتۇ. ئەمما، مەن جانىزلىقنى بىلمەيمەن، يا بىزنىڭ بۇ يەردە ئۇنداق ماھارەتلىك ئۇستازلار بولمىسا، سەن قانداق ئۆگىنىسەن؟

— شەرققە بارمەن، جۇڭگوغا، ياپونىيىگە بارمەن.

— ئۇنداقتىمۇ ياخشى، ئەمما سەن شەرققە بارغاندىن كېيىن، شۇنداق ئۇستازلارنى جەزمەن تاپالارسەنمۇ؟ تاپقان تەقدىردىمۇ ئۇلار ساڭا ئۆگىتىپ قويايۇ؟ تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، مېنىڭ ساڭا ئېيتىپ بەرگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى بەربىر ھېكايە، راست بولۇشى ناتايىن، مېنىڭچە، ئىنسانلارنىڭ ئۇنىڭغا يېتەلشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ ھېكايىلەرنى ئېيتىپ بېرىشتىكى مەقسىتىم بولسا، سېنى ئاشۇ جانىزلارنىڭ باتۇرلۇقىدىن ئۆگەنسۇن دېمەكچى. سېنى چوقۇم ئاشۇ جانىزلار دەك جانىز بولسۇن دېمەكچى ئەمەسمەن.

— بۇ چاغدا ئوغلۇم ناھايىتى ئۈمىدسىزلەنگەندەك كۆرۈندى. مەن يەنە ئۇنىڭغا ئاستا-ئاستا چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېدىم:

— ئوغلۇم، شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنكى، سەن ئۆزۈڭنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىڭنى ئېنىق بىلىشىڭ كېرەك. قارا، سەن ماتېماتىكا، تىل-ئەدەبىيات قاتارلىقلاردا شۇنچە مۇنەۋۋەر تۇرساڭ، نېمە دەپ ئۇلاردىن ۋاز كېچىسەن؟ قەھرىمان دېگەن جەڭگاھتىلا بولمايدۇ، ھەر قانداق ساھەنىڭ قەھرىمانى بولىدۇ. سەن ئۆزۈڭنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىڭنى جارى قىلدۇرساڭلا، تۈرلۈك ساھەلەردە قەھرىمان بولالايسەن. ئۆزۈڭگە ماس كەلمەيدىغان بەزى ئىشلاردىن كەسكىن ۋاز كېچەلىشىڭ كېرەك. راستىنى دېگەندە، ئۆزىگە ھەقىقىي يۈزلىنەلگەن ئادەملەرلا ھەقىقىي قەھرىماندۇر.

— بۇ گەپلىرىمنى ئاڭلاپ، كارلىنىڭ كۆڭلى بىردىنلا پاللىدە يۈرۈپ كەتتى. بۇ چاغدا ئۇ، قەھرىماننىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشەنگەن

ھەم قولغا كەلتۈرۈش ۋە ۋاز كېچىشنىڭ قائىدىسىنى چۈشەنگەندىكى
مەن كارلغا يەنە بىر گەپنى — ئەمەلىيەتتە ئۇنى باشقىچە بىر
خىل تەڭداشسىز قەھرىمان قىلىپ تەربىيەلەپ چىقماقچى
ئىكەنلىكىمنى ئېيتىمىدىم.

* * *

1808- يىلى 1- مارت ھاۋا تۇتۇق.

«بالغا مۇستەقىل يەككە قاتارىدا مۇئامىلە قىلىش كېرەك»
دېگەن بۇ گەپ فېستالوزنىڭ بۈگۈن ماڭا ئەۋەتكەن خېتىدىكى تەلىم-
تەربىيىگە ئائىت بىر سىردۇر. بۇ پېداگوگ پەرزەنتلىرى بىلەن ئاز
پاراڭلىشىدىغان ئانىلار بىلەن دائىم پاراڭلىشىپ تۇرىدىغان ئانىلارنى
تەتقىق قىلغان.

پەرزەنتلىرى بىلەن ئاز پاراڭلىشىدىغان ئانىلاردا ئۆز پەرزەنتلىرىنى
ئۆزىنىڭ بىر قىسمى دەپ قارايدىغان خاھىش كۈچلۈك بولىدۇ.
بۇنداق ئانىلار پەرزەنتلىرىنى ئۆز جىسمىنىڭ بىر قىسمى ياكى تەڭ
يېرىمى دەپ قارايدۇ. شۇڭا، ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى تىل ئارقىلىق
ئىپادىلىشى ھاجەتسىز. ئۇلار بالىلارنىڭ باش-كۆزىنى سىيلاش،
ئەركىلىتىش ئارقىلىق ئانا-بالىلىق مېھرى-مۇھەببەتنى كۈچەيتىدۇ،
نەتىجىدە كۆڭۈل بىلەن كۆڭۈلنى چۈشىنىش دەرىجىسىگە يېتىدۇ.
مانا بۇ، پەرزەنتلىرى بىلەن ئاز پاراڭلىشىدىغان ئانىلارنىڭ ئەڭ
كۆڭۈلدىكىدەك تەربىيەلەش ئۇسۇلىدۇر.

بۇنىڭ ئەكسىچە، پەرزەنتلىرى بىلەن دائىم پاراڭلىشىپ
تۇرىدىغان ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىگە خۇددى چوڭلارغا ئوخشاش
مۇئامىلە قىلىدۇ، ھەتتا تىلى چىقىمىغان بوۋاقلارغىمۇ ئۇلار شۇنداق
ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇلار پەرزەنتلىرىنىڭ چۈشىنىش-
چۈشەنمەسلىكىدىن قەتئىينەزەر، بالىلىرى بىلەن چوڭلار بىلەن

پاراڭلاشقاندىكىدەك ئەستايىدىللىق بىلەن پاراڭلىشىدۇ. بىرى پەرزەنتلىرىنى ئۆزىنىڭ بىر قىسمى دەپ قارىسا، يەنە بىرى پەرزەنتلىرىنى مۇستەقىل يەككە قاتارىدا كۆرىدۇ. بۇ ئىككى خىل تەلىم-تەربىيە ئوتتۇرىسىدىكى پەرق شۇنچە روشەن، قانداق ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىدە ئوڭايلا تايىنىۋېلىش پىسخىكىسى يېتىلدۇ؟ بۇنى بىر قاراپلا بىلگىلى بولىدۇ. مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا، پەرزەنتلىرى بىلەن ئاز پاراڭلىشىدىغان ئانىلار «پەرزەنتلىرىنى ئۆز جىسمىنىڭ بىر قىسمى دەپ قاراش ھەقلىقتۇر»، دەپ قارايدۇ.

بىراق، شۇ نۇقتىنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىزكى، بۇ خىل قاراش كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ئۇزاققىچە يىلتىز تارتقاچقا، ھازىرقىدەك ئانا-بالىلار بىر-بىرىدىن ئايرىلالماسلىقتەك ئاقىۋەت كېلىپ چىقتى. ئۇ بالىلار مۇستەقىللىق ئېڭىدىن، ئەڭ ئاساسىي يەككىلىك ئېڭىدىن مەھرۇم بولغان. بالىغا مۇستەقىل يەككە قاتارىدا مۇئامىلە قىلىش بالىلاردا مۇستەقىللىق ئېڭىنى يېتىلدۈرۈشنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر.

* * *

1808-يىلى 16-مارت ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن مەن بىر نەچچە باستىر بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. پاراڭ جەريانىدا بىرسى لايىنى ھاراقكەش بولۇپ قالدى، دېۋىدى، مەن سەل ئەپسۇسلاندىم.

لايىن كىچىكىدىلا تالانتىنى نامايان قىلغان بالا ئىدى. چۈنكى، ئۇ تۇغۇلغاندىلا باشقىلار ئۇنىڭ چېچەن، ئەقىللىقلىقىنى ھېس قىلىشقان. كىشىلەر ئۇنى تالانت ئىگىسى ۋە ئىستىقبالى پارلاق بولىدۇ، دەپ قاراشقان. مەن بىلەن ئۇنىڭ ئادەم بولىدۇ. ئۇنىڭ زېرەك تۇرقىغا بەزىلەر: «لايىن چوقۇم بۈيۈك ئادەم بولىدۇ. ئۇنىڭ زېرەك تۇرقىغا

كېتىپ قاپتۇ. كېيىنچىرەك، مەن بۇ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسىنى ئۇچرىتىپ، لايىنىڭ ئىشى توغرىلىق پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ ماڭا لايىندىن ئايرىلغان ئاشۇ پەيتتە، لايىنىڭ ئىلگىرى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدەك ئۇلۇغ مۇزىكانت بولالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. پاكىت بۇ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسىنىڭ توغرا ئېيتقانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

بۇ ئوقۇتقۇچى كەتكەندىن كېيىن، لايىن تېخىمۇ كۆرەڭلەپ كەتكەن. ئۇ ئۆزىنى تالانتلىق دەپ قارىغاچقا، ئۇلۇغ مۇزىكانتلارنىڭ ئەسەرلىرىنى قالايمىقان ئۆزگەرتىپ چېلىپ ھەمدە: «بۇ ئەسەرلەرمۇ شۇنچىلىك ئىكەنغۇ»، دەپ يۈرگەن.

لايىن ئاتا-ئانىسىنىڭ يەنە ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىشىنى رەت قىلىپ: «ئۇلار كارغا كەلمەسلەر، ئۇلار 100 يىلدا بىر قېتىم ئاران ئۇچرايدىغان مەندەك بىر تالانت ئىگىسىگە مۇزىكا ئۆگىتىشكە پەقەت يارمايدۇ»، دەپ يۈرگەن.

ئاقشۈننى بىلمەك تەس ئەمەس. مانا بۈگۈن لايىننىڭ ھاراقكەش بولۇپ كەتكەنلىكىنى، «مەندەك بىر تالانت ئىگىسىنى كىشىلەر تونۇمىدى»، دەپ ھەممىدىن قاقشاپ، زارلاپ يۈرگىنىنى ئاڭلاۋاتىمەن.

مەن نۇرغۇن داڭلىق سەنئەتكارلارنىڭ ھايات ۋاقتىدا ۋە نام چىقىرىشىدىن ئىلگىرى باشقىلارنىڭ چۈشىنىشىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىنى بىلىمەن. ئەمما، لايىن ئۇلارغا ئوخشىمايدۇ. چۈنكى، ئۇ تۇغۇلغاندىن بېرى بىرەر گۈزەل مۇزىكا ئىشلىمىگەن، ھەتتا ئاددىي بىر مۇزىكىمۇ ئىجاد قىلغان ئەمەس. يەنە كېلىپ، ئۇ ھاراقنى تولا ئىچىپ، ئاڭلاش سېزىمى ۋە ئەپچىل بارماقلىرىنىمۇ كاردىن چىقارغان، بەلكى ھازىر ئۇ ئەڭ ئادەتتىكى ئاساسىي ئۇدارلارنىمۇ چالالمىسا كېرەك.

مەن كارلغا بولغان تەلىم-تەربىيە جەريانىدا مۇشۇ تەرەپتىن بەكلا

ئەنسىرىگە نىدىم. مېنىڭ ناھايىتى زور كۈچ سەرىپ قىلىشىمۇ ئۇنىڭ مەنەنچى بولۇپ قالماستىكى ئۈچۈن ئىدى. مەن كارلغا لايىنىنىڭ ئىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ، مەرغۇرلۇق، مەنەنلىك ۋە پوچىلىقنىڭ ئاشۇنداق زىيانلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردۈم.

1808- يىلى 2- ئايرىل ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مائارىپ مۇپەتتىشى كلور ئەپەندى گىيوتتېنغا مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇ كارلنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولغاچقا، ئوغلۇمنى سىناپ باقمىچى بولدى.

مەن تەكلىپكە بىنائەن كارلنى بىرگە ئېلىپ باردىم. كلور ئەپەندى ئوغلۇمنى سىناپ باقمىچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. مەنمۇ ئادەت بويىچە ئۇنىڭغا: «سىناپ نەتىجىسى مەيلى قانداقلا بولسۇن، كارلنى ماختاشقا بولمايدۇ»، دېگەن شەرتنى قويدۇم. كلور ئەپەندى ماتېماتىكىغا ئۇستا بولغاچقا، كارلنى ماتېماتىكىدىن سىناپ باقمىچى بولدى.

كلور ئەپەندى ئۆزى ئوبدان بىلىدىغان ماتېماتىكا ئىمتىھانىنى باشلىدى. كارلۇمۇ ماتېماتىكىغا ئۇستا بولغاچقا، كلور ئەپەندى بارغانسېرى ھەيران قېلىشقا باشلىدى. ھەر بىر مەسىلىنى كارل 2 — 3 خىل يول بىلەن ئىشلەپ، كلور ئەپەندىنىڭ تەلپىگە لايىق يېشىپ چىقتى.

كلور ئەپەندى مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، كارلنىڭ ئىلگىرى ئاڭلىغان-ئاڭلىمىغانلىقىنى ياكى كىتابلاردىن كۆرگەن-كۆرمىگەنلىكىنى سورىدى. كارل ئاڭلىمىغانلىقىنى ئېيتتى.

كلور ئەپەندى گېپىنى تۈگىتىپ، قولۇمدىن تۇتقىنىچە ياندىكى ئۆيگە ئەكىرىپ، ماڭا: «ئوغلۇڭىز ھەرقانچە ئەقىللىق بولسىمۇ، بۇ مەسىلە تەس، ئۇ ئىشلىيەلمەيدۇ. مەن ئوغلۇڭىزغا جاھاندا مۇنداقمۇ

قىيىن مەسىلىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم»، دېدى. «قىيىن مەسىلىلەر ئەمما، كلور ئەپەندىنىڭ گېپى تۈگىشىگىلا، كارل: «ئىشلەپ بولدۇم»، دەپ توۋلىدى. كلور ئەپەندى: «مۇمكىن ئەمەس»، دېگىنىچە كارلنىڭ قېشىغا چىقىپ كەتتى. ئوغلۇم ئۇنىڭدىن:

— ئۈچىلىسى تەڭ ھەم شەكلى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش بولۇشى كېرەك، شۇنداقمۇ؟ دەپ سورىدى. بۇ چاغدا كلور ئەپەندى ئىشەنەلمەي:

— سىز بۇ سوئالنى ئىلگىرى بىلەمتىڭىز؟ دەپ سورىدى. ئوغلۇم ئۇۋالچىلىققا چىدىيالماي، كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ: «ياق، ياق!» دېدى.

بۇنى كۆرۈپ مەنمۇ سۈكۈت قىلالىدىم ۋە كلور ئەپەندىگە: — ئوغلۇم بۇ مەسىلىنى تۇنجى قېتىم كۆردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغلۇم كارل ئەزەلدىن يالغان ئېيتمايدۇ، — دەپ ۋەدە بەردىم. بۇ چاغدا كلور ئەپەندى: — ئۇنداقتا ئوغلۇڭىز ماتېماتىك ئۇرادىن ئېشىپ كېتىپتۇ، — دەپ ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كەتتى.

مەن دەرھال ئۇنىڭ قولىنى چىمدىدىم. كلور ئەپەندىمۇ مەقسىتىمنى چۈشىنىپ، بېشىنى لىگىشىتىقنىچە: «شۇنداق، شۇنداق» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن كارل باشقىلار بىلەن خۇشال ھالدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. بۇ ھال كلور ئەپەندىنى تېخىمۇ خۇش قىلىۋەتتى. چۈنكى، بۇنداق چاغدىمۇ كارل قىلچە مەغرۇرلانمىغانىدى. ئوغلۇمغا بەرگەن تەلىم-تەربىيىنىڭ بۇ نەتىجىسىدىن بەك خۇشال بولدۇم. مەن كارلنى تالاي قېتىم: «ئادەم ھەرقانچە ئەقىللىق، دانىشمەن، بىلىملىك بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، مەغرۇرلانماسلىقى، كەمتەر بولۇشى كېرەك» دەپ ئاگاھلاندۇرغانىدىم.

* * *

1808- يىلى 7- ئايرىل ھاۋا تۇتۇق.

تۈنۈگۈن مەن باشقا بىر جايدىكى جىم دېگەن باستېرنىڭ ئۆيىگە كارلىنى بىرگە ئېلىپ بارغانىدىم. ئۇ يەردە بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ قالدۇق.

بۈگۈن ئەتىگەنلىك ناشتىدا كارل ئازىراق سۈتنى تۆكۈۋېتىپ قالدى. ئۆيىمىزدىكى قائىدە بويىچە، ئۇ بىرەر نەرسىنى تۆكۈپ قويسا جازالىنىدۇ. شۇ تۈپەيلى سۇ بىلەن بولكا يېيىشكە رۇخسەت قىلىناتتى.

كارل سۈتنى تۆكۈپ قويغاندىن كېيىن، يۈزى سەل-پەل قىزاردى ۋە بىردەم ئىككىلەنگەندىن كېيىن، سۈتنى ئىچمىدى. مەن قەستەن كۆرمىگەن قىياپەتكە كىرىۋالدىم.

باستېر جىمىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، جىددىيلىشىپ قالدى ۋە كارلىنى سۈت ئىچىشكە قايتا-قايتا تەكلىپ قىلدى. بىراق، كارل سۈتنى يەنلا ئىچمىدى ۋە ناھايىتى خىجىل بولغان ھالدا:

— سۈتنى تۆكۈۋەتكەن ئىكەنمەن، ئەمدى ئىچسەم بولمايدۇ،

دېدى.

— ھېچقىسى يوق، قىلچە قورۇنماي ئىچىۋېرىڭ، — دەپ قايتا-قايتا تەكلىپ قىلىشتى جىمىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر.

مەن بىر ياندا تۇرۇپ پىچىنە يېگەچ بۇ ئىشلارنى كۆرمىگەن بولۇۋالدىم.

مەن قاتمال ھالەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن ئوغلۇمنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ، بۇ ئائىلىدىكىلەرگە بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈردىم. ئۇلار چۈشەندۈرۈشۈمنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، مېنى ئەيىبلەپ:

— ئەمدىلا ئالتە ياشقا كىرگەن بالىنىڭ ئۆزىنى شۇ قەدەر

تۇتۇۋالغانلىقىدىن باستىر جېمىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر قاتتىق تەسىرلەندى.

ئەمەلىيەتتە بۇ تەلىم-تەربىيىنىڭ قۇدرىتى ئىدى.

مېنىڭ ئوغلۇمغا قاتتىق تەلەپ قويۇشۇم تەبىئىي ھالدا ئۇنىڭ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشىغا ئايلانغان. مەن دائىم ئۇنىڭغا:

«ئۆزۈڭدىن باشقا ھېچكىم سېنى چەكلىيەلمەيدۇ»، دەيتتىم.

كارل ناھايىتى كىچىك چېغىدىلا نۇرغۇن ياخشى ئادەتلەر ئۇنىڭ ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلىنىپ كەتكەنىدى. مەسىلەن، كارل قەتئىي

يالغان ئېيتمايتتى. مېنىڭ جازالىشىمدىن قورققانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇ كۆڭلىدە يالغان سۆزلەشنى خاتا دەپ قارايتتى.

كارلنىڭ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىن نۇرغۇن چىققان كۈچ ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى بولۇش

سۈپىتىم بىلەن بارلىق ياخشى، گۈزەل ھەم ئاليجاناب نەرسىلەرنى ئوغلۇمنىڭ تەبىئىتىگە، ئاڭلىقىغا ئايلاندۇرۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم.

ئوغلۇمنى كىچىكىدىن باشلاپ بۇنداق گۈزەل قەلبىگە ئىگە قىلىپ تەربىيەلەش مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم ئىدى. مەن ئۇنىڭ

كىچىك چېغىدىلا ياخشى يېتەكلەنمەسلىك تۈپەيلىدىن ئۆز نىشانىنى يوقىتىپ قويۇشنى خالىمايتتىم.

* * *

1808- يىلى 23- ماي ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن مەن «ھامبۇرگ خەۋەرلىرى» گېزىتىگە يېزىلغان «يۇرتىمىزنىڭ مائارىپ تارىخىدا يۈز بەرگەن ئادەمنى ھەيران

قالدۇرىدىغان بىر ۋەقە» دېگەن تېمىدىكى خەۋەرنى تەپسىلىي ئوقۇدۇم. خەۋەردە مۇنداق يېزىلغانىدى:

«... كارل ۋىتتېر ئىسىملىك بۇ بالا لوخ كەنتىدىكى باستىر ۋىتتېر

دوكتورنىڭ ئوغلى. گەرچە بۇ بالا شۇنداق بىلىملىك ۋە تالانتلىق بولسىمۇ، بىراق ھەرگىزمۇ بالىلىقنى يوقىتىپ، قېرىپ قالغاندەك ئەمەس، بەلكى ئۇ ناھايىتى ساغلام، تېتىك ئىكەن. ئۇنىڭدا بالىلاردا بولىدىغان مەغرۇرلۇقتىن ئەسەرمۇ يوق بولۇپ، ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىنى بىلمەيدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى.

مەيلى روھىي جەھەتتىن بولسۇن ياكى جىسمانىي جەھەتتىن بولسۇن، بۇ بالا ناھايىتى كۆڭۈلدىكىدەك تەرەققىياتقا ئېرىشەلگەن. بۇ بالىنىڭ دادىسى باس تېر ۋىتېرنىڭ دېيىشىچە، بۇ بالىنىڭ تالانتى تۇغما بولماستىن، بەلكى مۇۋاپىق تەربىيەلەنگەنلىكتىن ئىكەن. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، كەمتەر ۋىتېر ئەپەندىم بۇ ھەقتە تەپسىلىي سۆزلەپ بەرمىدى...»

ئۇلارغا نېمە دېيىشنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 20- نويابىر ھاۋا ئۇچۇق.

بالىلارنىڭ ھاياتى ئاتا-ئانىلارغا ئەمەس، بەلكى بالىلارنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق.

بالا تۇغۇلغاندىن باشلاپلا مۇستەقىل بىر يەككە ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ھاياتى روھىي، جىسمانىي، ھېسسىيات ۋە ئەقىل قاتارلىق تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلار ھاياتلىق يولىدا سىزنىڭ يېتەكلىشىڭىزگە، يۆلىشىڭىزگە مۇھتاج بولىدۇ.

بالىلارنىڭ ھاياتىدا ئەڭ مۇھىم بولغىنى، ئۇلارنىڭ چىن كۆڭلىدىن قانائەتلىنىشى ۋە ئۆزىنى بەختلىك سېزىشىدۇر. ئۇلارغا ھاياتلىقتىكى خۇشاللىق بۇلاقلىرىنى تېپىپ بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز.

بالىلارنى ئەركىن قويۇۋەتكەندە، ئۆزىمىزنىڭ ئۇلارغا بولغان تەسىر

كۈچىمىزنى ۋە تەسىر دائىرىمىزنى چۈشىنىشكە ئىشەنچ بىلەن ئىشەنەلەيمىز. بالىلارنى ئەر كىن قوياۋەتكەندىلا، بالا قارشىلىق كۆرسەتمەكچى بولغاندا ياكى ئۆز ھوقۇقىغا ئېرىشمەكچى بولغاندا، ئۇنى ئوبدان يېتەكلىيەلەيسىز.

بالىنى ئەر كىن قوياۋەتتىشمۇ بىر سەنئەت. تۆۋەندىكى نۇقتىلار ئاساسلىقى سىزنىڭ بالىلارنىڭ ھاياتىنىڭ ئاتا-ئانىلارغا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى ھەقىقىي چۈشىنىشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ.

دوراش ۋە تەجرىبە بالىلارنىڭ ئۇستازى. گەرچە بالىلارنىڭ تۇغما قابىلىيىتى قىلچە چەكلىمىسىز بولسىمۇ، بىراق ئىنساندا كۈچلۈك ئۆگىنىش قابىلىيىتى بولغاچقا، بالىلار دەسلەپتە سىزنىڭ ۋە ئەتراپىڭىزدىكى ئادەملەرنىڭ ھەر بىر سۆز-ھەرىكىتىنى ئۆگىنىدۇ. ئۇلار ئۆگىنىپ مەلۇم سەۋىيىگە يەتكەندە، ئۆزىنىڭ تەجرىبىلىرىدىن بارا-بارا ئۆگىنىدىغان بولىدۇ.

سىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىڭىز بالىنىڭ ھەر بىر جايدىكى ئۆزگىرىشىگە ئوبدان دىققەت قىلىشتۇر. سىز مۇئەييەن قابىلىيەتنى ھازىرلىغان بولسىڭىز، بالىڭىزنى مۇشۇ جەھەتتە ئاز-تولا يېتەكلىيەلەيسىز. نەتىجىدە بالىمۇ تەبىئىي ھالدا مەلۇم دەرىجىدە تەسىرگە ئۇچرايدۇ.

بالىنى ئەر كىن قوياۋەتتىشتە بىر قەدەم، بىر قەدەمدىن مېڭىش كېرەك. ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ ھەر بىر باسقۇچتىكى تەرەققىياتىغا ئوبدان دىققەت قىلسىلا، بالىنى تەبىئىي ھالدا ئوبدان ئۆزگەرتەلەيدۇ.

بالىنى ئەر كىن قوياۋەتتىش بالىغا زىيانلىق بولماستىن، بەلكى بالىغا پايدىلىق. بالا سىزنىڭ ئۆزىنى ئەر كىن قوياۋەتكەنلىكىدىن ناھايىتى مىننەتدار بولىدۇ. بۇنداق قىلىشتىكى بىردىنبىر خەتەر بالىنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە سىزنىڭ ئىشەنچىڭىزدە.

بىز بالىنى تۇيۇقسىز مۇستەقىل قىلالايمىز. سىز بالىنى چوڭ بولۇپ قالدى دەپ قارىسىڭىز، بالىلارنى ئۆزىگە چۈشلۈك ماكانغا ۋە

ھوقۇققا ئىگە قىلالايسىز، سىز بەلكىم بالىلارنى قانداق چاغدا مۇستەقىل قىلسام مۇۋاپىق بولار دەپ غەم يەيدىغانسىز. بۇنىڭدا ئۆزىڭىزنىڭ بىۋاسىتە سېزىمىگە تايانىشىڭىز بولىدۇ. بىۋاسىتە سېزىم ئادەتتە توپلىغان تەجرىبىلەردىن كېلىدۇ.

بالىنى مۇستەقىل قىلىش جەريانىدا، بەزىدە سىزنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشىڭىزغا توغرا كېلىدۇ، بەزىدە بالىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە تايىنىشىغا توغرا كېلىدۇ. بىراق، بالا تۇغۇلغاندىن تارتىپلا بىز بالىنى قانداق مۇستەقىل قىلىشنى بىلىشىمىز كېرەك. چۈنكى، مۇستەقىللىق ئىككى-ئۈچ ئايدىلا ئەمەس، بەلكى ئايىمۇ ئاي، يىلىمۇ يىل تەربىيەلەش نەتىجىسىدە يېتىلىدۇ.

سىز ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۆز-ئۆزىڭىزدىن: «قايسى نەرسىلەرگە قارىتا مېنىڭ ۋە بالامنىڭ تەييارلىقى بار ھەمدە بۇ نەرسىلەرنى بالامغا تاپشۇرسام بولامدۇ؟ بالام قانداق پائالىيەتلەرگە مۇھتاجدۇر ياكى قايسى ئىشقا قارىتا بەكرەك چۈشەنچە بېرىشىمگە مۇھتاجدۇر؟ بالامنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئىشلىرىغا قارىتا مېنىڭ يەنە تولۇقلاپ قويدىغان يەرلىرىم بارمۇ؟ بالام بىلەن تەڭ ئورتاقلاشقۇدەك قانداق مۇھىم نۇقتىلار بارمۇ؟ مەن بەزى ئىشلاردا بەك قاتتىق قول بولۇپ، ئۇنىڭغا بېسىم قىلىپ قويدۇممۇ؟ بەزى تەرەپلەردە بالامنى بەك بالدۇر قويۇۋېتىپ، بېسىم پەيدا قىلىپ قويدۇممۇ؟» دەپ سورىشىڭىز بولىدۇ.

بالا دۇنياغا تۆرەلگەندىن باشلاپلا ئېمىدىغان، ئوخلايدىغان ھالەتتىن ئولتۇرا لايىدىغان، ئۆمىلەيدىغان بولىدۇ، ئارقىدىن ئايىغى چىقىدۇ، سىرتلارغا چىقىدىغان، باشقا جايلارغا بېرىپ ئوينايدىغان بولىدۇ، ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگىنىدۇ، ھەتتا ئۆيىدىن ئايرىلىپ باشقا جايعا بېرىپ تۇرىدىغان بولىدۇ.

مانا بۇلار بالىنى مۇستەقىل قىلىش جەريانىدۇر. ئانا-ئانا بىلەن پەرزەنتلەر ئوتتۇرىسىدىكى قەلب ۋە ھېسسىيات جەھەتتىكى باغلىنىش جىسمانىي جەھەتتىكى باغلىنىشقا ئوخشاش بارغانسېرى

ئاجىزلاپ بارىدۇ. سىز بالىڭىزنىڭ كۆڭلىدە ئويلانغانلىرىنى ۋە سىزگە قايتۇرغان ئىنكاسلىرىنى بارغانسېرى چۈشەنمەيدىغان بولۇپ قالسىز. گەرچە ئاڭلىماققا بۇ، ئادەمنى ئۈمىدسىزلەندۈرسۇمۇ، بىراق بۇنى يامان ئىش دەپ كەتكىلى بولمايدۇ، ھەممىلا ئاتا-ئانا مۇشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كېلىدۇ.

سىز ئاتا-ئانىلارنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىڭىز، ئاتا-ئانا بولۇشنىڭ ھەقىقىي خۇشاللىقىنى تېزلا ھېس قىلالايسىز. سىز ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنى ھامان يالغۇز ئۇچۇرۇم قىلىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەندە، بالىڭىزنى بوغۇپ قويمايدىغان بولىسىز. بوغۇپ قويۇش بالىلاردا قارشىلىشىش پىسخىكىسىنى پەيدا قىلىدۇ ھەم بالىلارنى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىتىدۇ. بالىڭىز سىزدىن ئايرىلماقچى بولغاندا، سىز قورقمايسىز ياكى ئۆزىڭىزنى گۇناھكار دەپ ھېس قىلمايسىز. شۇنداقلا، بالىڭىزدىن ئىلگىرى بەزى تەرەپلەردىن ئايرىلغانلىقىڭىزغا ئۆزىڭىزنى ئانچە ئەيىبلەيدىغان بولىسىز.

ئەمەلىيەتتە، بالىڭىزنىڭ بارغانسېرى مۇستەقىل ئادەم بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىڭىزدە، ھەقىقىي خۇشال بولۇشىڭىز كېرەك. چۈنكى، بالىنىڭ مۇستەقىل بولۇشى ھامان بولىدىغان ئىش. بالىنى قانچە ياشتا مۇستەقىل قىلىش بىر قەدەر نازۇك مەسىلە، شۇنداقلا، بالىنى قانچىلىك دائىرىدە ئەركىن قويۇۋېتىشىنى بەلگىلەشمۇ قىيىن بىر ئىش. بالىنىڭ ئورۇنلۇق سەۋەبى بولسىلا، ئۇنىڭ مۇستەقىل بولۇشىنى توسماڭ. بالىنى قانچىلىك دەرىجىدە ئەركىن قويۇۋېتىشىڭىزدە بالىنىڭ ئۆزى ئەڭ ياخشى ئىنكاس قايتۇرغۇچتۇر.

بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا ئۇنىڭ ئاساسىي ئېھتىياجىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىشىڭىز كېرەك. خۇددى توپقا يەل ئۇرغاندەك بالغا ھەر قانداق مەسئۇلىيەتنى يۈكلەۋەرسىڭىز بولمايدۇ. ھەر قانداق بىر ئۆزگىرىش مەزگىلىدە، مۇمكىن بولسا، ھەر قانداق

قارار چىقارغاندا ياكى ھەرىكەت قىلالىغاندا، ئاۋۋال بالىلاردىن ئەھۋال ئېلىپ بېقىپ، ئاندىن بالىلارنىڭ قۇربىتى يېتىدىغان، ئۈزۈن مۇددەتلىك، جانلىق پىلانلارنى تۈزۈپ چىقىشىڭىز كېرەك.

بالىڭىزدىن ئوخشاش بىر مەزگىل ئىچىدە تۈرلۈك دائىرىدە ئوخشاش دەرىجىدىكى ئىشنى قىلىشنى تەلەپ قىلىشىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر بالا مەلۇم بىر جەھەتتىكى ئىشنى قىلىشنى بەكلا خالىسا، يەنە بىر جەھەتتە بەكلا تايىنىشچان بولۇشى مۇمكىن. پەقەت سىزلا بالىڭىزنىڭ قايسى مەزگىلدە قانچىلىك دەرىجىدە مۇستەقىل بولۇشىنى بىلەلەيسىز.

كۆپ ساندىكى ئاتا-ئانىلار بالىلارنىڭ بالدۇر مۇستەقىل بولۇشىدىن ھەيران قالىدۇ، بىراق بۇنىڭغا قارىتا سىزدە پىسخىكىلىق تەييارلىق بولۇشى كېرەك. بالىڭىزنىڭ مۇستەقىل بولۇشىدا بەلكىم سىزمۇ باشقا ئاتا-ئانىلارغا ئوخشاش، بالىنى قويۇۋەتكىنىم توغرا بولغانىدۇ، يوق، دېگەن زىددىيەت ئىچىدە تۇرۇۋاتقانىسىز. ئۆزىڭىزنىڭ بۇ خىل مۇرەككەپ ھېسسىياتىنى چۈشەنمىگەن ۋاقتىڭىزدا ئۇنى كۆڭلىڭىزدە ساقلىشىڭىز ياكى مەلۇم ئەھۋالدا ئۇنى ئىپادىلىشىڭىز مۇمكىن. ئەمدى بىز بۇ ئىككى خىل ئەھۋالنىڭ قانداقلىقىنى كۆرۈپ باقايلى. بەلكى، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ھېسسىياتىنى كۆڭلىڭىزدە ساقلاپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. چۈنكى، سىز ئامالسىز بولغاچقا، بۇ ئەھۋالدا ياخشى-ياماننى تەڭ يېرىمدىن دېسەك بولىدۇ. بىراق، بۇ خىل ھالەت داۋاملىشىۋەرسە، سىز ئاتا-ئانا بولۇشنىڭ شاتلىقىدىن بەھرىمەن بولالمايسىز. ئاخىرىدا سىز ئۆزىڭىزنى ئازابلانغان، قىلغانلىرىمنىڭ ھەممىسى خاتا ئىكەن دەپ ئويلاپ، پىسخىكىڭىزدا تەڭپۇڭسىزلىق كۆرۈلىدۇ.

بىراق، سىز ھېسسىياتىڭىزنى دەرت تۈككەندەك ئىپادىلىشىڭىز، سىزنىڭ ھۆكۈمىڭىزدە چوڭ خاتالىق كۆرۈلىدۇ. ئەسلىدە باشقۇرالايدىغان نەرسىلەرنىمۇ باشقۇرالمىدىغان بولۇپ قالىسىز. سىز ھەتتا بەزى ئىشلارغا زىيادە ئىنكاس قايتۇرۇشىڭىز، ئەمما نېمە

سەۋەبتىن شۇنداق قىلغانلىقىڭىزنى بىلمەسلىكىڭىز مۇمكىن. بالىنى ئەركىن قويۇۋېتىش مەجبۇرلاش ئاساسىدا ئەمەس، بەلكى چۈشىنىش، كۆيىنىش ئاساسىدا بولۇشى كېرەك. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، سىز بالىڭىزنىڭ ئەسلىي قىياپىتىنى قوبۇل قىلىشىڭىز ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچىڭىز، ئۈمىدىڭىزنى ئۆزگەرتەسلىكىڭىز كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، بالا ئىچكى كۈچىنىڭ تۈرتكىسىدە پارلاق كېلەچەككە قاراپ قەدەم ئالالايدۇ.

ئاتا-ئانىلار بالىسىنىڭ يېڭى دائىرىدىكى ئىپادىسىگە قارىتا ئانچە ئىشەنچ قىلالايدۇ. چۈنكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ يەنىلا بالىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشەلەيدىغان، ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى بىلەلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئاتا-ئانىلار بالىلارنى مۇستەقىل قىلىش ماھارىتىنى قانچە بالدۇر تونۇپ يەتسە، شۇنچە بالدۇر لايىقەتلىك ئاتا-ئانا بولالايدۇ. ئاتا-ئانىلار بالىلارغا ماكان ھازىرلاپ بېرىشى، بالىلار خاتالىق ئۆتكۈزگەندە قورقۇپ كەتمەي، ئۇلارغا خاتالىقنى ھەقىقىي تونۇتۇشى كېرەك. بىز بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ تەپسىلىي مۇھاكىمە قىلىپ كۆرەيلى.

بالا دۇنياغا تۆرەلگەندىن كېيىن، ئۇنى ھەر ئاماللار بىلەن ئاسرىشىمىز كېرەك. بىز بالىلارنىڭ جاپا تارتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇلارغا ھەر قانداق جايدا ئۆزىنى ئاسراشنى ئۆگىتىمىز. بۇ بىر تەبىئىي خىتاب، بىز ھەر ۋاقىت بالىلارنى ئويلىشىمىز كېرەك.

بالا چوڭ بولۇپ قالغاندىمۇ، ئۇلارنى ھەممىلا ئىشتا ئاسراپ يۈرسەك، ئاخىرىدا ئۈمىدسىزلىنىپ قېلىشىمىز مۇمكىن. ھاياتلىق ئەنە شۇنداق، قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىز ھاياتلىققا يۈزلىنىشىنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز كېرەك. چۈنكى، ھاياتلىقتىكى ئوڭۇشسىزلىقلارمۇ بىزنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىمىزنىڭ بىر قىسمى بولىدۇ.

ھاياتلىقتىكى يۈز بېرىدىغان ئوڭۇشسىزلىقلارنى بىز ئالدىن مۆلچەرلىيەلمەيمىز، بىراق ئۇنى ئانايتەن يوشۇرۇپ كېتىشىمىزنىڭمۇ ھاجىتى يوق. بىز مەيلى بالىلارنى زىيان-زەخمەتكە ئۇچراتمايدىغان

ئۇسۇل-چارىلەرنى ئويلاپ چىقايلى، بالىلارنىڭ ئۆزىگە چۈشۈك تاللىشى بار. يەنە كېلىپ، بالىلار ئاخىرىدا بىزنىڭ قىلغىنىمىزدىن ئاغرىنىشى ياكى قارشىلىشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا، ھەر قانچە ئېھتىياتچان بولۇڭ، ئاخىرىغا بارغاندا بالىلار سىزنى بىزنى تىزگىنلەۋېتىپتۇ ياكى بىزگە ئىشەنمەيدىكەن دەپ ھېس قىلىدۇ.

بالىلارنى قانچىلىك ئاسراش ۋە قانچىلىك ئەركىنلىك بېرىش ئاتا-ئانىلار ئۆمۈر بويى ئويلىنىدىغان مەسىلىدۇر. ئاتا-ئانىنىڭ بالىنى ئۆمىلىگەندىن تارتىپ ئۆزە تۇرغىچە يۆلىگىنىدىن بۇ جەريانلارنى كۆرىسىز. سىز بالىڭىزنىڭ يېقىلىپ چۈشمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنى باشتىن-ئاخىرغىچە يۆلەپ تۇرامسىز؟ بالىڭىزنىڭ قاتتىق يېقىلىپ چۈشمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭغا كۆرپە سېلىپ بېرەمسىز؟ ياكى بالىڭىزنى يىراقتا تۇرۇپ كۆزىتىمسىز؟

ئۆزىڭىزنىڭ قانداق ئاتا-ئانا ئىكەنلىكىڭىزنى ئويلاپ بېقىڭ. سىز بالىڭىزنىڭ ئۆزى ماڭالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغان ۋە ئۇنى ئاستا-ئاستا ئورنىدىن دەس تۇرغۇزىدىغان ئاتا-ئانىمۇ ياكى بالىڭىز تەمتىرەپ ماڭغاندا، ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولالمايدىغان ئاتا-ئانىمۇ؟ ياكى سىز بالىغا ئويىدان قاراپ، ئۇنىڭغا ھەر بىر قەدەمنى بىرگە مېڭىشىپ بېرىشىم كېرەك دەپ قارامسىز؟ سىز ئۆتۈپ كەتكەن بىر قانچە يىلدا پوزىتسىيىڭىزنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقسىڭىز بولىدۇ. ھازىر بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ تاللىشىغا دىققەت قىلىدىغان بولغاچقا، بالىلىرىمىزغا ئىشىنىشىمىز، كۆڭۈل بۆلۈشىمىز ۋە ئۇلارنى مۇستەقىل قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداقلا بالىلارغا بولغان خەۋپ-خەتەر، خاتالىق، قورقۇنۇچ ۋە چۈشكۈنلۈك توغرىسىدىكى پوزىتسىيىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك.

ئەگەر سىز بالىنى دەسلىپىدىن باشلاپلا خاتالىق ئۆتكۈزۈش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىسىڭىز، بالا سىزنىڭ يېتەكچىلىكىڭىزدە ئۆز قابىلىيىتى ۋە ئۇنىڭ چېكىنى بىلەلەيدۇ، بۇنداقتا بالا تېخىمۇ بىخەتەر بولالايدۇ. مەسىلەن: بىز بالىنىڭ يېقىلىپ چۈشۈشىدىن

دەسلىپىدىن تارتىپلا ئەنسىرسەك، بالىنىڭ تۇغما قابىلىيىتىنى مەڭگۈ بايقىيالمىمىز ياكى ئاتا-ئانىنىڭ ئەنسىرىشى تۈپەيلى بىلەن ئۆزى مۇستەقىل قەدەم ئالمايدۇ، شۇنداقلا بالىلار ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىدا نېمە قىلىدىغانلىقىنى مەڭگۈ بىلەلمەسلىكى مۇمكىن.

ئەگەر سىز بالىنى دەسلىپىدىن باشلاپلا خاتالىق ئۆتكۈزۈش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىسىڭىز، ئۇنداقتا بالىلار ناھايىتى تېزلا مۇنداق ئىككى ئىشنى، بىرسى، سىزنىڭ ئۈلگە كۆرسىتىپ قىلغان ئىشىڭىز ۋە بەرگەن تەكلىپىڭىزنىڭ كارغا كېلىدىغانلىقىنى؛ يەنە بىرسى سىزنىڭ ئۇلارنىڭ چوڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىڭىزنى ۋە ئۇلارنى بەك چىڭمۇ ئەمەس، بەك بوشمۇ ئەمەس تۇتىدىغانلىقىڭىزنى چۈشىنىۋالالايدۇ.

ئەمەلىيەتتە، بۇ ئىشلارنى دەسلىپىدىن باشلىغاندا بەك ئوڭاي، سىز ئىشنى قانداق كىيىم كىيىش، قانداق تاماق يېيىش، قوشۇقنى قانداق تۇتۇش قاتارلىق ئىشلاردىن باشلىسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر سىز بالىلارنى مۇشۇنداق تەجرىبىلەردىن ئۆگىنىدىغان قىلىسىڭىز، بالىلار ئۆزىنىڭ تەجرىبىسىگە ئاساسەن، سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىزگە ۋە قىلغانلىرىڭىزغا دىققەت قىلىدىغان ۋە قانداق قىلىشىنى ئۆزى قارار قىلىدىغان بولىدۇ. چۈنكى، بالا سىزنىڭ ئۇنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىغا سەۋر قىلىدىغانلىقىڭىزنى ۋە ئۆزىنى ئۆسۈپ يېتىلىشكە ئىلھاملاندۇرىدىغانلىقىڭىزنى بىلگەن بولىدۇ.

ئەگەر بالا زىيىنى يوق خاتالىقلارنى سادىر قىلىپ ئۇنىڭدىن ساۋاق ئالىدىغان بولسا، قانداق قىلغاندا ئەڭ ئاز بەدەل بىلەن ئەڭ زور ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى تەبىئىي ھالدا ئويلايدۇ. شۇڭا، سىزنىڭ ۋەزىپىڭىز، بالىنى يېتەكلەش ھەمدە بالمغا قايسى خاتالىقلارنىڭ زىيىنى يوقلۇقىنى، قايسى خاتالىقلارنىڭ زىيىنىنىڭ ئېغىر ئىكەنلىكىنى، شۇڭا بەزى ئىشلارنى ئۆزى بىلگەنچە قارار قىلسا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتۈر.

ئەگەر سىز بالىنى ئاسرايمەن دەپ، ئۇنىڭغا قىلچىلىك سىناپ

بېقىش پۇرسىتى بەرمىسىڭىز، بالىدا مەغلۇبىيەت تۇيغۇسى پەيدا بولۇشى مۇمكىن. بەلكىم، سىز ئۆز تەجرىبىلىرىڭىزدىن قوشۇقنى توغرا ئىشلىتىشنى ئۆگىنىشتە مەلۇم دەرىجىدە قىلالماسلىق تۇيغۇسىنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىنى بىلىشىڭىز مۇمكىن. بىراق، سىز بۇنى يەنىلا بالىلارنىڭ ئۆزىگە ھېس قىلدۇرۇشىڭىز كېرەك. چۈنكى، تەجرىبە سىزنىڭ تالاي قېتىم تاپىلغانىڭىزدىن ئېشىپ چۈشەدۇ.

سىز مەلۇم خاتا ئىشلارنىڭ مەڭگۈلۈك تەھدىت پەيدا قىلالمايدىغانلىقىنى بىلگەندە، ئەركىن-ئازادە ھالدا ئۆگىنەلەيسىز. شۇڭا بالىنىڭ ئۆگىنەلەيدىغانلىقىمۇ ئىشنىڭ.

بالىنى مۇستەقىل قىلىشتا، ئۇلار يەنىلا بىزنىڭ كۆپىنچىمىزگە مۇھتاج. بالىنى بەزىدە مۇستەقىل ئۆگىنىشكە قويۇپ بەرگەندە، ئۇنىڭ خاتالىق ئۆتكۈزۈش ئىشلىرىدىن ئۆزىدىن ئۆزى قىلىشىمىز ۋە ئۇنىڭ خاتالىقىغا سەۋر قىلالىشىمىز كېرەك. شۇنداقلا بالا خاتالىق ئۆتكۈزگەندە، ئۇلارغا بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشىمىز كېرەك.

بىز دائىم بەزى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىنى باشقىلارغا ئارتىپ قويىدىغانلىقىنى كۆرىمىز.

ئەگەر بالىنىڭ سۆز-ھەرىكىتىگە ھەقىقەتەن چىداپ تۇرالمىسىڭىز، ئۇنىڭغا ئىنكاس قايتۇرۇشىڭىز كېرەك. بىراق، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ئۆزىنىڭ ئىنكاسىنىڭ بالىلارنىڭ سۆز-ھەرىكىتى ئۈچۈن ئۆلچەم بولىدىغانلىقىغا سەل قارايدۇ. سىزنىڭ ئىنكاسىڭىزنىڭ مەلۇم ئۈنۈمى بولىدۇ. ئۆزىڭىزنىڭ ئىنكاسى ئارقىلىق بالىنى تەربىيەلەشمۇ ئوڭايراق بولىدۇ، چۈنكى ھەممە ئىش سىزنىڭ ئىلكىڭىزدە بولىدۇ.

بالىلاردا قوپال سۆز-ھەرىكەتلەر كۆرۈلگەندە، ئۇنى بولۇشىغا تىللىماستىن، بىر مەزگىل سۈكۈتتە تۇرۇۋېلىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئۇنداق قوپال ھەرىكىتىنى قانداق ۋاقىتقىچە توختىتىشنى ئېنىق ئېيتىشىڭىز كېرەك. سىز باشقا ئاتا-ئانىلارغا ئوخشاش بالىڭىزغا: «ئاغزىڭىزنى چايقىۋېتىپ گەپ قىل!» دېسىڭىز بولىدۇ ياكى: «سەن

بىلەن ھەقىقەتەن كۆپرەك پاراڭلاشقۇم بار، بىراق سېنىڭ بۇنداق گەپ قىلىشىڭغا چىداپ تۇرالمايمەن. يېرىم سائەت ئىچىدە بۇنداق گەپ قىلىشتىن توختا!» دېسىڭىز بولىدۇ.

بەلكىم، سىز بۇنداق ئۇسۇل بالىلارنىڭ ئېغىرراق خاتالىقلىرىغا كار قىلمايدۇ، دەپ قارىشىڭىز مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە، بۇنداق قەتئىي ھەم مۇلايىم پوزىتسىيە بالا ئېغىرراق خاتالىق ئۆتكۈزگەندىمۇ كار قىلىدۇ. بالا بەزى خاتالىقلارنى ئۆتكۈزگەندە، بۇ ئۇسۇلنى قوللانماق، بىرى، بالىلارنىڭ ھەرىكىتى ياخشىلىنىدۇ ۋە ئۇلار يامان قىلىقلىرىنى توختىتىدۇ. يەنە بىرى، بىزنىڭ بۇنداق ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش قابىلىيىتىمىز تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. ئالدىنقى نەتىجە دەل بىزنىڭ كۈتكەن مەقسىتىمىزدۇر. كېيىنكى نەتىجە بولسا، بىزنى زۆرۈر تېپىلغاندا، ئۇنداق ئەھۋاللارغا بىمالال تاقابىل تۇرالايدىغان قىلىدۇ. ئۆسۈپ يېتىلىش خۇددى سەييارىلەرنىڭ ئايلانغىنىدەك مەڭگۈ توختاپ قالمايدۇ. مەسىلە شۇ يەردىكى، ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا چوڭ-كىچىك تەۋرىنىش-سىلكىنىشلەر بولىدۇ. خۇشاللىقلىرى شۇكى، بىز ئاتا-ئانا بولۇش جەريانىدا ئۆسۈپ يېتىلىشنىڭ جەريانلىرىنى چۈشىنىۋالالايمىز. بىراق، بىزنىڭ باشقۇرۇش قابىلىيىتىمىز بولسۇن، بولمىسۇن، چوڭ-كىچىك تەۋرىنىش-سىلكىنىشلەر ئوخشاشلا يۈز بېرىۋېرىدۇ. ئەگەر مۇمكىن بولسا، سىز بەزى كىچىك خاتالىقلارغا سەۋر قىلىشىڭىز كېرەك، بىراق چوڭ تەۋرىنىشنىڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلمىسىڭىز، زىيادە سەۋرچان بولۇپ كەتسىڭىزمۇ بولمايدۇ.

ئۆز-ئۆزىڭىزنى دائىم: «بالىنىڭ ھاياتى ماڭا ئەمەس، بەلكى بەربىر بالىنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق»، دەپ ئەسكەرتىپ تۇرۇڭ. مۇۋاپىق تەپەككۈر سىزنىڭ غەم يەيدىغان بىر مۇنچە ۋاقتىڭىزنى تېجەپ بېرىدۇ.

بالىنى ئۆزىگە چۈشلۈك ماكانغا ۋە ئەركىنلىككە ئىگە قىلىش ئوڭاي ئىش بولماسلىقى مۇمكىن. بىراق، بۇنداق قىلىشنىڭ

ناھايتى چوڭ ياردىمى بار.

سز بۇنداق قىلغاندا، بالا سىزنىڭ ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكىدىن پەخىرلىنىدۇ ھەمدە بالىنى ئاقىلانە تاللاشقا ئىگە قىلالايسىز. شۇنداقلا بالا ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا سىزنىڭ ئۆزىنى قوللايدىغانلىقىنى بىلىدۇ.

ئەلۋەتتە، سىز بالىنى تېخىمۇ كۆپ ئەركىنلىككە ئېرىشتۈرۈشنى ئۈمىد قىلىسىز، ئەمما بالا ئۆزىنىڭ جاۋابكار بولالايدىغانلىقىنى ئىپادىلەشتىن ئىلگىرى بۇنداق قىلىشنى خالىمايسىز. بىراق، بالا سىزنىڭ ئۆزىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يېتىشتىن ئىلگىرى، نۇرغۇن ئىشلارنى ياخشى قىلالماسلىقى مۇمكىن.

ئۇنداقتا قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇنىڭ ئۈچۈن سىز ئىشنى بالىڭىز بىلەن ئەڭ كىچىك ئىشلاردىن باشلىشىڭىز كېرەك. ئۇنداقتا بالىڭىز سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى چۈشىنەلەيدۇ ۋە يېڭى مەسئۇلىيەتنى ياقتۇرىدۇ. شۇنداقلا سىزمۇ بالىڭىزنىڭ ئەڭ ياخشى قارار چىقارغانلىقىدىن خۇشال بولىسىز ھەمدە بۇ قارارلارنىڭ نەتىجىسىدىن زىيادە ئەنسىرىشىڭىز ھاجەتسىز.

ئاتا-ئانا بالىنىڭ ئورنىدا ياشىيالايدۇ. «بالىنىڭ ھاياتى بىزگە ئەمەس، بەلكى بالىنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق». مەيلى قىلغۇڭىز بولسۇن ياكى بولمىسۇن، قىلىشنى ياخشى كۆرۈڭ، ئەمما قىلالماڭ، بۇنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ ئىشىڭىز، بۇنىڭ بالا بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق.

بىراق، شۈبھىسىزكى، سىز بالىنىڭ نۇرغۇن تەرەپتىكى ئىشلىرىغا تەسىر كۆرسىتىسىز. سىز مۇزىكىنى ياقتۇرسىڭىز، بالىڭىزمۇ مۇزىكىنى ياقتۇرۇشى مۇمكىن. ئەگەر سىز سىياسىي ئەربابلاردىن بىزار بولسىڭىز، ئۇنداقتا بالىڭىز ئادەتتىكى سىياسىي ۋەقەلەرگىمۇ قىزىقمايدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ ئىشلار دائىم بولۇپ تۇرىدۇ، يەنە كېلىپ بۇنىڭدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. بالا چوقۇم تەسىرلىنىشىگە ئۇچرايدۇ.

ئەگەر سىز بىر پروفېسسور بولماقچى بولسىڭىز، بالىڭىزنىمۇ مۇشۇ جەھەتكە يېتەكلىشىڭىز، ھەتتا بالىڭىزنىڭ ئۆگىنىشىگە قىزىقىمىغانلىقىدىن نۇمۇس ھېس قىلىشىڭىز مۇمكىن. ئەگەر سىز تارتىنچاق بولۇپ، بالىڭىزنىمۇ شۇنداق بولۇپ قالسا، بالىڭىزنى ھەرگىز بۇ جەھەتتە تەنقىد قىلمايسىز.

ئاتا-ئانىلاردا بالىنىڭ ھاياتى، ھېسسىياتى ۋە ئارزۇسىنى تىزگىنلەيدىغان خاھىش بولغاندا، بالىلار ئاتا-ئانىسىنىڭ بۇ خىل ھېسسىيات جەھەتتىكى تىزگىنلىشىگە بېقىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە ئۇلار ناھايىتى ئېغىر مەسئۇلىيەت بىلەن ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىشقا تىرىشىدۇ. بۇ خىل يۈك ھەر قانداق نەرسىدىنمۇ ئېغىر. ئەگەر ئاتا-ئانىلارنىڭ خۇشاللىقى پۈتۈنلەي بالىنىڭ جىسمى ئۈستىگە قۇرۇلسا، تۇرمۇشتىكى ئىادەتتىكى خاتالىقلارمۇ ئائىلە تۇرمۇشىدىكى كۆڭۈلسىزلىكنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن. بىراق، ئائىلىنىڭ خۇشاللىققا چۆمۈش-چۆمەسلىكىگە بالا ئەمەس، بەلكى سىز جاۋابكار.

ئەلۋەتتە، بالىڭىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتتىن پەخىرلەنسىڭىز ۋە بالىڭىز دۇچ كەلگەن ئوڭۇشسىزلىقلارنى چۈشەنسىڭىز بولىدۇ. بىراق، سىزمۇ بۇ ئوڭۇشسىزلىقلار ۋە شان-شەرەپلەرنىڭ بالىڭىزنىڭ ياكى ئۆزىڭىزنىڭ ئىكەنلىكىگە دىققەت قىلىشىڭىز كېرەك. ئەگەر بالا ئاتا-ئانىسىنىڭ شان-شەرىپىنى ھېس قىلىپلا، ئۆزىنىڭ شان-شەرىپىنى ھېس قىلالمىسا، بالىدا ئۈمىدسىزلىك پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

شۇڭا، بالىلارمۇ ئۆزىگە چۈشلۈك غايىگە، ھېسسىياتقا، نىشانغا ۋە ئارزۇ-ئىستەككە ئىگە بولسۇن! بەلكىم، ئۇلارنىڭ ئويلىغانلىرى سىزنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىشى ياكى پۈتۈنلەي ئوخشىماسلىقىمۇ مۇمكىن. بىراق، بۇلار بەزىبىر بالىلارغا تەئەللۈق.

بالىلارنىڭ ئېرىشمەكچى بولغان نەرسىسى ئۈچۈن تىرىشىشقا يول قويۇش كېرەك. گەرچە بالىلار بۇنى قىزىقىش-ھەۋەس ئۈچۈنلا قىلىمۇ، بالىلارنىڭ ھېسسىياتى ۋە قىزىقىشىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈ-

رۇش — ئۇلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى چۈشىنىۋېلىشىغا ياردەم بېرىشتىكى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل.

بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى قانچە بالدۇر ئىگىلىسىڭىز، قوبۇل قىلىسىڭىز ۋە ئېتىراپ قىلىسىڭىز، بۇ جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى شۇنچە ھېس قىلالايسىز. بىز بۇ خىل قوللاش ئۇسۇلى بىلەن بالىلارنى مۇستەقىل قىلالايساق، بالا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىز چوقۇم يېقىن ۋە قالتىس ياخشى بولىدۇ. شۇنداقلا بۇ مۇناسىۋەتمۇ ئۆزئارا ئىشىنىش، ئۆزئارا كۆيۈنۈش ۋە ئۆزئارا زوقلىنىش ئاساسىغا قۇرۇلغان بولىدۇ. بالىلارنى ئۆزىگە چۈشلۈك ماكانغا ئىگە قىلىش بالىلارنىڭ مۇقەررەر تەلپىدۇر.

تۇرمۇشنىڭ ئۆزى بىر تەلىم-تەربىيە، مانا بۇ ئاساس. مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەت ھاياتلىقتىكى ئەڭ مۇھىم ساپانىڭ بىرىدۇر. مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەت يېتىلدۈرۈش جەمئىيەتتىكى تايانچلارنى، مۇنەۋۋەر ئىقتىساسلىقلارنى تەربىيەلەشنىڭ ئۇلى. مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەتنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى مەنىسى ناھايىتى كەڭرى بولۇپ، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ ئۆز ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى، مۇستەقىللىقى، ئۆز-ئۆزىنى تىزگىنلىشى قاتارلىق تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىشەنچ بىر ئادەمنىڭ ئۆمۈرلۈك تەرەققىياتىدا مەيلى ئەقلىي ئىقتىدار جەھەتتە بولسۇن ياكى جىسمانىي كۈچ جەھەتتە بولسۇن ۋە ياكى جاھاندارچىلىق قىلىش قابىلىيىتى جەھەتتە بولسۇن، ئۇل خاراكتېرلىك تىرەك رولىنى ئوينايدۇ. ئۆزىگە ئىشەنچىسى كەمچىل ئادەملەردە تۈرلۈك ئىقتىدارلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى ئاكتىپ تەشەببۇسكارلىقمۇ كەمچىل بولىدۇ. بىراق، ئاكتىپ تەشەببۇسكارلىق ئادەمنىڭ سەزگۈ ئەزالىرى ۋە ئۇنىڭ ئىقتىدارىنى غىدىقلايدىغان بولۇپ، ئادەمنىڭ ئۇنىۋېرسال قابىلىيىتىنىڭ جارى قىلىنىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ.

ئىشەنچ خۇددى ئادەمدىكى ئىقتىدارنىڭ كاتالزاتورىغا

ئوخشاش بولۇپ، ئادەمنىڭ بارلىق يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى قوزغاپ،
ھەر قايسى قىسىملارنىڭ رولىنى ئەڭ ياخشى ھالەتكە كەلتۈرىدۇ.
تۈرلۈك يوشۇرۇن ئىقتىدارلار يۇقىرى سەۋىيىدە ئۈزلۈكسىز
تەكرارلىنىش ئاساسىدا ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ،
ئادەمنىڭ ئىقتىدارىنى يېڭى بىر سەۋىيىگە كۆتۈرىدۇ. ئەگەر
ئادەمنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى مۇشۇنداق ئاكتىپ يۇقىرى
ئۆرلەيدىغان تەرىقىدە داۋاملاشسا، بۇنىڭ ئۈنۈمىنىڭ ناھايىتى ياخشى
بولدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇ.

بالىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىگە ئىلھام بېرىش،
ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى مۇھىتنى بايقىشىغا ۋە ئومۇمىي ۋەزىيەتكە
قانچىلىك تۆھپە قوشالايدىغانلىقىنى بىلىۋېلىشقا ھەمدە بۇ ئارقىلىق
ئۆزىنىڭ ئورنىنى تېپىۋېلىشىغا ۋە مۇھىملىقىنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم
بېرىش كېرەك. بىزنىڭ بۇ قائىدىلەرنى سۆزلىشىمىزدىكى سەۋەب،
ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بارلىق كىشىلەرنى بالىلارغا ياردەم
بەرگۈزۈش ھەمدە بۇ ئارقىلىق بالىلارغا ئۇلارنىڭ جەمئىيەتنىڭ بىر
ئەزاسى ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ قىلغان بارلىق ئىشنىڭ پۈتكۈل
جەمئىيەت بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش
ئۈچۈندۇر. بالىلار كەلگۈسىدە جەمئىيەتكە تۆھپە قوشىدۇ، باشقىلار
بىلەن ھەمكارلىشىدۇ، بىرگە ئىشلەيدۇ، باشقىلارنىڭ تېخىمۇ ياخشى
بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. ماختاش بولسا شەخسكە، يەككەنىڭ ئۆزىگە
قارىتىلىشى كېرەك. ئىلھاملاندۇرۇش ئۇسۇلى ئارقىلىق بىز بالىلارغا
ھاياتلىقتىكى ھەقىقىي خۇشاللىقنىڭ دۇنياغا ئۆزىمىزنىڭ
مەۋجۇتلىقىمىزنى ھېس قىلىدۇرۇش ئىكەنلىكىنى، بىزنىڭ
مەۋجۇتلىقىمىز تۈپەيلى دۇنيانىڭ تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ گۈزەل
بولدىغانلىقىنى بىلدۈرەلەيمىز. ئىلھاملاندۇرۇش بالىلارغا نۇقسانسىز،
مۇكەممەل ئادەم بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى، پەقەت
سىناپ باقىدىغانلا بولسا، چەكسىز خۇشاللىقنى ھېس
قىلالايدىغانلىقىنى تونۇتالايدۇ. ئاشۇنداق قىلغاندىلا، مۇكەممەل،

نۇقسانسىز ئۈزلۈك ئېگىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ.

بىر مۇكەممەل ئادەم ئالدى بىلەن ئۆز ئېھتىياجىدىن ئۆزى چىقالايدىغان بولۇشى كېرەك. بۇ يەردىكى ئۆز ئېھتىياجىدىن ئۆزى چىقىش كۆپىنچە روھىي جەھەتنى كۆرسىتىدۇ. ھەر بىر بالا ئۆزىنىڭ ھالىدىن ئۆزى خەۋەر ئېلىشنى ئۆگىنىۋېلىشقا مۇھتاج. بۇ جەريان بالا تۇغۇلۇشى بىلەنلا باشلىنىدۇ.

باللار باشقىلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى بەكلا قىلغۇسى كېلىدۇ. بىز باللاردىكى مۇستەقىل، ئۆز ئۆزىگە خوجا بولۇش ئىقتىدارىنى ئۈزلۈكسىز يېتىلدۈرۈشىمىز كېرەك. بىز بۇنى ئۇلار تۇغۇلغاندىن باشلاپ تاكى چوڭ بولغانغا قەدەر داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك.

بىر بالىنىڭ تۇغۇلۇشى ئون ئاي قورساق كۆتۈرسىلا بولىدىغان ئىش، ئەمما بىر بالىنى تەربىيەلەش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر زېھنىنى سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بالىمىز ئۆسۈۋاتقان ھەر بىر مەزگىلدە، ئۇلارغا زۆرۈر تەربىيەلەرنى بېرىش، ۋاقتىدا ئىلھاملاندۇرۇش — ئۇلارنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ۋە ئېتىقادىنى كۈچەيتىشنىڭ بىر ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى. بىز بالىلىرىمىزنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىش باسقۇچىدىكى تۈرلۈك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىمىز ۋە بىر تەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. بالىلىرىمىز بىزنىڭ بار كۈچىمىز بىلەن ياردەم بېرىشىمىزگە، ئۇلاردىكى ئاشۇ جاسارەتنى ساقلىشىمىزغا ۋە كۈچەيتىشىمىزگە مۇھتاج.

بالىلارنى ئىلھاملاندۇرۇش جەريانىدا، بىز چوڭلارنىڭمۇ ئىلھاملاندۇرۇشقا مۇھتاج ئىكەنلىكىمىزنى بايقايمىز. بالىلارنى تەربىيەلەش جەريانىدا بەزى خاتالىقلارنى سادىر قىلغانلىقىمىزنى، كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتەلمىگەنلىكىمىزنى تونۇپ يەتكەندە، ئۈمىدسىزلەنمەسلىكىمىز ۋە بەل قويۇۋەتمەسلىكىمىز، دىققىتىمىزنى قانداق قىلغاندا ئىشنى تېخىمۇ ياخشى قىلغىلى بولىدۇ، قانداق قىلغاندا تېخىمۇ ئۈنۈملۈك قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن تەرەپكە قارىتىشىمىز كېرەك. بىز ئاتا-ئانىلار ئۆز-ئۆزىمىزنى ئۈزلۈكسىز

ئىلھاملاندۇرۇشىمىز، جاسارىتىمىزنى كۈچەيتىشىمىز، شۇنداقلا بالىلىرىمىزنى بوشاشماي ئىلھاملاندۇرۇشىمىز ۋە تەربىيىلىشىمىز كېرەك. ئۆزىمىزنىڭ بەزى ئۇسۇللىرىنىڭ كارغا كەلمىگەنلىكىدىن ياكى قىلغىنىمىزنىڭ ئوبدان بولمىغانلىقىدىن مەيۈسلەنگەن چېغىمىزدا، ئۆزىمىزنىڭ ئىلگىرىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلىرىمىزنى، ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىمىزنى ئەسلەپ كۆرۈپ، جاسارىتىمىزنى قايتىدىن ئۇرغۇتىشىمىز كېرەك. نەزىرىمىزنى ئۆتكۈزگەن خاتالىقىمىزغا قارىتىۋالساق، جاسارىتىمىز بارغانسېرى ئاجىزلاپ يوقىلىدۇ. ئېسىمىزدە بولۇشى كېرەككى، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئاجىزلىقى ئۈستىگە ئەمەس، بەلكى ئارتۇقچىلىقى ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. شۇنى كەمتەرلىك بىلەن ئېتىراپ قىلىشىمىز كېرەككى، بىز چوڭلارمۇ خاتالىق سادىر قىلىمىز. بىز ئۆزىمىزنىڭ خاتالىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز، شۇنداقلا بۇ تۈپەيلى ئۆزىمىزنى تۈۋەن كۆرمەسلىكىمىز كېرەك.

قىسقىسى، قىلغانلىرىمىزنى ئەستە تۇتۇش بالىلارنى تەربىيىلەش ئۇسۇلىمىزنى ئۆزلۈكسىز ياخشىلاش ئۈچۈندۇر. بىراق، ھەرگىزمۇ مەلۇم بىر كۈنى كامالەتكە يېتىش ئۈچۈن ئەمەس، يەنە كېلىپ كامالەتكە يېتىشىمۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش. بالىلاردىكى كىچىككىنە ئىلگىرىلەش، ياخشىلىنىشىقىمۇ دىققەت قىلىشىمىز ۋە ئۇلاردىكى قىلچىلىك ئىلگىرىلەشلەردىنمۇ خۇشال بولۇشىمىز كېرەك. بالىلاردىكى كىچىككىنە ئىلگىرىلەشمۇ بىزنىڭ ئىشەنچىمىزنى كۈچەيتىدۇ. شۇنداقلا بىزنى ئۇلارغا داۋاملىق ياردەم بەرسەك، ئۇلارنىڭ تېخىمۇ ياخشى قىلالايدىغانلىقىغا ئىشەندۈرىدۇ.

كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئاتا-ئانىلار بالىلارغا مۇكەممەل، كەم-كۈتسىز ئادەم بولۇشىنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى، ھەممىلا ئادەمنىڭ يېتەرسىزلىكى بولىدىغانلىقىنى، بىر قېتىم ئوبدان قىلالمىسا يەنە نۇرغۇن پۇرسەتنىڭ بارلىقىنى، كۈچ سەرپ قىلىپ تىرىشىپ باقىدىغانلا بولسا، چەكسىز خۇشاللىققا ئېرىشىدىغانلىقىنى

بىلدۈرۈشى كېرەك. دادام مەندە ئۆزلۈك ئېگىنى ئەنە شۇنداق مۇكەممەل يېتىلدۈرگەن. مۇكەممەل ئۆزلۈك ئېگى تولۇق ئىشەنچ ۋە كۈچلۈك مىللىي پەخىرلىنىش تۇيغۇسىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى سەۋەبتۇر.

بالمىلاردا جاسارەت يېتىلدۈرۈش ناھايىتى مۇھىم بولغان ھەم دائىم تىلغا ئېلىنىدىغان ئىشتۇر. بالمىلارنىڭ تاساددىپى ۋە قەدگە ئۇچرىشىدىن ئەنسىرەش ئاتا-ئانىلارنىڭ دائىم غەم يەيدىغان بىر ئىشىدۇر. بالىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەپ، خېيىم-خەتەرنى زىيادە تەكىتلەپ، بالىنىڭ چېنىقىش پۇرسىتىنى قۇربان قىلىۋەتكەندە، بالا ئوبدان چېنىقالمىدۇ، جاسارتىنىمۇ يېتىلدۈرگىلى بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئاتا-ئانىنىڭ بۇنداق قىلىشى شەخسىيەتچىلىكنىڭ ئىپادىسى. ئۇلار بالىسىنىڭ كېلىشمە سىلىككە ئۇچرىشىدىن ئەنسىرەيدۇ، ئەۋەتتە. تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ باقساق، شۇنى بىلەلەيمىزكى، بالىسى بىرەر كېلىشمە سىلىككە ئۇچرىسا، ئۇلارنىڭ قەلبى تېخىمۇ ئازابلىنىدۇ. بۇ خىل ئىپادە ئەمەلىيەتتە ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى قوغدىشىدۇر. بالىنىڭ جاسارتىنى چېنىقتۇرۇش، ئەمەلىيەتتە ئاتا-ئانىنىڭ جاسارتىنى سىناشتىن ئىبارەت.

جاسارەت — ئادەمنى پائال ئىلگىرىلىتىدىغان ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچتۇر. بۇ نۇقتىنى ئوبدان تونۇغاندىن كېيىن، بالىنى جاسارەتلىك قىلىپ يېتىلدۈرۈشنىمۇ ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى قىلىش كېرەك. باتۇرلۇق ۋە چىدامچانلىق ئادەمنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىدۇ، ئاجىز ۋە قورقۇنچاقلارنى كىشىلەر كۆزگە ئىلمايدۇ، شۇڭا بالمىلارنىڭ جاسارتىنى، يېڭى شەيئى ئۈستىدە ئىزدىنىش قىزغىنلىقىنى ۋە جاپالىق شارائىتتا ياشاش ئىقتىدارىنى چېنىقتۇرۇشنى كۆزلەش ناھايىتى مۇھىم. بەزى چوڭلار خەتەرلىك كۆرۈلگەن ئىشلارنى بالمىلارنىڭ قىلىشى مۇۋاپىق ئەمەس، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە بالمىلار ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىسىغا ئامراقلىقى ياكى بالىسىنىڭ قابىلىيىتىنى توغرا

تونۇپ يېتەلمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن، بالىلارنىڭ يېڭى شەيئىلەر ھەققىدە ئىزدىنىپ، يېڭى مۇھىت بىلەن تونۇشۇشنى توسۇپ قويۇپ، بالىلارنى چېنىقىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. زىيادە ئاسراپ-ئاۋايلاپ چوڭ قىلىنغان بالىلار تەبىئىي ھالدا جاسارتسىز بولۇپ قالىدۇ. شۇنداقلا بۇ ھال ئۇلارنىڭ ھاياتىغىمۇ ناچار تەسىر كۆرسىتىدۇ.

مېنىڭچە، بالىلار قىلالايدىغان ئىشلارنى ئاتا-ئانىسىنىڭ قىلىپ بېرىشى بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىغا ئەڭ قاتتىق زەربە بولىدۇ. چۈنكى، بۇ بالىلارنى ئەمەلىيەت پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. بۇ خۇددى ئۇلارغا «مەن سېنىڭ ئىقتىدارىڭغا، جاسارتىڭغا ئىشەنمەيمەن» دېگەنگە باراۋەر. مۇشۇنداق بولۇۋەرسە، بالا بىر خىل كىرزىس، خاتىرجەمسىز ھېس قىلىدۇ. چۈنكى، خاتىرجەملىك تۇيغۇسى ئۆز ئىقتىدارىغا تايىنىپ بىر تەرەپ قىلىدىغان مەسىلىلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئاساسىغا تىكلەنىدۇ. بەزىدە بىز چوڭلار ئۆزىمىزنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان ئوبرازىمىزنى ساقلاش ئۈچۈن، بالىلىرىمىزنىڭ ئۆز قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ھوقۇقىنى بوغۇپ قويىمىز: بالىلارنىڭ ئۆزى قىلالايدىغان ئىشلىرىنى ھەرگىز ئۇلارغا قىلىپ بەرمەسلىك، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە قىلدۇرۇش كېرەك. بۇ ناھايىتى مۇھىم بىر پىرىنسىپ، قايتا-قايتا تەكىتلەش كېرەك.

بالىلار قىلالايدىغان ئىشلارنى ئاتا-ئانىسىنىڭ قىلىپ بېرىشى بالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىغا ئەڭ قاتتىق زەربە بولىدۇ. چۈنكى، بۇ بالىلارنى ئەمەلىيەت پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. بۇ خۇددى ئۇلارغا «مەن سېنىڭ ئىقتىدارىڭغا، جاسارتىڭغا ئىشەنمەيمەن» دېگەنگە باراۋەر. مۇشۇنداق بولۇۋەرسە، بالا بىر خىل كىرزىس، خاتىرجەمسىزلىك ھېس قىلىدۇ. چۈنكى، خاتىرجەملىك تۇيغۇسى ئۆز ئىقتىدارىغا تايىنىپ بىر تەرەپ قىلىدىغان مەسىلىلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئاساسىغا تىكلەنىدۇ. بەزىدە بىز چوڭلار ئۆزىمىزنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان ئوبرازىمىزنى ساقلاش ئۈچۈن، بالىلىرىمىزنىڭ ئۆز

قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ھوقۇقىنى بوغۇپ قويىمىز ئەمەلىيەتتە بۇ بالىمىزنى ھۆرمەتلىمىگەنلىك بولىدۇ. بالىلار بۇنىڭدىن كېيىنكى كىشىلىك ھايات مۇساپىسىدە ئۆز-ئۆزىنى نامايان قىلىش ئىستىكىنىڭ تۈرتكىسىدە يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى ئەڭ زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇپ، مۇكەممەللىككە ئىنتىلىدۇ، تۇرمۇشقا ئۈزلۈكسىز تۈردە يېڭى خىرىس ۋە مەزمۇن ئانا قىلىدۇ.

بالىلاردا مۇستەقىل خاراكتېرنى يېتىلدۈرۈش ھېسسىيات جەھەتتىكى مۇستەقىللىقنى يېتىلدۈرۈشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بالىلار كىچىكىدىن تارتىپلا «سەن دۇنيادا تەڭداشسىز بىر يەككە» دېگەن ئىدىيىنىڭ تەكىتلىشى ئىچىدە ياشايدۇ. ئۆزىمىزنىڭ مەجىزى ۋە ھەقىقىي ئۆيىنى ئۆزىمىز ئەڭ ئوبدان چۈشىنىمىز، ئۆزىمىزنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتى ۋە تەرەققىيات يۈزلىنىشىمىزنى ئۆزىمىز ئەڭ ئوبدان بىلەلەيمىز، ئۆزىمىزگە ئاخىرقى ھېسابتا يەنىلا ئۆزىمىز جاۋابكار بولىمىز.

بەزىلەر ھېسسىيات جەھەتتىكى مۇستەقىللىق ئاتا-ئانىغا تايىنىشچانلىقتىن ۋاز كېچەلەيدىغان، تېخىمۇ پىشقان روھىي ھالەتكە مۇھتاج دەيدۇ. بالىلار خاتىرجەمسىزلىك ۋە ئاجىزلىق ھېس قىلغاندا، ئۆز تەبىئىتى بويىچە ئاتا-ئانىسىدىن تەسەللى ئىزدەيدۇ، ئۇلار ئاتا-ئانا مېھرىنىڭ ئۇلارغا ئىللىق ئىكەنلىكىنى، قوللايدىغانلىقىنى بىلىدۇ. شۇڭلاشقا، بۇنداق ئارامبەخش تۇيغۇغا ئىزچىل ئېرىشىش ئۈچۈن، (گەرچە مۇستەقىللىق ئايرىم يەككىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ مەنئىيىسى دۇنياسىغا يۈزلىنىشى بولسىمۇ) بەزى بالىلار ھەممىلا ئىشتا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئاغزىغا قارايدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ ھېسسىيات مۇستەقىللىقىنى تاپشۇرۇش بىلەن بىرگە باشقىلارنىڭ ئۆزىگە قاراتقان كەيپىيات كونتروللۇقىنى قوبۇل قىلماي قالىدۇ.

بۇ جەھەتتە ئۆزىدە پىسخىك توسالغۇ بار كىشىلەر كەيپىيات

جەھەتتە باشقىلارغا قاتتىق يۆلەندۈ. چۈنكى، ئۇلاردا كۈچلۈك ئۆزلۈك تۇيغۇسى بولمايدۇ. پىسخىك جەھەتتە ئۆز-ئۆزىنى قانائەتلەندۈرۈلمەيدۇ. ئۇلار ئىدىيە، قىممەت قاراش، ھەرىكەت قاتارلىق جەھەتلەردە باشقىلارغا يۆلەندۈ. ئۇلار ئاتا-ئانىسى ياكى باشقا نوپۇزلۇقلارنىڭ ئۇسۇلى بويىچە تەپەككۈر قىلىدۇ، ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزلۈك تۇيغۇسى ئەمەلىيەتتە باشقىلارنىڭ ئۇلاردىكى ئىنكاسىدۇر. ئۇلارنىڭ ئۆزى يۆلەنگەن نوپۇز سىستېمىسى بۇزۇلغان ھامان روھىي دۇنياسىنىڭ پارازىتلىقى تۈپەيلىدىن، ئۇلار چەكسىز ئۈمىدسىزلىك پاتىقىغا يېتىپ قالىدۇ.

ھەقىقىي مۇستەقىللىق ئېڭىغا ئىگە كىشىلەرنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىغا قارىتا كۈچلۈك ئېھتىياجى بولىدۇ. ئۇلار ئۇنىڭ-بۇنىڭغا يۆلەنسۇنماي، بەلكى ئۆز ئېڭىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئۆز قارارىنى چىقىرىپ، ئۆز-ئۆزىنى نامايان قىلىدىغان نشان بويىچە ئۆز مۇددىئاسى ۋە ئىنتىزامغا ئەمەل قىلىدۇ.

تەلىم-تەربىيەنىڭ يادروسى — قەلبتىكى كىشىلىك پەزىلەتنى ئويغىتىشتۇر. مېنىڭچە، تەلىم-تەربىيەنىڭ مەقسىتى ئادەمگە كىشىلەرگە مەلۇم نەرسىلەرنى ئۆگىتىش ياكى قوبۇل قىلدۇرۇش بولماستىن، بەلكى ھاياتلىقنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى قاتتىق ئۇيقۇدىكى ئۆزلۈك ئېڭىنى ئويغىتىش بولۇشى كېرەك. شۇنداقلا بۇ، ئادەمدىن ئىبارەت يەككىلىنىڭ ئىجادچانلىق قابىلىيىتى، ياشاش تۇيغۇسى، قىممەت تۇيغۇسىنىڭ ئويغىنىشىدۇر. مۇكەممەل كىشىلىك پەزىلەت يېتىلدۈرۈش — تالانتلىقلار تەلىم-تەربىيەسىنىڭ ئەڭ يۈكسەك مەنزىلى.

ئون سەككىزىنچى باب

ئۆز-ئۆزىگە يۈزلىنىش —

تەربىيلىنىشتىن ئۆز-ئۆزىنى

تەربىيەلەشكە ئۆتۈش زۆرۈر

چوڭ كارل ۋېتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

* * *

1809-يىلى 6-ئاۋغۇست ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن ئۆيدە يالغۇز قالدىم. كارل ھەمراھلىرى بىلەن ئوينىغىلى چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئوبدان ئويلاپ باقسام، ئۇ بەك مەنمەنچى بولۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك يېرىمۇ يوق. چۈنكى ئۇ كىچىك تۇرۇپلا تەڭشۈشلىرىدا يوق بىلىم ۋە ئىقتىدارنى ھازىرلىغان تۇرسا، تەڭشۈشلىرى بىلەن ئۆزىنى سېلىشتۇرغاندا مەغرۇرلىنىدۇ، بىراق ئۇ ھەددىدىن زىيادە مەنمەنچى بولۇپ قالسا قانداق قىلارمەن؟ ئۇ تېخى بىر بالا، بەلكىم ئۇ روھىي ۋە ئەقلىي جەھەتتە ساپ پىشىپ يېتىلىپ، رىقابەت بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان، ئاتا-ئانىنىڭ تەلىپى ۋە ئارزۇسىنى چۈشىنەلەيدىغان بولغاندا، ئاندىن ئۇنى رىقابەتلەشتۈرسەم تېخىمۇ مۇۋاپىق بولار.

ھازىرقى مەنمەنلىك ئۇنى ئالغان ئىتىلىمەيدىغان قىلىپ قويدۇ.
ئەگەر بالا زىيادە مەنمەنچى بولۇپ، ئىشنىڭ جەريانىغا سەل
قارايدىغان بولۇپ قالسا، قانداق قىلىش كېرەك؟ قانداق
تەربىيىلىگەندە بالىلارنى كىشىلىك ھاياتتىن ئىبارەت بۇ بەسلىشىش
ئويۇنىغا — بىرى يەڭسە بىرى يېڭىلىدىغان ئويۇنغا يۈزلىنىلەيدىغان
قىلغىلى بولىدۇ؟ مېنىڭچە، تەربىيىلىنىشتىن ئۆز-ئۆزىنى
تەربىيىلەشكە ئۆتۈش-چىقىش يولى، ئۆز-ئۆزىدىكى بارلىق
مەسىلىلەرگە يۈزلىنىش — كارغا كېلىدىغان ئۇسۇل.

مەنمەنلىك كارلىدىكى بىر ئىللەت. مەن ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بۇ
ئىللىتىنى تونۇتۇپ ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەيدىغان قىلغاندىن باشقا،
يەنە تىرىشىش كېرەك. مەسىلىنىڭ بىخلىرى كۆرۈنگەن ھامان ئۇنى
قۇرۇتۇۋېتىش كېرەك، بۇنداق ئاسانراق بولىدۇ. مەسىلىنىڭ ئالدىنى
قانداق ئېلىش كېرەك؟ بالىنى زۆرۈرىيىتى بولمىغان مۇسابىقىلەرگە
بەك بالدۇر قاتناشتۇرماسلىق كېرەك. ئەگەر راستىنلا زۆرۈر بولۇپ
قالسا، ئاتا-ئانىلار بىلەن بىرگە قاتنىشىش كېرەك. ئاتا-ئانىسى ھەمراھ
بولغان بالىلار ئۆزى يالغۇز كەلگەن بالىلارغا قارىغاندا، پائالىيەتكە
ئوڭايلا كىرىشىپ كېتەلەيدۇ، پائالىيەتنىڭ قائىدىسى ۋە
ماھارەتلىرىنى بىلىۋالالايدۇ. مۇۋاپىق مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش بالىغا
سىزنىڭ تەلپىڭىزنىڭ ۋە مۇكاپات-جازانىڭ نېمىلىكىنى ئېنىق
چۈشەندۈرەلەيدۇ. ھە دەپسلا بالىنىڭ مۇسابىقىدە قانداق نەتىجىگە
ئېرىشكەنلىكىنى ياكى يەڭگەن-يەڭمىگەنلىكىنى سوراپ تۇرۇۋالماڭ،
ئۇنداق قىلمىغاندا بالا «مۇسابىقىدە يېڭىش-يېڭىلىش مۇسابىقىنىڭ
ئۆزىدىنمۇ مۇھىم ئىكەن» دېگەن ئويغا كېلىپ قالىدۇ. يېڭىش-
يېڭىلىشكە بېرىلىش، زىيادە مەنمەنلىك ھەرگىزمۇ كارلىنىڭ مەجەزى
بولۇپ قالمىسۇن.

* * *

1809- يىلى 1- سىنتەبىر ھاۋا ئوچۇق. ئۆتكەندە كارلىنىڭ زىيادە مەنەنچى بولۇپ قالغانلىقىنى سەزگەندىم. ئۇ ئۇنداق بولۇپ قالسا بولمايتتى، شۇڭا مەنمۇ بەزى چارىلەرنى قوللىنىپ، ئۇنىڭدىكى بۇ ئىللەتنى سەل-پەل تۈزەتكەن ئىدىم. بىراق ھازىر ئويلاپ باقسام، مەنەنلىك ئۇنىڭ مەجەزىدىكى مەسىلە بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى بىر ئىللەت ئىكەن. بۇ ئىللەت كارلىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى بىلەن خاراكتېرىدىكى بەزى ئالاھىدىلىكەرنىڭ ماس كېلىشىدىن شەكىللەنگەن بىر يېتەرسىزلىك بولۇپ، بەزى بالىلار مەنەنچى بولمەن دەپمۇ بولالمايدۇ. مېنىڭچە، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، مەجەز-خاراكتېرنىڭ ئۆزى ئىقتىداردۇر.

بالا تۇغۇلغاندا، ئۇنىڭدا ھېچقانداق مەجەز-خاراكتېر بولمايدۇ. مەجەز-خاراكتېر بالىلاردىكى ھاياتىي كۈچنىڭ مۇھىتقا ماسلىشىشى داۋامىدا تەدرىجىي شەكىللىنىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مەجەز-خاراكتېر بالىلارنىڭ ھاياتىي كۈچى ۋە ياشاش ئىقتىدارى سۈپىتىدە ئىپادىلىنىدىغان بىر خىل روھىي ھالەتتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، مەجەز-خاراكتېر بالىلارنىڭ تەرەققىيات جەريانىدىمۇ تەبىئىي شەكىللەنگەن بىر ئىقتىدار سۈپىتىدە ئىپادىلىنىدۇ. مەجەز-خاراكتېردىكى ئوخشاشماسلىق تۇغما بولمايدۇ، شۇنداقلا بالىلار ئۆزى ياراتقانمۇ ئەمەس.

بالىلارنىڭ ھاياتىي كۈچى رېئال تۇرمۇش ئىقتىدارى سۈپىتىدە تولۇق چىنىقىمىغاندا، ئۇلار ھەمىشە ئۆزىنى رېئال تۇرمۇشتىن ئايرىلىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ، ياخشى ماسلىشالمايدۇ. نەتىجىدە ئەسلىدىكى مەجەز-خاراكتېر بىلەن ئانچە بىردەك بولمىغان ناچار مەجەز-خاراكتېر پەيدا بولىدۇ. خاراكتېر ئەنە شۇنداق پەيدا بولىدۇ.

شۇڭا مەجەزنى ئۆزگەرتىدۇ، ئۆزگەرگەندىمۇ توختىماي ئۆزگىرىدۇ دەيمىز. مەجەزنىڭ بۇخىل ئۆزگىرىشى بالىلارنىڭ ئۆزگەرگەن تۇرمۇش مۇھىتىغا ماسلىشالماسلىقىدىن يۈز بېرىدۇ. مانا بۇ، خاراكتېردۇر. ناچار خاراكتېرنى تەربىيەلەش ئارقىلىق تۈزەتكىلى بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

بالا تۇغۇلىشىدىنلا شەخسىيەتچى كېلىدۇ. ئۇنىڭ باشقىلاردىن تەلەپ قىلىدىغىنى كۆپ، باشقىلار ئۈچۈن ئويلىشى ئاز بولىدۇ. ئەمما بۇنداق مەجەزنى تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ. ئەگەر بالىغا كىچىككىدىن باشلاپ باشقىلارنى ئويلاشنى، باشقىلارغا ئىچ ئاغرىتىشنى ئۆگەتسە، بالىمۇ ئۇنداق شەخسىيەتچى چوڭ بولمايدۇ. بۇرۇن فرانسىيىلىك بىر كاتتا ئەمەلدار ۋاشىنگىتوننىڭ ئانىسىدىن: «سىلى قانداق ئۇسۇل ئارقىلىق ئوغۇللىرىنى بۇنداق بۈيۈك ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىتالايسىز؟» دەپ سورىغاندا، ۋاشىنگىتوننىڭ ئانىسى: «مەن پەقەت ئۇنىڭغا ئوبدان ئىتائەت قىلىشنى ئۆگەتكەن ئىدىم» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئىتائەت قىلىشمۇ بالىدىكى مۇھىم پەزىلەتلەرنىڭ بىرى. بالىدا بۇنداق پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاتا-ئانا بالىغا بۇيرۇغان ئىشنى نېمە ئۈچۈن قىلىدىغانلىقىنى، بالىنى قىلما دەپ توسقان ئىشنى نېمە ئۈچۈن قىلسا بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈشى كېرەك. شۇنداقلا بۇنداق قىلىشنىڭ بالىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش كېرەك.

يالغانچىلىق ھەممە بالىنىڭ مەنبەسى، ئۇنىڭ زىيىنىنى كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ. بالىلاردا تەجرىبە كەمچىل ھەم تەسەۋۋۇرغا باي بولمىغاچقا، ئۇلار بەزىدە يالغان سۆزلەيدۇ ھەم بۇنىڭ يامان ئىش ئىكەنلىكىنىمۇ بىلىدۇ. ئاتا-ئانىلار بۇنىڭلىق بىلەن بالىنى ئارتۇقچە ئەيىبلەپ كەتمەسلىكى، لېكىن بۇ يامان ئادەتنى تۈزىتىشكە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. چۈنكى زىيانسىز يالغانچىلىق بىلەن باشقىلارنى ئالدايدىغان يالغانچىلىقنىڭ ئارىلىقى پەقەت بىر قەدەرلا

كېلىدۇ.

گەرچە ئاچ كۆزلۈك بالىنىڭ تەبىئىتى بولسىمۇ، بىراق ئوبدان تەربىيەلەنسلا، بالا شەخسىيەتچى بولۇپ قالمايدۇ.

غۇرۇر بىر ئادەمنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىنىڭ ئاساسى. غۇرۇر يوقالغاندا، ئادەمنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىمۇ ۋەيران بولىدۇ. بەزىلەرنىڭ ھاراقكەش، قىمارۋاز، تىلەمچى، ئوغرى ... بولۇپ قېلىشى غۇرۇرنى يوقاتقانلىقىنىڭ ئاقىۋىتى.

ئەلۋەتتە، كارل ھازىر بۇ باسقۇچتىن ئۆتۈپ كەتتى، بىراق مەن بىپەرۋالىق قىلىپ بولمايدۇ، ھەرۋاقىت ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ تۇرۇشۇم كېرەك.

* * *

1809- يىلى 6- نويابىر ھاۋا ئوچۇق.

بالىدا ياخشى خاراكتېرنىڭ بولۇش-بولماسلىقى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۇنىڭ ئەتراپلىق يېتىلگەن ئادەم بولۇش-بولماسلىقىنى، كەلگۈسىدە نەتىجە يارىتىش-يارىتالماسلىقىنى بەلگۈلەيدۇ. ياخشى خاراكتېرنىڭ ئاساسى بالىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى تۇرمۇشىدا تۇرغۇزۇلىدۇ. مېنىڭچە، كارل بۇ جەھەتتە ھەر ھالدا بولىدۇ. مەن ئۇنىڭ خاراكتېرنىڭ ياخشىلىقىنى ھېس قىلىۋاتمەن.

مەن كارلنى تەربىيەلەنگەندە، بىلىم ئۆگەتكەندىن باشقا، ئۇنىڭدا ياخشى خاراكتېر يېتىلدۈرۈشنى ناھايىتى مۇھىم ئورۇنغا قويغان ئىدىم. ئوغلۇمدا تۈرلۈك ئىقتىدار ۋە گۈزەل ئەخلاق يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، دەسلىپىدىن تارتىپلا كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى كىچىك ئىشلارنىمۇ ئۇنىڭدا ئۇزاققىچە خاراكتېر يېتىلدۈرۈشكە كىرىشكەن ئىدىم.

يەنە كېلىپ شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، خاراكتېرنىڭ ئاساسى

بالىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى تورمۇشىدا تۇرغۇزۇلدى. دەسلەپكى بىر قانچە يىللىق تۇرمۇش ئادىتى، ئاتا-ئانىنىڭ پوزىتسىيىسى، ئائىلە كەيپىياتى بالىنىڭ مەجەز ئالاھىدىلىكىنى ئاستا-ئاستا ئۆزگەرتىۋېتىدۇ. شۇڭا، ھەر بىر ئادەت دەسلەپ شەكىللەنگەندە ئىنتايىن مۇھىم.

كارلىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا مەن ئۇنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئىزچىل ھالدا كۆزىتىپ، غۇرۇرغا تەگمىگەن ئاساستا، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى چۈشىنىپ كەلدىم. بۇنداق قىلىشتىكى مەقسەت ئۇنىڭ ئىچى پۇشۇپ قالغاندا، ۋاقتىدا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىدى. ئەگەر ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىغان بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ غەم-ئەندىشلىرىنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن بارلىق ئاماللارنى ئىزدەيتتىم. مەن ئوغلۇمنىڭ ئوچۇق-يورۇق، خۇشال-خورام ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلاتتىم.

* * *

1809- يىلى 12- دېكابىر ھاۋا ئوچۇق.

بۈگۈن كارل لېيپزىگ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدى. بىزنىڭ ئائىلىمىز خۇددى رۇستوۋ بايرىمىدىكىدەك خۇشاللىققا چۆمدى. بۇ ئىش پۈتكۈل گېرمانىيىنى زىل-زىلىگە سالدى. كىشىلەر ھازىر كارلنى «خىسلەتلىك بالا» دەپ تەرىپلەيدىغان بولدى، ھەتتا ھېلىقى خىللاردىمۇ جاھىل مەجەزنى تاشلاپ، بۈگۈن مېنى تەبرىكلەپ كەلدى. مەنمۇ ئۇنى ئەدەپ بىلەن كۈتۈۋالدىم. ئائىلىمىز قىزىپ كەتتى...

مەن ئاستاغىنە سىرتقا چىقتىم ۋە دېرىزىدىن كارلنىڭ زوق-شوخ بىلەن سۆزلەۋاتقانلىقىنى، كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ھەم خۇشال بولدۇم ھەم ئەنسىرىدىم. تەلىم-تەربىيەمنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسى

كۆرۈلگەنلىكى مېنى خۇشال قىلغانىدى، بىراق ئوغلۇمنىڭ تۇرمۇشىغا بەك بالدۇر قەدەم قويۇپ، مۇكەممەللىك تەرەپدارى بولۇپ قېلىش مۇمكىنلىكى مېنى ئەنسىرەتكەن ئىدى. كىشى قىلىپ، تەمىز يېمەك-ئىچمەك ئەگەر بالا مۇكەممەللىككە يېپىشىۋالدىغان بولۇپ قالسا، قانداق قىلىش كېرەك؟

بەزى بالىلار تۇغما مۇكەممەللىك تەرەپدارى بولىدۇ، شۇڭا بۇ رېئاللىقنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنداق بالىلارنى ئۆزگەرتىش خىيالىدا بولماڭ. بىراق سىز ئۇلارغا مۇكەممەللىكنىڭ مەڭگۈ يەتكىلى بولمايدىغان نىشان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرسىڭىز بولىدۇ. چۈنكى مۇكەممەللىككە زىيادە يېپىشىۋالدىغان بالىلار دائىم ئۆزىنى دېگەندەك ياخشى ئەمەستەك ھېس قىلىپ قالىدۇ. ئۇلار بۇ دۇنيانى — كۆپ ساندىكى كىشىلەر، ئىشلار، شەيئىلەر مۇكەممەل بولمىغان بۇ دۇنيانى قوبۇل قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك.

بالىغا «مۇكەممەللىك» نىڭ يەتكىلى بولمايدىغان بىر نىشان ئىكەنلىكىنى جەزمەن بىلدۈرۈش كېرەك. ئەگەر بالا كۈن بويى قاقشاپلا يۈرسە، ئۇنىڭدىن: «نېمىشقا ئىمتىھاندا 70 نومۇر ئالغانلىقىڭ بىلەنلا ئۆزۈڭنى دۆت دەپ ئويلايسەن؟» دەپ سورىسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر بالا جاۋاب بېرەلمىسە ياكى: «مەن يېزىشنى بىلمىگەندىكىن، دۆت بولماي نېمە؟» دېگەندە، ئۇنىڭغا ئەقلى قايىلىيەت بىلەن بىلىمنىڭ باشقا باشقا ئىككى ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش كېرەك. تالانت ئىگىسىنىڭمۇ ھەممىلا ئىشنى بىلىپ كېتىشى ناتايىن. بالا ئۆز-ئۆزىدىن ئاغرىنسا، بۇنىڭغا بەدەل تۆلەتكۈزۈش كېرەك. ئەگەر بالا ھەمىشە ئۆزىنىڭ مۇكەممەل ئەمەسلىكىدىن ئاغرىنسا، بەزى ئىشلارنى قىلغۇزۇش ئارقىلىق بەكرەك بەدەل تۆلەتكۈزۈش كېرەك. بالىنى ھەقىقىي ئۆزىگە يۈزلەندۈرۈش كېرەك. ئاتا-ئانىلار ئادەتتە بالىنىڭ تاشقى ئىپادىسىگە قاراپ بالىغا جازا بېرىدۇ، ئەمما بالىنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا سەل قارايدۇ. بالىنى ھەقىقىي ئۆزىگە يۈزلەندۈرۈش، ئۆز-ئۆزىنى پۈتۈنلەي قوبۇل قىلدۇرۇش ئەمەلىيەتتە

ئۈنچە تەسمۇ ئەمەس. پەقەت بالا خاتالىق ئۆتكۈزگەندە ياكى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا، ئۇنى چىن كۆڭلىمىزدىن باغرىمىزغا بېسىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ يەنىلا قىممىتى بار ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرسە كىلا بولىدۇ.

كىچىك كارل ۋىتتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 24- نويابىر ھاۋا ئوچۇق. 1809- يىلى 12- دېكابىردا مەن لېيپزىگ ئۈنۋېرسىتېتىنىڭ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ ۋە مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش ئۇقتۇرۇشىغا ئېرىشتىم. 1810- يىلى 18- يانۋار كۈنى مەن دادام بىلەن لېيپزىگ ئۈنۋېرسىتېتىغا باردۇق.

شۇ كۈنى مەن مەكتەپ مۇدىرى دوكتور جوسنى كۆردۈم. دوكتور جوس مېنى كۆرۈپلا قىزغىنلىق بىلەن: كارل ۋىتتېر ئەپەندى، ياخشىمۇ سەن، بۈگۈن سېنى ئاخىر كۆردۈم،- دېدى. — رەھمەت، سىزنى كۆرگەنلىكىمدىن مەنمۇ خۇشال،- دېدىم مەن ئەدەب بىلەن.

ئارقىدىن دوكتور جوس دادامغا يەنە: كارل ۋىتتېر ئەپەندى، ئوغلۇڭىزنى بۇنداق ئەدەبلىك ئادەم بولغاندۇ دەپ ئويلاپ باقمىغانىدىم. ئوغلۇڭىز توغرىسىدىكى گەپلەرنى بۇرۇن ئاڭلىغان. بىراق بۇنىڭدىن ئىلگىرى، ئوغلۇڭىزنى تەكەببۇر بالىمىكىن دەپ خىيال قىلغانىدىم. ئوغلۇڭىزنى بۈگۈن كۆرۈپ، ئۇنىڭ باشقا خىسلەتلىك بالىلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم،- دېدى. مەن دوكتور جوسقا: دوكتور جوس، بۇنداق دېسىڭىز مېنى خىجىل قىلىپ قويسىز،- دېدىم.

دوكتۇر جوس تۈز ئادەم بولغاچقا، گېپىم تۈگىمەستىنلا مەندىن — نېمە؟ مەن سىزنى خىجىل قىلىپ قويدۇم؟ دەپ سورىدى.

— مەن پەقەت تىرىشىپ تەييارلىق بىلەن ئۈگەندىم. بەلكىم ئاز-تولا نەتىجىمۇ ياراتقاندىمەن، بىراق ئۇنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق. سىز مېنى خىسلەتلىك بالىلار بىلەن تەڭ قاتارغا قويسىڭىز، مەن خىجىل بولۇپ قالىدىكەنمەن،— دېدىم مەن.

— ئەسلىدە مۇنداقمىدى، ئۇنداق كەمتەرلىك قىلىپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، سەن ئەسلىدىنلا بىر خىسلەتلىك بالا تۇرساڭ! بۇنى ھەممەيىلەن بىلىدۇ،— دېدى دوكتۇر جوس.

— ياق، مەن خىسلەتلىك بالا ئەمەس، مەن پەقەت باشقىلاردىن بەكرەك تىرىشتىم، خالاس،— دېدىم مەن.

ئارقىدىن دوكتۇر جوس بىلەن مەن ئىلىم-پەننىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىدىكى تېمىلار توغرىسىدا سۆزلەشتۇق. پارىژىمىز تۈگىگەندە، دوكتۇر جوس دادامغا:

— ئوغللىڭىزنىڭ نامى ھەقىقەتەن بىكارغا تارقالمىپتىكەن. پاراڭلىشىش جەريانىدا ئۇنىڭ ئەمدىلا توققۇز ياشقا كىرگەن بالا ئىكەنلىكىنى قىلچە ھېس قىلالىمىدەم. بۇ ھەقىقەتەن كەم تېپىلىدىغان ئىش! ئۇنىڭ بىلىمى ماڭا ئۇنىڭ يېشىنى ئۇنتۇلدۇردى. بۇ ئىش ئادەمنى ھەقىقەتەن ھەيران قالدۇرىدۇ،— دېدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، دوكتۇر جوس شەھەردىكى نوپۇزلۇق كىشىلەرگە مېنى تونۇشتۇرۇپ مۇنداق خەت يازدى:

• مەن بۈگۈن داڭقىنى ئاڭلىغىنىمغا خېلى ئۇزۇن بولغان كارل ۋىتېر ئەپەندىنى كۆردۈم. ئەمدىلا توققۇز ياشقا كىرگەن بۇ بالىغا ئادەمنىڭ ئەقلى ھەقىقەتەن ھەيران قالىدۇ. گەرچە ئۇ ئەمدىلا توققۇز ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ بىلىمى 18~19 ياشلاردىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ كېتىپتۇ.

ئۇنىڭ بىلىمى ئەدەبىيات، تارىخ، جۇغراپىيە قاتارلىق ئىلىم-پەننىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىگە چېتىلىدىغان بولۇپ، ھەر قايسى

تەرەپلەردىن چوڭقۇر بىلىم ئاساسىنى ھازىرلاپتۇ. ئۇ ئىتالىيان تىلى، فرانسۇز تىلى، لاتىن تىلى، ئىنگلىز تىلى ۋە گىرېك تىلىدىكى ماقالىلارنى راۋان تەرجىمە قىلالايدىكەن، ھەم بۇ ماقالىلارنىڭ مەزمۇنىنى ئوبدان چۈشىنەلەيدىكەن.

كىشىلەر ئۇنى خىسلەتلىك بالا دەپ تەرىپلەيتتى. ئۇنى كۆرۈپ، بۇنىڭغا شەكسىز ئىشەندىم. بىراق كىشىلەر تالانت ئىگىسى دەپ تەرىپلەيدىغان بۇ بالا ئۆزىنىڭ خىسلەتلىك بالا ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەنلىكىنىڭ ۋە دادىسىنىڭ ئۆزىنى ئوبدان تەربىيىلىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى دەپ قارايدىكەن.

كارل ۋىتېرنىڭ دادىسى — لوخ كەنتىدىكى باستىر ۋىتېر دوكتور بىلەن پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي تۇرالمىدىم. ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئۆزگىچە، ئىنچىكە تەربىيەلەش ئۇسۇلىغا ئادەم ھەقىقەتەن قول قويدۇ. ئۇنىڭ دادىسىنىڭ تەلىم-تەربىيە قاراشلىرىنى مەن ئىلگىرى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن. بىراق ئاز-تولا كالىسى ئىشلەيدىغان ئادەملە بولىدىكەن، بۇ ئۇسۇللارنىڭ ئۈنۈملۈك ھەم قالتىس ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايدۇ.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، كارل ۋىتېرنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى پۈتۈنلەي دادىسىنىڭ تەربىيىلىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىكەن. مەن جەمئىيەتتىكى ھەر قايسى ساھەدىكىلەرنىڭ بۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىشىنى، دوكتور كارل ۋىتېرنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىنى جەمئىيەتتە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئومۇملاشۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. مېنىڭچە بۇ ناھايىتى ئوبدان بىر ئىش.

مەن دادامنى شۇچاغدا خۇشاللىقىدىن خۇددىنى يۇقىتىپ قويدى، دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇپ، ئۆزۈمنىڭ خاتالاشقانلىقىمنى سەزدىم. مەن ئۇچۇن تەنتەنە بولغان ئاشۇ كۈنى، دادام يەنىلا مەندە ياخشىلاشقا تېگىشلىك قايسى تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئويلىغان ئىكەن. بىراق مەنچۇ؟ دادامنىڭ

تەلىم-تەربىيە غايىسى مېنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش ئىدى. ئۇ، جىسمانىي، ئەخلاق، ئەقلىي ۋە كىشىلىك پەزىلەت جەھەتتە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان كىشىلەرلا بىر قەدەر مۇكەممەل ئادەم ھېسابلىنىدۇ، دەپ قارىغان. ئۇ مېنىڭ بىرەر جەھەتتە كەمچىللىكى بار ياكى مەلۇم بىر جەھەتتە قانداقلا بولمىغان، دادام مېنى روھىي جەھەتتە تەربىيىلەشكە باشقا جەھەتلەردە تەربىيىلەشكە ئوخشاشلا ئەھمىيەت بەرگەن.

دادام، روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتە ساغلام كىشىلەرنى مۇكەممەل ئادەم دېيىشكە بولىدۇ، دەپ قارىغان. جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتە ساغلام كىشىلەردىن ئەنسىرەش ھاجەتسىز. بىراق جىسمانىي ياكى روھىي جەھەتنىڭ بىرەرسىدە ساغلام بولمىغان كىشىلەر بىرەر نەتىجىگە ئېرىشىشمۇ، بەھۇدە ئاۋازچىلىك بولىدۇ.

دادام «مېنىڭچە، بالىنىڭ ھېسسىياتىنى يېتىلدۈرۈش ناھايىتى مۇھىم ئىش. مېنىڭ ئوغلۇمنى بىلىملىك، ئەمما توك ۋە ھېسسىياتسىز ئادەم قىلىپ قويغۇم يوق. چۈنكى ھېسسىياتتىن مەھرۇم ئادەم خۇددى سوغۇق ماشىنا-ئۈسكۈنىلەرگە ئوخشايدۇ. مەيلى ئۇ ھەر قانچە ئىقتىدارلىق ۋە بىلىملىك بولسۇن، ئاشۇ ماشىنا-ئۈسكۈنىلەرنىڭ بىر دېتالىدىنلا ئىبارەت، خالاس. ئادەمدىلا ئەمەس، ھايۋاندىمۇ ھېسسىيات بولىدۇ. بالىدا ياخشى ھېسسىيات يېتىلدۈرۈش ياكى يېتىلدۈرۈلمەسلىك — بالىنىڭ كەلگۈسىدىكى بەختىگە بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك» دەپ قارىغان.

ئۇنۋېرسىتېتنى پۈتتۈرگەن يىلىم، مەكتەپكە 15 ياشلىق بىر خىسەتلىك بالا كەلگەنىدى. ئۇنىڭ بىلىم-قابىلىيىتى يەتكۈچە بار ھەم ناھايىتى ئەقىللىق بولسىمۇ، بىراق ئۇنى ياقىتۇرىدىغانلار بەك ئاز ئىدى. كۆپچىلىك ئۇنى توك، ھېسسىياتسىز بالا دېيىشەتتى. ئۇنىڭ دوستى يوق دېيەرلىك بولۇپ، مەكتەپتە ئۆزى يالغۇز يۈرەتتى،

ھېچكىم بىلەنمۇ يېقىن ئەمەس ئىدى. ئۇ باشقىلارغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن ياردەم بەرمەيتتى، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ ياردىمىنىمۇ ئوڭايلىقچە قوبۇل قىلمايتتى، ئۇ ناھايىتى كەم سۆز بولۇپ، باشقىلار پاراڭلاشقىلى كەلسمۇ، تۈزۈكرەك پاراڭلاشمايتتى.

ئاڭلىشىمچە، ئۇ ئانىسىدىن كىچىك چېغىدىلا ئايرىلىپ قالغاچقا، مۇشۇنداق مەجەزلىك بولۇپ قالغانىكەن. دادىسى ئۇنى قاتتىق تەربىيىلىگەن، ھەتتا رەھىمسىزلىك بىلەن تەربىيىلىدى دېسەكمۇ بولىدىكەن، شۇڭا ئۇ كىچىكىدىن تارتىپكا مۇشۇنداق بولۇپ قالغانىكەن.

ئىتالىيىدە ئوقۇپ قايتىپ كېلىپ، ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان چېغىدىمۇ ئۇنى بىر نەچچە قېتىم كۆرگەن ئىدىم. ئۇمۇ گىوتتېگىن ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ، ئۆيىدە يالغۇز تۇراتتى. خىزمەت ۋە تۇرمۇشتا زۆرۈر بولۇپ قالسا باشقىلار بىلەن باردى-كەلدى قىلمايتتى، تويۇم قىلمىغانىدى، ھەتتا دادىسى قاتتىق ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغانىمۇ، كۆرگىلى بارمىدى. دادىسى ئۆلۈپ كېتىپ ئوزاق ئۆتمەيلا، كىشىلەر ئۇنىڭ ئۆز ئۆيىدە ئۆلۈۋالغانلىقىنى كۆردى.

بۇنداق ئادەمدىن مەن يەنە بىرنى كۆرگەن. ئۇ بولسىمۇ لوخ كەنتىدىكى كلاۋفورد خانىمنىڭ ئوغلى ۋىكتور ئىدى.

ۋىكتور كىچىك چېغىدا، ئۇنىڭ دادىسى ناپالىئونغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقانىدى. كەنتتىكى نۇرغۇن ئەرلەرمۇ ئوخشاشلا ئۇرۇشقا كەتكەنىدى. ئىككى يىلدىن كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ جەڭدە ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرى يېتىپ كەلدى، ئۆلگەنلەرنىڭ ئىچىدە ۋىكتورنىڭ دادىسىمۇ بار ئىدى. شۇ چاغدا كەنتتىكى يىگىتلەر «دادىلىرىمىز ئۈچۈن، ۋەتەن ئۈچۈن جەڭ قىلىمىز» دەپ ئارقا-ئارقىدىن ئارمىيىگە قاتناشتى. ۋىكتورلا ئارمىيىگە قاتناشماي تۇيۇقسىزلا غايىپ بولدى.

كېيىن كەنتتىكىلەر ۋىكتورنىڭ ئورمانلىقىنىڭ ئىچىدىكى بىر ئۆڭكۈردە تاكى ئۇرۇش ئاياغلاشقانغا قەدەر

يوشۇرۇنۇپ يۈرگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ قايتىپ كېلىپ بازاردىكى ھازىرقى چىقىرىدىغان بىر دۇكاندا ئىشلىدى ۋە تېزلا ئۆيلىنىپ بالىلىقىمۇ بولدى. ھازىر ئۇنىڭ ئىككى قىزى ياتلىق بولۇپ بولدى، ئەڭ كىچىك ئوغلىمۇ ئوقۇۋاتىدۇ.

قارماققا ۋىكتورنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى نورمالدەك كۆرۈنىدۇ. بىراق كىشىلەر ۋىكتورنىڭ كەينىدىن ئۇنى ھېسسىياتسىز، تاش يۈرەك ئادەم دېيىشەتتى. ئۇ قىزىنى ياتلىق قىلىپ بولغاندىن كېيىن، قىزىنىڭ ئۆيىگە بارمىدى. كەنتتىكىلەرنىڭ نەزىرىدە بۇ ئىش ئەقىلگە سىغمايتتى. ۋىكتورنىڭ خىزمەتداشلىرىمۇ: «ۋىكتور ئۆزىنىڭ بەلگىلەنگەن ئىشىنى ئوبدان ئورۇنلايدۇ. بىراق باشقىلار ئۇنىڭدىن ياردەم قىلىشنى ياكى ئاز-تولا ياخشى ئىش قىلىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇ ھەرگىز قىلمايدۇ» دەيتتى.

خىزمەتداشلىرى ۋىكتورغا: «ئۇ بىر تاشتىن قوپۇرۇلغان تامغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭدا قىلچە ھېسسىيات يوق» دەپ باھا بەرگەن. لوخ كەنتىدىكى كۆپچىلىكنىڭ نەزىرىدە پەيلاسوپ دەپ قارالغان، 80 ياشلىق ئورمان قاراۋۇلى كلايور بوۋاي ۋىكتورنىڭ بۇنداق چۈشكۈن، ئەھمىيەتسىز تۇرمۇشىنى «بۆرنىڭ تۇرمۇشى»غا ئوخشاتقان. ئۇ: «ۋىكتورنىڭ قەلبىنى مۇز ھەم زۇلمەت قاپلىغان، ئۇنىڭ قەلبىدە ھېسسىياتتىن ئەسەرمۇ يوق. توغرا، ئۇ قارىغۇ ئەمەس، بىراق ئۇنىڭ قەلبى ھېچنەرسىنى كۆرەلمەيدۇ. ئۇ كىشىلەردىن ئايرىلىپ ئۆزى ئۈچۈنلا ياشايدۇ، ئۇ خۇددى تەنھا بۆرىگە ئوخشاش زۇلمەت ۋە ۋەھىمە ئىلكىدە كۈن ئۆتكۈزىدۇ» دېگەن.

كلايور بوۋاي بۇ ئىش توغرىسىدا «بۇنىڭ ھەممىسىنى كلاۋفورد خاتىمىنىڭ ئۆزىدىن كۆرۈش كېرەك، چۈنكى ئۇ ئوغلى ۋىكتورنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنىلا بىلىپ، مەنئى جەھەتتىن تەربىيەلەشكە سەل قارىغان» دەيتتى.

كلاۋفورد خانىم ھەر قېتىم ئاغرىپ قالغاندا، بۇنى ئوغلى ۋىكتوردىن يوشۇراتتى. چۈنكى ئۇ ئوغلىنىڭ كۆرۈپ چۆچۈپ

كېتىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى. شۇڭا ۋىكتور مۇشۇنچىلىك چوڭ بولغاندىمۇ، باشقىلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى، ئۇلارغا كۆيۈنۈشنى بىلمەيتتى.

ۋىكتور كىچىكلىكىدە بالىسى يوق ئىككى بوۋاي بىلەن قوشنا ئولتۇرىدىغان بولۇپ، دائىم ئۇلارنىڭكىگە بېرىپ ئوينايتتى. بۇ ئىككى ئاق كۆڭۈل بوۋاي ۋىكتورغا ياڭاق ۋە باشقا بالىلار ياخشى كۆرىدىغان يېمەكلىكلەرنى بېرەتتى. بىراق ئۇ بوۋايلار ئاغرىپ قالغاندا، كلاۋفورد خانىم ئوغلى ۋىكتورنى ئۇلارنىڭ قېشىغا بارغىلى قويمىتتى. ئۇ دائىم: «بالىغا نېمىشقا باشقىلارنىڭ ئازاپ-ئوقۇبەت تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدىكەنمەن؟» دەيتتى.

مانا بۇ، تەلىم-تەربىيىدىكى نۇقسان. ئانىسى ۋىكتورغا كىچىكىدىن تارتىپلا باشقىلارنىڭ ئازاپ-ئوقۇبەتىنى ھېس قىلدۇرمىغاچقا، ئۇنى كۈچلۈك ھېسسىي تۇيغۇغا ئىگە قىلمىغاچقا، ئۇنىڭ قەلبىدە ئىنساندا بولۇشقا تېگىشلىك شاتلىق ۋە قايغۇ، ئازاپ ۋە قورقۇنۇچ قاتارلىق ھېسسىياتتىن ئەسەرمۇ قالمىغان، نەتىجىدە «بۆرىگە ئوخشاش ئادەم» بولۇپ قالغان.

دادام مەن بىلەن مۇشۇنداق ئادەملەر توغرىسىدا پاراڭلاشقاندا دائىم:

— بۇنداق ئادەملەرنىڭ تىرىكى بىلەن ئۆلۈكىنىڭ نېمە پەرقى؟— دەپ خۇرسىناتتى.

— شۇنداق، ئۆزى تىرىك بولسىمۇ، ئىنساندىكى گۈزەل ھېسسىيات ۋە رەزىل ھېسسىياتنى ھېس قىلالىغان، قەلبى پۈچەك كىشىلەرنىڭ ھاياتى نېمە دېگەن قورقۇنچلىق ھە!— دەيتتىم مەنمۇ. دادام:

— پەرۋەردىگارغا شۈكرى، ھېلىمۇ سەن ئۇنداق ئادەم بولۇپ قالمىدىڭ،— دېسە، مەنمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— پەرۋەردىگارغا رەھمەت ئېيتقاندىن كۆرە ئۆزىڭىزگە رەھمەت ئېيتىشىڭىز ئاندىن توغرا بولىدۇ، سىزنىڭ ئەتراپلىق تەربىيىلىشىڭىز

نەتىجىسىدە مەن ئاندىن بەختىيار بىر ئادەم بولالدىم ئەمەسمۇ؟
دەيتتىم. داداممۇ كۆڭلىدىن سۆيۈنۈپ:

— سېنى تەربىيەلەشتە ھەقىقەتەن جىق ئەجىز قىلدىم، مەن ساڭا بىلىم ئۆگىتىشكە ئەمەس، باشقا جەھەتلەردە تەربىيەلەشكىمۇ ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ كەلدىم. شۇڭا سەن كىچىكىڭدىن باشلاپلا ساغلام، تېتىك، جۇشقۇن، بىلىملىك، قابىلىيەتلىك ھەم ئەخلاق-پەزىلەتلىك بالا بولدۇڭ. مەن مۇشۇنداق بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلاتتىم، سەن كۈتكەن يېرىمدىن چىقتىڭ، دەيتتى.

— سىزمۇ ئوبدان قىلدىڭىز، قەدىرلىك دادا، دەيتتىم مەنمۇ. روھىي جەھەتتىن تەربىيەلەش نۇرغۇن تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، جۈملىدىن ھېسسىيات جەھەتتىن، كىشىلىك پەزىلەت جەھەتتىن ۋە سەنئەت جەھەتتىن تەربىيەلەشنى ئالدى بىلەن تەكىتلىشىمىزدىكى سەۋەب شۇكى، بۇ ئارقىلىق ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم بولغان قابىلىيەت — مۇھەببەت قابىلىيىتى يېتىلىدۇ. دادام بۇ نۇقتىغىمۇ ناھايىتى ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ مېنى قەلبى مېھىر-مۇھەببەتكە تولغان، مۇھەببەتكە باي، ھەم باشقىلارنى ياخشى كۆرىدىغان، ھەم باشقىلارنىڭ مۇھەببىتىنى قوبۇل قىلالايدىغان ئادەم قىلىپ چىقىشنى ئويلىغان.

دادام «ئادەمدە مۇھەببەت قابىلىيىتى بولمىسا، ئۇنىڭ ھاياتى بەختسىزلىك ئىچىدە ئۆتىدۇ» دەپ قارىغان. ۋىكتور بىلەن ھېلىقى خىسەلەتلىك بالىنى مىسالغا ئالايلى، ئاتا-ئانىسىنىڭ ھېسسىيات جەھەتتە تەربىيەلىمەسلىكى تۈپەيلى ئۇلاردا مۇھەببەت قابىلىيىتى يېتىلمىگەن، مېھىر-مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى، باشقىلارنى قانداق ياخشى كۆرۈشنى بىلمىگەن، نەتىجىدە ھاياتى پاجىئە بىلەن ئاخىرلاشقان.

دادام ماڭا ئادەمنى ئاسرايدىغان، ھۆرمەتكە ئېرىشتۈرىدىغان، ئىلھاملاندۇرىدىغان ۋە مۇكەممەللەشتۈرىدىغان مۇھەببەت ھېسسىياتىنى بىلدۈرگەنىدى. بۇ خىل ھېسسىيات ناھايىتى نازۇك،

ئۆزگىرىشچان كېلىدۇ. شۇنداقلا ھەم ئەڭ مۇلايىم ھەم ئەڭ كۈچلۈك، ھەم ئەڭ ئاجىز ھەم ئەڭ مۇستەھكەم، ھەم ئەڭ قۇدرەتلىك ھەم ئەڭ نەپىس بولىدۇ. بۇ خىل ھېسىيات ئەقىل-پاراسەتكە ئەڭ باي بولۇپ، ئىنساننىڭ ئەڭ قىممەتلىك مەنبئى بايلىقىدۇر. ئۇ خۇددى مۇزىكا ۋە سېھىرلىك ساھىبجامالغا ئوخشاش بالىنىڭ قەلبىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ، بالىنىڭ يۈرەك تارنى ئۈزلۈكسىز چېكىدۇ، بالىلارنى گەپ-سۆزگە، ياخشىلىققا، كۆيۈنۈشكە، سەمىملىككە بارغانسېرى سەزگۈر قىلىدۇ.

مۇھەببەت تەربىيىسىنىڭ قۇدرىتى شۇ يەردىكى، مۇھەببەت ئادەمنىڭ ئادەم ئالدىدىكى گۈزەل مەجبۇرىيىتى، مۇھەببەت — قەلب ئارقىلىق باشقىلارنىڭ مەنبئى ئېھتىياجىنى، جۈملىدىن ئەڭ نازۇك مەنبئى ھېس قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ. قەلب ئارقىلىق بىراۋنى چۈشىنىدىغان بۇنداق قابىلىيەتنى تىل ئارقىلىق ئۆگەتكىلى بولمايدۇ، پەقەت ئاتا-ئانا ئۈلگە بولۇپ، بالغا ئۆگىتەلەيدۇ.

مانا بۇ، مۇھەببەت ھېسسىياتىنى يېتىلدۈرۈش جەريانىدۇر. شۇڭلاشقا، كېيىن بالىڭىز بولۇپ قالسا، ئىش-ھەرىكىتىڭىزگە دىققەت قىلىڭ. ئاتىنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنىڭ بالغا بولغان تەسىرى ئىنتايىن مۇھىم. ئەگەر ئاتا بولغۇچى ئوبدان ئۈلگە بولمىسا، بالىنى مۇھەببەت جەھەتتىن تەربىيەلەيمەن دېيىش قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ. ئاتا-ئانىسى ئۈلگە بولمىغاندا، شۇنداقلا ئاتا-ئانا بىر-بىرىگە كۆيۈنىدىغان، بىر-بىرىنى ئاسرايدىغان بولمىغاندا، بالىنىڭ سۆيۈشىنى ۋە سۆيۈلۈشىنى ئۆگىنىۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس.

دادام مېنى مەنبئى جەھەتتە تەربىيەلەشتە، مەندە جاسارەت ۋە چىدامچانلىق يېتىلدۈرۈشىنى مۇھىم بىر مەزمۇن قىلغان.

دادام ماڭا «جاسارەت بىزنى قورققان خەۋپ-خەتەرگە ۋە ھېس قىلغان بالا-قازاغا قارشى تۇرغۇزىدۇ، شۇنداقلا دۈشمەنلىككە تولغان بۇ ھاياتىمىزدا جاسارەت ناھايىتى كارغا كېلىدۇ. شۇڭا بىز بۇ مەنبئى قورالغا بالدۇرراق ئېرىشىشىمىز كېرەك. قانچە بالدۇر بولسا، شۇنچە

ياخشى» دېگەندى.

ئەلۋەتتە، بۇ يەردە ئادەم تەبىئىتىنىڭ قانداقلىقىمۇ ناھايىتى زور رول ئوينايدۇ. بىراق، تۇغما ئاجىز، قورقۇنچاق بالىلارنى توغرا تەربىيەلەش ئارقىلىق جاسارەتلىك قىلغىلى بولىدۇ.

ئادەتتىكى ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ كېلىشمەسلىكىگە ئۇچرىشىدىن ئەنسىرەيدۇ. بىراق دادام «بالىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەپ، خېيىم-خەتەرنى زىيادە تەكىتلەپ، بالىنىڭ چېنىقىش پۇرسىتىنى قۇربان قىلىۋەتكەندە، بالىدا جاسارەت يېتىلدۈرگىلى بولمايدۇ» دەپ قارىغان.

جاسارەتنىڭ يېتىلىشىدە ئىنساننىڭ تۇغما تەبىئىتى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. چۈنكى بىز گېرمانىيىلىكلەر تۇغما باتۇر كېلىمىز. بالىلارنىڭ چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ جاسارەتتىن ئىبارەت بۇ پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈلمەسلىكىدىكى ئاساسلىق سەۋەب — ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇلاردا كىچىك ۋاقتىدا جاسارەت يېتىلدۈرۈشكە سەل قارىغانلىقىدا. بەزىلەر دۈشمەن ئالدىدا قۇربان بولۇشتىن قورقمايدۇ، بىراق جاسارەت مۇشۇلا ئەمەس. چۈنكى بىز جەڭگاھتىن باشقا جايدىمۇ نۇرغۇن خەۋپ-خەتەرگە دۇچ كېلىمىز. گەرچە ئۆلۈم ئەڭ ۋەھىملىك ئىش بولسىمۇ، بىراق مەغلۇبىيەت، ئار-نومۇس ۋە نامراتلىقنىڭمۇ ۋەھىملىك تەرىپى بولىدىغان بولۇپ، كۆپ ساندىكى كىشىلەر بۇلارغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىنسان ھاياتىدا دۇچ كېلىدىغان خەۋپ-خەتەردۇر. ھەقىقىي باتۇرلۇق، چىدامچانلىق تۈرلۈك خەۋپ-خەتەرگە ئۇچراشتىن تەييار تۇرۇشنى، ھەر قانداق كېلىشمەسلىكىگە ئۇچرىغاندىمۇ قورقۇپ چېكىنمەسلىكىنى، شۇنداقلا بۇ كېلىشمەسلىكلەرنىڭ مەسلىھەتلىرىنى ئەقىلگە تايىتىپ تەمكىن ھالدا بىر تەرەپ قىلىشىمىزغا توسقۇنلۇق قىلىشىغا يول قويمايلىقىنى كۆرسىتىدۇ. دادام دائىم «مۇشۇنداق بولغاندىلا ئاندىن قىممىتى بولىدۇ، ئۇنداق بولمايدىكەن، ئادەمدە ھەر قانچە ئىقتىدار-بىلىم

بولغان تەقدىردىمۇ، بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ» دەيتتى.

«باتۇرلۇق ۋە چىدامچانلىق ئادەمنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىدۇ، ئاجىز ۋە قورقۇنچاقلارنى كىشىلەر كۆزگە ئىلمايدۇ» دېگەن قاراش ھازىرغىچە ماڭا ھەمراھ بولۇپ كەلدى، بۇ قاراش يەنە ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە ھەمراھ بولىدۇ.

قەدىمكى گېرمانىيىدە مۇنداق ياخشى بىر ئەنئەنە بار ئىدى: يەنى بالىلارغىمۇ چوڭلار قاتارىدا مۇئامىلە قىلىناتتى. ئاقسۆڭەكلەر بالىلارنى باشقا قەلئەدىكى ئاقسۆڭەكلەردىن ھەقىقىي چەۋەنداز بولۇشنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتەتتى. ئۇلار، بالا ئۆيدىن ئايرىلىپ، سىرتتا مۇشۇنداق مۇستەقىل ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بىر چەۋەندازدا بولۇشقا تېگىشلىك ساپا ۋە بىلىمنى ھازىرلىيالايدۇ، دەپ قارايتتى. دېمەك، بالىنىڭ مۇستەقىللىق ئېڭىنى يېتىلدۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش — نېمىس مىللىتىمىزنىڭ داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىسى.

بۇلارنى ماڭا دادام سۆزلەپ بەرگەن. ئۇ بۇ ئەنئەنىنى ناھايىتى قوللايتتى، شۇنداقلا ھازىرقى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىنى زىيادە قانات ئاستىغا ئېلىۋېلىشىدىن، بالىلاردا مۇستەقىللىق خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشكە ئەھمىيەت بەرمەسلىكىدىن ئەندىشە قىلاتتى. بىر قېتىم، بىر توپ ئەسكى بالىلاردىن تاياق يەپ ئۆيگە كەلسەم، دادام، بۇ ئىشنى ئۆزۈڭ ھەل قىل دەپ تۇرۇۋالدى. ئاپام تىت-تىت بولۇپ:

— ئۇ دېگەن ئەسكى بالىلار تۇرسا! كارل بارسا، يەنە تاياق يەيدۇ. كارلنىڭ بۈگۈن تاياق يېدىم دېگىنىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ بۇنداق ئىشنى كىچىك بالا قانداق ھەل قىلالايدۇ؟ سىز بارمىسىڭىز، مەن بارمەن! — دېدى.

— سىزمۇ بارسىڭىز بولمايدۇ! ئوغللىمىزنى يارماس ئادەم بولۇپ قالسۇن دەمسىز؟ — دەپ ئاچچىقلاندى دادام.

— ياق!

— خاتىرجەم بولۇڭ! ئوغللىمىز ناھايىتى قابىلىيەتلىك، دېدى دادام ۋە ماڭا قاراپ:

— كارل، بۇ ئىشنى چوقۇم ئۆزۈڭ ھەل قىلىشىڭ كېرەك. ساڭا ياردەم قىلماسلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ بىرىنچىدىن، ئۇلار كىچىك بالىلار ئىكەن، مەن چوڭ تۇرۇپ ئۇلارنى بوزەك قىلىپ بولمايدۇ؛ ئىككىنچىدىن، بىرەر ئىش بولسىلا مېنى ئىزدەسەڭ، يارىماس بولۇپ قالسىەن، كىچىكىڭدىن باشلاپ مەن ساڭا ئۆزۈڭنىڭ ئىشنى ئۆزۈڭ ھەل قىل دېمىدىممۇ؟- دېدى.

— شۇنداق دېگەنلىكىڭىزنى بىلىمەن. بىراق ئۇلار كۆپ، مەن ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيمەن. يەنە كېلىپ ھەر كۈنى ئاشۇ كوچىدىن ئۆتىدىغان تۇرسام، ئۇلارغا راستىنلا پۇل بېرەمدىمەن؟- دېدىم مەن سەل ئاغرىنىپ.

— بۇ ئىش ساڭا ھەقىقەتەن تەس كېلىدۇ. سەن ھازىر كىچىك، شۇڭا يولۇققان قىيىن مەسىلىلەرنىڭمۇ چەكلىك، بىراق سەن چوڭ بولغاندا، تالاي قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىسەن. ئەگەر سەن ھازىر ئىشلارنى مۇستەقىل بىر تەرەپ قىلىشنى ئۆگەنمەي، ھەممىلا ئىشتا بىزگە تايىنىۋالساڭ، كېيىن قانداق قىلىسەن؟ بىز ساڭا ئۆمۈرۋايەت ھەمراھ بولالامدۇق؟ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلغۇدەك قابىلىيەتنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمەن. ھازىر مۇھىم بولغىنى شۇكى، جىددىيەشمە، كاللاڭنى ئىشلىتىپ كۆپرەك چارە تاپ. ئۆزۈڭ يالغۇز ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيسەن، بىراق سېنىڭ ئۇلارنىڭكىدىنمۇ ئەقىللىق كاللاڭ بار ئەمەسمۇ؟ ئوبدانراق ئويلاپ باق، بىز ئىنسانلار شىر-يولۋاسلاردىن كۆپ ئاجىز، بىراق نېمە ئۈچۈن يەنە ئۇلاردىن غالىب كېلەلەيمىز؟- دېدى دادام.

دادامنىڭ يېتەكلىشى بىلەن، مەن ئۆزۈم بىر چارە ئويلاپ چىقتىم. ئەتىسى مەن مەكتەپتىكى ئاشۇ بالىلارغا بوزەك بولغان نەچچە ئون بالا بىلەن بىرلىشىپ، ئۇلارنى تازا سالدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن

ئېنگىست ۋە شوركىلىرى بىزنى بوزەك قىلالمايدىغان بولدى. مەن ۋە ھەمراھلىرىمۇ ئۇلارغا يولدىن ئۆتۈش ھەققى تاپشۇرمايدىغان بولدۇق. دادام مەندە كىچىكىمدىن باشلاپلا مۇستەقىللىق قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ئوبدان ئەھمىيەت بەرگەچكە، مەندە تەبىئىي ھالدا مۇستەقىل، ئۆز-ئۆزىگە تايىنىدىغان، باشقىلارغا قىلچە تايىنىۋالمايدىغان روھ ۋە كىشىلىك پەزىلەت يېتىلدى. ئۆز-ئۆزىگە يۈزلىنىش، ئۆز-ئۆزىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت-مەغلۇبىيىتىگە، شان-شەرىپى بىلەن ئار-نومۇسىغا، ئېرىشكىنى بىلەن مەھرۇم بولغىنىغا يۈزلىنىش — كىشىلىك ھاياتتا مۇقەررەر بېسىپ ئۆتىدىغان يولدۇر، بۇنىڭدىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئالغىلى بولمايدۇ.

تەربىيىلىنىشتىن ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەشكە ئۆتۈش — تالانت ئىگىلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشىدىكى ئەڭ ئاخىرقى يول. دادام «تالانت ئىگىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنبەسى خاراكتېرى — باتۇرلۇق بىلەن يول ئېچىپ يېڭىلىق يارىتىش ۋە نوپۇزلۇقلارغا جەڭ ئېلان قىلىشقا جۈرئەت قىلىش» دەپ قارايتتى. بۇ خىل مەنبەسى خاراكتېر ئىجادىيەت قابىلىيىتىنىڭ مەنبەسى، ئىجادىيەت قابىلىيىتىگە ئىگە كىشىلەرلا تالانت ئىگىسى دەپ ئاتىلىشقا مۇناسىپ. تارىخقا قارايدىغان بولساق، نۇرغۇن داڭلىق زاتلار مۇشۇنداق مەنبەسى خاراكتېرىگە ئىگە بولغاچقا، قالتىس ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىۋالغانلىقىنى بىلەلەيمىز.

دادام دائىم «بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيادا چاكانا ئادەملەر بەك تولا، ئۇلار تۈرلۈك نوپۇزغا بويسۇنىدۇ، خەق نېمە دېسە، شۇنى دەيدۇ، ئۆزىگە خاس كۆز قارىشى بولمايدۇ» دەيتتى. ئۇ مېنىڭ ئۇنداق چاكانا ئادەم بولۇپ قېلىشىمنى خالىمايتتى. شۇڭا، دادام مېنى تۈرلۈك ئەمىر-مەرۇپلار بىلەن چەكلەپ قويمايتتى، مېنى نوپۇز-ئابروي ئارقىلىق تېخىمۇ باسمايتتى.

دادام «مەن ئوغلۇمنى ئىجادچانلىق روھىغا ئىگە قىلىپ تەربىيىلەپ چىقسام دەيمەن. چۈنكى ئىجادچانلىق — بىر ئادەمنىڭ

مۇنەۋۋەر ئىلىم ئەھلى، سەنئەتكار، ئالىم، سىياسىئون، ھەربىي قوماندان، ھەتتا سودىگەر، دېھقان بولۇشىدىكى ھازىرقى تېگىشلىك روھتۇر» دەپ قارىغان.

دادام مېنى «تەربىيلىنىشتىن ئۆز-ئۆزىنى تەربىيلەشكە ئۆتۈش، يەنى ئۆز-ئۆزىگە يۈزلىنىش — بىردىنبىر چىقىش يولى» دېگەن ئىدىيىسى بىلەن تەربىيلىگەن.

بۇ كىتابنىڭ ئىسمىمۇ «تەربىيە»

بۇ كىتابنىڭ ئىسمىمۇ «تەربىيە»

مۇنەۋۋەر ئىلىم ئەھلى، سەنئەتكار، ئالىم، سىياسىئون، ھەربىي قوماندان، ھەتتا سودىگەر، دېھقان بولۇشىدىكى ھازىرقى تېگىشلىك روھتۇر» دەپ قارىغان. دادام مېنى «تەربىيلىنىشتىن ئۆز-ئۆزىنى تەربىيلەشكە ئۆتۈش، يەنى ئۆز-ئۆزىگە يۈزلىنىش — بىردىنبىر چىقىش يولى» دېگەن ئىدىيىسى بىلەن تەربىيلىگەن.

ئون توققۇزىنچى باب

تالانت ئىگىلىرى — ئەتراپلىق

تەلىم-تەربىيەنىڭ نەتىجىسىدۇر

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1810- يىلى 29- ئىيۇل ھاۋا ئوچۇق.

بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا بىز كارسىپلغا بارغاندا، پادىشاھ سىرتقا زىيارەتكە چىقىپ كەتكەنىكەن.

شۇڭا ۋەزىر لارست بىزنى كۈتۈۋالدى. ئۇ كارلنى دەسلەپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ قابىلىيەت — تالانتىدىن گۇمانلانغانىدى. بىراق كارل بىلەن بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، كارلغا قول قويدى.

ۋەزىر لارست كارلدىن ئۈچ سائەتچە ئىمتىھان ئالدى. ئۇ كارلدىن پەلسەپە، ئەدەبىيات، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە، تارىخ قاتارلىق نۇرغۇن جەھەتلەردىن بىر تالاي سوئاللارنى سورىدى. كارل بولسا بۇ سوئاللارغا بىر-بىرلەپ قانائەتلىنمەيلى دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەزىر لارست ئاخىر كارلنىڭ نامىنىڭ بىكار تارقالمىغانلىقىغا ئىشەندى. ئۇ: «دۆلىتىمىزدە شۇنداق ياخشى ئونۋېرسىتېتلار تۇرسا، نېمىشقا كارلنى چەتئەلگە ئەۋەتسىز؟» دېدى ۋە ئاتا-بالا ئىككىمىزنى لېيپزىگقا بارغۇزماي، دۆلەت ئىچىدە ئېلىپ قېلىشنى قارار قىلدى.

ۋەزىر لارست كەچلىك زىياپەت تەييارلاپ، ئاتا-بالا ئىككىمىزنى ۋە ھۆكۈمەت ۋەزىرلىرىنى كۈتۈۋالدى. زىياپەتتىكى كىشىلەرمۇ كارلنى

سناپ كۆرۈپ، قايىل بۇلۇشتى. كېڭىشىش ئارقىلىق ئۇلار پادىشاھقا بىزنى لېيىزىگىگە بارغۇزماي، دۆلەت ئىچىدىكى خاللىرى ياكى گىۋىتتېنگېن ئۇنۋېرسىتېتىدا ئوقۇتۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىشنى قارار قىلىشتى. بىراق مەن لېيىزىگ شەھەر پۇقرالىرىنىڭ كۆڭلىنى دەپ، ئۇلارنىڭ پىكىرىنى چىرايلىق رەت قىلدىم. پادىشاھنىڭ رۇخسىتىگە ئېرىشەلمىگەچكە، بىز يەنىلا لوخ كەنتىدە ئىچىمىز پۇشقان ھالدا ساقلاپ تۇراتتۇق.

بۈگۈن بىز ۋېلفۇراد ۋەزىرىنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالدۇق. خەتتە مۇنداق يېزىلغانىدى:

پادىشاھ ئالىيلىرى جانابىڭىزنىڭ ئىستىپانامىسىدىن ۋە ئوغلىڭىزنىڭ ئاجايىپ تالانتىدىن ۋاقىپ بولدى. ئىلىمگە ھېرىسمەن پادىشاھ ئالىيلىرى مېنى يارلىق يەتكۈزۈشكە بۇيرۇدى. جانابىڭىزنىڭ ئىستىپانامىسىگە بۇ يىلقى مىلاد بايرىمىدىن كېيىن رۇخسەت قىلىدىغان ۋە ئوغلىڭىز ئۇنۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، جانابىڭىزغا يەنە ئۆز كەسپىڭىزنى قىلىدىغان رايون بەلگىلەپ بېرىدىغان بولدى.

پادىشاھ ئالىيلىرى دۆلىتىمىز ئىچىدىمۇ مۇنەۋۋەر ئۇنۋېرسىتېتلار بولغانلىقتىن، ئوغلىڭىزنىڭ چەتئەلگە بېرىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى، دۆلەت ئىچىدە ئۇقۇسىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنداقلا چەتئەلنىڭ ماددىي ياردىمىنى قۇبۇل قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى، بۇ يىلقى مىلاد بايرىمىدىن كېيىنكى ئۈچ يىل ئىچىدە ھەر يىلى 60 مارك بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە ئوغلىڭىزنى گىۋىتتېنگېن ئۇنۋېرسىتېتىغا كىرىپ ئوقۇشىغا يارلىق قىلدى.

ئالىيلىرىنىڭ يارلىقىنى جانابىڭىزغا يەتكۈزگىنىدىن ناھايىتى شەرەپ ھېس قىلىمەن ھەم ئوغلىڭىزنىڭ تەربىيىلىنىشى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشنى خالايمەن. گىۋىتتېنگېنغا كۆچۈپ كېلىش ئۈچۈن، بۈگۈندىن باشلاپ مىلاد بايرىمىغىچە بولغان ئىككى ئاي ئىچىدە ئىستىپا تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈۋالسىڭىز بولىدۇ.

قارىغاندا، كارل بۇ يىل كۈزدىن باشلاپ گىۋىتتېنگېن ئۇنۋېرسىتېتىدا تۆت يىل ئوقۇيدىغان ئوخشايدۇ. خەتتە يەنە ئۇ تۆت يىل ئىچىدە ئوقۇيدىغان پەنلەرنىڭ

تەزىملىكىمۇ بار ئىدى. بىرىنچى مەۋسۇمدا قەدىمكى زامان تارىخى ۋە فىزىكا؛ ئىككىنچى مەۋسۇمدا ماتېماتىكا ۋە بوتانىكا؛ ئۈچىنچى مەۋسۇمدا ئەمەلىي ماتېماتىكا ۋە ناتۇرال ئىلمى؛ تۆتىنچى مەۋسۇمدا خىمىيە ۋە ئاناتىكا؛ بەشىنچى مەۋسۇمدا ئۆلچەش ئىلمى، تەجرىبە خىمىيىسى، مېنىرالشۇناسلىق، دېففېرىنسىئال ۋە ئېنىتىگرال؛ ئالتىنچى مەۋسۇمدا ئەمەلىي گىئومېترىيە، ئوپتىكا، مېنىرالشۇناسلىق (ئالدىنقى مەۋسۇمنىڭ داۋامى)، فىرانسىيە ئەدەبىياتى؛ يەتتىنچى مەۋسۇمدا سىياسىي تارىخ، قەدىمكى زامان تارىخى (2-قىسمى)؛ سەككىزىنچى مەۋسۇمدا ئالىي ماتېماتىكا ئۆگىنىشى كېرەك ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئانالىز خىمىيە، ئېتىكا، تىلشۇناسلىق قاتارلىق پەنلەرمۇ بار ئىدى. قانداق قىلسام بۇلار، كارل بەك كىچىك ...

* * *

1810- يىلى 9- ئۆكتەبىر ھاۋا تۇتۇق.

ئۇنۋېرسىتېتقا ئەمدىلا كىرىپ، ئالىي مەكتەپ تۇرمۇشى نانۇنۇش بىلىنگەن بولسا كېرەك، كارل ئۇنۋېرسىتېتتەمۇ ئەلا نەتىجىگە ئېرىشىش-ئېرىشەلمەسلىكىدىن ئەندىشە قىلغاندەك قىلاتتى. بۈگۈن مەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك قىياپەتتە:

— كارل، خېلى بولدى، گىتتار چالمايسەنغۇ؟- دەپ سورىدىم.

— چالغۇم يوق،- دېدى كارل.

— نېمىشقا؟

— ھازىر مەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدىم، بارلىق

زېھنىمنى ئۆگىنىشكە قارىتىشىم كېرەك.

— گېپىڭگە قارىغاندا، بۇنىڭدىن كېيىن ساڭا گىتتارنىڭ،

مۇزىكىنىڭ كېرىكى يوقكەندە؟

— پۈتۈنلەي ئۇنداقمۇ ئەمەس. پەقەت شۇ ...
— مۇزىكا سەن ئۈچۈن ئۈنچە مۇھىم بولماي قالدى، شۇنداقمۇ؟
كارل مېنىڭ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي، لام-جىم دېمەيلا
بېشىنى تۆۋەن قىلدى.

— ساڭا دېگەنلىرىمنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ ئۆگىنىشىنىڭ
ئەھمىيىتى ئۆزىمىزنى شاد-خۇرام ئادەمگە ئايلاندۇرۇشتا. ئەگەر سەن
ئۆگىنىشىنى دەپ تۇرمۇشنىڭ خۇشاللىقىدىن مەھرۇم بولساڭ،
ياشاشنىڭ يەنە نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟

— دادا، ئەمىسە سىزنىڭچە قانداق قىلسام بولىدۇ؟
— ئەگەر سېنىڭ راستىنلا مۇزىكىدىن راياڭ يانغان بولسا،
ئۇنىڭدىن ۋاز كەچسەڭ بولىدۇ. بىراق ئۇنى ھازىرمۇ ياخشى كۆرسەڭ،
ھەر كۈنى گىتتار چېلىشنى مەشىق قىلىپ تۇر. چۈنكى بۇنداق
قىلساڭ تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ گۈزەل نەرسىلەرگە ئېرىشەلەيسەن،—
دېدىم مەن.

بەلكىم ئۇ چۈشەنگەندۇ، ئادەم ئۈچۈن ئۆگىنىش بولسىلا
بولمايدۇ؛ ئادەم ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشى كېرەك.

* * *

1810- يىلى 2- نۇمبىر ھاۋا ئۇچۇق.
كارلنىڭ ماتېماتىكا نەتىجىسى بەكلا ئەلا بولغانلىقتىن بولسا
كېرەك، يېقىندا ماتېماتىكا پروفېسسورى ماكسۋېل ئەپەندى ئالايتەن
مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. ئۇ ماڭا:

— كارل ۋېتېر ئەپەندى، ئوغللىڭىزنىڭ ماتېماتىكا جەھەتتىكى
تالانتى باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىكەن. ئەگەر ئۇنى ھازىردىن
باشلاپ مۇشۇ جەھەتتە تەربىيىلەسەك، كېيىن چوقۇم داڭلىق
ماتېماتىك بولۇپ چىقالايدۇ،— دېدى.

— سىز ماتېماتىكا مۇتەخەسسسى، سۆزىڭىز ناھايىتى نوپۇزلۇق، ئەلۋەتتە. ئوغلۇمغا كۆيۈنگەنلىكىڭىزگە كۆپ رەھمەت. بىراق، كارلغا كېيىنكى كەسپىنى ھازىر تاللىغىلى سېلىش بەك بالدۇرلۇق قىلىدۇ، دېدىم مەن.

— نېمىشقا؟ بالدۇرراق تەربىيەلەش ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق ئەمەسمۇ؟— دېدى پروفېسسور ماكسۋېل ئەجەبلىنىپ.

— مەن مۇنداق ئويلايمەن، كارل بۇ يىل ئەمدى 14 ياشقا كىردى. ئۇ كىچىكلىكىدە كۆپرەك بىلىم ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. قانداق كەسپىنى تاللاش، مېنىڭچە، 18 ياشتىن كېيىنكى ئىش. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ھەممە بىلىمنى ئۆگىنىشى كېرەك. چۈنكى بۇنىڭ كەلگۈسىدە ئۇنىڭغا پايدىسى بار،— دېدىم مەن.

— سىز ئوغلۇڭىزنىڭ داڭلىق ماتېماتىك بولۇشىنى خالىمامسىز؟ ئۇنىڭ بۇ جەھەتتە قالتىس تالانتى بار،— دېدى پروفېسسور ماكسۋېل.

— مېنىڭچە، كەسپىنى كارل ئۆزى تاللىشى كېرەك. 18 ياشقا كىرگەندىن كېيىن، ئەگەر كارل يەنىلا ماتېماتىكىنى ياخشى كۆرسە، مەن ئۇنى قوللايمەن. بىراق ھازىر بۇنىڭ بالدۇرلۇق قىلىدۇ،— دېدىم مەن. گەرچە پروفېسسور ماكسۋېلنىڭ ياخشى كۆڭلىنى رەت قىلغان بولساممۇ، بىراق ئۇ چۈشەندۈرۈشۈمنى ئاڭلاپ، مېنىڭ كۆز قارىشىمغا قوشۇلدى.

ئۇلۇشكۈن كارل ماڭا: «پروفېسسور ماكسۋېل ماڭا: <كارل، ئوبدان ئۆگەن، مەن سېنى ساقلايمەن> دېدى» دېدى.

پروفېسسور ماكسۋېل ھەقىقەتەن ئاق كۆڭۈل، كەڭ قورساق ئادەم ئىكەن. ئۇ مېنىڭ رەت قىلغىنىمغا ئاچچىقلاپ قالماي، ئەكسىچە ئۇستازلىق سۈپىتى بىلەن كارلنى ئىلھاملاندۇرۇپتۇ، ئۇ ھەقىقەتەن ئوبدان ئادەم ئىكەن.

بۈگۈن بۇ ئىش خىيالىمغا كېلىپ، پروفېسسور ماكسۋېلغا رەھمەت ئېيتسام بولىدىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

1812- يىلى 3- ماي ھاۋا ئوچۇق. بۇگۈن كارلنىڭ پەلسەپە ئوقۇتقۇچىسى كارلنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇشى ۋە ئىلگىرىكى تەربىيىلىنىش ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن بىزنىڭ گېۋتتېنگېندىكى ۋاقىتلىق تۇرالغۇمىزغا كەلدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىسىنىڭ كەلگەنلىكىدىن كارل بەكلا خوش بولدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىسىنى قىلچە يات كۆرمەي، قىزغىن مۇئامىلە قىلدى. بىراق ئوقۇتقۇچىسى كارلغا دېگەندەك قىزغىن بولمىدى، ئۇ خۇددى كۆرۈنمەس بىر كۈچ تىزگىنلەۋاتقاندەك، قاپقىنى ئېچىپ ئولتۇرمىدى. گەرچە مەن ئادەتتە خوشچاقچاق ئادەم بولساممۇ، بىراق بۇگۈن سىياپە بولۇپ، باشتىن ئاخىر تەكەللۇپ قىلىپ تۇردۇم. ئوقۇتقۇچىسى كەتكەندىن كېيىن، كارل ئەجەبلەنگەن ھالدا ماڭا: — دادا، بۇگۈن سىز سەل باشقىچىرەك تۇرىسىزغۇ، دېدى. — قانداقسىگە شۇنداق ئويلاپ قالدىڭ؟ مەن كۈندىكىگە ئوخشاشقۇ، دېدىم. — ئادەتتە ئوچۇق-يورۇق ئىدىڭىز، بىراق بۇگۈن چىرايىڭىز ئېچىلمىدىغۇ؟ — ئوقۇتقۇچىڭنىڭ ئىپادىسىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇمۇ قاپقىنى ئاچماي ئولتۇرىدىغۇ. — ئۇ نېمىشقا ئۇنداق قىلىدۇ؟ ئۇ بىزنى ياقتۇرمىسا، نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىدۇ؟ كەلگەندىكىن، يەنە نېمە دەپ قاپقىنى ئاچماي ئولتۇرىدۇ؟ — ئۇ بىرەر ئىشتىن خاپا ئەمەس، بەلكى بىز بىلەن ناتونۇش، شۇڭا بۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن تونۇش بولمىغاچقا،

مۇئامىلەممۇ ئادەتتىكىدەك بولدى.

قىزىق ئىشقا بولسا! يۇرتىمىزدىكى چاغدا كىشىلەر تونۇش بولسۇن-
بولمىسۇن، قىزغىن سالاملىشاتتى. بىراق گىۋىتېنىڭ پىندا كىشىلەر
نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغاندۇ؟

ئوغلۇمنىڭ كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ نازۇك
بولدىغانلىقىنى چۈشەنمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا سەۋرچانلىق
بىلەن چۈشەندۈردۈم:

بىز بۇرۇن سەھرادا تۇرغان، كىشىلەرنىڭ ئوي-خىيالىمۇ ئۈنچە
مۇرەككەپ ئەمەس ئىدى، بۇ بىر پاكىت. بىراق بىز ھازىر شەھەردە
تۇرۇۋاتىمىز، مۇھىت ئوخشىمايدۇ، شۇڭا بەزى تەرەپلەرنىڭ ئوخشاش
بولماسلىقى تەبىئىي. باشقىلارغا دوستانە مۇئامىلە قىلىش توغرا،
ئەلۋەتتە. بىراق ئىنساننىڭ ئىچكى دۇنياسى بەك مۇرەككەپ،
بەزىلەرنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ سەن بىلەن ئارىلىشىشتىكى مەقسىتى
ۋە غەرىزىنى سەن بىلەلمەيسەن. شۇڭا بۇنداق ئەھۋالدا، بىراۋنىڭ
كۆڭلىدىكىنى توغرا بىلىش ئۈچۈن، كۆزىتىشنى ئۆگىنىۋېلىشنىڭ
كېرەك. ئۆزۈڭ چۈشەنمەيدىغان ياكى تونۇمايدىغان كىشىلەرنىڭ
ئالدىدا ئالاقىدە دىققەت قىلىشىڭ، ئىشىنى بەك تۈز ياكى بەك
ئاشۇرۇپ قىلماسلىقىڭ كېرەك. بۇنىڭ ئۆزۈڭگىمۇ، ئۆزۈڭگىمۇ
پايدىسى بار.

مېنىڭچە، كارل يۇقىرىقى گەپلىرىمنى پۈتۈنلەي چۈشىنىپ
كېتەلمىسىمۇ، بىراق مەن ئاشۇ ئىشلارنىڭ كەلگۈسى ھاياتىغا
پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈردۈم.

كچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 28- نۇباير ھاۋا ئوچۇق.

ئۇنۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا دادامنىڭ ماڭا ئېيتقان «مۇنتىزىم تەلىم-تەربىيە ساڭا پەقەت بىلىملا بېرەلمەيدۇ، بىراق مەنىۋى ھاياتى كۈچ ۋە ئىجادىيەت قابىلىيىتى ئاتا قىلالمايدۇ. شۇڭا، سېنىڭ بىلىمنى مۇستەقىل تەتقىق قىلىش بىلەن ئىگىلەش ئۆتتۈرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئوبدان ماسلاشتۇرۇشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇندىلا نەتىجە يارىتالىشىڭ مۈمكىن. بىلىم ئۆگىنىشتىكى ئاخىرقى مەقسەت — ئەقىل-پاراسەتكە ئېرىشىش. بۇمۇ مېنىڭ سەندىن كۈتىدىغان ئەڭ چوڭ ئۈمىدىم. سېنى پاراسەتلىك ئادەم بولسىكەن دەيمەن» دېگەن نەسەھتى ھېلىھەم ئېسىمدە.

ئەمەلىيەتتە، ئۇنۋېرسىتېت بىلىملىكلەر يىغىلغان جاي. بۇ جايدا ھەممىلا ئادەمدە ئۆگىنىشكە ئەرزىيدىغان ئارتۇقچىلىق بولىدۇ، بىراق بۇ ھەممىلا ئادەم سىزنىڭ ئۇستازىڭىز بولالايدۇ، دېگەنلىك ئەمەس. دادامنىڭ ماڭا ئېيتقان «مەن سېنىڭ بىرىنچىدىن، روھىي جەھەتتىن يېتەكلىنىدىغان بولۇشىڭنى؛ ئىككىنچىدىن، جاھاننىڭ ئەلىمى-تەلىمىنى ئوبدان بىلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ ئىككى شەرتكە ئۇيغۇن كەلگەنلەر لايىقەتلىك ياش ئۇستاز بولالايدۇ» دېگەن نەسەھتىمۇ ئېسىمدە.

كىشىلىك تۇرمۇشتا ئېھتىياتچان بولۇشنىڭ بىردىنبىر يولى — جاھاننىڭ ئەلىمى-تەلىمىنى ئۈزۈل-كېسىل چۈشىنىشتۇر. مەن بۇنىڭدا زور ئەقىل-پاراسەت بولىدۇ، دەپ قارايمەن. بۇ ئەقىل-پاراسەتكە مۇنداقلا تەپەككۈر قىلىپ ياكى كىتابنى كۆپرەك ئوقۇش بىلەن ئېرىشكىلى بولمايدۇ، بەلكى ئۇستازنىڭ يېتەكچىلىكىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

روھىي جەھەتتىن يېتەكلىنىش تېخىمۇ مۇھىم، چۈنكى بۇ،

ئىلىمگە ئېرىشىشنىلا ئەمەس، كىشىلىك ھايات يولىدا ئېزىپ-تېزىپ كەتمەسلىكىنى ياكى نىشاندىن ئادىشىپ قالماسلىقىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، روھىي جەھەتتە مەكتەپكە باغلىنىۋالماستىنمۇ ئۇستازلارنىڭ ھەقىقىي مەسلىسىگە، يەنى قانداق ئادەم بولۇش مەسلىسىگە ئايلاندى. ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان ئادەمنى تەربىيەلەپ چىقىش-چىقىماسلىق بىر ئادەمنىڭ ئۇستاز بولۇش-بولالماستىقىدىكى بىر دىنبىر ئۆلچەمدۇر.

بۇ جەھەتتە دادامنىڭ مەنۋى جەھەتتىكى قەدىناس دوستى فېستالونى (چۈنكى دادام ئۇنىڭ بىلەن بۇۋېسىدا بىر قېتىملا كۆرۈشكەن) ئۇستاز دېسەم بولىدۇ. مەن فېستالونىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان، ئۇنىڭ «تەلىم-تەربىيە ئادەمنىڭ مۇكەممەل تەرەققىي قىلىشىدىن دېرەك بېرىدۇ» دېگەن ماقالىسى ماڭا بەكرەك تەسىر قىلغان. ئۇ بۇ ماقالىسىدە مۇنداق يازغان:

«مۇھىم ئامىل ئۇسۇلى» مەسلىسى ئادەمنىڭ ئىقتىدار-قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈش بىلەن تەبىئەت قانۇنىيىتىنىڭ بىردەكلىكى دېگەنلىكتۇر. مەن بۇ مەسلىنىڭ مۇھىملىقىنى ئازدۇر-كۆپتۈر ھېس قىلىدىم ۋە كېيىنكى تۆمۈردە زېھنىنىڭ كۆپ قىسمىنى بۇ مەسلىنى ھەل قىلىشقا سەرپ قىلىدىم.

بۇ ئۇسۇلنىڭ مەزمۇنىنى بىلمەكچى بولساق، ئىنسان تەبىئىتىنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. ئىنسان تەبىئىتىنىڭ تۇغما ماھىيىتى نېمە؟ ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى نېمە؟ شۇنىسى ئېنىقكى، بىز ئىنسانلار بىلەن باشقا ھايۋانلاردىكى ئورتاق ئىقتىدار-قابىلىيەتلەر ھەرگىزمۇ ئىنساندىكى ئەڭ ئەھمىيەتلىك نەرسە ئەمەس. ئىنسان ماھىيىتى ئۇلاردا ھايۋانلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان ئالاھىدە قابىلىيەت ۋە زېھنىنىڭ بارلىقىدا ئەمەس، شۇنداقلا ئىنساننىڭ ئوڭاي چىرىيدىغان جىسمىدا ئەمەس ۋە ياكى سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ تەلپىنىدۇمۇ ئەمەس، بەلكى ئىنساندىكى ئەخلاق ۋە دىنىي ئېتىقاد قابىلىيىتى، ئەقىل-پاراسىتى ۋە ئەمەلىيەت قابىلىيىتىدە. بۇلار ئىنسان تەبىئىتىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، «مۇھىم ئامىل مېڭىسى» مەسلىسى تەبىئەت

قانۇنىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، ئىنسان مېڭىسى، قەلبى ۋە پۇت-قوللىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مەسلىسىدۇر.

تەبىئەت بىلەن ماسلىشىش دېگەنلىك، ئۆزىمىزدىكى ھايۋانلارغا خاس تەبىئەتنى ئۈزلۈكسىز تۈردە تېخىمۇ يۇقىرى دەرىجىدىكى، ئىنسانغا خاس تەلەپكە (بۈيۈكلۈك مۇشۇ خاس تەلەپ سۈپىتىدە ئىنساننىڭ ئاساسى تەبىئىتىنىڭ بىرى بولۇپ مەۋجۇت بولىدۇ) بويسۇنۇش دېگەنلىكتۇر. يېغىنچاقلىغاندا، ئىنسان جىسمىنى قەلبكە بويسۇندۇرۇش دېگەنلىكتۇر.

چوڭقۇرلاپ ئېيتساق، بۇ تەرەققىيات جەريانىدىكى ماھارەت ئارقىلىق ئەۋج ئالدىغان ھەربىر ئورۇنۇش تەبىئەت ئېرىشكەن جانلىق، ئېنىق تۇيغۇلارنى ھەل قىلغۇچ شەرت قىلىشى كېرەك.

بۇ جەريان تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەتلەردىن شەكىللەنگەن تۇراقلىق قانۇنىيەت تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن. بۇ قانۇنىيەت ئادەمنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولغان، توسۇۋالغىلى بولمايدىغان بىرخىل كۈچ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. پۇرسەت كەلسىلا، بۇ كۈچ بىزنى ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئۈندەيدۇ. بۇ باشقا خاراكتېردىكى نەرسە بولماستىن، بەلكى يوشۇرۇن كۈچ-قۇدرەتتۇر.

«مەن بولالايمەن» دېگەن بۇ تۇيغۇ يۈكسىلىشىنىڭ شەرتى بولۇپ، بىز ئىنسانلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىدىكى بىر قانۇنىيەتتۇر. بىراق بۇ قانۇنىيەتنىڭ ئالاھىدە شەكلى باشقا مۇناسىۋەتلىك ئىقتىدارلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ. گەرچە بۇ قانۇنىيەتنىڭ شەكلى كۆپ خىل بولۇپ كەتسىمۇ، بىراق بىردەكلىكىنى يوقاتمايدۇ. چۈنكى ئۇلار بىردەكلىكتىن — ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىردەكلىكىدىن باشلىنىدۇ. ئىقتىدار-قابىلىيەتلەر ماس بولالغاندىلا، ئۇلار ئىنسان تەبىئىتى بىلەن بىردەك بولالايدۇ. ئادەمگە تەسىر كۆرسىتىدىغىنى ئايرىۋېتىشكە بولمايدىغان بىر پۈتۈنلۈك بولۇپ، ئاشۇ سۆزلە («مەن بولالايمەن» دېگەننى كۆرسىتىدۇ — تەرجىماندىن) بىز چۈشىنىدىغان تەلىم-تەربىيىنىڭ مەنىسىنى ھازىرلىغان. تەلىم-تەربىيە پۇت-قول، قەلب ۋە مېڭىگە چېتىلىدۇ. مەلۇم بىر تەرەپكەلا ئېغىپ كەتكەندە، رازى بولغۇدەك ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. مەلۇم بىر تەرەپتىكى قابىلىيەتنىلا (مېڭە ياكى قەلب ياكى

پۈت-قول) تەرەققىي قىلدۇرغاندا، ئىنساننىڭ تەبىئىتىدىكى تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلدى. بۇ غەيرىي تەبىئىي ئۇسۇل ئارقىلىق بىر تەرەپلىمە تەرەققىي قىلغان ئادەمنىڭ پەيدا بولۇشىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەخلاقىي ۋە دىنىي جەھەتتىلا تەربىيەلەش ياكى ئەقلىي جەھەتتىلا تەربىيەلەش خاتا.

ئىنسان تەبىئىتىنىڭ مەلۇم بىر تەرىپىنىلا كۈچەپ تەرەققىي قىلدۇرۇش خاتا ھەم نورمالسىزلىقتۇر. بۇ خۇددى مىس تۇرۇپىنى يۇۋلەپ، چوڭ جاڭنى ئۇرۇپ چىقارغاندا چىققان قۇرۇق، چىن بولمىغان ئاۋازغا ئوخشايدۇ. تەلىم-تەربىيە ئىسمى-جىسمىغا لايىق بولۇشى، ئادەمنىڭ تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيىتىنى ئەتراپلىق، مۇكەممەل تەرەققىي قىلدۇرۇشى زۆرۈر.

ئىنسان قابىلىيىتىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى قەۋمنىڭ مۇقەددەس ۋە مەڭگۈلۈك تۇغما ئىقتىدارىدۇر. بۇ خىل پۈتۈنلۈككە ئەھمىيەت بېرىش تەلىم-تەربىيىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىدىكى ئاساسلىق شەرتتۇر. «پەرۋەردىگار ئۇنى بىرىكتۈرۈپ، بىر پۈتۈنلۈككە ئايلاندۇرغان، ئۇنى ھېچكىم پارچىلىۋەتمىسۇن» تەلىم-تەربىيىدە كىمكى بۇ پىرىنسىپقا سەل قارايدىكەن، مەيلى قانداق ئۇسۇل قوللانسۇن، تەربىيەلەپ چىققىنى كەمتۈك ئادەم بولىدۇ، بۇ خىل ئادەملەردىن رازى بولغۇدەك بىرەر نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ.

مەلۇم بىر جەھەتتىلا ئالاھىدە تەرەققىي قىلدۇرۇلغان ئۇنداق كىشىلەر ئۆز-ئۆزىنى قايمۇقتۇرۇشنىڭ قۇربانى بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى ۋە يېتەرسىزلىكىنى بىلمەيدۇ.

تۈرلۈك تەلىم-تەربىيە ئۇلارنى قاتتىق چۈشەپ قويغان. مەيلى ھېسسىيات جەھەتتە زىيادە تەرەققىي قىلدۇرۇش بولسۇن ياكى ئەقلىي جەھەتتە زىيادە تەرەققىي قىلدۇرۇش بولسۇن، بۇنداق تەڭپۇڭسىزلىق ئاخىر بېرىپ مەغلۇبىيەتكە دۇچار قىلىدۇ.

ئائىلە ۋە پۇقرانىڭ بەختلىك بولۇشى مەنئۇي ئامىلغا تايىنىدۇ. مەنئۇي ئامىل بولمىسا، ئائىلە ۋە پۇقرا تۇرمۇشىنىڭ بەختلىك بولۇشىمۇ قۇرۇق خىيال بولۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە تۈرلۈك ناچار پەزىلەت، ساغلام بولمىغان ھېسسىيات، تەڭسىز كەيپىيات ۋە ھەرخىل ئىختىلاپلار پەيدا بولىدۇ.

كىشىلەر مېنى تالانت ئىگىسى دەپ تەرىپلەيدۇ. بىراق تالانت ئىگىسىنىڭ ئەتراپلىق تەلىم-تەربىيىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى مەن، دادام، ئاپام ئۈچۈنلا بىلىمىز.

مەنمۇ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بالىلارنى بىر تەرەپلىمە تەربىيىلىگەنلىكىنى كۆرگەن.

ئۇلار بالىلىرىغا پەقەت بىر تۈرلۈك بىلىمنىلا ئۆگىتىدۇ، جىق ئۆگەتسەم ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇنداق قاراش خاتا. مېنىڭچە، تۈرلۈك بىلىملەر باغلىنىشلىق بولۇپ، بۇ بىلىملەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىدىغان مەلۇم خىل مۇناسىۋەت مەۋجۇت. بىر تۈرلۈك بىلىمنىلا ئۆگەتكەندە، بالىنىڭ نەزەر دائىرىسى تار دائىرە بىلەنلا چەكلىنىپ قالىدۇ.

بىر نەرسىنى تەربىيەلەش نەتىجىسىدە بالا پەقەت بىر نەرسىنىلا بېرىلىپ ئۆگىنىدۇ، قىممەتلىك بالىلىق دەۋرىمۇ ئاشۇ بىر نەرسىگىلا قارىتىلىدۇ. بۇنداق بولغاندا بالا مەلۇم بىر ساھەدە گەۋدىلىك نەتىجە يارىتالايدۇ، بىراق باشقا جەھەتلەردە بولسا گومۇشقىلا ئوخشاپ قالىدۇ. بۇنداق بالىنى «تالانت ئىگىسى» دېيىشكە بولامدۇ؟ ئەگەر ئاشۇنداق دېگىلى بولىدۇ دېيىلسە، بۇ، كىشىلەرنىڭ «تالانت ئىگىسى» دېگەن بۇ سۆزنى خاتا چۈشىنىۋالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بىر نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مەن ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بىر گېزىتىدە خىسلەتلىك بالا توغرىسىدىكى بىر خەۋەرنى كۆرگەندىم. گېزىتتە دېيىلىشىچە، بۇ بالا ئالتە ياشقا كىرگەن بولۇپ، رەسىم سىزىشتا پەۋقۇلئاددە تالانتى بار ئىكەن، ئۇ ئادەمنى شۇنداق ئوخشىتىپ سىزالايدىكەن، ئادەم بەدىنىنىڭ قورۇلمىسى ۋە نۇرنىڭ چۈشۈشى قاتارلىقلارنى رەسىمدە ئېنىق توغرا ئىپادىلەيدىكەن، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى ئۇلۇغ تالانت ئىگىسى دەپ ماختاشقان ھەم بۇ بالىنى كەلگۈسىدە چوقۇم داڭلىق سەنئەتكار بولىدۇ دەپ پەرەز قىلىشقان. گەرچە بۇ بالىنىڭ رەسىم سىزىش جەھەتتە قالتىس تالانتى بولسىمۇ،

بىراق باشقا جەھەتتىكى ئىپادىسى ئادەتتىكىچە ئىكەن. بۇ، ئۇنىڭ تالانتىنىڭ تۇغما ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بۇ ئىش مېنىڭ دېققىتىمنى تارتتى. ئەگەر ئۇ بالىنى تالانت ئىگىسى دەپ قارىساق، دادامنىڭ تەلىم-تەربىيە ئىدىيىسى زەربىگە ئۇچرايدۇ. چۈنكى دادامنىڭ تەلىم-تەربىيە ئىدىيىسىنى ئىنكار قىلغانلىقى بولىدۇ.

بىر كۈنى، مەن بىر پىسخولوگ سۈپىتىدە ئاشۇ بالىنى ۋە ئۇنىڭ دادىسىنى زىيارەت قىلىپ باردىم.

بالىنىڭ دادىسى مېنىڭ كەلگەنلىكىمدىن بەك خۇشال بولدى ۋە ئۇلغا يېتەكچىلىك قىلىشىمنى ئۆتۈندى.

بۇ خىسلەتلىك بالىنىڭ «رەسىم ئۆيى» دىكى تاملارغا تۈرلۈك رەسىملەر ۋە زىننەت بويۇملىرى ئېسىلغان بولۇپ تۈرلۈك گەج قېلىپلار تۇراتتى. ئادەم بەدىنىنىڭ ئاناتومىيىلىك تۈزۈلۈش سېخىمىسىمۇ بىر تامغا ئېسىپ قويۇلغانىدى.

بالىنىڭ دادىسى بىر تالاي كۆرگەزمىلەرگە قاتنىشىش كېلىشىمىسى ۋە تەقدىرنامىلەرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «بۇلارنىڭ ھەممىسىگە بالام ئېرىشكەن» دېدى كۆرەڭلەپ.

بىراق مەن بالىنىڭ نۇرسىز كۆزلىرى بىلەن ئالدىدىكى تامغا مىدىر قىلماي قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەجەبلەنگەن ھالدا:

ئۇ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ دەپ سورىدىم. بالىنىڭ دادىسى:

ئۇ چوقۇم تەپەككۈر قىلىۋاتىدۇ، دېدى.
تەپەككۈر قىلىۋاتىدۇ؟ نېمىشقا بۇنداق ئۇسۇلدا تەپەككۈر قىلىدۇ؟

راستىنى ئېيتسام، گېزىتتىكى ھېلىقى خەۋەرلەرنى پۈتۈنلەي راست دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئۇلۇمنىڭ ئىقتىدارىنى تۇغما تالانتتىن كەلگەن دېيىشىدۇ. بىراق مەن ئۇنداق قارىمايمەن. خۇددى سىزنىڭ ئېيتقىنىڭىزدەك، بالىدىكى ئىقتىدارنىڭ كېيىنكى تەربىيە ئارقىلىق يېتىلىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنىمەن. شۇڭلاشقا، مەن

ئوغلۇمنى داڭلىق رەسسام قىلىپ چىقىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ناھايىتى قاتتىق تەلەپ قويۇپ كەلدىم. سىزمۇ كۆردىڭىز، ئوغلۇمنىڭ رەسىم سىزىشنى ئويلىمايدىغان ۋاقتى يوق. ئۇنىڭ نەتىجىسى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئىجتىھات بىلەن ئۆگىنىشىدىن كەلگەن.

ئۇنداقتا ئوغلۇڭىز رەسىم سىزغاندىن باشقا، يەنە نېمە ئۆگىنىدۇ؟ رەسىم سىزىش ئوغلۇمنىڭ ھەممە ۋاقتىنى ئىگىلىگەن، شۇڭا باشقا نەرسىلەرنى ئۆگىنىشى مۇمكىن ئەمەس. يەنە كېلىپ، مېنىڭچە زېھنىنى بىر تەرەپكىلا قاراتقاندا، ئاندىن ئارتۇق نەتىجە قازانغىلى بولىدۇ. رەسسام بولۇشنى ئويلىغاندىكىن، ئارتۇق قۇربانلىق بېرىشى كېرەكتە. دېدى بالىنىڭ دادىسى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بالىنىڭ نېمىشقا ئۇنداق غەلىتە بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشەندىم. تۈزلا ئېيتسام، ئۇ بالىنىڭ ئىپادىسى گومۇشلارنىڭكىگە ئوخشايتتى. ئەمەلىيەتتە، بۇ بالا دادىسىنىڭ ئۇزاققىچە داۋاملاشقان «مەجبۇرى تەربىيىسى» دە رەسىم سىزىشنىلا بىلىدىغان، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشنى بىلمەيدىغان ماشىنىغا ئايلىنىپ قالغان. بۇ بالىنىڭ ساۋادى يوق بولۇپ، خەت يېزىشنىمۇ بىلمەيتتى، رەسىمدىن باشقا ھېچقانداق قىزىقىشى يوق ئىدى. بۇ بالىنىڭ (لىسىمېرنىڭ) ئالغان تەربىيىسى پۈتۈنلەي تۈگىمىنى دەپ تۈگىدىن قۇرۇق قالغانلىق ئىدى. مەن شۇ چاغدا، بۇ بالا ھەرگىزمۇ ھەقىقىي بىر سەنئەتكار بولالمايدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلغانىدىم.

دەرۋەقە، ئارىدىن بىرنەچچە يىل ئۆتكەندە، بۇ بالىدىكى «تالانت» تىن ئەسەرمۇ قالمايدى، كىشىلەرمۇ بۇ «تالانت ئىگىسى» نىڭ ھېچقانداق نەتىجىسىنى كۆرەلمىدى، كېيىن بۇ بالا راستىنلا كاللىسى ئوبدان تەرەققىي قىلمىغان بىر گومۇش ئادەمگە ئايلىنىپ قالدى.

بالىغا ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش — بىردىنبىر توغرا يول.

بىز دائىم كىشىلەرنىڭ بالىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئەقلىي پائالىيىتىگە ئاساس سېلىش ئۈچۈن، بالىنى تىل، مۇزىكا، يېزىق،

رەسىم قاتارلىق جەھەتلەردە تەربىيىلىگەنلىكىنى كۆرىمىز؛ يەنە بىر تەرەپتىن كىشىلەر بالغا ئادەم بولۇشتىكى زۆرۈر پەزىلەتلەرنى ياكى پوزىتسىيىنى سىڭدۈرىدۇ، بىراق كىشىلەرنىڭ بۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىشى، تەكىتلىشى يېتەرلىك ئەمەس، ھەتتا بەكلا ناچار.

ئادەم بولۇشتىكى پوزىتسىيە تلغا ئېلىنسا، بەزىلەر ئۇنى ئادەمنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى ياكى قىممەت قارىشى دەپلا قارايدۇ، ئەمما بۇ پوزىتسىيەنىڭ كونكرېت مەنىسىنى چۈشەنمەيدۇ. ھەتتا بەزىلەر «بالىلاردا ھۆكۈم قىلىش قابىلىيىتى ھازىرلانمىغان تۇرسا، ئاتا-ئانىلار سۈبېپكىتىپ كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنى بالغا زورغا سىڭدۈرسە مۇۋاپىق بولامدۇ؟» دەپ گومانلىنىدۇ. بىراق ئەمەلىيەتتە، بىز رېئاللىققا قايتىدىغانلا بولساق، ئادەم بولۇشتىكى پوزىتسىيەنىڭ پەقەت كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى مۇرەككەپ، چۈشىنىكسىز نەرسىلا ئەمەسلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

ئوبېيكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، ھەممىلا ئادەمدە كىشىلەر ئورتاق ئېتىراپ قىلىدىغان ئەقەللىي ئۆلچەم بولىدۇ. ئىدىيىسى، ئوي-خىيالى باشقىلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان ئادەم بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇمۇ «بۇ، ئادەم بولۇشنىڭ تۈپ پرىنسىپى» دېگەن خىياللارنى قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ھايات قىممەتلىك، شۇڭا ئۇنى قەدىرلىشىمىز كېرەك؛ ئۆزىمىزنىلا ئەمەس، باشقىلارنىمۇ كۆپرەك ئويلىشىمىز كېرەك؛ ھەممىلا ئىشتا باشقىلارغا تايىنىۋالماستىن، ئۆزىمىزنىڭ كاللىسىنى ئىشلىتىش كېرەك قاتارلىقلار ئادەم بولۇشتىكى ئەقەللىي پرىنسىپلاردۇر.

بەزىلەر «بۇ پرىنسىپلار بىمەنە چەكلەش قۇ» دېيىشى مۇمكىن. بىراق ئوبدانراق ئويلىغاندا، مۇرەككەپ بۇ جەمئىيەتتە ھەممىلا ئادەم ئالدى بىلەن ئۆزى ئۈلگە بولسا، ئاشۇ پرىنسىپلار بويىچە ئىش قىلسا، ھەممىلا ئادەمنىڭ تېخىمۇ بەختىيار، تېخىمۇ كۆڭۈلدېگىدەك ياشىيالايدىغانلىقىغا سىزمۇ ئىشىنىسىز.

مېنىڭچە، ئاتا-ئانىنىڭ بالغا قىلىپ بېرەلەيدىغان ئەڭ چوڭ ئىشىمۇ مۇشۇ. ئەمەلىيەتتە، مۇنداق قىلىش ئۈنچە تەسىمۇ ئەمەس. ئاتا-ئانىنىڭ بالغا ئۇنداق قىلمىساڭ بولمايدۇ، بۇنداق قىلىش ئۇنداق مۇھىم دەپ چۈشەندۈرۈشى ھاجەتسىز. ئاتا-ئانا بولغۇچى بالا تۈرەلگەندىن تارتىپلا ئۇنىڭغا ئۈلگە بولسا، ئادەم بولۇشنىڭ ئەقەللىي پىرىنسىپلىرىنى بالغا ۋاقتىدا سىڭدۈرسىلا بولىدۇ.

بۇنداق بولغاندا، بالا چوڭ بولغاندىن كېيىن، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيىسىنى تەبىئىيلا چۈشىنىدۇ، ھەتتا شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بالا ئادەم بولۇشنىڭ ئاشۇ پىرىنسىپلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزلەشتۈرۈپ، ئۇنى ئاڭلىق ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرىدۇ ياكى ئۇنىڭغا ئادەتلىنىدۇ ۋە قىلچە گۇمانىي پوزىتسىيىدە بولمايدۇ ھەمدە تەبىئىي ھالدا نورمال ئادەمگە ئايلىنىدۇ. مانا بۇ، ئەڭ مۇۋاپىق تەلىم-تەربىيە ھېسابلىنىدۇ.

بالىنىڭ كىچىكىدىن باشلاپ ئادەتلەنگەن تۇرمۇش ئۇسۇلى شۇ بالا ئۈچۈن ئۇنتۇلماس، ئۆزگىچە تەلىم-تەربىيە بولىدۇ، شۇنداقلا بالىنىڭ ھاياتىنى تېخىمۇ ئەتراپلىق، تېخىمۇ مول، تېخىمۇ مۇكەممەل مەزمۇنغا ئىگە قىلىدۇ.

بالىنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈنچە ئوڭاي ئەمەس. بىراق بالىسىغا كۆيۈنىدىغان ھەم ئەجر قىلىشنى خالايدىغان ئاتا-ئانىلار بالىنىڭ تەبىئىيىتىگە ماس كېلىدىغان، توغرا، ئەتراپلىق تەربىيەلەش ئۇسۇلى بويىچە بالىنى تەربىيەلەپ، ئىشلارنى ئۇبدان بىر تەرەپ قىلالايدۇ ۋە چەكسىز خۇشاللىققا ئېرىشەلەيدۇ. مېنىڭ دادامغا ئوخشىمايدىغان يېرىم شۇكى، مەن يۇمۇرىستىك بولۇشقا ۋە تەڭدىشى يوق بولۇشقا بەكرەك ئەھمىيەت بېرىمەن. بالىلارنى ئۇمىدۋار قىلىش ۋە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىش پۇرسىتىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن، يولۇققان قىيىنچىلىق-توسالغۇلارغا ياكى ئادەمنى مەيۈسلەندۈرىدىغان ئىشلارغا يۇمۇرىستىك بولۇش ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. ئىشلار دائىم ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇۋەرمەيدۇ، شۇڭا بەزىدە

باشقىلارنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشىغا مۇھتاج بولىمىز. يۇمۇرستىك بولۇشنىڭ ئۆزىلا ناھايىتى زور ئىلھاملاندۇرۇشتۇر. ئەمەلىيەتتە، ھاياتىمىزدا يۇمۇرستىك بولۇش — ئوقۇ-ئوقۇتۇشتىكى مۇھىم بىر ۋاستە. يۇمۇرستىك بولۇش بالىلارنىڭ بىرەر ئىشنى تېخىمۇ ياخشى قىلىشىغا پايدىلىق.

دۇنيا رەھىمسىزلىككە تولغان، كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى غەم-ئەندىشىگە پاتقان بولسا، بەزىلىرى چۈشكۈنلۈككە ۋە پۇشايمانغا پاتقان. شۇڭلاشقا، بالىڭىزدا يۇمۇرستىك تۇيغۇ يېتىلدۈرۈڭ. تەڭدىشى يوق بولۇش بىر خىل قىممەت، بىر خىل يۈكسەك نىشان. بالا ئۆزىنىڭ تەڭدىشى يوق ئىكەنلىكىنى بىلسە، ئۆز ئۆزىنى تېخىمۇ چوڭ كۆرىدۇ. سۆز-ھەرىكىتىگە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئەتراپلىق، ساغلام تەرەققىي قىلىپ، مۇكەممەل ھەم بەختىيار ئادەمگە ئايلىنىشى، دۇنيادا تەڭدىشى يوق بولۇشىنى تېخىمۇ خالايدىغان بولىدۇ.

يىگىرمىنچى باب

تەلىم-تەربىيىدىن ئېرىشىدىغان بەخت

چوڭ كارل ۋىتېرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

1814-يىلى 10-ئاپرېل ھاۋا ئوچۇق. بۈگۈن خاتىرىلەشكە ئەرزىيدىغان بىر كۈن. بۈگۈن ئوغلۇم كارل پەلسەپىدىن دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشتى. بۇيىل ئاپرىلدا كارل ۋىتسلاغا ساياھەتكە بارغاندا، گىسون ئۇنۋېرسىتېتىنى زىيارەت قىلغانىدى. بۇ ئۇنۋېرسىتېتتىكى پەلسەپە پروفېسسورلىرى ئىلمى ساھەدىكى تۈرلۈك مەسىلىلەر توغرىسىدا كارل بىلەن مۇھاكىمە ئېلىپ باردى ۋە ئۇنىڭ ئىلمىي سەۋىيىسىنى (بولۇپمۇ 1812-يىلى ئېلان قىلغان ئىلمىي ماقالىسىنىڭ قىممىتىنى) ئېتىراپ قىلدى. مەكتەپ مۇدىرى خېلىلا مالې دوكتور كارلغا پەلسەپە ئىلمى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانى بەردى. بۇ ھەقىقەتەن خۇشاللىنارلىق چوڭ بىر ئىش ئىدى.

بۈگۈن 10-ئاپرېل.

بۈگۈن كارل پەلسەپىدىن دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشتى.

1814-يىلى 3-ماي ھاۋا ئوچۇق،

بۈگۈن خانوۋېردىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپ كارلىنى نۇتۇق سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى.

كارل بۇنىڭدىن ئىلگىرى ساتۋېدىلدا ماتېماتىكىدىن لېكسىيە سۆزلەپ، ناھايىتى ياخشى باھاغا ئېرىشكەن ئىدى. بۈگۈنمۇ كىشىلەر كارلدىن ماتېماتىكا مەسىلىلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

نۇتۇق ئاڭلاشقا شەھەردىكى بارلىق زىيالىيلار قاتناشقان ئىدى. ئوغلۇم كارل نۇتۇقنى نېمىس تىلىدا راۋان ۋە ئېنىق قىلىپ سۆزلىدى. كارل بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئالدىراش بولۇپ كەتكەچكە، ناھايىتى كەچ ئارام ئالغانىدى، يەنە كېلىپ، تەييارلىق قىلىشقا ۋاقىت چىقىرىلمىغانىدى. شۇڭلاشقىمىكىن تاڭ، كارل سۆزلەۋاتقاندا بەزىلەر گۇمانلىنىپ، ئۇنىڭدا تېزىس بار-يوقلۇقىغا كەينىدىن ماراپ قارىدى. ئۇلار كارلنىڭ تېزىس تۈزۈۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ ھەيران قالدى.

كارل بۇنى سېزىپ، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ گۇمانىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، مۇنبەردىن ئايرىلىپ سۆزلىدى. بۇ چاغدا ئاڭلىغۇچىلار تېخىمۇ قىزغىن ئالقىش ياكىراتتى.

كارل قىزغىن ئالقىش سادالىرى ئىچىدە نۇتۇقنى ئاياغلاشتۇرغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئۇنىڭ تالانتىنى ئېتىراپ قىلدى ۋە ئىلگىرى ئۈستىگە ئالغاندىنمۇ كۆپرەك ئوقۇش پۇلى بىلەن تەمىنلىدى.

مېنىڭ چوڭ بىر ئىشىمۇ ھەل بولدى، چۈنكى ئوقۇش پۇلى ئۈچۈن مەن باش قاتۇرۇۋاتاتتىم. بۈگۈن كارلنىڭ ئىپادىسىمۇ ھەقىقەتەن مېنى خۇش قىلىۋەتتى.

* * *

1814- يىلى 8-ئۆكتەبىر ھاۋا ئوچۇق .
بۈگۈن مەن داڭلىق پېداگوگ فېستالوزنىڭ بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. ئۇ گېزىتتىن كارل توغرىسىدىكى تۈرلۈك خەۋەرلەرنى كۆرۈپ، مېنى تەبرىكلەپ خەت يازغانىكەن. مەن ئىلگىرىكى ئىشلارنى ئەسلەپ، قەلبىم ھايانغا تولدى ...
ئەمەلىيەتتە، مېنىڭ فېستالوزغا: «بالىنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان، يۈكسەك پەزىلەتلىك، ئاق كۆڭۈل ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىش - ھەربىر ئاتا-ئانىنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى، شۇنداقلا ئاتا-ئانىلارغا قويۇلدىغان بىر ئاساسىي تەلەپ. بۇ مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش — بىز ئاتا-ئانىلارنىڭ ئەڭ چوڭ بەختى ...» دېگۈم بار.
مەن بەختلىك.

كىچىك كارل ۋىتېرنىڭ باھاسى

1852- يىلى 30- نويابىر ھاۋا ئوچۇق .
دادامنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىرنەچچە بېتى سارغىيىپ، چىرىپ كەتكەنىدى. خاتىرىنى ئاستا ۋاراقلاۋىتىپ، ئۇنىڭغا قىستۇرۇلغان بىر پارچە خەتكە كۆزۈم چۈشتى. خەتنى ئاچتىم. خەتكە مۇنداق يېزىلغانىدى:
بۇنىڭدىن 14 يىل ئىلگىرى بۇۋىسىدا سىز بىلەن تەلىم-تەربىيە مەسىللىرى توغرىسىدا سۆزلەشكەنلىكىم ھېلىمەن ئېسىمدە. شۇچاغدا، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئالاھىدە تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىڭىز ئارقىلىق بالىڭىزنى ناھايىتى ياخشى تەربىيەلەپ چىقىدىغانلىقىڭىزنى ئېيتقاندىڭىز. مانا 14 يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە،

ئوغللىرىڭ ئالغان تەلىم-تەربىيىنىڭ سىز ئويلىغاندىنمۇ ياخشى بولغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن.

بىراق، ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈشەنمەيدىغان كىشىلەر بۇنىڭ سىزنىڭ تەلىم-تەربىيىڭىزنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىشى، ياكى بولمىسا، بۇنى ئوغللىرىڭىزنىڭ تۇغما تالانتىنىڭ نەتىجىسى، دەپ قارىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، مەن سىزنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىڭىزنى تەپسىلىي يېزىپ ئېلان قىلىشىڭىزنى، شۇنداقلا تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىڭىزنىڭ بارلىق بايلىقلىرىنى ياخشى مەنپەئەتكە ئېرىشتۈرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ چىقىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك بىر ئىش، ئويلىنىپ باقايسىز.

سىزنىڭ چاكرىڭىز ۋە دوستىڭىز فېستالوزدىن

1814- يىلى 9- ئاينىڭ 4- كۈنى ئىفارتون

ئەسلىدە بۇ، فېستالوزنىڭ دادامغا يازغان خېتى ئىكەن. ئوقۇپ، ئىختىيارسىز كۆزلىرىم ياشقا تولدى. فېستالوز ۋە دادام مەندەك بىر ئەقلى ئاجىز بالىنى تەربىيەلەپ چىقىش ئۈچۈن قانچىلىغان يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغاندۇ...

كونۇپرتتا بۇ خەتتىن باشقا يەنە، فېستالوزنىڭ ئۆز قولى بىلەن كۆچۈرۈپ دادامغا ئەۋەتكەن بىر پارچە ئىلمىي ماقالىسىمۇ بار ئىدى. ماقالىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

مەن نېمە ئۈچۈن جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن تەربىيەلەشكە بالدۇرراق ئەھمىيەت بېرىشىمنى زېرىكمەي تەكىتلەيمەن؟ بۇنىڭدىكى سەۋەبى سىزگە چۈشەندۈرۈشۈم زۆرۈر. شۇنداقلا سىزگە شۇنى ئەسكەرتىشىم كېرەككى، مېنىڭ بۇ ئىشلارنى ئويلىشىمىدىكى سەۋەب تېخىمۇ يۇقىرى بىر نىشانغا يېتىش ئۈچۈندۇر. يەنى، ئىنساننى پەرۋەردىگار ئانا قىلغان تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەتتىن بىمالال ۋە تولۇق پايدىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ھەمدە بۇ ئىقتىدار-قابىلىيەتلەرنى ئىنساننى تېخىمۇ مۇكەممەلەشتۈرىدىغان تەرەپكە قاراپ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈندۇر. چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، ئىنسان ئۆزىگە خاس سالاھىيىتى بىلەن ئۆزىگە ھاياتلىق ئانا قىلغان، ئەقىللىق، ھەممىگە قادىر

پەرۋەردىگارنىڭ قۇرالى بولالايدۇ. مانا بۇ، تەلىم-تەربىيەنىڭ ئىنسانغا بىلدۈرۈشى كېرەك بولغان، ئىنسان بىلەن پەرۋەردىگار مۇناسىۋىتى توغرىسىدىكى كۆز قاراشتۇر. بۇ كۆز قاراش ئىنسانغا ئۆزىنىڭ تۈرلۈك ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى، كۈچ-قۇدرىتىنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنى دەرھال ھېس قىلدۇرىدۇ، شۇنداقلا ئىنساننىڭ جاسارىتىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۇنى گۈزەل ئەخلاق ۋە ھەقىقەتنىڭ مەنبەسىگە قەتئىي ئىشەندۈرىدۇ.

ئادەم بىلەن جەمئىيەتنىڭ مۇناسىۋىتىگە كەلگەندە، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئادەم تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق جەمئىيەتنىڭ ياراملىق بىر ئەزاسىغا ئايلانالايدۇ. ھەقىقىي ياراملىق ئادەم بولۇش ئۈچۈن ھەقىقىي مۇستەقىل ئادەم بولۇش كېرەك. ئىش-ھەرىكەتتە ئىدراكقا تايىنىدىغان، مۇستەقىل مەجەزلىك كىشىلەر، مۇقەررەركى، ھۆرمەتكە سازاۋەر، ياراملىق جەمئىيەت ئەزاسىدۇر. بۇنداق كىشىلەرنىڭ جەمئىيەتتە مۇئەييەن ئورنى بولىدۇ، بۇ ئورۇن باشقىلارغا ئەمەس، بەلكى شۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇقتۇر، چۈنكى ئۇلار بۇ ئورۇنغا مۇۋەپپەقىيەتكە تايىنىپ ئېرىشىدۇ ۋە بۇ ئورۇننى كىشىلىك پەزىلىتى ئارقىلىق قوغدايدۇ. ئۇلارنىڭ تالانتى، ۋاقتى، پۇرسىتى ياكى ئۇلارنىڭ بارلىق تەسىر كۈچى مۇئەييەن نىشانغا سەرپ قىلىنىدۇ. ئىجتىمائىي ئورنى بىر قەدەر تۆۋەن قاتلامدىكىلەر ئىچىدىمۇ بەزىلەر گەپ-سۆز، يۈرۈش-تۇرۇشىدىكى دانالىقى، سەمىمىلىكى ۋە يۈكسەك پەزىلىتىگە، شۇنداقلا تۈرلۈك تىرىشچانلىقىدا ئىپادىلەنگەن، ماختاشقا ئەرزىگۈدەك تەرەپلىرىگە تايىنىپ، ئاقسۆڭەك قان سىستېمىسىدىكىلەر ۋە ئىقتىدار-تالانت، نەتىجە جەھەتتە شان-شەرەپكە مۇيەسسەر كىشىلەر بىلەن بىر قاتاردا تىلغا ئېلىنىدۇ. بۇ نۇقتا كىشىلەرگە ئايدىڭ. بۇنداق ئىشلار ئايرىم ئەھۋال بولۇپ، كەمدىن كەم ئۇچرايدۇ. بۇلارنىڭ سەۋەبىنى ئىنساننىڭ مۇستەقىل كىشىلىك پەزىلىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان، ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلۇۋاتقان مائارىپ تۈزۈمىدىن كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئادەمنى بىر يەككە دەپ قارىساق، تەلىم-تەربىيە شۇ يەككىلى — ئادەمنى بەختكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشى كېرەك. بەخت تۇيغۇسى تاشقى مۇھىتتىن كەلمەيدۇ. بۇ بىرخىل پىسخىك ھالەت بولۇپ، ئىنساننىڭ ئىچكى

دۇنياسى بىلەن تاشقى دۇنيانىڭ ماسلاشقانلىقىنىڭ ئىپادىسى؛ ئۇ ئارزۇ-ئىستەكنى مۇۋاپىق دائىرىدە چەكلەيدۇ، شۇنداقلا ئىنسان قابىلىيىتى ئۈچۈن ئەڭ يۈكسەك نىشان تۇرغۇزۇپ بېرىدۇ. ئۆزىنىڭ ئارزۇ-ئىستىكىنى ئىقتىسادىي قۇربىتى يېتىدىغان دائىرىدە چەكلىيەلەيدىغان، ئۆزىنىڭ بارلىق شەخسىي ھەم شەخسىيە تەجىلىكىنى ئاساس قىلغان ئارزۇ-ئىستەكلىرىدىن ۋاز كېچەلەيدىغان، ئەمما بۇ تۈپەيلى ئۆز خۇشاللىقى ۋە خاتىرجەملىكىدىن مەھرۇم بولمايدىغان، يەنى بارلىق خۇشاللىقى ئارزۇ-ئىستەكلىرىنى قاندۇرۇش ئاساسىغا قۇرۇلمىغان كىشىلەر بەختلىكتۇر، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە، شەخسىي مەنپەئەتكە ئېرىشەلمىگەندە، تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە تېگىشلىك تەبىئىيىتى ياكى مىللىي يۈكسەك مەنپەئەتنى خەۋپ-خەتەرگە دۇچ كەلگەندە، تىرىشچانلىقىنىڭ چېكى يوق ئىكەنلىكىنى بىلگەن، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشەنچنى ئاساس قىلغان ئۈمىدىنى ماسلاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى چۈشەنگەن كىشىلەر مۇ بەختلىكتۇر. بەختنىڭ دائىرىسى چەكسىزدۇر، بەخت ئىدىيە مەزىلىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ كېڭىيىدۇ، ئىچكى ھېسسىياتنىڭ يۈكسەلىشىگە ئەگىشىپ يۈكسەلىدۇ، «بەخت ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ تەرەققىي قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ كۈچىيىدۇ».

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان پەزىلەتلەرنىڭ ئىنسان ئىش-ھەرىكىتى ۋە شەخسىي تۇرمۇشىدا ھازىرلىنىشى ئۈچۈن، ئىنسان تەبىئىتىدە يىلتىز تارتقان بارلىق ئىقتىدار-قابىلىيەتلەر مۇۋاپىق تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشى كېرەك. مېنىڭچە، بۇ نۇقتا ناھايىتى زۆرۈر. بۇ، ھەرقانداق جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن ماھارەت يېتىلدۈرۈشىنى ياكى مۇكەممەللىككە يېتىشىنى قىزغىن ئارزۇ قىلىشىنى كۆرسەتمەيدۇ، چۈنكى ئۇنداق قىلىش مەشھۇر تالانت ئىگىلىرىگە خاستۇر. بىراق تۈرلۈك ئىقتىدار-قابىلىيەتلەرنى مەلۇم دەرىجىدە تەرەققىي قىلدۇرۇش مەلۇم بىر جەھەتتىلا كامالەتكە يېتىشكە ئوخشىمايدۇ. بۇنداق تەرەققىي قىلدۇرۇش جەريانىنىڭ ئەڭ چوڭ پايدىسى شۈكى، ئۇ، مېڭىنى چېنىقتۇرۇپ، ئادەمنى تېخىمۇ كەسىپلەشكەن بىر خىزمەتكە ماسلاشتۇرىدۇ، يەنى ئادەم ئاشۇ ئىقتىدارلىرىغا مايىل بولغان ياكى مەلۇم كەسىپلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۆگىنىش بىلەن شۇغۇللىنالايدۇ.

پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ھەقىقىي قىزىقىدىغان بارلىق كىشىلەرنى قايىل قىلىش-
تەلىم-تەربىيە بار كۈچى بىلەن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشتۇر. ئىنسانىيەتنىڭ
پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ھەقىقىي قىزىقىدىغان بارلىق كىشىلەرنى بوشاشماي
تېرىشىدىغان قىلىش تەلىم-تەربىيە دەرىھال قىلالايدىغان ئىشتۇر.

فېستالوز بەختلىك، چۈنكى ئۇنىڭ ئىلغار تەلىم-تەربىيە
ئىدىيىسى بۇ دۇنيانى ئىللىتتى؛ مېنىڭ دادام بەختلىك، چۈنكى ئۇ
ئۆزىنىڭ ئاتىلىق بۇرچىنى ئادا قىلىپ، ئىنسانىيەت ئۈچۈن ياراملىق
بىر ئادەم تەربىيەلەپ بەردى؛ مەنمۇ بەختلىك، چۈنكى باشقىلارنى
بەختلىك قىلالىغان ئادەمنىڭ ئۆزۈم بەختلىك.

مەن ھەم ئوغلۇم شەخسىيەتسىز بەخت ئىلكىدە ياشاۋاتىمەن،
شۇڭا مەن، تەبىئىيىكى، بەختىيار بىر ئادەممەن.